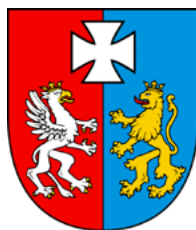

Miejskie obszary funkcjonalne w województwie podkarpackim – stan obecny i perspektywy rozwoju

Podkarpackie

Regionalne Obserwatorium
Terytorialne

WOJEWÓDZTWO
PODKARPACKIE

Miejskie obszary funkcjonalne w województwie podkarpackim – stan obecny i perspektywy rozwoju

Podkarpackie

Regionalne Obserwatorium
Terytorialne

Wykonawca:

IBERiS Instytut Badań Ewaluacyjnych Rynkowych i Społecznych Krzysztof Piróg

Zespół badawczy:

Krzysztof Piróg

Hubert Kotarski

Wydawca:

Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego

al. Łukasza Ciepłińskiego 4

35-010 Rzeszów

Druk i oprawa:

Volumina.pl Sp. z o.o.

volumina.pl

Redakcja i korekta:

Teresa Jasiunas

Skład komputerowy oraz projekt graficzny okładki:

Anastasiia Slakva

Zdjęcia na okładce pochodzą ze zbiorów:

© Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Church_of_the_Assumption_of_the_Blessed_Virgin_Mary_and_Saint._John_the_Baptist,_Katedralny_square,_Old_Town,_Przemy%C5%9Bl,_Poland.jpg

Igor123121, licencja: [CC BY-SA 3.0 Deed] (link do: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>)

© Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:02015_Markt_Krosno_vom_Turm_der_Dreifaltigkeitskirche_aus_gesehen.jpg

Silar, licencja: [CC BY-SA 3.0 Deed] (link do: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>)

© Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ulica_3_Maja_w_Rzeszowie,_widok_na_kamienice.jpg

Agawa288, licencja: [CC BY-SA 4.0] (link do: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>)

ISBN 978-83-66073-29-6

Publikacja dostępna także w formie elektronicznej na stronie internetowej: <https://rot.podkarpackie.pl/>

Rzeszów 2025

Spis treści

Wykaz skrótów	6
Streszczenie	7
Summary	15
1. Wprowadzenie – znaczenie miast jako biegunów wzrostu oraz ich obszarów funkcjonalnych dla rozwoju regionalnego	22
2. Cele i metodyka badania	24
2.1. Cele badania	24
2.2. Zakres badania	24
2.3. Zastosowane metody i techniki badawcze	25
3. Charakterystyka miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim i ich problemów społeczno-gospodarczych w świetle zachodzących zmian	27
3.1. Demografia	27
3.1.1. Potencjał demograficzny, struktura ludności miast i ich obszarów funkcjonalnych oraz trendy demograficzne	27
3.1.2. Kapitał ludzki i społeczny	44
3.2. Rozwój gospodarczy	50
3.2.1. Ocena stopnia realizacji funkcji gospodarczej i innych funkcji miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim	50
3.2.2. Struktura gospodarcza miast i ich obszarów funkcjonalnych	53
3.2.3. Wiodące specjalizacje charakterystyczne dla miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych	56
3.2.4. Analiza stopnia rozwoju przedsiębiorczości miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim	68
3.2.5. Instytucje otoczenia biznesu – ich rola i znaczenie dla lokalnej gospodarki	73
3.2.6. Rynki pracy podkarpackich miast	76
3.2.7. Problemy i bariery w adaptacji cudzoziemców do regionalnych uwarunkowań oraz pobudzenie działań mających na celu włączanie wysoko wykwalifikowanych cudzoziemców na rynek pracy	79
3.2.8. Dojazdy do pracy	82
3.2.9. Międzynarodowe powiązania gospodarcze	84
3.3. Rozwój społeczny	86
3.3.1. Polityka migracyjna	86
3.3.2. Dostępność świadczonych usług publicznych	91
3.3.3. Usługi publiczne skierowane do cudzoziemców	112
3.3.4. Ocena poziomu i warunków życia	114
3.3.5. Dojazdy do szkół	120
3.4. Transport i mobilność miejska	122
3.4.1. Stan infrastruktury transportowej miast i ich obszarów funkcjonalnych	122

3.4.2. Główne korytarze i elementy sieci transportowej	131
3.4.3. Dostępność komunikacyjna	139
3.5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu	150
3.5.1. Niskoemisyjność i efektywność energetyczna	150
3.5.2. Ścieżki transformacji	151
3.5.3. Kształtowanie systemu przyrodniczego	155
3.5.4. Ryzyka i zagrożenia związane ze zmianami klimatycznymi	157
3.5.5. Plany adaptacji do zmian klimatu miast województwa podkarpackiego	159
3.6. Polityka inwestycyjna	160
3.6.1. Grunty i tereny inwestycyjne.	160
3.6.2. Atrakcyjność inwestycyjna	164
3.7. Kształtowanie przestrzeni	167
3.7.1. Plany zagospodarowania przestrzennego	167
3.7.2. Zagospodarowanie przestrzeni	168
3.8. Zarządzanie obszarami miejskimi.	175
3.8.1. Ład przestrzenny w kontekście realizacji idei miasta zwartego . . .	175
3.8.2. Przeciwdziałanie procesom niekontrolowanej suburbanizacji	183
3.8.3. Partnerstwa/porozumienia zawierane pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego	184
3.8.4. Instytucjonalizacja współpracy pomiędzy samorządami	188
3.8.5. Realizowanie projektów oraz przedsięwzięć w ramach współpracy między jednostkami samorządu terytorialnego	190
3.8.6. Perspektywy poszerzenia współpracy między jednostkami samorządu terytorialnego na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym oraz międzynarodowym	190
3.8.7. Strategie rozwoju miejskich obszarów funkcjonalnych jako instrument zintegrowanego planowania rozwoju.	193
3.8.8. Ocena efektywności pozyskiwania środków w ramach MOF.	196
4. Analiza i ocena przestrzennych efektów związanych z procesami rozwojowymi ośrodków miejskich oraz weryfikacja aktualności delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych	201
4.1. Weryfikacja aktualności zidentyfikowanych biegunów wzrostu w podkarpackiej sieci miejskiej	201
4.2. Analiza zewnętrznych i wewnętrznych powiązań (grawitacyjnych oraz rzeczywistych) w miastach i ich obszarach funkcjonalnych	213
4.2.1. Analiza powiązań grawitacyjnych	213
4.2.2. Analiza powiązań rzeczywistych	218
4.3. Określenie powiązań funkcjonalno-przestrzennych miast – weryfikacja aktualności delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych	232
4.3.1. Metodyka delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych.	232
4.3.2. Delimitacja Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego	234
4.3.3. Delimitacja MOF Przemysła	239
4.3.4. Delimitacja MOF Krosna	241

4.3.5. Delimitacja MOF Mielca	243
4.3.6. Delimitacja MOF Stalowej Woli	245
4.3.7. Delimitacja MOF Tarnobrzega	247
4.3.8. Delimitacja MOF Dębicy	250
4.3.9. Delimitacja MOF Jarosławia	252
4.3.10. Delimitacja MOF Jasła	254
4.3.11. Delimitacja MOF Sanoka	256
4.3.12. Delimitacja MOF Lubaczowa	258
4.3.13. Wnioski ogólne na temat delimitacji MOF w województwie podkarpackim	259
4.4. Analiza powiązań miast województwa podkarpackiego w kontekście identyfikacji układów wielobiegunowych.	262
4.5. Ocena ekonomicznych podstaw rozwoju biegunów wzrostu.	265
4.6. Ocena szans rozwojowych miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych	268
5. Poziom rozwoju instytucjonalnego miejskich obszarów funkcjonalnych w Polsce	270
6. Przykłady współpracy pomiędzy samorządami w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych w poszukiwaniu dobrych praktyk	274
7. Dalsze kierunki rozwoju regionalnych biegunów wzrostu i ich obszarów funkcjonalnych	285
7.1. Zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej regionalnych biegunów wzrostu oraz miejskich obszarów funkcjonalnych	285
7.2. Potencjalne rodzaje sieciowania w kontekście dynamizowania rozwoju miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych	308
8. Wnioski i rekomendacje	310
8.1. Stopień zdolności podkarpackich miast i miejskich obszarów funkcjonalnych do kreowania wzrostu gospodarczego i tworzenia trwałych miejsc pracy oraz poprawy jakości życia	310
8.2. Tendencje wzrostowe i stagnacyjne podkarpackich miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych w kontekście procesów dyfuzji rozwoju.	311
8.3. Konsekwencje procesów demograficznych dla funkcjonowania i rozwoju gospodarczego miast i miejskich obszarów funkcjonalnych	312
8.4. Działania mogące przyczynić się do odwrócenia ewentualnych niekorzystnych tendencji w rozwoju miast i ich obszarów funkcjonalnych	312
8.5. Rekomendacje ogólne	312
8.6. Rekomendacje dla podkarpackich miast i miejskich obszarów funkcjonalnych	313
9. Podsumowanie	316
10. Bibliografia i wykaz źródeł.	318
11. Spis tabel, wykresów, map, obrazów i rysunków	320
11.1. Spis tabel	320
11.2. Spis wykresów.	325
11.3. Spis obrazów	328
11.4. Spis rysunków	329
12. Aneks – macierz analizy wielokryterialnej na potrzeby weryfikacji aktualności zidentyfikowanych biegunów wzrostu w podkarpackiej sieci miejskiej	330

Wykaz skrótów

Skrót	Pełna nazwa
BIP	Biuletyn Informacji Publicznej
BDL GUS	Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego
COIE	Centrum Obsługi Inwestorów i Eksporterów
CWD	Centrum Wsparcia Doradczego
GDDKiA	Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad
IOB	Instytucje otoczenia biznesu
JST	jednostki samorządu terytorialnego
KPZK	Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030
MEN	Ministerstwo Edukacji Narodowej
MOF	miejski obszar funkcjonalny/miejskie obszary funkcjonalne
OKE	Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
OSI	obszary strategicznej interwencji
OZE	odnawialne źródła energii
PAIH	Polska Agencja Inwestycji i Handlu
PBPP	Podkarpackie Biuro Planowania Przestrzennego w Rzeszowie
PCI	Podkarpackie Centrum Innowacji
PKB	Produkt Krajowy Brutto
PKP	Polskie Koleje Państwowe
PKW	Państwowa Komisja Wyborcza
p.p.	punkt procentowy
PSeAP	Podkarpacki System e-Administracji Publicznej
PZDW	Podkarpacki Zarząd Dróg Wojewódzkich
P&R	Parkuj i Jedź (od ang. Park and Ride)
SIO	System Informacji Oświatowej
SOR	strategiczne obszary rozwoju
SRW	Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2020
ZIT	zintegrowane inwestycje terytorialne

Streszczenie

Cele i metodyka badania

Głównym celem ekspertyzy pn. „Miejskie Obszary Funkcjonalne w województwie podkarpackim – stan obecny i perspektywy rozwoju” było zweryfikowanie aktualności zdelimitowanych obszarów funkcjonalnych ośrodka wojewódzkiego i ośrodków subregionalnych, a także wyznaczonych biegunów wzrostu w kontekście zmian w sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podkarpackiego i uwarunkowań zewnętrznych oraz aktualizacji dotychczasowego dokumentu strategicznego dla województwa podkarpackiego. Dla osiągnięcia tego celu zastosowano szereg metod badawczych oraz analitycznych zarówno ilościowych, jak i jakościowych.

Ekspertyza została zrealizowana w okresie od 10 lipca do 27 listopada 2024 r. W zależności od specyfiki prowadzonych analiz dane zastane analizowano w ujęciu statycznym lub dynamicznym. W ujęciu statycznym analizy były prowadzone na najbardziej aktualnych danych dostępnych w czasie realizacji badania, w tym danych pierwotnych. W ujęciu dynamicznym zakres analiz zasadniczo obejmował okres od 2018 r., a zakres formułowanych prognoz obejmował perspektywę do 2040 r.

Charakterystyka miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim i ich problemów społeczno-gospodarczych w świetle zachodzących zmian

W większości miast w województwie podkarpackim wystąpił znaczny spadek liczby ludności. Spadek liczby ludności często jest powiązany z ujemnym przyrostem naturalnym oraz z ujemnym saldem migracji wewnętrznych. Chociaż saldo migracji zagranicznych w odniesieniu do większości miast w województwie podkarpackim jest dodatnie, to skala migracji zagranicznych jest na tyle nieduża, że nie równoważy ona odpływu ludności spowodowanego migracjami wewnętrznymi. Spada także liczba zawieranych małżeństw. Wzrasta natomiast

wartość wskaźnika liczby osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.

W strukturze demograficznej większości podkarpackich miast ze względu na płeć liczebnie przeważają kobiety, co można wyjaśniać przede wszystkim dłuższym przeciętnym trwaniem życia wśród kobiet. Niskie wartości wskaźników przyrostu naturalnego w powiązaniu z odpływem młodych mieszkańców przede wszystkim z mniejszych ośrodków miejskich skłaniają do sformułowania prognozy, że w kolejnych latach udział osób w wieku poprodukcyjnym w strukturze demograficznej podkarpackich miast będzie coraz większy.

Procesy zmniejszania się liczby mieszkańców większości podkarpackich miast wydają się nieodwracalne, a wpływ imigracji na ich odwrócenie lub chociażby zminimalizowanie można określić jako niewielki. Można zatem założyć, że jednym z największych wyzwań rozwojowych podkarpackich miast nie będzie zahamowanie zachodzących procesów zmiany struktury wiekowej ludności, ale wdrażanie rozwiązań pozwalających na efektywne funkcjonowanie miast i zapewnienie odpowiedniej jakości życia w obliczu zmieniającej się struktury wiekowej, w której osoby w wieku poprodukcyjnym będą stanowić coraz większy udział. Odwrócenie zachodzących procesów demograficznych skutkujących zmniejszeniem liczby podkarpackich miast może okazać się niemożliwe, ale możliwe, a wręcz konieczne jest dostosowanie polityk rozwojowych miast do zachodzących procesów demograficznych.

Jedną z konsekwencji zachodzących procesów demograficznych jest spadająca ogólna liczba osób studiujących w miastach w województwie podkarpackim, mimo że w niektórych mniejszych ośrodkach obserwowany był wzrost w tym zakresie spowodowany kierowaniem oferty dydaktycznej do osób z zagranicy. Pokazuje to pewien potencjał, który może stanowić odpowiedź na spodziewany dalszy spadek liczby osób studiujących spowodowany niżem demograficznym. Kierowanie oferty studiów do osób z zagranicy może stanowić zarazem

dobrą praktykę jako element przemysłanej polityki migracyjnej, ponieważ czas studiów pozwala na stopniowe i efektywne dostosowanie się do uwarunkowań polskiego społeczeństwa a zarazem pozwala nabywać kwalifikacje pożądane na rynku pracy.

Pod względem podziału funkcjonalnego przestrzeni miejskiej w szczególności w odniesieniu do mniejszych podkarpackich miast relatywnie rzadko wskazywano na występowanie przestrzeni pełniącej funkcję rozrywkową. Brak występowania przestrzeni pełniących taką funkcję może stanowić istotną barierę rozwojową w kontekście zapewnienia atrakcyjności miast jako miejsca zamieszkania dla osób młodych. To z kolei może stanowić dodatkowy bodziec stymulujący młode osoby do migrowania do większych ośrodków miejskich cechujących się większą atrakcyjnością w zakresie możliwości spędzania wolnego czasu.

W strukturze gospodarczej podkarpackich miast dominują przedsiębiorstwa zaklasyfikowane jako prowadzące pozostałą działalność, czyli przede wszystkim prowadzące działalność usługową, co można uznać za charakterystyczne dla wysoko rozwiniętych gospodarek postindustrialnych. Za korzystne zjawisko w wymiarze gospodarczym może zostać uznany wzrost liczby podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON zaobserwowany w latach 2018-2023 w odniesieniu do wszystkich miast w województwie podkarpackim.

Ponad połowa instytucji otoczenia biznesu działających w województwie podkarpackim posiada swoją siedzibę w Rzeszowie. IOB posiadające swoją siedzibę w Rzeszowie często świadczą swoje usługi nie tylko na rzecz podmiotów z terenu Rzeszowa oraz jego najbliższej okolicy, ale ze względu na regionalny zasięg działalności obejmują obszar całego województwa. Ponadto tego typu instytucje funkcjonują głównie w największych miastach w województwie podkarpackim będących zarazem miastami rdzeniowymi dotychczas zdelimitowanych MOF.

Miastami o największych rynkach pracy określanymi liczbą pracujących są miasta o największej liczbie ludności, a na poziomie podkarpackich miejskich obszarów funkcjonalnych zdecydowanie największym

rynkiem pracy dysponuje Rzeszowski Obszar Funkcjonalny. Wartość wskaźnika udziału bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w odniesieniu do miast w województwie podkarpackim można uznać za relatywnie niską. Podkarpacki rynek pracy, w tym lokalne rynki pracy poszczególnych miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych cieszą się relatywnie niskim zainteresowaniem ze strony cudzoziemców ze względu na relatywnie niskie zarobki w porównaniu do innych regionów w Polsce, a przede wszystkim w państwach Europy Zachodniej. Przeprowadzone analizy dojazdów do pracy pokazują, że rynki pracy nawet mniejszych ośrodków miejskich oddziałują na otoczenie, o czym świadczy dodatnia wartość wskaźnika salda dojazdów do pracy uzyskana w odniesieniu do niemal wszystkich podkarpackich miast.

W kontekście oceny sytuacji gospodarczej podkarpackich miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych za niepokojące można uznać dane dotyczące liczby przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego. W latach 2018-2022 w województwie podkarpackim wystąpił najwyższy spadek liczby tego typu podmiotów spośród wszystkich województw. Ponad 1/3 spośród wszystkich podmiotów gospodarczych z udziałem kapitału zagranicznego zarejestrowanych w województwie podkarpackim posiada swoją siedzibę w Rzeszowie.

Rzeszów na tle innych podkarpackich miast wyróżnia się także pod względem liczby zameldowań osób z zagranicy. Zameldowania obcokrajowców w stolicy województwa podkarpackiego w 2023 r. stanowiły aż połowę ogółu tego typu zameldowań we wszystkich miastach oraz gminach miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim. Pod względem liczby wniosków o nadanie numeru PESEL złożonych przez cudzoziemców na tle pozostałych podkarpackich miast wyróżniają się Rzeszów oraz Przemyśl. Ponad połowa uczniów pochodzących z zagranicy uczących się w miastach lub gminach miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim uczęszczała do szkół w Rzeszowie (w 2023 r. było to 60%).

Najwyższy poziom dostępności usług publicznych stwierdzono w Rzeszowie oraz

w odniesieniu do wszystkich największych miast w województwie podkarpackim będących miastami rdzeniowymi dotychczas zdelimitowanych miejskich obszarów funkcjonalnych. Ważnym aspektem w kontekście dążenia do zapewnienia wysokiej jakości usług publicznych jest prowadzenie badań satysfakcji klienta. Badania takie jednak są rzadko prowadzone przez urzędy podkarpackich miast oraz gmin tworzących miejskie obszary funkcjonalne.

Za niekorzystne zjawisko można uznać podejmowanie przez niewielką liczbę miast działań mających na celu wzmacnianie integracji kulturowej oraz adaptację cudzoziemców, ponieważ integracja cudzoziemców powinna stanowić główny cel przemysłanej polityki migracyjnej. Przykłady niepowodzeń w tym zakresie występujące w państwach Europy Zachodniej pokazują, jak ważne jest to zagadnienie. Za dobrą praktykę w zakresie podejmowania działań mających na celu wzmacniać integrację cudzoziemców można uznać działalność Międzynarodowego Centrum Integracji FENIKS działającego w Rzeszowie.

Najczęściej wskazywane przez przedstawicieli miast i gmin tworzących miejskie obszary funkcjonalne potrzeby inwestycyjne odnoszą się do infrastruktury transportowej w szczególności w zakresie budowy ścieżek rowerowych, chodników, miejsc parkingowych lub parkingów, przejść dla pieszych oraz przejazdów dla rowerów przy przejściach dla pieszych. Oprócz tego relatywnie często wskazywano na potrzeby z zakresu budowy sieci kanalizacji sanitarnej, kanalizacji deszczowej, zbiorników retencyjnych czy tworzenia miejsc spotkań dla młodzieży, przebudowy, rozbudowy lub modernizacji szkół oraz przedszkoli, placów zabaw, budynków urzędu miasta (m.in. w związku z koniecznością dostosowania tych obiektów dla osób ze szczególnymi potrzebami), sieci wodociągowej czy obiektów kultury.

Zarówno w miastach jako ośrodkach rdzeniowych, jak i na poziomie MOF do użytkowania oddawana jest niewielka liczba mieszkań. Pod tym względem na tle pozostałych MOF bardzo mocno wyróżnia się Rzeszowski Obszar Funkcjonalny, na którego terenie w 2023 r. oddano znacznie więcej mieszkań niż na terenie wszystkich

pozostałych MOF łącznie. Niewielka liczba mieszkań oddawanych do użytkowania może być postrzegana jako bardzo istotna bariera ograniczająca możliwości rozwojowe podkarpackich miast.

Największe podkarpackie miasta najsilniej oddziałują na otoczenie pod względem skali dojazdów do szkół. Spośród nieco mniejszych podkarpackich miast zauważalna jest relatywnie wysoka wartość salda dojazdów do szkół w odniesieniu do Leżajska, co może stanowić jeden z argumentów na rzecz zdelimitowania MOF Leżajska.

Miejska komunikacja zbiorowa funkcjonuje w 10 największych miastach województwa podkarpackiego, tj. w Rzeszowie, Przemyślu, Krośnie, Tarnobrzegu, Mielcu, Stalowej Woli, Dębicy, Sanoku, Jarosławiu oraz Jasle, przy czym w przypadku Tarnobrzega zadanie organizacji transportu zbiorowego na terenie miasta zostało zlecone podmiotowi prywatnemu. Z tego też powodu Tarnobrzeg jest jedynym miastem, w którym zapewnienie transportu zbiorowego ogranicza się tylko do granic administracyjnych miasta, podczas gdy w przypadku pozostałych powyżej wymienionych miast w mniejszym lub większym stopniu możliwość dotarcia do miasta rdzeniowego za pomocą miejskiej komunikacji publicznej mają mieszkańcy niektórych sąsiednich gmin, niekiedy nawet niebędących częścią MOF.

Rolę głównych korytarzy komunikacyjnych miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych za pomocą transportu samochodowego stanowi sieć dróg, na którą składa się autostrada A4, droga ekspresowa S19 oraz drogi krajowe, wojewódzkie, powiatowe i gminne. Wskazywane przez przedstawicieli podkarpackich miast niektóre korytarze komunikacyjne o dużym natężeniu ruchu rowerowego pokrywały się ze wskazywanymi korytarzami o dużym natężeniu ruchu samochodowego, co przy braku dróg rowerowych może stanowić zagrożenie bezpieczeństwa ruchu drogowego i koresponduje zarazem ze wskazywaną przez liczne samorządy potrzebą budowy nowych dróg rowerowych. Jako generatory wzmożonego ruchu rowerowego wskazywano niekiedy szkoły, co tym bardziej można uznać za palącą potrzebę w zakresie zapewnienia

odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa. Jako korytarze o największym natężeniu ruchu pieszego najczęściej wskazywano centralne części miast takie jak rynek.

Rzeszów jako stolica województwa oraz okoliczne gminy posiadają relatywnie dobrą dostępność za pomocą transportu lotniczego. Dzięki wybudowaniu drogi ekspresowej S19 na odcinku z Lublina do Rzeszowa wyraźnej poprawie uległa dostępność komunikacyjna do Warszawy za pomocą transportu drogowego. Dalszą poprawę w zakresie dostępności do Warszawy zapewniłaby planowana budowa drogi krajowej nr 9 od węzła autostrady A4 Rzeszów Zachód do węzła planowanej drogi ekspresowej S74 w okolicach Tarnobrzega.

Na tle innych miast wojewódzkich Rzeszów charakteryzuje się niewielką liczbą bezpośrednich połączeń do Warszawy za pomocą transportu kolejowego oraz zdecydowanie najniższą efektywnością czasu przejazdu za pomocą transportu kolejowego. W zakresie dostępności komunikacyjnej za pomocą transportu kolejowego wewnątrz województwa wyraźna poprawa nastąpiła dzięki utworzeniu Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej. Ponadto możliwość bezpośredniego dotarcia do Rzeszowa za pomocą transportu kolejowego odzyskali podróżujący z Mielca za sprawą dokonanej w 2021 r. modernizacji linii kolejowej nr 25 na odcinku Mielec-Dębica.

Jako najczęściej podejmowane w miastach działania mające na celu zmniejszenie emisji zanieczyszczeń, podniesienie efektywności energetycznej oraz zwiększenie udziału energii w OZE w bilansie energetycznym w ankiecie sprawozdawczej wskazywano: termomodernizację budynków użyteczności publicznej, w tym wymianę kotłów grzewczych, realizację tzw. projektu parasolowego z zakresu instalacji OZE, działania edukacyjno-promocyjne, kontrole prowadzone w budynkach mieszkalnych oraz monitorowanie stanu zanieczyszczeń powietrza. Na podstawie analizy strategii rozwoju podkarpackich MOF można stwierdzić, że istotny ich element zajmują działania z zakresu zielonej transformacji oraz zrównoważonej mobilności miejskiej, a w nieco mniejszym stopniu działania na rzecz cyfrowej transformacji.

Wśród najważniejszych ryzyk i zagrożeń związanych ze zmianami klimatycznymi mogących dotyczyć podkarpackie miasta oraz miejskie obszary funkcjonalne można wymienić: susze, upały, pożary, powodzie, inne zagrożenia, presję migracyjną oraz choroby. W kontekście występujących lub potencjalnych zagrożeń związanych ze zmianami klimatycznymi niekorzystnym zjawiskiem jest posiadanie opracowanego i uchwalonego aktualnego planu adaptacji do zmian klimatu przez niewielką liczbę podkarpackich miast oraz gmin tworzących miejskie obszary funkcjonalne. Działania mające na celu dostosowanie do zachodzących zmian klimatycznych wymagają skoordynowanego działania, dlatego wsparcie merytoryczne w zakresie opracowania planu adaptacji do zmian klimatu w powiązaniu ze wsparciem finansowym wdrażania działań mających na celu dostosowanie do zmian klimatu można uznać za priorytetowe w kontekście wzmacniania potencjału MOF w województwie podkarpackim.

W ramach ankiety sprawozdawczej przedstawiciele podkarpackich miast najczęściej wskazywali, że podejmowanym działaniem mającym na celu zapewnienie atrakcyjności inwestycyjnej gminy było wydzielenie zakładowi dla przedsiębiorców/inwestorów na stronie internetowej urzędu, prowadzenie biura obsługi inwestora, przedstawienie oferty inwestycyjnej na portalu prowadzonym przez Polską Agencję Inwestycji i Handlu oraz stosowanie zachęt, w tym ulg podatkowych. Oferta inwestycyjna podkarpackich miast oraz gmin tworzących miejskie obszary funkcjonalne najczęściej ma charakter ogólny bez kierowania jej do przedstawicieli konkretnych branż. Dobrą praktykę w zakresie wzmacniania atrakcyjności inwestycyjnej podkarpackich jednostek samorządu terytorialnego stanowi działalność Podkarpackiego Centrum Obsługi Inwestorów i Przedsiębiorców COIE.

W kontekście planowania przestrzennego za słabą stronę podkarpackich miast oraz gmin miejsko-wiejskich można uznać relatywnie niewielką powierzchnię objętą miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

W zakresie dostępności za pomocą samochodu w zasadzie wszystkie podkarpackie

miasta wpisują się w koncepcję miasta zwarteo. Jedynie południowo-wschodnie i skrajnie zachodnie części Rzeszowa i skrawki powierzchni takich miast jak: Przemyśl, Tarnobrzeg, Dębica oraz Sanok znajdują się poza szacowanym zasięgiem 15 minut jazdy samochodem od centrum miasta. Relatywnie niewielkie części miasta znajdują się w zasięgu 15 minut pieszo od centrum, przy czym zazwyczaj są to obszary o dużej dostępności różnego rodzaju usług.

W odniesieniu do wszystkich podkarpackich miast o największym potencjale społeczno-gospodarczym zauważalne są występujące procesy suburbanizacji, co generuje szereg problemów obniżających efektywność zarządzania obszarami miejskimi, wśród których można wymienić wysokie koszty budowy i utrzymania infrastruktury technicznej. Za dobre praktyki w zakresie instytucjonalizacji współpracy w ramach MOF można uznać powoływanie stowarzyszeń. W województwie podkarpackim na tę formę instytucjonalizacji współpracy zdecydowano się w odniesieniu do dwóch MOF: Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz MOF Jarosław-Przeworsk.

Znaczna część ankietowanych przedstawicieli podkarpackich miast oraz gmin tworzących miejskie obszary funkcjonalne pozytywnie postrzega perspektywy rozwoju współpracy z innymi samorządami, przy czym zauważalne jest częstsze dostrzeganie potrzeby dalszego zacieśniania współpracy międzysamorządowej w ramach MOF niż w porównaniu do współpracy prowadzonej z innymi samorządami, które do danego MOF nie należą.

Najczęściej wskazywanymi problemami lub wyzwaniem, które zdaniem przedstawicieli samorządów wymagają współpracy w ramach MOF, były: organizacja transportu zbiorowego, tworzenie oferty turystycznej, produktów turystycznych, budowa dróg, wspieranie przedsiębiorczości, tworzenie oferty inwestycyjnej oraz terenów inwestycyjnych, gospodarka odpadami, ochrona środowiska, organizacja wydarzeń kulturalnych oraz inwestycje w odnawialne źródła energii.

Analiza i ocena przestrzennych efektów związanych z procesami rozwojowymi ośrodków miejskich oraz weryfikacja aktualności delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych

W odniesieniu do niemal wszystkich gmin będących częścią dotychczas zdelimitowanych podkarpackich MOF stwierdzono występowanie silnych ciąż grawitacyjnych z ośrodkami rdzeniowymi, przy czym w odniesieniu do niektórych ośrodków rdzeniowych stwierdzono występowanie silnych ciąż grawitacyjnych również w odniesieniu do gmin niebędących częścią dotychczas zdelimitowanych MOF, co może zostać uznane za pewien potencjał do poszerzenia MOF o te gminy. Są to takie gminy jak: Sędziszów Małopolski, Sokołów Małopolski czy Strzyżów w odniesieniu do Rzeszowa, Fredropol w odniesieniu do Przemyśla, Wadowice Górne, Radomyśl Wielki oraz Czermin w odniesieniu do Mielca, Dukla, Rymanów oraz Iwonicz-Zdrój w odniesieniu do Krosna, Czarna oraz Pilzno w odniesieniu do Dębicy, Wiązownica, Chłopice oraz Rożwienica w odniesieniu do Jarosławia. Ponadto wysoki poziom ciąż grawitacyjnych stwierdzono w przypadku gminy Nowa Sarzyna w odniesieniu do Leżajska, co może być postrzegane jako pewien potencjał do zdelimitowania MOF Leżajska z uwzględnieniem gminy Nowa Sarzyna, a także gminy wiejskiej Leżajsk z racji automatycznego uznania występowania wysokiego poziomu ciąż grawitacyjnych ze względu na siedzibę tej gminy w mieście rdzeniowym.

Stwierdzony wysoki poziom ciąż grawitacyjnych ukazuje zarazem potencjał do zdelimitowania ośrodków wielobiegunowych: Rzeszowskiego Obszaru Metropolitalnego obejmującego m.in. Mielec, Krosno, Dębicę oraz Jarosław, MOF Czwórmieście obejmującego Stalową Wolę, Tarnobrzeg, Nisko oraz Sandomierz, MOF Krosno-Jasło oraz MOF Mielec-Dębica. W przypadku niezdecydowania się na zdelimitowanie układów wielobiegunowych warto zacieśniać współpracę pomiędzy tymi MOF, dążąc np. do zapewnienia komplementarności opracowywanych strategii rozwoju MOF.

Rynki pracy podkarpackich ośrodków biegunowych oddziałują na otoczenie zazwyczaj w szerszym zakresie niż jest on wytyczony granicami dotychczas zdelimitowanych MOF, niekiedy przekraczając granice województw. Przykładem jest Mielec, którego rynek pracy silnie oddziałuje na gminę Połaniec z województwa świętokrzyskiego. Innym przykładem jest Tarnobrzeg, którego rynek pracy oddziałuje na Sandomierz oraz gminę Łoniów z województwa świętokrzyskiego.

Relatywnie duża liczba osób dojeżdża do pracy do Rzeszowa z pozostałych największych podkarpackich miast, tj. z Przemyśla, Jarosławia, Dębicy, Stalowej Woli, Krosna, Mielca oraz Tarnobrzega. Z kolei mieszkańcy Rzeszowa relatywnie często dojeżdżają do pracy do Mielca. Ponadto relatywnie dużo osób dojeżdża do pracy z Jarosławia do Przemyśla, z Jasła do Krosna oraz z Tarnobrzega do Stalowej Woli.

Analizy powiązań rzeczywistych, których element stanowi analiza kierunków odpływu mieszkańców, pozwalają zarazem zaobserwować skalę zjawiska suburbanizacji. W przypadku Rzeszowa są to niemal wszystkie gminy będące częścią Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego, w przypadku Przemyśla są to gminy Przemyśl, Żurawica oraz Krasieczyn, w przypadku Krosna są to gminy Miejsce Piastowe, Chorkówka oraz Wojaszówka, w przypadku Mielca są to gminy Mielec, Przecław oraz Tuszów Narodowy, w przypadku Stalowej Woli są to gminy Pysznica, Nisko, Radość nad Sanem oraz Zaleszany, w przypadku Tarnobrzega są to gminy Baranów Sandomierski oraz Grębów, w przypadku Dębicy są to gminy Dębica, Żyraków oraz Czarna, w przypadku Jarosławia są to gminy Jarosław, Wiązownica oraz Pawłosiów, w przypadku Sanoka jest to gmina Sanok, a w przypadku Lubaczowa jest to gmina Lubaczów.

Analiza kierunków odpływu mieszkańców pozwala zarazem zaobserwować, że ośrodkami spoza województwa podkarpackiego silnie oddziałującymi na niektóre podkarpackie miasta są Kraków oraz Warszawa. Kraków stanowi częsty kierunek odpływu mieszkańców z Rzeszowa, Przemyśla, Krosna, Mielca, Stalowej Woli, Tarnobrzega,

Dębicy, Jarosławia oraz Sanoka, a Warszawa z Rzeszowa, Stalowej Woli oraz Tarnobrzega. W przypadku Rzeszowa częstym kierunkiem odpływu poza województwo podkarpackie jest także Wrocław. Ponadto Rzeszów jest atrakcyjnym miejscem do przeprowadzenia się m.in. dla mieszkańców Przemyśla, Sanoka, Stalowej Woli, Mielca, Tarnobrzega, Jarosławia, Dębicy oraz Lubaczowa.

Wśród najważniejszych czynników warunkujących rozwój gospodarczy podkarpackich biegunów wzrostu można wymienić: kryzys demograficzny, odpływ mieszkańców i przekonanie o niskiej atrakcyjności miast w województwie podkarpackim, silną pozycję Rzeszowa jako bieguna wzrostu, starzenie się społeczeństwa oraz rozwój srebrnej gospodarki, zmiany na rynku pracy, rozwój Przemysłu 4.0/5.0 oraz sztucznej inteligencji, presję migracyjną, wiodące specjalizacje, kondycję podmiotów gospodarczych oraz przebieg konfliktów zbrojnych.

Wśród szans rozwojowych najczęściej wskazywanych przez przedstawicieli podkarpackich miast oraz gmin tworzących miejskie obszary funkcjonalne znalazły się: dostępność do środków zewnętrznych, dobra dostępność komunikacyjna za sprawą dobrej jakości i ulegającej dalszej poprawie infrastruktury drogowej, atrakcyjność turystyczna oraz dalszy rozwój infrastruktury turystycznej, walory przyrodnicze (jakość i dostępność środowiska przyrodniczego), rozwój przedsiębiorczości oraz rozwój Rzeszowa jako bieguna wzrostu oddziałującego na otoczenie.

Poziom rozwoju instytucjonalnego miejskich obszarów funkcjonalnych w Polsce

Zauważalne są wyraźne różnicowania w zakresie podejścia do delimitacji MOF stosowanego w poszczególnych województwach, przy czym różnice w liczbie zdelimitowanych MOF nie są zależne od wielkości województw. W niektórych województwach zdecydowano się na zdelimitowanie niewielkiej liczby MOF z ośrodkami rdzeniowymi w stolicach województw lub w miastach na prawach powiatu po MOF z ośrodkami rdzeniowymi w każdym powiecie będącym siedzibą powiatu ziemskiego.

Zauważalne jest wyraźne zróżnicowanie poziomu rozwoju instytucjonalnego MOF w zależności od typu ośrodka rdzeniowego. Najwyższy poziom zaobserwowano w odniesieniu do MOF, dla których ośrodkami rdzeniowymi są stolice województw, a najniższy z ośrodkami rdzeniowymi w miastach będących siedzibami powiatów ziemskich.

Przykłady współpracy pomiędzy samorządami w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych

W odniesieniu do Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii za dobrą praktykę można uznać uregulowanie jej działalności na podstawie specjalnie uchwalonej ustawy z określeniem zadań oraz źródeł finansowania, a także posiadanie bardzo wysokiego poziomu rozwoju instytucjonalnego za sprawą Urzędu Metropolitalnego, w którego strukturze wyróżniono kilkanaście departamentów. Za dobrą praktykę można uznać także utworzenie Zarządu Transportu Metropolitalnego i powierzenie mu zadania organizacji transportu zbiorowego na obszarze metropolitalnym. Za dobrą praktykę można uznać również podejmowanie decyzji z przyjęciem zasady podwójnej większości głosów. Inną dobrą praktyką jest funkcjonowanie MetroLab, co może stanowić inspirację dla rozszerzenia działalności rzeszowskiego UrbanLab oraz utworzenia „MOF-Lab” w innych ośrodkach rdzeniowych w województwie podkarpackim.

Dalsze kierunki rozwoju regionalnych biegunów wzrostu i ich obszarów funkcjonalnych

Wśród czynników, które pozytywnie wpływają na zmiany sytuacji gospodarczej regionalnych biegunów wzrostu oraz miejskich obszarów funkcjonalnych, można wymienić: (1) oddanie do użytkowania drogi ekspresowej S19 na odcinku pomiędzy Rzeszowem a Lublinem znacząco poprawiającej dostępność całego województwa podkarpackiego, a w szczególności jego północnej części; (2) utworzenie Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej poprawiającej dostępność komunikacyjną do Rzeszowa z kierunku Dębicy, Kolbuszowej,

Przeworska oraz Strzyżowa, a także Portu Lotniczego Rzeszów-Jasionka; (3) silną pozycję Rzeszowa jako regionalnego ośrodka wzrostu oddziałującego na otoczenie na zasadzie dyfuzji rozwojowej; (4) niski poziom bezrobocia; (5) zbieżność profilu gospodarczego podkarpackich MOF z inteligentnymi specjalizacjami zidentyfikowanymi dla województwa podkarpackiego.

Wśród czynników wpływających negatywnie można wymienić: (1) przemiany demograficzne skutkujące spadkiem liczby ludności w miastach i w MOF oraz wzrostem udziału w strukturze demograficznej osób w wieku poprodukcyjnym; (2) niską atrakcyjność podkarpackich miast przede wszystkim ze względu na relatywnie niskie płace skutkującą odpływem w szczególności młodych mieszkańców o posiadanym wysokim poziomie kapitału ludzkiego oraz małym napływem cudzoziemców; (3) niewielką liczbę mieszkań oddawanych do użytkowania. W zakresie identyfikacji potencjalnych rodzajów sieciowania przyczyniających się do dynamizowania rozwoju miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych zasadniczo można wyróżnić trzy strategie. Pierwsza strategia opiera się na założeniu, że do miejskich obszarów funkcjonalnych powinny być włączone gminy o najsilniejszych powiązaniach z miastami o stwierdzonym najwyższym potencjale społeczno-gospodarczym. Druga strategia opiera się na założeniu, że należy dążyć do tworzenia miejskich obszarów funkcjonalnych o jak największym potencjale społeczno-gospodarczym. Konsekwencją przyjęcia tej strategii byłoby preferowanie delimitowania układów wielobiegunowych. Trzecia strategia opiera się na wyakcentowaniu roli również mniejszych ośrodków miejskich jako oddziałujących na otoczenie na poziomie lokalnym na tych obszarach województwa, które znajdują się poza polem silnego oddziaływania najbardziej rozwiniętych ośrodków miejskich. Strategia ta polegałaby także na dążeniu do włączenia do miejskich obszarów funkcjonalnych jak największej liczby miast nawet w przypadku stwierdzenia nieco słabszych powiązań. Rezultatem przyjęcia tej strategii byłoby zdelimitowanie większej liczby miejskich obszarów funkcjonalnych.

W praktyce strategie te nie muszą być postrzegane jako wzajemnie wykluczające się, ponieważ odnoszą się one do nieco innych poziomów kreowania polityki

rozwoju. Prowadzą one do osiągnięcia innych celów i wiążą się z podejmowaniem działań o innym zakresie i skali.

Summary

Objectives and Methodology of the Study

The main objective of the expertise titled "Functional Urban Areas in the Podkarpackie Region – Current State and Development Prospects" was to verify the relevance of the delimited functional areas of the regional center and subregional centers, as well as the designated growth poles in the context of changes in the socio-economic situation of the Podkarpackie Region and external conditions, and to update the existing strategic document for the Podkarpackie Region. To achieve this goal, a range of both quantitative and qualitative research and analytical methods were applied.

The expertise was carried out from July 10 to November 27, 2024. Depending on the specificity of the analyses conducted, the existing data were analyzed in a static or dynamic approach. In the static approach, analyses were conducted on the most up-to-date data available at the time of the study, including primary data. In the dynamic approach, the scope of the analyses generally covered the period from 2018, and the scope of the formulated forecasts covered the perspective up to 2040.

Characteristics of cities and Functional Urban Areas in the Podkarpackie Region and their socio-economic problems in light of ongoing changes

In most cities in the Podkarpackie Region, there has been a significant decline in population. The population decline is often associated with a negative natural increase and a negative balance of internal migration. Although the balance of international migration for most cities in the Podkarpackie Region is positive, the scale of international migration is so small that it does not offset the outflow of population caused by internal migration. The number of marriages is also declining. The value of the indicator of the number of people in post-working age per 100 people in working age is increasing.

In the demographic structure of most Podkarpackie cities, women numerically predominate, which can be explained primarily by the longer average life expectancy among women. Low values of natural increase indicators, combined with the outflow of young residents, especially from smaller urban centers, lead to the forecast that in the coming years, the share of people in post-working age in the demographic structure of Podkarpackie cities will be increasingly larger.

The processes of population decline in most Podkarpackie cities seem irreversible, and the impact of immigration on reversing or even minimizing them can be considered negligible. It can therefore be assumed that one of the biggest developmental challenges for Podkarpackie cities will not be to halt the ongoing processes of changing the age structure of the population, but to implement solutions that allow for the effective functioning of cities and ensure an appropriate quality of life in the face of a changing age structure, in which people in post-working age will constitute an increasingly larger share. Reversing the ongoing demographic processes resulting in the reduction of Podkarpackie cities may prove impossible, but it is possible and even necessary to adapt the development policies of cities to the ongoing demographic processes.

One of the consequences of the ongoing demographic processes is the declining overall number of students in cities in the Podkarpackie Region, although in some smaller centers, an increase in this regard was observed due to the targeting of educational offerings to people from abroad. This shows a certain potential that can be a response to the expected further decline in the number of students caused by demographic decline. Targeting study offers to people from abroad can also be considered a good practice as part of a well-thought-out migration policy, as the study period allows for gradual and effective adaptation to the conditions of Polish society

while acquiring qualifications desired in the labour market.

In terms of the functional division of urban space, particularly concerning smaller Podkarpackie cities, the presence of spaces serving entertainment functions was relatively rarely indicated. The lack of spaces serving such a function can be a significant developmental barrier in the context of ensuring the attractiveness of cities as a place of residence for young people. This, in turn, can be an additional stimulus encouraging young people to migrate to larger urban centers characterized by greater attractiveness in terms of leisure opportunities.

In the economic structure of Podkarpackie cities, enterprises classified as conducting other activities, i.e., primarily providing services, dominate, which can be considered characteristic of highly developed post-industrial economies. The increase in the number of national economy entities registered in the REGON register observed in the years 2018-2023 concerning all cities in the Podkarpackie Region can be considered a favourable phenomenon in the economic dimension.

More than half of the business environment institutions operating in the Podkarpackie Region are headquartered in Rzeszów. Business environment institutions headquartered in Rzeszów often provide their services not only to entities from the Rzeszów area and its immediate vicinity but also, due to the regional scope of their activities, cover the entire Region. Moreover, such institutions mainly operate in the largest cities in the Podkarpackie Region, which are also core cities of the previously delimited Functional Urban Areas.

The cities with the largest labour markets, determined by the number of employed people, are the cities with the largest populations, and at the level of Podkarpackie Functional Urban Areas, the Rzeszów Functional Area has by far the largest labour market. The value of the indicator of the share of registered unemployed in the working-age population concerning cities in the Podkarpackie Region can be considered relatively low. The Podkarpackie labour market, including local labour markets in individual cities and Functional

Urban Areas, enjoys relatively low interest from foreigners due to relatively low wages compared to other regions in Poland, and especially in Western European countries. Commuting to work analyses show that even the labour markets of smaller urban centers impact the surrounding area, as evidenced by the positive value of the commuting balance indicator obtained for almost all Podkarpackie cities.

In the context of assessing the economic situation of Podkarpackie cities and Functional Urban Areas, the data on the number of enterprises with foreign capital participation can be considered worrying. In the years 2018-2022, the Podkarpackie Region experienced the highest decline in the number of such entities among all Regions. More than one-third of all business entities with foreign capital participation registered in the Podkarpackie Region are headquartered in Rzeszów.

Rzeszów also stands out among other Podkarpackie cities in terms of the number of foreigner registrations. Foreigners' registrations in the capital of the Podkarpackie Region in 2023 accounted for as much as half of all such registrations in all cities and urban-rural municipalities in the Podkarpackie Region. In terms of the number of applications for a PESEL number submitted by foreigners, Rzeszów and Przemyśl stand out among other Podkarpackie cities. More than half of the foreign students studying in cities or urban-rural municipalities in the Podkarpackie Region attended schools in Rzeszów (in 2023, it was 60%).

The highest level of public service availability was found in Rzeszów and in all the largest cities in the Podkarpackie Region, which are core cities of the previously delimited Functional Urban Areas. An important aspect in the context of striving to ensure high-quality public services is conducting customer satisfaction surveys. However, such surveys are rarely conducted by the offices of Podkarpackie cities and municipalities forming Functional Urban Areas.

An unfavorable phenomenon can be considered the undertaking by a small number of cities of activities aimed at strengthening cultural integration and adaptation of

foreigners, as the integration of foreigners should be the main goal of a well-thought-out migration policy. Examples of failures in this regard occurring in Western European countries show how important this issue is. A good practice in undertaking activities aimed at strengthening the integration of foreigners can be considered the activities of the International Integration Center FE-NIKS operating in Rzeszów.

The most frequently indicated investment needs by representatives of cities and municipalities forming Functional Urban Areas relate to transport infrastructure, particularly in the construction of bicycle paths, sidewalks, parking spaces or parking lots, pedestrian crossings, and bicycle crossings at pedestrian crossings. In addition, relatively often, the needs for the construction of sanitary sewer networks, stormwater drainage systems, retention reservoirs, or the creation of meeting places for youth, reconstruction, expansion, or modernization of schools and kindergartens, playgrounds, city hall buildings (including the need to adapt these facilities for people with special needs), water supply networks, or cultural facilities were indicated.

Both in cities as core centers and at the level of Functional Urban Areas, a small number of apartments are being put into use. In this regard, the Rzeszów Functional Area stands out significantly compared to other Functional Urban Areas, where in 2023, significantly more apartments were put into use than in all other Functional Urban Areas combined. The small number of apartments being put into use can be seen as a very significant barrier limiting the development opportunities of Podkarpackie cities.

The largest cities in Podkarpackie have the strongest impact on their surroundings in terms of school commuting. Among the slightly smaller cities in Podkarpackie, Leżajsk stands out with a relatively high school commuting balance, which could be an argument for delimiting the Leżajsk Functional Urban Area (FUA).

Urban public transport operates in the 10 largest cities of the Podkarpackie Region, namely Rzeszów, Przemyśl, Krosno, Tarnobrzeg, Mielec, Stalowa Wola, Dębica,

Sanok, Jarosław, and Jasło. In the case of Tarnobrzeg, the task of organizing public transport within the city has been entrusted to a private entity. For this reason, Tarnobrzeg is the only city where the provision of public transport is limited to the administrative boundaries of the city, while in the case of the other aforementioned cities, to a greater or lesser extent, residents of some neighboring municipalities, sometimes not even part of the FUA, have the possibility of reaching the core city using urban public transport.

The main communication corridors of cities and Functional Urban Areas by car transport consist of a network of roads, including the A4 motorway, the S19 expressway, and national, regional, county, and municipal roads. Some communication corridors with high bicycle traffic intensity indicated by representatives of Podkarpackie cities overlapped with corridors with high car traffic intensity, which, in the absence of bicycle paths, may pose a road safety risk and corresponds with the need for new bicycle paths indicated by numerous local governments. Schools were sometimes indicated as generators of increased bicycle traffic, which can be considered a pressing need to ensure an appropriate level of safety. The central parts of cities, such as the market square, were most often indicated as corridors with the highest pedestrian traffic intensity.

Rzeszów, as the capital of the Region and surrounding municipalities, has relatively good accessibility by air transport. Thanks to the construction of the S19 expressway from Lublin to Rzeszów, road transport accessibility to Warsaw has significantly improved. Further improvement in accessibility to Warsaw would be ensured by the planned construction of national road No. 9 from the A4 motorway junction Rzeszów West to the junction of the planned S74 expressway near Tarnobrzeg.

Compared to other Region cities, Rzeszów has a small number of direct connections to Warsaw by rail transport and the lowest travel time efficiency by rail transport. In terms of rail transport accessibility within the Region, a significant improvement occurred with the creation of the

Podkarpackie Agglomeration Railway. Additionally, travelers from Mielec regained the possibility of direct access to Rzeszów by rail transport thanks to the modernization of railway line No. 25 on the Mielec-Dębica section in 2021.

The most frequently undertaken actions in cities to reduce pollution emissions, increase energy efficiency, and increase the share of renewable energy in the energy balance indicated in the survey were: thermal modernization of public utility buildings, including the replacement of heating boilers, implementation of the so-called umbrella project in the field of renewable energy installations, educational and promotional activities, inspections conducted in residential buildings, and monitoring of air pollution levels. Based on the analysis of the development strategies of Podkarpackie FUAs, it can be concluded that a significant element of their actions is green transformation and sustainable urban mobility, and to a slightly lesser extent, actions for digital transformation. Among the most important risks and threats related to climate change that may affect Podkarpackie cities and Functional Urban Areas are: droughts, heatwaves, fires, floods, other threats, migration pressure, and diseases. In the context of existing or potential threats related to climate change, an unfavorable phenomenon is the possession of a developed and adopted current climate change adaptation plan by a small number of Podkarpackie cities and municipalities forming Functional Urban Areas. Actions aimed at adapting to ongoing climate changes require coordinated action, therefore substantive support in developing a climate change adaptation plan in conjunction with financial support for implementing actions aimed at adapting to climate change can be considered a priority in the context of strengthening the potential of FUAs in the Podkarpackie Region.

In the survey, representatives of Podkarpackie cities most often indicated that the action taken to ensure the investment attractiveness of the municipality was the creation of a tab for entrepreneurs/investors on the office's website, running an investor service office, presenting the investment offer on the portal run by the

Polish Investment and Trade Agency, and using incentives, including tax breaks. The investment offer of Podkarpackie cities and municipalities forming Functional Urban Areas is most often general without targeting representatives of specific industries. A good practice in strengthening the investment attractiveness of Podkarpackie local government units is the activity of the Podkarpackie Investor and Exporters Service Center (COIE).

In the context of spatial planning, a weak point of Podkarpackie cities and urban-rural municipalities can be considered the relatively small area covered by local spatial development plans.

In terms of accessibility by car, practically all Podkarpackie cities fit into the concept of a compact city. Only the southeastern and extreme western parts of Rzeszów and small areas of cities such as Przemyśl, Tarnobrzeg, Dębica, and Sanok are outside the estimated 15-minute drive range from the city center. Relatively small parts of the city are within a 15-minute walk from the center, usually areas with high accessibility to various services.

In relation to all Podkarpackie cities with the greatest socio-economic potential, noticeable suburbanization processes are occurring, generating a number of problems reducing the efficiency of urban area management, including high costs of building and maintaining technical infrastructure.

Good practices in institutionalizing cooperation within FUAs can be considered the establishment of associations. In the Podkarpackie Region, this form of institutionalizing cooperation was decided upon in relation to two FUAs: the Rzeszów Functional Area and the Jarosław-Przeworsk FUA.

A significant part of the surveyed representatives of Podkarpackie cities and municipalities forming Functional Urban Areas positively perceive the prospects for developing cooperation with other local governments, with a noticeable more frequent recognition of the need for further tightening of inter-municipal cooperation within FUAs compared to cooperation conducted with other local governments that do not belong to a given FUA.

The most frequently indicated problems or challenges that, according to local government representatives, require cooperation within FUAs were: organization of public transport, creation of a tourist offer, tourist products, road construction, support for entrepreneurship, creation of an investment offer and investment areas, waste management, environmental protection, organization of cultural events, and investments in renewable energy sources.

Analysis and assessment of the spatial effects related to the development processes of urban centers and verification of the current delimitation of Functional Urban Areas

In relation to almost all municipalities that are part of the previously delimited Podkarpackie FUAs, strong gravitational pulls with core centers were found, while in relation to some core centers, strong gravitational pulls were also found in relation to municipalities that are not part of the previously delimited FUAs, which can be considered a potential for expanding FUAs to include these municipalities. These are municipalities such as Sędziszów Małopolski, Sokółów Małopolski, or Strzyżów in relation to Rzeszów, Fredropol in relation to Przemyśl, Wadowice Górne, Radomyśl Wielki, and Czermin in relation to Mielec, Dukla, Rymaków, and Iwonicz-Zdrój in relation to Krosno, Czarna and Pilzno in relation to Dębica, Wiązownica, Chłopice, and Rożwienica in relation to Jarosław. Additionally, a high level of gravitational pulls was found in the case of the Nowa Sarzyna municipality in relation to Leżajsk, which can be seen as a potential for delimiting the Leżajsk FUA, including the Nowa Sarzyna municipality, as well as the rural Leżajsk municipality due to the automatic recognition of a high level of gravitational pulls due to the seat of this municipality in the core city.

The identified high level of gravitational pulls also shows the potential for delimiting multipolar centers: the Rzeszów Metropolitan Area, including Mielec, Krosno, Dębica, and Jarosław, the Czwórmieście FUA, including Stalowa Wola, Tarnobrzeg, Nisko, and Sandomierz, the Krosno-Jasło FUA, and the Mielec-Dębica FUA. In the case of not

deciding to delimit multipolar systems, it is worth tightening cooperation between these FUAs, aiming, for example, to ensure the complementarity of the developed FUA development strategies.

The labour markets of Podkarpackie growth centers typically impact their surroundings more broadly than the boundaries of the previously delimited Functional Urban Areas (FUA), sometimes crossing region borders. An example is Mielec, whose labour market strongly affects the Połaniec municipality in the Świętokrzyskie Region. Another example is Tarnobrzeg, whose labour market impacts Sandomierz and the Łonów municipality in the Świętokrzyskie Region.

A relatively large number of people commute to work in Rzeszów from other major cities in Podkarpackie, such as Przemyśl, Jarosław, Dębica, Stalowa Wola, Krosno, Mielec, and Tarnobrzeg. Conversely, residents of Rzeszów relatively often commute to work in Mielec. Additionally, a significant number of people commute from Jarosław to Przemyśl, from Jasło to Krosno, and from Tarnobrzeg to Stalowa Wola.

Analyses of actual connections, which include the analysis of resident outflow directions, also allow for observing the scale of suburbanization. In the case of Rzeszów, these are almost all municipalities that are part of the Rzeszów Functional Area. For Przemyśl, these are the Przemyśl, Żurawica, and Krasiczyn municipalities. For Krosno, these are the Miejsce Piastowe, Chorkówka, and Wojaszówka municipalities. For Mielec, these are the Mielec, Przecław, and Tuszów Narodowy municipalities. For Stalowa Wola, these are the Pysznica, Nisko, Radomyśl nad Sanem, and Zaleszany municipalities. For Tarnobrzeg, these are the Baranów Sandomierski and Grębów municipalities. For Dębica, these are the Dębica, Żyraków, and Czarna municipalities. For Jarosław, these are the Jarosław, Wiązownica, and Pawłosiów municipalities. For Sanok, it is the Sanok municipality, and for Lubaczów, it is the Lubaczów municipality.

The analysis of resident outflow directions also shows that centers outside the Podkarpackie Region that strongly impact some Podkarpackie cities are Kraków and

Warsaw. Kraków is a frequent outflow direction for residents from Rzeszów, Przemyśl, Krosno, Mielec, Stalowa Wola, Tarnobrzeg, Dębica, Jarosław, and Sanok, while Warsaw is for residents from Rzeszów, Stalowa Wola, and Tarnobrzeg. For Rzeszów, a frequent outflow direction outside the Podkarpackie Region is also Wrocław. Additionally, Rzeszów is an attractive place to move to for residents from Przemyśl, Sanok, Stalowa Wola, Mielec, Tarnobrzeg, Jarosław, Dębica, and Lubaczów.

Among the most important factors influencing the economic development of Podkarpackie growth poles are: the demographic crisis, resident outflow and the perception of low attractiveness of cities in the Podkarpackie Region, the strong position of Rzeszów as a growth pole, population aging and the development of the silver economy, changes in the labor market, the development of Industry 4.0/5.0 and artificial intelligence, migration pressure, leading specializations, the condition of economic entities, and the course of armed conflicts.

Among the development opportunities most frequently indicated by representatives of Podkarpackie cities and municipalities forming Functional Urban Areas were: access to external funds, good transport accessibility due to high-quality and improving road infrastructure, tourist attractiveness and further development of tourist infrastructure, natural values (quality and availability of the natural environment), entrepreneurship development, and the development of Rzeszów as a growth pole impacting its surroundings.

The level of institutional development of Functional Urban areas in Poland

There are noticeable differences in the approach to delimiting FUAs used in individual Regions, with differences in the number of delimited FUAs not dependent on the size of the Regions. In some Regions, a small number of FUAs with core centers in Region capitals or cities with county rights were delimited, while in others, FUAs with core centers in each county seat were delimited.

There is a noticeable variation in the level of institutional development of FUAs depending on the type of core center. The highest level was observed for FUAs with core centers in Region capitals, and the lowest for FUAs with core centers in cities that are county seats.

Examples of cooperation between local governments within Functional Urban Areas

In relation to the Upper Silesian-Zagłębie Metropolis, a good practice can be considered the regulation of its activities based on a specially enacted law specifying tasks and sources of financing, as well as having a very high level of institutional development thanks to the Metropolitan Office, which includes several departments. Another good practice is the establishment of the Metropolitan Transport Authority and entrusting it with the task of organizing public transport in the metropolitan area. A good practice is also making decisions based on the principle of a double majority of votes. Another good practice is the operation of MetroLab, which can serve as inspiration for expanding the activities of the Rzeszów UrbanLab and creating "MOF-Labs" in other core centers in the Podkarpackie Region.

Further directions for the development of regional growth poles and their functional areas

Among the factors positively influencing the economic situation of regional growth poles and Functional Urban Areas are: (1) the commissioning of the S19 expressway section between Rzeszów and Lublin, significantly improving the accessibility of the entire Podkarpackie Region, especially its northern part; (2) the creation of the Podkarpackie Agglomeration Railway, improving transport accessibility to Rzeszów from the direction of Dębica, Kolbuszowa, Przeworsk, and Strzyżów, as well as the Rzeszów-Jasionka Airport; (3) the strong position of Rzeszów as a regional growth center impacting its surroundings through developmental diffusion;

(4) low unemployment; (5) the alignment of the economic profile of Podkarpackie FUAs with the smart specializations identified for the Podkarpackie Region.

Among the negative factors are: (1) demographic changes resulting in a population decline in cities and FUAs and an increase in the share of people in post-working age in the demographic structure; (2) the low attractiveness of Podkarpackie cities, primarily due to relatively low wages, resulting in the outflow of young residents with a high level of human capital and a small influx of foreigners; (3) the small number of apartments being put into use. In terms of identifying potential types of networking contributing to the dynamization of city and Functional Urban Area development, three strategies can be distinguished. The first strategy is based on the assumption that Functional Urban Areas should include municipalities with the strongest connections to cities with the highest socio-economic potential. The second strategy

is based on the assumption that efforts should be made to create Functional Urban Areas with the greatest socio-economic potential. The consequence of adopting this strategy would be the preference for delimiting multipolar systems. The third strategy emphasizes the role of smaller urban centers as impacting their surroundings at the local level in areas of the Region that are outside the strong influence of the most developed urban centers. This strategy would also involve including as many cities as possible in Functional Urban Areas, even if slightly weaker connections are found. The result of adopting this strategy would be the delimitation of a larger number of Functional Urban Areas. In practice, these strategies do not have to be seen as mutually exclusive, as they refer to slightly different levels of development policy creation. They lead to achieving different goals and involve taking actions of different scope and scale.

1. Wprowadzenie – znaczenie miast jako biegunów wzrostu oraz ich obszarów funkcjonalnych dla rozwoju regionalnego

Miasta są nie tylko miejscem zamieszkania, ale także miejscem pracy, edukacji, aktywności kulturowej, rozrywkowej, rekreacyjnej oraz przestrzenią koncentracji wielu różnego rodzaju usług. W miastach skoncentrowana jest także aktywność gospodarcza, stanowiąc przestrzeń dla rozwoju gospodarczego m.in. ze względu na dobry dostęp do zasobów ludzkich oraz infrastruktury. Podkreślenia wymaga, że miasto nie może być postrzegane jedynie jako pewna przestrzeń w sensie wydzielenia określonej jednostki terytorialnej, lecz jest ono przede wszystkim przestrzenią w sensie społecznym. Jest ono wytworem działalności człowieka przejawiającym się przede wszystkim występowaniem określonej infrastruktury, ale zarazem polem tej działalności. Miasto jako miejsce zamieszkania, pracy i wypoczynku przenika wszystkie sfery życia ludzkiego. Pełnienie przez miasta tak wielu funkcji powoduje, że są one obiektem badań prowadzonych przez przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, ale także badań multidyscyplinarnych, interdyscyplinarnych czy transdyscyplinarnych.

Współczesne miasta w odróżnieniu do miast średniowiecznych nie stanowią już ogrodzonych murami twierdz, lecz są strukturami otwartymi oddziałującymi na otoczenie. Można wręcz stwierdzić, że o sile rozwojowej współczesnych miast stanowi poziom ich otwartości. Im bardziej miasta są otwarte, czyli im bardziej są zdolne do absorbowania zasobów z zewnątrz i do oddziaływania na otoczenie, tym ich moce rozwojowe są większe.

Miasta najsilniej rozwijające się a zarazem najsilniej absorbujące zasoby z zewnątrz i oddziałujące na otoczenie bywają określane w literaturze z problematyki rozwoju terytorialnego jako bieguny wzrostu. Autorem koncepcji biegunów wzrostu był francuski ekonomista F. Perroux (Gawlikowska-Hueckel 2007: 6). W odniesieniu do miast

jako biegunów wzrostu koncepcja ta zyskała na popularności w latach 70. XX w. i była podejmowana przez wielu autorów zarówno w opracowaniach o charakterze naukowym, jak i w ramach różnego rodzaju ekspertyz opracowywanych na potrzeby kreowania polityki rozwoju regionalnego. Warto zauważyć, że nie brakuje również opracowań poświęconych tematyce biegunów wzrostu w województwie podkarpackim (np. Sobala-Gwosdz 2005; Komornicki, Śleszyński, Siłka 2012; Wojnicka-Sycz 2012; Wais 2014; Bil, Dziemianowicz 2018). Dla kreowania polityki rozwoju w województwie podkarpackim kluczowe znaczenie miała przede wszystkim ekspertyza opracowana przez Tomasza Komornickiego, Przemysława Śleszyńskiego oraz Piotra Siłkę, w ramach której na potrzeby aktualizacji i uzupełnienia „Strategii rozwoju województwa podkarpackiego 2007-2020” dokonano identyfikacji miast pełniących lub mogących pełnić funkcję biegunów wzrostu (Komornicki, Śleszyński, Siłka 2012). Kolejna ekspertyza z tej tematyki zatytułowana „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim” została opracowana na zlecenie Samorządu Województwa Podkarpackiego w 2019 r., a jej głównym celem było zweryfikowanie wyznaczenia (identyfikacji) oraz delimitacji obszarów funkcjonalnych ośrodka wojewódzkiego i ośrodków subregionalnych, a także wyznaczenia biegunów wzrostu w kontekście zmian w sytuacji społeczno-gospodarczej województwa oraz przygotowania nowego dokumentu strategicznego dla województwa podkarpackiego (Piróg 2019). Od czasu wykonania tej ekspertyzy upłynęło już jednak pięć lat, przez co wyniki przeprowadzonych wówczas badań i analiz mogły ulec dezaktualizacji ze względu na dynamikę zachodzących zmian. W szczególności wybuch pandemii COVID-19 oraz agresja zbrojna Rosji na Ukrainę mogły mieć wieloaspektowy wpływ na sytuację

społeczno-gospodarczą podkarpackich miast i ich obszarów funkcjonalnych. Warto zarazem zauważyć, że od czasu opracowania wcześniejszej ekspertyzy w województwie podkarpackim przybyły trzy miasta: Dubiecko, Bircza oraz Jawornik Polski.

W związku z planowaną aktualizacją „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030” zasadne jest zatem przeprowadzenie szczegółowych i aktualnych analiz poświęconych miastom znajdującym się na terenie województwa ze szczególnym uwzględnieniem biegunów wzrostu.

Popularność koncepcji biegunów wzrostu wiąże się z założeniem, że bieguny wzrostu na zasadzie dyfuzji pozytywnie wpływają na otoczenie. Innymi słowy, rozwój biegunów wzrostu przekłada się na rozwój regionu. Pamiętać jednak należy, że rozwój biegunów wzrostu wręcz z definicji skutkuje występowaniem dywergencji, czyli występowaniem zróżnicowania rozwojowego regionu, ponieważ istotą bieguna wzrostu

jest to, że wyróżnia się on na tle otoczenia pod względem posiadanego większego potencjału oraz występującej dynamiki rozwoju. Dlatego też z perspektywy równomiernego rozwoju regionu ważne jest występowanie biegunów wzrostu o charakterze subregionalnym zlokalizowanych w różnych częściach województwa.

Jak już wspomniano, dane miasto może być określone mianem bieguna wzrostu, jeżeli silnie oddziałuje na otoczenie. W kontekście kreowania polityki rozwoju kluczową kwestią jest zatem określenie zasięgu oddziaływania biegunów wzrostu, czyli dokonania tzw. delimitacji obszarów funkcjonalnych, gdyż jak wskazano w Krajowej Polityce Miejskiej 2023: *Zintegrowane podejście terytorialne jest odpowiedzią na coraz wyraźniej obserwowaną potrzebę postrzegania terytoriów i planowania ich rozwoju przez pryzmat ich obszarów funkcjonalnych, a nie granic administracyjnych* (Krajowa Polityka Miejska 2023: 5).

2. Cele i metodyka badania

2.1. Cele badania

Głównym celem badania było:

zweryfikowanie aktualności zdelimitowanych obszarów funkcjonalnych ośrodka wojewódzkiego i ośrodków subregionalnych, a także wyznaczonych biegunów wzrostu w kontekście zmian w sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podkarpackiego i uwarunkowań zewnętrznych oraz aktualizacji dotychczasowego dokumentu strategicznego dla województwa podkarpackiego.

Cel główny został rozłożony na następujące cele szczegółowe:

- 1) Ogólna charakterystyka miejskich obszarów funkcjonalnych (miast i ich obszarów funkcjonalnych) i ich głównych problemów społeczno-gospodarczych oraz wskazanie zmian, jakie zaszły w tym zakresie na przestrzeni ostatnich lat;
- 2) Analiza i ocena przestrzennych efektów związanych z procesami rozwojowymi ośrodków miejskich oraz weryfikacja aktualności delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych;
- 3) Określenie poziomu rozwoju instytucjonalnego miejskich obszarów funkcjonalnych;
- 4) Identyfikacja dobrych praktyk w zakresie współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych;
- 5) Dalsze kierunki rozwoju zarządzania miastami województwa podkarpackiego;
- 6) Przygotowanie wniosków i rekomendacji, których celem jest wypracowanie i realizowanie regionalnej polityki miejskiej w odniesieniu do zmieniających się uwarunkowań społeczno-gospodarczych województwa (wraz z propozycjami przedsięwzięć wynikających z rekomendacji).

2.2. Zakres badania

Badanie zostało zrealizowane w okresie od 10 lipca do 9 października 2024 r. W zależności od specyfiki prowadzonych analiz dane zastane analizowano w ujęciu statycznym lub dynamicznym. W ujęciu statycznym analizy były prowadzone na najbardziej aktualnych danych dostępnych w czasie realizacji badania, w tym danych pierwotnych. W ujęciu dynamicznym zakres analiz zasadniczo obejmował okres od 2018 r. Na potrzeby identyfikacji i określenia kierunków rozwoju obszarów funkcjonalnych ośrodka wojewódzkiego i ośrodków subregionalnych uwzględniono perspektywę do 2040 r. Badania terenowe przeprowadzono w 2024 r. w czasie realizacji ekspertyzy zgodnie z przyjętym harmonogramem.

Zakresem podmiotowym badania objęto wszystkie 54¹ miasta województwa podkarpackiego, w tym regionalne bieguny wzrostu: Przemyśl, Krosno, Tarnobrzeg, Mielec, Stalowa Wola, Rzeszów, Dębica, Ropczyce, Jarosław, Przeworsk, Sanok, Lesko, Jasło, Lubaczów. Zakresem analiz objęto także 63 gminy wchodzące w skład miejskich obszarów funkcjonalnych tj. Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego, Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Przemyśl, Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Krosno, Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tarnobrzeg, Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Stalowa Wola, Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Mielec, Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Dębica-Ropczyce, Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Jasło, Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Sanok-Lesko, Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Jarosław-Przeworsk, Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Lubaczów.

Ponadto zakresem badania objęto 6 miejskich obszarów funkcjonalnych spoza województwa podkarpackiego poddanych analizie za pomocą metody badawczej

¹ Ze względu na dostępność danych pochodzących ze statystyki publicznej według stanu na dzień 31 grudnia 2023 r., a niekiedy nawet według stanu na dzień 31 grudnia 2022 r. częścią analiz mogły zostać objęte jedynie 52 miasta z tego względu, że Bircza oraz Jawornik Polski odzyskały status miasta 1 stycznia 2024 r.

studium przypadku w celu identyfikacji dobrych praktyk w zakresie zapewnienia wysokiego poziomu rozwoju instytucjonalnego MOF. W celu wyłonienia miejskich obszarów funkcjonalnych spoza województwa podkarpackiego o najwyższym poziomie rozwoju instytucjonalnego zakresem podstawowych analiz ilościowych zostały objęte wszystkie miejskie obszary funkcjonalne zdelimitowane w strategiach rozwoju poszczególnych województw.

Zakres terytorialny badania można uznać zasadniczo za zbieżny z zakresem podmiotowym. W wymiarze terytorialnym badanie obejmowało wszystkie miasta z obszaru województwa podkarpackiego oraz obszary funkcjonalne miast w województwie podkarpackim zidentyfikowane jako bieguny wzrostu. Tło analiz stanowiły miasta i ich obszary funkcjonalne w innych województwach Polski, w tym w kontekście analizy oddziaływań miast spoza województwa podkarpackiego na obszary w województwie podkarpackim.

Zakres przedmiotowy badania obejmuje wszystkie zagadnienia wpisujące się w powyżej wymienione cele szczegółowe badania.

2.3. Zastosowane metody i techniki badawcze

Osiągnięcie postawionych celów badania było możliwe dzięki zastosowaniu różnorodnych metod i technik badawczych – ilościowych oraz jakościowych, dzięki czemu możliwe było zarejestrowanie skali występujących zjawisk, jak i dogłębne ich zrozumienie. Zgodnie z zasadami triangulacji metody te zastosowano w taki sposób, by wzajemnie się uzupełniały, dostarczając danych pozwalających na kompleksowe osiągnięcie celu badania.

W związku z powyższym w ramach badania zastosowano następujące metody badawcze:

- 1) Analiza *desk research*;
- 2) Metoda kartograficzna;
- 3) Analiza statystyczna;
- 4) Ankieta sprawozdawcza;
- 5) Metoda delficka;
- 6) Panel ekspertów;
- 7) Analiza PESTEL/SWOT;
- 8) Studium przypadku.

Analiza *desk research*

Mając na uwadze szeroki zakres analizowanych danych zastanych, jak i różnorodność sposobów ich analizowania, można stwierdzić, że analiza *desk research* nie stanowiła jednej metody badawczej, ale zestaw różnorodnych metod analitycznych zarówno ilościowych, jak i jakościowych.

W ramach badania przeanalizowano różnego rodzaju dokumenty o charakterze strategicznym i operacyjnym obejmujące swoim zakresem tematykę rozwoju społeczno-gospodarczego miast oraz ich obszarów funkcjonalnych, w tym literaturę naukową, opracowania, raporty z dotychczas przeprowadzonych badań oraz dane pochodzące ze statystyki publicznej zgodnie z wykazem źródeł przedstawionym w końcowej części niniejszego raportu. Pozwoliło to na trafne uchwycenie kontekstu badania i sformułowanie rekomendacji w taki sposób, by było możliwe ich wdrożenie.

Metoda kartograficzna

Metoda kartograficzna została zastosowana przede wszystkim na potrzeby analiz i prezentacji danych pochodzących ze statystyki publicznej. Metoda kartograficzna została zastosowana na dwóch poziomach. Z jednej strony posłużyła jako metoda wizualizacji zjawisk w przestrzeni, a z drugiej była stosowana jako kartograficzna metoda badań stosowana do analiz przestrzennych. Podstawowymi ilościowymi i jakościowymi metodami kartograficznymi wykorzystanymi w opracowaniu były kartogramy i kartodiagramy oraz metoda sygnaturowa i tła jakościowego.

Analiza statystyczna

Analizy statystyczne zastosowano w odniesieniu do danych pochodzących ze statystyki publicznej (m.in. Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego), ale także w odniesieniu do danych pierwotnych zebranych za pomocą ankiety sprawozdawczej.

Ankieta sprawozdawcza

Zgodnie z przyjętymi założeniami badawczymi ankieta została wysłana z zastosowaniem narzędzia elektronicznego typu

CAWI do wszystkich 54 miast w województwie podkarpackim oraz do wszystkich 63 gmin tworzących miejskie obszary funkcjonalne w województwie podkarpackim zgodnie z delimitacją przyjętą w „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”, przy czym 26 JST, do których skierowano prośbę o wypełnienie ankiety, to miasta będące zarazem częścią dotychczas zdelimitowanych MOF. W celu zapewnienia jak największej efektywności zbierania danych zdecydowano się na przygotowanie jednego narzędzia badawczego, ale z komponentami skierowanymi do wybranych kategorii samorządów w zależności od posiadania statusu miasta oraz przynależności do MOF. W odpowiedzi uzyskano 100% wypełnionych ankiet.

Metoda delficka

Mając na uwadze cele i zakres badania, jako ekspertów do udziału w metodzie delfickiej zaproszono przedstawicieli wszystkich 11 miejskich obszarów funkcjonalnych dotychczas zdelimitowanych w województwie podkarpackim. W dwóch przypadkach byli to przedstawiciele stowarzyszeń: Stowarzyszenia Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz Stowarzyszenia Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Jarosław-Przeworsk. W pozostałych przypadkach byli to przedstawiciele urzędów miast pełniący funkcje liderów miejskich obszarów funkcjonalnych.

Panel ekspertów

Panel ekspertów został przeprowadzony w końcowej fazie badania. Służył wypracowaniu, w toku dyskusji, opinii na temat zachodzących procesów, trendów oraz sformułowania wniosków i rekomendacji dotyczących dostosowania regionu do zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej wraz ze wskazaniem propozycji rozwiązań w kontekście dalszego rozwoju miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim, a także potencjału w zakresie

kształtowania ośrodków wielobiegunowych. W panelu ekspertów wzięło udział 8 osób reprezentujących instytucje sektora nauki, samorządu terytorialnego oraz organizacji pozarządowych.

Analiza PESTEL/SWOT

Ze względu na szeroki zakres analiza PESTEL miała charakter podsumowujący dla całego badania, a dane na potrzeby jej przeprowadzenia były zbierane z różnych źródeł oraz za pomocą różnych metod badawczych, w tym metody delfickiej, analizy danych zastanych, ankiety sprawozdawczej, studiów przypadku, a na końcowym etapie realizacji badania także panelu ekspertów. Metoda analizy PESTEL została zastosowana w połączeniu z metodą analizy SWOT. Łączne zastosowanie metod analiz PESTEL oraz SWOT posłużyło do zidentyfikowania mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń z uwzględnieniem czynników politycznych, ekonomicznych, społecznych, technologicznych, środowiskowych oraz prawnych mających wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy podkarpackich miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych lub mogących mieć wpływ w przyszłości.

Studium przypadku

Metoda studium przypadku została zastosowana w celu dokonania pogłębionej analizy wszystkich (11) miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim. Ponadto przeprowadzono 6 studiów przypadku w odniesieniu do miejskich obszarów funkcjonalnych spoza województwa podkarpackiego w celu identyfikacji dobrych praktyk w zakresie współpracy w ramach MOF, z czego 5 odnosiło się do MOF, dla których miastem rdzeniowym jest ośrodek o znaczeniu subregionalnym, a 1 studium przypadku odnosiło się do MOF ze stolicą województwa jako ośrodkiem rdzeniowym.

3. Charakterystyka miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim i ich problemów społeczno-gospodarczych w świetle zachodzących zmian

3.1. Demografia

3.1.1. Potencjał demograficzny, struktura ludności miast i ich obszarów funkcjonalnych oraz trendy demograficzne

Na obszarze województwa podkarpackiego znajdują się 54 miasta², których powierzchnia stanowi niespełna 7% powierzchni województwa. Zdecydowanie największym miastem pod względem liczby ludności jest stolica województwa³ – Rzeszów, liczący (wg stanu na koniec 2023 r.) nieco ponad 197 tys. mieszkańców (w porównaniu do stanu na koniec 2018 r. nastąpił przyrost ludności o niespełna 6 tys. osób). Kolejnymi trzema miastami pod względem liczby mieszkańców są Mielec, Przemyśl oraz Stalowa Wola. Liczba ludności tych miast wg stanu na koniec 2023 r. wyniosła nieco ponad 55 tys. osób (w Mielcu było to 56 972 osób, w Przemyślu – 56 050 osób, a w Stalowej Woli – 55 127 osób). Zauważalne jest zarazem, że wg stanu na koniec 2018 r. liczba ludności w tych trzech miastach przekraczała 60 tys. osób. Spośród tych trzech miast najwyższy spadek ludności w latach 2018-2023 wystąpił w Stalowej Woli – o ponad 6 tys. osób. W Przemyślu ubyło ponad 5 tys. osób, a w Mielcu – 3,5 tys. osób. W przypadku Stalowej Woli w ciągu zaledwie 5 lat ubyło niemal 10% mieszkańców. Z kolei najmniejsza skala ubytku spośród tych trzech miast odnotowana w Mielcu spowodowała, że miasto to z czwartego stało się drugim w województwie pod względem liczby ludności.

Znaczny spadek liczby ludności w porównaniu do 2018 r. wystąpił także w 6 kolejnych miastach, w wyniku czego liczba ich mieszkańców wynosi kolejno: Krosno – 44 tys., Tarnobrzeg – 44 tys., Dębica – 43 tys., Jarosław – 35 tys., Sanok – 34 tys. oraz Jasło – 33 tys. Spośród tych 6 miast największa skala ubytku w porównaniu do 2018 r. wynosząca 8,6% wystąpiła w Sanoku, a najmniejsza w Krośnie – 5,3%.

W porównaniu do stanu na koniec 2018 r. z 7 do 9 zwiększyła się w województwie podkarpackim liczba miast w przedziale powyżej 10 tys. do 20 tys. mieszkańców. Stało się to za sprawą poszerzenia granic dwóch miast: Sędziszowa Małopolskiego oraz Głogowa Małopolskiego. W wyniku poszerzenia granic liczba mieszkańców Sędziszowa Małopolskiego wynosząca na koniec 2018 r. 7,5 tys. osób wzrosła do niemal 12,4 tys. osób na koniec 2023 r., a liczba mieszkańców Głogowa Małopolskiego w tym okresie wzrosła z 6,5 tys. osób do 10,5 tys., co w przypadku obu tych miast oznacza ponad sześćdziesięcioprocentowy wzrost. W przypadku pozostałych miast o liczbie mieszkańców mieszczących się w przedziale powyżej 10 tys. do 20 tys. osób stan ludności w analizowanym okresie zmniejszył się, przy czym w Łańcucie oraz w Ropczycach był to ubytek niewielki, tj. nieprzekraczający 1%. Największy ubytek ludności w tej grupie miast wystąpił w Leżajsku i wyniósł 8,6%. Wielkość pozostałych miast w województwie podkarpackim pod względem liczby ludności nie przekracza 10 tys. osób.

² W porównaniu do stanu stwierdzonego w ramach badania pn. „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim” zrealizowanego w 2019 r. przybyły trzy miasta, które odzyskały prawa miejskie: Dubiecko, które odzyskało prawa miejskie 1 stycznia 2021 r., a także Bircza i Jawornik Polski, które odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

³ Odzyskanie praw miejskich przez Birczę, Dubiecko oraz Jawornik Polski, a także poszerzenie granic Głogowa Małopolskiego, Sędziszowa Małopolskiego oraz Rzeszowa nie wpłynęło na znaczne zwiększenie powierzchni miast w skali województwa w porównaniu do stanu stwierdzonego w 2019 r.

Tabela 1. Liczba ludności w miastach województwa podkarpackiego w latach 2018 i 2023⁴

Lp.	Miasto	Liczba ludności – 2018 r.	Liczba ludności – 2023 r.	Zmiana liczby ludności w 2023 r. względem 2018 r.	Dynamika zmiany liczby ludności (2018 r.=100%)
1	Baranów Sandomierski	1 463	1 395	-68	95,4
2	Błażowa	2 151	2 096	-55	97,4
3	Boguchwała	6 117	6 291	174	102,8
4	Brzostek	2 742	2 688	-54	98,0
5	Brzozów	7 455	7 158	-297	96,0
6	Cieszanów	1 930	1 815	-115	94,0
7	Dębica	45 817	42 986	-2 831	93,8
8	Dubiecko	nd. ⁵	801	nd.	nd.
9	Dukla	2 083	1 971	-112	94,6
10	Dynów	6 138	5 997	-141	97,7
11	Głogów Małopolski	6 568	10 583	4 015	161,1
12	Iwonicz-Zdrój	1 793	1 540	-253	85,9
13	Jarosław	37 690	35 298	-2 392	93,7
14	Jasło	35 192	32 727	-2 465	93,0
15	Jedlicze	5 759	5 530	-229	96,0
16	Kańczuga	3 171	2 900	-271	91,5
17	Kolbuszowa	9 133	8 495	-638	93,0
18	Kołaczyce	1 403	1 359	-44	96,9
19	Krosno	46 511	44 060	-2 451	94,7
20	Lesko	5 431	5 098	-333	93,9
21	Leżajsk	13 891	12 697	-1 194	91,4
22	Lubaczów	12 078	11 313	-765	93,7
23	Łańcut	17 738	17 703	-35	99,8
24	Mielec	60 478	56 972	-3 506	94,2
25	Narol	2 076	1 979	-97	95,3
26	Nisko	15 359	14 477	-882	94,3
27	Nowa Dęba	11 181	10 381	-800	92,8
28	Nowa Sarzyna	5 880	5 357	-523	91,1
29	Oleszyce	2 993	2 816	-177	94,1
30	Pilzno	4 903	4 994	91	101,9
31	Pruchnik	3 774	3 625	-149	96,1
32	Przeclaw	1 768	1 820	52	102,9
33	Przemyśl	61 251	56 050	-5 201	91,5
34	Przeworsk	15 376	14 523	-853	94,5
35	Radomyśl Wielki	3 196	3 409	213	106,7

⁴ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

⁵ W 2018 r. Dubiecko nie było miastem, ponieważ odzyskało prawa miejskie 1 stycznia 2021 r.

Tabela 1. Liczba ludności w miastach województwa podkarpackiego w latach 2018 i 2023 (cd.)

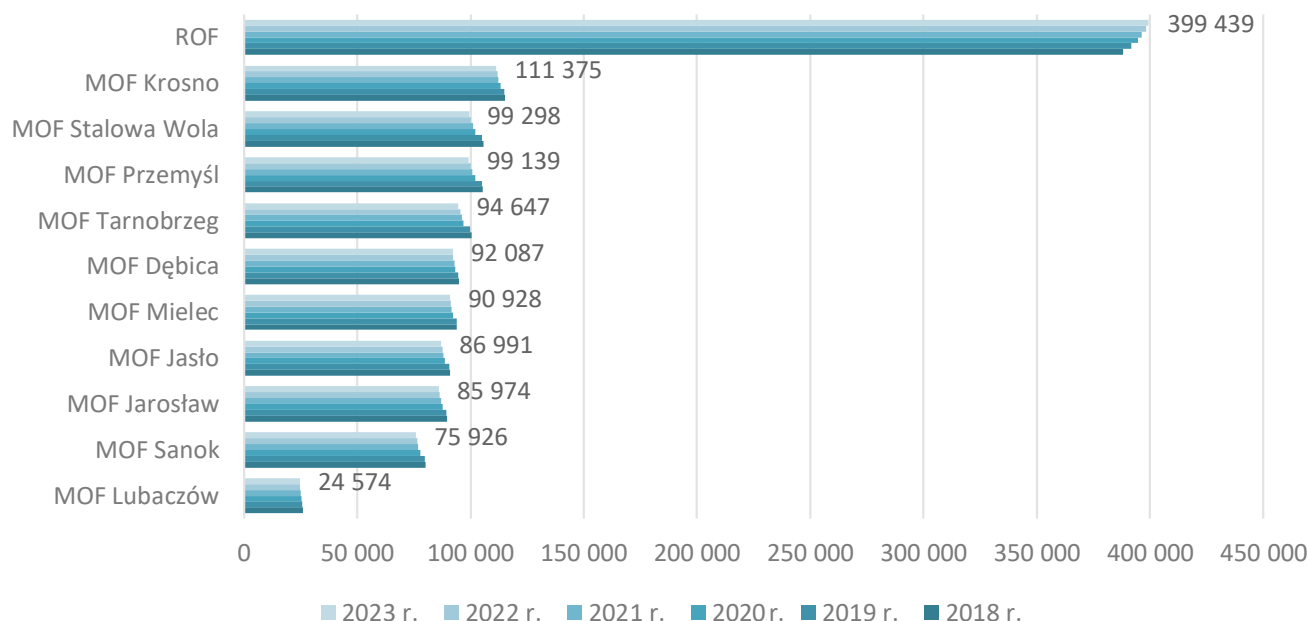
Lp.	Miasto	Liczba ludności – 2018 r.	Liczba ludności – 2023 r.	Zmiana liczby ludności w 2023 r. względem 2018 r.	Dynamika zmiany liczby ludności (2018 r.=100%)
36	Radymno	5 314	4 935	-379	92,9
37	Ropczyce	15 856	15 794	-62	99,6
38	Rudnik nad Sanem	6 726	6 375	-351	94,8
39	Rymanów	3 819	3 545	-274	92,8
40	Rzeszów	191 564	197 268	5 704	103,0
41	Sanok	37 577	34 345	-3 232	91,4
42	Sędziszów Małopolski	7 546	12 368	4 822	163,9
43	Sieniawa	2 140	2 007	-133	93,8
44	Sokołów Małopolski	4 165	4 346	181	104,3
45	Stalowa Wola	61 182	55 127	-6 055	90,1
46	Strzyżów	8 902	8 402	-500	94,4
47	Tarnobrzeg	47 047	43 712	-3 335	92,9
48	Tyczyn	3 816	4 562	746	119,5
49	Ulanów	1 424	1 368	-56	96,1
50	Ustrzyki Dolne	9 132	8 410	-722	92,1
51	Zagórz	5 120	4 913	-207	96,0
52	Zaklików	3 013	2 780	-233	92,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W tej grupie również przeważają miasta, w których w latach 2018–2023 wystąpił spadek liczby ludności, ale w przypadku 6 miast liczba mieszkańców w tym okresie wzrosła, z czego były to 3 miasta znajdujące się w pobliżu stolicy województwa, tj.: Tyczyn, Boguchwała oraz Sokołów Małopolski, a także miasto znajdujące się w pobliżu Dębicy, tj. Pilzno oraz dwa miasta znajdujące się pomiędzy Dębicą a Mielcem, tj. Rado-myśl Wielki oraz Przecław.

Pod względem liczby ludności zdecydowanie największym MOF w województwie podkarpackim jest Rzeszowski Obszar Funkcjonalny zamieszkiwany przez niemal 400 tys. osób. Jest to zarazem jedyny MOF w województwie podkarpackim, w którym liczba ludności wg stanu na koniec 2023 r. wzrosła względem stanu na koniec 2018 r. W pozostałych podkarpackich MOF w analizowanym okresie nastąpił spadek liczby ludności od

niemal 3% w przypadku MOF Dębicy do 6% w przypadku MOF Przemyśla oraz Stalowej Woli. Zdecydowanie najmniejszym MOF pod względem liczby ludności z dotychczas zdelimitowanych w województwie podkarpackim jest MOF Lubaczowa liczący zaledwie niespełna 25 tys. mieszkańców. Pozostałe MOF charakteryzują się zbliżoną do siebie liczbą mieszkańców od niemal 76 tys. osób w przypadku MOF Sanoka do ponad 111 tys. w przypadku MOF Krosna, przy czym w porównaniu do 2018 r. liczba osób zamieszkałych na terenie 3 MOF (tj. Tarnobrzega, Przemyśla oraz Mielca) spadła poniżej 100 tys. Zauważalne jest zarazem, że MOF Krosna jest po Rzeszowskim Obszarze Funkcjonalnym drugim pod względem liczby mieszkańców, mimo że liczba mieszkańców Krosna jako miasta rdzeniowego jest znacznie niższa niż Mielca, Stalowej Woli czy Przemyśla.

Wykres 1. Liczba mieszkańców MOF w województwie podkarpackim w latach 2018-2023⁶

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Według stanu na koniec 2023 r. niemalże we wszystkich miastach województwa podkarpackiego wystąpił bardzo znaczny wzrost wartości wskaźnika ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym. W odniesieniu do Iwonicza-Zdroju przekroczył on 18 pkt. Jedynym miastem w województwie podkarpackim, w odniesieniu do którego odnotowano nieznaczny spadek wartości tego wskaźnika w analizowanym okresie, był Sędziszów Małopolski, co można wyjaśniać poszerzeniem granic tego miasta, które zostało dokonane 1 stycznia 2019 r., w wyniku czego wg stanu na koniec 2019 r. w porównaniu do roku 2018 liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym zmniejszyła się o 3 pkt. Można jednak stwierdzić, że obniżenie to nie spowodowało zaistnienia trwałej tendencji, lecz miało charakter jednorazowy, ponieważ w kolejnych latach w porównaniu do roku 2019 r. w odniesieniu do Sędziszowa

Małopolskiego zauważalny jest sukcesywny wzrost wartości tego wskaźnika.

Wartości wskaźnika ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym wg stanu na koniec 2023 r. można uznać za bardzo zróżnicowane w odniesieniu do miast w województwie podkarpackim. W odniesieniu do Przecławia, Radomyśla Wielkiego oraz Głogowa Małopolskiego odnotowano mniej niż 30 osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym. Warto zauważyć, że wszystkie te miasta znalazły się wśród miast, w których wystąpił dodatni przyrost ludności względem 2018 r. Z kolei w przypadku 7 miast wartość tego wskaźnika przekroczyła 50 osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym z wyrażnie najwyższą wartością osiągniętą w odniesieniu do Iwonicza-Zdroju wynoszącą niemal 65 osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.

⁶ W zestawieniu dotyczącym MOF Jarosławia zgodnie z zapisami „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030” uwzględniono gminę wiejską Jarosław, mimo że formalnie nie przystąpiła ona do porozumienia międzygminnego konstytuującego MOF. W celu uzyskania jednolitej perspektywy porównawczej dla całego okresu poddanego analizie w zestawieniu dotyczącym Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego uwzględniono gminę Błażowa oraz gminę Hyżne, mimo że przystąpiły one do ROF w listopadzie 2021 r.

Tabela 2. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w latach 2018-2023⁷

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
1	Baranów Sandomierski	38,6	39,9	44,7	45,5	46,4	46,8
2	Błażowa	35,0	36,3	38,6	40,8	42,7	45,2
3	Boguchwała	33,0	34,1	34,8	35,1	37,4	38,9
4	Brzostek	25,4	26,4	28,4	29,4	31,1	33,1
5	Brzozów	40,6	42,7	44,7	46,5	47,4	48,7
6	Cieszanów	32,3	34,0	37,2	39,3	39,2	41,6
7	Dębica	35,4	37,6	40,1	41,9	44,0	46,1
8	Dubiecko	-	-	-	39,7	39,5	40,6
9	Dukla	35,7	38,1	41,1	42,1	42,3	44,2
10	Dynów	32,0	33,6	35,0	36,5	37,0	38,8
11	Głogów Małopolski	24,4	25,4	26,3	26,8	27,8	28,9
12	Iwonicz-Zdrój	46,5	49,2	52,4	56,6	60,6	64,8
13	Jarosław	39,8	41,9	43,9	45,4	47,3	48,8
14	Jasło	38,3	40,7	43,7	44,7	46,1	48,0
15	Jedlicze	35,7	37,8	39,6	41,0	41,8	42,7
16	Kańczuga	26,1	28,4	32,3	33,4	36,0	39,2
17	Kolbuszowa	33,2	35,4	38,3	39,5	41,7	43,8
18	Kołaczyce	33,9	36,4	41,9	42,5	44,9	46,7
19	Krosno	41,8	43,6	45,7	47,3	48,7	50,5
20	Lesko	42,4	44,9	46,2	47,4	49,8	51,2
21	Leżajsk	39,8	41,7	44,6	45,8	47,6	49,8
22	Lubaczów	34,5	36,5	39,1	40,9	42,9	45,1
23	Łańcut	39,7	41,2	41,7	42,6	43,9	44,2
24	Mielec	37,8	39,7	42,5	43,9	45,4	47,3
25	Narol	29,3	30,6	31,7	32,2	34,0	35,1
26	Nisko	27,6	29,4	32,3	33,9	36,5	39,4
27	Nowa Dęba	36,3	38,9	42,1	43,8	45,4	46,5
28	Nowa Sarzyna	39,5	42,9	46,3	48,1	49,9	51,7
29	Oleszyce	28,3	30,1	32,3	34,8	36,2	37,1
30	Pilzno	29,3	30,7	32,9	33,4	33,4	34,1
31	Pruchnik	26,8	28,0	30,7	30,9	32,1	32,7
32	Przeclaw	22,1	23,3	23,4	23,5	24,5	25,0
33	Przemyśl	40,7	42,7	45,8	47,0	48,8	50,7
34	Przeworsk	37,0	38,6	41,2	42,7	45,1	46,7
35	Radomyśl Wielki	20,6	21,4	23,0	23,5	24,9	26,6
36	Radymno	28,7	30,2	33,4	35,8	38,1	40,5
37	Ropczyce	29,3	30,8	32,9	33,7	35,0	36,3
38	Rudnik nad Sanem	33,8	35,2	37,6	38,5	40,3	41,9

⁷ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

Tabela 2. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w latach 2018-2023 (cd.)

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
39	Rymanów	35,0	36,5	40,6	42,2	44,3	47,4
40	Rzeszów	33,8	34,9	35,3	35,8	36,5	37,3
41	Sanok	39,8	42,0	45,3	47,1	49,1	51,2
42	Sędziszów Małopolski	37,7	34,7	34,4	34,9	36,1	37,0
43	Sieniawa	22,7	25,5	30,5	32,1	34,6	35,8
44	Sokołów Małopolski	27,4	29,2	30,8	32,4	34,0	35,2
45	Stalowa Wola	41,8	44,4	46,5	48,4	50,2	52,1
46	Strzyżów	36,5	38,2	40,8	41,4	43,4	44,5
47	Tarnobrzeg	39,8	41,3	43,5	44,7	46,3	48,1
48	Tyczyn	30,3	32,0	31,5	31,0	31,6	32,7
49	Ulanów	41,5	43,6	46,4	47,8	47,9	47,8
50	Ustrzyki Dolne	34,8	37,4	41,8	44,3	46,7	48,4
51	Zagórz	32,7	34,2	38,2	38,0	39,3	41,0
52	Zaklików	35,5	37,3	40,4	42,8	43,0	43,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W latach 2018-2023 w porównaniu do okresu 2013-2018 zauważalne są także bardzo wyraźne zmiany w zakresie przyrostu naturalnego. O ile w 2018 r. dodatni przyrost naturalny odnotowano w odniesieniu do 28 miast z województwa podkarpackiego, o tyle w roku 2023 r. miast z dodatnim przyrostem naturalnym było w województwie podkarpackim już tylko 13, przy czym w odniesieniu do tylko czterech miast (Głogowa Małopolskiego, Radoomyśla Wielkiego, Sokołowa Małopolskiego oraz Sieniawy) dodatni przyrost naturalny odnotowano w każdym roku w okresie 2018-2023. Dla porównania w okresie 2013-2018 było 11 takich miast. Ujmując

całościowo sytuację występującą w miastach województwa podkarpackiego można stwierdzić, że w latach 2018-2023 wyraźnie najniższy przyrost naturalny wystąpił w roku 2021, co można wyjaśniać wzrostem liczby zgonów spowodowanych pandemią COVID-19. Niezależnie jednak od tego można stwierdzić, że zmieniająca się struktura wiekowa w miastach województwa podkarpackiego przekłada się zarazem na procesy zachodzące w zakresie przyrostu naturalnego. Mając to na uwadze, w kolejnych latach można spodziewać się dalszego spadku wartości wskaźnika przyrostu naturalnego w odniesieniu do miast województwa podkarpackiego.

Tabela 3. Przyrost naturalny w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023⁸

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
1	Baranów Sandomierski	-5	-9	-10	-11	-11	-14
2	Błażowa	2	0	9	6	-6	1
3	Boguchwała	32	17	-7	-16	-6	-10
4	Brzostek	16	15	14	-9	-3	12
5	Brzozów	-6	-9	-18	-37	-24	-42

⁸ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

Tabela 3. Przyrost naturalny w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023 (cd.)

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
6	Cieszanów	1	1	-14	-12	-18	-8
7	Dębica	49	39	-93	-200	-143	-132
8	Dubiecko	-	-	-	-3	0	-8
9	Dukla	7	-2	-1	-2	-14	-9
10	Dynów	11	-8	-29	-21	-30	-19
11	Głogów Małopolski	43	57	42	6	42	42
12	Iwonicz-Zdrój	-2	-10	-22	-7	-16	-10
13	Jarosław	-80	-37	-202	-249	-200	-175
14	Jasło	-49	-78	-163	-305	-189	-207
15	Jedlicze	-5	-9	-20	-38	-35	-24
16	Kańczuga	15	8	-18	-21	-1	-20
17	Kolbuszowa	32	4	-5	-40	-12	-9
18	Kołaczyce	-7	-2	-3	-9	-3	1
19	Krosno	-49	-139	-180	-277	-212	-190
20	Lesko	-10	-10	-22	-43	-29	-30
21	Leżajsk	-16	-12	-66	-95	-62	-59
22	Lubaczów	2	13	-50	-77	-42	-39
23	Łańcut	4	-11	-61	-99	-34	-60
24	Mielec	21	24	-88	-300	-152	-156
25	Narol	-7	-4	-11	-15	-4	-14
26	Nisko	39	10	-49	-58	-18	-47
27	Nowa Dęba	5	-42	-69	-65	-47	-53
28	Nowa Sarzyna	-1	6	-35	-35	-15	-25
29	Oleszyce	-1	-9	-15	-8	-6	-6
30	Pilzno	11	11	6	-13	-2	1
31	Pruchnik	-5	-13	-6	-34	-1	3
32	Przeclaw	13	9	-1	1	-1	2
33	Przemyśl	-164	-182	-422	-587	-374	-365
34	Przeworsk	14	-25	-56	-57	-42	-60
35	Radomyśl Wielki	16	28	10	12	9	15
36	Radymno	11	2	-21	-22	-1	-20
37	Ropczyce	75	45	26	-5	16	-16
38	Rudnik nad Sanem	-17	9	-30	-49	-45	-48
39	Rymanów	-8	-3	-2	-33	-25	-9
40	Rzeszów	793	638	247	-136	95	-21
41	Sanok	-47	-119	-210	-310	-242	-186
42	Sędziszów Małopolski	-11	30	3	21	7	3
43	Sieniawa	9	14	2	2	1	3
44	Sokołów Małopolski	28	6	10	13	2	8

Tabela 3. Przyrost naturalny w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023 (cd.)

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
45	Stalowa Wola	-59	-139	-316	-430	-333	-233
46	Strzyżów	-7	-9	-26	-61	-6	-37
47	Tarnobrzeg	-58	-112	-200	-347	-240	-234
48	Tyczyn	24	10	0	4	2	7
49	Ulanów	8	-3	-11	-13	-13	-9
50	Ustrzyki Dolne	3	-16	-34	-63	-24	-29
51	Zagórz	23	-12	-15	-51	-29	-28
52	Zaklików	-10	-24	-2	-18	-9	-24

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Jednym z czynników przyczyniających się do spadku ludności w podkarpackich MOF jest ujemny przyrost naturalny. Na podstawie skumulowanych wartości dla lat 2018-2023 dodatni przyrost naturalny można odnotować jedynie w odniesieniu do

Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego. W przypadku MOF Stalowej Woli, Tarnobrzega oraz Przemyśla w latach 2018-2023 urodziło się o ponad 2 tys. mniej osób niż w tym okresie zmarło.

Tabela 4. Przyrost naturalny w podkarpackich MOF w latach 2018-2023⁹

Nazwa MOF	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.	Wartość skumulowana
ROF	1 353	1 057	283	-558	18	-76	2 077
MOF Dębica	146	166	-140	-316	-178	-179	-501
MOF Lubaczów	-29	-8	-131	-152	-115	-87	-522
MOF Mielec	58	68	-107	-403	-183	-192	-759
MOF Jarosław	-38	-46	-344	-416	-273	-285	-1 402
MOF Sanok	-8	-142	-319	-521	-379	-297	-1 666
MOF Jasło	-19	-118	-343	-538	-328	-356	-1 702
MOF Krosno	0	-163	-386	-563	-482	-361	-1 955
MOF Stalowa Wola	-15	-149	-409	-645	-437	-362	-2 017
MOF Tarnobrzeg	-117	-202	-344	-615	-411	-486	-2 175
MOF Przemyśl	-86	-155	-501	-726	-423	-428	-2 319

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Wyraźny wpływ pandemii COVID-19 zauważalny jest nie tylko w odniesieniu do skokowego wzrostu liczby zgonów odnotowanego w 2021 r., ale także w odniesieniu do liczby zawieranych małżeństw. Ograniczenia możliwości organizacji wesel w celu przeciwdziałania rozprzestrzeniania się wirusa SARS-COV-2 spowodowały

skokowy spadek liczby małżeństw zawieranych w 2021 r. Niezależnie jednak od zaobserwowanego wzrostu liczby małżeństw zawartych w 2022 r. względem roku 2021 zauważalna jest stała i bardzo wyraźna tendencja spadku liczby zawieranych małżeństw spowodowana przede wszystkim postępującym niżem demograficznym

⁹ W zestawieniu dotyczącym MOF Jarosławia zgodnie z zapisami „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030” uwzględniono gminę wiejską Jarosław, mimo że formalnie nie przystąpiła ona do porozumienia międzygminnego konstytuującego MOF. W celu uzyskania jednolitej perspektywy porównawczej dla całego okresu poddanego analizie w zestawieniu dotyczącym Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego uwzględniono gminę Błażowa oraz gminę Hyżne, mimo że przystąpiły one do ROF w listopadzie 2021 r.

kolejnych roczników wchodzących w wiek reprodukcyjny. Potwierdzenie tego stanowi porównanie danych za 2023 r. (czyli w czasie względnej normalizacji sytuacji po wycofaniu obostrzeń służących przeciwdziałaniu pandemii COVID-19) z danymi za rok 2018 r. (czyli przed wybuchem pandemii COVID-19). Okazuje się, że porównując te dwa lata w przypadku niektórych miast, liczba zawieranych małżeństw spadła o ponad połowę. Pomijając sytuację w małych miastach, w których zawieranych jest zaledwie kilkanaście lub nawet kilka małżeństw rocznie, zauważalne są bardzo wyraźne spadki w tym zakresie również w niektórych spośród największych miast w województwie podkarpackim. W Sanoku

liczba zawartych małżeństw spadła o ponad 50% ze 179 w 2018 r. do 89 w 2023 r. W Stalowej Woli w 2023 r. zawarto o ponad 48% mniej małżeństw względem 2018 r. (spadek z 294 do 152). W Jaśle spadek ten wyniósł 45% ze 150 w 2018 r. do 82 w 2023 r. W Dębicy w 2018 r. zawarto 228 małżeństw, a w 2023 r. – 136, co oznacza spadek o nieco ponad 40%. Z drugiej strony w czterech miastach odnotowano wzrost liczby zawieranych małżeństw w analizowanym okresie. Były to miasta o niewielkiej liczbie mieszkańców, a zarazem niewielkiej liczbie zawieranych małżeństw, tj.: Nowa Sarzyna, Błażowa, Przecław oraz Sędziszów Małopolski.

Tabela 5. Liczba zawieranych małżeństw w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023¹⁰

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
1	Baranów Sandomierski	6	4	4	5	4	3
2	Błażowa	13	16	11	10	11	17
3	Boguchwała	32	30	23	24	15	18
4	Brzostek	22	15	11	16	11	12
5	Brzozów	49	42	29	25	35	19
6	Cieszanów	10	11	4	8	5	8
7	Dębica	228	230	141	196	153	136
8	Dubiecko	-	-	-	4	5	2
9	Dukla	7	11	9	11	9	7
10	Dynów	28	28	28	24	18	19
11	Głogów Małopolski	39	33	33	43	29	39
12	Iwonicz-Zdrój	7	8	5	8	7	2
13	Jarosław	163	159	107	119	120	125
14	Jasło	150	147	111	111	118	82
15	Jedlicze	41	41	16	30	21	13
16	Kańczuga	27	11	10	10	13	15
17	Kolbuszowa	56	46	19	44	25	27
18	Kołaczyce	8	7	5	8	3	4
19	Krosno	212	204	144	168	162	137
20	Lesko	28	18	17	20	11	17
21	Leżajsk	78	47	47	48	42	32
22	Lubaczów	52	58	33	52	43	42
23	Łańcut	84	73	64	66	57	75
24	Mielec	319	274	226	242	229	200

¹⁰ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

Tabela 5. Liczba zawieranych małżeństw w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023 (cd.)

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
25	Narol	12	9	4	7	5	6
26	Nisko	91	72	53	67	61	46
27	Nowa Dęba	47	44	34	24	34	21
28	Nowa Sarzyna	16	29	13	15	23	21
29	Oleszyce	19	19	10	15	14	13
30	Pilzno	24	23	23	26	23	15
31	Pruchnik	27	18	14	22	11	12
32	Przecław	10	5	5	5	7	12
33	Przemyśl	251	226	169	208	200	181
34	Przeworsk	83	91	47	80	54	49
35	Radomyśl Wielki	23	31	10	15	16	15
36	Radymno	35	28	18	41	11	18
37	Ropczyce	85	72	59	58	50	59
38	Rudnik nad Sanem	32	16	23	22	18	14
39	Rymanów	24	15	14	16	18	13
40	Rzeszów	928	931	769	929	893	868
41	Sanok	179	152	111	123	94	89
42	Sędziszów Małopolski	42	68	44	51	49	45
43	Sieniawa	14	8	8	8	7	11
44	Sokołów Małopolski	22	17	15	27	21	11
45	Stalowa Wola	294	253	181	229	178	152
46	Strzyżów	50	28	36	26	41	39
47	Tarnobrzeg	225	202	133	174	145	139
48	Tyczyn	16	14	19	18	18	16
49	Ulanów	6	6	2	4	7	6
50	Ustrzyki Dolne	53	50	26	38	23	20
51	Zagórz	30	29	18	15	19	15
52	Zaklików	17	11	18	11	17	9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W podziale na płeć niemal we wszystkich miastach województwa podkarpackiego licznie przeważają kobiety, co można wyjaśniać przede wszystkim dłuższym przeciętnym trwaniem życia wśród kobiet. Jedynymi miastami w województwie

podkarpackim, w których to mężczyźni stanowią większość, okazały się trzy miasta z powiatu lubaczowskiego: Cieszanów (51,3%), Narol (50,5%) oraz Oleszyce (50,1%).

Tabela 6. Ludność w miastach w województwie podkarpackim w podziale na płeć w 2023 r.¹¹

Lp.	Miasto	Mężczyźni		Kobiety	
		N	%	N	%
1	Baranów Sandomierski	696	49,9	699	50,1
2	Błażowa	1 018	48,6	1 078	51,4
3	Boguchwała	2 992	47,6	3 299	52,4
4	Brzostek	1 312	48,8	1 376	51,2
5	Brzozów	3 404	47,6	3 754	52,4
6	Cieszanów	932	51,3	883	48,7
7	Dębica	20 685	48,1	22 301	51,9
8	Dubiecko	400	49,9	401	50,1
9	Dukla	924	46,9	1 047	53,1
10	Dynów	2 971	49,5	3 026	50,5
11	Głogów Małopolski	5 289	50,0	5 294	50,0
12	Iwonicz-Zdrój	739	48,0	801	52,0
13	Jarosław	16 537	46,8	18 761	53,2
14	Jasło	15 545	47,5	17 182	52,5
15	Jedlicze	2 680	48,5	2 850	51,5
16	Kańczuga	1 382	47,7	1 518	52,3
17	Kolbuszowa	4 059	47,8	4 436	52,2
18	Kołaczyce	670	49,3	689	50,7
19	Krosno	20 759	47,1	23 301	52,9
20	Lesko	2 388	46,8	2 710	53,2
21	Leżajsk	6 054	47,7	6 643	52,3
22	Lubaczów	5 340	47,2	5 973	52,8
23	Łańcut	8 529	48,2	9 174	51,8
24	Mielec	27 302	47,9	29 670	52,1
25	Narol	999	50,5	980	49,5
26	Nisko	7 015	48,5	7 462	51,5
27	Nowa Dęba	4 916	47,4	5 465	52,6
28	Nowa Sarzyna	2 537	47,4	2 820	52,6
29	Oleszyce	1 410	50,1	1 406	49,9
30	Pilzno	2 463	49,3	2 531	50,7
31	Pruchnik	1 796	49,5	1 829	50,5
32	Przeclaw	884	48,6	936	51,4
33	Przemyśl	26 254	46,8	29 796	53,2
34	Przeworsk	6 951	47,9	7 572	52,1
35	Radomyśl Wielki	1 684	49,4	1 725	50,6
36	Radymno	2 435	49,3	2 500	50,7
37	Ropczyce	7 713	48,8	8 081	51,2

¹¹ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

Tabela 6. Ludność w miastach w województwie podkarpackim w podziale na płeć w 2023 r. (cd.)

Lp.	Miasto	Mężczyźni		Kobiety	
		N	%	N	%
38	Rudnik nad Sanem	3 084	48,4	3 291	51,6
39	Rymanów	1 733	48,9	1 812	51,1
40	Rzeszów	93 613	47,5	103 655	52,5
41	Sanok	16 209	47,2	18 136	52,8
42	Sędziszów Małopolski	6 063	49,0	6 305	51,0
43	Sieniawa	990	49,3	1 017	50,7
44	Sokołów Małopolski	2 127	48,9	2 219	51,1
45	Stalowa Wola	26 297	47,7	28 830	52,3
46	Strzyżów	4 035	48,0	4 367	52,0
47	Tarnobrzeg	20 766	47,5	22 946	52,5
48	Tyczyn	2 230	48,9	2 332	51,1
49	Ulanów	675	49,3	693	50,7
50	Ustrzyki Dolne	4 004	47,6	4 406	52,4
51	Zagórz	2 429	49,4	2 484	50,6
52	Zaklików	1 346	48,4	1 434	51,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Na podstawie zsumowanych wartości wskaźnika salda migracji wewnętrznych dla lat 2018-2023 można stwierdzić, że w ujęciu całościowym z miast w województwie podkarpackim wyprowadziło się o ponad 13,5 tys. osób więcej niż się wprowadziło. W przypadku 11 miast w województwie podkarpackim napływ mieszkańców przeważał nad odpływem. Na tle pozostałych miast wyraźnie pod tym względem wyróżnia się Rzeszów, dla którego zsumowana wartość salda migracji wyniosła w tym okresie 5 708 osób. Zauważalne jest, że kolejnymi trzema miastami o najwyższej wartości zsumowanego salda migracji wewnętrznych są miasta znajdujące się w pobliżu Rzeszowa: Głogów Małopolski (593 osoby), Tyczyn (338 osób) oraz Boguchwał (100 osób). Może to wskazywać na występowanie zjawiska dyfuzji, w wyniku którego procesy rozwojowe zachodzą nie tylko w obrębie bieguna wzrostu, ale

także w jego bezpośrednim sąsiedztwie. Innymi miastami znajdującymi się w pobliżu Rzeszowa o dodatniej zsumowanej wartości salda migracji wewnętrznych są Sędziszów Małopolski oraz Sokołów Małopolski. Dodatkowo zsumowane saldo migracji wewnętrznych wystąpiło także w kilku miastach znajdujących się w pobliżu Dębicy oraz na obszarze pomiędzy Dębicą a Mielcem, tj. w Pilźnie, Radomyślu Wielkim oraz Przecławiu. Poza Rzeszowem wszystkie największe miasta w województwie podkarpackim charakteryzują się najniższą zsumowaną wartością salda migracji. W przypadku Stalowej Woli z powodu migracji w latach 2018-2013 łącznie ubyło 3 019 osób. Przemysł z tego powodu stracił 2 345 mieszkańców, Dębica – 1 773, Mielec – 1 663, Sanok – 1 368, Tarnobrzeg – 1 313, Jasło – 1 284, Jarosław – 1 045, a Krosno – 913 osób.

Tabela 7. Saldo migracji wewnętrznych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023¹²

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
1	Baranów Sandomierski	-6	-3	-10	-3	3	3
2	Błażowa	-7	-16	-2	-13	-8	-2
3	Boguchwała	-19	61	-14	26	17	29
4	Brzostek	-5	-7	-8	1	-36	4
5	Brzozów	-8	-7	-8	-31	-20	-52
6	Cieszanów	-16	-14	12	-9	-14	-14
7	Dębica	-290	-378	-236	-349	-275	-245
8	Dubiecko	-	-	-	-1	-8	-6
9	Dukla	-25	-27	-17	-16	-21	-10
10	Dynów	-20	1	-18	-18	-15	14
11	Głogów Małopolski	87	114	129	97	57	109
12	Iwonicz-Zdrój	-10	-5	-22	-26	-14	-13
13	Jarosław	-126	-206	-150	-242	-178	-143
14	Jasło	-240	-256	-207	-283	-176	-122
15	Jedlicze	1	-32	-28	-10	-8	-19
16	Kańczuga	-31	-21	-10	-19	-18	-9
17	Kolbuszowa	-72	-122	-95	-81	-63	-61
18	Kołaczyce	-3	6	14	9	1	-13
19	Krosno	-154	-86	-203	-222	-107	-141
20	Lesko	-58	-9	-7	-14	-33	-2
21	Leżajsk	-131	-65	-83	-107	-110	-102
22	Lubaczów	-80	-129	-101	-91	-64	-83
23	Łańcut	-46	-71	-18	-5	31	83
24	Mielec	-228	-263	-228	-338	-321	-285
25	Narol	-17	-2	-10	-10	-14	-14
26	Nisko	-46	-47	-82	-73	-112	-87
27	Nowa Dęba	-69	-38	-43	-51	-56	-41
28	Nowa Sarzyna	-86	-103	-27	-15	-74	-96
29	Oleszyce	-27	-20	-14	-16	-7	-25
30	Pilzno	8	18	16	8	27	-1
31	Pruchnik	5	-12	-8	17	13	-6
32	Przeclaw	2	3	8	14	2	11
33	Przemyśl	-426	-461	-373	-337	-395	-353
34	Przeworsk	-137	-71	-103	-98	-117	-53
35	Radomyśl Wielki	2	17	-3	11	12	19
36	Radymno	-40	-32	-46	-50	-42	-56

¹² W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

Tabela 7. Saldo migracji wewnętrznych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023 (cd.)

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
37	Ropczyce	-47	-44	7	17	-17	-40
38	Rudnik nad Sanem	0	-8	-19	-20	-21	-12
39	Rymanów	14	3	-30	-30	8	-21
40	Rzeszów	1 193	1 316	755	1 186	715	541
41	Sanok	-248	-290	-207	-205	-231	-187
42	Sędziszów Małopolski	-13	63	20	5	-3	-5
43	Sieniawa	-15	-9	-28	-23	-10	1
44	Sokołów Małopolski	-5	25	-15	20	2	29
45	Stalowa Wola	-583	-530	-447	-547	-514	-398
46	Strzyżów	-5	-51	-42	-38	-40	-56
47	Tarnobrzeg	-286	-203	-212	-229	-193	-190
48	Tyczyn	-3	50	87	88	71	45
49	Ulanów	14	5	-9	-9	3	-11
50	Ustrzyki Dolne	-83	-44	-87	-76	-75	-74
51	Zagórz	-1	-36	-2	-21	1	-26
52	Zaklików	-9	-12	-3	1	-4	-8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W analizowanym okresie, tj. w latach 2018-2023 odwrotne zjawisko w porównaniu do migracji wewnętrznych można obserwować w odniesieniu do migracji zagranicznych. W tym przypadku w odniesieniu do 11 miast zsumowanie wartości salda migracji przyniosło wynik ujemny. Podkreślenia jednak wymaga, że skala migracji zagranicznych jest znacznie mniejsza w porównaniu do migracji wewnętrznych. Pod względem ujemnego zsumowanego salda migracji zewnętrznych na tle pozostałych miast w województwie podkarpackim wyróżnia się Stalowa Wola, z której w latach 2018-2023 za granicę wyemigrowało o 685 osób więcej niż przybyło z zagranicy.

W przypadku innych miast o ujemnym zsumowanym saldzie migracji skala zjawiska nie przekroczyła kilkudziesięciu osób. Można zarazem stwierdzić, że sytuacja Stalowej Woli pod względem uzyskanego ujemnego salda migracji zagranicznych stanowi ewenement na tle pozostałych największych miast w województwie podkarpackim, ponieważ we wszystkich pozostałych największych miastach zsumowana wartość salda migracji okazała się dodatnia. Pod tym względem na tle pozostałych miast wyróżnia się Rzeszów, do którego napłynęło z zagranicy o 584 osoby więcej względem osób, które opuściły to miasto, wyjeżdżając za granicę.

Tabela 8. Saldo migracji zagranicznych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023¹³

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
1	Baranów Sandomierski	1	0	0	0	0	1
2	Błażowa	0	3	3	1	0	-1
3	Boguchwała	0	2	2	5	2	3

¹³ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

Tabela 8. Saldo migracji zagranicznych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023 (cd.)

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
4	Brzostek	1	0	0	2	-2	0
5	Brzozów	-3	2	0	4	0	0
6	Cieszanów	0	2	0	0	1	0
7	Dębica	-29	-19	-7	-10	-8	3
8	Dubiecko	-	-	-	1	0	0
9	Dukla	1	0	0	0	0	1
10	Dynów	3	-1	2	4	1	1
11	Głogów Małopolski	3	1	4	5	2	2
12	Iwonicz-Zdrój	0	-1	-3	-1	0	0
13	Jarosław	7	23	16	16	5	4
14	Jasło	9	4	6	23	-9	12
15	Jedlicze	0	3	2	4	2	5
16	Kańczuga	0	0	-1	0	-6	0
17	Kolbuszowa	2	2	4	5	6	2
18	Kołaczyce	0	1	0	0	0	0
19	Krosno	5	11	5	14	0	12
20	Lesko	3	2	1	-4	-4	-4
21	Leżajsk	8	-8	-13	-18	-34	-15
22	Lubaczów	11	7	1	4	-1	2
23	Łańcut	6	11	7	6	6	14
24	Mielec	11	30	11	28	24	32
25	Narol	4	0	1	0	0	0
26	Nisko	8	-10	-4	-5	-12	-2
27	Nowa Dęba	7	5	5	4	3	5
28	Nowa Sarzyna	2	3	2	-1	2	1
29	Oleszyce	1	1	-1	0	-1	0
30	Pilzno	0	-3	1	0	3	3
31	Pruchnik	-2	-1	-1	1	1	2
32	Przeclaw	3	0	0	0	2	3
33	Przemyśl	7	30	15	13	7	24
34	Przeworsk	-3	8	-17	1	1	2
35	Radomyśl Wielki	0	3	0	1	4	0
36	Radymno	1	3	-1	6	-1	0
37	Ropczyce	9	11	3	7	-1	2
38	Rudnik nad Sanem	7	1	-6	1	1	1
39	Rymanów	5	2	-8	-1	-2	-1
40	Rzeszów	89	147	102	111	54	81
41	Sanok	12	10	8	7	1	13
42	Sędziszów Małopolski	4	5	7	7	10	11
43	Sieniawa	2	1	0	0	1	0

Tabela 8. Saldo migracji zagranicznych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023 (cd.)

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
44	Sokołów Małopolski	1	2	3	1	1	0
45	Stalowa Wola	-116	-104	-95	-136	-126	-108
46	Strzyżów	4	0	3	2	5	3
47	Tarnobrzeg	9	8	7	8	1	13
48	Tyczyn	0	3	4	7	1	5
49	Ulanów	1	3	0	0	0	2
50	Ustrzyki Dolne	-4	-9	-26	-20	-9	1
51	Zagórz	1	1	6	2	6	4
52	Zaklików	3	0	-4	-3	-10	-1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W większości miast w województwie podkarpackim, a zarazem w miejskich obszarach funkcjonalnych (jedynie z wyjątkiem ROF) wystąpił znaczny spadek liczby ludności. Spadek liczby ludności często jest powiązany z ujemnym przyrostem naturalnym oraz ujemnym saldem migracji wewnętrznych. Chociaż saldo migracji zagranicznych w odniesieniu do większości miast w województwie podkarpackim jest dodatnie, to skala migracji zagranicznych jest na tyle nieduża, że nie równoważy ona odpływu ludności spowodowanego migracjami wewnętrznymi. Spada także liczba zawieranych małżeństw. Wzrasta natomiast wartość wskaźnika liczby osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.

W strukturze demograficznej większości podkarpackich miast ze względu na płeć liczbie przeważają kobiety, co można wyjaśniać przede wszystkim dłuższym przeciętnym trwaniem życia wśród kobiet.

Niskie wartości wskaźników przyrostu naturalnego w powiązaniu z odpływem młodych mieszkańców przede wszystkim z mniejszych ośrodków miejskich skłaniają do sformułowania prognozy, że w kolejnych latach udział osób w wieku poprodukcyjnym w strukturze demograficznej podkarpackich miast, a także na poziomie miejskich obszarów funkcjonalnych będzie coraz większy.

Procesy zmniejszania się liczby mieszkańców większości podkarpackich miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych wydają się nieodwracalne, a wpływ imigracji na ich odwrócenie lub chociażby zminimalizowanie można określić jako niewielki. Można zatem założyć, że jednym z największych wyzwań rozwojowych podkarpackich miast i gmin tworzących miejskie obszary funkcjonalne nie będzie zahamowanie zachodzących procesów zmiany struktury wiekowej ludności, ale wdrażanie rozwiązań pozwalających na efektywne funkcjonowanie miast i zapewnienie odpowiedniej jakości życia w obliczu zmieniającej się struktury wiekowej, w której osoby w wieku poprodukcyjnym będą stanowić coraz większy udział. Odwrócenie zachodzących procesów demograficznych skutkujących zmniejszeniem liczby podkarpackich miast i miejskich obszarów funkcjonalnych może okazać się niemożliwe, ale możliwe, a wręcz konieczne jest dostosowanie polityk rozwojowych miast i miejskich obszarów funkcjonalnych do zachodzących procesów demograficznych. Dlatego wśród działań władz lokalnych mających na celu adaptację do zmian demograficznych priorytetowo traktowany powinien być rozwój tzw. srebrnej gospodarki. Warto za-
razem zauważyć, że wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym niekoniecznie musi być postrzegany jako obciążenie, ale w sensie gospodarczym może stanowić także zasób poprzez efektywne wykorzystanie kapitału ludzkiego oraz społecznego zgromadzonego przez osoby w wieku senioralnym.

3.1.2. Kapitał ludzki i społeczny

W ramach zagadnienia kapitału ludzkiego i społecznego analizie poddano dane dotyczące wyników egzaminów na zakończenie szkoły podstawowej w podkarpackich miastach, wyników egzaminów maturalnych oraz dane dotyczące liczby osób studiujących w województwie podkarpackim.

Analizując zróżnicowanie wyników egzaminu na zakończenie szkoły podstawowej uzyskanych w roku szkolnym 2023/2024, można stwierdzić, że najwyższe średnie wyniki z języka polskiego uzyskano w Sieniawie (75%), Jedliczu i Krośnie (po 72%), w Narolu, Rymanowie i Kańczudze (po 71%) oraz w Kolbuszowej (70%). Najniższe zaś średnie wyniki z tego przedmiotu wystąpiły w Dubiecku (41%), w Tyczynie oraz Ulanowie (po 46%), a także w Brzostku (49%). Zauważenia jednak wymaga, że duży wpływ na

zróżnicowanie średnich wyników mogły mieć niewielkie liczby zdających w niektórych miastach. Przykładowo w Ulanowie do egzaminu ósmoklasisty przystąpiło zaledwie 5 osób.

Najwyższy średni wynik z egzaminu z matematyki uzyskali uczniowie z Zaklikowa (72%). Jednak również w przypadku tego miasta liczba zdających była niewielka i wyniosła zaledwie 9 osób. Najniższe średnie wyniki wystąpiły w Brzostku (32%), Ulanowie (34%), Dubiecku (34%) oraz Iwoniczu-Zdroju (39%).

Uczniowie z Zaklikowa uzyskali również zdecydowanie najwyższy średni wynik spośród wszystkich miast województwa podkarpackiego z egzaminu z języka angielskiego (85%). Egzamin z tego przedmiotu najwięcej trudności sprawił uczniom z Brzostka (47%) oraz Ulanowa (48%).

Tabela 9. Średnie wyniki egzaminów na zakończenie szkoły podstawowej z języka polskiego, matematyki oraz języka angielskiego w miastach w województwie podkarpackim w 2024 r.¹⁴

Lp.	Miasto ¹⁵	Język polski		Matematyka		Język angielski	
		Liczba zdających (n)	Średni wynik (%)	Liczba zdających (n)	Średni wynik (%)	Liczba zdających (n)	Średni wynik (%)
1	Baranów Sandomierski	12	61	12	57	12	75
2	Bircza	20	54	20	47	20	57
3	Błażowa	25	54	25	56	25	68
4	Boguchwała	26	64	26	58	26	79
5	Brzostek	25	49	25	32	25	47
6	Brzozów	51	67	51	62	51	75
7	Dębica	217	61	217	55	218	70
8	Dubiecko	23	41	23	37	23	55
9	Dukla	33	51	33	52	33	56
10	Dynów	37	54	37	54	37	68
11	Głogów Małopolski	45	62	45	57	43	70
12	Iwonicz-Zdrój	8	60	8	39	8	62
13	Jarosław	215	66	215	57	214	70

¹⁴ Tylko dla arkuszy standardowych. Włączeni laureaci i finaliści zgłoszeni do arkusza standardowego. Tylko sesja główna. Wynik średni przedstawiony dla liczby zdających powyżej 4 (5 i więcej). Dane nie uwzględniają zdających, którzy są obywatelami Ukrainy i przyjechali do Polski po 24.02.2022 r.

¹⁵ Jedyne miastem w województwie podkarpackim, na którego terenie nie funkcjonuje szkoła podstawowa, jest Cieszanów. W pobliżu Cieszanowa w miejscowości Nowe Sióło w ramach Zespołu Szkolno-Przedszkolnego funkcjonuje Szkoła Podstawowa im. płk Bronisławy Wysłouchowskiej z Szabatowskich.

Tabela 9. Średnie wyniki egzaminów na zakończenie szkoły podstawowej z języka polskiego, matematyki oraz języka angielskiego w miastach w województwie podkarpackim w 2024 r. (cd.)

Lp.	Miasto ¹⁵	Język polski		Matematyka		Język angielski	
		Liczba zdających (n)	Średni wynik (%)	Liczba zdających (n)	Średni wynik (%)	Liczba zdających (n)	Średni wynik (%)
14	Jasło	142	67	142	53	139	76
15	Jawornik Polski	17	63	17	40	17	61
16	Jedlicze	46	72	46	61	46	70
17	Kańczuga	22	71	22	50	22	66
18	Kolbuszowa	100	70	100	60	97	72
19	Kołaczyce	6	58	6	42	6	59
20	Krosno	249	72	250	55	249	70
21	Lesko	21	64	21	51	20	59
22	Leżajsk	53	63	53	50	53	69
23	Lubaczów	77	50	77	46	75	67
24	Łańcut	84	56	84	51	82	65
25	Mielec	397	67	397	60	394	77
26	Narol	35	71	35	52	35	64
27	Nisko	72	57	72	44	71	63
28	Nowa Dęba	47	62	47	50	46	65
29	Nowa Sarzyna	28	58	28	52	28	58
30	Oleszyce	29	59	29	49	29	63
31	Pilzno	64	64	64	55	64	64
32	Pruchnik	40	61	40	60	40	65
33	Przeclaw	40	65	40	62	40	69

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych OKE Kraków.

Zdawalność egzaminu maturalnego osiągnięta w 2024 r. w poszczególnych miastach województwa podkarpackiego jest bardzo zróżnicowana, przy czym niewielka liczba osób przystępujących do egzaminu maturalnego w niektórych miastach ogranicza możliwości wnioskowania na temat

przyczyn występujących różnicowań. Najwyższa zdawalność na poziomie 96% wystąpiła w Brzostku oraz Oleszycach, w których do egzaminu maturalnego przystąpiło po 25 osób. Z kolei w Radymnie tylko 6% zdało egzamin maturalny spośród 18 zdających osób.

Tabela 10. Liczba zdających egzamin maturalny oraz zdawalność w miastach w województwie podkarpackim w 2024 r.¹⁶

Lp.	Miasto	Liczba zdających (n)	Zdawalność (%)
1	Błażowa	7	86
2	Boguchwała	25	96

¹⁶ Tylko dla arkuszy standardowych. Włączeni laureaci i finaliści zgłoszeni do arkusza standardowego. Tylko sesja główna. Wynik średni przedstawiony dla liczby zdających powyżej 4 (5 i więcej). Dane nie uwzględniają zdających, którzy są obywatelami Ukrainy i przyjechali do Polski po 24.02.2022 r.

Tabela 10. Liczba zdających egzamin maturalny oraz zdawalność w miastach w województwie podkarpackim w 2024 r. (cd.)

Lp.	Miasto	Liczba zdających (n)	Zdawalność (%)
3	Brzozów	214	88
4	Dębica	739	84
5	Dubiecko	23	83
6	Dynów	120	61
7	Głogów Małopolski	32	81
8	Iwonicz-Zdrój	22	55
9	Jarosław	873	84
10	Jasło	673	85
11	Jedlicze	41	56
12	Kańczuga	19	42
13	Kolbuszowa	185	82
14	Kołaczyce	82	67
15	Krosno	1 080	90
16	Lesko	114	68
17	Leżajsk	583	82
18	Lubaczów	229	87
19	Łańcut	429	83
20	Mielec	937	91
21	Nisko	193	87
22	Nowa Dęba	47	60
23	Nowa Sarzyna	32	91
24	Oleszyce	25	96
25	Pilzno	29	62
26	Przemyśl	838	82
27	Przeworsk	272	78
28	Radomyśl Wielki	30	63
29	Radymno	18	6
30	Ropczyce	356	72
31	Rudnik nad Sanem	32	31
32	Rymanów	103	87
33	Rzeszów	3 113	89
34	Sanok	626	80
35	Sędziszów Małopolski	140	76
36	Sokołów Małopolski	72	85
37	Stalowa Wola	805	88
38	Strzyżów	185	92
39	Tarnobrzeg	604	89
40	Tyczyn	30	43
41	Ustrzyki Dolne	94	88

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych OKE Kraków.

W 2022 r. liczba studiujących w miastach w województwie podkarpackim wyniosła 42 312 osób i była mniejsza względem roku 2018 o niemal 2,5 tys. osób, co oznacza spadek na poziomie nieco ponad 5%. Obserwowany jest zatem dalszy spadek liczby osób studiujących, ale o słabszej dynamice w porównaniu do lat 2013-2018, kiedy to w miastach województwa podkarpackiego ubyło niemal 16 tys. osób studiujących, a skala spadku przekroczyła 25%. W porównaniu do 2018 r. funkcję akademicką przestało pełnić Nisko. Ośrodkiem akademickim o zdecydowanie największej liczbie studentów w województwie podkarpackim niezmiennie pozostaje Rzeszów. Chociaż liczba osób studiujących w tym mieście spadła z 37,9 tys. w 2018 r. do 35,2 tys., to rzeszowscy studenci stanowią aż 79,3% ogółu osób studiujących w miastach w województwie podkarpackim. Drugim ośrodkiem miejskim w województwie podkarpackim pod względem liczby studentów jest Jarosław – niemal 2,5 tys. osób oraz Krosno – 2,2 tys. osób, a także Sanok – 1,1 tys. Zauważalne jest, że mimo niżu demograficznego w niektórych

miastach w 2022 r. nastąpił wzrost liczby studentów w porównaniu do roku 2018 r. W omawianym okresie liczba studentów w Tarnobrzegu wzrosła o 2,5%. W Przemyślu oraz Sanoku był to wzrost na poziomie 17%, ale zdecydowanie największy przyrost w tym zakresie wystąpił w Przeworsku, gdzie liczba studentów zwiększyła się niemal o 84%. Zauważenia zarazem wymaga, że osiągnięta wysoka wartość przyrostu wyrażonego procentowo wynika m.in. z niewielkiej wartości bazowej dla roku 2018 r. W konsekwencji pod względem liczby osób studiujących mimo odnotowanego przyrostu Przeworsk znajduje się na 8 miejscu spośród podkarpackich miast. Przyczyną wzrostu liczby studentów w tym mieście może być kierowanie oferty studiów do osób z zagranicy. Z raportu Urzędu Statystycznego w Rzeszowie¹⁷ wynika, że w roku akademickim 2022/2023 w Wyższej Szkole Społeczno-Gospodarczej w Przeworsku studiowały 373 osoby z zagranicy. Większa liczba obcokrajowców studiowała tylko w Wyższej Szkole Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie.

Tabela 11. Liczba osób studiujących w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018 i 2022

Lp.	Miasto	Liczba studentów (2018 r.)	Liczba studentów (2022 r.)
1	Rzeszów	37 900	35 213
2	Jarosław	2 469	2 441
3	Krosno	2 219	1 968
4	Sanok	1 080	1 265
5	Przemyśl	783	918
6	Tarnobrzeg	885	907
7	Stalowa Wola	624	581
8	Przeworsk	313	575
9	Jasło	417	412
10	Mielec	171	149

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

¹⁷ Źródło: https://rzeszow.stat.gov.pl/download/gfx/rzeszow/pl/defaultaktualnosci/1615/1/7/1/szkolnictwo_wyzsze_w_wojewodztwie_podkarpackim_w_2022_2023woj.pdf [dostęp: 2024-10-28].

Na potrzeby określenia poziomu kapitału społecznego w podkarpackich miastach oraz miejskich obszarach funkcjonalnych warto poddać analizie dane dotyczące liczby stowarzyszeń i organizacji społecznych. Na podstawie danych BDL GUS można stwierdzić, że liczba tych podmiotów jest powiązana z wielkością miast określaną na podstawie liczby ludności. Wg stanu na koniec 2023 r. zdecydowanie najwięcej organizacji społecznych i stowarzyszeń było zarejestrowanych w Rzeszowie (965 podmiotów). W Przemyślu tego typu podmiotów było zarejestrowanych 316. Kolejnymi miastami z największą liczbą zarejestrowanych organizacji społecznych i stowarzyszeń były:

Tarnobrzeg – 230 podmiotów, Stalowa Wola – 226 podmiotów, Krosno – 223 podmioty, Mielec – 203 podmioty, Sanok – 176 podmiotów, Dębica – 164 podmioty, Jarosław – 156 podmiotów oraz Jasło – 148. W przypadku pozostałych podkarpackich miast liczba zarejestrowanych tego typu podmiotów nie przekroczyła 100. Za korzystne zjawisko można uznać to, że w ujęciu dynamicznym w porównaniu do 2018 r. liczba zarejestrowanych organizacji społecznych i stowarzyszeń wzrosła niemal we wszystkich miastach. Jedynie w Kołaczycach i Błażowej pozostała na tym samym poziomie w analizowanym okresie.

Tabela 12. Liczba stowarzyszeń i organizacji społecznych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023¹⁸

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
1	Baranów Sandomierski	6	9	10	10	11	10
2	Błażowa	14	14	15	14	14	14
3	Boguchwała	24	25	26	27	27	30
4	Brzostek	15	16	17	19	19	19
5	Brzozów	36	38	38	39	44	50
6	Cieszanów	17	18	18	19	19	19
7	Dębica	139	144	143	144	149	164
8	Dubiecko	-	-	-	11	10	12
9	Dukla	15	15	15	16	15	16
10	Dynów	19	19	19	21	21	26
11	Głogów Małopolski	24	24	39	43	44	52
12	Iwonicz-Zdrój	15	15	16	16	16	20
13	Jarosław	119	123	127	133	138	156
14	Jasło	131	132	133	135	137	148
15	Jedlicze	14	15	15	15	16	18
16	Kańczuga	10	11	12	13	14	16
17	Kolbuszowa	39	42	38	37	38	46
18	Kołaczyce	8	8	8	8	9	8
19	Krosno	191	193	199	200	205	223
20	Lesko	30	32	33	34	36	40
21	Leżajsk	52	52	53	52	52	58
22	Lubaczów	53	55	55	56	61	73
23	Łańcut	70	73	72	74	78	84
24	Mielec	162	172	178	184	187	203
25	Narol	6	7	8	8	8	9
26	Nisko	31	34	30	32	31	37

¹⁸ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

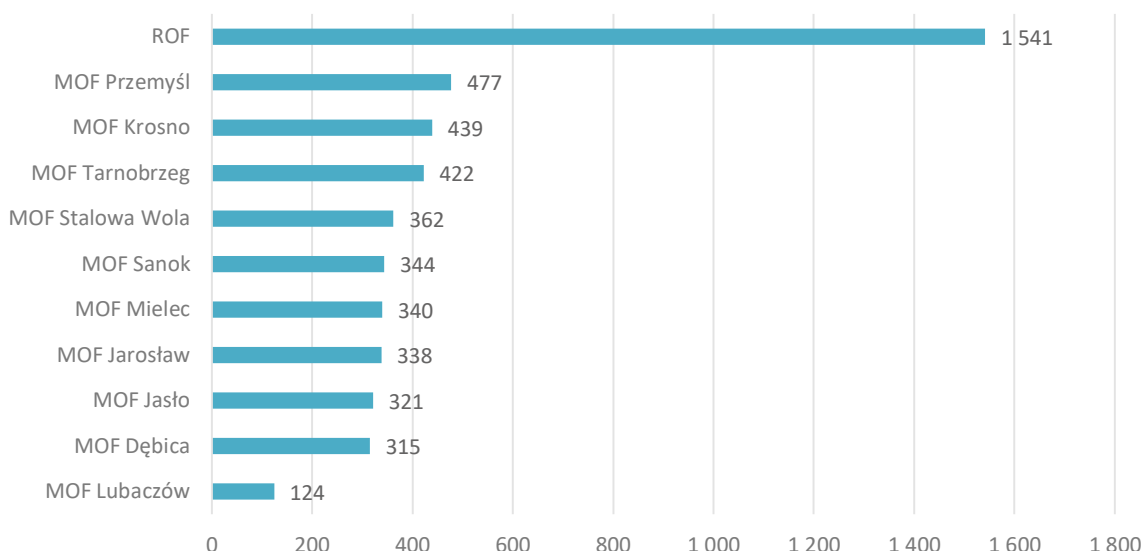
Tabela 12. Liczba stowarzyszeń i organizacji społecznych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023 (cd.)

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
27	Nowa Dęba	32	34	34	33	35	39
28	Nowa Sarzyna	14	14	15	17	18	20
29	Oleszyce	13	13	13	15	15	14
30	Pilzno	12	15	14	14	13	16
31	Pruchnik	10	12	12	13	13	13
32	Przeclaw	10	11	12	12	13	13
33	Przemyśl	273	286	283	287	295	316
34	Przeworsk	62	66	66	66	68	76
35	Radomyśl Wielki	11	11	11	11	11	15
36	Radymno	15	17	17	18	20	23
37	Ropczyce	56	57	56	58	60	71
38	Rudnik nad Sanem	17	17	17	18	18	21
39	Rymanów	14	14	14	14	15	17
40	Rzeszów	799	822	834	853	901	965
41	Sanok	154	160	160	163	169	176
42	Sędziszów Małopolski	29	44	43	45	44	50
43	Sieniawa	12	13	13	13	14	16
44	Sokołów Małopolski	11	15	16	16	16	18
45	Stalowa Wola	194	193	197	198	205	226
46	Strzyżów	30	32	31	31	33	40
47	Tarnobrzeg	201	203	205	208	214	230
48	Tyczyn	14	14	14	14	14	16
49	Ulanów	9	9	9	11	11	11
50	Ustrzyki Dolne	55	56	58	59	62	66
51	Zagórz	19	19	19	19	19	20
52	Zaklików	10	11	12	12	12	15

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W podziale na poszczególne MOF dotychczas zdelimitowane w województwie podkarpackim zdecydowanie największa liczba stowarzyszeń i organizacji społecznych wg stanu na koniec 2023 r. wystąpiła w Rzeszowskim Obszarze Funkcjonalnym (1 543

podmioty), a najmniejsza w MOF Lubaczowa (124 podmioty). W odniesieniu do pozostałych MOF mieściła się w przedziale od 315 podmiotów w przypadku MOF Dębicy po 477 w przypadku MOF Przemyśla.

Wykres 2. Liczba stowarzyszeń i organizacji społecznych zarejestrowanych na terenie MOF w województwie podkarpackim w 2023 r.¹⁹

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Kształcenie na poziomie wyższym jest prowadzone w 10 miastach w województwie podkarpackim. Ogólna liczba osób studiujących w miastach w województwie podkarpackim spada, przy czym w niektórych ośrodkach akademickich obserwowany jest wzrost liczby studentów. Szczególnie widoczne jest to w przypadku Wyższej Szkoły Społeczno-Gospodarczej w Przeworsku, gdzie wzrost w 2022 r. w porównaniu do 2018 r. wyniósł niemal 84%, co może być konsekwencją kierowania oferty kształcenia do osób z zagranicy. Pokazuje to pewien potencjał, który może stanowić odpowiedź na spodziewany dalszy spadek liczby osób studiujących spowodowany niżem demograficznym. Kierowanie oferty studiów do osób z zagranicy może stanowić zarazem dobrą praktykę jako element przemysłanej polityki migracyjnej, ponieważ czas studiów pozwala na stopniowe i efektywne dostosowanie się do uwarunkowań polskiego społeczeństwa a zarazem pozwala nabywać kwalifikacje pożądane na rynku pracy.

Najwięcej stowarzyszeń i organizacji społecznych było zarejestrowanych w największych podkarpackich miastach. W podziale na poszczególne MOF zdecydowanie najwięcej tego typu podmiotów było zarejestrowanych w Rzeszowskim Obszarze Funkcjonalnym. W ujęciu dynamicznym w porównaniu do 2018 r. za korzystne zjawisko można uznać wzrost liczby stowarzyszeń i organizacji społecznych niemal we wszystkich podkarpackich miastach.

¹⁹ W zestawieniu dotyczącym MOF Jarosławia zgodnie z zapisami „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030” uwzględniono gminę wiejską Jarosław, mimo że formalnie nie przystąpiła ona do porozumienia międzygminnego konstytuującego MOF. W celu uzyskania jednolitej perspektywy porównawczej dla całego okresu poddanego analizie w zestawieniu dotyczącym Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego uwzględniono gminę Błazowa oraz gminę Hyżne, mimo że przystąpiły one do ROF w listopadzie 2021 r.

3.2. Rozwój gospodarczy

3.2.1. Ocena stopnia realizacji funkcji gospodarczej i innych funkcji miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim

Ocena stopnia realizacji funkcji gospodarczej miast i innych funkcji została dokonana przede wszystkim na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej wypełnianej przez przedstawicieli wszystkich miast w województwie podkarpackim. Zauważenia zarazem wymaga, że uzyskane w ten sposób wyniki mogą nie odzwierciedlać w pełni rzeczywistego podziału funkcjonalnego miast, lecz cechować się pewnym stopniem uznaniowości ze strony osób wypełniających ankietę. Nie umniejsza to wartości poznawczej uzyskanych danych, ponieważ pozwala uchwycić perspektywę z poziomu zarządzania poszczególnymi miastami.

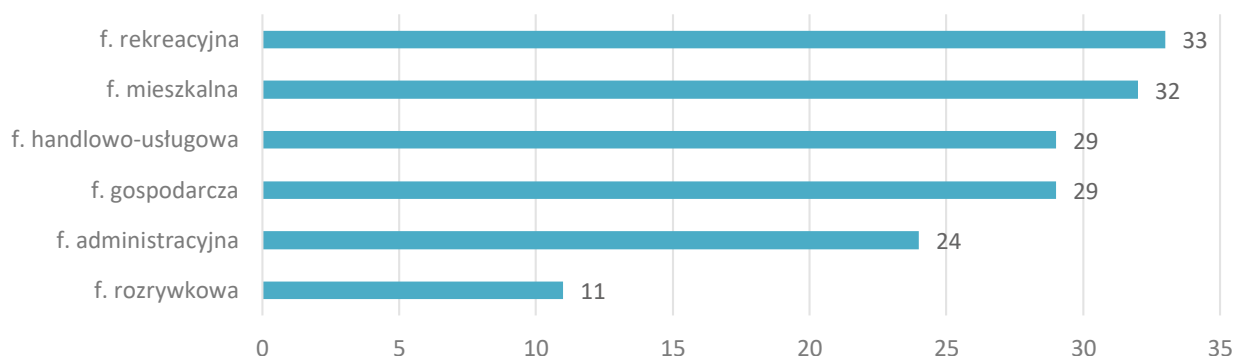
W ramach ankiety sprawozdawczej respondentów poproszono o udzielenie odpowiedzi, czy w danym mieście znajdują się przestrzenie pełniące określone funkcje z wyróżnieniem:

- funkcji mieszkalnej – cechującej się występowaniem tzw. sypialni, czyli osiedli lub dzielnic z dominacją zabudowy mieszkaniowej;
- funkcji gospodarczo-przemysłowej – cechującej się występowaniem części miasta z koncentracją siedzib przedsiębiorstw oraz zakładów przemysłowych;

- funkcji handlowo-usługowej – cechującej się występowaniem części miasta z obecnością galerii handlowych, sklepów, lokali usługowych;
- funkcji rozrywkowej – cechującej się występowaniem części miasta z obecnością obiektów gastronomicznych, klubów, dyskotek;
- funkcji rekreacyjnej – cechującej się występowaniem części miasta z koncentracją infrastruktury sportowej lub rekreacyjnej;
- funkcji administracyjnej – cechującej się występowaniem części miasta z koncentracją urzędów.

W odniesieniu do zbliżonej liczby miast wskazywano na występowanie przestrzeni pełniących funkcje: rekreacyjną (33 miasta), mieszkalną (32 miasta), gospodarczo-przemysłową (29 miast) oraz handlowo-usługową (również 29 miast). Nieco rzadziej wskazywano występowanie funkcji administracyjnej (24 miasta). Zdecydowanie najrzadziej wskazywano występowanie części miast pełniących funkcję rozrywkową (11 miast). Brak przestrzeni pełniących funkcję rozrywkową może stanowić bardzo istotną barierę rozwojową w kontekście zapewnienia atrakcyjności w szczególności mniejszych miast jako miejsca zamieszkania dla osób młodych. To z kolei może stanowić dodatkowy bodziec stymulujący młode osoby do migrowania do większych ośrodków miejskich cechujących się większą atrakcyjnością w zakresie możliwości spędzania wolnego czasu.

Wykres 3. Liczba miast, w których przestrzeni można wyróżnić obszary pełniące określone funkcje

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

Podział funkcjonalny przestrzeni miasta jest w pewnym stopniu powiązany z wielkością miasta, przy czym niekoniecznie powiązanie to ma charakter jednoznaczny. W odniesieniu do zaledwie 7 miast wskazywano na występowanie przestrzeni pełniących wszystkie funkcje wyróżnione w ankiecie sprawozdawczej. Były to: Jarosław, Jasło,

Łańcut, Przemyśl, Rzeszów, Sokołów Małopolski oraz Tarnobrzeg. Z kolei w odniesieniu do 9 niewielkich miast wskazano na brak występowania specjalizacji funkcjonalnej miejskiej przestrzeni. Były to miasta: Dubiecko, Jawornik Polski, Kańczuga, Kołaczyce, Narol, Oleszyce, Przecław, Sieniawa oraz Ulanów.

Tabela 13. Występowanie w miastach w województwie podkarpackim przestrzeni pełniących wyspecjalizowane funkcje (wg stanu na wrzesień 2024 r.)

Lp.	Miasto	Przestrzeń mieszkalna	Przestrzeń gospodarczo-przemysłowa	Przestrzeń handlowo-usługowa	Przestrzeń rozrywkowa	Przestrzeń rekreacyjna	Przestrzeń administracyjna
1	Baranów Sandomierski	nie	nie	nie	nie	tak	nie
2	Bircza	tak	nie	tak	nie	tak	nie
3	Błażowa	nie	nie	tak	nie	nie	nie
4	Boguchwała	tak	tak	tak	tak	nie	nie
5	Brzostek	tak	nie	nie	nie	nie	nie
6	Brzozów	tak	tak	tak	nie	tak	tak
7	Cieszanów	tak	nie	tak	nie	tak	tak
8	Dębica	tak	tak	tak	nie	tak	tak
9	Dubiecko	nie	nie	nie	nie	nie	nie
10	Dukla	tak	nie	nie	nie	nie	tak
11	Dynów	tak	nie	nie	nie	nie	nie
12	Głogów Małopolski	tak	tak	nie	nie	tak	tak
13	Iwonicz-Zdrój	nie	nie	nie	tak	tak	tak
14	Jarosław	tak	tak	tak	tak	tak	tak
15	Jasło	tak	tak	tak	tak	tak	tak
16	Jawornik Polski	nie	nie	nie	nie	nie	nie
17	Jedlicze	tak	tak	nie	nie	nie	nie
18	Kańczuga	nie	nie	nie	nie	nie	nie
19	Kolbuszowa	nie	tak	tak	nie	tak	nie
20	Kołaczyce	nie	nie	nie	nie	nie	nie
21	Krosno	tak	tak	nie	nie	tak	nie
22	Lesko	tak	tak	nie	nie	tak	nie
23	Leżajsk	tak	tak	tak	nie	tak	nie
24	Lubaczów	tak	tak	tak	tak	nie	tak
25	Łańcut	tak	tak	tak	tak	tak	tak

Tabela 13. Występowanie w miastach w województwie podkarpackim przestrzeni pełniących wyspecjalizowane funkcje (wg stanu na wrzesień 2024 r.) (cd.)

Lp.	Miasto	Przestrzeń mieszkalna	Przestrzeń gospodarczo-przemysłowa	Przestrzeń handlowo-usługowa	Przestrzeń rozrywkowa	Przestrzeń rekreacyjna	Przestrzeń administracyjna
26	Mielec	tak	tak	tak	nie	nie	tak
27	Narol	nie	nie	nie	nie	nie	nie
28	Nisko	tak	nie	tak	nie	nie	nie
29	Nowa Dęba	nie	tak	nie	nie	tak	nie
30	Nowa Sarzyna	tak	tak	nie	nie	nie	nie
31	Oleszyce	nie	nie	nie	nie	nie	nie
32	Pilzno	nie	nie	tak	nie	tak	nie
33	Pruchnik	tak	nie	tak	nie	tak	nie
34	Przeclaw	nie	nie	nie	nie	nie	nie
35	Przemyśl	tak	tak	tak	tak	tak	tak
36	Przeworsk	tak	tak	nie	nie	nie	nie
37	Radomyśl Wielki	nie	nie	tak	tak	tak	tak
38	Radymno	tak	nie	tak	nie	tak	tak
39	Ropczyce	tak	tak	tak	nie	tak	tak
40	Rudnik nad Sanem	tak	tak	nie	nie	tak	nie
41	Rymanów	nie	tak	nie	nie	nie	nie
42	Rzeszów	tak	tak	tak	tak	tak	tak
43	Sanok	tak	tak	tak	nie	tak	tak
44	Sędziszów Małopolski	nie	tak	tak	nie	tak	tak
45	Sieniawa	nie	nie	nie	nie	nie	nie
46	Sokołów Małopolski	tak	tak	tak	tak	tak	tak
47	Stalowa Wola	nie	tak	tak	nie	tak	tak
48	Strzyżów	tak	tak	tak	nie	tak	tak
49	Tarnobrzeg	tak	tak	tak	tak	tak	tak
50	Tyczyn	nie	nie	nie	nie	tak	tak
51	Ulanów	nie	nie	nie	nie	nie	nie
52	Ustrzyki Dolne	nie	nie	tak	nie	tak	nie
53	Zagórz	tak	tak	tak	nie	tak	tak
54	Zaklików	nie	nie	nie	nie	tak	nie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

Znajdowanie się w polu oddziaływania ośrodków miejskich przejawia się m.in. zachodzącymi przemianami w zakresie różnicowania funkcjonalnego przestrzeni gmin wiejskich, które pierwotnie były znacznie mniej zróżnicowane, pełniąc przede wszystkim funkcję mieszkalną oraz rolniczą polegającą na produkcji żywności. Procesy suburbanizacji powodują powstawanie na terenach wiejskich osiedli typu miejskiego w postaci gęstej zabudowy mieszkaniowej, w tym budownictwa wielorodzinnego. W odniesieniu do miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim za przykłady powstawania osiedli typu miejskiego na terenach wiejskich mogą posłużyć podrzeszowskie miejscowości znajdujące się na terenie gmin: Trzebownisko, Boguchwała czy Głogów Małopolski, miejscowości gminy Pysznica znajdujące się w polu oddziaływania Stalowej Woli czy miejscowości gminy wiejskiej Dębica.

Brak terenów inwestycyjnych w miastach lub wyższe ceny gruntów skutkują także pojawianiem się na terenach wiejskich

obszarów pełniących funkcję gospodarczo-przemysłową, czego przykładem jest podrzeszowska strefa ekonomiczna rozwijająca się na terenie gmin Trzebownisko oraz Głogów Małopolski. Za inny przykład kształtowania się funkcji gospodarczo-przemysłowej jako konsekwencji braku terenów inwestycyjnych w ośrodku rdzeniowym może posłużyć także gmina wiejska Dębica. Niekiedy na terenach wiejskich rozwijane są także funkcje handlowo-usługowe w szczególności w pobliżu głównych korytarzy komunikacyjnych o dużym natężeniu ruchu samochodowego. Za przykład może posłużyć wybudowanie kompleksu handlowego w miejscowości Krasne w pobliżu granic Rzeszowa, czy np. salonów sprzedaży samochodów. Jako konsekwencje oddziaływania ze strony ośrodka rdzeniowego można uznać także pojawianie się na obszarach wiejskich obiektów pełniących funkcje sportowo-rekreacyjne, jak np. centrum sportowe wybudowane w Świlczy w pobliżu granic Rzeszowa.

Podział funkcjonalny przestrzeni miejskiej jest w dużym stopniu zależny od wielkości miasta. Spośród 7 miast, w odniesieniu do których wskazywano występowanie wszystkich rodzajów przestrzeni wyróżnionych w ankiecie sprawozdawczej, znalazło się 5 miast o wielkości powyżej 30 tys. mieszkańców. Z kolei brak występowania specjalizacji przestrzeni miejskiej wskazano w odniesieniu do 9 niewielkich miast. Zdecydowanie najrzadziej wskazywano występowanie przestrzeni pełniącej funkcję rozrywkową. Brak występowania przestrzeni pełniących taką funkcję może stanowić istotną barierę rozwojową w kontekście zapewnienia atrakcyjności w szczególności mniejszych miast jako miejsca zamieszkania dla osób młodych. To z kolei może stanowić dodatkowy bodziec stymulujący młode osoby do migrowania do większych ośrodków miejskich cechujących się większą atrakcyjnością w zakresie możliwości spędzania wolnego czasu.

Jednym ze skutków oddziaływania ośrodków miejskich na obszary wiejskie, będących zarazem przejawem występujących powiązań funkcjonalnych, jest pojawianie się na terenach wiejskich osiedli mieszkalnych typu miejskiego, terenów gospodarczo-przemysłowych, obiektów usługowych czy sportowo-rekreacyjnych.

3.2.2. Struktura gospodarcza miast i ich obszarów funkcjonalnych

Na podstawie danych BDL GUS można stwierdzić, że w strukturze gospodarczej 11 miast w województwie podkarpackim ponad 80% stanowią podmioty gospodarki narodowej zaklasyfikowane jako prowadzące pozostałą działalność, czyli przede wszystkim działalność usługową. Były to miasta: Iwonicz-Zdrój – 84,9%,

Rzeszów – 84,5%, Lesko – 84,0%, Przemysł – 83,7%, Stalowa Wola – 81,7%, Jarosław – 81,0%, Sanok – 80,9%, Tarnobrzeg – 80,7%, Łańcut – 80,6%, Krosno – 80,3% oraz Baranów Sandomierski – 80,2%. Przedsiębiorstwa prowadzące pozostałą działalność mniej niż 60% ogółu zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej stanowiły w dwóch miastach: Narolu – 54,6% oraz Kołaczycach – 59,7%. W tych dwóch miastach wystąpił

za to największy udział przedsiębiorstw prowadzących działalność z zakresu przemysłu i budownictwa: w Narolu – 41,3%, a w Kołaczycach – 40,3%. Najmniejszy udział przedsiębiorstw z sektora przemysłu i budownictwa wystąpił w: Iwoniczu-Zdroju – 14,4%, Lesku – 15,1% oraz Rzeszowie – 15,2%. Udział podmiotów gospodarki narodowej prowadzących

działalność z zakresu rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa w czterech miastach wyniósł 0%. Były to: Kołaczyce, Dubiecko, Nowa Sarzyna oraz Ulanów. W kolejnych 15 miastach był on poniżej 0,5%. Największy udział przedsiębiorstw prowadzących działalność z tego zakresu wystąpił w Przecławiu – 4,7%, Narolu – 4,1% oraz Zaklikowie – 4,0%.

Tabela 14. Podmioty gospodarki narodowej wg grup rodzajów działalności PKD 2007 w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018 i 2023 (dane w %)

Lp.	Miasto	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo		Przemysł i budownictwo		Pozostała działalność	
		2018 r.	2023 r.	2018 r.	2023 r.	2018 r.	2023 r.
1	Baranów Sandomierski	0,7	0,6	18,3	19,1	81,0	80,2
2	Błażowa	1,0	0,4	22,4	24,9	76,7	74,7
3	Boguchwała	1,0	0,7	20,3	21,0	78,7	78,3
4	Brzostek	0,8	0,7	24,8	26,9	74,4	72,4
5	Brzozów	1,3	1,3	19,9	19,8	78,9	78,9
6	Cieszanów	3,0	1,8	25,0	31,3	72,0	66,9
7	Dębica	0,7	0,6	21,0	22,0	78,3	77,4
8	Dubiecko	nd.	0,0	nd.	36,1	nd.	63,9
9	Dukla	1,2	1,9	18,1	18,6	80,6	79,5
10	Dynów	0,8	0,7	30,5	30,2	68,7	69,1
11	Głogów Małopolski	2,0	1,4	18,4	25,1	79,5	73,5
12	Iwonicz-Zdrój	0,8	0,7	12,1	14,4	87,0	84,9
13	Jarosław	0,5	0,4	16,7	18,6	82,8	81,0
14	Jasło	0,4	0,6	18,5	19,6	81,1	79,8
15	Jedlicze	1,1	0,8	22,4	23,2	76,5	76,0
16	Kańczuga	1,5	1,0	24,7	27,6	73,8	71,4
17	Kolbuszowa	0,7	0,3	22,2	22,7	77,1	77,0
18	Kołaczyce	0,0	0,0	33,0	40,3	67,0	59,7
19	Krosno	0,3	0,2	17,9	19,5	81,7	80,3
20	Lesko	1,1	1,0	13,8	15,1	85,1	84,0
21	Leżajsk	0,8	0,6	19,3	21,8	79,9	77,7
22	Lubaczów	1,4	0,7	18,0	21,2	80,6	78,2
23	Łańcut	0,5	0,4	17,8	19,0	81,8	80,6
24	Mielec	0,4	0,4	23,1	23,6	76,5	76,0
25	Narol	5,8	4,1	35,1	41,3	59,1	54,6
26	Nisko	1,0	0,9	23,4	25,0	75,6	74,0
27	Nowa Dęba	0,7	0,7	22,9	24,9	76,4	74,4
28	Nowa Sarzyna	0,0	0,0	24,3	27,6	75,8	72,4
29	Oleszyce	4,0	3,6	32,2	35,8	63,8	60,6
30	Pilzno	0,6	0,7	23,8	24,5	75,5	74,7

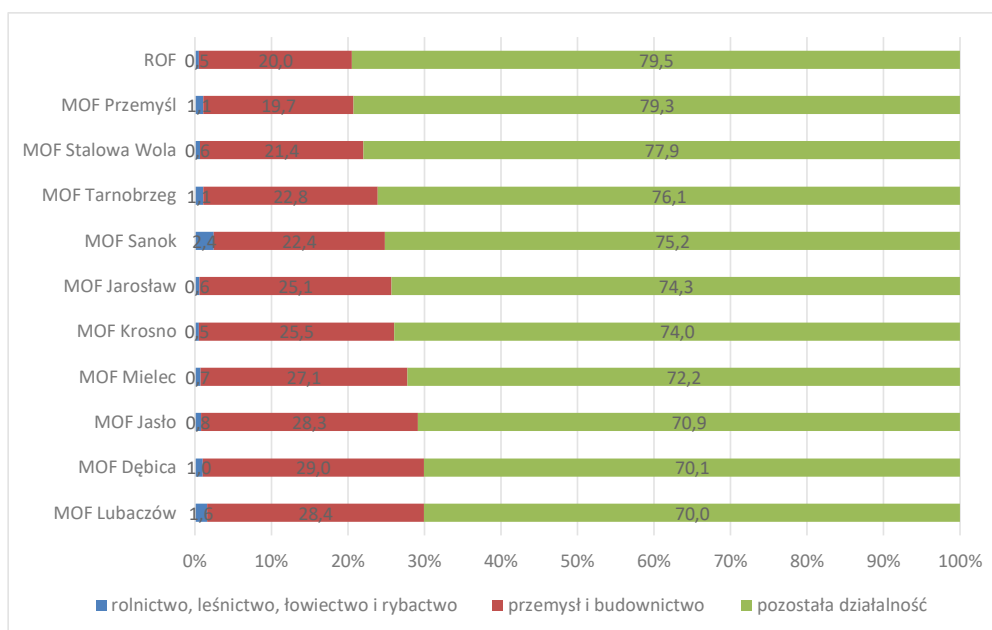
Tabela 14. Podmioty gospodarki narodowej wg grup rodzajów działalności PKD 2007 w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018 i 2023 (dane w %) (cd.)

Lp.	Miasto	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo		Przemysł i budownictwo		Pozostała działalność	
		2018 r.	2023 r.	2018 r.	2023 r.	2018 r.	2023 r.
31	Pruchnik	0,6	0,4	26,3	38,7	73,1	60,9
32	Przeclaw	3,1	4,7	25,0	27,6	71,9	67,6
33	Przemyśl	0,3	0,2	13,5	16,1	86,2	83,7
34	Przeworsk	0,3	0,3	19,8	22,2	79,9	77,5
35	Radomyśl Wielki	2,4	2,6	27,9	34,9	69,7	62,5
36	Radymno	0,3	0,4	14,5	19,7	85,2	79,9
37	Ropczyce	0,6	0,3	21,1	24,6	78,3	75,0
38	Rudnik nad Sanem	2,1	1,6	28,7	29,2	69,2	69,2
39	Rymanów	1,0	1,1	21,9	22,9	77,1	76,0
40	Rzeszów	0,4	0,4	14,4	15,2	85,1	84,5
41	Sanok	0,8	0,7	16,4	18,4	82,8	80,9
42	Sędziszów Małopolski	0,1	0,6	19,8	26,2	80,1	73,2
43	Sieniawa	2,9	2,5	22,8	25,1	74,3	72,4
44	Sokołów Małopolski	1,1	0,9	24,0	26,9	74,9	72,3
45	Stalowa Wola	0,3	0,3	16,8	18,0	82,8	81,7
46	Strzyżów	0,9	1,0	21,9	23,7	77,2	75,3
47	Tarnobrzeg	0,3	0,4	17,8	19,0	81,9	80,7
48	Tyczyn	0,0	0,2	25,0	23,6	75,0	76,2
49	Ulanów	0,7	0,0	17,9	20,9	81,4	79,1
50	Ustrzyki Dolne	3,6	2,9	19,7	20,1	76,7	77,0
51	Zagórz	1,6	1,6	22,7	25,1	75,6	73,3
52	Zaklików	3,8	4,0	30,3	32,3	66,0	63,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Analizując strukturę gospodarczą w odniesieniu do całych miejskich obszarów funkcjonalnych dotychczas zdelimitowanych w województwie podkarpackim można stwierdzić, że zróżnicowania pomiędzy poszczególnymi MOF są znacznie mniejsze niż pomiędzy poszczególnymi miastami. Najwyższy udział podmiotów gospodarczych zaklasyfikowanych jako prowadzących pozostałą działalność wystąpił na terenie Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego – 79,5% oraz MOF Przemyśla – 79,3%, a najniższy na terenie MOF Lubaczowa – 70,0%, MOF

Dębicy – 70,1% oraz MOF Jasła – 70,9%. Największy udział przedsiębiorstw prowadzących działalność z zakresu przemysłu i budownictwa wystąpił na terenie MOF Dębicy – 29,0%, a najniższy na terenie MOF Przemyśla – 19,7% oraz Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego – 20,0%. Największy udział podmiotów prowadzących działalność z zakresu rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa wystąpił na terenie MOF Sanoka – 2,4% oraz MOF Lubaczowa – 1,9%. W przypadku pozostałych MOF był on na poziomie zbliżonym do 1% lub niższym.

Wykres 4. Podmioty gospodarki narodowej wg grup rodzajów działalności PKD 2007 w MOF w województwie podkarpackim w latach 2018 i 2023 (dane w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W strukturze gospodarczej podkarpackich miast dominują przedsiębiorstwa zaklasyfikowane jako prowadzące pozostałą działalność, czyli przede wszystkim prowadzące działalność usługową. Struktura gospodarcza podkarpackich miast jest zróżnicowana. Zróżnicowanie udziału podmiotów gospodarczych prowadzących pozostałą działalność mieściło się w przedziale od 54,6% w Narolu do 84,9% w Iwoniczu-Zdroju. Przedsiębiorstwa prowadzące działalność z zakresu przemysłu i budownictwa stanowiły od 14,4% w Iwoniczu-Zdroju do 41,3% w Narolu. Udział przedsiębiorstw prowadzących działalność z zakresu rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa w czterech miastach wyniósł 0%. Były to: Kołaczyce, Dubiecko, Nowa Sarzyna oraz Ulanów, a najwyższy był w Przecławiu – 4,7%.

Podkarpackie MOF w mniejszym stopniu różnią się od siebie pod względem struktury gospodarczej niż podkarpackie miasta. Udział podmiotów prowadzących pozostałą działalność mieścił się w przedziale od 70% w przypadku MOF Lubaczowa do 79,5% w przypadku Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego. Przedsiębiorstwa prowadzące działalność z zakresu przemysłu i budownictwa stanowiły od 19,7% w przypadku MOF Przemyśla do 29% w przypadku MOF Dębicy. Podmioty gospodarcze prowadzące działalność z zakresu rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa stanowiły od 0,5% w przypadku Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz MOF Krosna do 2,4% w przypadku MOF Sanoka.

Struktura gospodarcza podkarpackich miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych cechująca się dominacją sektora określonego jako pozostała działalność obejmującego przede wszystkim usługi jest typowa dla gospodarek wysokorozwiniętych typu poprzemysłowego.

3.2.3. Wiodące specjalizacje charakterystyczne dla miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych

Przedstawiciele miast wypełniających ankietę sprawozdawczą poproszono o wskazanie wiodących branż, w których specjalizują się

przedsiębiorstwa prowadzące swoją działalność w poszczególnych miastach. Najczęściej wskazywaną wiodącą branżą okazało się budownictwo (w odniesieniu do 18 miast). Przemysł drzewny został uznany za wiodącą branżę przez przedstawicieli 15 miast. Transport został wskazany jako

wiodącej w odniesieniu do 11 miast. W odniesieniu do 11 miast jako wiodąca została wskazana jedna z branż wyróżnionych jako inteligentne specjalizacje w województwie podkarpackim – branża motoryzacyjna. Zdaniem ankietowanych branża motoryzacyjna jest wiodącą w następujących miastach: Dębica, Głogów Małopolski, Jarosław, Krosno, Mielec, Nowa Dęba, Przemysł, Sanok, Stalowa Wola, Tarnobrzeg, Zagórz. Warto zauważyć, że branża ta została wskazana jako wiodąca w odniesieniu aż do 8 spośród 10 miast w województwie podkarpackim o zidentyfikowanym największym potencjale społeczno-gospodarczym, a trzy pozostałe miasta, dla których branża ta została wskazana jako wiodąca, są częścią dotychczas zdelimitowanych MOF. Można zatem stwierdzić, że wyniki ankiety sprawozdawczej przemawiają za trafnością zidentyfikowania branży motoryzacyjnej jako wiodącej inteligentnej specjalizacji w województwie podkarpackim. Branże wpisujące się w inteligentną specjalizację jakość życia zostały wskazane jako wiodące w odniesieniu do 8 miast w zakresie turystyki zrównoważonej, w odniesieniu do 6 miast w zakresie produkcji żywności wysokiej jakości, w odniesieniu do 2 miast w zakresie wytwarzania energii przyjaznej środowisku i również w odniesieniu do 2 miast w zakresie świadczenia usług i wytwarzania produktów wzmacniających kondycję.

Lotnictwo i kosmonautyka zidentyfikowane jako jedna z inteligentnych specjalizacji w województwie podkarpackim zostały wskazane jako wiodące branże w odniesieniu do 5 miast. Są to następujące miasta: Głogów Małopolski, Krosno, Mielec, Rzeszów, Sędziszów Małopolski. Podkreślić należy, że są to bardzo istotne branże w kontekście uwalniania potencjałów rozwojowych województwa podkarpackiego ze względu na bardzo wysoki poziom innowacyjności. Z drugiej strony warunkiem rozwoju tych branż jest wysoki poziom zaawansowania technologicznego a zarazem dostępność wysoko wykwalifikowanych kadr, dlatego tak niewielka liczba miast, w odniesieniu do których branże te zostały wskazane jako wiodące, nie powinna powodować zaskoczenia. Zauważalne jest zarazem, że branże te zostały wskazane jako wiodące w odniesieniu do stolicy

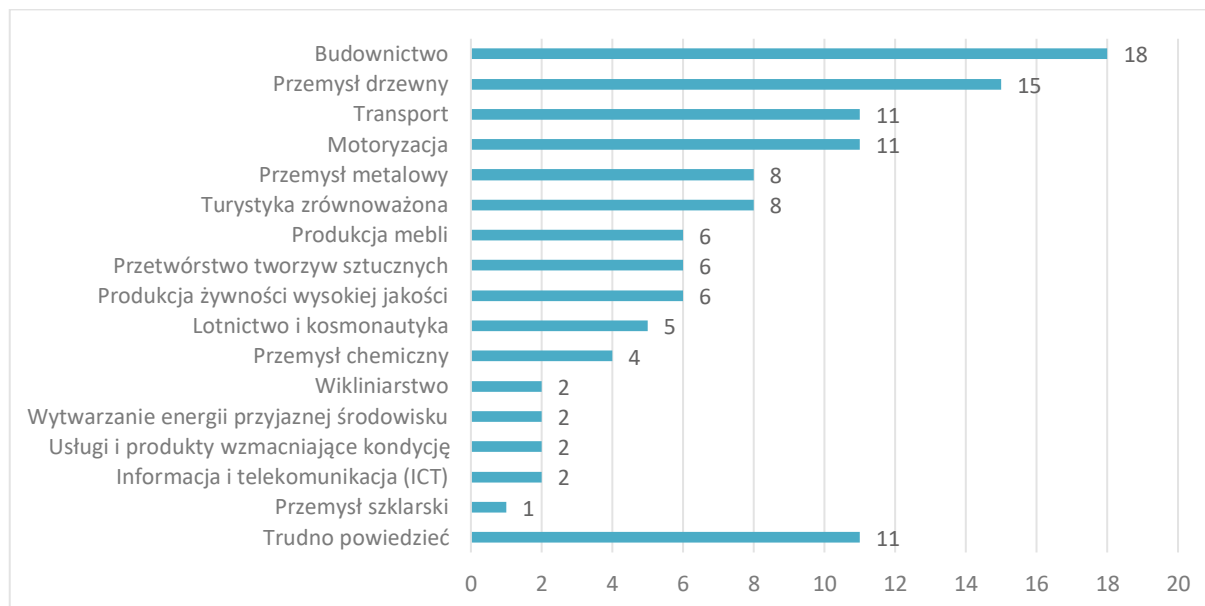
województwa a zarazem Głogowa Małopolskiego będącego częścią Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego, a także w odniesieniu do Sędziszowa Małopolskiego, który co prawda nie jest częścią ROF, ale powiązanie branżowe w zakresie specjalizacji lotnictwo i kosmonautyka może stanowić przesłankę do poszerzenia Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego o gminę Sędziszów Małopolski. Z kolei wskazanie tej specjalizacji jako wiodącej w odniesieniu do Mielca oraz Krosna może stanowić przesłankę do podejmowania działań w zakresie wzmacniania wielobiegunowego obszaru metropolitalnego z wiodącą rolą Rzeszowa jako najsilniej rozwiniętego ośrodka w województwie podkarpackim, ale także z włączeniem Mielca oraz Krosna z ich obszarami funkcjonalnymi.

Zaledwie w odniesieniu do 2 miast wskazano, że wiodącą branżą stanowi informacja i telekomunikacja (ICT). Są to: Rzeszów oraz Białowa, mimo że branża ta cechuje się wysokim poziomem innowacyjności oraz posiada bardzo duży potencjał rozwojowy i została zidentyfikowana jako uzupełniająca inteligentna specjalizacja w województwie podkarpackim. Zastrzeżenia wymaga, że tego typu informacje uzyskane w ramach ankiety sprawozdawczej należy traktować jedynie jako pogłędowe. Innymi słowy, nie mogą one służyć do sformułowania wniosku, że działalność przedsiębiorstw z branży informatycznej posiada duże znaczenie dla rozwoju tylko tych dwóch miast. Zaznaczenia zarazem wymaga, że zachodzące procesy w branży informatycznej za pomocą rosnącego zaawansowania zdalnych narzędzi komunikacji sprzyjają prowadzeniu działalności w sposób rozproszony przestrzenią, co zarazem może stanowić wyjaśnienie tak niewielkiej liczby odpowiedzi wskazujących na informację i telekomunikację jako wiodącą branżę i co zarazem nie umniejsza a wręcz podnosi znaczenie tej branży jako wiodącej specjalizacji dla rozwoju województwa podkarpackiego. W odniesieniu do 11 miast nie wskazano wiodących branż, przy czym wszystkie te miasta cechują się niewielką liczbą ludności, a co za tym idzie – relatywnie niewielkim potencjałem w zakresie możliwości specjalizacji lokalnej gospodarki. Jedynym ośrodkiem rdzeniowym

dotychczas zdelimitowanego MOF, w odniesieniu do którego w ankiecie sprawozdawczej nie wskazano wiodącej branży, okazał się Lubaczów, co można uznać za słabość w kontekście pełnienia funkcji ośrodka biegunowego oddziałującego na otoczenie.

Warto zarazem zauważyć, że w ankiecie sprawozdawczej wypełnianej w ramach badania przeprowadzonego w 2019 r. w odniesieniu do Lubaczowa również nie wskazano wiodących branż.

Wykres 5. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli miast w województwie podkarpackim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

Zestawienie branż wskazywanych jako wiodące w odniesieniu do poszczególnych miast w województwie podkarpackim przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 15. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli miast w województwie podkarpackim (wg stanu na wrzesień 2024 r.)

Lp.	Miasto	Lotnictwo i kosmonautyka	Motoryzacja	Informacja i telekomunikacja (ICT)	Turystyka zrównoważona	Produkcja żywności wysokiej jakości	Usługi lub produkty wzmacniające kondycję	Wytwarzanie energii przyjaznej środowisku	Przemysł metalowy	Budownictwo	Wikliniarstwo	Przemysł szklarski	Przemysł drzewny	Przemysł chemiczny	Przetwórstwo tworzyw sztucznych	Transport	Produkcja mebli	Trudno powiedzieć/ nie ma wiodących specjalizacji
1	Baranów Sandomierski				x											x		
2	Bircza												x					
3	Błażowa			x					x			x						
4	Boguchwała																	x

Tabela 15. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli miast w województwie podkarpackim (wg stanu na wrzesień 2024 r.) (cd.)

Lp.	Miasto	Lotnictwo i kosmonautyka	Motoryzacja	Informacja i telekomunikacja (ICT)	Turystyka zrównoważona	Produkcja żywności wysokiej jakości	Usługi lub produkty wzmacniające kondycję	Wytwarzanie energii przyjaznej środowisku	Przemysł metalowy	Budownictwo	Wikliniarstwo	Przemysł szklarski	Przemysł drzewny	Przemysł chemiczny	Przetwórstwo tworzyw sztucznych	Transport	Produkcja mebli	Trudno powiedzieć/ nie ma wiodących specjalizacji
5	Brzostek								x							x		
6	Brzozów						x	x					x					
7	Cieszanów							x					x				x	
8	Dębica		x							x				x				
9	Dubiecko												x					
10	Dukla				x	x										x		
11	Dynów																	x
12	Głogów Małopolski	x	x							x								
13	Iwonicz-Zdrój						x											
14	Jarosław		x			x				x								
15	Jasło									x		x					x	
16	Jawornik Polski																	x
17	Jedlicze														x			
18	Kańczuga																	x
19	Kolbuszowa									x					x		x	
20	Kołaczyce																	x
21	Krosno	x	x												x			
22	Lesko				x								x					
23	Leżajsk									x						x		
24	Lubaczów																	x
25	Łańcut									x							x	
26	Mielec	x	x						x									
27	Narol				x					x			x					
28	Nisko																	x
29	Nowa Dęba		x						x						x			
30	Nowa Sarzyna										x			x				
31	Oleszyce												x			x		
32	Pilzno					x			x							x		
33	Pruchnik																	x

Tabela 15. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli miast w województwie podkarpackim (wg stanu na wrzesień 2024 r.) (cd.)

Lp.	Miasto	Lotnictwo i kosmonautyka	Motoryzacja	Informacja i telekomunikacja (ICT)	Turystyka zrównoważona	Produkcja żywności wysokiej jakości	Usługi lub produkty wzmacniające kondycję	Wytwarzanie energii przyjaznej środowisku	Przemysł metalowy	Budownictwo	Wikliniarstwo	Przemysł szklarski	Przemysł drzewny	Przemysł chemiczny	Przetwórstwo tworzyw sztucznych	Transport	Produkcja mebli	Trudno powiedzieć/ nie ma wiodących specjalizacji
34	Przeclaw					x				x			x					
35	Przemyśl		x						x	x								
36	Przeworsk								x							x	x	
37	Radomyśl Wielki									x					x	x		
38	Radymno																	x
39	Ropczyce								x	x						x		
40	Rudnik nad Sanem								x		x		x					
41	Rymanów				x													
42	Rzeszów	x		x						x								
43	Sanok		x											x	x			
44	Sędziszów Małopolski	x														x		
45	Sieniawa																	x
46	Sokołów Małopolski					x				x			x					
47	Stalowa Wola		x						x				x					
48	Strzyżów									x							x	
49	Tarnobrzeg		x		x									x				
50	Tyczyn																	x
51	Ulanów				x								x			x		
52	Ustrzyki Dolne				x													
53	Zagórz		x			x							x					
54	Zaklików									x			x					

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

Przedstawiciele gmin tworzących Rzeszowski Obszar Funkcjonalny wypełniający ankietę sprawozdawczą najczęściej jako wiodącą branżę wskazywali budownictwo (w odniesieniu do Rzeszowa jako ośrodka rdzeniowego oraz do 6 gmin: Błażowa, Chmielnik,

Czarna, Głogów Małopolski, Krasne oraz Łańcut – gm. miejska). Spośród branż zidentyfikowanych jako wiodące specjalizacje województwa podkarpackiego branżę motoryzacyjną wskazano w odniesieniu do gmin Głogów Małopolski, Lubenia oraz

Trzebownisko, lotnictwo i kosmonautykę wskazano w odniesieniu do gmin Głogów Małopolski oraz Trzebownisko a informację i telekomunikację (ICT) – w odniesieniu do Rzeszowa oraz gmin Błażowa i Trzebownisko. W odniesieniu do kilku gmin wskazano także

jako wiodące branże wpisujące się inteligentną specjalizację jakość życia.

W odniesieniu do czterech gmin (Boguchwała, Łańcut – gm. wiejska, Świlcza oraz Tyczyn) nie wskazano ani jednej wiodącej branży.

Tabela 16. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących Rzeszowski Obszar Funkcjonalny (wg stanu na wrzesień 2024 r.)

Gmina	Budownictwo	Produkcja mebli	Lotnictwo i kosmonautyka	Motoryzacja	Informacja i telekomunikacja (ICT)	Produkcja żywności wysokiej jakości	Przemysł metalowy	Przemysł drzewny	Transport	Turystyka zrównoważona	Trudno powiedzieć/ nie ma wiodących specjalizacji
Błażowa	x				x			x			
Boguchwała											x
Chmielnik	x					x	x				
Czarna	x										
Czudec						x	x			x	
Głogów Małopolski	x		x	x							
Hyżne		x						x			
Krasne	x	x							x		
Lubenia		x		x					x		
Łańcut – gm. wiejska											x
Łańcut – gm. miejska	x	x									
Rzeszów	x		x		x						
Świlcza											x
Trzebownisko			x	x	x						
Tyczyn											x

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=15].

Przedstawiciele gmin tworzących MOF Przemysła wypełniający ankietę sprawozdawczą najczęściej jako wiodącą branżę wskazywali budownictwo (w odniesieniu do Przemysła oraz do gmin: Krasiczyn i Medyka). Motoryzacja została wskazana jako wiodąca branża w odniesieniu do Przemysła i gminy Krasiczyn. W odniesieniu do Przemysła jako wiodącą branżę wskazano także przemysł

metalowy, w odniesieniu do gminy Krasiczyn – przemysł drzewny, a w odniesieniu do gminy Medyka – transport. Element wyróżniający MOF Przemysła na tle innych podkarpackich MOF jest to, że w odniesieniu aż do trzech gmin (Orły, Żurawica oraz gm. wiejska Przemysł) nie wskazano ani jednej wiodącej branży.

Tabela 17. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Przemysła (wg stanu na wrzesień 2024 r.)

Gmina	Budownictwo	Motoryzacja	Transport	Przemysł metalowy	Przemysł drzewny	Trudno powiedzieć/ nie ma wiodących specjalizacji
Krasiczyn	x	x			x	
Medyka	x		x			
Orły						x
Przemyśl – gm. wiejska						x
Przemyśl – gm. miejska	x	x		x		
Żurawica						x

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=6].

Przedstawiciele gmin tworzących MOF Krosna wypełniający ankietę sprawozdawczą najczęściej jako wiodącą branżę wskazywali budownictwo (w odniesieniu do gmin: Krościenko Wyżne, Miejsce Piastowe oraz Wojaszówka), a także produkcję mebli (w odniesieniu do gmin: Korczyna, Krościenko Wyżne oraz Miejsce Piastowe). W odniesieniu do gminy Korczyna oraz Miejsce Piastowe jako wiodący został wskazany przemysł drzewny. W odniesieniu do

Krosna oraz gminy Jedlicze za wiodące uznano przetwórstwo tworzyw sztucznych, a w odniesieniu do gminy Korczyna i Krościenko Wyżne wskazano transport. Ponadto w odniesieniu do Krosna za wiodące uznano dwie branże wpisujące się w inteligentne specjalizacje województwa podkarpackiego, tj. motoryzację oraz lotnictwo i kosmonautykę. Żadna wiodąca branża nie została wskazana w odniesieniu do gminy Chorkówka.

Tabela 18. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Krosna (wg stanu na wrzesień 2024 r.)

Gmina	Budownictwo	Produkcja mebli	Przemysł drzewny	Przetwórstwo tworzyw sztucznych	Transport	Lotnictwo i kosmonautyka	Motoryzacja	Trudno powiedzieć/ nie ma wiodących specjalizacji
Chorkówka								x
Jedlicze				x				
Korczyna		x	x		x			
Krosno				x		x	x	
Krościenko Wyżne	x	x			x			
Miejsce Piastowe	x	x	x					
Wojaszówka	x							

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=7].

Największą zbieżność odpowiedzi udzielanych w ankiecie sprawozdawczej przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Mielca w zakresie wskazywania wiodących branż uzyskano w odniesieniu do przemysłu metalowego. Branża ta została wskazana jako wiodąca w odniesieniu do obu gmin posiadających swoją siedzibę w Mielcu, a także w odniesieniu do gminy Tuszów Narodowy. W odniesieniu do gminy wiejskiej

Mielec oraz gminy Przecław jako wiodące wskazano budownictwo, a przemysł drzewny został wskazany jako wiodący w odniesieniu do gminy Przecław i gminy Tuszów Narodowy. Ponadto w odniesieniu do Mielca za wiodące uznano dwie branże wpisujące się w inteligentne specjalizacje województwa podkarpackiego, tj. motoryzację oraz lotnictwo i kosmonautykę.

Tabela 19. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Mielca (wg stanu na wrzesień 2024 r.)

Gmina	Przemysł metalowy	Budownictwo	Przemysł drzewny	Lotnictwo i kosmonautyka	Motoryzacja	Produkcja żywności wysokiej jakości
Mielec – gm. wiejska	x	x				
Mielec – gm. miejska	x			x	x	
Przecław		x	x			x
Tuszów Narodowy	x		x			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=4].

Przedstawiciele gmin tworzących MOF Stalowej Woli wypełniający ankietę sprawozdawczą udzielali zróżnicowanych odpowiedzi w zakresie wiodących branż w poszczególnych gminach. Przemysł metalowy podobnie jak przemysł drzewny został uznany za wiodącą branżę w odniesieniu do gminy Stalowa Wola oraz gminy Pysznica. Budownictwo jako branża wiodąca zostało wskazane

w odniesieniu do gminy Pysznica oraz gminy Zaleszany. Ponadto branża motoryzacyjna będąca zarazem jedną z inteligentnych specjalizacji województwa podkarpackiego znalazła się wśród głównych branż w Stalowej Woli, a transport został uznany za jedną z głównych branż w gminie Zaleszany. W odniesieniu do gminy Nisko żadna branża nie została wskazana jako wiodąca.

Tabela 20. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Stalowej Woli (wg stanu na wrzesień 2024 r.)

Gmina	Przemysł metalowy	Budownictwo	Przemysł drzewny	Motoryzacja	Transport	Trudno powiedzieć/ nie ma wiodących specjalizacji
Nisko						x
Pysznica	x	x	x			
Stalowa Wola	x		x	x		
Zaleszany		x			x	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=4].

Za silną stronę MOF Tarnobrzega można uznać to, że w odniesieniu do aż trzech gmin tworzących ten MOF (tj. w odniesieniu do Tarnobrzega, gminy Nowa Dęba oraz gminy Gorzyce) jako wiodącą branżę w ramach ankiety sprawozdawczej wskazano motoryzację, czyli jedną z inteligentnych specjalizacji województwa podkarpackiego. Turystyka zrównoważona jako wiodąca branża została wskazana w odniesieniu do Tarnobrzega (co można wiązać z rozwojem funkcji turystycznej Jeziora Tarnobrzieskiego) oraz w odniesieniu do gminy Baranów

Sandomierski (co można wiązać z obecnością w Baranowie Sandomierskim zabytkowego pałacu będącego atrakcją turystyczną). Ponadto w odniesieniu do Tarnobrzega jako wiodącą branżę wskazano przemysł chemiczny, w odniesieniu do gminy Baranów Sandomierski – transport, w odniesieniu do gminy Gorzyce – przemysł metalowy, a w odniesieniu do gminy Nowa Dęba – przetwórstwo tworzyw sztucznych. W odniesieniu do gminy Grębów żadna branża nie została wskazana jako wiodąca.

Tabela 21. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Tarnobrzega (wg stanu na wrzesień 2024 r.)

Gmina	Motoryzacja	Turystyka zrównoważona	Przemysł metalowy	Budownictwo	Przemysł chemiczny	Przetwórstwo tworzyw sztucznych	Transport	Trudno powiedzieć/ nie ma wiodących specjalizacji
Baranów Sandomierski		x					x	
Gorzyce	x			x				
Grębów								x
Nowa Dęba	x		x			x		
Tarnobrzeg	x	x			x			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=5].

Przedstawiciele trzech gmin (tj. gminy miejskiej Dębica, gminy wiejskiej Dębica oraz gminy Ropczyce) będących częścią MOF Dębicy w ankiecie sprawozdawczej wśród wiodących branż wskazali budownictwo. Zbieżność odpowiedzi udzielonych przez przedstawicieli dwóch gmin posiadających swoją siedzibę w Dębicy wystąpiła także w zakresie wskazania przemysłu chemicznego jako wiodącej branży. Oprócz

tęgo w odniesieniu do gminy miejskiej Dębica wskazano branżę motoryzacyjną, a w odniesieniu do gminy wiejskiej turystykę zrównoważoną, co można uznać za związane z rozwojem uzdrowiska Latoszyn. W odniesieniu do gminy Ropczyce wskazano ponadto przemysł metalowy oraz transport. Natomiast w odniesieniu do gminy Żyraków nie wskazano żadnej wiodącej branży.

Tabela 22. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Dębicy (wg stanu na wrzesień 2024 r.)

Gmina	Budownictwo	Przemysł chemiczny	Motoryzacja	Turystyka zrównoważona	Przemysł metalowy	Transport	Trudno powiedzieć/ nie ma wiodących specjalizacji
Dębica – gm. wiejska	x	x		x			
Dębica – gm. miejska	x	x	x				
Ropczyce	x				x	x	
Żyraków							x

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=4].

Podobnie jak w przypadku MOF Dębicy przedstawiciele gmin tworzących MOF Jarosławia wypełniający ankietę sprawozdawczą najczęściej jako wiodącą branżę wskazywali budownictwo (w odniesieniu do gminy miejskiej Jarosław, gminy Pawłosiów oraz gminy wiejskiej Przeworsk). Branża transportowa została wskazana jako wiodąca przez przedstawicieli gminy miejskiej Przeworsk oraz gminy Pawłosiów. Ponadto

w odniesieniu do gminy miejskiej Jarosław jako wiodącą wskazano branżę motoryzacyjną oraz produkcję żywności wysokiej jakości, natomiast w odniesieniu do gminy miejskiej Przeworsk wśród wiodących branż wymieniono przemysł metalowy oraz produkcję mebli. W odniesieniu do gminy wiejskiej Jarosław nie została wskazana żadna wiodąca branża.

Tabela 23. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Jarosławia (wg stanu na wrzesień 2024 r.)

Gmina	Budownictwo	Transport	Motoryzacja	Produkcja żywności wysokiej jakości	Przemysł metalowy	Produkcja mebli	Trudno powiedzieć/ nie ma wiodących specjalizacji
Jarosław – gm. wiejska							x
Jarosław – gm. miejska	x		x	x			
Pawłosiów	x	x					
Przeworsk – gm. wiejska	x						
Przeworsk – gm. miejska		x			x	x	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=5].

Podobnie jak w przypadku MOF Dębicy i MOF Jarosławia przedstawiciele gmin tworzących MOF Jasła wypełniający ankietę sprawozdawczą najczęściej jako wiodącą branżę wskazywali budownictwo (w odniesieniu do gminy miejskiej Jasło, gminy

Dębówiec oraz gminy Tarnowiec). Zbieżność odpowiedzi udzielonych w odniesieniu do gminy miejskiej Jasło oraz gminy Tarnowiec wystąpiła także w zakresie wskazania jako wiodącej branży produkcji mebli. Z kolei zarówno w odniesieniu do gminy

Skołyszyn, jak i do gminy Tarnowiec wskazano, że wiodącą branżą jest produkcja żywności wysokiej jakości. Ponadto w odniesieniu do gminy Skołyszyn jako wiodącą wskazano turystykę zrównoważoną, w odniesieniu do gminy miejskiej

Jasło – przemysł szklarski, a w odniesieniu do gminy Dębowiec – transport. W odniesieniu do gminy wiejskiej Jasło oraz w odniesieniu do gminy Kołaczyce nie została wskazana żadna wiodąca branża.

Tabela 24. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Jasła (wg stanu na wrzesień 2024 r.)

Gmina	Budownictwo	Produkcja mebli	Produkcja żywności wysokiej jakości	Turystyka zrównoważona	Przemysł szklarski	Transport	Trudno powiedzieć/ nie ma wiodących specjalizacji
Dębowiec	x					x	
Jasło – gm. wiejska							x
Jasło – gm. miejska	x	x			x		
Kołaczyce							x
Skołyszyn			x	x			
Tarnowiec	x	x	x				

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=6].

Przedstawiciele gmin tworzących MOF Sanoka wypełniający ankietę sprawozdawczą udzielali zróżnicowanych odpowiedzi w zakresie wiodących branż w poszczególnych gminach. Branża motoryzacyjna została uznana za wiodącą w odniesieniu do gminy miejskiej Sanok oraz w odniesieniu do gminy Zagórz. Turystyka zrównoważona została wskazana jako wiodąca dla gminy Lesko oraz gminy wiejskiej Sanok.

Produkcja żywności wysokiej jakości to zdaniem ankietowanych branża wyróżniająca gminę wiejską Sanok oraz gminę Zagórz. Przemysł drzewny z kolei stanowi element wyróżniający gminę Lesko i gminę Zagórz. Ponadto w odniesieniu do Sanoka jako wiodącą branżę wskazano przemysł chemiczny i przetwórstwo tworzyw sztucznych, a w odniesieniu do gminy wiejskiej Sanok – budownictwo.

Tabela 25. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Sanoka (wg stanu na wrzesień 2024 r.)

Gmina	Motoryzacja	Turystyka zrównoważona	Produkcja żywności wysokiej jakości	Przemysł drzewny	Budownictwo	Przemysł chemiczny	Przetwórstwo tworzyw sztucznych
Lesko		x		x			
Sanok – gm. wiejska		x	x		x		
Sanok – gm. miejska	x					x	x
Zagórz	x		x	x			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=4].

Przedstawiciele dwóch gmin tworzących MOF Lubaczowa (tj. gminy wiejskiej Lubaczów oraz gminy Horyniec-Zdrój) wypełniający ankietę sprawozdawczą jako wiodącą branżę wskazali turystykę zrównoważoną. Ponadto w odniesieniu do gminy wiejskiej Lubaczów jako wiodące wskazano budownictwo, a w odniesieniu do gminy Horyniec-Zdrój – świadczenie usług

oraz wytwarzanie produktów medycznych wzmacniających kondycję i przemysł drzewny. W odniesieniu do gminy miejskiej Lubaczów nie została wskazana żadna wiodąca branża, co może zostać uznane jako słaba strona MOF Lubaczowa z racji tego, że gmina miejska Lubaczów dla tego MOF pełni funkcję ośrodka rdzeniowego.

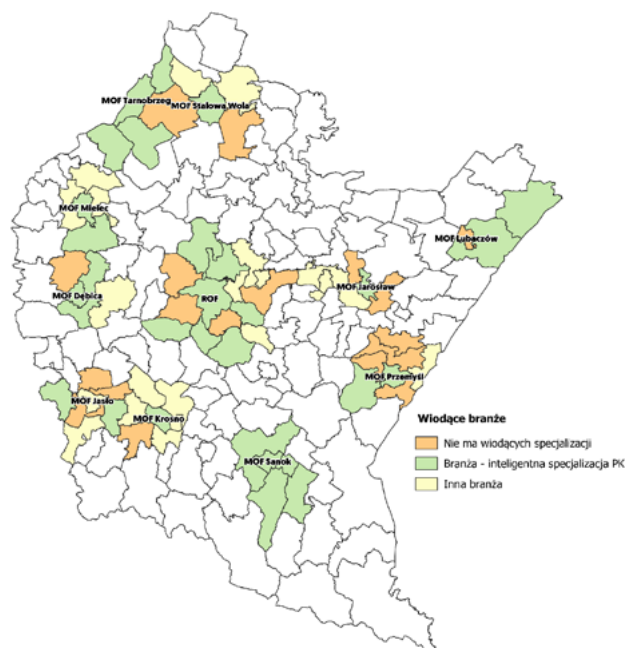
Tabela 26. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Lubaczowa (wg stanu na wrzesień 2024 r.)

Gmina	Turystyka zrównoważona	Świadczenie usług oraz wytwarzanie produktów medycznych oraz wzmacniających kondycję	Budownictwo	Przemysł drzewny	Trudno powiedzieć/ nie ma wiodących specjalizacji
Horyniec-Zdrój	x	x		x	
Lubaczów – gm. wiejska	x		x		
Lubaczów – gm. miejska					x

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=3].

Dokonując syntezy wyników ankiety sprawozdawczej wypełnianej przez przedstawicieli gmin będących częścią dotychczas zdelimitowanych MOF, można stwierdzić wewnętrzne zróżnicowania pod tym względem w obrębie poszczególnych MOF. Jedyńm MOF w województwie podkarpackim, w odniesieniu do którego przedstawiciele wszystkich gmin wskazali zbieżność wiodących branż z co najmniej jedną inteligentną specjalizacją zidentyfikowaną dla województwa podkarpackiego, okazał się MOF Sanoka.

Rysunek 1. Zbieżność wiodących specjalizacji w gminach będących częścią MOF w województwie podkarpackim z inteligentnymi specjalizacjami województwa podkarpackiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=63].

Branżą najczęściej wskazywaną jako wiodącą przez przedstawicieli miast wypełniających ankietę sprawozdawczą było budownictwo (w odniesieniu do 18 miast). Spośród inteligentnych specjalizacji wyróżnionych dla województwa podkarpackiego branża motoryzacyjna została wskazana jako wiodąca dla 11 miast, przy czym wszystkie te miasta są częścią dotychczas zdelimitowanych MOF, co potwierdza zgodność zidentyfikowanego profilu gospodarczego województwa z potencjałami regionalnych biegunów wzrostu oraz ich obszarów funkcjonalnych. Branże wpisujące się w inteligentną specjalizację jakość życia zostały wskazane jako wiodące w odniesieniu do 8 miast w zakresie turystyki zrównoważonej, w odniesieniu do 6 miast w zakresie produkcji żywności wysokiej jakości, w odniesieniu do 2 miast w zakresie wytwarzania energii przyjaznej środowisku i również w odniesieniu do 2 miast w zakresie świadczenia usług i wytwarzania produktów wzmacniających kondycję. Lotnictwo i kosmonautyka zostały wskazane jako wiodące branże w odniesieniu do zaledwie 5 miast, w tym w odniesieniu do 2 miast z Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego (Rzeszowa i Głogowa Małopolskiego), a także w odniesieniu do Sędziszowa Małopolskiego, który co prawda nie należy do ROF, ale zbieżność profilu gospodarczego Sędziszowa Małopolskiego z Rzeszowem w połączeniu z silnymi powiązaniami funkcjonalnymi mogą być postrzegane jako dodatkowy argument do poszerzenia Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego o gminę Sędziszów Małopolski.

Wykazywanie lotnictwa i kosmonautyki jako wiodących branż w odniesieniu do Mielca i Krosna może być postrzegane jako jedna z przesłanek do utworzenia Rzeszowskiego Obszaru Metropolitalnego z wiodącą rolą Rzeszowa jako najsilniej rozwiniętego ośrodka w województwie podkarpackim, ale także z włączeniem Mielca oraz Krosna z ich obszarami funkcjonalnymi.

3.2.4. Analiza stopnia rozwoju przedsiębiorczości miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim

We wszystkich objętych analizą miastach województwa podkarpackiego w 2023 r. zwiększyła się liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON względem stanu na koniec roku 2018. Warto zaznaczyć, że w analogicznym okresie porównawczym objętym zakresem badania pt. „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim”, tj. w roku 2018 r. względem roku 2013 w odniesieniu do 11 miast w województwie podkarpackim obserwowany był spadek liczby zarejestrowanych podmiotów. Zachodzenie korzystnych procesów w zakresie rozwoju przedsiębiorczości potwierdzają także wartości wskaźnika liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej na 1 tys. mieszkańców. Niemal we wszystkich objętych pomiarem miastach w województwie podkarpackim wartość tego wskaźnika wzrosła w roku 2023 w porównaniu do roku 2018. Wyjątek pod tym względem stanowi jedynie

Sędziszów Małopolski, co można jednak wyjaśniać znacznym zwiększeniem liczby mieszkańców tego miasta spowodowanym poszerzeniem granic dokonany w 2019 r. Świadczy o tym to, że w Sędziszowie Małopolskim w 2023 r. w porównaniu do 2018 r. nastąpił jeden z najwyższych wzrostów liczby zarejestrowanych przedsiębiorstw wynoszący 63%. Wyższy wzrost wystąpił jedynie w innym mieście, którego powierzchnia uległa znacznemu powiększeniu w analizowanym okresie, tj. w Głogowie Małopolskim – 93%. Skala wzrostu w kolejnych miastach była już znacznie mniejsza. W Pruchniku było to 32%, w Rzeszowie 27%, a w Tyczynie 26%.

Korzystną sytuację gospodarczą w zakresie rozwoju przedsiębiorczości w miastach w województwie podkarpackim obrazują także wartości wskaźnika salda zarejestrowanych podmiotów obliczanego jako różnica pomiędzy liczbą podmiotów zarejestrowanych a wyrejestrowanych w 2023 r. Tylko w dwóch miastach było ono ujemne. W Brzostku wyrejestrowano o 3 podmioty więcej w porównaniu do podmiotów zarejestrowanych, a w Oleszycach – o 1.

Analizując wartości wskaźnika udziału nowo zarejestrowanych podmiotów sektora kreatywnego w liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów ogółem, trudno zaobserwować jakieś prawidłowości, ponieważ wartości tego wskaźnika dla roku 2023 w porównaniu do roku 2018 uległy bardzo zróżnicowanym, nieregularnym zmianom. W 2023 r. najwyższe wartości tego wskaźnika wystąpiły w odniesieniu do Ulanowa (25%) oraz Błażowej (22%). Podkreślenia jednak wymaga, że w przypadku mniejszych miast relatywnie łatwiej jest uzyskać wysoką wartość tego wskaźnika ze względu na niewielką ogólną liczbę rejestrowanych podmiotów.

Duże znaczenie dla siły danego ośrodka jako bieguna wzrostu oddziałującego na otoczenie mają duże przedsiębiorstwa (zatrudniające 250 i więcej osób) generujące dojazdy do pracy z innych miejscowości.

Pod tym względem sytuację w miastach w województwie podkarpackim można określić jako stabilną, ale zauważalny jest nieznaczny spadek ogólnej liczby dużych przedsiębiorstw. Wg stanu na koniec 2018 r. w miastach w województwie podkarpackim swoją działalność prowadziły 163 duże przedsiębiorstwa, a w 2021 r. ich liczba spadła do 159 i taki stan liczbowy utrzymywał się do 2021 r. W latach 2018-2023 dwa duże przedsiębiorstwa pojawiły się na terenie Głogowa Małopolskiego. Po jednym dużym przedsiębiorstwie przybyło w Tarnobrzegu oraz Ulanowie. Z kolei ubytek o dwa przedsiębiorstwa zatrudniające co najmniej 250 pracowników nastąpił w Mielcu. Miastami, w których ubyło po jednym dużym przedsiębiorstwie, okazały się: Krosno, Łańcut, Rzeszów, Sannok, Stalowa Wola oraz Strzyżów.

Tabela 27. Dane dotyczące podmiotów gospodarki narodowej w miastach w województwie podkarpackim²⁰

Lp.	Miasto	Liczba podmiotów gospodarki narodowej ²¹	Zmiana liczby podmiotów gospodarki narodowej ²²	Dynamika zmiany liczby podmiotów gospodarki narodowej ²³	Liczba podmiotów gospodarki narodowej na 1 tys. mieszkańców ²⁴	Saldo zarejestrowanych podmiotów ²⁵	Udział nowo zarejestrowanych podmiotów sektora kreatywnego w liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów ogółem ²⁶	Liczba podmiotów zatrudniających 250 i więcej osób ²⁷
1	Baranów Sandomierski	162	20	114,1	116,1	6	10,00	0
2	Błażowa	257	47	122,4	122,6	16	21,74	0
3	Boguchwała	720	124	120,8	114,4	45	7,04	2
4	Brzostek	279	25	109,8	103,8	-3	12,50	0
5	Brzozów	857	67	108,5	119,7	19	12,70	1
6	Cieszanów	163	31	123,5	89,8	3	6,25	0
7	Dębica	4 808	565	113,3	111,9	113	7,06	11

²⁰ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

²¹ Wpisanych do rejestru REGON wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

²² Dane wg stanu na 31 grudnia 2023 r. względem stanu na 31 grudnia 2018 r.

²³ Dane wg stanu na 31 grudnia 2023 r. względem stanu na 31 grudnia 2018 r. (rok 2018 r.=100%).

²⁴ Wpisanych do rejestru REGON wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

²⁵ W 2023 r.

²⁶ Dane w % wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

²⁷ Dane wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

Tabela 27. Dane dotyczące podmiotów gospodarki narodowej w miastach w województwie podkarpackim (cd.)

Lp.	Miasto	Liczba podmiotów gospodarki narodowej ²¹	Zmiana liczby podmiotów gospodarki narodowej ²²	Dynamika zmiany liczby podmiotów gospodarki narodowej ²³	Liczba podmiotów gospodarki narodowej na 1 tys. mieszkańców ²⁴	Saldo zarejestrowanych podmiotów ²⁵	Udział nowo zarejestrowanych podmiotów sektora kreatywnego w liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów ogółem ²⁶	Liczba podmiotów zatrudniających 250 i więcej osób ²⁷
8	Dubiecko	108	nd. ²⁸	nd. ²⁹	134,8	5	9,09	0
9	Dukla	263	15	106,0	133,4	1		0
10	Dynów	547	49	109,8	91,2	11	6,12	0
11	Głogów Małopolski	1 297	614	189,9	122,6	51	5,71	2
12	Iwonicz-Zdrój	271	32	113,4	176,0	7		1
13	Jarosław	4 640	261	106,0	131,5	60	7,89	7
14	Jasło	3 973	234	106,3	121,4	24	5,74	6
15	Jedlicze	526	67	114,6	95,1	10	11,43	0
16	Kańczuga	294	27	110,1	101,4	0	11,76	1
17	Kolbuszowa	1 156	103	109,8	136,1	16	4,62	3
18	Kołaczyce	134	22	119,6	98,6	2	0,00	0
19	Krosno	6 127	599	110,8	139,1	126	4,23	10
20	Lesko	835	101	113,8	163,8	11	6,82	1
21	Leżajsk	1 687	123	107,9	132,9	32	4,85	2
22	Lubaczów	1 191	127	111,9	105,3	32	9,09	1
23	Łańcut	2 496	367	117,2	141,0	56	11,18	1
24	Mielec	7 101	722	111,3	124,6	148	7,19	9
25	Narol	196	25	114,6	99,0	7		0
26	Nisko	1 545	180	113,2	106,7	32	7,61	1
27	Nowa Dęba	977	95	110,8	94,1	18	9,80	3
28	Nowa Sarzyna	431	31	107,8	80,5	10	14,29	2
29	Oleszyce	302	1	100,3	107,2	-1	8,70	0
30	Pilzno	538	72	115,5	107,7	21	4,76	2
31	Pruchnik	225	54	131,6	62,1	10	4,55	0
32	Przeclaw	170	10	106,3	93,4	1		0
33	Przemyśl	7 040	581	109,0	125,6	156	6,64	9
34	Przeworsk	1 624	89	105,8	111,8	19	6,54	2
35	Radomyśl Wielki	392	55	116,3	115,0	12	3,85	0

²⁸ Brak możliwości obliczenia wartości wskaźnika ze względu na odzyskanie praw miejskich przez Dubiecko 1 stycznia 2021 r.

²⁹ Tamże.

Tabela 27. Dane dotyczące podmiotów gospodarki narodowej w miastach w województwie podkarpackim (cd.)

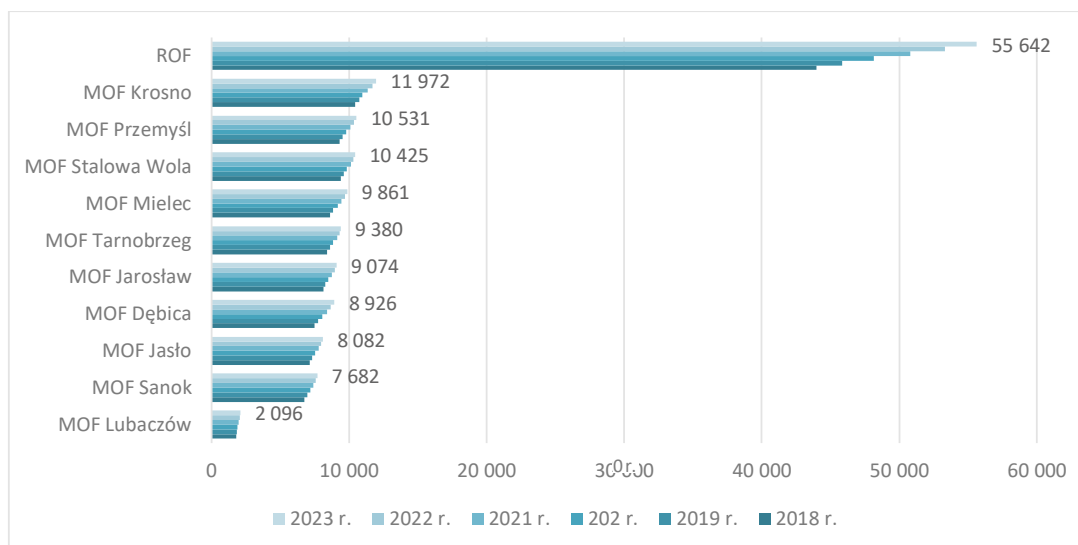
Lp.	Miasto	Liczba podmiotów gospodarki narodowej ²¹	Zmiana liczby podmiotów gospodarki narodowej ²²	Dynamika zmiany liczby podmiotów gospodarki narodowej ²³	Liczba podmiotów gospodarki narodowej na 1 tys. mieszkańców ²⁴	Saldo zarejestrowanych podmiotów ²⁵	Udział nowo zarejestrowanych podmiotów sektora kreatywnego w liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów ogółem ²⁶	Liczba podmiotów zatrudniających 250 i więcej osób ²⁷
36	Radymno	478	93	124,2	96,9	16	13,51	0
37	Ropczyce	1 757	217	114,1	111,2	46	4,50	1
38	Rudnik nad Sanem	614	53	109,4	96,3	10	4,55	0
39	Rymanów	463	48	111,6	130,6	22	3,33	0
40	Rzeszów	35 582	7 547	126,9	180,4	1414	8,25	48
41	Sanok	3 934	296	108,1	114,5	61	6,31	7
42	Sędziszów Małopolski	1 203	466	163,2	97,3	41	12,63	3
43	Sieniawa	243	37	118,0	121,1	9	11,11	0
44	Sokołów Małopolski	458	83	122,1	105,4	14	0,00	0
45	Stalowa Wola	6 384	378	106,3	115,8	87	7,59	14
46	Strzyżów	996	103	111,5	118,5	34	1,43	1
47	Tarnobrzeg	5 298	450	109,3	121,2	52	8,33	5
48	Tyczyn	550	114	126,1	120,6	13	9,38	0
49	Ulanów	153	13	109,3	111,8	3	25,00	1
50	Ustrzyki Dolne	1 221	211	120,9	145,2	27	10,71	1
51	Zagórz	442	15	103,5	90,0	0	9,68	1
52	Zaklików	248	10	104,2	89,2	4	7,69	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Rzeszowski Obszar Funkcjonalny na tle pozostałych MOF w województwie podkarpackim wyróżnia się pod względem liczby podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON. Wg stanu na koniec 2023 r. na terenie ROF było ich zarejestrowanych 55 642, co w porównaniu do roku 2018 oznacza wzrost o 26,5% z 43 990 podmiotów i jest to najwyższy wzrost spośród wszystkich MOF w województwie podkarpackim. Zdecydowanie najmniejsza liczba zarejestrowanych podmiotów wystąpiła na terenie MOF Lubaczowa – 2 096 wg stanu na koniec 2023 r. W porównaniu

do 2018 r. również odnotowano wzrost. Był on na poziomie 17,7% z 1 781 podmiotów w 2018 r. Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych na terenie pozostałych MOF wg stanu na koniec 2023 r. wyniosła: MOF Krosno – 11 972 (wzrost o 14,7%), MOF Przemyśl – 10 531 (wzrost o 13,2%), MOF Stalowa Wola – 10 425 (wzrost o 11,2%), MOF Mielec – 9 861 (wzrost o 14,7%), MOF Tarnobrzeg – 9 380 (wzrost o 12%), MOF Jarosław – 9 074 (wzrost o 11,3%), MOF Dębica – 8 926 (wzrost o 19,4%), MOF Jasło – 8 082 (wzrost o 13,1%).

Wykres 6. Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON w podziale na MOF w województwie podkarpackim w latach 2018-2023³⁰

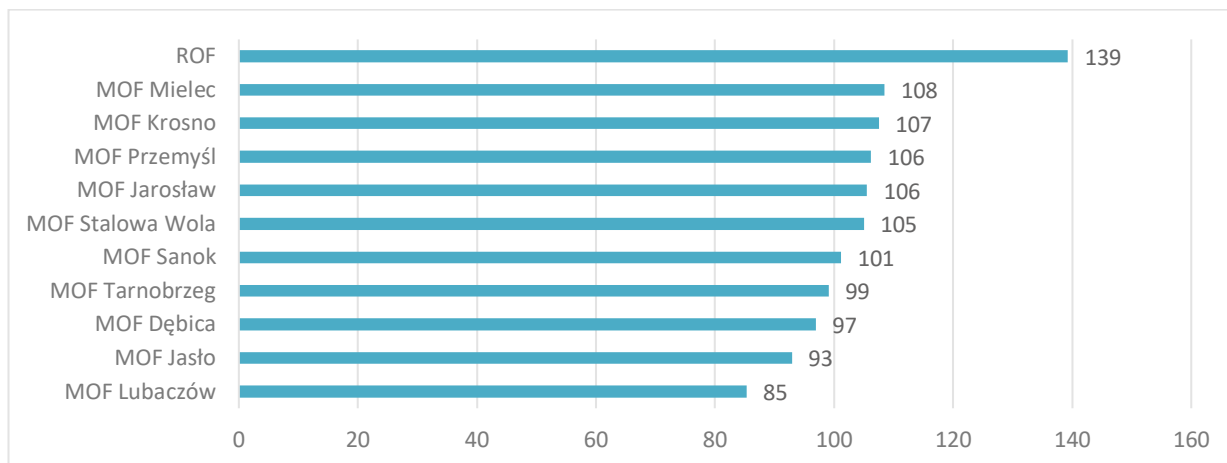

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców zdecydowanie największa liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON wystąpiła na terenie Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego (139),

a najniższa na terenie MOF Lubaczowa. W przypadku pozostałych MOF wartość tego wskaźnika mieściła się w przedziale od 93 podmiotów dla MOF Jasła do 108 podmiotów dla MOF Mielca.

Wykres 7. Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców w podziale na MOF w województwie podkarpackim w latach 2018-2023³¹

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

³⁰ W zestawieniu dotyczącym MOF Jarosławia zgodnie z zapisami „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030” uwzględniono gminę wiejską Jarosław, mimo że formalnie nie przystąpiła ona do porozumienia międzygminnego konstytuującego MOF. W celu uzyskania jednolitej perspektywy porównawczej dla całego okresu poddanego analizie w zestawieniu dotyczącym Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego uwzględniono gminę Błażowa oraz gminę Hyżne, mimo że przystąpiły one do ROF w listopadzie 2021 r.

³¹ Tamże.

We wszystkich objętych analizą miastach województwa podkarpackiego w 2023 r. zwiększyła się liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON względem stanu na koniec roku 2018.

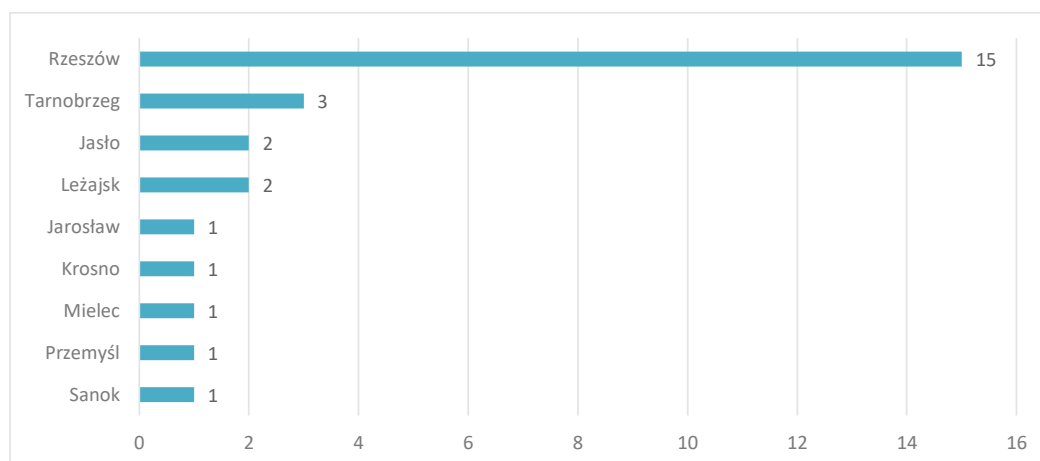
W podziale na MOF dotychczas zdelimitowane w województwie podkarpackim pod względem liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych zdecydowanie wyróżnia się Rzeszowski Obszar Funkcjonalny. Podobnie jak w przypadku miast również w odniesieniu do wszystkich MOF w 2023 r. odnotowano wzrost liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w porównaniu do 2018 r.

3.2.5. Instytucje otoczenia biznesu – ich rola i znaczenie dla lokalnej gospodarki

Określenie liczby instytucji otoczenia biznesu działających w miastach w województwie podkarpackim jest zadaniem trudnym ze względu na trudności w zdefiniowaniu, jakie rodzaje podmiotów należy uznać za instytucje otoczenia biznesu, a jakie nie. Za autorami raportu „Oferta Instytucji Otoczenia Biznesu dla przedsiębiorców województwa podkarpackiego” można przyjąć, że instytucje otoczenia biznesu to „różnorodne organizacje, instytucje oraz agencje, które mają na celu dostarczanie kompleksowego wsparcia przedsiębiorcom na różnych etapach rozwoju działalności gospodarczej”³². Jak zauważano we wspomnianym raporcie, liczba zidentyfikowanych tego typu podmiotów bywa różna w zależności od przyjętej definicji oraz metodyki identyfikacji. Wspomniany

raport został opublikowany na początku 2024 r. Dlatego mając na uwadze aktualność zgromadzonych danych ze względu na niewielki upływ czasu od opublikowania wspomnianego raportu, przywołując jego wyniki, można przyjąć, że w województwie podkarpackim funkcjonuje 29 IOB, z czego ponad połowa (15) posiada swoją siedzibę w Rzeszowie. Podkreślenia zarazem wymaga, że IOB posiadające swoją siedzibę w Rzeszowie często świadczą swoje usługi nie tylko na rzecz podmiotów z terenu Rzeszowa oraz jego najbliższej okolicy, ale ze względu na regionalny zasięg działalności obejmują obszar całego województwa. Innym miastem wyróżniającym się na tle pozostałych pod względem liczby działających IOB jest Tarnobrzeg, w którym swoją siedzibę posiadają 3 tego typu instytucje. Po 2 instytucje zlokalizowane są w Jasle oraz Leżajsku, a po 1: w Jarosławiu, Krośnie, Mielcu, Przemyślu oraz Sanoku.

Wykres 8. Liczba instytucji otoczenia biznesu w miastach w województwie podkarpackim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Openfield. 2024. *Oferta Instytucji Otoczenia Biznesu dla przedsiębiorców województwa podkarpackiego*. Rzeszów: Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, s. 29.

³² Openfield. 2024. *Oferta Instytucji Otoczenia Biznesu dla przedsiębiorców województwa podkarpackiego*. Rzeszów: Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, s. 28.

Zauważalne jest zarazem, że tego typu instytucje funkcjonują w największych miastach w województwie podkarpackim będących zarazem miastami rdzeniowymi dotychczas zdelimitowanych MOF. Wyjątek pod tym względem stanowią jedynie Stalowa Wola, Dębica oraz Lubaczów.

Podkreślenia przy tym wymaga, że w przypadku Stalowej Woli funkcję instytucji otoczenia biznesu w pewnym zakresie pełni Regionalna Izba Gospodarcza posiadająca swoją siedzibę w tym mieście, podejmując działania na rzecz wsparcia przedsiębiorców, czego przykładem może być współorganizacja z Europejską Agencją Kosmiczną w Stalowej Woli wydarzenia SPACE.CONNECT.Local, które odbyło się we wrześniu 2024 r. Celem tego wydarzenia było przybliżenie przedsiębiorcom możliwości wdrażania innowacji z zakresu sektora kosmicznego³³. Można zatem stwierdzić, że na terenie Stalowej Woli nie tylko działa instytucja otoczenia biznesu, ale profil jej działalności jest wyraźnie zbieżny z zakresem inteligentnych specjalizacji wyróżnionych dla województwa podkarpackiego, a celem prowadzonej działalności jest dążenie do kreowania innowacyjności.

Warto zarazem zauważyć, że wśród miast, w których ramach przywołanego badania zostały zidentyfikowane instytucje otoczenia biznesu, znalazło się jedno miasto nie będące ośrodkiem rdzeniowym dotychczas zdelimitowanych MOF w województwie podkarpackim. Tym miastem jest Leżajsk, co można uznać za pewien potencjał w kontekście ewentualnego zdelimitowania MOF Leżajska.

W kontekście roli i znaczenia instytucji otoczenia biznesu dla lokalnej gospodarki jako dobrą praktykę można uznać działalność prowadzoną przez Podkarpackie Centrum Innowacji (PCI) posiadające swoją siedzibę w Rzeszowie, ale o regionalnym zasięgu oddziaływania. PCI powstało w grudniu 2017 r. Zostało ono utworzone przez Zarząd Województwa Podkarpackiego wraz z władzami Politechniki Rzeszowskiej, Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania. Działalność PCI jest prowadzona przede wszystkim w następujących obszarach:

- finansowego wspierania projektów badawczo-rozwojowych prowadzonych przez uczelnie partnerskie;
- pośredniczenia w świadczeniu przez uczelnie komercyjnych usług na rzecz lokalnych przedsiębiorców – przedsiębiorcy zwracają się do PCI z zapotrzebowaniem na konkretne usługi badawcze, a PCI znajduje odpowiednich ekspertów na uczelniach;
- prowadzenie ProtoLab, czyli przestrzeni, w której studenci i młodzi naukowcy mogą eksperymentować, opracowywać prototypy i projektować produkty przy użyciu najnowocześniejszego sprzętu, do którego mają zapewniony bezpłatny dostęp.

Rolą PCI jest pełnienie funkcji facylitatora rozwoju, czyli podmiotu inicjującego, a zarazem wzmacniającego współpracę pomiędzy podmiotami tworzącymi poczwórny helisę. Szczególną grupą docelową PCI są ludzie młodzi, ponieważ jedną z ról PCI jest wspieranie innowacyjnych pomysłów młodych ludzi, poszerzanie ich wiedzy na temat startup-ów i prototypowania, udostępnianie pracowni makerspace, a także organizowanie programów edukacyjnych i hackathonów³⁴.

Interesujący, ale zarazem zupełnie inny poziom nasycenia instytucjami otoczenia biznesu w miastach i gminach miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim ukazują dane BDL GUS. Główną przyczyną występujących różnic jest zastosowanie zupełnie odmiennego sposobu definiowania instytucji otoczenia biznesu nie poprzez pełnione role, ale poprzez zaklasyfikowanie do sektora kreatywnego, czyli konkretnych sekcji wg Polskiej Klasyfikacji Działalności, tj. sekcja J dział 59, dział 60, sekcja M dział 71, dział 73, dział 74, sekcja R dział 90. Na podstawie danych wskaźnika liczby instytucji otoczenia biznesu w przeliczeniu na 10 tys. podmiotów gospodarki narodowej można stwierdzić, że spośród podkarpackich miast i gmin miejsko-wiejskich największy poziom nasycenia instytucjami otoczenia biznesu wystąpił w Przemyśle – 1 204,5 oraz w gminie Nowa Sarzyna – 1 136,9, a najniższy w gminie Kołaczyce – 74,6 oraz gminie Pruchnik – 88,9.

³³ Źródło: <https://esabroker.pl/space-connect-stalowa-wola/> [dostęp: 2024-10-25].

³⁴ Źródło: <https://pcinn.org/pci/> [dostęp: 2024-11-26].

Tabela 28. Instytucje otoczenia biznesu na 10 tys. podmiotów gospodarki narodowej³⁵

Lp.	Miasto (gmina)	Instytucje otoczenia biznesu na 10 tys. podmiotów gospodarki narodowej
1	Baranów Sandomierski	308,6
2	Błażowa	583,7
3	Boguchwała	541,7
4	Brzostek	322,6
5	Brzozów	606,8
6	Cieszanów	368,1
7	Dębica	709,2
8	Dubiecko	185,2
9	Dukla	684,4
10	Dynów	566,7
11	Głogów Małopolski	408,6
12	Iwonicz-Zdrój	774,9
13	Jarosław	859,9
14	Jasło	586,5
15	Jedlicze	665,4
16	Kańczuga	204,1
17	Kolbuszowa	640,1
18	Kołaczyce	74,6
19	Krosno	682,2
20	Lesko	754,5
21	Leżajsk	586,8
22	Lubaczów	638,1
23	Łańcut	560,9
24	Mielec	671,7
25	Narol	306,1
26	Nisko	601,9
27	Nowa Dęba	931,4
28	Nowa Sarzyna	1 136,9
29	Oleszyce	496,7
30	Pilzno	278,8
31	Pruchnik	88,9
32	Przecław	294,1
33	Przemyśl	1 204,5
34	Przeworsk	621,9
35	Radomyśl Wielki	382,7
36	Radymno	795,0
37	Ropczyce	557,8
38	Rudnik nad Sanem	374,6
39	Rymanów	367,2

³⁵ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

Tabela 28. Instytucje otoczenia biznesu na 10 tys. podmiotów gospodarki narodowej (cd.)

Lp.	Miasto (gmina)	Instytucje otoczenia biznesu na 10 tys. podmiotów gospodarki narodowej
40	Rzeszów	822,0
41	Sanok	696,5
42	Sędziszów Małopolski	473,8
43	Sieniawa	617,3
44	Sokołów Małopolski	327,5
45	Stalowa Wola	870,9
46	Strzyżów	682,7
47	Tarnobrzeg	511,5
48	Tyczyn	545,5
49	Ulanów	196,1
50	Ustrzyki Dolne	769,9
51	Zagórz	565,6
52	Zaklików	362,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Ponad połowa instytucji otoczenia biznesu działających w województwie podkarpackim posiada swoją siedzibę w Rzeszowie. IOB posiadające swoją siedzibę w Rzeszowie często świadczą swoje usługi nie tylko na rzecz podmiotów z terenu Rzeszowa oraz jego najbliższej okolicy, ale ze względu na regionalny zasięg działalności obejmują obszar całego województwa. Tego typu instytucje funkcjonują w największych miastach w województwie podkarpackim będących zarazem miastami rdzeniowymi dotychczas zdelimitowanych MOF. Wyjątek pod tym względem stanowią jedynie Stalowa Wola, Dębica oraz Lubaczów, przy czym w Stalowej Woli funkcję instytucji otoczenia biznesu w pewnym zakresie pełni Regionalna Izba Gospodarcza posiadająca swoją siedzibę w tym mieście, podejmując działania na rzecz wsparcia przedsiębiorców. Dobrą praktykę w zakresie roli i znaczenia instytucji otoczenia biznesu dla lokalnej gospodarki stanowi działalność Podkarpackiego Centrum Innowacji.

Jedynym miastem, nie będącym ośrodkiem rdzeniowym dotychczas zdelimitowanego MOF, w którym swoją siedzibę posiadają IOB, jest Leżajsk, co można uznać za potencjał w kontekście ewentualnego zdelimitowania MOF Leżańska.

3.2.6. Rynki pracy podkarpackich miast

Miastami o największych rynkach pracy określanych liczbą pracujących są miasta o największej liczbie ludności. W ujęciu dynamicznym występują bardzo duże zróżnicowania pod względem liczby pracujących wg stanu na koniec 2023 r. w porównaniu do stanu na koniec 2018 r. W odniesieniu do Pruchnika odnotowano niemal czterokrotny wzrost liczby pracujących. W przypadku Głogowa Małopolskiego, Przecławia, Kołaczyc, Oleszyc, Sokołowa Małopolskiego

oraz Brzostku wzrost był ponad dwukrotny. Z kolei w Iwoniczu-Zdroju, Kolbuszowej oraz Brzozowie wartość wskaźnika liczby pracujących wg stanu na 31 grudnia 2023 r. była ok. połowę niższa względem danych dla 2018 r. Zaznaczenia wymaga, że tak duże zróżnicowania wartości wskaźnika liczby pracujących występujące w relatywnie krótkim okresie mogą wynikać ze zmiany przyjętej metodyki (dane dla roku 2018 r. były prezentowane w ujęciu rocznym, natomiast w odniesieniu do stanu na koniec 2023 r. dane prezentowane

były w ujęciu miesięcznym – dla grudnia). Najwyższymi wartościami wskaźnika liczby pracujących na 1 tys. ludności charakteryzowały: Przecław (458 pracujących), Dubiecko (431 pracujących), Rzeszów (427 pracujących), Głogów Małopolski (407 pracujących), Błażowa (405 pracujących), Kańczuga (401 pracujących) oraz Radowiś Wielki (400 pracujących). Najniższe wartości tego wskaźnika obliczono dla Ulanowa (267 pracujących), Nowej Sarzyny (275 pracujących) oraz Rudnika nad Sanem (296 pracujących), czyli trzech miast

położonych w północnej części województwa podkarpackiego znajdujących się w relatywnie niewielkiej odległości od siebie.

Wartość wskaźnika udziału bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w odniesieniu do miast w województwie podkarpackim można uznać za relatywnie niską. Tylko w przypadku Leska nieznacznie przekroczyła ona 10%. W przypadku Rymanowa, Dukli oraz Pilzna była ona niższa niż 3%.

Tabela 29. Bezrobotni i pracujący w miastach w województwie podkarpackim³⁶

Lp.	Miasto (gmina)	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym ³⁷	Liczba pracujących ³⁸	Zmiana liczby pracujących [2023 r./2018 r.] ³⁹	Liczba pracujących na 1 tys. ludności ⁴⁰
1	Baranów Sandomierski	3,8	509	125,7	365
2	Błażowa	4,1	848	151,2	405
3	Boguchwała	4,1	2 446	178,5	389
4	Brzostek	3,5	968	207,3	360
5	Brzozów	7,4	2 412	54,6	337
6	Cieszanów	6,5	572	168,7	315
7	Dębica	3,5	15 516	82,8	361
8	Dubiecko	4,0	345	nd. ⁴¹	431
9	Dukla	2,6	683	87,5	347
10	Dynów	8,2	2 090	194,8	349
11	Głogów Małopolski	4,0	4 308	259,4	407
12	Iwonicz-Zdrój	3,3	551	49,8	358
13	Jarosław	6,5	12 141	75,1	344
14	Jasło	7,5	10 598	70,0	324
15	Jedlicze	3,2	2 009	97,6	363
16	Kańczuga	7,1	1 162	82,9	401
17	Kolbuszowa	3,5	2 986	52,9	352
18	Kołaczyce	7,9	497	218,0	366
19	Krosno	3,2	15 374	65,5	349
20	Lesko	10,1	1 576	83,4	309

³⁶ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

³⁷ Dane w % wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

³⁸ Wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

³⁹ Dane w %, 2018 r.=100%.

⁴⁰ Wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

⁴¹ Brak możliwości obliczenia wartości wskaźnika ze względu na odzyskanie praw miejskich przez Dubiecko 1 stycznia 2021 r.

Tabela 29. Bezrobotni i pracujący w miastach w województwie podkarpackim (cd.)

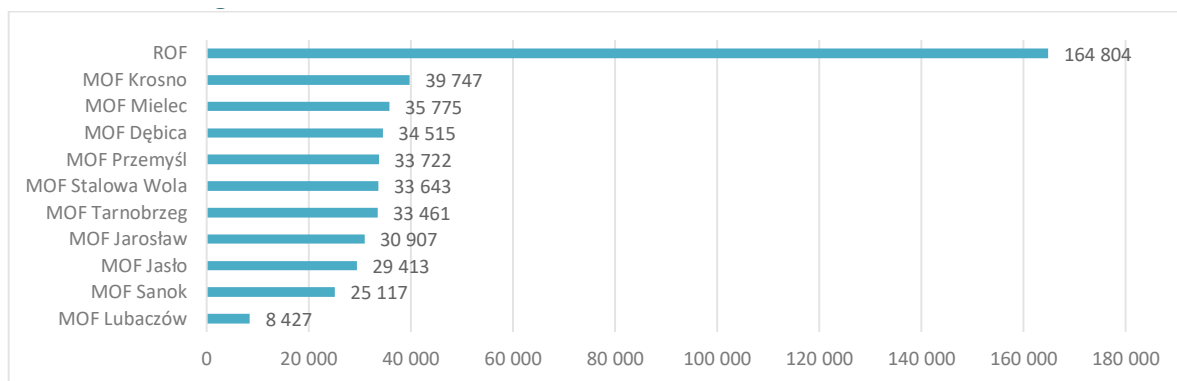
Lp.	Miasto (gmina)	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym ³⁷	Liczba pracujących ³⁸	Zmiana liczby pracujących [2023 r./2018 r.] ³⁹	Liczba pracujących na 1 tys. ludności ⁴⁰
21	Leżajsk	7,4	4 030	85,0	317
22	Lubaczów	5,4	3 950	114,3	349
23	Łańcut	5,2	6 825	102,5	386
24	Mielec	4,2	22 183	74,0	389
25	Narol	7,3	665	196,7	336
26	Nisko	7,3	5 074	160,2	350
27	Nowa Dęba	3,3	3 187	91,7	307
28	Nowa Sarzyna	7,1	1 474	83,1	275
29	Oleszyce	6,1	988	208,9	351
30	Pilzno	2,6	1 956	98,1	392
31	Pruchnik	7,2	1 329	380,8	367
32	Przeclaw	4,2	834	218,9	458
33	Przemyśl	7,4	18 127	106,3	323
34	Przeworsk	7,0	5 409	92,6	372
35	Radomyśl Wielki	3,3	1 364	179,5	400
36	Radymno	5,9	1 779	173,9	360
37	Ropczyce	4,9	6 010	114,9	381
38	Rudnik nad Sanem	8,9	1 889	157,8	296
39	Rymanów	2,8	1 347	85,5	380
40	Rzeszów	4,3	84 330	91,5	427
41	Sanok	5,2	10 963	66,4	319
42	Sędziszów Małopolski	6,1	4 578	127,5	370
43	Sieniawa	7,0	723	156,8	360
44	Sokołów Małopolski	4,8	1 683	208,0	387
45	Stalowa Wola	3,6	18 210	73,3	330
46	Strzyżów	6,4	2 930	98,0	349
47	Tarnobrzeg	4,2	15 280	149,2	350
48	Tyczyn	3,9	1 769	146,4	388
49	Ulanów	8,2	365	88,8	267
50	Ustrzyki Dolne	8,5	2 566	140,6	305
51	Zagórz	5,0	1 657	95,8	337
52	Zaklików	4,7	928	132,8	334

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Rzeszowski Obszar Funkcjonalny zdecydowanie wyróżnia się na tle dotychczas zdelimitowanych MOF w województwie podkarpackim pod względem wielkości rynku pracy z liczbą pracujących wynoszącą 164 804 osób. Zdecydowanie najmniejszym rynkiem pracy dysponuje MOF

Lubaczowa z liczbą pracujących wynoszącą 8 427 osób. Liczba pracujących w pozostałych podkarpackich MOF mieści się w przedziale od 25 117 osób w przypadku MOF Sanoka do 39 747 osób w przypadku MOF Krosna.

Wykres 9. Liczba pracujących na terenie MOF w województwie podkarpackim wg stanu na grudzień 2023⁴²

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Miastami o największych rynkach pracy określanych liczbą pracujących są miasta o największej liczbie ludności. Wartość wskaźnika udziału bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w odniesieniu do miast w województwie podkarpackim można uznać za relatywnie niską. Tylko w przypadku Leska nieznacznie przekroczyła ona 10%. W przypadku Rymanowa, Dukli oraz Pilzna była ona niższa niż 3%.

W podziale na dotychczas zdelimitowane podkarpackie MOF pod względem wielkości rynku pracy zdecydowanie wyróżnia się Rzeszowski Obszar Funkcjonalny z liczbą pracujących wynoszącą 164 804 osób. Zdecydowanie najmniejszym rynkiem pracy dysponuje MOF Lubaczowa z liczbą pracujących wynoszącą 8 427 osób. Liczba pracujących w pozostałych podkarpackich MOF mieści się w przedziale od 25 117 osób w przypadku MOF Sanoka do 39 747 osób w przypadku MOF Krosna.

3.2.7. Problemy i bariery w adaptacji cudzoziemców do regionalnych uwarunkowań oraz pobudzenie działań mających na celu włączenie wysoko wykwalifikowanych cudzoziemców na rynek pracy

Kluczową kwestią w kontekście adaptacji cudzoziemców do regionalnego rynku pracy jest to, że podkarpacki rynek pracy, w tym lokalne rynki pracy poszczególnych

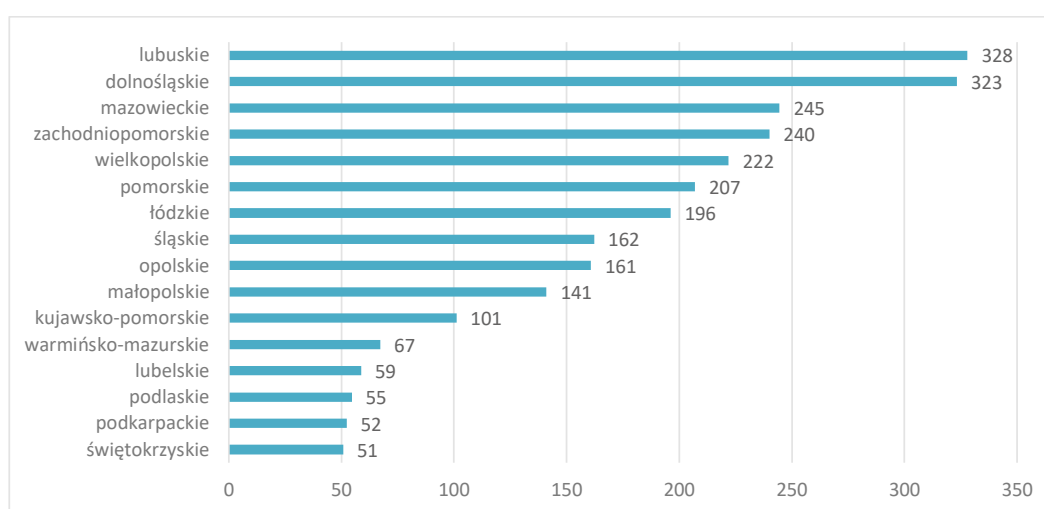
miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych cieszą się relatywnie niskim zainteresowaniem ze strony cudzoziemców ze względu na relatywnie niskie zarobki w porównaniu do innych regionów w Polsce, a przede wszystkim w państwach Europy Zachodniej. Zauważalna jest zarazem prawidłowość, że poziom tego zainteresowania jest powiązany z wielkością miast, czyli w praktyce z wielkością rynków pracy.

⁴² W zestawieniu dotyczącym MOF Jarosławia zgodnie z zapisami „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030” uwzględniono gminę wiejską Jarosław, mimo że formalnie nie przystąpiła ona do porozumienia międzygminnego konstytuującego MOF. W celu uzyskania jednolitej perspektywy porównawczej dla całego okresu poddanego analizie w zestawieniu dotyczącym Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego uwzględniono gminę Błazowa oraz gminę Hyżne, mimo że przystąpiły one do ROF w listopadzie 2021 r.

Z danych raportu pt. „Cudzoziemcy wykonujący pracę w Polsce w 2023 r.”⁴³ opracowanego przez Główny Urząd Statystyczny wynika, że chociaż udział osób pochodzących z Ukrainy w ogólnej liczbie cudzoziemców wykonujących pracę w Polsce wyniósł ok. 69%, a województwo podkarpackie graniczy z Ukrainą, to mniejsza liczba osób pracujących cudzoziemców wystąpiła tylko w województwie warmińsko-mazurskim oraz w świętokrzyskim, przy czym oba te województwa są znacznie mniejsze pod względem liczby ludności. Po przeliczeniu

liczby pracujących cudzoziemców na liczbę 10 tys. ludności można stwierdzić, że niższa wartość tak obliczonego wskaźnika wystąpiła tylko w województwie świętokrzyskim – 51 osób, przy czym na tle wszystkich polskich województw wyraźnie najniższe wartości wystąpiły we wszystkich województwach Polski Wschodniej, tj. oprócz wspomnianych województw świętokrzyskiego, podkarpackiego i warmińsko-mazurskiego również w województwie podlaskim i lubelskim.

Wykres 10. Liczba pracujących cudzoziemców na 10 tys. ludności w podziale na województwa wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

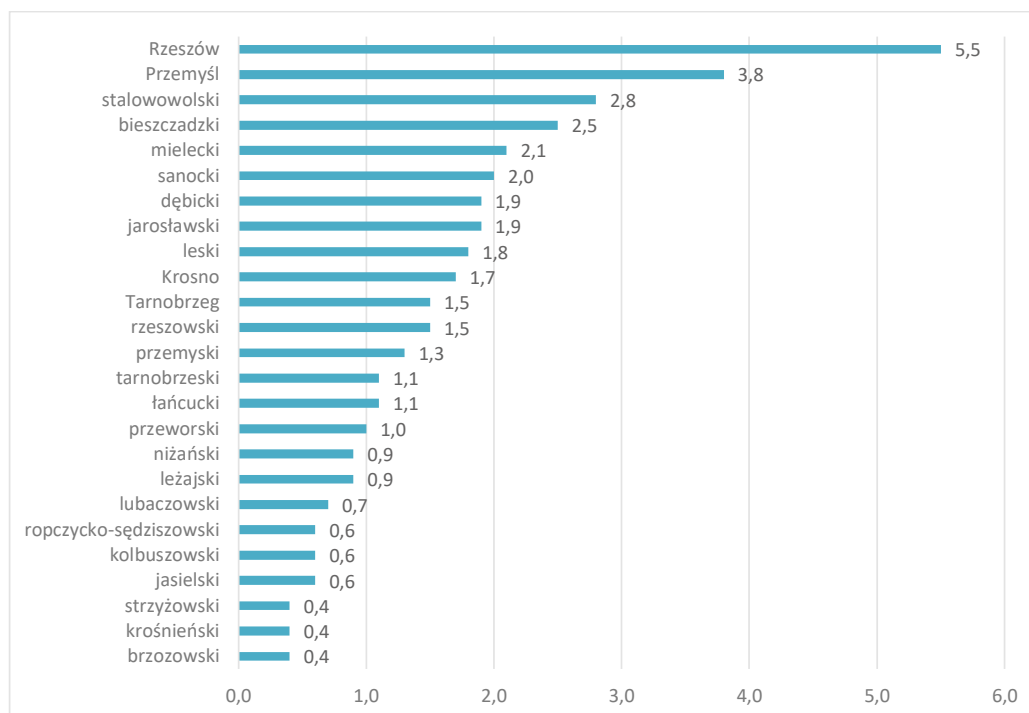

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wg stanu na koniec 2023 r. w województwie podkarpackim legalnie zatrudnionych było 10 854 cudzoziemców. W podziale na powiaty zdecydowanie najwyższy udział pracujących cudzoziemców w ogólnej liczbie pracujących wystąpił w Rzeszowie (5,5%) oraz w Przemyśle (3,8%). W trzech

kolejnych powiatach przekroczył 2%. Były to powiaty: stalowowolski (2,8%), bieszczadzki (2,5%) oraz mielecki (2,1%). W powiatach strzyżowskim, brzozowskim oraz krośnieńskim udział ten wyniósł zaledwie 0,4%.

⁴³ Źródło: <https://stat.gov.pl/statystyki-eksperymentalne/kapital-ludzki/cudzoziemcy-wykonujacy-prace-wpolsce-w-2023-r-,15,13.html> [dostęp: 2024-10-28].

Wykres 11. Udział pracujących cudzoziemców w ogólnej liczbie pracujących w podziale na powiaty w województwie podkarpackim wg stanu na 31 grudnia 2023 r. (dane w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Na podstawie przywołanych danych można zatem stwierdzić, że największą barierą w adaptacji cudzoziemców stanowi niska atrakcyjność podkarpackiego rynku pracy oraz rynków lokalnych ze względu na relatywnie niskie płace.

Ważną rolę w zakresie pobudzania działań mających na celu włączanie cudzoziemców na podkarpacki rynek pracy odgrywa Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie. W tym kontekście na szczególną uwagę zasługuje realizacja projektu pt. „Podkarpackie Centrum Integracji Cudzoziemców”. Wśród kluczowych elementów tego projektu można wymienić następujące:

- realizacja działań na rzecz aktywizacji zawodowej cudzoziemców (m.in. doradztwo zawodowe, w tym warsztaty z zakresu metod poszukiwania pracy, kursy/szkolenia zawodowe, tłumaczenie dokumentów);
- realizacja działań na rzecz integracji społecznej (poradnictwo psychologiczne, psychoterapeutyczne, doradztwo kulturowe, poradnictwo prawne,

szkolenia/warsztaty adaptacyjne oraz eventy społeczno-kulturowe);

- realizacja działań na rzecz integracji edukacyjnej (m.in. kursy języka polskiego, finansowanie kosztu nostryfikacji dyplomów);
- budowanie potencjału instytucjonalnego i wzmacnianie współpracy międzyinstytucjonalnej na rzecz integracji obywateli państw trzecich (w tym tworzenie sieci współpracy międzyinstytucjonalnej, działania szkoleniowe dla osób pracujących z OPT, opracowanie lokalnej strategii potrzeb zgłaszanych przez pracodawców).

W ramach wspomnianego projektu została nawiązana współpraca pomiędzy Wojewódzkim Urzędem Pracy a Uniwersytetem Rzeszowskim, w ramach której założono prowadzenie przez Uniwersytet Rzeszowski kursów z języka polskiego na poziomie od A1 do C2 dla cudzoziemców legalnie przebywających na terenie województwa podkarpackiego⁴⁴.

⁴⁴ Źródło: <https://www.ur.edu.pl/pl/kolegia/kolegium-nauk-humanistycznych/jednostki-naukowe/centrum-polonijne/nauczanie-jezyka-polskiego-kursy-realizowane-z-wup> [data odsłony: 2024-10-18].

Podkarpacki rynek pracy, w tym lokalne rynki pracy poszczególnych miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych cieszą się relatywnie niskim zainteresowaniem ze strony cudzoziemców ze względu na relatywnie niskie zarobki w porównaniu do innych regionów w Polsce, a przede wszystkim w państwach Europy Zachodniej.

Ważną rolę w zakresie pobudzania działań mających na celu włączanie cudzoziemców na podkarpacki rynek pracy odgrywa Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie, m.in. za sprawą realizacji dwóch edycji projektu pt. „Podkarpackie Centrum Integracji Cudzoziemców”.

3.2.8. Dojazdy do pracy

Wyniki w zakresie przepływów ludności związanych z zatrudnieniem uzyskane na podstawie danych Narodowego Spisu Ludności i Mieszkań 2021 potwierdzają zjawisko stwierdzone na podstawie danych zebranych w ramach badania „Przepływy ludności związane z zatrudnieniem w 2016 roku” przejawiające się tym, że rynki pracy w nawet niewielkich ośrodkach miejskich oddziałują na otoczenie, przyciągając pracowników z innych miejscowości. Z danych dla roku 2021 wynika, że tylko w odniesieniu do 5 miast w województwie podkarpackim wystąpiło ujemne saldo dojazdów do pracy rozumiane jako różnica pomiędzy liczbą przyjeżdżających do pracy do danego miasta, a liczbą osób wyjeżdżających. Były to: Pruchnik (-377 osób), Boguchwała (-339 osób), Radymno (-120 osób), Przecław (-16) oraz Sokołów Małopolski (-5).

Zdecydowanie najwyższą wartość salda dojazdów do pracy wystąpiła w odniesieniu do Rzeszowa, gdzie do pracy przyjeżdżało ponad 40 tys. osób więcej w porównaniu do osób wyjeżdżających. Pod względem wielkości wartości wskaźnika salda dojazdów do pracy na kolejnych miejscach znalazły się inne największe miasta w województwie podkarpackim: Mielec (niemal 15 tys. osób), Krosno (14 tys. osób), Stalowa Wola (niemal 12 tys. osób), Sanok, Jasło, Dębica (po ok. 9 tys. osób), Jarosław (8 tys. osób) oraz Przemyśl (6 tys. osób). Na tle pozostałych największych miast w województwie podkarpackim wyróżnia się Tarnobrzeg, w przypadku którego wartość salda dojazdów do pracy wyniosła zaledwie 360 osób i była niższa od 19 miast, w tym ośrodków miejskich o znacznie mniejszej liczbie mieszkańców.

Tabela 30. Przepływy ludności związane z zatrudnieniem w miastach w województwie podkarpackim (wg stanu na 2021 r.)⁴⁵

Lp.	Miasto	Liczba przyjeżdżających	Liczba wyjeżdżających	Saldo dojazdów
1	Baranów Sandomierski	274	258	16
2	Błażowa	560	405	155
3	Boguchwała	1 176	1 515	-339
4	Brzostek	413	406	7
5	Brzozów	3 881	786	3 095
6	Cieszanów	319	217	102
7	Dębica	12 266	3 387	8 879
8	Dubiecko	343	129	214
9	Dukla	723	381	342
10	Dynów	752	728	24

⁴⁵ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

Tabela 30. Przepływy ludności związane z zatrudnieniem w miastach w województwie podkarpackim (wg stanu na 2021 r.) (cd.)

Lp.	Miasto	Liczba przyjeżdżających	Liczba wyjeżdżających	Saldo dojazdów
11	Głogów Małopolski	3 132	2 102	1 030
12	Iwonicz-Zdrój	763	243	520
13	Jarosław	10 952	2 696	8 256
14	Jasło	11 008	2 100	8 908
15	Jedlicze	1 502	1 064	438
16	Kańczuga	1 110	448	662
17	Kolbuszowa	4 098	705	3 393
18	Kołaczyce	350	216	134
19	Krosno	17 379	3 328	14 051
20	Lesko	1 499	453	1 046
21	Leżajsk	4 307	1 040	3 267
22	Lubaczów	2 494	974	1 520
23	Łańcut	6 091	2 881	3 210
24	Mielec	17 107	2 472	14 635
25	Narol	264	179	85
26	Nisko	2 623	2 403	220
27	Nowa Dęba	2 566	726	1 840
28	Nowa Sarzyna	1 422	544	878
29	Oleszyce	472	410	62
30	Pilzno	1 609	800	809
31	Pruchnik	249	626	-377
32	Przecław	393	409	-16
33	Przemyśl	9 342	3 321	6 021
34	Przeworsk	4 765	1 931	2 834
35	Radomyśl Wielki	705	601	104
36	Radymno	728	848	-120
37	Ropczyce	3 520	2 227	1 293
38	Rudnik nad Sanem	737	641	96
39	Rymanów	1 299	599	700
40	Rzeszów	52 736	12 726	40 010
41	Sanok	11 236	1 868	9 368
42	Sędziszów Małopolski	2 539	1 921	618
43	Sieniawa	427	282	145
44	Sokołów Małopolski	778	783	-5
45	Stalowa Wola	14 210	2 499	11 711
46	Strzyżów	2 543	970	1 573
47	Tarnobrzeg	4 864	4 504	360

Tabela 30. Przepływy ludności związane z zatrudnieniem w miastach w województwie podkarpackim (wg stanu na 2021 r.) (cd.)

Lp.	Miasto	Liczba przyjeżdżających	Liczba wyjeżdżających	Saldo dojazdów
48	Tyczyn	1 130	1 050	80
49	Ulanów	405	177	228
50	Ustrzyki Dolne	1 089	696	393
51	Zagórz	1 163	971	192
52	Zaklików	462	308	154

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Macierzy przepływów związanej z zatrudnieniem” opracowanej przez Główny Urząd Statystyczny na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021.

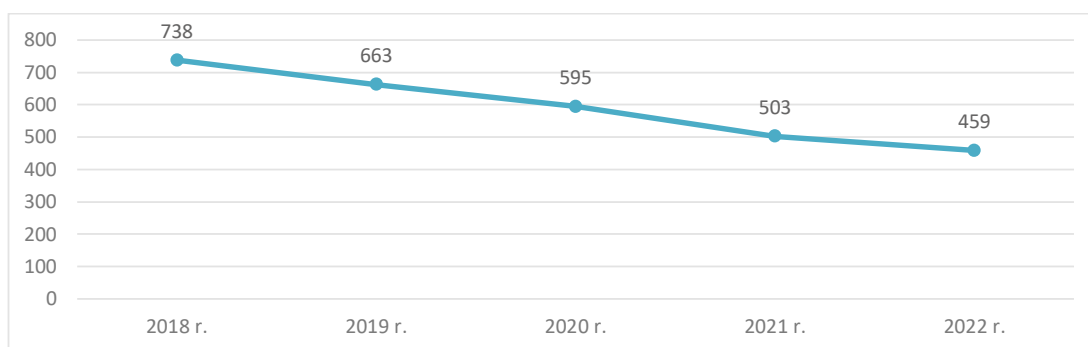
Przeprowadzone analizy dojazdów do pracy pokazują, że rynki pracy nawet mniejszych ośrodków miejskich oddziałują na otoczenie, o czym świadczy dodatnia wartość wskaźnika salda dojazdów do pracy uzyskana w odniesieniu aż do 47 spośród 52 podkarpackich miast objętych analizą.

Zdecydowanie największą siłą oddziaływania na otoczenie charakteryzuje się rynek pracy Rzeszowa, w przypadku którego wartość salda dojazdów do pracy przekroczyła 40 tys. osób. Silnie na otoczenie oddziałują także rynki pracy pozostałych największych podkarpackich miast, tj. Mielca (niemal 15 tys. osób), Krosna (14 tys. osób), Stalowej Woli (niemal 12 tys. osób), Sanoka, Jasła, Dębicy (po ok. 9 tys. osób), Jarosławia (8 tys. osób) oraz Przemyśla (6 tys. osób). Pod tym względem od największych podkarpackich miast odbiega rynek pracy Tarnobrzega z wartością wskaźnika salda dojazdów do pracy wynoszącą zaledwie 360 osób.

3.2.9. Międzynarodowe powiązania gospodarcze

Za jeden z kluczowych wskaźników obrazujących międzynarodowe powiązania gospodarcze można uznać liczbę przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego.

W odniesieniu do województwa podkarpackiego pod tym względem zauważalny jest bardzo wyraźny spadek z 738 podmiotów wg stanu na koniec 2018 r. do 459 podmiotów wg stanu na koniec 2022 r. i jest to najwyższy spadek w analizowanym okresie spośród wszystkich województw w Polsce.

Wykres 12. Liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego w województwie podkarpackim w latach 2018-2022

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Ze względu na dostępność danych jedynie w odniesieniu do poziomu powiatów nie ma możliwości dokonania szczegółowej analizy

liczby podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego na poziomie poszczególnych miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych,

jednak dane w odniesieniu do poziomu powiatów pośrednio pozwalają uchwycić sytuację w największych miastach w województwie podkarpackim oraz w ich otoczeniu, ponieważ powiatami o największej liczbie podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego są te, których siedziby znajdują się w największych miastach w województwie podkarpackim. Zdecydowanie największa liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego występuje w Rzeszowie. Podmioty z udziałem kapitału zagranicznego zarejestrowane w tym mieście w 2023 r. w liczbie 163 stanowiły ponad 1/3 ogółu tego typu podmiotów zarejestrowanych w województwie podkarpackim. Na tle pozostałych powiatów w województwie podkarpackim wyróżnia się także Przemyśl (83 podmioty) oraz powiat mielecki (48 podmiotów). Zauważalny

jest zarazem brak podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego w powiatach: bieszczadzkim, leskim oraz lubaczowskim. Choć na poziomie województwa podkarpackiego nastąpił bardzo wyraźny spadek liczby podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego w latach 2018-2022, to w niektórych powiatach w tym okresie odnotowano wzrost. Pomijając powiaty o niewielkiej liczbie tego typu podmiotów, gdzie wpływ na wzrost lub spadek ich liczby mogą mieć pojedyncze przypadki, jak w odniesieniu do powiatu strzyżowskiego, gdzie nastąpił wzrost z 1 do 3 tego typu podmiotów, to uwagę przykuwa sytuacja w Tarnobrzegu, gdzie liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego wzrosła z 10 w 2018 r. do 14 w 2022 r. oraz w powiecie przeworskim – wzrost z 14 podmiotów w 2018 r. do 16 w 2022 r.

Tabela 31. Liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego w województwie podkarpackim w latach 2018-2022 w podziale na powiaty

Powiat	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.
bieszczadzki	3	1	0	0	0
brzozowski	4	4	4	1	1
dębicki	21	19	11	8	8
jarosławski	47	34	24	22	20
jasielski	11	8	7	6	7
kolbuszowski	5	5	3	3	3
Krosno	14	13	11	7	6
krośnieński	7	6	5	5	2
leski	1	2	1	0	0
leżajski	23	12	10	14	10
lubaczowski	7	6	4	0	0
łańcucki	7	6	5	7	7
mielecki	53	50	46	53	45
niżański	6	4	2	2	2
przemyski	17	16	8	2	4
Przemyśl	160	139	168	81	83
przeworski	14	12	6	14	16
ropczycko-sędziszowski	14	11	7	10	7
rzeszowski	54	46	34	37	29
Rzeszów	221	211	171	186	163
sanocki	13	15	15	8	9
stalowowolski	17	18	25	16	13
strzyżowski	1	1	3	2	3
Tarnobrzeg	10	16	12	11	14
tarnobrzeski	8	8	13	8	7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W kontekście oceny sytuacji gospodarczej podkarpackich miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych za niepokojące można uznać dane dotyczące liczby przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego. Pod tym względem na poziomie województwa podkarpackiego zauważalny jest bardzo wyraźny spadek z 738 podmiotów wg stanu na koniec 2018 r. do 459 podmiotów wg stanu na koniec 2022 r. i jest to najwyższy spadek w analizowanym okresie spośród wszystkich województw w Polsce.

Najwięcej podmiotów gospodarczych z udziałem kapitału zagranicznego jest zarejestrowanych w Rzeszowie (163 podmioty – 1/3 spośród ogółu podmiotów w całym województwie). Na tle pozostałych powiatów w województwie podkarpackim pod względem liczby podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego wyróżnia się także Przemyśl (83 podmioty) oraz powiat mielecki (48 podmiotów).

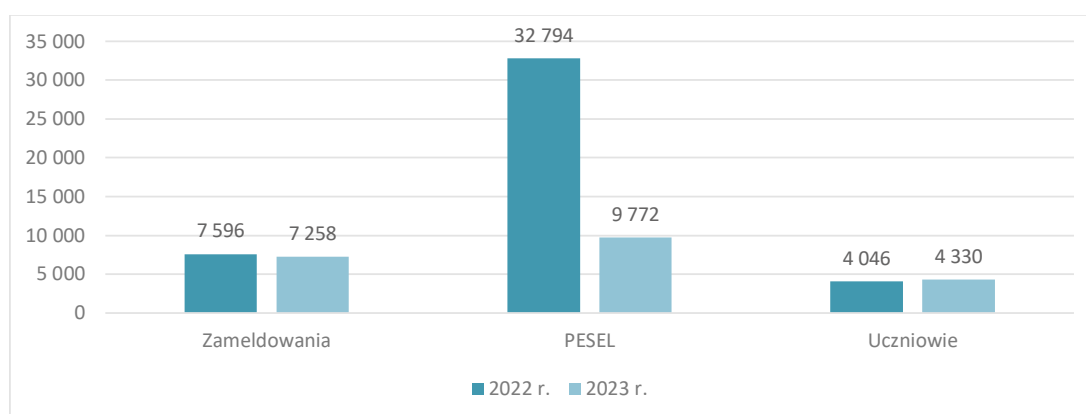
3.3. Rozwój społeczny

3.3.1. Polityka migracyjna

Z danych otrzymanych w ramach ankiety sprawozdawczej wypełnianej przez przedstawicieli samorządów wynika, że w miastach oraz w gminach miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim w 2022 r. łącznie zameldowało się 7 596 osób z zagranicy. Liczba osób zameldowanych z zagranicy w 2023 r. była nieznacznie mniejsza i wyniosła 7 258 osób. W 2022 r. liczba osób z zagranicy, które złożyły wnioski o nadanie numeru PESEL w miastach oraz w gminach

miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim wyniosła 32 794 osoby. W 2023 r. wystąpił ponad trzykrotny spadek do poziomu 9 772 osób, co świadczy o czasowym nasileniu wnioskowania o nadanie numeru PESEL w związku z napływem fali uchodźców z Ukrainy w konsekwencji agresji zbrojnej Rosji na Ukrainę, która nastąpiła na początku 2022 r. W roku 2023 r. względem 2022 r. zauważalny jest natomiast nieznaczny wzrost liczby uczniów pochodzących z zagranicy kształcących się w szkołach prowadzonych przez miasta oraz gminy miejsko-wiejskie w województwie podkarpackim. W 2022 r. było to 4 046 osób, a w 2023 r. – 4 330 osób.

Wykres 13. Liczba osób pochodzących z zagranicy, które w latach 2022-2023 zostały zameldowane w gminach miejskich lub miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim, które wystąpiły o nadanie numeru PESEL oraz które uczyły się w szkołach prowadzonych przez gminy miejskie lub miejsko-wiejskie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

W podziale na poszczególne miasta oraz gminy miejsko-wiejskie w województwie podkarpackim w 2022 r. zdecydowanie najwięcej osób pochodzących z zagranicy zameldowało się w Rzeszowie – 3 235 osób, co stanowiło 43% ogółu wszystkich

zameldowań obcokrajowców dokonanych tego roku w miastach oraz gminach miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim. W 2023 r. dominacja Rzeszowa pod tym względem była jeszcze większa, gdyż 3 594 zameldowania cudzoziemców

w stolicy województwa podkarpackiego stanowiły aż 50% ogółu tego typu zameldowań we wszystkich miastach oraz gminach miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim. W 2022 r. w gminie Ustrzyki Dolne zameldowało się 980 osób z zagranicy, a w Przemyślu – 783. W pozostałych miastach i gminach miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim liczby zameldowań tego roku były znacznie mniejsze. W 2023 r. jedynym miastem oprócz Rzeszowa, w którym liczba zameldowań osób z zagranicy przekroczyła 500, okazał się Przemyśl. Rzeszów oraz Przemyśl wyróżniają się na tle innych miast w województwie podkarpackim również pod względem liczby wniosków o nadanie numeru PESEL złożonych przez cudzoziemców. W Rzeszowie w 2022 r. złożono ich 10 829, a w 2023 r. – 4 654. Z kolei w Przemyślu w 2022 r. było to 6 329 złożonych wniosków, a w 2023 r. – 1 992 wnioski. Ponad połowa uczniów pochodzących z zagranicy

uczących się w miastach lub gminach miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim uczęszczała do szkół w Rzeszowie. W 2022 r. było to 56%, a w 2023 r. – 60%. Próbuąc określić skalę zjawiska osiedlania się cudzoziemców w miastach oraz gminach miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim na podstawie wskaźnika liczby zameldowań w 2023 r. w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, można stwierdzić, że zdecydowanie największą atrakcyjnością pod tym względem cieszą się największe miasta w województwie podkarpackim. W odniesieniu do Rzeszowa wartość tak obliczonego wskaźnika wyniosła 182 osoby, Jarosławia – 113 osób, Przemyśla i Krosna – po 96 osób, Stalowej Woli – 87 osób, Dębicy – 83 osoby, a Tarnobrzega – 77 osób. Spośród największych miast w województwie podkarpackim niższe wartości tak obliczonego wskaźnika uzyskano w odniesieniu do Sanoka – 45 osób, Jasła – 20 osób oraz Mielca – 10 osób.

Tabela 32. Liczba osób pochodzących z zagranicy, które w latach 2022-2023 zostały zameldowane w gminach miejskich lub miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim, które wystąpiły o nadanie numeru PESEL oraz które uczyły się w szkołach prowadzonych przez gminy miejskie lub miejsko-wiejskie

Lp.	Gmina	Zameldowania		PESEL		Uczniowie		Zameldowania na 10 tys. mieszkańców (2023 r.)
		2022 r.	2023 r.	2022 r.	2023 r.	2022 r.	2023 r.	
1	Baranów Sandomierski	33	6	160	32	5	5	5
2	Bircza	0	0	0	0	0	0	0
3	Błażowa	10	9	138	9	9	2	8
4	Boguchwała	10	26	462	70	49	39	12
5	Brzostek	0	0	6	6	3	2	0
6	Brzozów	5	15	242	20	14	9	6
7	Cieszanów	2	1	40	10	6	2	1
8	Dębica	233	356	1 213	202	138	125	83
9	Dubiecko	9	2	131	1	2	2	2
10	Dukla	6	4	198	16	13	3	3
11	Dynów	7	4	69	1	2	0	7
12	Głogów Małopolski	149	123	680	135	39	42	62
13	Iwonicz-Zdrój	0	0	150	1	9	9	0
14	Jarosław	314	400	1 995	686	77	57	113
15	Jasło	62	65	348	51	43	37	20
16	Jawornik Polski	62	2	225	8	2	0	5
17	Jedlicze	2	0	115	2	1	1	0

Tabela 32. Liczba osób pochodzących z zagranicy, które w latach 2022-2023 zostały zameldowane w gminach miejskich lub miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim, które wystąpiły o nadanie numeru PESEL oraz które uczyły się w szkołach prowadzonych przez gminy miejskie lub miejsko-wiejskie (cd.)

Lp.	Gmina	Zameldowania		PESEL		Uczniowie		Zameldowania na 10 tys. mieszkańców (2023 r.)
		2022 r.	2023 r.	2022 r.	2023 r.	2022 r.	2023 r.	
18	Kańczuga	40	11	261	14	1	1	9
19	Kolbuszowa	5	10	30	30	14	6	4
20	Kołaczyce	1	1	34	2	0	0	1
21	Krosno	318	422	246	163	191	178	96
22	Lesko	10	11	491	67	40	24	10
23	Leżajsk	19	29	320	35	15	18	23
24	Lubaczów	18	20	348	100	12	15	18
25	Łańcut	8	14	483	40	31	32	8
26	Mielec	20	57	1 298	253	141	150	10
27	Narol	5	4	54	13	7	5	5
28	Nisko	111	131	366	98	23	20	62
29	Nowa Dęba	45	18	39	15	13	11	11
30	Nowa Sarzyna	17	21	314	14	37	13	10
31	Oleszyce	21	26	150	15	5	2	43
32	Pilzno	54	20	1	1	7	6	11
33	Pruchnik	6	12	133	5	1	0	13
34	Przeclaw	39	21	313	8	8	12	17
35	Przemyśl	783	539	6 329	1 992	300	303	96
36	Przeworsk	10	2	50	3	10	5	1
37	Radomyśl Wielki	7	20	1	1	8	8	14
38	Radymno	0	12	688	100	2	2	24
39	Ropczyce	37	58	567	90	36	21	21
40	Rudnik nad Sanem	15	13	90	25	8	4	13
41	Rymanów	16	16	349	13	20	24	11
42	Rzeszów	3 235	3 594	10 829	4 654	2 251	2 588	182
43	Sanok	149	153	801	93	101	85	45
44	Sędziszów Małopolski	30	11	40	21	35	18	5
45	Sieniawa	5	0	30	6	1	1	0
46	Sokołów Małopolski	55	20	187	10	24	27	12
47	Stalowa Wola	345	478	1 136	355	103	109	87
48	Strzyżów	0	0	0	0	6	7	0
49	Tarnobrzeg	231	336	88	86	140	280	77
50	Tyczyn	8	7	30	20	3	3	6
51	Ulanów	5	3	113	1	2	0	4
52	Ustrzyki Dolne	980	102	125	127	3	1	63

Tabela 32. Liczba osób pochodzących z zagranicy, które w latach 2022-2023 zostały zameldowane w gminach miejskich lub miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim, które wystąpiły o nadanie numeru PESEL oraz które uczyły się w szkołach prowadzonych przez gminy miejskie lub miejsko-wiejskie (cd.)

Lp.	Gmina	Zameldowania		PESEL		Uczniowie		Zameldowania na 10 tys. mieszkańców (2023 r.)
		2022 r.	2023 r.	2022 r.	2023 r.	2022 r.	2023 r.	
53	Zagórz	40	49	281	47	7	7	39
54	Zaklików	4	4	7	5	28	9	5

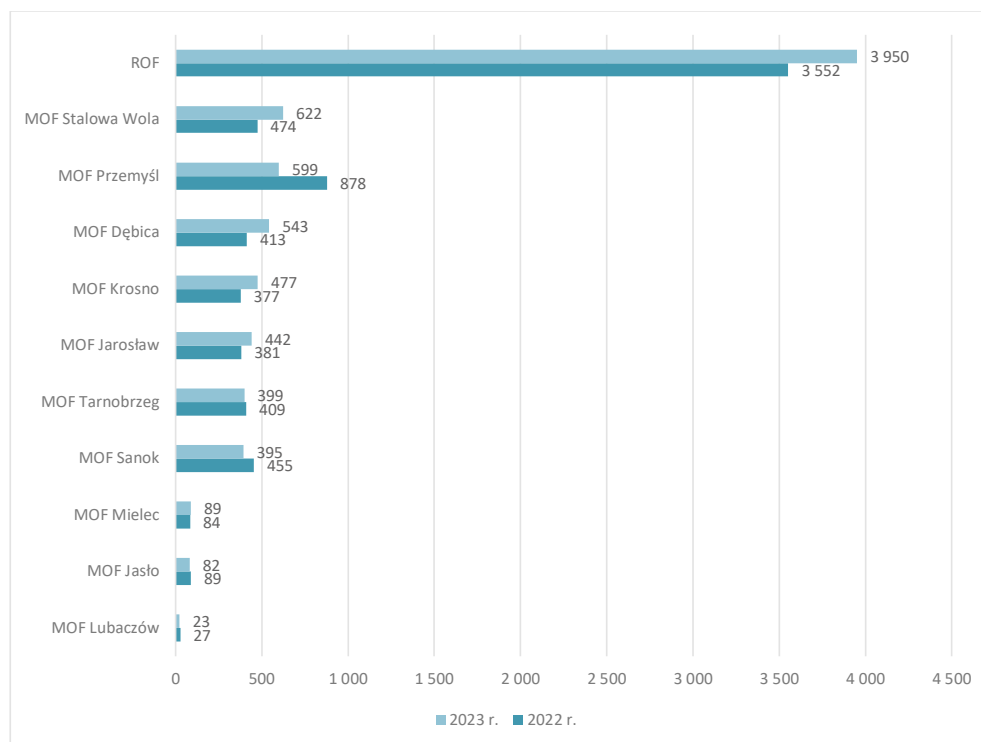
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

Na podstawie danych zgromadzonych za pomocą ankiety sprawozdawczej wypełnianej przez przedstawicieli gmin tworzących MOF dotychczas zdelimitowane w województwie podkarpackim można stwierdzić, że liczba osób pochodzących z zagranicy zameldowanych w latach 2022-2023 jest zależna przede wszystkim od sytuacji występującej w miastach rdzeniowych przy zdecydowanie największej liczbie obcokrajowców zameldowanych na terenie Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego, gdzie stanowili oni ok. połowę ogółu zameldowanych obcokrajowców na terenie wszystkich podkarpackich MOF.

Rzeszowski Obszar Funkcjonalny na tle pozostałych podkarpackich MOF zdecydowanie wyróżnia się także pod względem liczby wniosków złożonych w latach 2022-2023 o nadanie numeru PESEL. Na tle pozostałych podkarpackich MOF pod tym względem wyróżnia się także MOF Przemyśla.

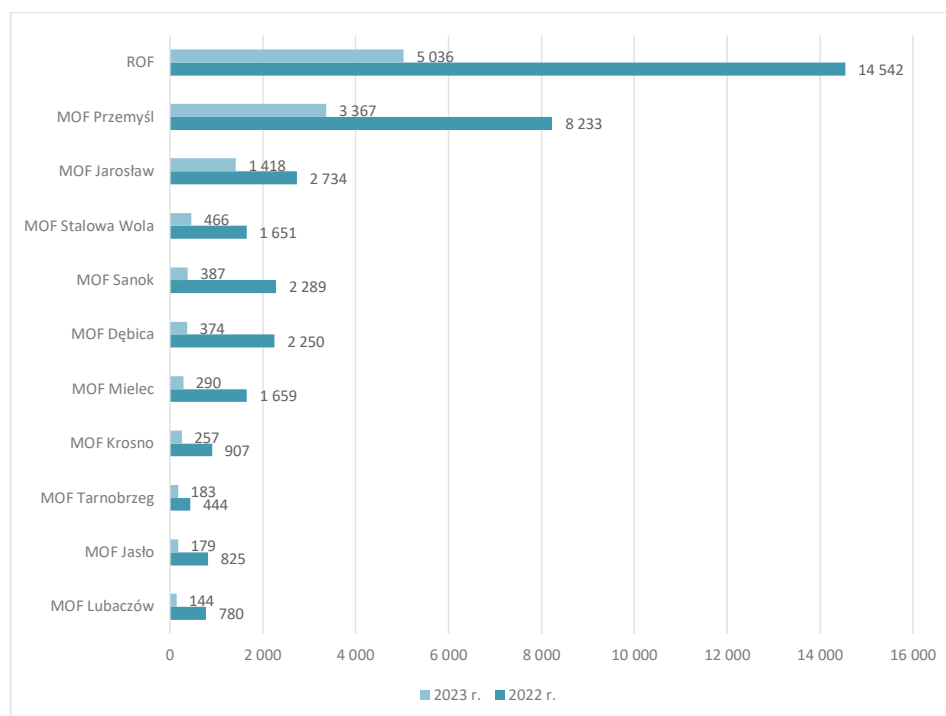
Niemal 2/3 uczniów pochodzących z zagranicy kształcących się w szkołach prowadzonych przez gminy wchodzące w skład podkarpackich MOF uczyło się w na terenie Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Wykres 14. Liczba osób pochodzących z zagranicy, które w latach 2022-2023 zostały zameldowane w gminach tworzących MOF w województwie podkarpackim

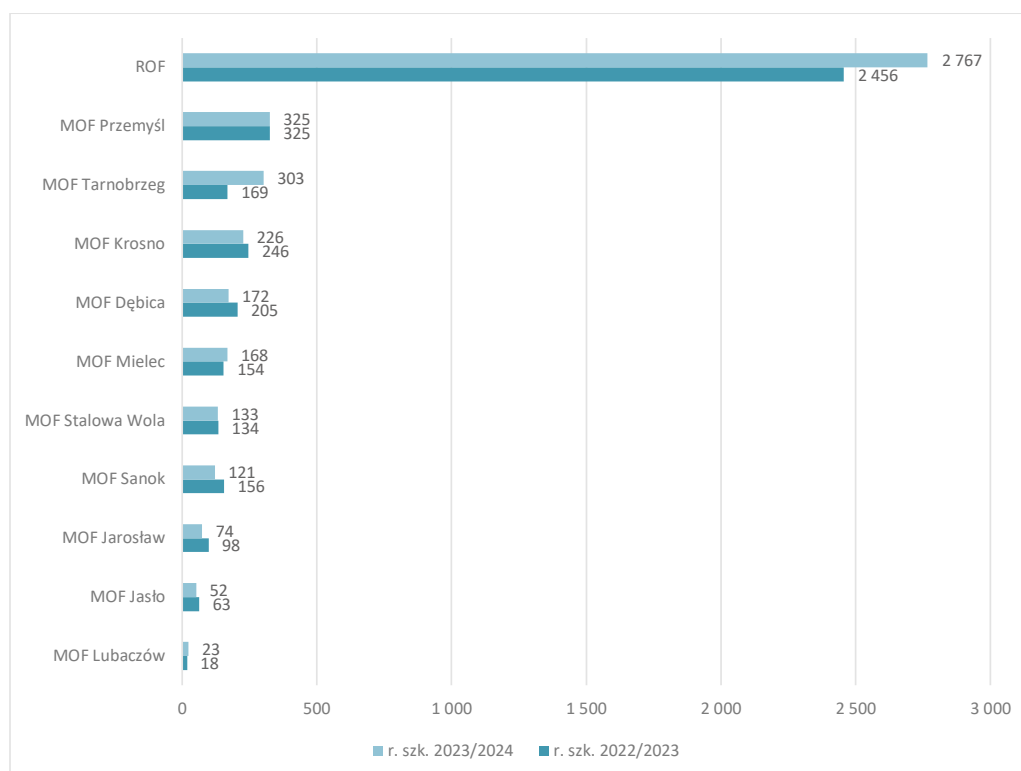
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=63].

Wykres 15. Liczba osób pochodzących z zagranicy, które w gminach tworzących MOF w województwie podkarpackim w latach 2022-2023 złożyły wniosek o nadanie numeru PESEL

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=63].

Wykres 16. Liczba uczniów pochodzących z zagranicy kształcących się w latach szkolnych 2022/2023 oraz 2023/2024 w szkołach prowadzonych przez gminy tworzące MOF w województwie podkarpackim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=63].

Z danych otrzymanych za pomocą ankiety sprawozdawczej wynika, że w 2023 r. ogółem w miastach i gminach miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim zameldowało się ponad 7 tys. osób z zagranicy, niemal 10 tys. osób z zagranicy złożyło wnioski o nadanie numeru PESEL, a do szkół w podkarpackich miastach i gminach miejsko-wiejskich uczęszczało ponad 4 tys. uczniów z zagranicy.

Pod względem liczby zameldowań osób z zagranicy zdecydowanie wyróżnia się Rzeszów. Zameldowania obcokrajowców w stolicy województwa podkarpackiego w 2023 r. stanowiły aż 50% ogółu tego typu zameldowań we wszystkich miastach oraz gminach w województwie podkarpackim. Pod względem liczby wniosków o nadanie numeru PESEL złożonych przez cudzoziemców na tle pozostałych podkarpackich miast wyróżniają się Rzeszów oraz Przemyśl. Ponad połowa uczniów pochodzących z zagranicy uczących się w miastach lub gminach miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim uczęszczała do szkół w Rzeszowie (w 2023 r. było to 60%).

W podziale na dotychczas zdelimitowane MOF można stwierdzić, że dane dotyczące cudzoziemców w zakresie liczby osób zameldowanych, liczby wniosków o nadanie numeru PESEL oraz liczby uczniów są zależne od sytuacji występującej w ośrodkach rdzeniowych, ponieważ to one w największym stopniu przyciągają osoby z zagranicy.

3.3.2. Dostępność świadczonych usług publicznych

Jednym z aspektów zapewnienia odpowiednich warunków dla rozwoju społecznego jest zapewnienie dostępności usług publicznych. W ramach badania „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim” na potrzeby określenia poziomu dostępności usług publicznych analizie poddano bazę wskaźników dostępności terytorialnej stworzoną przez Główny Urząd Statystyczny zawierającą dane obrazujące stan w 2016 r. Niestety utworzenie tej bazy miało charakter jednorazowy, co utrudnia możliwości przeprowadzenia analiz porównawczych. Żeby jednak całkowicie nie rezygnować z próby określenia poziomu dostępności usług publicznych w miastach w województwie podkarpackim, na potrzeby niniejszego badania dokonano opracowania listy wskaźników dostępności usług publicznych z wykorzystaniem ogólnodostępnych danych gromadzonych m.in. w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego przy dążeniu do jak najdokładniejszego odwzorowania pierwotnej listy wskaźników dostępności terytorialnej. Jednocześnie przyjęto założenie, że dostępność danej usługi publicznej jest zapewniona, jeżeli w danym mieście funkcjonuje co najmniej jeden podmiot

świadczący taką usługę. Mając powyższe na uwadze, zakresem analiz objęto dostępność usług publicznych świadczonych przez następujące podmioty w miastach w województwie podkarpackim:

- 1) przedszkola;
- 2) szkoły podstawowe;
- 3) szkoły ponadpodstawowe dla młodzieży (zasadnicze szkoły zawodowe, licea ogólnokształcące, technika);
- 4) komendy/komisariaty/posterunki Policji;
- 5) straż pożarną;
- 6) biblioteki publiczne;
- 7) centra kultury, domy kultury, ośrodki kultury, kluby, świetlice (łącznie z filiami);
- 8) przychodnie zdrowia świadczące usługi POZ;
- 9) szpitale;
- 10) stacje pogotowia ratunkowego;
- 11) szpitalne oddziały ratunkowe;
- 12) centra urazowe;
- 13) sądy rejonowe (w ramach właściwości miejscowej).

W celu określenia poziomu dostępności usług publicznych w miastach w województwie podkarpackim a zarazem w celu określenia potencjału poszczególnych ośrodków miejskich oraz siły ich oddziaływania na otoczenie (przy założeniu, że

im większa jest dostępność usług publicznych, tym większy jest potencjał rozwojowy danego miasta oraz tym większa jest jego siła oddziaływania na otoczenie) stworzono syntetyczny indeks dostępności usług publicznych. Za obecność w mieście podmiotu świadczącego określone usługi przyznawano 1 pkt. W konsekwencji maksymalna wartość indeksu mogła wynieść 13 pkt.

Maksymalną wartość tak skonstruowanego indeksu uzyskano jedynie w odniesieniu do Rzeszowa z racji tego, że Rzeszów jest jedynym miastem w województwie podkarpackim, w którym funkcjonuje centrum urazowe. Z danych udostępnianych przez Ministerstwo Zdrowia⁴⁶ wynika, że w Polsce wg stanu na wrzesień 2024 r. funkcjonowało 17 centrów urazowych. Poza dwoma centrami urazowymi zlokalizowanymi w województwie śląskim w Częstochowie oraz Sosnowcu wszystkie pozostałe centra urazowe są zlokalizowane w miastach będących stolicami województw.

Poza brakiem centrum urazowego w 13 kolejnych miastach w województwie podkarpackim stwierdzono obecność pozostałych podmiotów świadczących usługi objęte zakresem analiz. Wśród nich znalazły się wszystkie największe miasta zidentyfikowane dotychczas jako najsilniej rozwinięte ośrodki w województwie podkarpackim będące miastami rdzeniowymi miejskich obszarów funkcjonalnych.

Miastami o najniższej wartości indeksu dostępności usług publicznych okazały się Cieszanów oraz Ulanów. W przypadku tych miast wartość indeksu wyniosła 6 punktów, co oznacza obecność w tych miastach zaledwie 6 rodzajów podmiotów wyróżnionych w zestawieniu. Nieznacznie lepszą sytuację stwierdzono w Baranowie Sandomierskim, Kołaczycach oraz Przecławiu. W odniesieniu do tych miast wartość indeksu dostępności usług publicznych wyniosła 7 pkt.

Tabela 33. Dostępność usług publicznych w miastach w województwie podkarpackim⁴⁷

Lp.	Miasto	I	W 1	W 2	W 3	W 4	W 5	W 6	W 7	W 8	W 9	W 10	W 11	W 12	W 13
1	Baranów Sandomierski	7	1	1	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
2	Błażowa	9	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
3	Boguchwała	9	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
4	Brzostek	8	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
5	Brzozów	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1

⁴⁶ Źródło: <https://www.gov.pl/web/zdrowie/centra-urazowe> [dostęp: 2024-09-05].

⁴⁷ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r. W1 – przedszkola (na podstawie danych BDL GUS wg stanu na 31 grudnia 2023 r.); W2 – szkoły podstawowe – przedszkola (na podstawie danych BDL GUS wg stanu na 31 grudnia 2023 r.); W3 – szkoły ponadpodstawowe dla młodzieży (zasadnicze szkoły zawodowe, licea ogólnokształcące, technika) – przedszkola (na podstawie danych BDL GUS wg stanu na 31 grudnia 2023 r.); W4 – komendy/komisariaty/posterunki Policji (na podstawie danych dostępnych na stronach KMP wg stanu na 30 sierpnia 2024 r.); W5 – straż pożarna (na podstawie danych PSP oraz OSP wg stanu na 30 sierpnia 2024 r.); W6 – biblioteki publiczne (na podstawie danych BDL GUS wg stanu na 31 grudnia 2023 r.); W7 – centra kultury, domy kultury, ośrodki kultury, kluby, świetlice (łącznie z filiami) (na podstawie danych BDL GUS wg stanu na 31 grudnia 2023 r.); W8 – przychodnie zdrowia świadczące usługi POZ (na podstawie danych BDL GUS wg stanu na 31 grudnia 2023 r.); W9 – szpitale (na podstawie danych NFZ w Rzeszowie wg stanu na 30 sierpnia 2024 r.); W10 – stacje pogotowia ratunkowego (na podstawie danych stacji pogotowia ratunkowego wg stanu na 30 sierpnia 2024 r.); W11 – szpitalne oddziały ratunkowe (na podstawie danych NFZ w Rzeszowie wg stanu na 30 sierpnia 2024 r.); W12 – centra urazowe (na podstawie danych Ministerstwa Zdrowia wg stanu na 30 sierpnia 2024 r.); W13 – sądy rejonowe (w ramach właściwości miejscowej) (na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości wg stanu na 30 sierpnia 2024 r.).

Tabela 33. Dostępność usług publicznych w miastach w województwie podkarpackim (cd.)

Lp.	Miasto	I	W 1	W 2	W 3	W 4	W 5	W 6	W 7	W 8	W 9	W 10	W 11	W 12	W 13
6	Cieszanów	6	1	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
7	Dębica	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1
8	Dubiecko	8	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0
9	Dukla	9	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
10	Dynów	9	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
11	Głogów Małopolski	8	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
12	Iwonicz-Zdrój	8	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
13	Jarosław	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1
14	Jasło	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1
15	Jedlicze	9	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
16	Kańczuga	9	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
17	Kolbuszowa	11	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1
18	Kołaczyce	7	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0
19	Krosno	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1
20	Lesko	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1
21	Leżajsk	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1
22	Lubaczów	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1
23	Łańcut	11	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1
24	Mielec	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1
25	Narol	8	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
26	Nisko	11	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1
27	Nowa Dęba	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0
28	Nowa Sarzyna	9	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
29	Oleszyce	8	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
30	Pilzno	9	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
31	Pruchnik	8	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
32	Przeclaw	7	1	1	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
33	Przemyśl	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1
34	Przeworsk	11	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1
35	Radomyśl Wielki	9	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
36	Radymno	9	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0

Tabela 33. Dostępność usług publicznych w miastach w województwie podkarpackim (cd.)

Lp.	Miasto	I	W 1	W 2	W 3	W 4	W 5	W 6	W 7	W 8	W 9	W 10	W 11	W 12	W 13
37	Ropczyce	11	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1
38	Rudnik nad Sanem	8	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
39	Rymanów	9	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
40	Rzeszów	13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
41	Sanok	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1
42	Sędziszów Małopolski	9	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
43	Sieniawa	9	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
44	Sokołów Małopolski	9	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
45	Stalowa Wola	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1
46	Strzyżów	11	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1
47	Tarnobrzeg	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1
48	Tyczyn	8	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
49	Ulanów	7	1	1	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
50	Ustrzyki Dolne	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0
51	Zagórz	8	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0
52	Zaklików	9	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0

Źródło: Opracowanie własne.

W latach 2018-2023 w 19 miastach w województwie podkarpackim wzrosła liczba przedszkoli. Największy wzrost pod tym względem wystąpił w Rzeszowie, gdzie w 2023 r. w porównaniu do roku 2018 przybyło aż 18 przedszkoli. W Sędziszowie Małopolskim przybyły 4 przedszkola, co jednak nie jest konsekwencją utworzenia nowych przedszkoli, lecz poszerzeniem granic miasta. Nieco inaczej wygląda sytuacja w drugim mieście, w którym w analizowanym okresie nastąpiło znaczne poszerzenie granic miasta, czyli w Głogowie Małopolskim. W tym mieście w 2023 r. liczba przedszkoli w porównaniu do roku 2018 r. zwiększyła się o 3, przy czym dwa przedszkola przybyły jeszcze przed poszerzeniem granic tego miasta, a jedno po poszerzeniu. Ponadto po 3 przedszkola przybyły w Jarosławiu, Jaśle, Lubaczowie oraz Łańcucie. Jedynym

miastem w województwie podkarpackim, w którym liczba przedszkoli w 2023 r. zmniejszyła się w porównaniu do roku 2018, okazało się Nisko. W 2018 r. funkcjonowało tam 8 przedszkoli, a w 2023 r. było ich 7.

Liczba oddziałów przedszkolnych w analizowanym okresie wzrosła w 43 miastach. Również pod tym względem na tle pozostałych miast w województwie podkarpackim zdecydowanie wyróżnia się Rzeszów, gdzie w roku 2023 r. w porównaniu do roku 2018 było o 62 oddziały przedszkolne więcej. W Łańcucie liczba oddziałów przedszkolnych wzrosła o 20, a w Boguchwale i Dębicy o 18. Jedynym miastem w województwie podkarpackim, w którym liczba oddziałów przedszkolnych w 2023 r. była mniejsza w porównaniu do 2018 r., okazał się Tarnobrzeg, przy czym zmiana ta była

nieznaczna. W 2018 r. opieka przedszkolna była prowadzona w tym mieście w 78 oddziałach. W 2019 r. nastąpił wzrost liczby oddziałów przedszkolnych do 81, jednak

w kolejnych latach liczba ta zmniejszyła się i wg stanu na koniec 2023 r. w Tarnobrzegu prowadzono 77 oddziałów przedszkolnych.

Tabela 34. Liczba przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w miastach województwie podkarpackim w latach 2018 i 2023⁴⁸

Lp.	Miasto	Liczba przedszkoli		Liczba oddziałów przedszkolnych	
		2018 r.	2023 r.	2018 r.	2023 r.
1	Baranów Sandomierski	2	2	3	4
2	Błażowa	2	2	11	12
3	Boguchwała	3	5	15	33
4	Brzostek	2	2	7	9
5	Brzozów	3	4	15	17
6	Cieszanów	1	1	3	3
7	Dębica	26	26	100	118
8	Dubiecko	nd. ⁴⁹	2	nd. ⁵⁰	7
9	Dukla	2	2	11	12
10	Dynów	3	3	13	13
11	Głogów Małopolski	4	7	22	34
12	Iwonicz-Zdrój	1	1	3	3
13	Jarosław	23	26	76	91
14	Jasło	20	23	71	79
15	Jedlicze	3	4	10	14
16	Kańczuga	1	1	18	19
17	Kolbuszowa	9	10	28	36
18	Kołaczyce	1	1	4	5
19	Krosno	18	18	91	94
20	Lesko	4	5	13	17
21	Leżajsk	6	6	24	25
22	Lubaczów	4	7	22	26
23	Łańcut	11	14	42	62
24	Mielec	24	26	122	138
25	Narol	2	2	6	7
26	Nisko	8	7	26	30
27	Nowa Dęba	4	4	19	21

⁴⁸ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

⁴⁹ Brak możliwości obliczenia wartości wskaźnika ze względu na odzyskanie praw miejskich przez Dubiecko 1 stycznia 2021 r.

⁵⁰ Tamże.

Tabela 34. Liczba przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w miastach województwie podkarpackim w latach 2018 i 2023 (cd.)

Lp.	Miasto	Liczba przedszkoli		Liczba oddziałów przedszkolnych	
		2018 r.	2023 r.	2018 r.	2023 r.
28	Nowa Sarzyna	3	3	11	11
29	Oleszyce	2	2	4	5
30	Pilzno	3	3	9	13
31	Pruchnik	3	3	8	9
32	Przeclaw	1	1	7	8
33	Przemyśl	31	31	117	125
34	Przeworsk	8	10	28	35
35	Radomyśl Wielki	4	4	11	12
36	Radymno	2	2	9	9
37	Ropczyce	11	12	34	47
38	Rudnik nad Sanem	5	5	13	16
39	Rymanów	3	3	13	13
40	Rzeszów	109	127	441	503
41	Sanok	12	13	65	70
42	Sędziszów Małopolski	7	11	29	41
43	Sieniawa	3	4	7	11
44	Sokołów Małopolski	3	3	12	17
45	Stalowa Wola	31	31	102	110
46	Strzyżów	4	6	17	24
47	Tarnobrzeg	21	21	78	77
48	Tyczyn	5	5	17	22
49	Ulanów	1	1	3	4
50	Ustrzyki Dolne	3	5	15	19
51	Zagórz	4	4	6	8
52	Zaklików	1	1	4	4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W 43 miastach w województwie podkarpackim w 2023 r. w porównaniu do roku 2018 zwiększyła się liczba dzieci objętych opieką przedszkolną. W Rzeszowie w analizowanym okresie opieką przedszkolną objęto o 1 608 więcej dzieci. Innymi miastami o największym wzroście liczby dzieci objętych opieką przedszkolną okazały się: Boguchwała (wzrost o 358 osób), Jarosław (wzrost o 268 osób), Głogów

Małopolski (wzrost o 244 osoby), Dębica (wzrost o 234 osoby) oraz Łańcut (wzrost o 214 osób). Liczba dzieci objętych opieką przedszkolną zmniejszyła się w 8 miastach. Największy spadek wystąpił w Cieszanowie (o 11 osób) oraz w Nowej Sarzynie (o 10 osób). Zauważenia jednak wymaga, że tendencja corocznego wzrostu liczby dzieci w przedszkolach obserwowana w latach 2018-2022 zatrzymała się w roku 2023.

W porównaniu do roku 2022 w 2023 r. podkarpackim. Jedynie w Krośnie oraz Jarosławiu liczba dzieci w przedszkolach zmniejszyła się w 28 miastach, w tym w 8 spośród zwiększyła się w tym okresie. 10 najludniejszych miast w województwie

Tabela 35. Liczba dzieci w przedszkolach w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023⁵¹

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
1	Baranów Sandomierski	66	63	71	66	82	87
2	Błażowa	257	249	237	278	294	279
3	Boguchwała	342	264	287	298	662	700
4	Brzostek	152	140	163	180	192	208
5	Brzozów	318	316	322	316	313	317
6	Cieszanów	70	67	73	74	69	59
7	Dębica	1 916	1 932	2 005	2 078	2 182	2 150
8	Dubiecko	nd. ⁵²	nd. ⁵³	nd. ⁵⁴	195	195	191
9	Dukla	251	251	257	259	288	292
10	Dynów	276	287	276	275	275	270
11	Głogów Małopolski	474	538	580	610	696	718
12	Iwonicz-Zdrój	52	57	50	49	50	44
13	Jarosław	1 532	1 471	1 594	1 643	1 780	1 800
14	Jasło	1 466	1 432	1 439	1 519	1 557	1 524
15	Jedlicze	217	218	224	247	262	291
16	Kańczuga	405	404	399	403	426	411
17	Kolbuszowa	561	586	608	625	649	665
18	Kołaczyce	88	88	80	90	100	108
19	Krosno	1 849	1 824	1 870	1 886	1 936	1 940
20	Lesko	241	266	294	310	335	331
21	Leżajsk	485	465	479	500	509	481
22	Lubaczów	386	387	403	447	472	457
23	Łańcut	857	940	965	1 017	1 066	1 071
24	Mielec	2 340	2 406	2 401	2 495	2 613	2 532
25	Narol	135	141	137	144	146	126
26	Nisko	547	585	581	592	637	649
27	Nowa Dęba	417	402	405	410	406	416
28	Nowa Sarzyna	240	235	237	241	248	230
29	Oleszyce	90	85	83	111	113	113
30	Pilzno	219	238	224	222	252	250
31	Pruchnik	172	181	184	197	193	197

⁵¹ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

⁵² Brak możliwości obliczenia wartości wskaźnika ze względu na odzyskanie praw miejskich przez Dubiecko 1 stycznia 2021 r.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Tamże.

Tabela 35. Liczba dzieci w przedszkolach w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023 (cd.)

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
32	Przeclaw	172	195	196	200	200	196
33	Przemyśl	2 170	2 110	2 157	2 222	2 292	2 207
34	Przeworsk	605	635	670	690	705	706
35	Radomyśl Wielki	243	275	279	322	360	340
36	Radymno	208	210	217	225	232	237
37	Ropczyce	705	710	773	805	868	864
38	Rudnik nad Sanem	231	235	255	249	263	270
39	Rymanów	276	269	252	252	286	279
40	Rzeszów	9 014	9 348	9 642	10 199	10 764	10 622
41	Sanok	1 303	1 328	1 331	1 393	1 436	1 402
42	Sędziszów Małopolski	557	615	629	671	704	721
43	Sieniawa	165	197	224	242	246	249
44	Sokołów Małopolski	275	291	314	318	340	373
45	Stalowa Wola	2 095	2 091	2 096	2 132	2 166	2 132
46	Strzyżów	333	343	324	397	400	395
47	Tarnobrzeg	1 527	1 526	1 563	1 646	1 637	1 633
48	Tyczyn	304	303	299	313	335	339
49	Ulanów	58	61	63	75	88	81
50	Ustrzyki Dolne	342	374	369	398	393	384
51	Zagórz	124	131	138	166	171	170
52	Zaklików	86	92	92	97	102	103

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Liczbę szkół podstawowych funkcjonujących w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023 można określić jako względnie stałą. Co prawda, ogólnie biorąc, w 2019 r. liczba szkół podstawowych w miastach w województwie podkarpackim wzrosła w porównaniu do roku

2018 r., jednak wzrost ten był spowodowany procesem likwidacji gimnazjów, który został zakończony w 2019 r. W pozostałych latach analizowanego okresu powstawanie lub likwidacja szkół podstawowych miała charakter jednostkowy.

Tabela 36. Liczba szkół podstawowych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023⁵⁵

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
1	Baranów Sandomierski	1	1	1	1	1	1
2	Błażowa	1	1	1	1	1	1
3	Boguchwała	2	2	2	2	2	2
4	Brzostek	1	1	1	1	1	1

⁵⁵ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

Tabela 36. Liczba szkół podstawowych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023 (cd.)

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
5	Brzozów	2	2	2	2	2	2
6	Cieszanów	0	0	0	0	0	0
7	Dębica	12	14	14	14	15	15
8	Dubiecko	nd. ⁵⁶	nd. ⁵⁷	nd. ⁵⁸	1	1	1
9	Dukla	1	1	1	1	1	1
10	Dynów	2	2	2	2	2	2
11	Głogów Małopolski	1	1	2	2	2	2
12	Iwonicz-Zdrój	1	1	1	1	1	1
13	Jarosław	12	12	12	12	12	12
14	Jasło	11	11	11	11	11	11
15	Jedlicze	1	1	1	1	1	1
16	Kańczuga	1	1	1	1	1	1
17	Kolbuszowa	2	2	2	2	3	3
18	Kołaczyce	1	1	1	1	1	1
19	Krosno	13	14	14	14	14	14
20	Lesko	2	2	2	2	2	2
21	Leżajsk	4	4	4	4	4	4
22	Lubaczów	4	4	4	4	4	4
23	Łańcut	5	5	5	5	5	5
24	Mielec	15	14	14	14	14	14
25	Narol	1	1	1	1	1	1
26	Nisko	5	5	5	5	5	4
27	Nowa Dęba	2	2	2	2	2	2
28	Nowa Sarzyna	1	1	1	1	1	1
29	Oleszyce	1	1	1	1	1	1
30	Pilzno	1	1	1	1	1	1
31	Pruchnik	2	2	2	2	1	1
32	Przeclaw	1	1	1	1	1	1
33	Przemyśl	19	20	20	19	19	18
34	Przeworsk	3	3	3	3	3	3
35	Radomyśl Wielki	1	1	1	1	1	1
36	Radymno	1	1	1	1	1	1
37	Ropczyce	6	6	6	6	6	6
38	Rudnik nad Sanem	4	4	4	4	4	4
39	Rymanów	2	2	2	2	2	2
40	Rzeszów	50	52	52	52	53	53
41	Sanok	9	9	9	9	9	8

⁵⁶ Brak danych ze względu na odzyskanie praw miejskich przez Dubiecko 1 stycznia 2021 r.⁵⁷ Tamże.⁵⁸ Tamże.

Tabela 36. Liczba szkół podstawowych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023 (cd.)

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
42	Sędziszów Małopolski	2	5	5	5	5	5
43	Sieniawa	1	1	1	1	1	1
44	Sokołów Małopolski	1	1	1	1	1	1
45	Stalowa Wola	13	13	12	12	12	12
46	Strzyżów	3	3	3	3	3	3
47	Tarnobrzeg	12	12	11	11	11	11
48	Tyczyn	1	1	1	1	1	1
49	Ulanów	1	1	1	1	1	1
50	Ustrzyki Dolne	3	4	4	4	4	4
51	Zagórz	2	2	2	2	2	2
52	Zaklików	1	1	1	1	1	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Likwidację gimnazjów również można uznać jako główną przyczynę zmiany liczby uczniów w szkołach podstawowych. W okresie od 2018 r. do 2021 r. zauważalny jest coroczny wzrost ogólnej liczby

uczniów szkół podstawowych kształcących się w miastach w województwie podkarpackim, po czym w roku 2022 nastąpił spadek względem roku 2021, a w 2023 r. nastąpił spadek względem roku 2022.

Tabela 37. Liczba uczniów uczęszczających do szkół podstawowych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023⁵⁹

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
1	Baranów Sandomierski	182	184	183	175	155	148
2	Błażowa	322	338	350	351	346	341
3	Boguchwała	426	439	498	519	550	555
4	Brzostek	430	371	424	418	395	349
5	Brzozów	670	668	672	672	635	632
6	Cieszanów	0	0	0	0	0	0
7	Dębica	3 969	4 001	4 075	4 087	4 123	3 963
8	Dubiecko	nd. ⁶⁰	nd. ⁶¹	nd. ⁶²	299	279	269
9	Dukla	560	560	558	566	547	536
10	Dynów	532	524	560	576	533	540
11	Głogów Małopolski	762	792	893	936	930	909
12	Iwonicz-Zdrój	133	129	130	131	119	95
13	Jarosław	3 221	3 203	3 302	3 346	3 311	3 188
14	Jasło	3 159	3 150	3 104	3 103	2 926	2 760
15	Jedlicze	500	510	517	544	502	459
16	Kańczuga	346	348	347	343	354	330

⁵⁹ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

⁶⁰ Brak danych ze względu na odzyskanie praw miejskich przez Dubiecko 1 stycznia 2021 r.

⁶¹ Tamże.

⁶² Tamże.

Tabela 37. Liczba uczniów uczęszczających do szkół podstawowych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023 (cd.)

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.	2023 r.
17	Kolbuszowa	1 041	1 032	1 099	1 141	1 146	1 130
18	Kołaczyce	250	254	257	243	212	196
19	Krosno	3 832	3 919	3 943	3 976	3 915	3 732
20	Lesko	506	503	516	508	491	494
21	Leżajsk	1 012	1 022	1 005	1 018	979	938
22	Lubaczów	1 066	1 035	1 040	1 034	1 047	994
23	Łańcut	1 560	1 543	1 553	1 584	1 633	1 577
24	Mielec	4 821	4 809	4 872	4 942	4 872	4 811
25	Narol	357	330	317	323	265	294
26	Nisko	1 029	1 060	1 080	1 076	1 058	1 009
27	Nowa Dęba	752	759	764	736	710	697
28	Nowa Sarzyna	456	422	408	407	400	379
29	Oleszyce	318	312	309	300	277	282
30	Pilzno	591	630	630	638	610	602
31	Pruchnik	419	427	405	402	413	400
32	Przeclaw	391	401	417	422	431	420
33	Przemyśl	4 859	4 911	4 922	4 863	4 798	4 581
34	Przeworsk	1 580	1 567	1 557	1 581	1 548	1 474
35	Radomyśl Wielki	321	334	324	328	334	370
36	Radymno	416	421	418	422	405	403
37	Ropczyce	1 563	1 570	1 584	1 596	1 581	1 539
38	Rudnik nad Sanem	541	562	572	589	601	569
39	Rymanów	342	362	389	393	411	413
40	Rzeszów	15 449	16 365	17 144	17 609	18 172	18 230
41	Sanok	3 055	3 083	3 103	3 142	3 156	3 020
42	Sędziszów Małopolski	752	1 089	1 123	1 167	1 148	1 161
43	Sieniawa	369	386	412	409	408	401
44	Sokołów Małopolski	499	509	540	586	594	610
45	Stalowa Wola	4 522	4 492	4 448	4 475	4 356	4 072
46	Strzyżów	807	837	832	819	811	780
47	Tarnobrzeg	3 353	3 402	3 340	3 229	3 128	3 046
48	Tyczyn	434	474	499	516	498	485
49	Ulanów	179	167	150	158	155	134
50	Ustrzyki Dolne	1 002	966	962	945	967	981
51	Zagórz	406	383	391	381	363	353
52	Zaklików	234	222	217	222	216	194

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W okresie objętym zakresem analiz, tj. w latach 2018-2022⁶³ zauważalny jest sukcesywny spadek liczby szkół ponadpodstawowych prowadzonych w miastach

w województwie podkarpackim. W 2022 r. w porównaniu do 2018 r. liczba szkół ponadpodstawowych zmniejszyła się w 20 miastach w województwie podkarpackim. Największy

⁶³ Najbardziej aktualne dane dotyczące liczby szkół ponadpodstawowych dostępne w BDL GUS w czasie wykonania niniejszych analiz odnosiły się do stanu na 31 grudnia 2022 r.

ubytek pod tym względem nastąpił w Rzeszowie, gdzie liczba szkół zmniejszyła się o 15. W 4 miastach liczba szkół uległa zwiększeniu. W Głogowie Małopolskim, Kańczudze, Mielcu oraz Przeworsku w analizowanym okresie

przybyło po jednej szkole ponadpodstawowej. W 2022 r. kształcenie na poziomie ponadpodstawowym było prowadzone w 44 miastach w województwie podkarpackim.

Tabela 38. Liczba szkół ponadpodstawowych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023⁶⁴

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.
1	Błażowa	1	1	1	1	1
2	Boguchwała	1	1	1	1	1
3	Brzostek	3	0	0	0	0
4	Brzozów	7	7	7	7	7
5	Dębica	22	21	20	19	19
6	Dubiecko	nd. ⁶⁵	nd. ⁶⁶	nd. ⁶⁷	1	1
7	Dukla	1	1	1	1	1
8	Dynów	3	3	3	3	3
9	Głogów Małopolski	1	2	2	2	2
10	Iwonicz-Zdrój	4	4	4	4	4
11	Jarosław	30	31	30	30	29
12	Jasło	23	19	18	18	17
13	Jedlicze	3	3	3	3	3
14	Kańczuga	1	2	2	2	2
15	Kolbuszowa	3	3	3	3	3
16	Kołaczyce	1	1	1	1	1
17	Krosno	26	25	24	25	25
18	Lesko	6	6	6	6	6
19	Leżajsk	9	8	8	7	7
20	Lubaczów	7	7	6	7	7
21	Łańcut	12	11	11	11	11
22	Mielec	24	25	27	24	25
23	Nisko	4	4	3	3	3
24	Nowa Dęba	4	4	4	4	3
25	Nowa Sarzyna	1	1	1	1	1
26	Oleszyce	4	3	4	5	4
27	Pilzno	3	3	3	4	3
28	Przecław	1	1	1	0	0
29	Przemyśl	39	37	34	33	34
30	Przeworsk	6	6	7	7	7
31	Radomyśl Wielki	3	3	3	2	2
32	Radymno	2	2	2	2	2
33	Ropczyce	9	8	8	8	8
34	Rudnik nad Sanem	3	3	3	3	3

⁶⁴ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

⁶⁵ Brak danych ze względu na odzyskanie praw miejskich przez Dubiecko 1 stycznia 2021 r.

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ Tamże.

Tabela 38. Liczba szkół ponadpodstawowych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023 (cd.)

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.
35	Rymanów	1	1	1	1	1
36	Rzeszów	87	78	75	74	72
37	Sanok	17	16	16	16	16
38	Sędziszów Małopolski	2	2	2	2	2
39	Sieniawa	2	2	2	1	1
40	Sokołów Małopolski	3	3	3	3	3
41	Stalowa Wola	22	21	21	21	21
42	Strzyżów	5	5	5	4	4
43	Tarnobrzeg	30	28	26	28	27
44	Tyczyn	1	1	1	1	1
45	Ustrzyki Dolne	6	6	5	5	5
46	Zaklików	1	1	1	1	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Spadek liczby szkół ponadpodstawowych w miastach w województwie podkarpackim nie jest bezpośrednio powiązany z sytuacją dotyczącą liczby uczniów kształcących się na poziomie ponadpodstwowym, ponieważ pod tym względem nie jest zauważalna wyraźna tendencja w analizowanym okresie. W 2019 r. w porównaniu do 2018 r. nastąpił wyraźny wzrost liczby uczniów szkół

ponadpodstawowych, po czym w 2020 r. nastąpił spadek względem roku 2019 r. W 2021 r. ogólna liczba uczniów szkół ponadpodstawowych kształcących się w miastach w województwie podkarpackim była zbliżona jak w 2020 r., a w 2022 r. w porównaniu do roku 2021 nastąpił ponowny wzrost.

Tabela 39. Liczba uczniów szkół ponadpodstawowych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023⁶⁸

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.
1	Błażowa	49	74	80	72	78
2	Boguchwała	124	189	179	207	225
3	Brzostek	245	0	0	0	0
4	Brzozów	1 307	1 623	1 573	1 594	1 699
5	Dębica	4 127	4 971	4 843	4 877	5 064
6	Dubiecko	nd. ⁶⁹	nd. ⁷⁰	nd. ⁷¹	114	126
7	Dukla	25	29	19	29	23
8	Dynów	652	837	799	792	839
9	Głogów Małopolski	94	134	145	140	167
10	Iwonicz-Zdrój	244	262	226	206	191
11	Jarosław	5 269	6 482	6 314	6 213	6 563
12	Jasło	4 396	5 141	5 158	5 067	5 293
13	Jedlicze	182	249	259	289	348

⁶⁸ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

⁶⁹ Brak danych ze względu na odzyskanie praw miejskich przez Dubiecko 1 stycznia 2021 r.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Tamże.

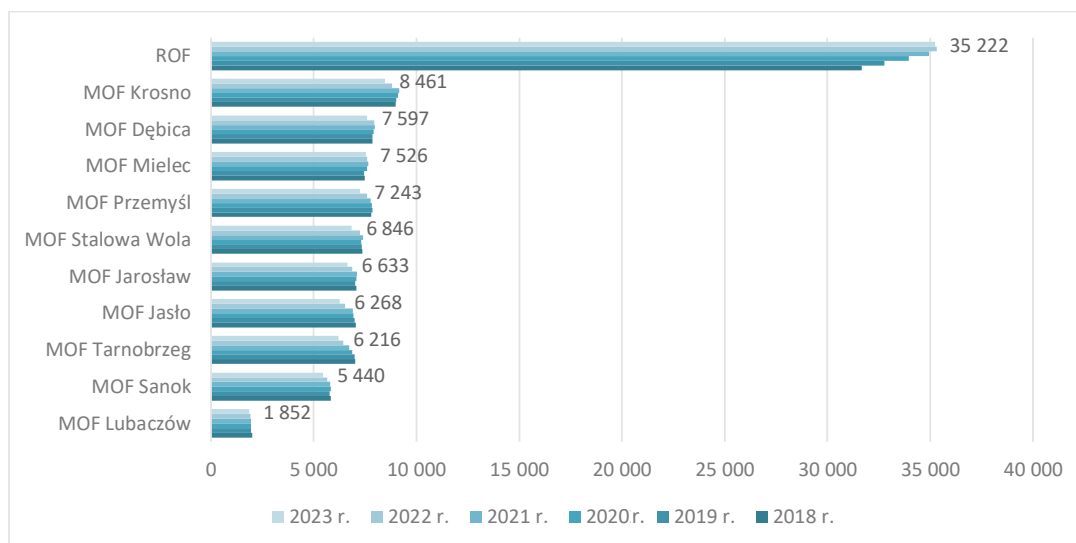
Tabela 39. Liczba uczniów szkół ponadpodstawowych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023 (cd.)

Lp.	Miasto	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.
14	Kańczuga	84	147	146	159	200
15	Kolbuszowa	867	1 152	1 204	1 186	1 190
16	Kołaczyce	255	293	323	334	389
17	Krosno	6 147	7 399	7 192	7 052	7 276
18	Lesko	658	769	743	745	785
19	Leżajsk	2 890	3 551	3 465	3 372	3 634
20	Lubaczów	1 417	1 846	1 616	1 585	1 614
21	Łańcut	1 885	2 442	2 510	2 537	2 801
22	Mielec	5 584	6 494	6 421	6 292	6 402
23	Nisko	903	1 179	1 210	1 199	1 206
24	Nowa Dęba	388	436	421	410	407
25	Nowa Sarzyna	33	114	128	172	209
26	Oleszyce	237	264	236	241	218
27	Pilzno	294	328	329	320	346
28	Przecław	33	12	12	0	0
29	Przemyśl	5 590	6 537	6 151	5 940	6 035
30	Przeworsk	1 256	1 484	1 532	1 526	1 667
31	Radomyśl Wielki	137	213	199	180	178
32	Radymno	167	215	209	203	210
33	Ropczyce	1 988	2 385	2 341	2 370	2 516
34	Rudnik nad Sanem	133	190	201	198	178
35	Rymanów	285	349	354	366	437
36	Rzeszów	20 353	23 790	23 368	24 081	24 506
37	Sanok	3 992	4 740	4 632	4 526	4 690
38	Sędziszów Małopolski	573	770	749	726	756
39	Sieniawa	64	84	62	50	29
40	Sokołów Małopolski	292	424	448	453	461
41	Stalowa Wola	4 752	5 723	5 478	5 294	5 532
42	Strzyżów	890	1 178	1 191	1 212	1 261
43	Tarnobrzeg	3 888	4 580	4 551	4 542	4 937
44	Tyczyn	122	196	192	190	197
45	Ustrzyki Dolne	576	693	658	630	636
46	Zaklików	41	58	44	32	22

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W latach 2018-2023 tylko w dwóch podkarpackich MOF wzrosła liczba uczniów szkół podstawowych, przy czym w przypadku MOF Mielca ten wzrost był nieznaczny i wyniósł zaledwie 0,8%. Wyraźny wzrost przekraczający 11% nastąpił w Rzeszowskim

Obszarze Funkcjonalnym. W pozostałych MOF zauważalny jest wyraźny spadek liczby uczniów szkół podstawowych w analizowanym okresie. W przypadku MOF Jasła oraz MOT Tarnobrzega przekroczył on 11%.

Wykres 17. Liczba uczniów szkół podstawowych w podziale na MOF w województwie podkarpackim w latach 2018-2023⁷²

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

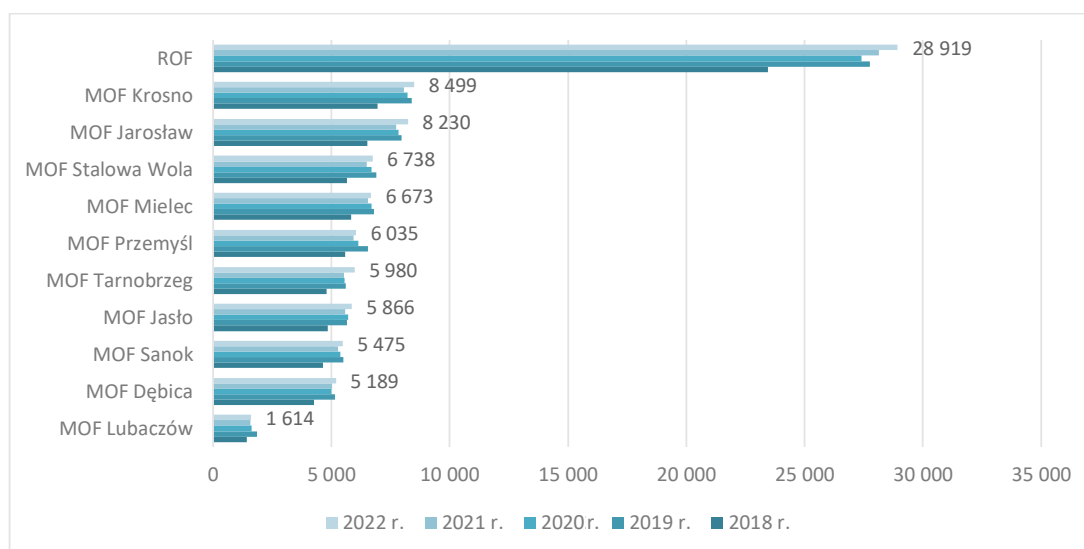
We wszystkich MOF zdelimitowanych dotychczas w województwie podkarpackim w latach 2018-2022 wzrosła liczba uczniów szkół ponadpodstawowych. Nie jest to jednak konsekwencja zachodzących procesów demograficznych, ale zmian w szkolnictwie wynikających z likwidacji gimnazjów. Wg stanu na koniec 2022 r. najwięcej uczniów uczęszczało do szkół znajdujących się na terenie Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego. Zwraca zarazem uwagę relatywnie duża liczba uczniów uczęszczających do szkół znajdujących się na terenie MOF Jarosławia, co świadczy o dużej sile oddziaływania szkół z tego MOF na otoczenie. Wartość wskaźnika liczby uczniów szkół ponadpodstawowych w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców w przypadku MOF Jarosławia wyniosła 96 osób i była najwyższa spośród wszystkich MOF dotychczas zdelimitowanych w województwie podkarpackim, co zarazem można uznać za niewątpliwą silną stronę tego MOF. Dla porównania w odniesieniu do drugiego pod tym względem MOF Krosna wartość tak obliczonego wskaźnika wyniosła 76 osób. Najmniej osób (56) w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców uczęszczało do szkół ponadpodstawowych znajdujących się na terenie MOF Dębicy.

Niemal we wszystkich miastach w województwie podkarpackim zapewnione są usługi w zakresie bezpieczeństwa poprzez obecność jednostek lub komórek organizacyjnych Policji w randze co najmniej posterunku. Wyjątek w tym zakresie stanowi jedynie Jawornik Polski, co może być spowodowane relatywnie niedawnym odzyskaniem praw miejskich, które nastąpiło 1 stycznia 2024 r. Za zapewnienie bezpieczeństwa w tym mieście odpowiada Komisariat Policji w Kańczudze.

Ranga jednostek lub komórek organizacyjnych Policji znajdujących się w poszczególnych miastach w województwie podkarpackim jest ściśle powiązana z podziałem administracyjnym. W Rzeszowie jako stolicy województwa swoją siedzibę posiada Komenda Wojewódzka Policji. Oprócz tego w mieście tym, podobnie jak w pozostałych miastach na prawach powiatu, czyli w Krośnie, Tarnobrzegu oraz Przemyśle swoją siedzibę posiadają Miejskie Komendy Policji. W pozostałych miastach będących siedzibami powiatów swoje siedziby posiadają Komendy Powiatowe Policji. W pozostałych 21 miastach znajdują się komisariaty Policji, a w 11 posterunki.

⁷² W zestawieniu dotyczącym MOF Jarosławia zgodnie z zapisami „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030” uwzględniono gminę wiejską Jarosław, mimo że formalnie nie przystąpiła ona do porozumienia międzygminnego konstytuującego MOF. W celu uzyskania jednolitej perspektywy porównawczej dla całego okresu poddanego analizie w zestawieniu dotyczącym Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego uwzględniono gminę Błażowa oraz gminę Hyżne, mimo że przystąpiły one do ROF w listopadzie 2021 r.

Wykres 18. Liczba uczniów szkół ponadpodstawowych w podziale na MOF w województwie podkarpackim w latach 2018-2022⁷³

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Tabela 40. Jednostki lub komórki organizacyjne Policji w miastach w województwie podkarpackim

Lp.	Miasto	Rodzaj jednostki lub komórki organizacyjnej	Przynależność do komendy
1	Baranów Sandomierski	posterunek	KMP w Tarnobrzegu
2	Bircza	posterunek	KMP w Przemyśle
3	Błażowa	posterunek	KMP w Rzeszowie
4	Boguchwała	komisariat	KMP w Rzeszowie
5	Brzostek	komisariat	KPP w Dębicy
6	Brzozów	Komenda Powiatowa Policji	KPP w Brzozowie
7	Cieszanów	posterunek	KPP w Lubaczowie
8	Dębica	Komenda Powiatowa Policji	KPP w Dębicy
9	Dubiecko	komisariat	KMP w Przemyśle
10	Dukla	komisariat	KMP w Krośnie
11	Dynów	komisariat	KMP w Rzeszowie
12	Głogów Małopolski	komisariat	KMP w Rzeszowie
13	Iwonicz-Zdrój	posterunek	KMP w Krośnie
14	Jarosław	Komenda Powiatowa Policji	KPP w Jarosławiu

⁷³ W zestawieniu dotyczącym MOF Jarosławia zgodnie z zapisami „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030” uwzględniono gminę wiejską Jarosław, mimo że formalnie nie przystąpiła ona do porozumienia międzygminnego konstytuującego MOF. W celu uzyskania jednolitej perspektywy porównawczej dla całego okresu poddanego analizie w zestawieniu dotyczącym Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego uwzględniono gminę Błażowa oraz gminę Hyżne, mimo że przystąpiły one do ROF w listopadzie 2021 r.

Tabela 40. Jednostki lub komórki organizacyjne Policji w miastach w województwie podkarpackim (cd.)

Lp.	Miasto	Rodzaj jednostki lub komórki organizacyjnej	Przynależność do komendy
15	Jawornik Polski	brak	nd.
16	Jasło	Komenda Powiatowa Policji	KPP w Jasle
17	Jedlicze	komisariat	KMP w Krośnie
18	Kańczuga	komisariat	KPP w Przeworsku
19	Kolbuszowa	Komenda Powiatowa Policji	KPP w Kolbuszowej
20	Kołaczyce	posterunek	KPP w Jasle
21	Krosno	Komenda Miejska Policji	KMP w Krośnie
22	Lesko	Komenda Powiatowa Policji	KPP w Lesku
23	Leżajsk	Komenda Powiatowa Policji	KPP w Leżajsku
24	Lubaczów	Komenda Powiatowa Policji	KPP w Lubaczowie
25	Łańcut	Komenda Powiatowa Policji	KPP w Łańcucie
26	Mielec	Komenda Powiatowa Policji	KPP w Mielcu
27	Narol	posterunek	KPP w Lubaczowie
28	Nisko	Komenda Powiatowa Policji	KPP w Nisku
29	Nowa Dęba	komisariat	KMP w Tarnobrzegu
30	Nowa Sarzyna	komisariat	KPP w Leżajsku
31	Oleszyce	komisariat	KPP w Lubaczowie
32	Pilzno	komisariat	KPP w Dębicy
33	Pruchnik	komisariat	KPP w Jarosławiu
34	Przecław	posterunek	KPP w Mielcu
35	Przemyśl	Komenda Miejska Policji	KMP w Przemyśle
36	Przeworsk	Komenda Powiatowa Policji	KPP w Przeworsku
37	Radomyśl Wielki	komisariat	KPP w Mielcu
38	Radymno	komisariat	KPP w Jarosławiu
39	Ropczyce	Komenda Powiatowa Policji	KPP w Ropczycach
40	Rudnik nad Sanem	komisariat	KPP w Nisku
41	Rymanów	komisariat	KMP w Krośnie
42	Rzeszów	Komenda Wojewódzka Policji	KMP w Rzeszowie

Tabela 40. Jednostki lub komórki organizacyjne Policji w miastach w województwie podkarpackim (cd.)

Lp.	Miasto	Rodzaj jednostki lub komórki organizacyjnej	Przynależność do komendy
43	Sanok	Komenda Powiatowa Policji	KPP w Sanoku
44	Sędziszów Małopolski	komisariat	KPP w Ropczycach
45	Sieniawa	komisariat	KPP w Przeworsku
46	Sokołów Małopolski	komisariat	KMP w Rzeszowie
47	Stalowa Wola	Komenda Powiatowa Policji	KPP w Stalowej Woli
48	Strzyżów	Komenda Powiatowa Policji	KPP w Strzyżowie
49	Tarnobrzeg	Komenda Miejska Policji	KMP w Tarnobrzegu
50	Tyczyn	komisariat	KMP w Rzeszowie
51	Ulanów	posterunek	KPP w Nisku
52	Ustrzyki Dolne	Komenda Powiatowa Policji	KPP w Ustrzykach Dolnych
53	Zagórz	posterunek	KPP w Sanoku
54	Zaklików	posterunek	KPP w Stalowej Woli

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dostępnych na stronie Komendy Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie wg stanu na 6.09.2024 r.

Struktura Państwowej Straży Pożarnej jest zorganizowana podobnie jak struktura Policji. W Rzeszowie jako stolicy województwa swoją siedzibę posiada Komenda Wojewódzka Państwowej Straży Pożarnej, komendy miejskie posiadają swoje siedziby w miastach na prawach powiatu, tj. w Rzeszowie, Krośnie, Przemyślu oraz Tarnobrzegu, a w pozostałych miastach będących siedzibami powiatów znajdują się komendy powiatowe. Ponadto do krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego włączone są jednostki ochotniczej straży pożarnej.

We wszystkich miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023 funkcjonowały biblioteki publiczne, a ich liczba była względnie stała. W porównaniu do roku 2018 w 2023 r. o 2 zwiększyła się liczba bibliotek w Sędziszowie Małopolskim, a o 1 w Głogowie Małopolskim, co można wyjaśniać poszerzeniem granic tych

miast. Oprócz tego o 1 zwiększyła się liczba bibliotek w Cieszanowie. Jedynym miastem, w którym w analizowanym okresie zmniejszyła się liczba bibliotek, okazał się Leżajsk.

Znacznie większe różnicowania wystąpiły w zakresie wielkości księgozbiorów. W 2023 r. w porównaniu do roku 2018 księgozbiory najbardziej zmniejszyły się w bibliotekach w Rzeszowie (o niespełna 37 tys. woluminów), Łańcucie (o niespełna 28 tys. woluminów) oraz w Radymnie (o niespełna 11 tys. woluminów). Z kolei w analizowanym okresie księgozbiór bibliotek w Sędziszowie Małopolskim zwiększył się o ponad 14 tys. woluminów (co wynika z poszerzenia granic miasta i zwiększenia liczby bibliotek), w Stalowej Woli o niespełna 12,5 tys. woluminów, a w Jaśle o 10,5 woluminów.

Tabela 41. Liczba bibliotek publicznych oraz wielkość księgozbiorów w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018 i 2023⁷⁴

Lp.	Miasto	Liczba bibliotek publicznych		Wielkość księgozbioru	
		2018 r.	2023 r.	2018 r.	2023 r.
1	Baranów Sandomierski	1	1	19 561	20 636
2	Błażowa	1	1	22 663	21 057
3	Boguchwała	1	1	29 071	35 136
4	Brzostek	1	1	23 169	24 590
5	Brzozów	1	1	43 667	41 202
6	Cieszanów	1	2	19 976	27 735
7	Dębica	5	5	158 004	153 411
8	Dubiecko	nd. ⁷⁵	1	nd. ⁷⁶	13 825
9	Dukla	1	1	34 759	36 732
10	Dynów	1	1	22 984	25 977
11	Głogów Małopolski	1	2	26 625	32 872
12	Iwonicz-Zdrój	2	2	24 279	23 226
13	Jarosław	3	3	97 127	98 607
14	Jasło	4	4	110 157	120 668
15	Jedlicze	1	1	22 478	23 566
16	Kańczuga	1	1	16 845	18 842
17	Kolbuszowa	1	1	70 136	75 564
18	Kołaczyce	1	1	27 395	27 651
19	Krosno	8	8	281 389	283 065
20	Lesko	1	1	38 819	37 959
21	Leżajsk	3	2	41 708	38 822
22	Lubaczów	2	2	67 074	76 200
23	Łańcut	3	3	120 071	92 369
24	Mielec	7	7	205 389	209 496
25	Narol	1	1	11 610	17 741
26	Nisko	1	1	41 238	48 747
27	Nowa Dęba	2	2	33 945	35 489
28	Nowa Sarzyna	1	1	33 320	30 601
29	Oleszyce	1	1	20 780	21 403
30	Pilzno	1	1	24 813	21 090
31	Pruchnik	1	1	9 189	9 942
32	Przeclaw	1	1	19 554	21 850
33	Przemyśl	8	8	275 907	277 551
34	Przeworsk	2	2	81 242	86 631
35	Radomyśl Wielki	1	1	24 593	27 577

⁷⁴ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

⁷⁵ Brak danych ze względu na odzyskanie praw miejskich przez Dubiecko 1 stycznia 2021 r.

⁷⁶ Tamże.

Tabela 41. Liczba bibliotek publicznych oraz wielkość księgozbiorów w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018 i 2023 (cd.)

Lp.	Miasto	Liczba bibliotek publicznych		Wielkość księgozbioru	
		2018 r.	2023 r.	2018 r.	2023 r.
36	Radymno	1	1	31 419	20 807
37	Ropczyce	2	2	37 158	41 610
38	Rudnik nad Sanem	1	1	14 156	14 834
39	Rymanów	1	1	25 567	27 402
40	Rzeszów	19	19	550 886	514 116
41	Sanok	5	5	120 536	122 428
42	Sędziszów Małopolski	1	3	24 825	39 094
43	Sieniawa	1	1	15 772	17 709
44	Sokołów Małopolski	1	1	26 393	31 713
45	Stalowa Wola	5	5	234 796	247 369
46	Strzyżów	1	1	50 080	48 102
47	Tarnobrzeg	9	9	216 514	219 535
48	Tyczyn	1	1	24 091	24 325
49	Ulanów	1	1	19 196	18 823
50	Ustrzyki Dolne	1	1	44 481	49 600
51	Zagórz	1	1	25 367	25 729
52	Zaklików	1	1	11 771	15 934

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Z danych BDL GUS aktualnych na 31 grudnia 2023 r. wynika, że niemal we wszystkich miastach w województwie podkarpackim funkcjonowały centra kultury, domy kultury, ośrodki kultury, kluby lub świetlice. Jedynie w odniesieniu do Dubiecka i Kołaczyc nie wykazano funkcjonowania tego typu instytucji⁷⁷.

Według stanu na 31 grudnia 2023 r. w każdym mieście w województwie podkarpackim znajdowała się co najmniej jedna przychodnia świadcząca usługi w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej.

Z danych zawartych w „Wykazie świadczeniodawców zakwalifikowanych do poszczególnych poziomów systemu podstawowego szpitalnego zabezpieczenia świadczeń opieki zdrowotnej na terenie województwa podkarpackiego” Narodowego Funduszu Zdrowia Oddział w Rzeszowie wg stanu na 12 lipca 2024 r. wynika, że szpitale są

prowadzone w 22 miastach w województwie podkarpackim. Funkcjonują one we wszystkich miastach będących siedzibami powiatów. Jedynym miastem w województwie podkarpackim niebędącym siedzibą powiatu, w którym znajduje się szpital jest Nowa Dęba.

Z danych zawartych w „Tabeli nr 1– Rejony operacyjne i miejsca stacjonowania zespołów ratownictwa medycznego” wg stanu na 9 września 2023 r. stanowiącej załącznik nr 1 do „Planu działania systemu Państwowe Ratownictwo Medyczne dla województwa podkarpackiego” wynika, że miejsca stacjonowania zespołów ratownictwa medycznego znajdowały się w 43 miastach w województwie podkarpackim. Nie było ich jedynie w Baranowie Sandomierskim, Cieszanowie, Głogowie Małopolskim, Iwoniczu-Zdroju, Jaworniku Polskim, Kołaczycach, Oleszycach, Przecławiu, Rudniku nad Sanem, Tyczynie oraz Ulanowie. Nie

⁷⁷ Dane nie obejmowały Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

stanowi to jednak przesłanki do sformułowania wniosku, że w miastach tych nie jest zapewniona dostępność do ratownictwa medycznego, ponieważ miejsca stacjonowania zespołów ratownictwa medycznego stanowią sieć pokrywających się rejonów obejmujących obszar całego województwa. Z danych zawartych w zestawieniu „Szpitalne Oddziały Ratunkowe (SOR) na terenie województwa podkarpackiego” opublikowanym przez Narodowy Fundusz Zdrowia Oddział w Rzeszowie wynika, że na terenie województwa podkarpackiego wg stanu na lipiec 2024 r. funkcjonowało 15 szpitalnych oddziałów ratunkowych w 14 następujących miastach (z dwoma oddziałami funkcjonującymi w Rzeszowie):

- 1) Brzozów;
- 2) Dębica;
- 3) Jarosław;
- 4) Jasło;
- 5) Krosno;
- 6) Lesko;
- 7) Leżajsk;
- 8) Lubaczów;
- 9) Mielec;
- 10) Przemyśl;
- 11) Rzeszów;
- 12) Sanok;
- 13) Stalowa Wola;
- 14) Tarnobrzeg.

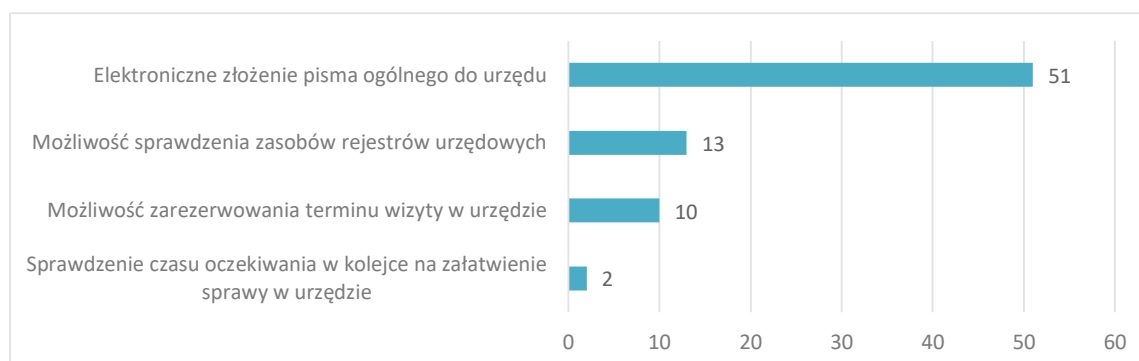
Sądy rejonowe znajdują się w 20 miastach w województwie podkarpackim będących siedzibami powiatów. Jedynym miastem

będącym siedzibą powiatu, w którym nie znajduje się sąd rejonowy, są Ustrzyki Dolne, a sądem rejonowym właściwym dla powiatu bieszczadzkiego jest Sąd Rejonowy w Lesku.

Zagadnienie dostępności oraz jakości usług publicznych zostało poruszone także w ramach ankiety sprawozdawczej wypełnionej przez przedstawicieli wszystkich miast w województwie podkarpackim. Respondentów zapytano o dostępność wybranych usług świadczonych za pośrednictwem internetu (on-line). Zapytano o świadczenie 4 usług: możliwość złożenia elektronicznego pisma ogólnego do urzędu, możliwość sprawdzenia czasu oczekiwania w kolejce na załatwienie sprawy w urzędzie, możliwość zarezerwowania terminu wizyty w urzędzie oraz możliwość sprawdzenia zasobów rejestrów urzędowych.

Zapewnienie możliwości złożenia elektronicznego pisma ogólnego do urzędu zadeklarowało 51 przedstawicieli spośród 54 podkarpackich miast. Znacznie rzadziej wskazywano na zapewnienie możliwości sprawdzenia zasobów rejestrów urzędowych (13 miast) oraz możliwości zarezerwowania terminu wizyty w urzędzie (10 miast). Zaledwie w odniesieniu do 2 miast zadeklarowano zapewnienie możliwości sprawdzenia czasu oczekiwania w kolejce na załatwienie sprawy w urzędzie, co jednak może wynikać z braku potrzeby wdrażania systemów kolejkowych w szczególności w mniejszych miastach, gdzie ze względu na relatywnie niewielką liczbę obsługiwanych osób obsługa odbywa się zazwyczaj na bieżąco.

Wykres 19. Wybrane usługi elektroniczne świadczone przez podkarpackie urzędy miast za pośrednictwem internetu (on-line)

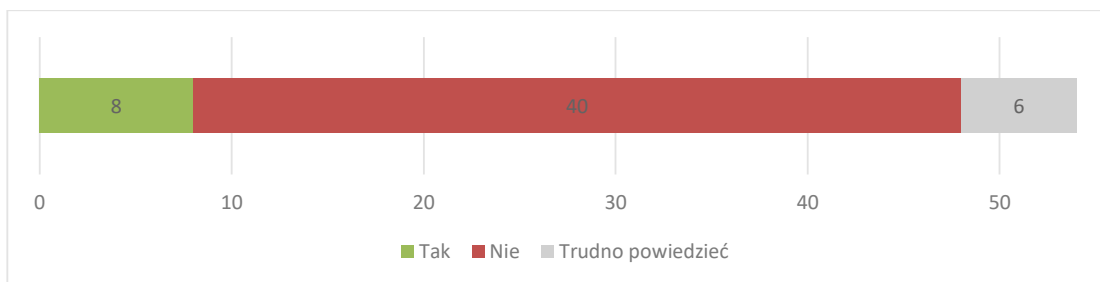

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

Ważnym elementem w kontekście dążenia do zapewnienia jak najwyższej jakości świadczonych usług jest prowadzenie cyklicznych badań satysfakcji klienta urzędu. Dlatego przedstawiciele miast w województwie podkarpackim zapytano o to, czy od

początku 2023 r. w reprezentowanym przez nich urzędzie były prowadzone takie badania. Przedstawiciele zaledwie 8 spośród 54 podkarpackich miast udzielili odpowiedzi twierdzącej na tak zadane pytanie.

Wykres 20. Przeprowadzenie badań satysfakcji klienta urzędu od początku 2023 r. w miastach w województwie podkarpackim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

Warto zarazem zauważyć, że badania satysfakcji klienta zostały przeprowadzone tylko w jednym urzędzie miasta spośród 28 urzędów miast niebędących częścią

dotychczas zdelimitowanych MOF, a także w trzech gminach wiejskich będących częścią MOF.

Najwyższa wartość opracowanego indeksu dostępności usług publicznych składającego się z 13 wskaźników została stwierdzona w odniesieniu do Rzeszowa.

Wysoki poziom dostępności usług publicznych stwierdzono także w odniesieniu do wszystkich największych miast w województwie podkarpackim będących miastami rdzeniowymi dotychczas zdelimitowanych miejskich obszarów funkcjonalnych. Miastami o najniższej wartości indeksu dostępności usług publicznych okazały się Cieszanów oraz Ulanów.

W przedziale czasowym od początku 2023 r. zaledwie w odniesieniu do 8 spośród 54 podkarpackich miast zadeklarowano prowadzenie badań satysfakcji klienta. Ponadto w tym okresie badania satysfakcji klienta zostały przeprowadzone tylko w jednym urzędzie miasta spośród 28 urzędów miast niebędących częścią dotychczas zdelimitowanych MOF, a także w trzech gminach wiejskich będących częścią MOF.

3.3.3. Usługi publiczne skierowane do cudzoziemców

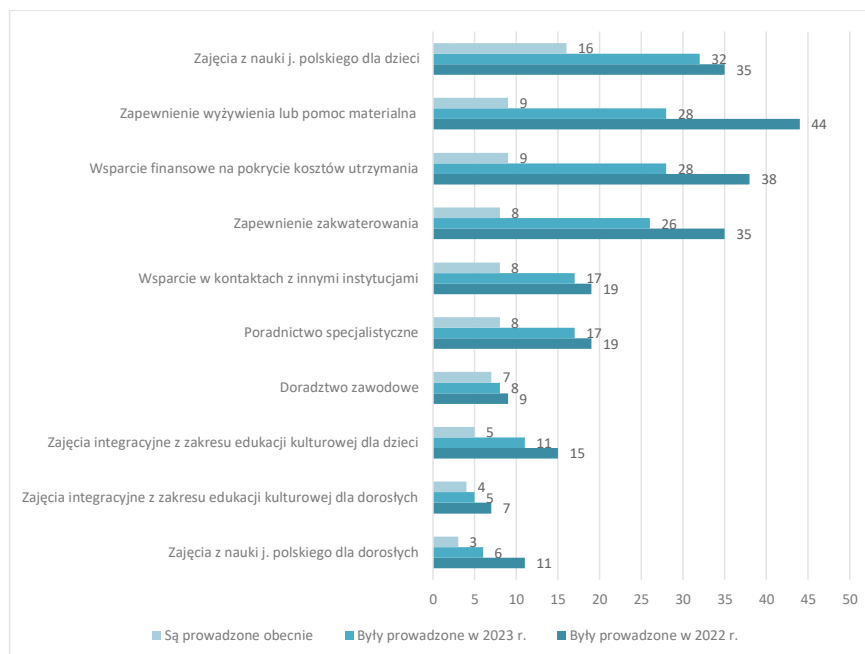
Na podstawie danych zebranych za pomocą ankiety sprawozdawczej wypełnianej przez przedstawicieli gmin miejskich i miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim w miarę upływu czasu od wybuchu konfliktu zbrojnego w Ukrainie skutkującego napływem fali uchodźców zauważalne jest bardzo wyraźne zmniejszenie się liczby samorządów podejmujących działania skierowane do cudzoziemców. Zauważalna jest także bardzo wyraźna zmiana rodzajów podejmowanych działań. W 2022 r. w przypadku zdecydowanej

większości samorządów miejskich lub miejsko-wiejskich podejmowano działania o charakterze humanitarnym takie jak zapewnienie żywienia lub pomoc materialna, wsparcie finansowe na pokrycie kosztów utrzymania czy zapewnienie zakwaterowania. Zauważalne jest zarazem, że już w 2022 r. większość podkarpackich samorządów miejskich lub miejsko-wiejskich podjęła działania mające na celu adaptację dzieci poprzez naukę języka polskiego. Tego typu działania były podejmowane najczęściej również w 2023 r. Zauważalny jest jednak bardzo wyraźny spadek liczby samorządów podejmujących tego typu działania wg stanu na sierpień/wrzesień 2024 r. W zaledwie

niespełna co trzecim podkarpackim samorządzie miejskim lub miejsko-wiejskim prowadzono zajęcia z języka polskiego dla dzieci. Szczególnie jednak widoczna jest niewielka liczba samorządów miejskich lub miejsko-wiejskich podejmujących różnego rodzaju działania mające na celu integrację kulturową cudzoziemców. Prowadzenie zajęć z integracji kulturowej dla dzieci zadeklarowano w odniesieniu jedynie do 5 podkarpackich miast, prowadzenie tego typu zajęć skierowanych dla dorosłych – zaledwie w odniesieniu do 4 miast, a zajęcia z nauki języka polskiego dla osób dorosłych – zaledwie w odniesieniu do 3 miast.

Oczywiście podejmowanie tego typu działań jest w dużym stopniu uzależnione od popytu na nie, który w szczególności w mniejszych ośrodkach może być niewielki ze względu na znikomą liczbę cudzoziemców. Mimo to podejmowanie przez tak niewielką liczbę miast działań mających na celu wzmacnianie integracji kulturowej oraz adaptację cudzoziemców należy uznać za zjawisko niekorzystne, ponieważ integracja cudzoziemców powinna stanowić główny cel przemyślanej polityki migracyjnej. Przykłady niepowodzeń w tym zakresie występujące w państwach Europy Zachodniej pokazują, jak ważne jest to zagadnienie.

Wykres 21. Działania skierowane do cudzoziemców podejmowane w latach 2022-2024 w gminach miejskich i miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

Ponadto respondenci badania ankietowego wskazywali następujące działania podejmowane w gminach na rzecz cudzoziemców:

- klasy przygotowawcze dla uczniów ukraińskich I-III oraz IV-VI;
- monitoring sytuacji dziecka nieletniego przez opiekuna tymczasowego ustanowionego przez sąd;
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i wsparcie ich działań na rzecz cudzoziemców;
- pomoc dla mieszkańców gmin partnerskich w Ukrainie;
- przeciwdziałanie przemocy domowej;

- udzielenie miejsc w placówkach wsparcia dziennego – w świetlicach;
- współorganizacja z Policją działań profilaktycznych dotyczących bezpieczeństwa publicznego;
- dowożenie dzieci na zajęcia.

Za dobrą praktykę w zakresie podejmowania działań mających na celu wzmacnianie integrację cudzoziemców można uznać działalność Międzynarodowego Centrum Integracji FENIKS działającego w Rzeszowie. Centrum to zostało otwarte w kwietniu 2024 r. Za dobrą praktykę a zarazem element wyróżniający można uznać to, że powstało ono we współpracy z Urzędem

Miasta Rzeszowa z inicjatywy podmiotu prywatnego, tj. przedsiębiorstwa Phoenix Contact zajmującego się produkcją rozwiązań z zakresu elektromobilności. Centrum zostało pomyślane jako miejsce spotkań

oraz organizacji wydarzeń kulturalnych, wystaw, spotkań dotyczących literatury i sztuki, warsztatów, szkoleń i konferencji zarówno dla dorosłych jak i dzieci⁷⁸.

Najczęściej wskazywanymi w ankiecie sprawozdawczej działaniami skierowanymi do cudzoziemców podejmowanymi w podkarpackich miastach są zajęcia dla dzieci z języka polskiego. W 2024 r. zauważalny jest bardzo wyraźny spadek liczby samorządów podejmujących działania na rzecz cudzoziemców w porównaniu do 2022 r., kiedy miał miejsce napływ fali uchodźców z Ukrainy spowodowany agresją zbrojną na Ukrainę ze strony Rosji.

Za niekorzystne zjawisko można uznać podejmowanie przez niewielką liczbę miast działań mających na celu wzmacnianie integracji kulturowej oraz adaptację cudzoziemców, ponieważ integracja cudzoziemców powinna stanowić główny cel przemyślanej polityki migracyjnej. Przykłady niepowodzeń w tym zakresie występujące w państwach Europy Zachodniej pokazują, jak ważne jest to zagadnienie.

Za dobrą praktykę w zakresie podejmowania działań mających na celu wzmacniać integrację cudzoziemców można uznać działalność Międzynarodowego Centrum Integracji FENIKS działającego w Rzeszowie.

3.3.4. Ocena poziomu i warunków życia

Ważną rolę dla zapewnienia odpowiedniego poziomu jakości życia odgrywa odpowiednia jakość infrastruktury. Dlatego jednym ze sposobów określenia poziomu i warunków życia w miastach w województwie podkarpackim oraz w gminach tworzących miejskie obszary funkcjonalne może być określenie potrzeb inwestycyjnych, których zaspokojenie może być rozumiane jako zapewnienie określonych warunków zapewniających mieszkańcom jakość życia na odpowiednim poziomie. Dlatego w ramach ankiety sprawozdawczej przedstawiciele wszystkich miast oraz gmin tworzących miejskie obszary funkcjonalne w województwie podkarpackim poproszono o określenie potrzeb inwestycyjnych z różnych dziedzin. Warto zarazem zaznaczyć, że określenie potrzeb inwestycyjnych może stanowić użyteczne narzędzie pozwalające na uzyskanie rozeznania w zakresie warunków życia, ale także może służyć jako narzędzie diagnostyczne pozwalające na identyfikację potrzeb inwestycyjnych w podkarpackich samorządach.

Wyniki przeprowadzonej ankiety sprawozdawczej pozwalają stwierdzić, że najczęściej wskazywaną przez przedstawicieli

podkarpackich miast potrzebą inwestycyjną w zakresie utworzenia nowej infrastruktury była budowa ścieżek rowerowych. Potrzeba ta została wskazana przez przedstawicieli aż 52 spośród 54 miast w województwie podkarpackim. Wśród najczęściej wskazywanych potrzeb w zakresie wybudowania nowej infrastruktury znalazły się także: chodniki oraz miejsca parkingowe lub parkingi (po 47 wskazań), sieć kanalizacji sanitarnej, miejsca spotkań dla młodzieży oraz przejazdy dla rowerów przy przejściach dla pieszych (po 43 wskazania), a także sieć kanalizacji deszczowej oraz zbiorniki retencyjne (po 41 wskazań). W zakresie nowej infrastruktury najrzadziej natomiast wskazywano potrzebę wybudowania nowych szkół (5 odpowiedzi), a także wybudowania stadionu piłkarskiego oraz utworzenia składowiska odpadów (po 8 odpowiedzi).

W odniesieniu do wszystkich 54 miast w województwie podkarpackim wskazano potrzebę przebudowy, rozbudowy lub modernizacji dotychczasowych dróg gminnych. W odniesieniu do 49 miast wskazano na potrzebę przebudowy, rozbudowy lub modernizacji obiektów szkół. Place zabaw w opinii ankietowanych wymagają tego typu działań w 48 miastach. Tyle samo

⁷⁸ Źródło: <https://www.phoenixcontact.com/pl-pl/wydarzenia-i-aktualnosci/aktualnosci/miedzynarodowecentrum-integracji-feniks-juz-dziala> [dostęp: 2024-09-08].

wskazań dotyczyło przebudowy, rozbudowy lub modernizacji budynków urzędu miasta, m.in. w związku z koniecznością dostosowania tych obiektów dla osób ze szczególnymi potrzebami. Wśród najczęściej wskazywanych inwestycji w zakresie przebudowy, rozbudowy lub modernizacji znalazły się także: sieć wodociągowa (47 odpowiedzi), obiekty kultury (46 odpowiedzi), chodniki (44 odpowiedzi), sieć kanalizacji sanitarnej (43 odpowiedzi) oraz stadion piłkarski (42 odpowiedzi). Najczęściej wskazywane odpowiedzi dotyczące potrzeby przebudowy, rozbudowy lub modernizacji wskazały: spalarnię odpadów –

3 odpowiedzi, centrum wsparcia organizacji pozarządowych – 5 odpowiedzi, infrastruktury służące wsparciu przedsiębiorców (np. inkubator przedsiębiorczości, centrum obsługi inwestora) – 6 odpowiedzi, centrum integracji międzykulturowej – 8 odpowiedzi oraz kąpieliska – 9 odpowiedzi.

Interesującą perspektywę pozwala także uchwycić analiza wskazań na brak potrzeby w określonym zakresie. Najczęściej wskazywano na brak potrzeby inwestycji w zakresie spalarni odpadów (28 odpowiedzi) oraz składowiska odpadów (23 odpowiedzi).

Tabela 42. Potrzeby inwestycyjne w zakresie wybranej infrastruktury w miastach w województwie podkarpackim (wg stanu na wrzesień 2024 r.)

Lp.	Potrzeba inwestycyjna	Potrzeba budowy nowych	Potrzeba przebudowy, rozbudowy lub modernizacji dotychczasowych	Brak potrzeby inwestycji w tym zakresie	Trudno powiedzieć
1	Ścieżki rowerowe	52	16	0	1
2	Chodniki	47	44	0	0
3	Miejsca parkingowe/parkingi	47	36	0	0
4	Sieć kanalizacji sanitarnej	43	43	0	2
5	Drogi gminne	35	54	0	0
6	Sieć kanalizacji deszczowej	41	36	1	4
7	Sieć wodociągowa	38	47	1	0
8	Przejścia dla pieszych	39	37	2	2
9	Miejsca spotkań dla młodzieży	43	19	3	2
10	Zbiorniki retencyjne	41	12	3	8
11	Place zabaw	30	48	3	0
12	Mieszkania socjalne	40	25	4	6
13	Miejsca spotkań dla seniorów	38	22	4	2
14	Budynki urzędu gminy (np. w związku z koniecznością zapewnienia dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami)	12	48	4	1
15	Szkoła	5	49	4	0
16	Toalety publiczne	32	28	5	3
17	Boisko sportowe wielofunkcyjne (tzw. orlik)	26	36	5	2
18	System monitorowania czystości powietrza	26	14	5	11

Tabela 42. Potrzeby inwestycyjne w zakresie wybranej infrastruktury w miastach w województwie podkarpackim (wg stanu na wrzesień 2024 r.) (cd.)

Lp.	Potrzeba inwestycyjna	Potrzeba budowy nowych	Potrzeba przebudowy, rozbudowy lub modernizacji dotychczasowych	Brak potrzeby inwestycji w tym zakresie	Trudno powiedzieć
19	Centrum wsparcia organizacji pozarządowych	23	5	5	21
20	Parki	22	36	5	4
21	Obiekty kultury (np. budynek domu kultury, sala widowiskowa)	16	46	5	0
22	Przejazdy dla rowerów przy przejściach dla pieszych	43	15	6	2
23	Sala gimnastyczna	29	40	6	3
24	Infrastruktura służąca wsparciu przedsiębiorców (np. inkubator przedsiębiorczości, centrum obsługi inwestora)	27	6	8	15
25	Sieć gazociągowa	23	22	8	14
26	Skatepark/ pumptruck	31	15	9	7
27	Stadion piłkarski	8	42	10	1
28	Oczyszczalnia ścieków	16	33	11	2
29	Przedszkole	14	39	11	0
30	Parki kieszonkowe/ woonerfy	29	11	12	10
31	Centrum integracji międzykulturowej	21	8	12	15
32	Kort tenisowy	20	21	12	4
33	Żłobek	26	20	14	3
34	Basen odkryty (na świeżym powietrzu)	18	17	14	7
35	Kąpielisko	17	9	18	11
36	Basen kryty/ pływalnia	14	20	18	6
37	Sortownia odpadów	11	17	19	8
38	Składowisko odpadów	8	12	23	11
39	Spalarnia odpadów	10	3	28	14

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

W odniesieniu do gmin tworzących miejskie obszary funkcjonalne w województwie podkarpackim również najczęściej wskazywaną potrzebą w zakresie utworzenia nowej infrastruktury była budowa ścieżek rowerowych. Twierdzącą odpowiedź w tym zakresie została wskazana przez przedstawicieli niemal wszystkich samorządów tworzących miejskie obszary funkcjonalne w województwie podkarpackim

(61 spośród 63). Pozostałe najczęściej wskazywane odpowiedzi w zakresie potrzeby utworzenia nowej infrastruktury również okazały się zbieżne z odpowiedziami udzielanymi przez przedstawicieli podkarpackich gmin miejskich oraz miejsko-wiejskich. Dotyczyły one: chodników (58 odpowiedzi), miejsc parkingowych lub parkingów (52 odpowiedzi), przejść dla pieszych (52 odpowiedzi), sieci kanalizacji sanitarnej (51

odpowiedzi), a także sieci wodociągowej i przejazdów dla rowerów przy przejściach dla pieszych (po 50 odpowiedzi). Podobnie jak w odniesieniu do podkarpackich miast najrzadziej wskazywano potrzebę budowy nowych budynków szkół oraz składowisk odpadów (po 7 odpowiedzi).

W zakresie potrzeby przebudowy, rozbudowy lub modernizacji dotychczasowej infrastruktury najczęściej wskazywano na: drogi gminne (59 odpowiedzi), szkoły (58 odpowiedzi), sieć kanalizacji sanitarnej oraz place zabaw (po 55 odpowiedzi), sieć wodociągową, obiekty kultury oraz budynki urzędu gminy, m.in. w celu dostosowania dla osób ze szczególnymi potrzebami (po 53 odpowiedzi) oraz przedszkola (51

odpowiedzi). Najrzadziej natomiast wskazywano: spalarnię odpadów (3 odpowiedzi), centrum wsparcia organizacji pozarządowych (4 odpowiedzi), infrastrukturę służącą wsparciu przedsiębiorców, taką jak inkubatory przedsiębiorczości czy centra obsługi inwestora (6 odpowiedzi) oraz kąpielisko (8 odpowiedzi).

Podobna perspektywa jak w przypadku podkarpackich miast wyłania się także w odniesieniu do deklaracji dotyczących braku występowania potrzeb z określonego zakresu. Najczęściej wskazywano na brak potrzeby inwestycji w zakresie spalarni odpadów (33 odpowiedzi) oraz składowiska odpadów (31 odpowiedzi).

Tabela 43. Potrzeby inwestycyjne w zakresie wybranej infrastruktury w gminach będących częścią miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim (wg stanu na wrzesień 2024 r.)

Lp.	Potrzeba inwestycyjna	Potrzeba budowy nowych	Potrzeba przebudowy, rozbudowy lub modernizacji dotychczasowych	Brak potrzeby inwestycji w tym zakresie	Trudno powiedzieć
1	Sieć kanalizacji sanitarnej	51	55	0	2
2	Drogi gminne	42	59	0	1
3	Ścieżki rowerowe	61	22	1	1
4	Chodniki	58	48	1	0
5	Miejsca parkingowe/ parkingi	52	39	1	5
6	Place zabaw	45	55	1	0
7	Sieć wodociągowa	50	53	2	1
8	Przejazdy dla rowerów przy przejściach dla pieszych	50	19	3	8
9	Szkoła	7	58	3	1
10	Przejścia dla pieszych	52	39	4	2
11	Budynki urzędu gminy (np. w związku z koniecznością zapewnienia dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami)	14	53	4	1
12	Miejsca spotkań dla młodzieży	46	24	5	5
13	Zbiorniki retencyjne	42	14	5	13
14	Boisko sportowe wielofunkcyjne (tzw. orlik)	34	46	5	3
15	Obiekty kultury (np. budynek domu kultury, sala widowiskowa)	25	53	5	0

Tabela 43. Potrzeby inwestycyjne w zakresie wybranej infrastruktury w gminach będących częścią miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim (wg stanu na wrzesień 2024 r.) (cd.)

Lp.	Potrzeba inwestycyjna	Potrzeba budowy nowych	Potrzeba przebudowy, rozbudowy lub modernizacji dotychczasowych	Brak potrzeby inwestycji w tym zakresie	Trudno powiedzieć
16	System monitorowania czystości powietrza	27	12	6	21
17	Przedszkole	22	51	6	2
18	Sieć kanalizacji deszczowej	43	37	7	7
19	Miejsca spotkań dla seniorów	42	30	8	2
20	Mieszkania socjalne	44	27	9	6
21	Sala gimnastyczna	34	45	9	3
22	Sieć gazociągowa	29	31	9	16
23	Stadion piłkarski	13	46	9	5
24	Skatepark/ pumptruck	40	13	10	9
25	Oczyszczalnia ścieków	22	38	10	3
26	Toalety publiczne	32	23	11	9
27	Infrastruktura służąca wsparciu przedsiębiorców (np. inkubator przedsiębiorczości, centrum obsługi inwestora)	21	6	11	27
28	Centrum integracji międzykulturowej	20	10	12	26
29	Żłobek	35	25	13	6
30	Kort tenisowy	26	19	13	10
31	Centrum wsparcia organizacji pozarządowych	23	4	13	24
32	Parki	25	39	14	1
33	Parki kieszonkowe/ woonerfy	32	11	16	13
34	Kąpielisko	18	8	21	18
35	Basen odkryty (na świeżym powietrzu)	17	14	23	11
36	Sortownia odpadów	17	12	23	12
37	Basen kryty/ pływalnia	15	17	24	12
38	Składowisko odpadów	7	15	31	12
39	Spalarnia odpadów	13	3	33	15

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=63].

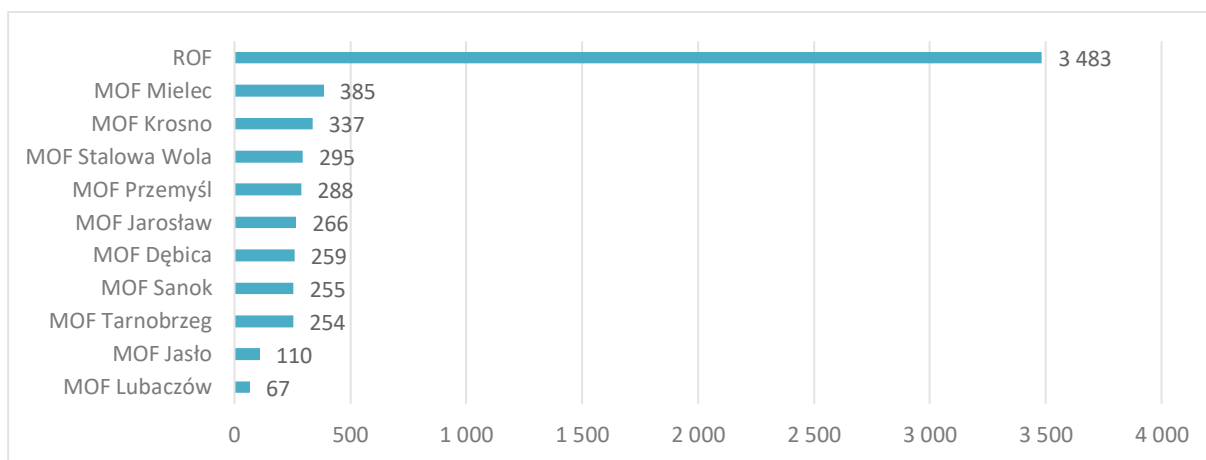
Wśród innych potrzeb inwestycyjnych związanych z koniecznością utworzenia nowej infrastruktury wskazywano:

- infrastrukturę rekreacyjno-wypoczynkową;
- targowisko;

- Dom Zdrojowy w Latoszynie-Zdroju;
- uzbrojenie terenów inwestycyjnych w strefie przemysłowej;
- punkt selektywnej zbiórki odpadów komunalnych;

- instalacje OZE;
 - mieszkania na wynajem dla rodzin;
 - tężnię solankową;
 - wieżę widokową;
 - tor saneczkowy;
 - oświetlenie uliczne;
 - umocnienie brzegów rzeki;
 - zapobieganie osuwiskom;
 - mosty drogowe;
 - kładki dla pieszych;
 - budynki gospodarczo-magazynowe dla zarządzania kryzysowego;
 - przystań kajakową;
 - remizę strażacką;
 - kompostownię osadów ściekowych;
 - ciepłownię;
 - bezkolizyjne przejazdy kolejowe;
 - przystanki kolejowe;
 - schronisko dla zwierząt;
 - zajezdnię autobusową;
 - autobusy zeroemisyjne;
 - obiekty gastronomiczno-hotelarskie;
 - budynek MOPS;
 - piesze i rowerowe szlaki turystyczne;
 - system komunikacji zbiorowej.
- Z kolei w zakresie przebudowy, rozbudowy lub modernizacji wskazywano potrzeby inwestycji w następujących kategoriach:
- modernizacja istniejącego targowiska;
 - rozbudowa lub modernizacja sieci oświetlenia ulicznego;
 - budynki komunalne przeznaczone dla OSP, remiza, garaże OSP;
 - modernizacja sieci elektrycznej;
 - odbudowa i renowacja obiektów zabytkowych;
 - piesze i rowerowe szlaki turystyczne;
 - rewitalizacja przestrzeni publicznych;
 - punkt selektywnej zbiórki odpadów komunalnych;
 - dom opieki społecznej;
 - biblioteka publiczna;
 - rozbudowa instalacji fotowoltaicznych.
- Ważnym wskaźnikiem w kontekście zapewnienia odpowiednich warunków życia jest liczba mieszkań oddanych do użytkowania. Pod względem liczby mieszkań oddanych do użytkowania na tle pozostałych MOF bardzo mocno wyróżnia się Rzeszowski Obszar Funkcjonalny, na którego terenie w 2023 r. oddano znacznie więcej mieszkań niż na terenie wszystkich pozostałych MOF łącznie.

Wykres 22. Liczba mieszkań oddanych do użytkowania na terenie MOF w województwie podkarpackim w 2023 r.⁷⁹

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

⁷⁹ W zestawieniu dotyczącym MOF Jarosławia zgodnie z zapisami „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030” uwzględniono gminę wiejską Jarosław, mimo że formalnie nie przystąpiła ona do porozumienia międzygminnego konstytuującego MOF.

Potrzebą inwestycyjną w zakresie utworzenia nowej infrastruktury najczęściej wskazywaną przez przedstawicieli podkarpackich miast, jak i gmin będących częścią dotychczas zdelimitowanych podkarpackich MOF była budowa ścieżek rowerowych. Oprócz tego często wskazywanymi potrzebami inwestycyjnymi w zakresie utworzenia nowej infrastruktury były: chodniki oraz miejsca parkingowe lub parkingi, sieć kanalizacji sanitarnej, miejsca spotkań dla młodzieży, przejścia dla pieszych oraz przejazdy dla rowerów przy przejściach dla pieszych, a także sieć kanalizacji deszczowej oraz zbiorniki retencyjne.

Najczęściej wskazywanymi potrzebami w zakresie przebudowy, rozbudowy lub modernizacji dotychczasowej infrastruktury były: obiekty szkół oraz przedszkoli, place zabaw, budynki urzędu miasta (m.in. w związku z koniecznością dostosowania tych obiektów dla osób ze szczególnymi potrzebami), sieć wodociągowa, obiekty kultury, chodniki, sieć kanalizacji sanitarnej, stadion piłkarski oraz drogi.

Zarówno w miastach jako ośrodkach rdzeniowych, jak na poziomie MOF do użytkowania oddawana jest niewielka liczba mieszkań. Pod tym względem na tle pozostałych MOF bardzo mocno wyróżnia się Rzeszowski Obszar Funkcjonalny, na którego terenie w 2023 r. oddano znacznie więcej mieszkań niż na terenie wszystkich pozostałych MOF łącznie. Niewielka liczba mieszkań oddawanych do użytkowania może być postrzegana jako bardzo istotna bariera ograniczająca możliwości rozwojowe podkarpackich miast.

3.3.5. Dojazdy do szkół

Podobnie jak migracje i ich kierunki oraz dojazdy do pracy o sile oddziaływania danego ośrodka na otoczenie stanowi skala dojazdów do szkół. Analiza danych zawartych w macierzy przepływów związanych z edukacją szkolną opracowaną przez Główny Urząd Statystyczny wg stanu na 2022 r. pozwala stwierdzić, że w odniesieniu do 23 miast w województwie podkarpackim wartość salda dojazdów do szkół była dodatnia. Najwyższa wartość salda dojazdów do szkół wystąpiła w odniesieniu do Rzeszowa i wyniosła 11 144 osób więcej przyjeżdżających do szkół w stolicy województwa podkarpackiego względem uczniów mieszkających w tym mieście i wyjeżdżających do innych miejscowości w celu kształcenia. Drugim miastem w województwie podkarpackim pod względem wielkości salda dojazdów do szkół okazało się Krosno (5 228 uczniów), mimo że pod względem liczby ludności jest ono znacznie mniejsze od takich miast jak Mielec, Przemyśl czy Stalowa Wola. Podobna skala dojazdów do szkół w szczególności w relacji do wielkości miasta wystąpiła w odniesieniu do Jarosławia (4 891 uczniów). Następnym miastem pod względem wielkości

salda dojazdów do pracy okazał się Mielec (3 885 uczniów). Pod względem wielkości salda dojazdów do szkół na tle innych miast w województwie podkarpackim wyróżnia się Leżajsk (3 030 uczniów). Wartość salda dojazdów do szkół w tym kilkunastotysięcznym mieście okazała się wyższa niż w Stalowej Woli (3 014 uczniów) i Przemyśle (2 964 uczniów), liczących ponad 50 tysięcy mieszkańców. Zauważalne jest zarazem, że w tych dwóch miastach wartość salda dojazdów do szkół była także niższa niż w Jaśle (3 533 uczniów), Dębicy (3 417 uczniów) i Sanoku (3 037 uczniów).

Najniższe wśród miast w województwie podkarpackim saldo dojazdów do szkół ukazujące wyraźną liczebną przewagę uczniów wyjeżdżających nad uczniami przyjeżdżającymi wystąpiło w Boguchwale (-961 uczniów) oraz Głogowie Małopolskim (-925 uczniów), czyli w dwóch miastach znajdujących się w pobliżu stolicy województwa. Zauważalna jest zarazem relatywnie duża skala odpływu uczniów z Nowej Sarzyny (-722 osoby), co zarazem przyczynia się do wspomnianego wysokiego salda występującego w pobliskim Leżajsku.

Tabela 44. Przepływy ludności związane z edukacją szkolną w miastach w województwie podkarpackim (wg stanu na 2022 r.)⁸⁰

Lp.	Miasto	Liczba przyjeżdżających	Liczba wyjeżdżających	Saldo dojazdów
1	Baranów Sandomierski	1	544	-543
2	Błażowa	53	499	-446
3	Boguchwała	243	1 204	-961
4	Brzostek	83	536	-453
5	Brzozów	888	345	543
6	Cieszanów	3	264	-261
7	Dębica	3 597	180	3 417
8	Dubiecko	114	242	-128
9	Dukla	22	648	-626
10	Dynów	746	101	645
11	Głogów Małopolski	97	1 022	-925
12	Iwonicz-Zdrój	365	421	-56
13	Jarosław	4 968	77	4 891
14	Jasło	3 900	367	3 533
15	Jedlicze	193	704	-511
16	Kańczuga	40	371	-331
17	Kolbuszowa	876	307	569
18	Kołaczyce	320	370	-50
19	Krosno	5 438	210	5 228
20	Lesko	363	175	188
21	Leżajsk	3 088	58	3 030
22	Lubaczów	1 222	56	1 166
23	Łańcut	2 314	252	2 062
24	Mielec	4 037	152	3 885
25	Narol	7	242	-235
26	Nisko	746	542	204
27	Nowa Dęba	180	518	-338
28	Nowa Sarzyna	79	801	-722
29	Oleszyce	142	237	-95
30	Pilzno	152	724	-572
31	Pruchnik	15	472	-457
32	Przeclaw	192	568	-376
33	Przemyśl	3 202	238	2 964
34	Przeworsk	1 471	216	1 255
35	Radomyśl Wielki	57	591	-534
36	Radymno	255	202	53
37	Ropczyce	1 522	400	1 122

⁸⁰ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

Tabela 44. Przepływy ludności związane z edukacją szkolną w miastach w województwie podkarpackim (wg stanu na 2022 r.) (cd.)

Lp.	Miasto	Liczba przyjeżdżających	Liczba wyjeżdżających	Saldo dojazdów
38	Rudnik nad Sanem	138	310	-172
39	Rymanów	217	517	-300
40	Rzeszów	11 597	453	11 144
41	Sanok	3 147	110	3 037
42	Sędziszów Małopolski	477	866	-389
43	Sieniawa	41	296	-255
44	Sokołów Małopolski	237	507	-270
45	Stalowa Wola	3 163	149	3 014
46	Strzyżów	522	216	306
47	Tarnobrzeg	2 485	76	2 409
48	Tyczyn	243	674	-431
49	Ulanów	20	361	-341
50	Ustrzyki Dolne	183	85	98
51	Zagórz	16	615	-599
52	Zaklików	21	321	-300

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Macierzy przepływów związanej z edukacją szkolną 2022” opracowanej przez Główny Urząd Statystyczny.

Miastami w województwie podkarpackim o najwyższej wartości salda dojazdów do szkół były: Rzeszów (11 144 uczniów), Krosno (5 228 uczniów), Jarosław (4 891 uczniów), Mielec (3 885 uczniów), Jasło (3 533 uczniów), Dębica (3 417 uczniów), Sanok (3 037 uczniów), Leżajsk (3 030 uczniów), Stalowa Wola (3 014 uczniów) i Przemyśl (2 964 uczniów). Zauważalna jest relatywnie wysoka wartość salda dojazdów do szkół w odniesieniu do Leżajska, który jest jedynym miastem w tym zestawieniu niebędącym ośrodkiem rdzeniowym dotychczas zdelimitowanego MOF, co może stanowić jeden z argumentów na rzecz zdelimitowania MOF Leżajska.

3.4. Transport i mobilność miejska

3.4.1. Stan infrastruktury transportowej miast i ich obszarów funkcjonalnych

Spośród gmin miejskich oraz miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim

największa długość dróg gminnych o utwardzonej powierzchni występuje w Rzeszowie – 158 km oraz w gminie Baranów Sandomierski – 136 km, a najmniejsza w gminie Radymno – 15 km oraz w gminie Iwonicz-Zdrój – niespełna 17 km.

Tabela 45. Drogi gminne o utwardzonej powierzchni w gminach miejskich i miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim wg stanu na 31 grudnia 2023 r.⁸¹

Lp.	Gmina miejska lub miejsko-wiejska	Długość dróg gminnych o utwardzonej powierzchni (km)
1	Baranów Sandomierski	136,2
2	Błażowa	80,2
3	Boguchwała	72,9
4	Brzostek	124,2
5	Brzozów	37,5
6	Cieszanów	53,5
7	Dębica	104,7
8	Dubiecko	107,5
9	Dukla	48,4
10	Dynów	24,5
11	Głogów Małopolski	87,1
12	Iwonicz-Zdrój	16,5
13	Jarosław	69,3
14	Jasło	121,4
15	Jedlicze	65,1
16	Kańczuga	75,0
17	Kolbuszowa	68,6
18	Kołaczyce	31,7
19	Krosno	88,1
20	Lesko	28,2
21	Leżajsk	48,0
22	Lubaczów	27,4
23	Łańcut	39,8
24	Mielec	123,3
25	Narol	28,3
26	Nisko	91,0
27	Nowa Dęba	56,0
28	Nowa Sarzyna	102,9
29	Oleszyce	20,5
30	Pilzno	96,2
31	Pruchnik	73,9
32	Przeclaw	48,4
33	Przemyśl	98,5
34	Przeworsk	33,8
35	Radomyśl Wielki	96,2
36	Radymno	15,0
37	Ropczyce	70,6
38	Rudnik nad Sanem	48,5

⁸¹ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

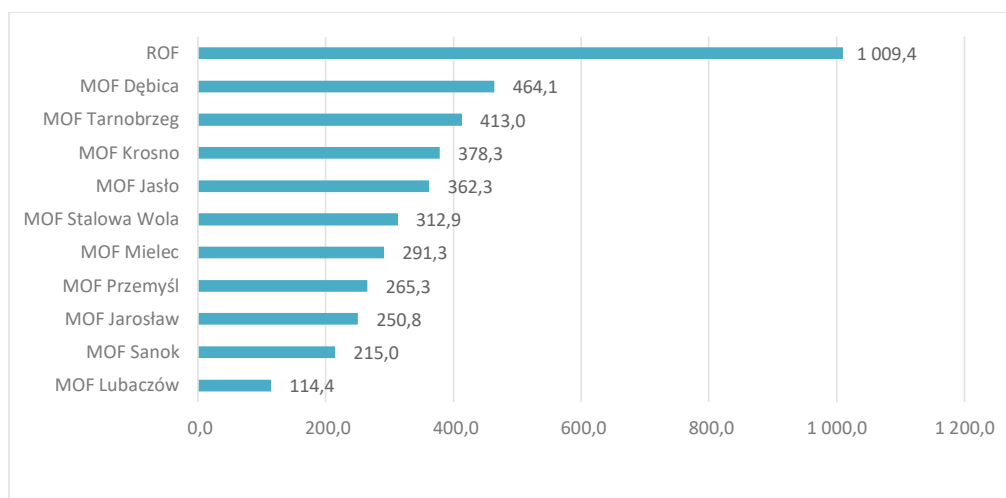
Tabela 45. Drogi gminne o utwardzonej powierzchni w gminach miejskich i miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim wg stanu na 31 grudnia 2023 r. (cd.)

Lp.	Gmina miejska lub miejsko-wiejska	Długość dróg gminnych o utwardzonej powierzchni (km)
39	Rymanów	87,4
40	Rzeszów	158,2
41	Sanok	65,3
42	Sędziszów Małopolski	100,9
43	Sieniawa	32,5
44	Sokołów Małopolski	77,1
45	Stalowa Wola	109,5
46	Strzyżów	104,8
47	Tarnobrzeg	98,9
48	Tyczyn	87,0
49	Ulanów	85,7
50	Ustrzyki Dolne	59,2
51	Zagórz	88,3
52	Zaklików	32,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W podziale na poszczególne MOF dotychczas zdelimitowane w województwie podkarpackim pod względem ogólnej długości dróg o utwardzonej nawierzchni zdecydowanie wyróżnia się Rzeszowski Obszar Funkcjonalny, w którym łączna długość tego typu dróg przekracza 1 tys. km. Z kolei na terenie MOF Lubaczowa łączna ich długość nieznacznie przekracza 100 km.

W obu przypadkach osiągnięta wartość wskaźnika jest zależna od wielkości MOF. Rzeszowski Obszar Funkcjonalny obejmujący 15 gmin jest zdecydowanie największy obszarowo w województwie podkarpackim, podczas gdy MOF Lubaczowa składający się zaledwie z 3 gmin jest pod tym względem najmniejszy.

Wykres 23. Drogi gminne o utwardzonej powierzchni w gminach tworzących MOF w województwie podkarpackim wg stanu na 31 grudnia 2023 r. (w km)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Jedynym miastem w województwie podkarpackim, w którym zostały wydzielone bus-pasy, jest Rzeszów, co jest w dużym stopniu uwarunkowane dostępną infrastrukturą drogową, tj. brakiem dróg w mniejszych miastach o dwóch pasach w jedną stronę. Za uważalne jest zarazem, że w porównaniu do 2018 r. długość bus-pasów wg stanu na koniec 2023 r. nieco zmniejszyła się w Rzeszowie z 11,5 km do 9,9 km.

Na podstawie danych pochodzących ze statystyki publicznej można stwierdzić, że miastem o zdecydowanie największej ogólnej długości dróg rowerowych w województwie podkarpackim wynoszącej nieco ponad 152 km jest Rzeszów. Wśród miast o największej

ogólnej długości dróg rowerowych znalazły się także Mielec – niespełna 67 km oraz Stalowa Wola – nieco ponad 62 km. W 10 podkarpackich gminach miejskich lub miejsko-wiejskich nie wykazano istnienia jakichkolwiek dróg rowerowych, a w kolejnych 28 miastach ogólna długość dróg rowerowych nie przekroczyła 10 km. W przeliczeniu na 100 km powierzchni gminy największa długość dróg rowerowych występuje w Mielcu – 142 km oraz w Rzeszowie – 135 km, ale w przeliczeniu na 10 tys. ludności największa długość dróg rowerowych występuje w dwóch niewielkich miastach, tj. w Cieszanowie – ponad 26 km oraz w Ulanowie – niespełna 23 km.

Tabela 46. Drogi rowerowe w gminach miejskich i miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim w latach 2018 i 2023⁸²

Lp.	Gmina miejska lub miejsko-wiejska	Długość dróg dla rowerów w 2018 r.	Długość dróg dla rowerów w 2023 r.	Długość dróg dla rowerów na 100 km ² w 2023 r.	Długość dróg dla rowerów na 10 tys. ludności w 2023 r.
1	Baranów Sandomierski	1,7	4,8	3,95	4,25
2	Błażowa	12,2	12,2	10,83	11,28
3	Boguchwała	0,7	3,0	3,37	1,36
4	Brzostek	0,5	1,4	1,14	1,11
5	Brzozów	1,1	1,1	1,07	0,43
6	Cieszanów	17,0	17,8	8,11	26,42
7	Dębica	12,2	17,1	50,55	3,98
8	Dubiecko	nd.	1,4	0,91	1,59
9	Dynów	0,0	0,7	2,85	1,17
10	Głogów Małopolski	5,0	6,4	4,53	3,25
11	Jarosław	0,0	1,0	2,89	0,28
12	Jaśło	0,1	12,0	32,86	3,67
13	Jedlicze	0,4	0,4	0,68	0,27
14	Kańczuga	0,0	1,0	0,95	0,86
15	Kolbuszowa	3,6	5,1	2,99	2,11
16	Krosno	21,2	26,0	58,15	5,90
17	Leżajsk	2,9	2,3	11,18	1,81
18	Lubaczów	7,0	16,3	63,33	14,41
19	Łańcut	5,5	5,8	29,87	3,28
20	Mielec	68,1	66,7	142,25	11,71
21	Narol	0,0	0,2	0,10	0,27

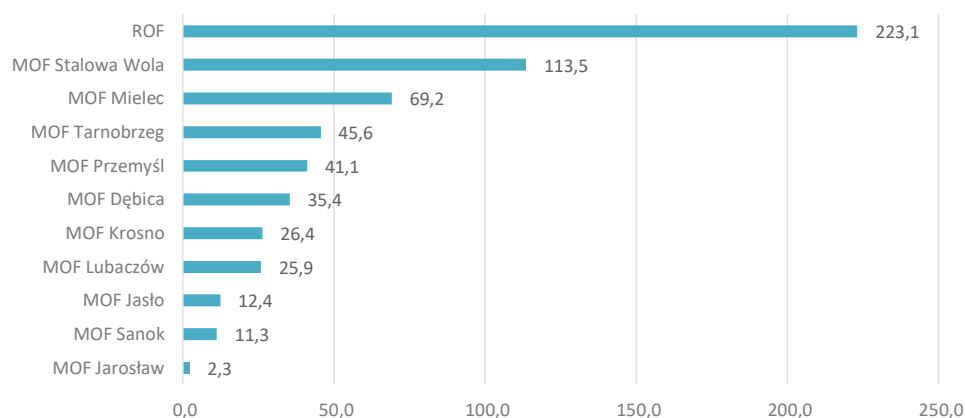
⁸² W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

Tabela 46. Drogi rowerowe w gminach miejskich i miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim w latach 2018 i 2023 (cd.)

Lp.	Gmina miejska lub miejsko-wiejska	Długość dróg dla rowerów w 2018 r.	Długość dróg dla rowerów w 2023 r.	Długość dróg dla rowerów na 100 km ² w 2023 r.	Długość dróg dla rowerów na 10 tys. ludności w 2023 r.
22	Nisko	15,3	28,8	20,23	13,55
23	Nowa Dęba	0,0	0,5	0,35	0,29
24	Nowa Sarzyna	5,2	6,0	4,17	2,87
25	Pilzno	1,7	3,4	2,06	1,86
26	Przeclaw	2,2	2,2	1,64	1,83
27	Przemyśl	33,6	37,1	80,36	6,62
28	Radomyśl Wielki	7,0	2,3	1,44	1,62
29	Ropczyce	3,9	6,3	4,53	2,32
30	Rudnik nad Sanem	5,3	6,0	7,62	6,11
31	Rzeszów	156,2	174,4	135,18	8,84
32	Sanok	0,0	8,1	20,68	2,36
33	Sędziszów Małopolski	3,2	5,1	3,31	2,14
34	Sieniawa	0,0	0,3	0,24	0,44
35	Sokołów Małopolski	0,0	0,7	0,52	0,40
36	Stalowa Wola	45,7	62,3	75,50	11,30
37	Strzyżów	1,6	1,8	1,28	0,91
38	Tarnobrzeg	24,1	35,7	41,80	8,17
39	Tyczyn	2,0	2,7	5,03	2,34
40	Ulanów	10,5	18,0	15,07	22,89
41	Zagórz	0,0	3,2	2,00	2,53
42	Zaklików	9,3	11,0	5,44	13,73

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Wykres 24. Drogi rowerowe w gminach tworzących MOF w województwie podkarpackim wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Wg danych BDL GUS na koniec 2023 r. system rowerów publicznych będących w zarządzie gminy funkcjonował tylko w dwóch miastach w województwie podkarpackim: w Rzeszowie oraz w Stalowej Woli.

W podziale na poszczególne MOF dotychczas zdelimitowane w województwie podkarpackim największa ogólna długość dróg rowerowych występuje na terenie Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego i wynosi 223 km. Najmniejsza długość tego typu dróg wynosząca zaledwie 2 km występuje na terenie MOF Jarosławia.

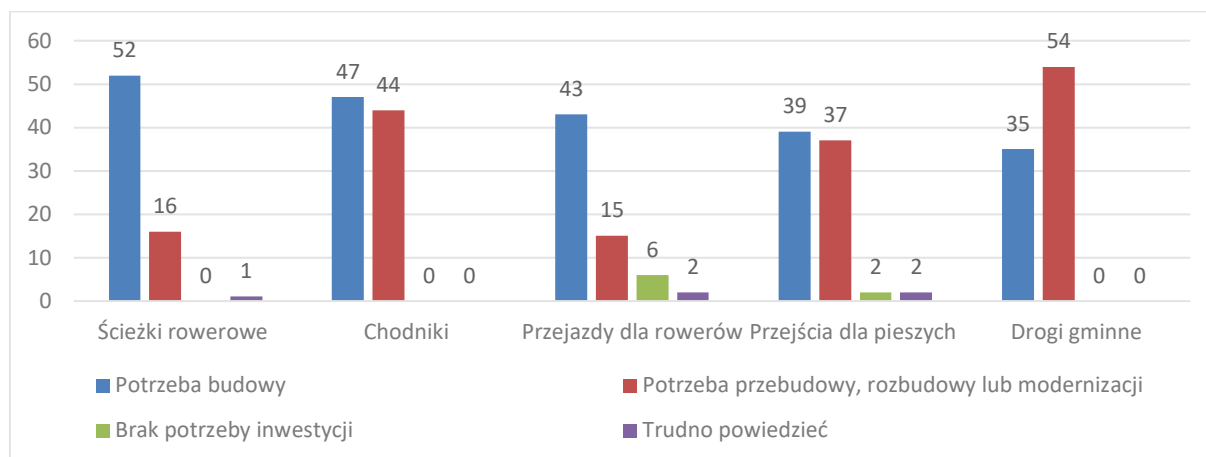
Jak wspomniano przy okazji omawiania zagadnienia oceny poziomu i warunków życia, kwestie związane z infrastrukturą transportową należą do najczęściej wskazywanych przez przedstawicieli podkarpackich miast oraz gmin tworzących miejskie obszary funkcjonalne potrzeb inwestycyjnych. Oznacza to, że w dalszym ciągu z perspektywy władz samorządowych stan infrastruktury transportowej w podkarpackich miastach i miejskich obszarach funkcjonalnych wymaga wsparcia, mimo ponoszenia bardzo dużych nakładów finansowych oraz widocznej znacznej poprawie w tym zakresie.

Zauważalne są zarazem bardzo wyraźne różnice w postrzeganiu infrastruktury wymagającej budowy względem infrastruktury wymagającej przebudowy, rozbudowy lub modernizacji. O ile w zakresie budowy nowych ścieżek rowerowych taką potrzebę wskazano w odniesieniu do 52 spośród 54 podkarpackich miast oraz 61 spośród 63 gmin tworzących miejskie obszary funkcjonalne, o tyle w zakresie przebudowy, rozbudowy lub modernizacji istniejących ścieżek rowerowych potrzebę wskazano w odniesieniu do zaledwie 16 podkarpackich miast oraz 22 gmin tworzących MOF. Odwrotna sytuacja wyłania się w odniesieniu do dróg

gminnych. Potrzebę budowy nowych dróg wskazano w odniesieniu do 35 podkarpackich miast i 42 gmin tworzących MOF, ale potrzebę rozbudowy, przebudowy lub modernizacji istniejących dróg gminnych wskazano w odniesieniu do wszystkich 54 miast i 59 gmin tworzących MOF.

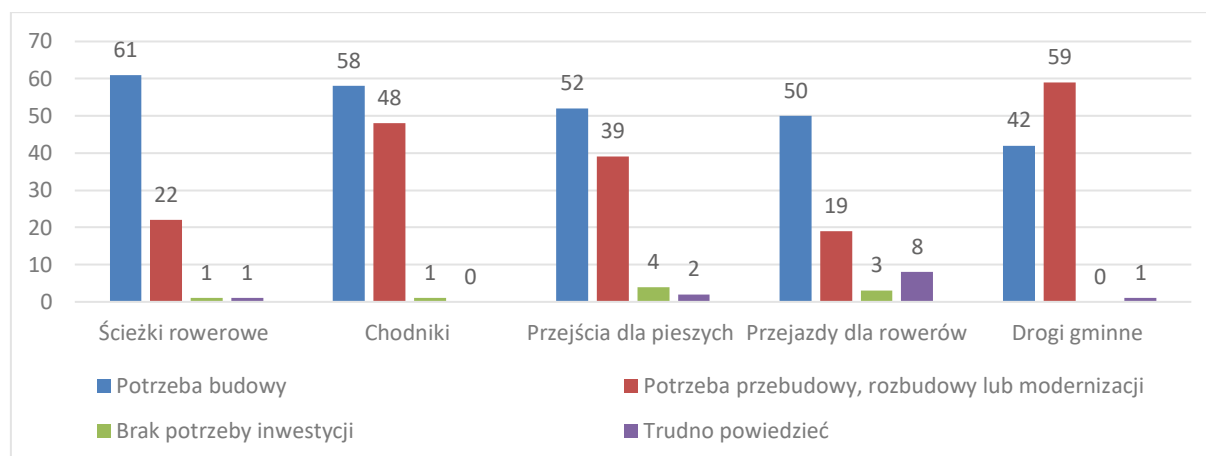
W przypadku infrastruktury dla pieszych, czyli chodników zbliżona liczba przedstawicieli samorządów wskazała zarówno na potrzebę budowy nowych (w odniesieniu do 47 miast i 58 gmin), jak i rozbudowy, przebudowy lub modernizacji dotychczasowych (w odniesieniu do 44 miast oraz 48 gmin tworzących MOF). W odniesieniu do gmin tworzących MOF zauważalne jest zarazem nieco częstsze wskazywanie potrzeby budowy nowych chodników niż rozbudowy, przebudowy lub modernizacji dotychczasowych, co może wynikać z braku tego typu infrastruktury na obszarach typu wiejskiego. Podobna sytuacja występuje w odniesieniu do przejść dla pieszych. W przypadku miast udzielono zbliżonej liczby odpowiedzi wskazujących na potrzebę utworzenia nowych przejść dla pieszych (39 wskazań), jak i przebudowy lub modernizacji obecnych (37 wskazań). Z kolei w przypadku gmin tworzących MOF znacznie więcej przedstawicieli samorządów wskazało na potrzebę utworzenia nowych przejść dla pieszych (52 odpowiedzi) względem przebudowy lub modernizacji obecnych (39 wskazań). W odniesieniu do przejazdów dla rowerów podobnie jak w przypadku ścieżek rowerowych przedstawiciele zarówno miast, jak i gmin tworzących MOF zdecydowanie częściej wskazywali na potrzebę tworzenia nowych (43 odpowiedzi w przypadku miast oraz 50 odpowiedzi w przypadku gmin tworzących MOF) niż na potrzebę przebudowy lub modernizacji obecnych (15 odpowiedzi w przypadku miast i 19 odpowiedzi w przypadku gmin tworzących MOF).

Wykres 25. Potrzeby inwestycyjne z zakresu infrastruktury transportowej w miastach w województwie podkarpackim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

Wykres 26. Potrzeby inwestycyjne z zakresu infrastruktury transportowej w gminach tworzących MOF w województwie podkarpackim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=63].

Miejska komunikacja zbiorowa funkcjonuje w 10 największych miastach województwa podkarpackiego, tj. w Rzeszowie, Przemyślu, Krośnie, Tarnobrzegu, Mielcu, Stalowej Woli, Dębicy, Sanoku, Jarosławiu oraz Jasle, przy czym w przypadku Tarnobrzega zadanie organizacji transportu zbiorowego na terenie miasta zostało zlecone podmiotowi prywatnemu. Z tego też powodu Tarnobrzeg jest jedynym miastem, w którym zapewnienie transportu zbiorowego ogranicza się tylko do granic administracyjnych miasta, podczas gdy w przypadku pozostałych powyżej wymienionych miast w mniejszym lub większym stopniu możliwość dostarcia do miasta rdzeniowego za pomocą miejskiej komunikacji publicznej mają mieszkańcy niektórych sąsiednich gmin,

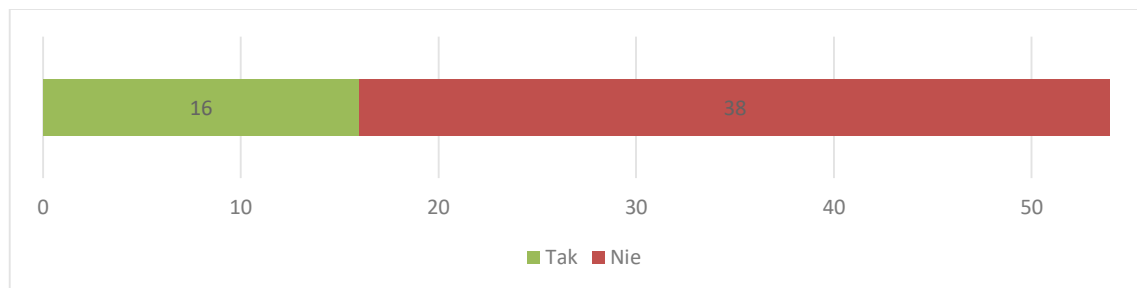
niekiedy nawet wykraczając poza granice miejskich obszarów funkcjonalnych. Z informacji uzyskanych za pomocą metody delfickiej wynika, że prowadzone są działania mające na celu reaktywację przedsiębiorstwa będącego własnością miasta odpowiedzialnego za zapewnienie miejskiej komunikacji publicznej. To zarazem stworzy możliwość podpisania stosownych porozumień z sąsiednimi gminami, dzięki czemu możliwe byłoby zapewnienie transportu zbiorowego również poza granicami administracyjnymi Tarnobrzega.

W ramach ankiety sprawozdawczej przedstawicieli podkarpackich miast zapytano o prowadzenie badań lub analiz zapotrzebowania na przejazdy transportem zbiorowym. Pytanie to zadano niezależnie od

tego, czy w danym mieście jest zapewniony miejski transport zbiorowy. Z deklaracji złożonych przez przedstawicieli podkarpackich miast w ramach ankiety sprawozdawczej wynika, że od 2018 r. zapotrzebowanie

na przejazdy transportem zbiorowym było badane w 16 miastach, z czego znaczną część stanowiły miasta zapewniające na swoim terenie usługi z zakresu transportu zbiorowego.

Wykres 27. Prowadzenie badań lub analiz zapotrzebowania na przejazdy transportem zbiorowym w okresie od 2018 r. w gminach miejskich i miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim

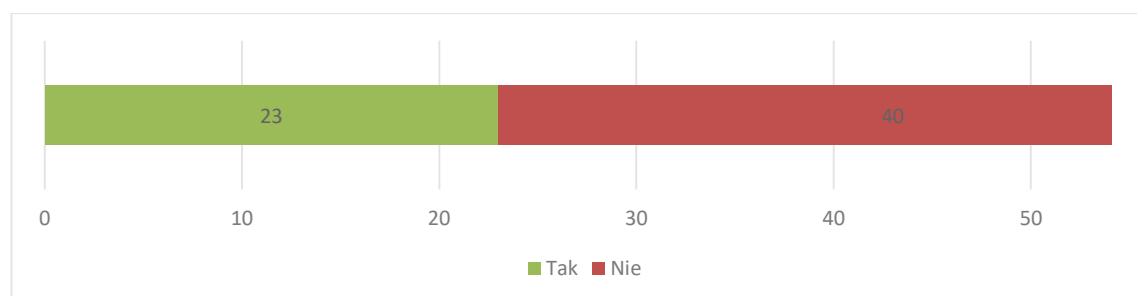

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

O kwestię prowadzenia badań lub analiz zapotrzebowania na przejazdy transportem zbiorowym w okresie od 2018 r. zapytano także przedstawicieli gmin tworzących

miejskie obszary funkcjonalne w województwie podkarpackim. Pozytywna odpowiedź w tym zakresie została udzielona przez przedstawicieli 23 samorządów.

Wykres 28. Prowadzenie badań lub analiz zapotrzebowania na przejazdy transportem zbiorowym w okresie od 2018 r. w gminach tworzących MOF w województwie podkarpackim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=63].

Zbliżona liczba przedstawicieli miast wskazywała na prowadzenie różnych rodzajów badań lub analiz zapotrzebowania na przejazdy transportem zbiorowym, przy czym najczęściej wskazywano na prowadzenie analizy dostępności komunikacyjnej gminy za pomocą transportu zbiorowego

(np. liczba i kierunki dostępnych połączeń) – 13 odpowiedzi, analizy wniosków lub petycji składanych przez mieszkańców – 11 odpowiedzi oraz pomiar wykorzystania dotychczasowych połączeń transportu zbiorowego – 10 odpowiedzi.

Wykres 29. Rodzaje badań lub analiz zapotrzebowania na przejazdy transportem zbiorowym w okresie od 2018 r. w gminach miejskich i miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim

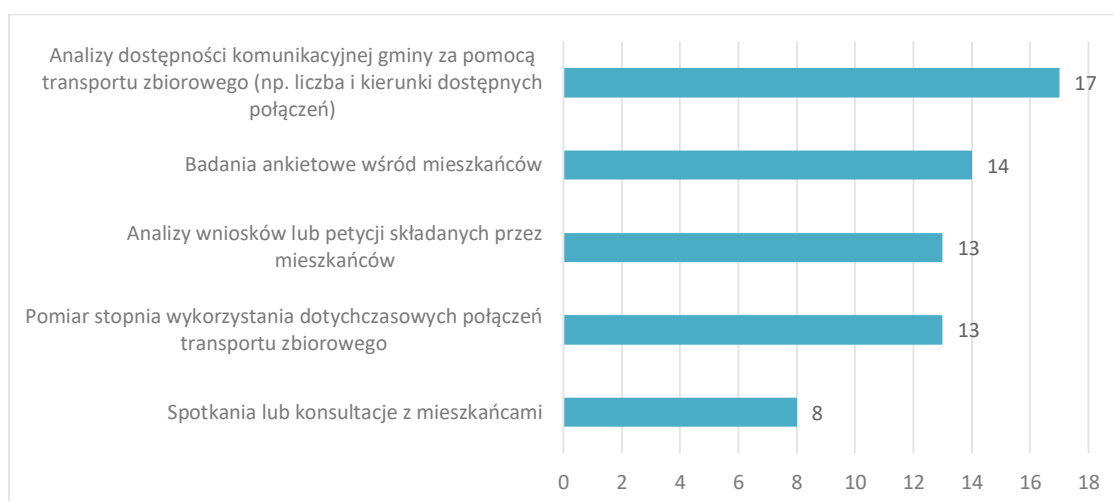

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=16].

W odniesieniu do gmin tworzących MOF w województwie podkarpackim najczęściej (tj. 17 razy) wskazywano prowadzenie analiz dostępności komunikacyjnej za

pomocą transportu zbiorowego obejmujące np. analizę liczby oraz kierunków dostępnych połączeń.

Wykres 30. Rodzaje badań lub analiz zapotrzebowania na przejazdy transportem zbiorowym w okresie od 2018 r. w gminach tworzących MOF w województwie podkarpackim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=23].

Kwestie związane z infrastrukturą transportową należą do najczęściej wskazywanych przez przedstawicieli podkarpackich miast oraz gmin tworzących miejskie obszary funkcjonalne potrzeb inwestycyjnych. Oznacza to, że w dalszym ciągu z perspektywy władz samorządowych stan infrastruktury transportowej w podkarpackich miastach i miejskich obszarach funkcjonalnych wymaga wsparcia, mimo ponoszenia bardzo dużych nakładów finansowych oraz widocznej znacznej poprawy w tym zakresie.

Miejska komunikacja zbiorowa funkcjonuje w 10 największych miastach województwa podkarpackiego, tj. w Rzeszowie, Przemyślu, Krośnie, Tarnobrzegu, Mielcu, Stalowej Woli, Dębicy, Sanoku, Jarosławiu oraz Jasle, przy czym w przypadku Tarnobrzega zadanie organizacji transportu zbiorowego na terenie miasta zostało zlecone podmiotowi prywatnemu. Z tego też powodu Tarnobrzeg jest jedynym miastem, w którym zapewnienie transportu zbiorowego ogranicza się tylko do granic administracyjnych miasta, podczas gdy w przypadku pozostałych powyżej wymienionych miast w mniejszym lub większym stopniu możliwość dostarczenia do miasta rdzeniowego za pomocą miejskiej komunikacji publicznej mają mieszkańcy niektórych sąsiednich gmin, niekiedy nawet niebędących częścią MOF. Z informacji uzyskanych za pomocą metody delfickiej wynika, że prowadzone są działania mające na celu reaktywację przedsiębiorstwa będącego własnością miasta odpowiedzialnego za zapewnienie miejskiej komunikacji publicznej. To zarazem stworzy możliwość podpisania stosownych porozumień z sąsiednimi gminami, dzięki czemu możliwe byłoby zapewnienie transportu zbiorowego również poza granicami administracyjnymi Tarnobrzega. Inspirując się rozwiązaniami z zakresu organizacji transportu zbiorowego w Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii warte rozważenia jest tworzenie spółki celowej, której udziałowcami byłyby poszczególne gminy tworzące MOF Tarnobrzega.

3.4.2. Główne korytarze i elementy sieci transportowej

Rolę głównych korytarzy komunikacyjnych miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych za pomocą transportu samochodowego stanowi sieć, na którą składa się autostrada A4, droga ekspresowa S19 oraz drogi krajowe, wojewódzkie, powiatowe i gminne. W układzie wschód-zachód rolę głównego korytarza komunikacyjnego pełni autostrada A4 będąca częścią paneuropejskiego korytarza TEN-T łączącego Europę Zachodnią z Ukrainą. Droga ta stanowi główny korytarz komunikacyjny dla takich miast jak: Przemyśl, Radymno, Jarosław, Przeworsk, Łańcut, Rzeszów, Sędziszów Małopolski, Ropczyce, Dębica oraz Pilzno, ale także dla innych podkarpackich miast znajdujących się w nieco większym oddaleniu.

Droga ekspresowa S19 pełni rolę głównego korytarza komunikacyjnego dla takich miast jak: Zaklików, Stalowa Wola, Ulanów, Rudnik nad Sanem, Nisko, Sokołów Małopolski oraz Rzeszów, a po wybudowaniu odcinka na południe od Rzeszowa będzie pełnić także rolę głównego korytarza komunikacyjnego dla Boguchwały, Tyczyna, Strzyżowa, Krosna, Iwonicza-Zdroju, Rymanowa oraz Dukli, ale podobnie jak w przypadku autostrady A4 znaczenie drogi ekspresowej S19 jako głównego korytarza

komunikacyjnego dotyczy znacznie większej liczby miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych. Ze względu na równoległy przebieg do autostrady A4 oraz drogi ekspresowej S19 analogiczną rolę pełnią drogi krajowe nr 94 oraz nr 19. Droga krajowa nr 77 pełni rolę ważnego korytarza komunikacyjnego dla Przemyśla, Radymna, Jarosławia, Leżajska, Nowej Sarzyny, Rudnika nad Sanem, Niska oraz Stalowej Woli. Droga krajowa nr 9 jest ważnym korytarzem komunikacyjnym dla Rzeszowa, Głogowa Małopolskiego, Kolbuszowej, Nowej Dęby, ale także znajdującego się w pewnym oddaleniu od niej Tarnobrzega. Rolę ważnego korytarza komunikacyjnego odgrywa także droga krajowa nr 28 przebiegająca przez Przemyśl, Birczę, Sanok, Rymanów, okolice Iwonicza-Zdroju, Krosno, okolice Jedlicza oraz Jasło. Droga krajowa nr 73 służy jako korytarz komunikacyjny dla Jasła, Kołaczyc, Brzostku oraz Pilzna, a droga krajowa nr 84 stanowi korytarz komunikacyjny dla Sanoka, Zagórza oraz Ustrzyk Dolnych.

Spośród dróg wojewódzkich pełniących funkcję głównych korytarzy komunikacyjnych dla podkarpackich miast w szczególności należy wymienić drogi nr 875, nr 984 oraz nr 985 pełniące funkcje głównych korytarzy komunikacyjnych dla Mielca, drogi nr 723, nr 758 i nr 871 przebiegające przez Tarnobrzeg. Ostatnia z wymienionych dróg przebiega także przez Stalową Wolę, łącząc

te dwa miasta. Dla miast powiatu lubaczowskiego funkcję głównych korytarzy komunikacyjnych pełnią drogi wojewódzkie nr 863, nr 865, nr 866 oraz nr 867.

O wskazanie głównych korytarzy komunikacyjnych o największym natężeniu

ruchu samochodowego poproszono także przedstawicieli podkarpackich miast w ramach ankiety sprawozdawczej. Zestawienie udzielonych odpowiedzi przedstawiono poniżej.

Tabela 47. Główne korytarze komunikacyjne o największym natężeniu ruchu samochodowego w gminach miejskich oraz miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim (wg stanu na wrzesień 2024 r.)

Lp.	Miasto	Korytarze komunikacyjne
1	Baranów Sandomierski	drogi wojewódzkie nr 985 i nr 872
2	Bircza	droga krajowa nr 28
3	Błażowa	droga powiatowa nr 1422
4	Boguchwała	drogi powiatowe: 1408R, 1409R, 1391R, 1388R, 1434R; droga krajowa 19 w ciągu trasy międzynarodowej E371
5	Brzostek	droga krajowa nr 73
6	Brzozów	obwodnica miasta – ul. Jana Pawła II oraz ciąg komunikacyjny prowadzący przez ulice: Kościuszki, Mickiewicza, 3 Maja, Armii Krajowej
7	Cieszanów	ul. Sienkiewicza, ul. Sobieskiego, ul. Rynek, ul. Kościuszki, ul. Skorupki, ul. Warszawska
8	Dębica	ul. Rzeszowska i ul. Krakowska (wschód-zachód), obwodnica Dębicy – droga krajowa nr 94, ul. Kościuszki (południe-północ), ul. Kolejowa, obwodnica północna, ul. Wielkopolska (południe-północ)
9	Dubiecko	ul. Przemyska, droga wojewódzka nr 884R
10	Dukla	droga krajowa nr 19
11	Dynów	droga wojewódzka nr 835 relacji Lublin – Grabownica Starzeńska oraz droga wojewódzka nr 884 relacji Przemyśl – Domaradz
12	Głogów Małopolski	droga krajowa nr 9
13	Iwonicz-Zdrój	ul. Długa i ul. Floriańska
14	Jarosław	ul. Jana Pawła II, ul. Słowackiego, ul. Kraszewskiego
15	Jasło	ul. Kazimierza Wielkiego, ul. Tadeusza Kościuszki, ul. Adama Mickiewicza, ul. 3 Maja, ul. Marszałka Piłsudskiego, ul. Rynek, ul. Floriańska
16	Jawornik Polski	ul. Rzeszowska i ul. Przeworska
17	Jedlicze	droga krajowa nr 28, DL990, P1847R, P1945R, P1947R, G114699R, G114701R, G114683R
18	Kańczuga	ul. Piłsudskiego, ul. Barbary, ul. Węgierska, ul. Mickiewicza
19	Kolbuszowa	ul. Tarnobrzaska, ul. Kościuszki, ul. Rzeszowska, ul. Obrońców Pokoju
20	Kołaczyce	ul. Wiejowskiego
21	Krosno	droga krajowa nr 28, droga wojewódzka nr 991, droga wojewódzka nr 990, ul. Sikorskiego
22	Lesko	droga krajowa nr 84, droga wojewódzka nr 893
23	Leżajsk	ul. Jarosławska, ul. Mickiewicza, ul. Słowackiego, ul. Sanowa, ul. Siedlanka, droga krajowa nr 77 (obwodnica), droga wojewódzka nr 877, ul. Jana z Dukli, ul. Jagiełły, ul. Skłodowskiej

Tabela 47. Główne korytarze komunikacyjne o największym natężeniu ruchu samochodowego w gminach miejskich oraz miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim (wg stanu na wrzesień 2024 r.) (cd.)

Lp.	Miasto	Korytarze komunikacyjne
24	Lubaczów	droga wojewódzka nr 866, ul. Mickiewicza, al. Bazia, ul. Unii Lubelskiej, ul. Wyszyńskiego, ul. Sportowa, droga wojewódzka nr 867, ul. Sienkiewicza i ul. Kościuszki
25	Łańcut	droga krajowa nr 94, drogi wojewódzkie: nr 881 oraz nr 887, autostrada A4
26	Mielec	ul. Wolności i ul. Wojsławska
27	Narol	droga wojewódzka nr 865
28	Nisko	ul. Sandomierska
29	Nowa Dęba	droga krajowa nr 9 – ul. Rzeszowska
30	Nowa Sarzyna	droga krajowa nr 77
31	Oleszyce	droga wojewódzka nr 865
32	Pilzno	droga krajowa nr 94
33	Pruchnik	ul. Jarosławska, ul. Markiewicza, ul. Jana Pawła II
34	Przecław	ul. Wenecka, ul. 3 Maja, ul. Kilińskiego, ul. Rynek
35	Przemyśl	droga krajowa nr 28, ul. Sanocka, ul. Wybrzeże Piłsudskiego, ul. Jagiellońska, Pl. na Bramie, ul. Dworskiego, ul. Mickiewicza, ul. Siemiradzkiego, ul. Zana, ul. Lwowska, droga krajowa nr 78, ul. Krakowska, al. Wolności, most Brama Przemyska, al. Solidarności, droga wojewódzka nr 884, ul. Grunwaldzka, ul. Węgierska, droga wojewódzka nr 885, ul. 3 Maja, Pl. Konstytucji 3 Maja, most im. Orląt Przemyskich, droga powiatowa nr 2162R, ul. Borelowskiego, most im. Siwca, ul. Bohaterów Getta, ul. Pola, droga powiatowa nr 2185R, ul. Słowackiego
36	Przeworsk	droga krajowa nr 94, ul. Łańcucka, ul. Krakowska, ul. Lwowska, ul. Tysiąclecia, ul. Słowackiego, ul. Grunwaldzka, ul. Studziańska, ul. Szpitalna
37	Radomyśl Wielki	ul. Wałowa, ul. Rynek
38	Radymno	ul. Lwowska
39	Ropczyce	obwodnica Ropczyc, ul. Mickiewicza i ul. Grunwaldzka, droga wojewódzka nr 986
40	Rudnik nad Sanem	ul. Rzeszowska, ul. Sandomierska, ul. Rynek, ul. Adama Mickiewicza, ul. Stróżańska, ul. Przemysłowa, ul. Marii Konopnickiej, ul. Hubala; droga Krajowa nr 77, ul. Wygoda, droga ekspresowa S19.
41	Rymanów	droga krajowa nr 28
42	Rzeszów	ul. Podkarpacka, ul. Sikorskiego, ul. Lwowska, obwodnica Rzeszowa
43	Sanok	obwodnica miasta w ciągu drogi krajowej nr 28 oraz ulice: Krakowska, Kościuszki, Lipińskiego, Królowej Bony
44	Sędziszów Małopolski	ul. Wesola, ul. 3 Maja, ul. Rynek, ul. Jana Pawła II, ul. Piłsudskiego, ul. Grunwaldzka, ul. Witosa, autostrada A4, droga krajowa nr 94
45	Sieniawa	ul. Kościuszki, ul. Kopernika
46	Sokołów Małopolski	ul. Rzeszowska, ul. Lubelska, ul. Tysiąclecia

Tabela 47. Główne korytarze komunikacyjne o największym natężeniu ruchu samochodowego w gminach miejskich oraz miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim (wg stanu na wrzesień 2024 r.) (cd.)

Lp.	Miasto	Korytarze komunikacyjne
47	Stalowa Wola	ciąg dawnej drogi krajowej nr 77 (obecnie odcinkowo droga gminna, droga wojewódzka nr 871, droga powiatowa nr 3009R), ul. Sandomierska, ul. Broniewskiego, Rynek (pierzeja północna i wschodnia), ul. Rozwadowska, al. Jana Pawła II, ul. Staszica, ul. Energetyków, ul. Chopina, ul. 11 Listopada, ul. Przemysłowa, ul. Klasztorna, ul. Komisji Edukacji Narodowej, ul. Kwiatkowskiego (dojazd do Huty Stalowa Wola i strefy przemysłowej)
48	Strzyżów	droga Babica – Warzyce przez obwodnicę Strzyżowa, droga Strzyżów – Lutcza
49	Tarnobrzeg	drogi wojewódzkie nr 723, nr 871 oraz nr 758
50	Tyczyn	ul. Mickiewicza, Rynek
51	Ulanów	ul. Główna w m. Wólka Tanewska, ul. Zamojskiego, ul. Świętej Trójcy, ul. Rynek, ul. 3 Maja, ul. Bieliniecka w Ulanowie, droga powiatowa Zdziary – Banachy nr 1048R, droga powiatowa Ulanów – Krzeszów nr 1062R, droga wojewódzka nr 858
52	Ustrzyki Dolne	ul. 29 Listopada, ul. Dwernickiego, ul. Jasień
53	Zagórz	droga krajowa nr 84 (Zahutyń–Zagórz), droga wojewódzka nr 892
54	Zaklików	droga wojewódzka nr 855, droga wojewódzka nr 857

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

Odpowiedzi udzielone w ramach ankiety sprawozdawczej przez przedstawicieli podkarpackich miast posłużyły także do identyfikacji głównych korytarzy komunikacyjnych o największym natężeniu ruchu rowerowego. W odniesieniu do 16 gmin miejskich lub miejsko-wiejskich wskazano brak takich korytarzy. Zauważalne jest, że niektóre korytarze komunikacyjne o dużym natężeniu ruchu rowerowego były zarazem wskazywane jako o dużym natężeniu ruchu samochodowego, co przy braku dróg rowerowych może stanowić zagrożenie

bezpieczeństwa ruchu drogowego i koresponduje zarazem ze wskazywaną przez liczne samorządy potrzebą budowy nowych dróg rowerowych. Przy okazji udzielania odpowiedzi wskazywano niekiedy obecność szkół jako powód wzmożonego ruchu rowerowego w określonych miejscach, co tym bardziej można uznać za palącą potrzebę w zakresie zapewnienia odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa. Zestawienie odpowiedzi udzielonych przez przedstawicieli gmin miejskich i miejsko-wiejskich przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 48. Główne korytarze komunikacyjne o największym natężeniu ruchu rowerowego w gminach miejskich oraz miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim wg stanu na wrzesień 2024 r.

Lp.	Miasto	Korytarze komunikacyjne
1	Baranów Sandomierski	droga wojewódzka nr 872
2	Bircza	ul. Kamienna Górka
3	Błażowa	drogi powiatowe nr 1422 oraz nr 1426
4	Boguchwała	droga powiatowa nr 1409R, droga krajowa nr 19
5	Brzostek	brak
6	Brzozów	brak
7	Cieszanów	Kowalówka – Cieszanów – Dachnów (kierunek Lubaczów)

Tabela 48. Główne korytarze komunikacyjne o największym natężeniu ruchu rowerowego w gminach miejskich oraz miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim wg stanu na wrzesień 2024 r. (cd.)

Lp.	Miasto	Korytarze komunikacyjne
8	Dębica	ul. Rzeszowska i ul. Krakowska, obwodnica Dębicy, droga krajowa nr 94 wraz z drogami serwisowymi, ul. Kościuszki (południe-północ), obwodnica północna, ul. Jana Pawła II
9	Dubiecko	ul. Słowackiego, droga powiatowa nr 2067R oraz droga powiatowa nr 1777R
10	Dukla	droga krajowa nr 19
11	Dynów	brak
12	Głogów Małopolski	brak
13	Iwonicz-Zdrój	brak
14	Jarosław	ul. Kraszewskiego
15	Jasło	brak
16	Jawornik Polski	ul. Rzeszowska i ul. Przeworska
17	Jedlicze	droga powiatowa nr 1847R, droga gminna nr 114695R, droga powiatowa nr 1947R, droga gmina nr 114683R
18	Kańczuga	brak
19	Kolbuszowa	ul. 11 Listopada, ul. Parkowa, pl. Wolności
20	Kołaczyce	ul. Wiejowskiego
21	Krosno	ul. Krakowska
22	Lesko	droga krajowa nr 84, droga wojewódzka nr 893
23	Leżajsk	ul. Jarosławska, ul. Mickiewicza, ul. Michałka, ul. Rzeszowska
24	Lubaczów	droga wojewódzka nr 867, ul. Kościuszki, droga powiatowa nr 1684, ul. Konopnickiej, droga powiatowa nr 1686, ul. Słowackiego
25	Łańcut	ul. Kościuszki, pl. Sobieskiego, ul. Królowej Elżbiety, ul. Mickiewicza, ul. Piłsudskiego, ul. Podzwierzyniec, ul. Sikorskiego
26	Mielec	ul. Padykuły, ul. Wojsławska, ul. Kwiatkowskiego
27	Narol	ul. Bohaterów Września 1939 r., ul. Warszawska
28	Nisko	ul. Sandomierska
29	Nowa Dęba	ul. Kościuszki, ul. Rzeszowska, droga powiatowa Jadachy – Tarnobrzeg, droga powiatowa Nowa Dęba – Alfredówka – Buda Stalowska
30	Nowa Sarzyna	brak
31	Oleszyce	ul. Rynek, ul. 3 Maja, ul. Zamkowa, ul. Sapiehy, ul. Kolejowa
32	Pilzno	brak
33	Pruchnik	brak
34	Przeclaw	ul. Rynek, ul. Antracytowa, ul. Przemysłowa, ul. Zielona
35	Przemyśl	trasa rowerowa „Green Velo Wschodni Szlak Rowerowy”
36	Przeworsk	brak
37	Radomyśl Wielki	ul. Rynek, ul. Armii Krajowej, ul. Mickiewicza, ul. Przemysłowa
38	Radymno	brak

Tabela 48. Główne korytarze komunikacyjne o największym natężeniu ruchu rowerowego w gminach miejskich oraz miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim wg stanu na wrzesień 2024 r. (cd.)

Lp.	Miasto	Korytarze komunikacyjne
39	Ropczyce	ul. Kolonia, ul. Wyszyńskiego, droga powiatowa Gnojnica Dolna
40	Rudnik nad Sanem	szlak rowerowy Green Velo
41	Rymanów	brak
42	Rzeszów	obwodnica Rzeszowa, centrum Miasta, al. Rejtana, wzdłuż rzeki Wisłok
43	Sanok	ul. Krakowska, ul. Mickiewicza, ul. Białogórska, ul. Królowej Bony, ul. Rybickiego
44	Sędziszów Małopolski	brak
45	Sieniawa	brak
46	Sokołów Małopolski	ul. Podstawskiego, ul. Sienkiewicza, droga wojewódzka nr 875 od miejscowości Wólka Niedźwiedzka do Sokołowa Małopolskiego
47	Stalowa Wola	al. Jana Pawła II, ul. Staszica, ul. Energetyków (całość), ul. Poniatowskiego (całość), ul. Okulickiego (całość), ul. Kwiatkowskiego, ul. Orzeszkowej (dojazd do Huty Stalowa Wola), ścieżka pieszo-rowerowa od Parku Zimna Woda, wzdłuż Błoni Nadszańskich do galerii Vivo przy ul. Chopina, droga serwisowa wzdłuż Trasy Podkarpowej (od skrzyżowania z ul. Chopina do wiaduktu Trasy Podkarpowej nad linią kolejową), ul. Solidarności, ul. Grabskiego (całość, tylko w godzinach szczytu)
48	Strzyżów	ul. Chrapkiewicza
49	Tarnobrzeg	drogi wojewódzkie nr 723, nr 871 oraz nr 758
50	Tyczyn	ul. Mickiewicza
51	Ulanów	Ulanów – Bieliny, ul. Podłądzie
52	Ustrzyki Dolne	brak
53	Zagórz	droga krajowa nr 84 (Zahutyń-Zagórz), droga wojewódzka nr 892
54	Zaklików	ul. Janowska, ul. Lubelska, ul. Sandomierska, ul. Dworcowa, połączenie Lipa – Zaklików, połączenie Zaklików–Zdziechowice

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

Oprócz korytarzy o największym natężeniu ruchu rowerowego w ramach ankiety sprawozdawczej przedstawiciele podkarpackich miast zapytano także o korytarze komunikacyjne z największym natężeniem ruchu pieszego. W odniesieniu do 5 miast wskazano na brak takich korytarzy, a w 2 przypadkach wskazano na obszar całego miasta. Zauważalne jest zarazem

relatywnie częste wskazywanie centralnych części miast, takich jak rynek jako korytarzy o największym natężeniu ruchu pieszego. Nie jest to zaskoczenie, ponieważ centra miast stanowią skupiska obiektów handlowo-usługowych będących generatorami ruchu pieszego, który stanowi najbardziej efektywną formę przemieszczania się po ścisłych centrach miast.

Tabela 49. Główne korytarze komunikacyjne o największym natężeniu ruchu pieszego w gminach miejskich oraz miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim wg stanu na wrzesień 2024 r.

Lp.	Miasto	Korytarze komunikacyjne
1	Baranów Sandomierski	droga wojewódzka nr 872
2	Bircza	ul. Kamienna Górka
3	Błażowa	droga powiatowa nr 1422
4	Boguchwała	droga krajowa nr 19
5	Brzostek	brak
6	Brzozów	ul. Legionistów, ul. Kościuszki, ul. Mickiewicza, ul. 3 Maja, ul. Armii Krajowej
7	Cieszanów	ul. Mickiewicza
8	Dębica	ul. Rzeszowska, ul. Krakowska, ul. Kościuszki (południe-północ), ul. Kolejowa, ul. Strumskiego, ul. Głowackiego
9	Dubiecko	brak
10	Dukla	Rynek
11	Dynów	ul. Szkolna, ul. Jana Pawła II, ul. Mickiewicza, ul. Handlowa, Rynek, ul. Kościuszki, ul. Kazimierza Wielkiego
12	Głogów Małopolski	ul. Rynek
13	Iwonicz-Zdrój	al. Słoneczna, pl. Dietla, al. Leśna
14	Jarosław	ul. Jana Pawła II, ul. Słowackiego
15	Jasło	ul. Rynek, ul. Farna, ul. Czackiego
16	Jawornik Polski	ul. Rzeszowska i ul. Przeworska
17	Jedlicze	droga powiatowa nr 1947R, droga krajowa nr 28, droga powiatowa nr 1847R, droga gminna nr 114699R, droga gminna nr 114683R
18	Kańczuga	brak
19	Kolbuszowa	pl. Wolności, ul. Parkowa, ul. Obrońców Pokoju
20	Kołaczyce	ul. Rynek
21	Krosno	ul. Legionów, ul. Lwowska, ul. Piłsudskiego, ul. Kolejowa, ul. Czajkowskiego, ul. Rynek, ul. Bursaki
22	Lesko	droga krajowa nr 84
23	Leżajsk	ul. Jarosławska, ul. Mickiewicza, ul. Skłodowskiej, ul. Słowackiego, ul. Sanowa, ul. Rzeszowska
24	Lubaczów	droga wojewódzka nr 867, ul. Kościuszki, droga powiatowa nr 1684, ul. Konopnickiej, droga powiatowa nr 1686, ul. Słowackiego, ul. Rynek i śródmieście
25	Łańcut	ul. Kościuszki, ul. Plac Sobieskiego, ul. Królowej Elżbiety, ul. Mickiewicza, ul. Piłsudskiego
26	Mielec	Starówka, al. Niepodległości, ul. Smoczka
27	Narol	ul. Bohaterów Września 1939 r., ul. Warszawska
28	Nisko	ul. Sandomierska
29	Nowa Dęba	teren miasta
30	Nowa Sarzyna	ul. 1 Maja

Tabela 49. Główne korytarze komunikacyjne o największym natężeniu ruchu pieszego w gminach miejskich oraz miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim wg stanu na wrzesień 2024 r. (cd.)

Lp.	Miasto	Korytarze komunikacyjne
31	Oleszyce	ul. Rynek, ul. 3 Maja, ul. Zamkowa, ul. Sapiehy, ul. Kolejowa
32	Pilzno	ul. Legionów, ul. Lwowska, Rynek
33	Pruchnik	ul. Jana Pawła II, ul. Markiewicza, ul. Rynek
34	Przeclaw	ul. Sportowa, ul. Zielona, ul. Rynek
35	Przemyśl	droga krajowa nr 28 - ulice: Wybrzeże Piłsudskiego, Jagiellońska, pl. Na Bramie, droga wojewódzka nr 885 (ulice: 3 Maja, pl. Konstytucji 3 Maja, most im. Orłąt Przemyskich), droga gminna nr 120663R (ulice: Kościuszki, Rynek, Kazimierza Wielkiego), droga gminna nr 120656R (ul. Franciszkańska), droga powiatowa nr 2153 (Kamienny Most), droga powiatowa nr 2156R (ul. Sportowa)
36	Przeworsk	Stare Miasto, Rynek, ul. Krasickiego, ul. Misiągiewicza, ul. Lwowska
37	Radomyśl Wielki	Rynek, ul. Armii Krajowej, ul. Targowa, ul. Mickiewicza
38	Radymno	brak
39	Ropczyce	ul. Mickiewicza i ul. Grunwaldzka, ul. Wyszyńskiego, ul. Króla Kazimierza Wielkiego
40	Rudnik nad Sanem	brak
41	Rymanów	droga wojewódzka nr 897
42	Rzeszów	centrum miasta, wzdłuż rzeki Wisłok
43	Sanok	ul. Kościuszki, ul. 3 Maja, Rynek, ul. Jagiellońska, ul. Lipińskiego, ul. Jana Pawła II, ul. Mickiewicza, ul. Biała Góra, ul. Rybickiego
44	Sędziszów Małopolski	ul. Wesoła, ul. 3 Maja, ul. Rynek, ul. Jana Pawła II, ul. Piłsudskiego, ul. Grunwaldzka, ul. Witosa
45	Sieniawa	ul. Kopernika, ul. Kościuszki
46	Sokołów Małopolski	ul. Rzeszowska, ul. Lubelska, ul. Pileckich, ul. Rynek, ul. Głogowska
47	Stalowa Wola	al. Jana Pawła II, ul. Popiełuszki (całość), ul. Komisji Edukacji Narodowej (pawilony handlowe oraz okolice dojścia do hali targowej), ul. Okulickiego (całość), ul. Poniatowskiego (od skrzyżowania z ul. Czarnieckiego do skrzyżowania z ul. Komisji Edukacji Narodowej), ul. Orzeszkowej (tylko w godzinach szczytu – dojazdu na teren Huty Stalowa Wola i strefy przemysłowej)
48	Strzyżów	ul. Kombatantów, ul. Chrapkiewicza, Rynek
49	Tarnobrzeg	ul. Sienkiewicza, ul. Sikorskiego, ul. Wyspiańskiego, ul. Kopernika, ul. Orłąt Lwowskich, ul. Litewska, ul. Bema
50	Tyczyn	ul. Grunwaldzka, ul. Parkowa, ul. Mickiewicza, Rynek
51	Ulanów	ul. Buli, ul. Podlądzie

Tabela 49. Główne korytarze komunikacyjne o największym natężeniu ruchu pieszego w gminach miejskich oraz miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim wg stanu na wrzesień 2024 r. (cd.)

Lp.	Miasto	Korytarze komunikacyjne
52	Ustrzyki Dolne	ul. 29 Listopada, ul. Rynek
53	Zagórz	droga krajowa nr 84 (Zahutyń-Zagórz), droga wojewódzka nr 892, droga powiatowa nr 2228R Poraż – Zagórz, droga powiatowa nr 2257R Tarnawa – Kalnica
54	Zaklików	ulice w miejscowości Zaklików

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

Rolę głównych korytarzy komunikacyjnych miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych za pomocą transportu samochodowego stanowi sieć, na którą składa się autostrada A4, droga ekspresowa S19 oraz drogi krajowe, wojewódzkie, powiatowe i gminne.

Wskazywane przez przedstawicieli podkarpackich miast niektóre korytarze komunikacyjne o dużym natężeniu ruchu rowerowego pokrywały się ze wskazywanymi korytarzami o dużym natężeniu ruchu samochodowego, co przy braku dróg rowerowych może stanowić zagrożenie bezpieczeństwa ruchu drogowego i koresponduje zarazem ze wskazywaną przez liczne samorządy potrzebą budowy nowych dróg rowerowych. Jako generatory wzmożonego ruchu rowerowego wskazywano niekiedy szkoły, co tym bardziej można uznać za palącą potrzebę w zakresie zapewnienia odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa.

Jako korytarze o największym natężeniu ruchu pieszego najczęściej wskazywano centralne części miast, takie jak rynek.

3.4.3. Dostępność komunikacyjna

Analizę dostępności komunikacyjnej miast w województwie podkarpackim warto rozpocząć od transportu lotniczego, ponieważ zapewnia on możliwości szybkiego przepływu ludzi i towarów na duże odległości. Jedynym portem lotniczym w województwie podkarpackim obsługującym regularny ruch pasażerski jest Port Lotniczy Rzeszów-Jasionka. Według stanu na wrzesień w 2024 r.⁸³ podróżni mieli możliwość skorzystania z połączeń do 12 zagranicznych lotnisk znajdujących się w 7 państwach (Wielkiej Brytanii, Włoszech, Chorwacji, Irlandii, Hiszpanii, Niemczech oraz Stanach Zjednoczonych):

- 1) Alicante (Hiszpania),
- 2) Bristol (Wielka Brytania),
- 3) Dublin (Irlandia),
- 4) East Midlands (Wielka Brytania),
- 5) Londyn Luton (Wielka Brytania),

- 6) Londyn Stansted (Wielka Brytania),
- 7) Manchester (Wielka Brytania),
- 8) Mediolan-Malpensa (Włochy),
- 9) Monachium (Niemcy),
- 10) Nowy Jork – Newark (Stany Zjednoczone),
- 11) Rzym – Fiumicino (Włochy),
- 12) Zadar (Chorwacja).

W porównaniu do stanu na wrzesień 2019 r. liczba dostępnych destynacji zwiększyła się o 2. Zlikwidowano połączenie do Aten (Grecja) oraz do Tel Awiwu (Izrael), a uruchomiono połączenia do Alicante w Hiszpanii, Mediolanu i Rzymu we Włoszech oraz do Zadaru w Chorwacji.

Oprócz tego pasażerowie korzystający z Portu Lotniczego Rzeszów-Jasionka mają możliwość skorzystania z bezpośrednich połączeń krajowych do Warszawy (5 par połączeń w dni powszednie) oraz Gdańska (2 razy w tygodniu)⁸⁴.

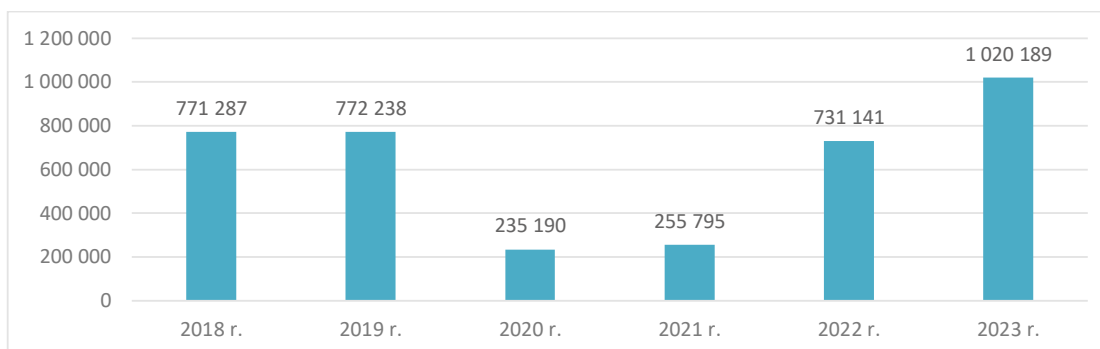
⁸³ Źródło: <https://www.rzeszowairport.pl/pl/p-asazer/rozklad-lotow> [dostęp: 2024-09-08].

⁸⁴ We wrześniu 2019 r. bezpośrednie połączenie do Gdańska nie było oferowane.

W latach 2018-2023 liczba pasażerów obsługiwanych przez Port Lotniczy Rzeszów-Jasionka była bardzo zróżnicowana. W roku 2019 r. wystąpił nieznaczny wzrost liczby pasażerów w porównaniu do roku 2018, co stanowiło kontynuację trendu wzrostowego obserwowanego we wcześniejszych latach. Na podstawie danych publikowanych na stronie Portu Lotniczego Rzeszów-Jasionka można stwierdzić, że w latach 2007-2019 każdego kolejnego roku następował wzrost

liczby obsługiwanych pasażerów. Bardzo duży spadek wystąpił w latach 2020-2021, co było konsekwencją ograniczeń w ruchu lotniczym wprowadzonych w celu przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się pandemii COVID-19. Po zniesieniu wspomnianych ograniczeń w 2022 r. liczba obsługiwanych pasażerów była nieznacznie niższa w porównaniu do okresu sprzed wybuchu pandemii, a w 2023 r. przekroczono rekordowy milion obsługiwanych pasażerów.

Wykres 31. Liczba pasażerów obsługiwanych przez Port Lotniczy Rzeszów-Jasionka

Źródło: Port Lotniczy Rzeszów-Jasionka.

Podobnie jak w 2019 r. pasażerowie podróżujący koleją z Rzeszowa do Warszawy w dni powszednie mają możliwość skorzystania zaledwie z 4 połączeń bezpośrednich (2 w godzinach porannych i 2 w godzinach popołudniowych). Podobnie jak w 2019 r. dostępne jest jedno połączenie o czasie ok. 4 godzin (w 2019 r. czas przejazdu w ramach tego połączenia wynosił 241 minut, a w 2024 r. uległ skróceniu o 8 minut). W porównaniu do 2019 r. zmieniły się nieco trasy przejazdu części pociągów pomiędzy Rzeszowem a Warszawą. W 2019 r. wszystkie bezpośrednie połączenia kolejowe pomiędzy tymi miastami wiodły przez Kraków, natomiast w 2024 r. przez Kraków wiodły dwa bezpośrednie połączenia, a pozostałe dwa zostały poprowadzone przez Lublin.

W porównaniu do innych miast pełniących funkcję stolic województw tylko pasażerowie podróżujący z Zielonej Góry oraz Gorzowa Wielkopolskiego mieli możliwość skorzystania z mniejszej liczby bezpośrednich połączeń kolejowych do Warszawy. W przypadku obu tych miast oferowano 3 bezpośrednie połączenia w dni powszednie. W przypadku pozostałych stolic

województw dzienna liczba bezpośrednich połączeń była znacznie wyższa: od 7 połączeń w przypadku Opola aż po 29 połączeń w przypadku Krakowa. Chociaż małą liczbę bezpośrednich połączeń transportem kolejowym z Rzeszowa do Warszawy można tłumaczyć peryferyjnym położeniem Rzeszowa oraz relatywnie niskim potencjałem popytowym, to stwierdzoną bardzo słabą dostępnością komunikacyjną za pomocą transportu kolejowego można uznać za przejaw marginalizacji czy wręcz wykluczenia komunikacyjnego Rzeszowa.

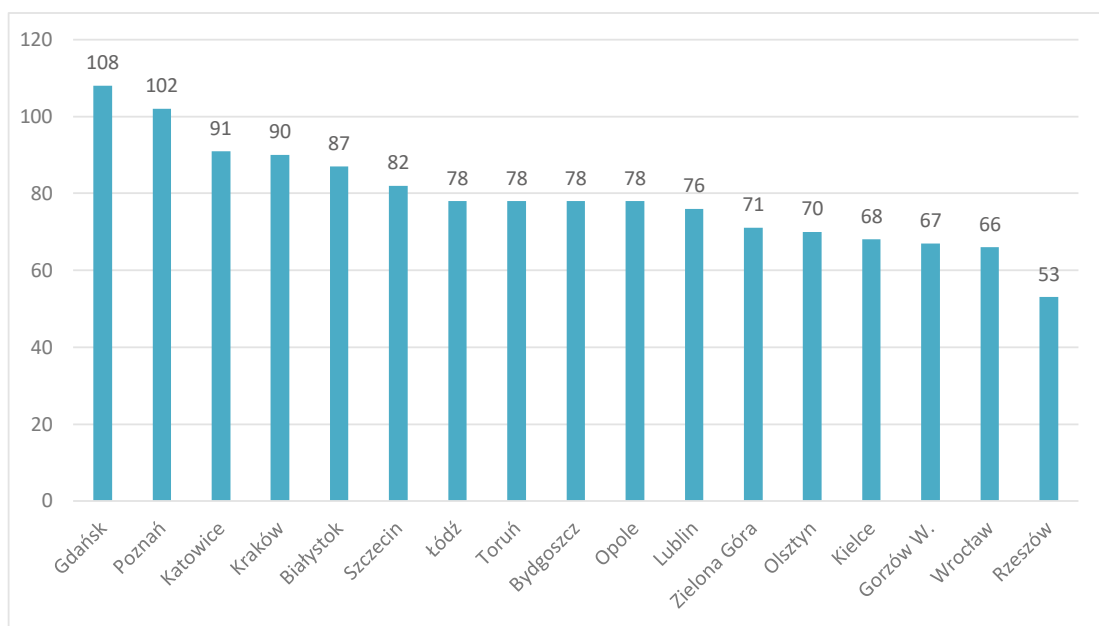
W porównaniu do 2019 r. wyraźnie wzrosła wartość wskaźnika efektywności czasu przejazdu mierzonego jako iloraz mediany przeciętnego czasu przejazdu pomiędzy miastami dzielonej przez odległość geograficzną. We wrześniu 2019 r. wartość tak obliczonego wskaźnika wynosiła 44 km/h, a we wrześniu 2024 r. wzrosła do 53 km/h. Za główną przyczynę wzrostu wartości tego wskaźnika można uznać to, że w 2019 r. poza wspomnianym jednym połączeniem czterogodzinnym czas przejazdu za pomocą pozostałych połączeń wynosił ponad 5 godzin, a w przypadku jednego połączenia – nawet ponad 7,5 godziny. W 2024 r.

pod tym względem sytuacja uległa wyraźnej poprawie, gdyż czas przejazdu za pomocą pozostałych połączeń nie przekraczał 5 godzin.

Mimo to wartość wskaźnika efektywności czasu przejazdu transportem kolejowym do Warszawy w przypadku Rzeszowa okazała się zdecydowanie najniższa w porównaniu do wszystkich pozostałych stolic

województw. W porównaniu do kolejnego miasta o najniższej efektywności czasu przejazdu, czyli Wrocławia wartość tego wskaźnika okazała się niższa aż o 13 km/h, a w porównaniu do Gdańska, w przypadku którego wartość wskaźnika okazała się najwyższa, efektywność czasu przejazdu jest ponad dwukrotnie niższa.

Wykres 32. Efektywność czasu przejazdu transportem kolejowym do Warszawy ze stolic województw [odległość geograficzna/mediana czasu przejazdu – km/h]

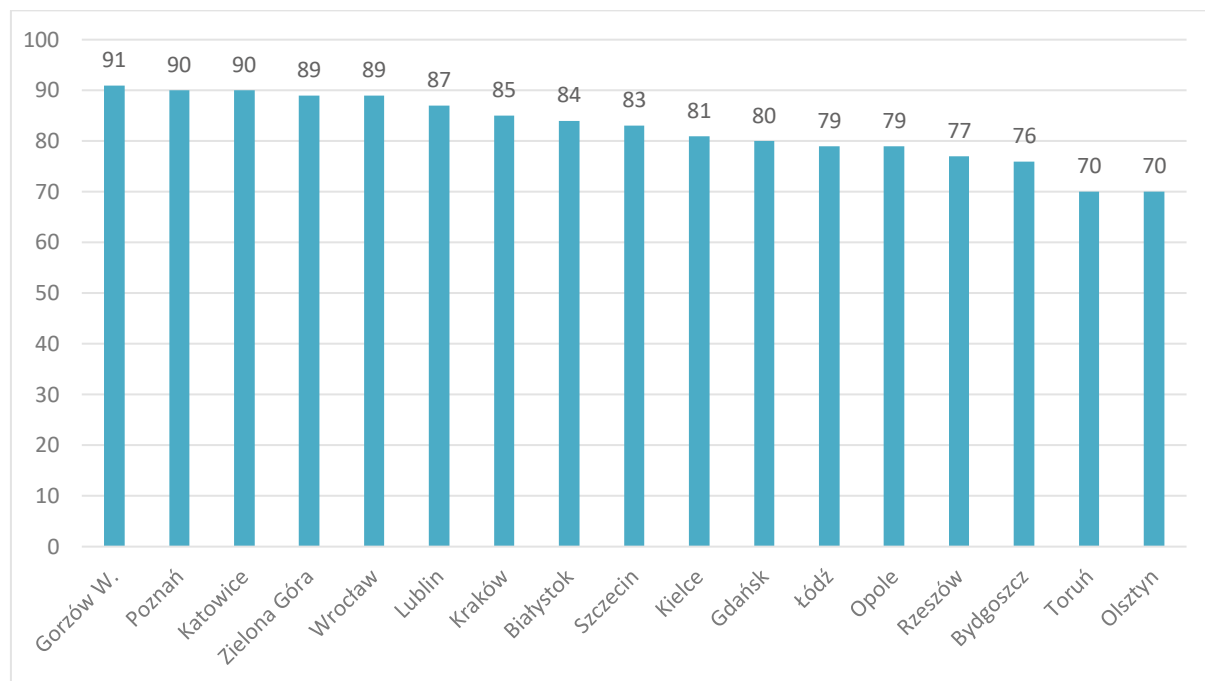
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pkp.pl oraz geoportal.gov.pl [stan na 9 września 2024 r.].

W odniesieniu do Rzeszowa na tle innych stolic województw stwierdzono również jedną z najniższych efektywności czasu przejazdu za pomocą infrastruktury drogowej (76 km/h). Pod tym względem niższą wartość stwierdzono jedynie w odniesieniu do Bydgoszczy, Torunia oraz Olsztyna. Zauważenia jednak wymaga, że różnice w porównaniu do innych miast będących stolicami województw o lepszej efektywności czasu przejazdu są niewielkie.

Warto także zauważyć, że w porównaniu do roku 2019 efektywność czasu przejazdu

z Rzeszowa do Warszawy za pomocą infrastruktury drogowej zwiększyła się o 8 km/h, co jest wynikiem oddania do użytkowania odcinka drogi ekspresowej S19 pomiędzy Rzeszowem a Lublinem, dzięki czemu korytarzem komunikacyjnym zapewniającym najkrótszy czas przejazdu do Warszawy stała się wspomniana droga ekspresowa S19 na odcinku pomiędzy Rzeszowem a Lublinem, a następnie droga ekspresowa S17 na odcinku pomiędzy Lublinem a Warszawą.

Wykres 33. Efektywność czasu przejazdu infrastrukturą drogową do Warszawy ze stolic województw [odległość geograficzna/szacowany czasu przejazdu w porze nocnej – km/h]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych aplikacji Mapy Google oraz geoportal.gov.pl [stan na 8 września 2024 r.].

W porównaniu do 2019 r. zauważalna jest wyraźna poprawa dostępności komunikacyjnej wewnątrz województwa za pomocą transportu kolejowego spowodowana uruchomieniem połączeń w ramach Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej. Podobnie jak w 2019 r. z największej liczby bezpośrednich połączeń kolejowych do Rzeszowa mogą skorzystać podróżujący z Łańcuta oraz Przeworska, ale o ile w roku 2019 r. z tych miast do stolicy województwa podkarpackiego było dostępnych 31 połączeń, to w 2024 r. ich liczba w przypadku Łańcuta wzrosła do 44, a w przypadku Przeworska – do 42. Na trzecie miejsce wysunęła się Dębica z 40 bezpośrednimi połączeniami w porównaniu do 27 połączeń w 2019 r. Liczba bezpośrednich połączeń do Rzeszowa w porównaniu do 2019 r.

znacznie wzrosła także w przypadku kilku innych miast, tj.: Ropczyc (z 17 do 33), Sędziszowa Małopolskiego (z 18 do 33), Kolbuszowej (z 6 do 25), Głogowa Małopolskiego (z 6 do 23), Strzyżowa (z 7 do 23), Boguchwały (z 8 do 23). Jedynym miastem w przypadku którego w porównaniu do 2019 r. spadła liczba bezpośrednich połączeń kolejowych do Rzeszowa okazało się Nisko. W 2019 r. podróżujący pomiędzy tymi miastami mieli możliwość skorzystania z 3 połączeń, a w 2024 r. – z 2. W porównaniu do 2019 r. możliwość bezpośredniego dotarcia do Rzeszowa za pomocą transportu kolejowego odzyskali podróżujący z Mielca za sprawą dokonanej w 2021 r. modernizacji linii kolejowej nr 25 na odcinku Mielec-Dębica.

Tabela 50. Stacje kolejowe czynne w ruchu pasażerskim w miastach w województwie podkarpackim oraz liczba bezpośrednich połączeń kolejowych do Rzeszowa

Lp.	Miasto	Stacja kolejowa czynna w ruchu pasażerskim	Liczba połączeń do Rzeszowa
1	Łańcut	tak	44
2	Przeworsk	tak	42
3	Dębica	tak	40
4	Ropczyce	tak	33
5	Sędziszów Małopolski	tak	33
6	Jarosław	tak	30
7	Przemyśl	tak	29
8	Kolbuszowa	tak	25
9	Boguchwała	tak	23
10	Głogów Małopolski	tak	23
11	Radymno	tak	23
12	Strzyżów	tak	23
13	Nowa Dęba	tak	8
14	Tarnobrzeg	tak	8
15	Jasło	tak	7
16	Zaklików	tak	6
17	Stalowa Wola	tak	3
18	Leżajsk	tak	2
19	Mielec	tak	2
20	Nisko	tak	2
21	Nowa Sarzyna	tak	2
22	Rudnik nad Sanem	tak	2
23	Lubaczów	tak	1
24	Oleszyce	tak	1
25	Krosno ⁸⁵	tak	0
26	Sanok ⁸⁶	tak	0
27	Ustrzyki Dolne	tak	0
28	Zagórz ⁸⁷	tak	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pkp.pl [stan na 9 września 2024 r].

Zauważenia wymaga, że uwzględnienie wyłącznie połączeń bezpośrednich daje niepełny obraz rzeczywistej dostępności komunikacyjnej za pomocą transportu kolejowego, ponieważ przykładowo w przypadku

wspomnianego Mielca dodatkowo występuje kilka połączeń pośrednich z przesiadką w Dębicy zorganizowanych w taki sposób, że całkowity czas przejazdu nie różni się od czasu

⁸⁵ Krosno nie posiada bezpośredniego połączenia do stacji Rzeszów Główny. Istnieje możliwość skorzystania z dwóch połączeń dziennie do stacji Rzeszów Zachodni.

⁸⁶ Sanok nie posiada bezpośredniego połączenia do stacji Rzeszów Główny. Istnieje możliwość skorzystania z dwóch połączeń dziennie do stacji Rzeszów Zachodni.

⁸⁷ Zagórz nie posiada bezpośredniego połączenia do stacji Rzeszów Główny. Istnieje możliwość skorzystania z dwóch połączeń dziennie do stacji Rzeszów Zachodni.

przejazdu za pomocą połączeń bezpośrednich, a niekiedy jest nawet krótszy.

Dopełnienie analizy dostępności komunikacyjnej miast województwa podkarpackiego stanowi analiza wzajemnej dostępności komunikacyjnej pomiędzy poszczególnymi miastami. Zgodnie z założeniami przyjętymi w ramach ekspertyzy „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim” dostępność komunikacyjna danego miasta z innymi miastami za pomocą transportu drogowego jest tym większa, im do większej liczby miast czas przejazdu w porze nocnej nie przekracza 30 minut. Zaznaczenia zarazem wymaga, że poziom dostępności poszczególnych miast jest uzależniony od trzech głównych czynników:

- 1) położenia miasta – im bardziej miasto jest położone peryferyjnie (na skraju województwa), tym trudniej jest o zapewnienie przejazdu do innych miast w regionie w czasie nieprzekraczającym 30 minut;
- 2) zagęszczenie miejskiej sieci osadniczej na danym obszarze – im więcej jest miast na danym obszarze znajdujących się w niewielkiej odległości od siebie, tym łatwiej o uzyskanie wysokiej wartości wskaźnika liczby miast, do których czas przejazdu nie przekracza 30 minut;
- 3) jakość infrastruktury drogowej – im lepsza dostępność z danego miasta do infrastruktury drogowej o dużej przepustowości, tym łatwiej o uzyskanie wysokiej wartości wskaźnika liczby miast, do których czas przejazdu nie przekracza 30 minut nawet w przypadku większego oddalenia przestrzennego.

Podkreślenia zarazem wymaga, że warunkiem uzyskania wysokiej wartości wskaźnika tak rozumianej dostępności pomiędzy miastami jest łączne wystąpienie wszystkich trzech czynników w odniesieniu do danego miasta.

W porównaniu do roku 2019 pierwszy z wyróżnionych powyżej czynników nie uległ zmianie, ponieważ w tym czasie nie zostały zmienione granice województwa. Niewielkie zmiany nastąpiły jednak w zakresie drugiego czynnika ze względu na zwiększenie się liczby miast w województwie podkarpackim o 3 względem 2019 r. Dubiecko odzyskało prawa miejskie 1 stycznia 2021 r., a Jawornik Polski oraz Bircza odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r. Warto zarazem

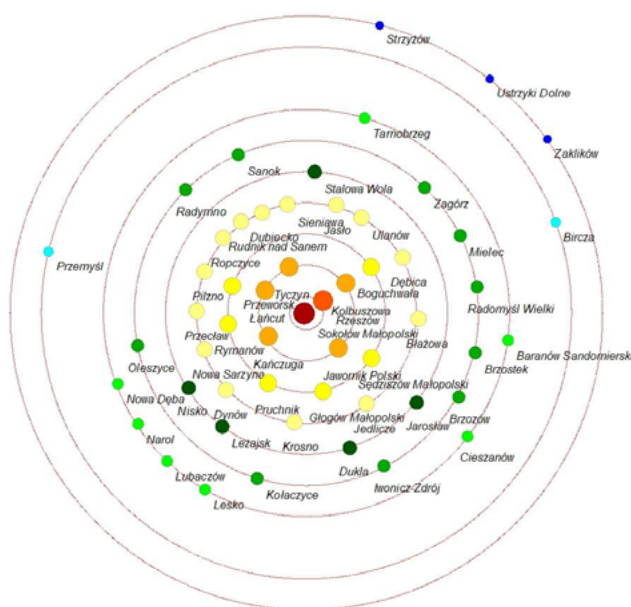
zauważyć, że wszystkie te miasta są położone w środkowo-wschodniej części województwa podkarpackiego. Bircza oraz Dubiecko znajdują się w powiecie przemyskim, a Jawornik Polski znajduje się w powiecie przeworskim. To z kolei mogło przyczyniać się do poprawy osiąganej wartości wskaźnika dostępności dla innych miast znajdujących się w tej części województwa podkarpackiego. Z kolei w zakresie trzeciego czynnika istotne zmiany w osiąganej wartości wskaźnika w odniesieniu do miast znajdujących się w północnej części województwa podkarpackiego mogło spowodować oddanie do użytkowania drogi ekspresowej S19 na odcinku od Sokołowa Małopolskiego do północnej granicy województwa.

Zauważenia wymaga, że oprócz wymienionych czynników na zmiany wartości osiąganych wskaźników wpływa występowanie czasu przejazdu pomiędzy miastami o długości zbliżonej do wartości granicznej przyjętego kryterium, tj. 30 minut. W skrajnych przypadkach zmiana czasu przejazdu o jedną minutę może spowodować uznanie za spełnione bądź niespełnione kryterium dostępności komunikacyjnej pomiędzy miastami. Taka sytuacja wystąpiła w odniesieniu do kilku miast w województwie podkarpackim, a w szczególności w przypadku Łańcuta. W odniesieniu do tego miasta w 2019 r. uzyskano najwyższą wartość wskaźnika dostępności spośród wszystkich miast w województwie podkarpackim. Czas przejazdu z Łańcuta aż do 13 podkarpackich miast nie przekraczał 30 minut, a w 2024 r. wartość tego wskaźnika w przypadku Łańcuta spadła do 8 miast. Było to spowodowane tym, że w ramach pomiaru w 2019 r. zmierzony czas dojazdu z Łańcuta do Jarosławia, Kolbuszowej, Leżajska, Pruchnika, Sędziszowa Małopolskiego i Sieniawy wynosił dokładnie 30 minut, podczas gdy w 2024 r. wzrosła ona odpowiednio do 32, 37, 32, 31, 37 i 33 minut.

Analizy przeprowadzone w 2019 r. oraz w 2024 r. potwierdzają zmiany zachodzące w układzie wzajemnych powiązań pomiędzy miastami w województwie podkarpackim. Oddanie do użytkowania drogi ekspresowej S19 sprawiło, że miastem o najwyższej wartości wskaźnika dostępności komunikacyjnej z innymi podkarpackimi miastami stał się Sokołów Małopolski. Na tle innych miast poprawiła się także nieco sytuacja Rzeszowa. Zauważalne jest zarazem, że w odniesieniu do miast znajdujących się w środkowej

części województwa podkarpackiego częściej uzyskiwano wysokie wartości wskaźnika dostępności. Najniższe wartości tego wskaźnika wystąpiły natomiast w odniesieniu do miast znajdujących się na peryferiach województwa, tj. Zaklikowa oraz Ustrzyk Dolnych. Wyjątek pod tym względem stanowi Strzyżów, z którego tylko do jednego miasta w porze nocnej można przejechać infrastrukturą drogową w czasie nie dłuższym niż 30 minut (do Boguchwały), mimo że położenie Strzyżowa nie jest peryferyjne. W przypadku Strzyżowa decydującym czynnikiem okazało się relatywnie niewielkie zagęszczenie miast w tej części województwa w powiązaniu z brakiem bezpośredniego dostępu do infrastruktury drogowej o dużej przepustowości.

Rysunek 2. Poziom dostępności komunikacyjnej miast w województwie podkarpackim za pomocą infrastruktury drogowej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych aplikacji Mapy Google (im bardziej we wewnątrzny krąg, tym wyższa wartość wskaźnika dostępności komunikacyjnej, tj. tym więcej miast w województwie podkarpackim, do których w porze nocnej można dojechać za pomocą infrastruktury drogowej w czasie nie dłuższym niż 30 minut wg pomiaru dokonanego w okresie od 27 do 31 sierpnia 2024 r.).

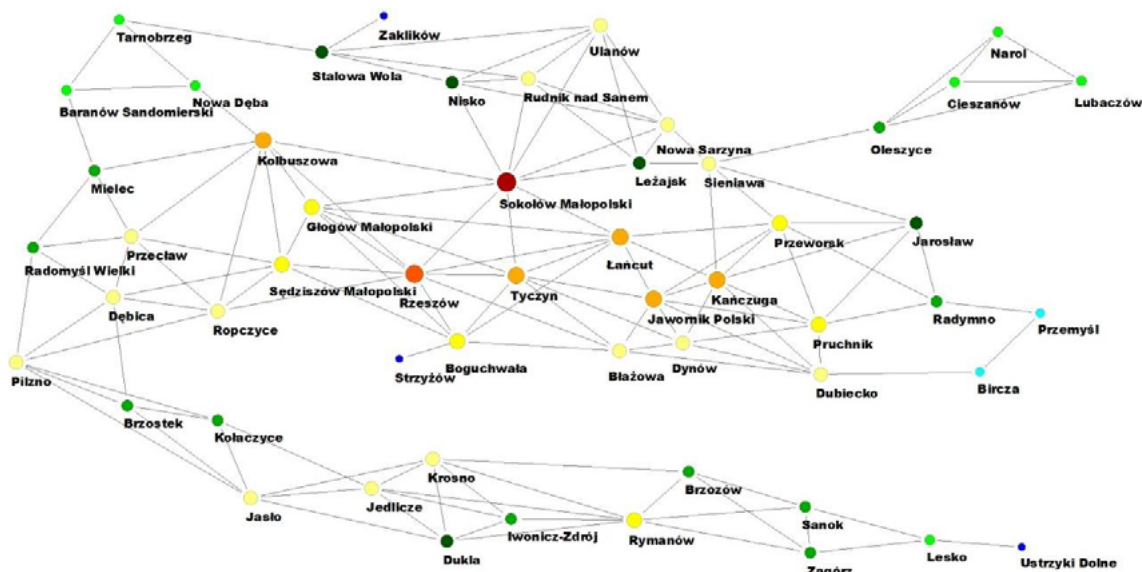
Stworzenie sieci powiązań na podstawie
czasów przejazdu pomiędzy miastami nie-
przekraczających w porze nocnej 30 minut

i przedstawienie jej w sposób graficzny pozwala zaobserwować występowanie grup miast tworzących grona przestrzenne. Czas przemieszczania się pomiędzy miastami tworzącymi takie grona można uznać za porównywalny do czasu przemieszczania się w obrębie jednego miasta średniej wielkości. Występowanie takich gron można zaobserwować nie tylko w centralnej części województwa, czego przykład może stanowić relatywnie krótki czas przejazdu pomiędzy takimi miastami jak: Rzeszów, Boguchwała, Tyczyn, Łańcut, Sokołów Małopolski czy Głogów Małopolski, ale występują one także na obszarach bardziej peryferyjnych, czego przykład mogą stanowić miasta znajdujące się w powiecie lubaczowskim: Lubaczów, Cieszanów, Narol oraz Oleszyce, ale także miasta znajdujące się w południowej części województwa jak: Krosno, Rymanów, Iwonicz-Zdrój, Dukla czy Jędrzejów. Ponadto stwierdzony krótki czas przejazdu pomiędzy takimi miastami jak Stalowa Wola i Tarnobrzeg oraz Krosno i Jasło może być postrzegany jako punkt wyjścia do rozważań nad potencjałem dla wielobiegunowych miejskich obszarów funkcjonalnych.

Analiza występujących powiązań dokonana na podstawie czasu przejazdu pozwala na wyróżnienie miast pełniących rolę swego rodzaju węzłów, elementów łączących różne grona miast. Jako przykład takiego miasta można podać Rymanów o krótkim czasie dojazdu z jednej strony do takich miast jak Sanok, Zagórz czy Brzozów, a z drugiej strony: Krosno, Iwonicz-Zdrój czy Dukla. Innym przykładem jest peryferyjnie położone Pilzno o dobrej dostępności do takich miast jak: Jasło, Brzostek i Kołaczyce, ale także do Dębicy, Ropczyc i Radomyśla Wielkiego.

Podobnie jak w ramach pomiaru dokonanego w 2019 r. najdłuższy czas przejazdu w porze nocnej pomiędzy miastami w województwie podkarpackim zmierzono dla trasy Ustrzyki Dolne – Zaklików. W 2024 r. wyniósł on 175 minut i był o 5 minut krótszy w porównaniu do pomiaru dokonanego w 2019 r.

Rysunek 3. Dostępność komunikacyjna pomiędzy miastami w województwie podkarpackim za pomocą infrastruktury drogowej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych aplikacji Mapy Google (powiązaniemi oznaczono czas przejazdu pomiędzy miastami w porze nocnej nie przekraczający 30 minut wg pomiaru dokonanego w okresie od 27 do 31 sierpnia 2024 r. Im większa kropka oraz im bardziej jej kolor zbliżony do czerwieni, tym więcej powiązań z innymi miastami).

Analizując czas przejazdu z poszczególnych miast w województwie podkarpackim do stolicy województwa w porównaniu do wyników badania przeprowadzonego w 2019 r. można stwierdzić, że w 2024 r. w przypadku aż 32 miast czas dojazdu do Rzeszowa w porze nocnej wydłużył się. Przyjmując, że wahania uzyskanych wartości szacowanego przejazdu mogą wynikać z niedoskonałości narzędzia pomiarowego, ale także z tymczasowych uwarunkowań występujących w czasie pomiaru mimo próby wystandaryzowania poprzez odniesienie do pory nocnej, to zauważalne jest, że w przypadku 12 miast odnotowany czas przejazdu wydłużył się o ponad 5 minut, co trudno byłoby wyjaśniać jedynie względami niedoskonałości i braku precyzji prowadzonego pomiaru. Zauważenia wymaga, że czas przeprowadzonej obserwacji przypadał na okres realizacji inwestycji drogowej o bardzo dużym wpływie na sieć transportową województwa, czyli drogi ekspresowej S19 na południe od Rzeszowa. Choć wykonanie tej inwestycji docelowo powinno skrócić czas przejazdu do Rzeszowa z miast znajdujących się w południowej części województwa, to w okresie prowadzenia robót budowlanych czas przejazdu może ulegać wydłużeniu. To może być

przyczyną wydłużenia czasu przejazdu do Rzeszowa z takich miast jak: Iwonicz-Zdrój, Lesko, Rymanów, Sanok, Brzozów, Kołaczyce czy Zagórz. Z drugiej jednak strony zauważalne jest wydłużenie czasu przejazdu z takich miast jak Nowa Dęba czy Tarnobrzeg, z których przemieszczanie się do Rzeszowa następuje drogą krajową nr 9, co może być spowodowane robotami drogowymi na odcinku Nowa Dęba – Wieleńka i wprowadzeniem ograniczenia prędkości z tego tytułu. Obserwowane jest także wydłużenie czasu przejazdu do Rzeszowa z miast powiatu lubaczowskiego, tj. Lubaczowa, Oleszyc oraz Cieszanowa. Co ciekawe, w tym kontekście czas dojazdu do Rzeszowa z innego miasta z powiatu lubaczowskiego na dodatek położonego najbardziej peryferyjnie uległ nieznacznemu skróceniu w porównaniu do 2019 r. Rezultat w postaci skrócenia czasu przejazdu do Rzeszowa w wyniku oddania do użytkowania drogi ekspresowej S19 w północnej części województwa jest najbardziej zauważalny w przypadku Ulanowa oraz Rudnika nad Sanem. Będzie on zapewne jeszcze większy po wykonaniu przebudowy drogi ekspresowej S19 na odcinku od Stobiernej do Sokołowa Małopolskiego.

W porównaniu do 2019 r. szacowany czas przejazdu w porze nocnej do Portu Lotniczego Rzeszów-Jasionka najbardziej wydłużył się ze wszystkich miast z powiatu lubaczowskiego, tj. Narola, Cieszanowa, Oleszyc oraz Lubaczowa. Wśród miast spośród których szacowany czas przejazdu w porze nocnej wydłużył się do Portu Lotniczego Rzeszów-Jasionka znalazły się także Ustrzyki Dolne. Z drugiej strony zauważalna jest wyraźna poprawa dostępności do Portu Lotniczego Rzeszów-Jasionka z miast znajdujących się w północnej części województwa za sprawą oddanej do użytkowania drogi ekspresowej S19, o czym świadczy skrócenie czasu przejazdu o co najmniej 5 minut z takich miast jak: Zaklików, Stalowa Wola, Rudnik nad Sanem oraz Nisko.

Oddanie do użytkowania drogi ekspresowej S19 w północnej części województwa spowodowało, że niektóre miasta o bardzo słabej dostępności do najbliższego węzła autostrady lub drogi ekspresowej uzyskały bardzo dobrą dostępność pod tym względem. Przykładami takich miast są: Zaklików, Ulanów, Nisko, Stalowa Wola, Rudnik nad Sanem, ale także nieco bardziej oddalony od drogi ekspresowej Tarnobrzeg.

Najlepsza dostępność komunikacyjna z Rzeszowem za pomocą transportu drogowego występuje w miastach tworzących Rzeszowski Obszar Funkcjonalny: w Głogowie Małopolskim, Łańcucie, Boguchwale oraz Tyczynie.

W porównaniu do 2019 r. dzienna liczba połączeń w dni powszednie z większości miast w województwie podkarpackim do Rzeszowa wyszukiwanych za pomocą portalu e-podróżnik uległa zmniejszeniu.

Zauważenia wymaga, że w odniesieniu do miast znajdujących się w zasięgu Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej spadek dziennej liczby połączeń nie musi wprost oznaczać spadku dostępności komunikacyjnej z tych miast. Możliwa jest sytuacja, że uruchomienie połączeń w ramach Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej spowodowało odpływ części pasażerów z komunikacji autobusowej, a w konsekwencji skutkowało brakiem rentowności części połączeń za pomocą autobusów lub busów i koniecznością ich likwidacji. Zauważenia także wymaga, że pojemność nawet niewielkiego szynobusa pozwala na przewiezienie liczby pasażerów trzykrotnie większej w porównaniu do standardowego busa. Oznacza to, że utworzenie jednego połączenia za pomocą transportu kolejowego może skutkować spadkiem zapotrzebowania na trzy połączenia, a nawet więcej za pomocą busów. Największy wzrost ogólnej liczby połączeń w porównaniu do 2019 r. wystąpił w odniesieniu do jednego z miast objętych zasięgiem Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej, tj. Strzyżowa. Warto zarazem zauważyć, że w porównaniu do 2019 r. zwiększyła się liczba miast posiadających bezpośrednie połączenie do Rzeszowa. Przybyły bezpośrednie połączenia do Rudnika nad Sanem oraz do Przecławia. Bezpośredniego połączenia z Rzeszowem za pomocą transportu zbiorowego nadal nie posiadało 10 miast o niewielkiej liczbie mieszkańców, a zarazem o relatywnie dużym oddaleniu od stolicy województwa podkarpackiego. Były to: Baranów Sandomierski, Bircza, Brzostek, Dukla, Jedlicze, Kołaczyce, Radomyśl Wielki, Ulanów, Ustrzyki Dolne oraz Zagórz.

Tabela 51. Czas dojazdu z miast w województwie podkarpackim do Rzeszowa, Portu Lotniczego Rzeszów-Jasionka, autostrady A4 lub drogi ekspresowej S19 oraz dzienna liczba bezpośrednich połączeń do Rzeszowa za pomocą transportu zbiorowego

Lp.	Miasto	Czas dojazdu do Rzeszowa ⁸⁸	Czas dojazdu do Portu Lotniczego Rzeszów-Jasionka ⁸⁹	Czas dojazdu do autostrady lub drogi ekspresowej ⁹⁰	Dzienna liczba połączeń do Rzeszowa ⁹¹
1	Baranów Sandomierski	59	56	45	0
2	Bircza	69	81	41	0
3	Błażowa	25	36	28	67
4	Boguchwała	10	25	8	97
5	Brzostek	60	59	29	0
6	Brzozów	51	66	53	34
7	Cieszanów	80	82	45	2
8	Dębica	38	35	5	62
9	Dubiecko	47	58	34	4
10	Dukla	70	86	68	0
11	Dynów	40	51	44	44
12	Głogów Małopolski	13	9	5	149
13	Iwonicz-Zdrój	69	84	75	9
14	Jarosław	41	40	7	69
15	Jasło	64	76	47	34
16	Jawornik Polski	37	47	31	14
17	Jedlicze	64	76	60	0
18	Kańczuga	33	40	14	11
19	Kolbuszowa	28	24	21	82
20	Kołaczyce	66	66	38	0
21	Krosno	60	72	57	28
22	Lesko	89	101	80	3
23	Leżajsk	39	34	19	32
24	Lubaczów	78	77	34	3
25	Łańcut	18	25	10	129
26	Mielec	55	48	27	32
27	Narol	98	97	60	2
28	Nisko	43	40	7	30
29	Nowa Dęba	51	44	38	36
30	Nowa Sarzyna	39	35	15	6
31	Oleszyce	71	70	38	3

⁸⁸ W minutach. Pomiar dokonany w porze nocnej w dniach 27-30 sierpnia 2024 r.⁸⁹ Tamże.⁹⁰ W minutach do najbliższej położonej wjazdu na autostradę lub drogę ekspresową. Pomiar dokonany w porze nocnej w dniach 27-30 sierpnia 2024 r.⁹¹ Pomiar dokonany 10-11 września 2024 r. Uwzględniono jedynie połączenia bezpośrednie za pomocą transportu zbiorowego z danego miasta do Rzeszowa.

Tabela 51. Czas dojazdu z miast w województwie podkarpackim do Rzeszowa, Portu Lotniczego Rzeszów-Jasionka, autostrady A4 lub drogi ekspresowej S19 oraz dzienna liczba bezpośrednich połączeń do Rzeszowa za pomocą transportu zbiorowego (cd.)

Lp.	Miasto	Czas dojazdu do Rzeszowa ⁸⁸	Czas dojazdu do Portu Lotniczego Rzeszów-Jasionka ⁸⁹	Czas dojazdu do autostrady lub drogi ekspresowej ⁹⁰	Dzienna liczba połączeń do Rzeszowa ⁹¹
32	Pilzno	48	46	17	1
33	Pruchnik	47	51	14	5
34	Przeclaw	41	39	16	2
35	Przemyśl	60	62	16	78
36	Przeworsk	32	33	5	75
37	Radomyśl Wielki	48	46	18	0
38	Radymno	50	51	5	53
39	Ropczyce	29	32	11	55
40	Rudnik nad Sanem	40	36	7	2
41	Rymanów	69	81	65	9
42	Rzeszów	x	14	9	nd.
43	Sanok	73	85	69	35
44	Sędziszów Małopolski	22	27	8	54
45	Sieniawa	42	43	17	2
46	Sokołów Małopolski	23	17	3	64
47	Stalowa Wola	55	48	13	33
48	Strzyżów	33	43	27	62
49	Tarnobrzeg	69	63	39	30
50	Tyczyn	13	23	16	90
51	Ulanów	47	44	7	0
52	Ustrzyki Dolne	106	121	76	0
53	Zagórz	76	90	71	0
54	Zaklików	73	69	13	67

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych aplikacji Mapy Google oraz e-podroznik.pl.

Istotną rolę dla wzmacniania atrakcyjności połączeń za pomocą transportu kolejowego odgrywa wdrażanie kompleksowych rozwiązań umożliwiających w zależności od potrzeb pasażerów łatwą zmianę środka transportu w celu przemieszczania się po określonej przestrzeni. Przykładem takiego rozwiązania mogą być parkingi typu „parkuj i jedź” umiejscowione m.in. w pobliżu dworców i stacji kolejowych. Na podstawie danych BDL GUS można stwierdzić, że w 2019 r. tego typu rozwiązania istniały tylko w dwóch miastach w województwie podkarpackim: w Łąncucie oraz Krośnie.

Uruchomienie połączeń w ramach Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej można uznać za czynnik stymulujący do tworzenia kolejnych rozwiązań typu „parkuj i jedź”. Na podstawie danych BDL GUS aktualnych wg stanu na 2023 r. można stwierdzić, że tak się jednak nie stało. Liczba miast, w których dostępne są tego typu rozwiązania, nie tylko nie wzrosła, ale wręcz spadła i to na dodatek w mieście znajdującym się w zasięgu Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej, tj. Łąncucie. Jedynym miastem, w którym istnienie tego typu rozwiązania zostało zaewidencjonowane w statystyce

publicznej zostało Krosno. Z kolei Stalowa Wola jest jedynym miastem, w odniesieniu do którego w statystyce publicznej wskazano istnienie węzła przesiadkowego. Warto jednak zauważyć, że w kolejnych latach

sytuacja pod tym względem powinna ulegać poprawie m.in. w związku z rozwojem Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej, czego przykład stanowi utworzenie tego typu parkingu w Strzyżowie⁹².

Rzeszów jako stolica województwa oraz okoliczne gminy posiadają relatywnie dobrą dostępność za pomocą transportu lotniczego.

Dzięki wybudowaniu drogi ekspresowej S19 na odcinku z Lublina do Rzeszowa wyraźnej poprawie uległa dostępność komunikacyjna do Warszawy za pomocą transportu drogowego. Dalszą poprawę w zakresie dostępności do Warszawy zapewniłaby planowana budowa drogi krajowej nr 9 od węzła autostrady A4 Rzeszów Zachód do węzła planowanej drogi ekspresowej S74 w okolicach Tarnobrzega.

Na tle innych miast wojewódzkich Rzeszów charakteryzuje się niewielką liczbą bezpośrednich połączeń do Warszawy za pomocą transportu kolejowego oraz zdecydowanie najniższą efektywnością czasu przejazdu za pomocą transportu kolejowego.

W zakresie dostępności komunikacyjnej za pomocą transportu kolejowego wewnątrz województwa wyraźna poprawa nastąpiła dzięki utworzeniu Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej. Ponadto możliwość bezpośredniego dotarcia do Rzeszowa za pomocą transportu kolejowego odzyskali podróżujący z Mielca za sprawą dokonanej w 2021 r. modernizacji linii kolejowej nr 25 na odcinku Mielec-Dębica.

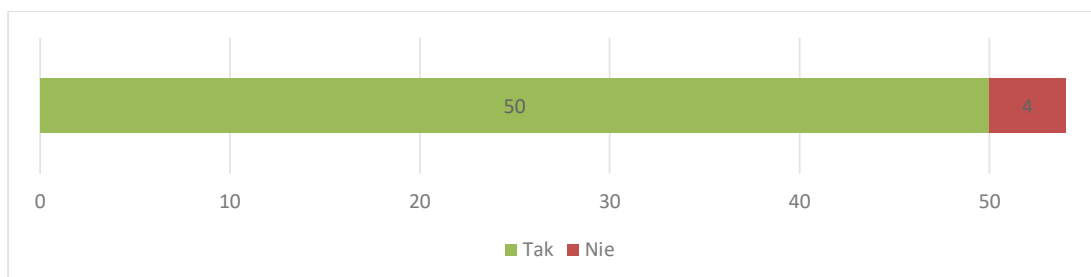
3.5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu

3.5.1. Niskoemisyjność i efektywność energetyczna

Przedstawiciele niemal wszystkich miast w województwie podkarpackim (50 spośród

54) wypełniający ankietę sprawozdawczą zadeklarowali podejmowanie przez reprezentowane podmioty działań mających na celu zmniejszenie emisji zanieczyszczeń, podniesienie efektywności oraz zwiększenie udziału energii w OZE w bilansie energetycznym.

Wykres 34. Podejmowanie przez miasta w województwie podkarpackim działań mających na celu zmniejszenie emisji zanieczyszczeń, podniesienie efektywności oraz zwiększenie udziału energii w OZE w bilansie energetycznym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

Zdecydowanie najczęściej wskazywanym w ankiecie sprawozdawczej działaniem podejmowanym przez miasta w województwie podkarpackim mającym na celu zmniejszenie emisji zanieczyszczeń, podniesienie

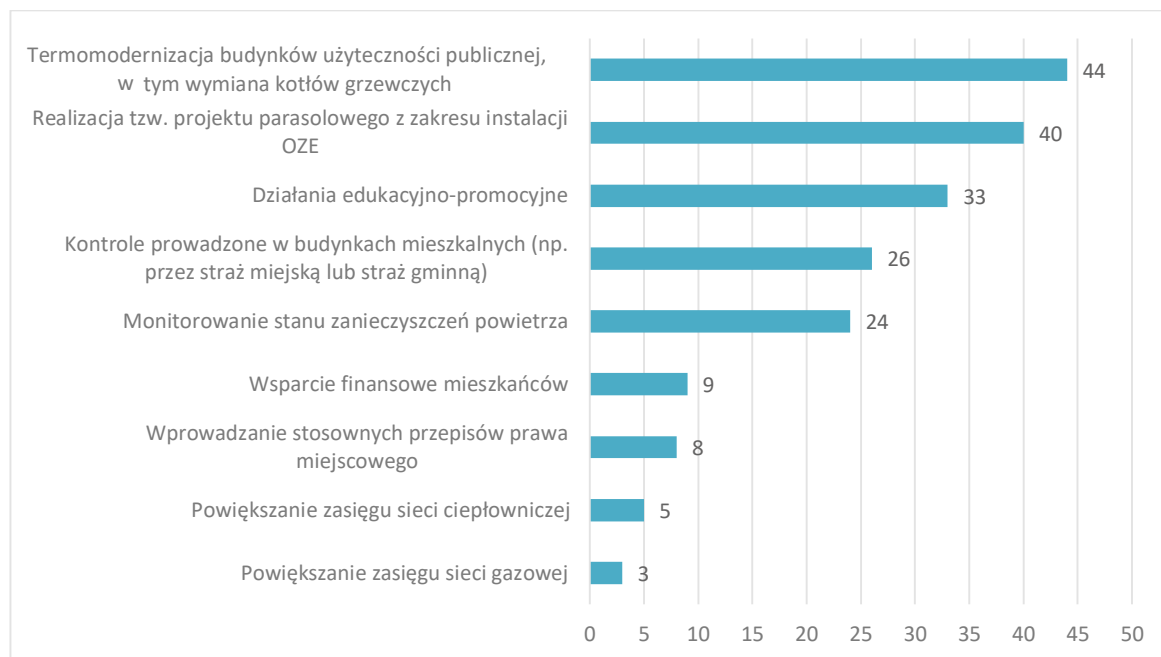
efektywności energetycznej oraz zwiększenie energii z OZE w bilansie energetycznym była termomodernizacja budynków użyteczności publicznej, w tym wymiana kotłów grzewczych. Odpowiedź taka została

⁹² Źródło: https://edziennik.rzeszow.uw.gov.pl/WDU_R/2024/1857/akt.pdf [dostęp: 2024-10-28].

wskazana w odniesieniu do 44 spośród 54 miast w województwie podkarpackim. W odniesieniu do wyraźniej większości miast w województwie podkarpackim (40) wskazano także na realizację tzw. projektu parasolowego z zakresu instalacji OZE. Najczęściej wskazywano odpowiedzi dotyczące

wsparcia finansowego mieszkańców (w odniesieniu do 9 miast), wprowadzania stosownych przepisów prawa miejscowego (w odniesieniu do 8 miast), powiększania zasięgu sieci ciepłowniczej (w odniesieniu do 5 miast) oraz powiększania zasięgu sieci gazowej (w odniesieniu do 3 miast).

Wykres 35. Podejmowane przez miasta w województwie podkarpackim działania mające na celu zmniejszenie emisji zanieczyszczeń, podniesienie efektywności energetycznej oraz zwiększenie udziału energii w OZE w bilansie energetycznym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

Jako najczęściej podejmowane w miastach działania mające na celu zmniejszenie emisji zanieczyszczeń, podniesienie efektywności energetycznej oraz zwiększenie udziału energii w OZE w bilansie energetycznym w ankiecie sprawozdawczej wskazywano: termomodernizację budynków użyteczności publicznej, w tym wymianę kotłów grzewczych, realizację tzw. projektu parasolowego z zakresu instalacji OZE, działania edukacyjno-promocyjne, kontrole prowadzone w budynkach mieszkalnych oraz monitorowanie stanu zanieczyszczeń powietrza.

3.5.2. Ścieżki transformacji

W celu identyfikacji ścieżek transformacji m.in. w zakresie zielonej transformacji, zrównoważonej mobilności miejskiej oraz cyfrowej transformacji miejskiej gospodarki przestrzennej poszukiwano stosownych zapisów na ten temat w strategiach rozwoju zintegrowanych inwestycji terytorialnych podkarpackich MOF.

W projekcie „Strategii ZIT MOF Krosno w ramach perspektywy finansowej Unii Europejskiej 2021-2027”⁹³ wśród wyróżnionych celów strategicznych znalazły się zagadnienia bezpośrednio lub pośrednio nawiązujące do kwestii zielonej transformacji, zrównoważonej mobilności miejskiej czy cyfrowej transformacji miejskiej gospodarki przestrzennej. W ramach celu „wzmocnienie istniejącego potencjału przyrodniczego, kulturowego i turystycznego”

⁹³ Źródło: https://bip.umkrosno.pl/StrategiaMiejskiego_Obszaru_Funkcjonalnego_Krosno___2 [dostęp: 2024-10-28].

wspomniano o wykorzystaniu potencjału przyrodniczego, ale raczej jako zasobu niż w kontekście podejmowania działań na rzecz transformacji. Bezpośrednio kwestie transformacji poruszono w ramach celu „likwidacja barier w skomunikowaniu oraz uzupełnienie braków w infrastrukturze podstawowej”, gdzie wprost zwrócono uwagę na kwestie niskoemisyjnego transportu zbiorowego jako fundamentu zrównoważonego rozwoju MOF Krosno, położono także nacisk na rozwój elektromobilności oraz na konieczność dostosowania się do wyzwań związanych z polityką klimatyczną oraz transformacją energetyczną skutkującą m.in. wzrostem kosztów transportu zasilanego tradycyjnymi źródłami energii. W ramach tego celu założono także dążenie do osiągnięcia neutralności klimatycznej, w tym rozwój mocy wytwórczych OZE, a także rozwój infrastruktury komunikacyjnej w postaci ciągów pieszych i rowerowych. Ponadto w ramach celu „sprawnie funkcjonujący, zintegrowany i inteligentnie zarządzany MOF” założono m.in. wprowadzanie nowych technologii w codzienne działania administracji.

W projekcie „Strategii ZIT MOF Przemysław” w zagadnienia związane ze zrównoważoną mobilnością miejską bezpośrednio wpisuje się wyróżniony kierunek działania „rozwój mobilności miejskiej”, w ramach którego założono m.in. opracowanie Planu Zrównoważonej Mobilności Miejskiej (SUMP) oraz realizację zadań mających na celu rozbudowę i modernizację infrastruktury transportu publicznego obejmującej wszystkie gminy będące częścią MOF⁹⁴.

W projekcie „Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tarnobrzeg na lata 2021-2027”⁹⁵ kwestie zrównoważonego rozwoju zostały uwypuklone już na poziomie celu nadrzędnego i podobnie jak

w przypadku „Strategii ZIT MOF Przemysław” wyróżniono kierunek działania poświęcony zrównoważonej mobilności miejskiej. Zauważenia wymaga także, że w ramach kierunku działania poświęconego odnowie i rozwojowi przestrzeni publicznych założono m.in. likwidację tzw. „wysp ciepła” oraz zazielenienie przestrzeni publicznych w szczególności rynków miejscowości tworzących MOF. Kwestie związane z rozwojem systemu komunikacji zbiorowej na terenie MOF Tarnobrzeg można uznać za szczególnie istotną w sytuacji braku organizacji połączeń do gmin będących częścią tego MOF.

W ramach projektu „Strategii ZIT MOF Stalowej Woli 2021-2027”⁹⁶ w kontekście kwestii związanych z transformacją opartą na zasadach zrównoważonego rozwoju szczególną rolę odgrywa wyróżnienie celu „wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Stalowej Woli”, w ramach którego oprócz kwestii rozwoju zrównoważonej mobilności miejskiej założono m.in. adaptację do zmian klimatu wraz z ochroną bioróżnorodności z zaznaczeniem, że działania te mają stanowić odpowiedź na wyzwania będące konsekwencją kryzysu klimatycznego, w tym zagrożeń w postaci powodzi oraz suszy.

W „Strategii ZIT MOF Mielec”⁹⁷ kwestie związane z dążeniem do transformacji opartej na zasadach zrównoważonego rozwoju zostały uwzględnione przede wszystkim w ramach dwóch kierunków działania: „poprawa zintegrowania obszaru poprzez rozbudowę infrastruktury i rozwój mobilności” oraz „ochrona różnorodności biologicznej wraz z podniesieniem jakości przestrzeni publicznych” wyróżnionych w ramach celu strategicznego „rozwój infrastruktury i ochrona środowiska w MOF wraz z kompleksowym zagospodarowaniem przestrzeni publicznych”.

⁹⁴ Źródło: <https://przemysl.pl/download//153806/projekt-strategii-zit-mof-przemysl.pdf> [dostęp: 2024-10-28].

⁹⁵ Źródło: <https://www.gminagorzyce.pl/wp-content/uploads/2024/09/Strategia-MOF-Tarnobrzegprojekt.pdf> [dostęp: 2024-10-28].

⁹⁶ Źródło: <https://www.stalowawola.pl/pl/aktualnosci/konsultacje-spoeczne-projektu-strategii-zintegrowanych-inwestycji-terytorialnych-miejskiego-obszaru-funkcjonalnego-stalowej-woli-na-lata-2021-2027.html> [dostęp: 2024-10-28].

⁹⁷ Źródło: <https://mielec.bip.gov.pl/strategie-programy-plany/strategia-zit-dla-mof-mielca-na-lata-2022-2027.html> [dostęp: 2024-10-28].

Projekt „Strategii ZIT Sanok Lesko”⁹⁸ również zawiera wyróżniony cel wyrażający dążenie do transformacji zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. W ramach dążenia do poprawy standardu i dostępności przestrzeni publicznych założono m.in. wykorzystanie terenów zieleni takich jak parki oraz bulwary wzdłuż rzek. W ramach rozwoju mobilności miejskiej podobnie jak w przypadku innych MOF założono rozwój bezemisyjnego oraz niskoemisyjnego transportu zbiorowego w powiązaniu z rozwojem infrastruktury ułatwiającej przemieszczanie się na rowerze oraz pieszo.

Projekt „Strategii ZIT Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Jarosław-Przeworsk na lata 2024-2030”⁹⁹ nie odbiega pod tym względem od projektów wcześniej przywołanych strategii ZIT MOF. W dokumencie tym wyróżniono cel „dobrze skomunikowany obszar MOF Jarosław-Przeworsk opierający się na zasadzie zrównoważonego rozwoju” obejmujący kierunki działania wyrażające dążenie do poprawy dostępności i jakości infrastruktury komunikacyjnej oraz tworzenie przyjaznych środowisku przestrzeni publicznych.

Dużo uwagi kwestiom związanym z dążeniem do transformacji opartej na zasadach zrównoważonego rozwoju poświęcono w projekcie „Strategii Rozwoju Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Lubaczów na lata 2022-2030”¹⁰⁰ poprzez wyróżnienie działań nakierowanych na rozwój e-usług, tworzenie terenów zielonych, adaptacji do zmian klimatu oraz ograniczenia niskiej emisji, rozwój infrastruktury komunalnej umożliwiającej zrównoważone gospodarowanie zasobami oraz tworzenie warunków do rozwoju zeroemisyjnego transportu zbiorowego wraz z opracowaniem planu zrównoważonej mobilności miejskiej.

Do działań wpisujących się w ścieżkę zrównoważonej transformacji można zaliczyć prowadzenie nasadzeń drzew i krzewów. Na podstawie danych BDL GUS można stwierdzić, że w 2023 r. najwięcej nasadzeń drzew i krzewów w zadrzewieniach oraz terenach zieleni na 1 km² powierzchni danego miasta dokonano w Stalowej Woli (128 szt.) oraz w Dukli (95 szt.). W odniesieniu do 11 miast nie wykazano dokonania jakichkolwiek nasadzeń w tym okresie.

Tabela 52. Liczba nasadzeń na km² powierzchni ogółem w miastach w województwie podkarpackim w 2023 r.¹⁰¹

Lp.	Miasto	Liczba nasadzeń na km ² powierzchni ogółem
1	Baranów Sandomierski	0,0
2	Błażowa	12,5
3	Boguchwała	25,0
4	Brzostek	0,0
5	Brzozów	31,7
6	Cieszanów	6,0
7	Dębica	3,7
8	Dubiecko	0,0
9	Dukla	94,6
10	Dynów	2,0
11	Głogów Małopolski	0,9

⁹⁸ Źródło: <https://www.sanok.pl/asp/strategia-zit-mof-sanok-lesko,105,artykul,1,331> [dostęp: 2024-10-28].

⁹⁹ Źródło: https://bip.miastojaroslaw.pl/brepo/panel_repo/2024/05/27/qn03ni/strategia-zit-j-p-projekt-02052024.pdf [dostęp: 2024-10-28].

¹⁰⁰ Źródło: <https://bip.lubaczow.com.pl/atach/168242078713242356296447b4331e8d2.pdf> [dostęp: 2024-10-28].

¹⁰¹ W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

Tabela 52. Liczba nasadzeń na km² powierzchni ogółem w miastach w województwie podkarpackim w 2023 r. (cd.)

Lp.	Miasto	Liczba nasadzeń na km ² powierzchni ogółem
12	Iwonicz-Zdrój	0,0
13	Jarosław	5,4
14	Jaśło	25,6
15	Jedlicze	19,3
16	Kańczuga	9,9
17	Kolbuszowa	0,3
18	Kołaczyce	44,9
19	Krosno	49,3
20	Lesko	10,7
21	Leżajsk	6,9
22	Lubaczów	15,0
23	Łańcut	34,1
24	Mielec	5,8
25	Narol	1,3
26	Nisko	0,1
27	Nowa Dęba	21,5
28	Nowa Sarzyna	40,0
29	Oleszyce	4,0
30	Pilzno	3,5
31	Pruchnik	4,1
32	Przeclaw	0,0
33	Przemyśl	3,7
34	Przeworsk	18,0
35	Radomyśl Wielki	6,6
36	Radymno	3,6
37	Ropczyce	0,0
38	Rudnik nad Sanem	0,0
39	Rymanów	2,9
40	Rzeszów	47,4
41	Sanok	15,6
42	Sędziszów Małopolski	0,0
43	Sieniawa	1,7
44	Sokołów Małopolski	31,6
45	Stalowa Wola	128,1
46	Strzyżów	37,1
47	Tarnobrzeg	14,7
48	Tyczyn	0,0
49	Ulanów	0,0
50	Ustrzyki Dolne	2,2

Tabela 52. Liczba nasadzeń na km² powierzchni ogółem w miastach w województwie podkarpackim w 2023 r. (cd.)

Lp.	Miasto	Liczba nasadzeń na km ² powierzchni ogółem
51	Zagórz	0,0
52	Zaklików	5,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Na podstawie analizy strategii rozwoju podkarpackich MOF można stwierdzić, że istotny ich element zajmują działania z zakresu zielonej transformacji oraz zrównoważonej mobilności miejskiej, a w nieco mniejszym stopniu działania na rzecz cyfrowej transformacji.

W 2023 r. najwięcej nasadzeń drzew i krzewów w zadrzewieniach oraz terenach zieleni na 1 km² powierzchni danego miasta dokonano w Stalowej Woli (128 szt.) oraz w Dukli (95 szt.). W odniesieniu do 11 miast nie wykazano dokonania jakichkolwiek nasadzeń w tym okresie.

3.5.3. Kształtowanie systemu przyrodniczego

Podstawowy element systemu przyrodniczego w miastach stanowią tereny zieleni. Z danych BDL GUS wynika, że spośród miast w województwie podkarpackim największy udział powierzchni terenów zieleni w powierzchni ogółem występuje w Ulanowie (25%) oraz w Kołaczycach i Rzeszowie (po 16,8%), najmniejszy

natomiast w Sędziszowie Małopolskim (0,2%), Radomyślu Wielkim (0,4%) oraz Sokołowie Małopolskim (0,5%). W przeliczeniu na liczbę ludności największa powierzchnia terenów zieleni występuje w Ulanowie (1 500 m²), Kołaczycach (833 m²) oraz Cieszanowie (760 m²), a najmniejsza w Sędziszowie Małopolskim (7 m²) oraz w Radomyślu Wielkim (11 m²).

Tabela 53. Tereny zieleni w miastach w województwie podkarpackim wg stanu na 31 grudnia 2023 r.¹⁰²

Lp.	Miasto	Udział powierzchni terenów zieleni w powierzchni ogółem (%)	Powierzchnia terenów zieleni ogółem na 1 mieszkańca (m ²)
1	Baranów Sandomierski	3,0	197,0
2	Błażowa	2,0	39,9
3	Boguchwała	3,0	43,5
4	Brzostek	0,6	19,6
5	Brzozów	1,3	20,8
6	Cieszanów	9,2	760,1
7	Dębica	2,1	16,4
8	Dubiecko	1,1	33,8
9	Dukla	3,0	83,1
10	Dynów	1,2	49,1
11	Głogów Małopolski	1,1	41,2
12	Iwonicz-Zdrój	2,8	106,4
13	Jarosław	2,5	24,4
14	Jasło	2,0	22,2
15	Jedlicze	1,8	34,7

¹⁰² W zestawieniu nie uwzględniono danych dotyczących Birczy oraz Jawornika Polskiego, jako że miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

Tabela 53. Tereny zieleni w miastach w województwie podkarpackim wg stanu na 31 grudnia 2023 r. (cd.)

Lp.	Miasto	Udział powierzchni terenów zieleni w powierzchni ogółem (%)	Powierzchnia terenów zieleni ogółem na 1 mieszkańca (m ²)
16	Kańczuga	0,7	18,0
17	Kolbuszowa	4,6	43,2
18	Kołaczyce	15,8	833,1
19	Krosno	3,2	32,9
20	Lesko	2,5	74,0
21	Leżajsk	3,4	54,5
22	Lubaczów	1,1	23,8
23	Łańcut	6,6	72,5
24	Mielec	5,3	43,8
25	Narol	6,8	424,0
26	Nisko	1,1	44,4
27	Nowa Dęba	5,1	81,6
28	Nowa Sarzyna	2,7	46,5
29	Oleszyce	1,1	19,8
30	Pilzno	0,7	22,9
31	Pruchnik	1,7	92,3
32	Przeclaw	0,8	69,2
33	Przemyśl	5,8	48,1
34	Przeworsk	1,7	25,1
35	Radomyśl Wielki	0,4	10,6
36	Radymno	0,7	18,2
37	Ropczyce	0,6	18,2
38	Rudnik nad Sanem	1,0	59,9
39	Rymanów	1,8	61,8
40	Rzeszów	15,8	103,4
41	Sanok	6,4	73,3
42	Sędziszów Małopolski	0,2	6,5
43	Sieniawa	5,5	183,1
44	Sokołów Małopolski	0,5	16,2
45	Stalowa Wola	5,1	76,1
46	Strzyżów	1,3	21,0
47	Tarnobrzeg	4,2	81,7
48	Tyczyn	1,8	38,0
49	Ulanów	25,0	1 500,7
50	Ustrzyki Dolne	2,6	52,5
51	Zagórz	6,3	290,5
52	Zaklików	0,7	27,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Jako przykład poruszenia zagadnienia zielonej infrastruktury w dokumencie strategicznym dotyczącym MOF może posłużyć „Strategia Przestrzenna Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego – zasady prowadzenia polityki przestrzennej ROF”¹⁰³. W części diagnostycznej tego dokumentu dokonano identyfikacji terenów zalesionych znajdujących się w największym stopniu w północnej oraz południowej części Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego ze wskazaniem także dużego znaczenia doliny i dorzecza Wisłoka

ze wskazaniem, że dolina Wisłoka stanowi kluczowe znaczenie dla centralnej części Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego jako element zielonej infrastruktury m.in. ze względu na niedobory tej infrastruktury w silnie zurbanizowanym terenie o dużej gęstości zaludnienia. Mając to na uwadze, jako jeden z głównych strategicznych obszarów rozwoju (SOR) został wyznaczony Błękitno-Zielony Korytarz wzdłuż Wisłoka, ale także sieć innych błękitno-zielonych korytarzy ekologicznych.

Największy udział powierzchni terenów zieleni w powierzchni ogółem występuje w Ulanowie (25%) oraz w Kołaczycach i Rzeszowie (po 16,8%), najmniejszy natomiast w Sędziszowie Małopolskim (0,2%), Radomyślu Wielkim (0,4%) oraz Sokołowie Małopolskim (0,5%).

3.5.4. Ryzyka i zagrożenia związane ze zmianami klimatycznymi

Na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej, analizy PESTEL oraz metody delfickiej można wymienić następujące najważniejsze ryzyka i zagrożenia związane ze zmianami klimatycznymi:

- susze – za jedną z konsekwencji zachodzących zmian klimatycznych związanych z ocieplaniem się klimatu można wskazać przedłużające się okresy suszy przekładające się m.in. na wzrost kosztów produkcji żywności. Co prawda zakres niniejszej ekspertyzy odnosi się do miast oraz do miejskich obszarów funkcjonalnych, gdzie produkcja żywności stanowi relatywnie niewielką część prowadzonej działalności gospodarczej, ale wzrost kosztów produkcji żywności może przekładać się na wzrost cen, a nawet mniejszą dostępność żywności dla konsumentów. Przedłużające się okresy suszy mogą także skutkować obniżaniem się wód gruntowych, pogarszaniem jakości wody w rzekach i pogorszeniem jakości wody pitnej oraz zmniejszeniem dostępności wody zarówno do celów spożywczych, jak i gospodarczych;
- upały – wyniki analiz Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej wskazują na wzrost liczby dni upalnych (tj. z temperaturą co najmniej 30 stopni Celsjusza) w Polsce, w tym w województwie podkarpackim z coraz częściej występującymi tzw. falami upałów, czyli okresami składającymi się z następującymi po sobie co najmniej dwoma dniami z maksymalną temperaturą w cieniu co najmniej 30 stopni Celsjusza)¹⁰⁴. Wśród skutków upałów można wymienić pogorszenie samopoczucia, spadek wydajności pracy, wzrost zużycia energii m.in. ze względu na bardziej wyętmioną pracę urządzeń chłodzących, pogorszenie stanu zdrowia, a niekiedy wręcz bezpośrednie zagrożenie dla życia i wzrost śmiertelności w szczególności w przypadku osób starszych oraz osób z chorobami układu krążenia;
- pożary – fale upałów w powiązaniu z okresami suszy wynikających z braku opadów powodują zarazem wzrost zagrożenia pożarowego. Co prawda w ostatnich latach w województwie podkarpackim nie odnotowano pożarów na dużą skalę, jednak coraz częstsze występowanie tego typu zjawisk na terenie państw Europy Południowej oraz Środkowej przy

¹⁰³ Źródło: https://rof.org.pl/wp-content/uploads/2024/01/SP-ROF-zasady-uchwalona-na-zarz%C4%85dzie-WP-w-dniu-20-09-23._Optimized.pdf [dostęp: 2024-10-28].

¹⁰⁴ Źródło: <https://obserwator.imgw.pl/2024/09/18/liczba-dni-upalnych-w-polsce-rosnie-z-dekady-na-dekade/> [dostęp: 2024-10-28].

- dalszym ocieplaniu się klimatu może stanowić podstawę do założenia wzrostu zagrożeń spowodowanych pożarami również na terenie województwa podkarpackiego;
- powódzie – innym zjawiskiem będącym konsekwencją zmian klimatycznych jest występowanie powodzi, a w szczególności tzw. powodzi błyskawicznych. Ocieplanie się klimatu skutkuje wzrostem ryzyka występowania opadów konwekcyjnych. Cechą charakterystyczną opadów konwekcyjnych jest często ich duża intensywność w relatywnie krótkim czasie o niewielkim zasięgu przestrzennym. Opady te powstają w wyniku gwałtownego unoszenia się wilgotnych mas powietrza oraz formowania się chmur typu *Cumulonimbus*, przez co zarówno miejsce, jak i czas wystąpienia opadów są bardzo trudne do przewidzenia. Powodzie błyskawiczne mogą być szczególnie dotkliwe dla terenów silnie zurbanizowanych o gęstej zabudowie oraz niewielkiej ilości terenów zielonych mogących przyjąć nadmiar opadów. Problem w tym zakresie stanowi brak lub nieefektywna kanalizacja przeciwdeszczowa oraz przeznaczanie terenów w pobliżu koryt rzek na cele mieszkaniowe lub gospodarcze. Za skutek zmian klimatycznych można uznać także zwiększone zagrożenie z powodu długotrwałych opadów o dużym natężeniu, czego przykład stanowi powódź mająca miejsce w południowo-zachodniej Polsce oraz Środkowej Europie we wrześniu 2024 r. Co prawda zasięg tej powodzi nie objął województwa podkarpackiego, jednak w przyszłości nie można wykluczyć zagrożenia wystąpienia tego typu zjawisk również na tym terenie. Jako szczególnie zagrożone skutkami tego typu powodzi są tereny miast oraz miejskich obszarów znajdujące się w dorzeczach największych rzek przepływających przez województwo podkarpackie, tj. Wisły, Sanu, Wiśłoka oraz Wiśłoki;
 - inne zagrożenia atmosferyczne – wśród innych zagrożeń atmosferycznych będących konsekwencją zmian klimatu można wymienić wzrastające ryzyko występujących tornad, gwałtownych burz oraz silnych wiatrów;
 - presja migracyjna – pośrednim zagrożeniem będącym konsekwencją zmian klimatu, która może stanowić również coraz większe zagrożenie dla stabilnego rozwoju społeczno-gospodarczego miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim może być wzrastająca presja migracyjna. Mimo wzrostu zagrożeń wynikających ze zmian klimatu, które mogą dotknąć obszar województwa podkarpackiego, ich wpływ może okazać się znacznie mniejszy w porównaniu do innych rejonów, które ze względu na ocieplanie klimatu mogą przestać nadawać się do życia. To z kolei może skutkować coraz większą presją migracyjną z tych terenów. Co prawda przeprowadzone analizy wskazują na to, że województwo podkarpackie w tym znajdujące się na jego terenie miasta oraz miejskie obszary funkcjonalne często nie są postrzegane jako atrakcyjne miejsca dla osiedlania się przez imigrantów, jednak z czasem sytuacja to może ulec zmianie. Ze względu na globalną skalę tych procesów podejmowanie działań znajduje się poza możliwościami podkarpackich samorządów, a nawet w dużym stopniu poza możliwościami rządów poszczególnych państw członkowskich Unii Europejskiej i wymagają poszukiwania rozwiązań występujących nie tylko na poziomie Unii Europejskiej, ale na znacznie szerszym forum;
 - choroby – za jedną z konsekwencji zmian klimatycznych można uznać wzrastające ryzyko pojawiania się chorób zakaźnych, które dotychczas nie były notowane w strefie klimatycznej, w której znajduje się województwo podkarpackie. Ocieplanie się klimatu może skutkować pojawianiem się sprzyjających warunków dla rozprzestrzeniania się wirusów i bakterii typowych dla cieplejszych stref klimatycznych oraz bytowania zwierząt roznoszących te choroby. Za przykład może posłużyć gorączka Zachodniego Nilu spowodowana roznoszonym m.in.

przez komary wirusem Zachodniego Nilu. Co prawda na terenie Polski wg stanu na październik 2024 r. odnotowano zaledwie jeden przypadek zakażenia tym wirusem przez osobę, która zaraziła się nim w Polsce przy braku jednoznacznego stwierdzenia, w jaki

sposób doszło do tego zakażenia, to przypadki zakażeń, do których doszło w kilku krajach europejskich mogą być uznane właśnie za konsekwencję zachodzących zmian klimatycznych, tj. przede wszystkim ocieplania się klimatu.

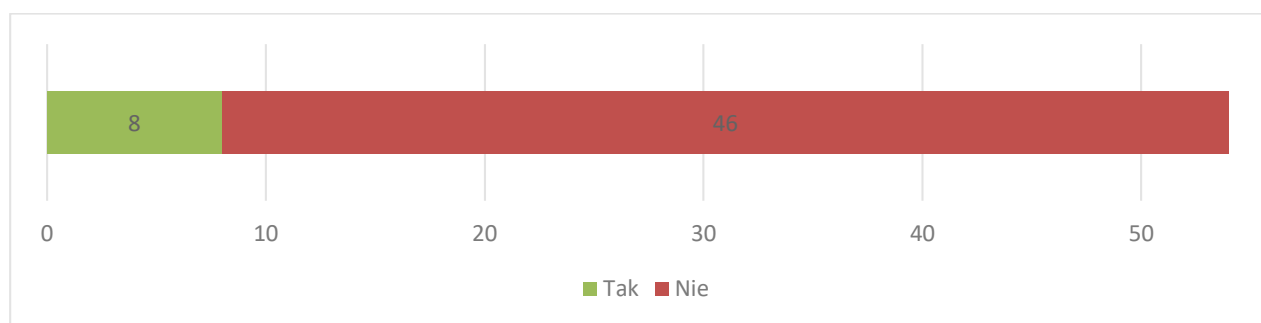
Wśród najważniejszych ryzyk i zagrożeń związanych ze zmianami klimatycznymi mogących dotyczyć podkarpackie miasta oraz miejskie obszary funkcjonalne można wymienić: susze, upały, pożary, powodzie, inne zagrożenia, presję migracyjną oraz choroby.

3.5.5. Plany adaptacji do zmian klimatu miast województwa podkarpackiego

Z danych otrzymanych w ramach ankiety sprawozdawczej wynika, że zaledwie 8

gmin miejskich lub miejsko-wiejskich spośród 54 w województwie podkarpackim posiada opracowany i uchwalony aktualny plan adaptacji do zmian klimatu.

Wykres 36. Posiadany przez gminy miejskie i miejsko-wiejskie w województwie podkarpackim opracowany i uchwalony aktualny plan adaptacji do zmian klimatu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

Były to następujące gminy miejskie lub miejsko-wiejskie:

- 1) Dębica;
- 2) Kolbuszowa;
- 3) Krosno;
- 4) Mielec;
- 5) Nowa Sarzyna;
- 6) Rzeszów;
- 7) Stalowa Wola;
- 8) Tarnobrzeg.

W tym kontekście warto zauważyć, że zaledwie w odniesieniu do 3 gmin wiejskich będących częścią dotychczas zdelimitowanych MOF w województwie podkarpackim zadeklarowano posiadanie opracowanego i uchwalonego aktualnego planu adaptacji do zmian klimatu. Były to gminy: Dębica, Trzebownisko oraz Żyraków. Zauważalne

jest zarazem, że 2 z tych gmin stanowią część MOF Dębicy.

Struktura planów adaptacji do zmian klimatu jest typowa dla dokumentów strategicznych oraz planistycznych z zakresu rozwoju lokalnego i regionalnego. Wyjściową część stanowi przedstawienie wyników diagnozy występujących ryzyk i zagrożeń związanych ze zmianami klimatycznymi, na podstawie której stawiane są cele z przypisaniem działań mających prowadzić do osiągnięcia postawionych celów. W strukturze planów wyróżniane są także założenia dotyczące prowadzenia procesu monitoringu i ewaluacji przebiegu realizacji. Niekiedy wykazywana jest także spójność założeń planu z innymi dokumentami strategicznymi i planistycznymi z tego zakresu na poziomie wojewódzkim, krajowym oraz unijnym. Ukazywane są także przykłady przedsięwzięć zrealizowanych

lub planowanych do realizacji pomagających w adaptacji do zachodzących zmian klimatu. Ukazywany jest także sposób zaangażowania społeczności lokalnej w opracowanie i realizację planu. Wskazywane są również potencjalne źródła finansowania przyszłych działań.

Ryzyka i zagrożenia związane ze zmianami klimatycznymi zidentyfikowane w planach poszczególnych miast są w dużym stopniu zbieżne z omówionymi w poprzednim punkcie. Przykładowo w „Planie adaptacji do zmian klimatu dla Miasta Dębica” odniesiono się do takich zagrożeń jak:

zagrożenie powodziowe, zagrożenie suszą, zagrożenie wynikające z wystąpienia fali upału, zagrożenie wynikające z wystąpieniem burz, nawałnic i porywistego wiatru, ale także zagrożenia związane z występowaniem temperatur ujemnych¹⁰⁵. W „Planie adaptacji do zmian klimatu dla Miasta Krośna”¹⁰⁶ odniesiono się do zagrożeń związanych z powodziami, niedoborami wody i suszami oraz gwałtownymi zjawiskami pogodowymi, ale uwagę poświęcono także takim kwestiom jak miejskie wyspy ciepła, inwersje temperaturowe, smog oraz zaburzenia cyrkulacji powietrza.

Zaledwie 8 gmin miejskich lub miejsko-wiejskich spośród 54 w województwie podkarpackim oraz zaledwie 3 gminy wiejskie będące częścią MOF posiadają opracowany i uchwalony aktualny plan adaptacji do zmian klimatu.

W związku z zachodzącymi zmianami klimatycznymi posiadanie a zarazem wdrażanie uchwalonego i aktualnego planu adaptacji do zmian klimatu będzie zyskiwało coraz większe znaczenie w kontekście sprostania wobec pojawiających się wyzwań. Dostosowanie do zachodzących zmian klimatycznych wymaga skoordynowanego działania, dlatego wsparcie merytoryczne w zakresie opracowania planu adaptacji do zmian klimatu w powiązaniu ze wsparciem finansowym wdrażania działań mających na celu dostosowanie do zmian klimatu można uznać za priorytetowe w kontekście wzmacniania potencjału MOF w województwie podkarpackim.

3.6. Polityka inwestycyjna

3.6.1. Grunty i tereny inwestycyjne

Z danych zebranych za pomocą ankiety sprawozdawczej wynika, że jakkolwiek powierzchnią uzbrojonych terenów inwestycyjnych dysponują 32 miasta i gminy miejsko-wiejskie w województwie podkarpackim, przy czym ogólną powierzchnią wynoszącą co najmniej 10 ha dysponuje

16 miast i gmin miejsko-wiejskich. Zdecydowanie największą powierzchnią wynoszącą 996 ha dysponuje Stalowa Wola, a następnie Rzeszów – 400 ha. Na tle pozostałych gmin miejskich oraz miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim pod tym względem wyróżnia się relatywnie niewielka gmina Dukla dysponująca ogólną powierzchnią terenów inwestycyjnych wynoszącą 150 ha.

¹⁰⁵ Źródło: <https://debica.pl/dokumenty-strategiczne/plan-adaptacji-do-zmian-klimatu-dla-miasta-debica/> [dostęp: 2024-10-28].

¹⁰⁶ Źródło: https://bip.umkrosno.pl/fck_pliki/Biuro%20Rady%20Miasta/LVI%20SESJA%20RM/Uchwa%C5%82y/1566%20-%202023%20.pdf [dostęp: 2024-10-28].

Tabela 54. Ogólna powierzchnia uzbrojonych terenów inwestycyjnych w miastach oraz w gminach miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim (ha) wg stanu na wrzesień 2024 r.

Lp.	Miasto	Powierzchnia uzbrojonych terenów inwestycyjnych (ha)
1	Baranów Sandomierski	48
2	Bircza	0
3	Błażowa	0
4	Boguchwała	10,57
5	Brzostek	0
6	Brzozów	0
7	Cieszanów	16
8	Dębica	1
9	Dubiecko	0
10	Dukla	150
11	Dynów	8
12	Głogów Małopolski	5
13	Iwonicz-Zdrój	0
14	Jarosław	3,5
15	Jasło	0
16	Jawornik Polski	0
17	Jedlicze	0
18	Kańczuga	0
19	Kolbuszowa	0
20	Kołaczyce	0
21	Krosno	9
22	Lesko	5
23	Leżajsk	0
24	Lubaczów	0
25	Łańcut	18,9
26	Mielec	10
27	Narol	0
28	Nisko	30
29	Nowa Dęba	0
30	Nowa Sarzyna	0
31	Oleszyce	0
32	Pilzno	5
33	Pruchnik	10
34	Przeclaw	0
35	Przemyśl	0
36	Przeworsk	6
37	Radomyśl Wielki	40
38	Radymno	3
39	Ropczyce	0
40	Rudnik nad Sanem	2

Tabela 54. Ogólna powierzchnia uzbrojonych terenów inwestycyjnych w miastach oraz w gminach miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim (ha) wg stanu na wrzesień 2024 r. (cd.)

Lp.	Miasto	Powierzchnia uzbrojonych terenów inwestycyjnych (ha)
41	Rymanów	20
42	Rzeszów	400
43	Sanok	20
44	Sędziszów Małopolski	20
45	Sieniawa	1
46	Sokołów Małopolski	5
47	Stalowa Wola	996
48	Strzyżów	2
49	Tarnobrzeg	24
50	Tyczyn	3
51	Ulanów	1
52	Ustrzyki Dolne	0
53	Zagórz	5
54	Zaklików	17

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

W odniesieniu do 9 miast oraz gmin miejsko-wiejskich wskazano, że w ciągu ostatnich 12 miesięcy podjęta została działalność przez przedsiębiorstwa na oferowanych terenach inwestycyjnych. Były to: Głogów Małopolski, Krosno, Łańcut, Mielec, Przeworsk, Rzeszów, Sokołów Małopolski, Tyczyn oraz Zagórz. Oprócz tego podjęcie działalności przez przedsiębiorstwa na oferowanych terenach inwestycyjnych zadeklarowano w odniesieniu do dwóch gmin wiejskich będących częścią zdelimitowanych obszarów funkcjonalnych, tj. gminy Żyraków będącej częścią MOF Dębicy oraz gminy Orły będącej częścią MOF Przemyśla. W podziale na poszczególne gminy były to pojedyncze przedsiębiorstwa. Najwięcej (po 4) wskazano w odniesieniu do Rzeszowa oraz gminy Żyraków i (po 3) w odniesieniu do gminy Głogów Małopolski i Mielca. W Krośnie, Przeworsku, gminie Sokołów Małopolski oraz gminie Orły były to po 2 przedsiębiorstwa, a w Łańcucie oraz gminie Tyczyn – po 1.

Odnosząc analizy do poziomu miejskich obszarów funkcjonalnych, na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej można stwierdzić, że tylko jedna gmina tworząca MOF Przemyśla posiada uzbrojone tereny

inwestycyjne. Posiadanie 40 ha takich terenów zadeklarowano w odniesieniu do gminy Orły.

Niewielka powierzchnia dostępnych uzbrojonych terenów inwestycyjnych stanowi barierę rozwojową również w odniesieniu do MOF Krosna. Z danych otrzymanych od przedstawicieli JST tworzących MOF Krosna wynika, że takich terenów nie posiadają gminy Chorkówka, Krościenko Wyżne, Jedlicze oraz Wojaszówka. Na terenie gminy Korczyna zadeklarowano 4 ha dostępnych uzbrojonych terenów inwestycyjnych, na terenie Krosna – 9 ha, a na terenie gminy Miejsce Piastowe – 10 ha. Dane znajdujące się na stronie internetowej Centrum Obsługi Inwestorów i Eksporterów nieco różnią się od danych podanych w ankiecie sprawozdawczej. W prospekcie dostępnym na stronie COIE w odniesieniu do Krosna wskazano dostępność 112 ha terenów inwestycyjnych, a w odniesieniu do gminy Miejsce Piastowe – 0,5 ha. Podkreślenia jednak wymaga, że wskazane dane mogą dotyczyć innego rodzaju terenów inwestycyjnych (w ankiecie sprawozdawczej pytano tylko o uzbrojone tereny inwestycyjne). Przyczynę występujących różnic może

także stanowić odniesienie się do innego punktu w czasie.

W odniesieniu do MOF Mielca uzbrojonymi terenami inwestycyjnymi dysponuje gmina miejska Mielec oraz gmina Tuszów Narodowy. W obu przypadkach zadeklarowano posiadanie po 10 ha takich terenów. Z kolei w prospekcie dostępnym na stronie internetowej COIE w odniesieniu do gminy wiejskiej Mielec zadeklarowano dostępność 18 ha terenów inwestycyjnych z zaznaczeniem, że są to tereny nieuzbrojone. Zatem powierzchnia posiadanych uzbrojonych terenów inwestycyjnych na terenie MOF Mielca jest relatywnie niewielka.

Duża powierzchnia posiadanych uzbrojonych terenów inwestycyjnych jest atutem wyróżniającym MOF Stalowej Woli na tle pozostałych MOF w województwie podkarpackim. W odniesieniu do Stalowej Woli zadeklarowano posiadanie aż 996 ha takich terenów, a ponadto w odniesieniu do gminy Nisko – 30 ha i gminy Pysznica – 15 ha. Tylko w odniesieniu do gminy Zaleszany wskazano na brak posiadania takich terenów. W prospekcie opublikowanym na stronie COIE w odniesieniu do gminy Stalowa Wola wskazano nieco mniejszą powierzchnię dostępnych terenów inwestycyjnych jak w porównaniu do ankiety sprawozdawczej, tj. 900 ha, a w odniesieniu do gminy Nisko było to 5 ha, przy czym jak już wspomniano informacje te mogą odnosić się do innego punktu czasowego.

W odniesieniu do MOF Tarnobrzega największą powierzchnią uzbrojonych terenów inwestycyjnych, których posiadanie zadeklarowano w ankiecie sprawozdawczej, dysponuje gmina Baranów Sandomierski (48 ha). W odniesieniu do Tarnobrzega wskazano posiadanie 24 ha takich terenów, a w odniesieniu do gmin Gorzyce oraz Grębów – po 2 ha. Brak posiadania uzbrojonych terenów inwestycyjnych wskazano w odniesieniu do gminy Nowa Dęba. Z kolei w prospektach dostępnych na stronie COIE w odniesieniu do gminy Baranów Sandomierski wykazano dostępność 39 ha dostępnych terenów inwestycyjnych, w odniesieniu do gminy Nowa Dęba – 5 ha, a w odniesieniu do Tarnobrzega i gminy Gorzyce – po 2 ha.

W przypadku gmin tworzących MOF Jarosław-Przeworsk w ankiecie sprawozdawczej największą powierzchnią uzbrojonych terenów inwestycyjnych będących własnością gminy wskazano w odniesieniu do gminy wiejskiej Przeworsk – 17 ha. W odniesieniu do gminy Pawłosiów zadeklarowano 10 ha. W odniesieniu do Przeworska zadeklarowano posiadanie 6 ha takich terenów. W Jarosławiu ich powierzchnię określono na 3,5 ha, a w gminie wiejskiej Jarosław – 1 ha. Z kolei w prospektach opublikowanych na stronach internetowej COIE w odniesieniu do Jarosławia wskazano na dostępność 58 ha terenów inwestycyjnych, a w odniesieniu do gminy wiejskiej Jarosław – 183 ha. Nawet biorąc pod uwagę, że ankiecie sprawozdawczej pytano tylko o uzbrojone tereny inwestycyjne gminy, zauważalna jest relatywnie duża rozbieżność w porównaniu do informacji zawartych w prospektach dostępnych na stronie COIE.

Słabą stroną MOF Jasła jest brak dostępnych uzbrojonych terenów inwestycyjnych. Tylko w odniesieniu do gminy Dębowiec zadeklarowano posiadanie 10 ha takich terenów. W odniesieniu do pozostałych gmin zadeklarowano brak ich posiadania.

W przypadku gmin tworzących MOF Sanoka w ankiecie sprawozdawczej zadeklarowano, że gmina miejska Sanok dysponuje powierzchnią 20 ha uzbrojonych terenów inwestycyjnych, gmina wiejska Sanok posiada ich 17 ha, a gmina Lesko i gmina Zagórz – po 5 ha. Z kolei w prospekcie dostępnym na stronie internetowej COIE w odniesieniu do Sanoka zadeklarowano dostępność 5 ha terenów inwestycyjnych.

Z deklaracji składanych przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Lubaczowa wynika, że jedynie gmina wiejska Lubaczów dysponuje takimi terenami o łącznej powierzchni 12 ha. W prospektach dostępnych na stronie internetowej COIE w odniesieniu do Lubaczowa wskazano 24 ha dostępnych terenów inwestycyjnych, a w odniesieniu do gminy wiejskiej Lubaczów – 10 ha.

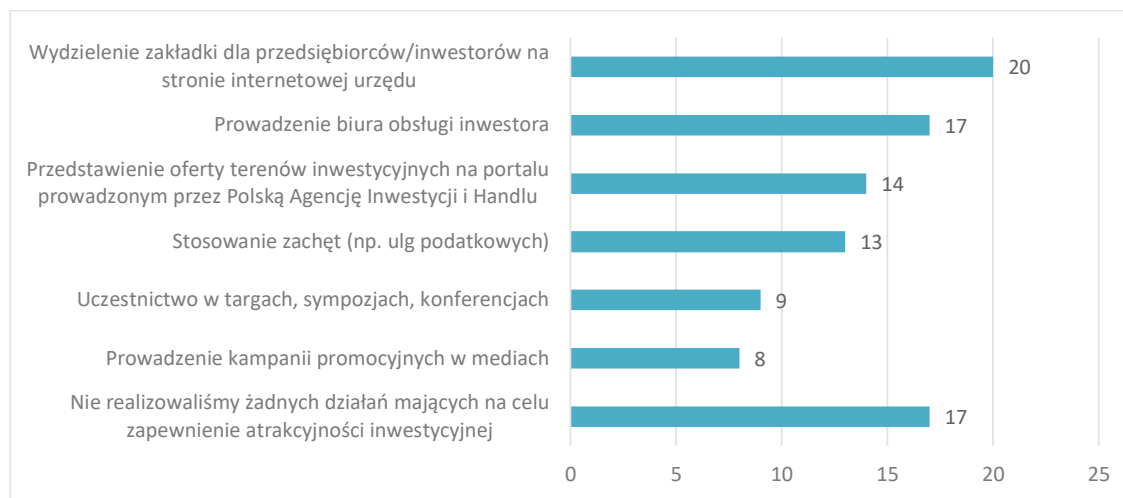
Z danych zebranych za pomocą ankiety sprawozdawczej wynika, że jakkolwiek powierzchnią uzbrojonych terenów inwestycyjnych dysponują 32 miasta i gminy miejsko-wiejskie w województwie podkarpackim, przy czym ogólną powierzchnią wynoszącą co najmniej 10 ha dysponuje 16 miast i gmin miejsko-wiejskich. Zdecydowanie największą powierzchnią wynoszącą 996 ha dysponuje Stalowa Wola, a następnie Rzeszów – 400 ha. Na tle pozostałych gmin miejskich oraz miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim pod tym względem wyróżnia się relatywnie niewielka gmina Dukła dysponująca ogólną powierzchnią terenów inwestycyjnych wynoszącą 150 ha.

3.6.2. Atrakcyjność inwestycyjna

Na podstawie informacji udzielanych w ramach ankiety sprawozdawczej wypełnianej przez przedstawicieli podkarpackich urzędów miast wynika, że najczęściej podejmowanym działaniem mającym na celu zapewnienie atrakcyjności inwestycyjnej gminy było wydzielenie zakładki dla przedsiębiorców/inwestorów na stronie internetowej urzędu (20 wskazań). W drugiej kolejności wskazywano prowadzenie biura obsługi inwestora (17 odpowiedzi),

przedstawienie oferty inwestycyjnej na portalu prowadzonym przez Polską Agencję Inwestycji i Handlu (14 odpowiedzi), stosowanie zachęt, w tym ulg podatkowych (13 odpowiedzi), uczestnictwo w targach, sympozjach, konferencjach (9 odpowiedzi) oraz prowadzenie kampanii promocyjnych w mediach (7 odpowiedzi). W odniesieniu do podkarpackich miast odpowiedziano, że nie są prowadzone żadne działania mające na celu zapewnienie atrakcyjności inwestycyjnej.

Wykres 37. Działania podejmowane przez urzędy miast w województwie podkarpackim mające na celu zapewnienie atrakcyjności inwestycyjnej gminy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

Wśród innych działań na zasadzie odpowiedzi otwartych wskazywano rozbudowę infrastruktury na terenach inwestycyjnych lub zapewniającej do nich dostęp, prowadzenie rozmów z potencjalnymi inwestorami oraz organizowanie wydarzeń takich jak Sanockie Forum Gospodarcze.

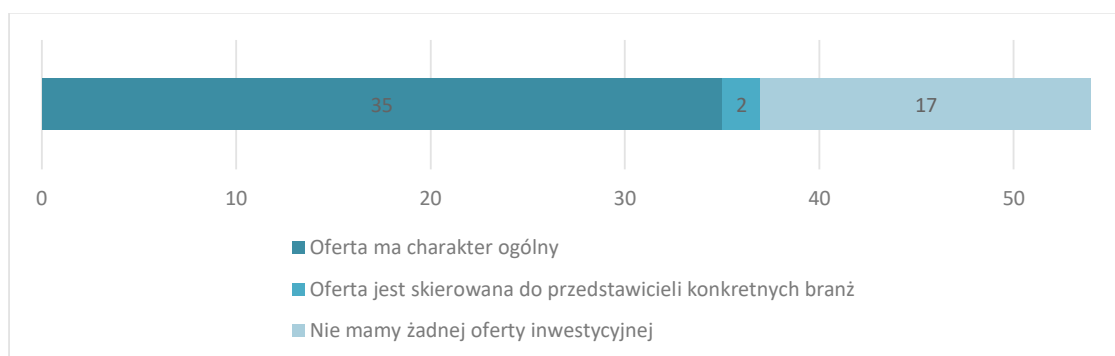
Przedstawicieli podkarpackich samorządów miejskich w ramach ankiety sprawozdawczej zapytano także o posiadanie oferty inwestycyjnej oraz czy ma ona charakter

ogólny, czy jest skierowana do przedstawicieli konkretnych branż. W odniesieniu do 17 samorządów miejskich lub miejsko-wiejskich wskazano na brak posiadania oferty inwestycyjnej, w odniesieniu do 35 samorządów zadeklarowano posiadanie oferty ogólnej, a w odniesieniu do zaledwie 2 odpowiedziano, że oferta jest skierowana do przedstawicieli konkretnych branż. Były to Rzeszów oraz Stalowa Wola. W odniesieniu do Stalowej Woli wskazano

na wszystkie inteligentne specjalizacje województwa podkarpackiego, a w odniesieniu do Rzeszowa wskazano na lotnictwo i kosmonautykę oraz motoryzację. Oprócz tego w odniesieniu do Stalowej Woli wskazano na kierowanie oferty do podmiotów z branży zbrojeniowej, co odgrywa

kluczowe znaczenie w związku z zagrożeniem spowodowanym agresją zbrojną Rosji na Ukrainę. W odniesieniu do Stalowej Woli wymieniono także wysokie technologie elektroniczne, elektromobilność, technologie wodorowe oraz przemysł tworzyw sztucznych.

Wykres 38. Posiadanie oferty inwestycyjnej przez urzędy miast w województwie podkarpackim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

Analizując kwestię atrakcyjności inwestycyjnej w odniesieniu do miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim, warto zauważyć, że atutem Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego jest dobrze prosperująca Specjalna Strefa Ekonomiczna oraz prężnie działające Stowarzyszenie Dolina Lotnicza posiadające status Krajowego Klastra Kluczowego. Szansę rozwojową dla ROF stanowią inwestycje (w tym ze strony zagranicznych inwestorów) mające na celu dalszy rozwój przemysłu lotniczego wraz z niezbędną infrastrukturą oraz przemysłu motoryzacyjnego czy branży IT.

Silną stroną MOF Mielca stanowi Specjalna Strefa Ekonomiczna Euro-Park Mielec jako pierwsza Specjalna Strefa Ekonomiczna w Polsce obejmująca nie tylko obszar MOF Mielca, ale także znaczny obszar województwa podkarpackiego i kilku innych województw. Ważnym czynnikiem wzmacniającym potencjał rozwojowy MOF Mielca jest zgodność jego profilu gospodarczego ze specjalizacjami zidentyfikowanymi jako wiodące na poziomie dokumentów strategicznych województwa, a także rozwój branży zbrojeniowej i obronnej.

MOF Dębicy jest obszarem atrakcyjnym gospodarczo i przyciągającym

inwestorów, ale zarazem pod tym względem bardzo zróżnicowanym. W odniesieniu do obszaru miasta rdzeniowego za krytyczną barierę rozwojową można uznać brak terenów inwestycyjnych, co powoduje, że inwestycje są podejmowane na terenie gminy wiejskiej. Intensywny rozwój gospodarczy gminy wiejskiej Dębica z kolei wymaga podejmowania skoordynowanych działań w obrębie MOF, a przede wszystkim współdziałania gminy miejskiej z gminą wiejską. Inną barierą rozwojową również wymagającą podejmowania skoordynowanych działań zapewniających równomierny rozwój MOF stanowi bardzo duże zróżnicowanie gminy wiejskiej Dębica z silnie uprzemysłowaną częścią północną i z dominacją rolnictwa przy niskiej klasie jakości gleb oraz niekorzystnym ukształtowaniem terenu w części południowej. Atut MOF Dębicy, a w szczególności obu gmin posiadających siedzibę w mieście rdzeniowym stanowią bogate tradycje przemysłowe, w szczególności w branży chemicznej przejawiającej się w posiadaniu odpowiedniego zaplecza, a zarazem kapitału ludzkiego o odpowiednich kwalifikacjach. Ważną rolę w kontekście działań mających na celu podnoszenie atrakcyjności inwestycyjnej m.in. podkarpackich miast

oraz gmin tworzących miejskie obszary funkcjonalne odgrywa Podkarpackie Centrum Obsługi Inwestorów i Eksporterów COIE funkcjonujące w strukturze Departamentu Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego. Powstało ono w 2008 r., a celem jego działalności jest wzmacnianie podkarpackich przedsiębiorstw w zakresie eksportu oraz wsparcie bezpośrednich inwestycji w województwie.

W kontekście promowania atrakcyjności inwestycyjnej podkarpackich miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych dobrą praktykę stanowi dostępna na stronie COIE interaktywna mapa potencjału inwestycyjnego województwa podkarpackiego pozwalająca poznać atuty poszczególnych gmin współpracujących z COIE jako atrakcyjnych miejsc dla potencjalnych inwestorów. Wg stanu na 26 listopada 2024 r. mapa ta zawiera odniesienia

do 39 podkarpackich jednostek samorządu terytorialnego, w tym do 20 miast, oraz 21 gmin tworzących miejskie obszary funkcjonalne¹⁰⁷.

Ze względu na cele COIE oraz potencjalnych odbiorców za podstawową funkcjonalność prowadzonej strony internetowej można uznać jej dostępność zarówno w polskiej, jak i angielskiej wersji językowej, przy czym wskazane byłoby przetłumaczenie na język angielski również wspomnianej mapy potencjału inwestycyjnego województwa podkarpackiego, a przede wszystkim prospektów ukazujących atuty inwestycyjne poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, do których znajdują się odwołania umieszczone na tej mapie.

Dobłą praktykę stanowi organizowanie spotkań dla przedsiębiorców mających na celu wzmacnianie potencjału, a także będące okazją do sieciowania współpracy.

W ramach ankiety sprawozdawczej przedstawiciele podkarpackich miast najczęściej wskazywali, że podejmowanym działaniem mającym na celu zapewnienie atrakcyjności inwestycyjnej gminy było wydzielenie zakładki dla przedsiębiorców/inwestorów na stronie internetowej urzędu, prowadzenie biura obsługi inwestora, przedstawienie oferty inwestycyjnej na portalu prowadzonym przez Polską Agencję Inwestycji i Handlu oraz stosowanie zachęt, w tym ulg podatkowych.

Przedstawiciele 17 samorządów miejskich lub miejsko-wiejskich w ankiecie sprawozdawczej wskazali na brak posiadania oferty inwestycyjnej, w odniesieniu do 35 samorządów zadeklarowano posiadanie oferty ogólnej, a w odniesieniu do zaledwie 2 odpowiedziano, że oferta jest skierowana do przedstawicieli konkretnych branż. Były to Rzeszów oraz Stalowa Wola. W odniesieniu do Stalowej Woli wskazano na wszystkie inteligentne specjalizacje województwa podkarpackiego, a w odniesieniu do Rzeszowa wskazano na lotnictwo i kosmonautykę oraz motoryzację. Oprócz tego w odniesieniu do Stalowej Woli wskazano na kierowanie oferty m.in. do podmiotów z branży zbrojeniowej, co odgrywa kluczowe znaczenie w związku z zagrożeniem spowodowanym agresją zbrojną Rosji na Ukrainę.

Za dobrą praktykę w zakresie wzmacniania i promowania atrakcyjności podkarpackich jednostek samorządu terytorialnego, w tym podkarpackich miast oraz gmin tworzących miejskiej obszary funkcjonalne można uznać działalność Podkarpackiego Centrum Obsługi Inwestorów i Eksporterów COIE. Do zwiększenia skuteczności podejmowanych działań mogłoby przyczynić się przetłumaczenie na język angielski prospektów ukazujących atuty inwestycyjne poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego współpracujących z COIE.

¹⁰⁷ Źródło: <https://coie.podkarpackie.pl/pl/> [dostęp: 2024-11-26].

3.7. Kształtowanie przestrzeni

3.7.1. Plany zagospodarowania przestrzennego

Z danych otrzymanych w ramach ankiety sprawozdawczej wypełnianej przez przedstawicieli miast oraz gmin miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim wynika, że tylko gmina Dukła posiada 100% powierzchni objętej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Powyżej połowy powierzchni gminy zostało objętych

miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w przypadku Krosna (63%) oraz Jarosławia i gminy Rymanów-Zdrój (po 60%). W przypadku 31 spośród 54 gmin miejskich i miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim zadeklarowano posiadanie mniej niż 10% powierzchni objętej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, w tym w odniesieniu do 3 gmin (Dubiecko, Jawornik Polski oraz Sieniawa) wskazano brak objęcia jakiegokolwiek powierzchni planami miejscowymi.

Tabela 55. Obszar gmin miejskich oraz miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim objęty miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (%) wg stanu na wrzesień 2024 r.

Lp.	Miasto	Obszar gminy objęty miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (%)
1	Baranów Sandomierski	10
2	Bircza	1
3	Błażowa	1
4	Boguchwała	7
5	Brzostek	5
6	Brzozów	1
7	Cieszanów	3
8	Dębica	12
9	Dubiecko	0
10	Dukła	100
11	Dynów	15
12	Głogów Małopolski	8
13	Iwonicz-Zdrój	45
14	Jarosław	60
15	Jasło	44
16	Jawornik Polski	0
17	Jedlicze	7
18	Kańczuga	4
19	Kolbuszowa	2
20	Kołaczyce	5
21	Krosno	63
22	Lesko	4
23	Leżajsk	10
24	Lubaczów	5
25	Łańcut	9
26	Mielec	31
27	Narol	10
28	Nisko	20

Tabela 55. Obszar gmin miejskich oraz miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim objęty miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (%) wg stanu na wrzesień 2024 r. (cd.)

Lp.	Miasto	Obszar gminy objęty miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (%)
29	Nowa Dęba	3
30	Nowa Sarzyna	27
31	Oleszyce	1
32	Pilzno	5
33	Pruchnik	1
34	Przeclaw	5
35	Przemyśl	45
36	Przeworsk	5
37	Radomyśl Wielki	7
38	Radymno	28
39	Ropczyce	3
40	Rudnik nad Sanem	8
41	Rymanów	60
42	Rzeszów	17
43	Sanok	25
44	Sędziszów Małopolski	33
45	Sieniawa	0
46	Sokołów Małopolski	4
47	Stalowa Wola	40
48	Strzyżów	35
49	Tarnobrzeg	37
50	Tyczyn	30
51	Ulanów	3
52	Ustrzyki Dolne	2
53	Zagórz	5
54	Zaklików	3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

W przypadku 31 spośród 54 gmin miejskich i miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim zadeklarowano posiadanie mniej niż 10% powierzchni objętej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, w tym w odniesieniu do 3 gmin (Dubiecko, Jawornik Polski oraz Sieniawa) wskazano brak objęcia jakiegokolwiek powierzchni planami miejscowymi.

3.7.2. Zagospodarowanie przestrzeni

W kontekście zagospodarowania przestrzeni warto poddać analizie kwestię różnych funkcji terenów objętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Z danych BDL GUS wg stanu na koniec 2023 r. wynika, że największy udział zabudowy mieszkaniowej w ogólnej powierzchni gminy wystąpił

w następujących gminach miejskich: Krosno (23,6%), Przemyśl (15,9%), Jasło (11,3%) oraz Tarnobrzeg (10,1%), ale także w gminie miejsko-wiejskiej Iwonicz-Zdrój (12,7%). Gminy te na tle pozostałych w województwie podkarpackim wyróżniają się także pod względem zabudowy jednorodzinnej. Nieco inaczej kształtują się natomiast wartości udziału zabudowy wielorodzinnej objętej

miejscowymi planami w ogólnej powierzchni gminy. Pod tym względem na tle pozostałych wyróżniają się: Mielec (3,1%), Przemyśl (2,7%), Krosno (1,9%), Tarnobrzeg i Stalowa Wola (po 1,7%), Jasło (1,3%) oraz Rzeszów (1,0%). Objęta miejscowymi planami zabudowa usługowa największy udział w ogólnej powierzchni stanowi w przypadku gmin: Krosno (13,2%), Iwonicz-Zdrój (12,7%), Stalowa Wola (9,6%), Błażowa (5,5%) oraz Mielec (5,2%). Największy udział w ogólnej powierzchni spośród podkarpackich gmin miejskich i miejsko-wiejskich w zakresie objętych planami miejscowymi terenów zabudowy techniczno-produkcyjnej wystąpił w: Jasle (14,7%), Stalowej Woli (11,9%),

Radymnie (11,0%), Mielcu (9,6%) oraz Przemyślu (7,1%). Ponad połowa powierzchni gminy Dukla (55,3%) została objęta miejscowymi planami w zakresie terenów zieleni i wód. Na tle pozostałych podkarpackich gmin miejskich i miejsko-wiejskich pod tym względem wyróżniają się także: gmina Sędziszów Małopolski (29,0%), gmina Nowa Sarzyna (12,8%) oraz Tarnobrzeg (12,1%). Pod względem terenów użytkowania rolniczego wyróżniają się gminy miejsko-wiejskie: Dukla (39,1%), Strzyżów (31,1%), Nowa Sarzyna (12,8%) oraz Rymanów (7,9%), ale zauważalny jest także relatywnie duży udział tego typu terenów w gminie miejskiej, jaką jest Tarnobrzeg (5,2%).

Tabela 56. Udział powierzchni obowiązujących planów miejscowych według rodzaju zabudowy w powierzchni gminy wg stanu na 31 grudnia 2023 r. (w %)

Lp.	Nazwa	Udział powierzchni obowiązujących planów miejscowych według rodzaju zabudowy w powierzchni gminy						
		zabudowa mieszkaniowa ogółem	zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna	zabudowa mieszkaniowa wielorodzinna	zabudowa usługowa	zabudowa techniczno-produkcyjna	tereny zieleni i wód	tereny użytkowania rolniczego
1	Baranów Sandomierski	1,9	1,9	0,0	0,2	3,1	4,1	3,0
2	Błażowa	5,2	5,2	0,0	5,5	0,0	2,9	0,0
3	Boguchwała	2,9	2,6	0,3	1,3	0,4	0,7	0,6
4	Brzostek	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,5
5	Brzozów	0,1	0,1	0,1	0,3	0,2	0,0	0,0
6	Cieszanów	0,2	0,2	0,0	0,3	0,1	0,7	0,0
7	Dębica	6,0	5,9	0,1	1,4	1,6	0,6	0,2
8	Dubiecko	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
9	Dukla	1,7	1,7	0,0	1,0	0,8	55,3	39,1
10	Dynów	0,9	0,7	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0
11	Głogów Małopolski	2,4	2,4	0,0	1,1	0,5	0,5	0,0
12	Iwonicz-Zdrój	12,7	12,7	0,0	12,7	3,2	1,6	0,0
13	Jarosław	8,2	7,4	0,7	1,9	1,6	1,0	0,0
14	Jasło	11,3	10,0	1,3	4,8	14,7	4,3	2,3
15	Jedlicze	4,4	3,5	0,9	0,3	0,6	0,6	0,3
16	Kańczuga	0,5	0,5	0,0	0,0	0,0	0,9	2,3

Tabela 56. Udział powierzchni obowiązujących planów miejscowych według rodzaju zabudowy w powierzchni gminy wg stanu na 31 grudnia 2023 r. (w %) (cd.)

Lp.	Nazwa	Udział powierzchni obowiązujących planów miejscowych według rodzaju zabudowy w powierzchni gminy						
		zabudowa mieszkaniowa ogółem	zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna	zabudowa mieszkaniowa wielorodzinna	zabudowa usługowa	zabudowa techniczno-produkcyjna	tereny zieleni i wód	tereny użytkowania rolniczego
17	Kolbuszowa	0,3	0,3	0,0	0,2	0,7	0,2	0,4
18	Kołaczyce	2,0	2,0	0,0	0,2	0,2	0,2	1,5
19	Krosno	23,6	21,6	1,9	13,2	4,1	7,3	0,8
20	Lesko	1,7	1,7	0,0	2,2	0,0	0,1	0,0
21	Leżajsk	3,6	3,5	0,1	0,8	0,3	1,6	1,0
22	Lubaczów	4,3	4,3	0,0	0,6	2,8	0,4	0,0
23	Łańcut	1,1	0,8	0,3	4,4	0,8	0,6	0,0
24	Mielec	5,1	2,1	3,1	5,2	9,6	4,4	0,0
25	Narol	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,7
26	Nisko	0,5	0,5	0,0	0,8	0,6	0,8	0,2
27	Nowa Dęba	0,4	0,4	0,0	0,5	0,9	1,1	0,2
28	Nowa Sarzyna	0,3	0,3	0,0	0,5	0,7	12,8	12,8
29	Oleszyce	0,2	0,2	0,0	0,3	0,1	0,0	0,1
30	Pilzno	1,3	1,3	0,0	1,1	0,5	1,8	2,2
31	Pruchnik	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2
32	Przecław	1,3	1,3	0,0	0,6	0,1	0,0	2,2
33	Przemyśl	15,9	13,2	2,7	4,6	7,1	8,0	2,5
34	Przeworsk	5,5	5,4	0,1	1,6	1,0	0,6	0,8
35	Radomyśl Wielki	1,4	1,4	0,0	0,2	0,1	0,1	0,1
36	Radymno	8,7	7,9	0,8	2,1	11,0	0,9	1,7
37	Ropczyce	0,5	0,4	0,0	0,6	0,9	0,3	0,1
38	Rudnik nad Sanem	0,8	0,8	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0
39	Rymanów	5,0	4,2	0,8	1,2	0,6	8,9	7,9
40	Rzeszów	4,5	3,5	1,0	3,4	1,2	3,0	0,0
41	Sanok	7,7	7,1	0,7	4,5	2,3	4,1	0,7
42	Sędziszów Małopolski	0,9	0,8	0,0	0,9	0,8	29,0	0,2
43	Sieniawa	0,4	0,4	0,0	0,5	0,1	0,1	0,3
44	Sokołów Małopolski	1,8	1,7	0,0	0,4	0,7	0,0	0,0
45	Stalowa Wola	7,1	5,3	1,7	9,6	11,9	4,6	1,2

Tabela 56. Udział powierzchni obowiązujących planów miejscowych według rodzaju zabudowy w powierzchni gminy wg stanu na 31 grudnia 2023 r. (w %) (cd.)

Lp.	Nazwa	Udział powierzchni obowiązujących planów miejscowych według rodzaju zabudowy w powierzchni gminy						
		zabudowa mieszkaniowa ogółem	zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna	zabudowa mieszkaniowa wielorodzinna	zabudowa usługowa	zabudowa techniczno-produkcyjna	tereny zieleni i wód	tereny użytkowania rolniczego
46	Strzyżów	1,6	1,2	0,4	1,2	0,2	0,5	31,1
47	Tarnobrzeg	10,1	8,3	1,7	4,6	1,5	12,1	5,2
48	Tyczyn	0,4	0,4	0,0	0,6	0,2	5,3	0,3
49	Ulanów	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,2	0,0
50	Ustrzyki Dolne	0,3	0,3	0,0	0,3	0,1	0,8	1,0
51	Zagórz	1,1	1,1	0,0	0,3	0,2	0,6	2,5
52	Dubiecko	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Ważną kwestię w kontekście możliwości zagospodarowania przestrzeni w miastach oraz miejskich obszarach funkcjonalnych stanowi występowanie terenów zagrożonych powodzią. Na podstawie mapy zagrożenia powodziowego udostępnionej za pomocą Hydroportalu będącego częścią ISOK – Informatycznego Systemu Ochrony Kraju można stwierdzić, że na terenie miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim występuje 5 obszarów problemowych, na których występuje zagrożenie powodzią i dotyczą one zlewni 4 największych rzek przepływających przez województwo podkarpackie: Wisły, Sanu, Wisłoka oraz Wisłoki. Wskazane obszary problemowe występują

w niemal wszystkich MOF w województwie podkarpackim. Wyjątek w tym zakresie stanowi jedynie MOF Lubaczowa. Zauważenia jednak wymaga, że tylko część tych obszarów problemowych znajduje się na terenie MOF, czego najdobitniejszym przykładem jest obszar problemowy Czarna Nida-Dolina Wisły-Wisła Sandomierz, którego większa część znajduje się poza województwem podkarpackim. Z drugiej jednak strony ograniczanie zakresu analizy obszarów problemowych wyłącznie do granic zdelimitowanych MOF byłoby niezasadne, ponieważ analizy zagrożeń powodziowych muszą obejmować całościowo obszar, na którym zagrożenia te mogą wystąpić.

Tabela 57. Powierzchnia obszarów problemowych ze względu na zagrożenie powodziowe wg stanu na listopad 2024 r.

Obszar problemowy	Powierzchnia obszaru problemowego [km ²]	Liczba mieszkańców [os.]	Liczba obiektów użyteczności społecznej	Liczba zakładów przemysłowych	Liczba składowisk odpadów	Liczba cmentarzy	Liczba ujęć wody	Szacowana wartość strat powodziowych	MOF
Zlewnia Wisłoka	106,11	7 458	15	3	1	1	69	80 914 616	ROF, MOF Krosno
San	90,04	9 855	22	19	0	3	87	56 521 328	MOF Sanok, MOF Przemyśl, MOF Jarosław
Zlewnia Wisłoki	122,01	7 824	34	10	1	3	112	78 406 896	MOF Jasło, MOF Dębica, MOF Mielec
Czarna Nida-Dolina Wisły-Wisła Sandomierz	370,8	23 689	79	17	0	12	88	445 428 960	MOF Tarnobrzeg
San-Stalowa Wola	37,18	1 486	0	0	0	0	14	14 044 834	MOF Stalowa Wola

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych „Planu zarządzania ryzykiem powodziowym dla dorzecza Wisły” dostępnych na Hydroportalu https://wody.isok.gov.pl/imap_kzgw/?gmap=gpPZRP.

Inną istotną kategorię w kontekście zagrożeń powodziowych stanowią miejsca problemowe. Obejmują one mniejszą przestrzeń w porównaniu do obszarów problemowych, ale zarazem poważniejsze zagrożenia związane z występowaniem powodzi i ich potencjalnymi skutkami. Analiza „Planów zarządzania ryzykiem powodziowym” pozwala stwierdzić występowanie miejsc problemowych na terenie 9 podkarpackim MOF. Miejsce problemowe Wisła – Łukowiec – Stroh-cice częściowo obejmuje MOF Tarnobrzega, miejsca problemowe Osława oraz San 2 częściowo obejmują MOF Sanoka, miejsce problemowe San 1 obejmuje częściowo MOF Przemyśla, a miejsce problemowe San

3 – MOF Stalowej Woli. W południowej części Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego występuje miejsce problemowe Wisłok 2, a w północnej – Sawa. Zagrożenie powodzią oznaczone jako Wisłok 1 występuje m.in. na terenie MOF Krosna. Z kolei zagrożenie nioszące nazwę od rzeki Mleczyki występuje na terenie Przeworska oraz gminy Przeworsk będących częścią MOF Jarosław-Przeworsk. Brzeźnica jako dopływ Wisłoki stwarza zagrożenie powodziowe na terenie MOF Dębica-Ropczyce, a Wisłoka – m.in. w kilku gminach będących częścią MOF Jasła. Za-uważalny jest zarazem brak występowania miejsc problemowych w innym MOF, przez który przepływa Wisłoka, tj. MOF Mielca.

Tabela 58. Powierzchnia miejsc problemowych ze względu na zagrożenie powodziowe wg stanu na listopad 2024 r.

Miejsce problemowe	Powierzchnia obszaru problemowego [km ²]	Liczba mieszkańców [os.]	Liczba obiektów użyteczności społecznej	Liczba zakładów przemysłowych	Liczba składowisk odpadów	Liczba cmentarzy	Liczba ujęć wody	Szacowana wartość strat powodziowych	MOF
Obszar problemowy: Czarna Nida – Dolina Wisły, Wisła Sandomierz									
Wisła – Łukowiec – Strochcice	11,3	1688	12	1	0	2	6	22 789 988	MOF Tarnobrzeg
Wisła – Łukowiec – Strochcice	74,72	11631	30	5	0	4	49	250 335 456	MOF Tarnobrzeg
Obszar problemowy: San									
Ośława	0,52	103	0	0	0	0	0	334 339	MOF Sanok
San 1	16,77	2570	7	3	0	2	31	15 501 233	MOF Przemyśl
San 2	8	6430	10	4	0	0	6	19 688 254	MOF Sanok
Obszar problemowy: San – Stalowa Wola									
San 3	20,45	1448	0	0	0	0	8	13 313 004	MOF Stalowa Wola
Obszar problemowy: Zlewnia Wisłoka									
Mlecinka	5,72	1389	1	0	1	0	9	12 030 581	MOF Jarosław-Przeworsk
Sawa	2,84	567	0	0	0	0	0	5 101 754	ROF
Wisłok 1	14,34	2700	5	4	0	0	8	25 374 864	MOF Krosno
Wisłok 2	14,19	1918	11	2	0	0	17	14 250 510	ROF
Obszar problemowy: Zlewnia Wisłoki									
Brzeźnica	6,5	678	5	0	0	1	2	4 990 663	MOF Dębica
Wisłoka	22,15	5271	24	2	0	1	19	26 361 206	MOF Jasło

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych „Planu zarządzania ryzykiem powodziowym dla dorzecza Wisły” dostępnych na Hydroportalu https://wody.isok.gov.pl/imap_kzgw/?gmap=gpPZRP.

Inną istotną kategorię w kontekście zagrożeń powodziowych stanowią miejsca problemowe. Obejmują one mniejszą przestrzeń w porównaniu do obszarów problemowych, ale zarazem poważniejsze zagrożenia związane z występowaniem powodzi i ich potencjalnymi skutkami. Analiza „Planów zarządzania ryzykiem powodziowym” pozwala stwierdzić występowanie miejsc problemowych na terenie 9 podkarpackich MOF. Miejsce problemowe Wisła – Łukowiec – Strochcice częściowo obejmuje MOF Tarnobrzega, miejsca problemowe Ośława oraz San 2 częściowo obejmują MOF Sanoka, miejsca problemowe San

1 obejmuje częściowo MOF Przemyśla, a miejsca problemowe San 3 – MOF Stalowej Woli. W południowej części Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego występuje miejsce problemowe Wisłok 2, a w północnej – Sawa. Zagrożenie powodzią oznaczone jako Wisłok 1 występuje m.in. na terenie MOF Krosna. Z kolei zagrożenie noszące nazwę od rzeki Mlecinki występuje na terenie Przeworska oraz gminy Przeworsk będących częścią MOF Jarosław-Przeworsk. Brzeźnica jako dopływ Wisłoki stwarza zagrożenie powodziowe na terenie MOF Dębica-Ropczyce, a Wisłoka – m.in. w kilku gminach będących częścią MOF

Jaśla. Zauważalny jest zarazem brak występowania miejsc problemowych w innym MOF, przez który przepływa Wisłoka, tj. MOF Mielca.

Na wskazanych obszarach problemowych w ramach „Planu zarządzania ryzykiem powodziowym dla dorzecza Wisły” w perspektywie do końca 2027 r. założono realizację 181 zadań m.in. z zakresu umacniania wałów, regulacji koryt rzek, budowania zbiorników retencyjnych.

W kontekście zagadnienia zagospodarowania przestrzeni szczególnie interesujące wydają się przedsięwzięcia z zakresu budowy bulwarów. Za przykład takiego przedsięwzięcia może posłużyć działanie „Budowa bulwarów i murków na lewym brzegu rzeki Wisłoki w km 109+500-110+500 przy ul. Mickiewicza w Jaśle”. Koszt tego przedsięwzięcia określono na 4,8 mln zł, a jego zakończenie zaplanowano do końca 2024 r.

Realizację podobnego działania zatytułowanego „Budowa bulwarów i murków

oporowych na lewym brzegu rzeki San w km 172+350-174+570” zaplanowano również w Przemyślu. Koszt realizacji tego przedsięwzięcia wyceniono na 10 mln zł, a jego zakończenie zaplanowano do końca 2027 r.

Ponadto w ramach „Rządowego Funduszu Polski Ład Program Inwestycji Strategicznych edycja II” realizowany jest projekt z zakresu zagospodarowania bulwarów nad Sanem w Jarosławiu¹⁰⁸. Wykonanie zadania zaplanowano na listopad 2024 r., a wartość inwestycji wynosi 7 889 959,12 zł przy pozyskanym dofinansowaniu w wysokości 6,5 mln zł.

Końcem kwietnia 2024 r. oddano ścieżkę pieszo-rowerową w ramach bulwarów nad Wisłokiem w Krośnie¹⁰⁹. Planowane są dalsze inwestycje w zakresie zagospodarowania krośnieńskich bulwarów¹¹⁰. Realizację projektu z zakresu zagospodarowania bulwarów w Jaśle zaplanowano w 2025 r. w ramach budżetu obywatelskiego. Koszt inwestycji wyniesie 400 tys. zł¹¹¹.

Największy udział zabudowy mieszkaniowej w ogólnej powierzchni gminy wystąpił w Krośnie (23,6%). W tym mieście wystąpił również największy udział w ogólnej powierzchni objętej miejscowymi planami zabudowy usługowej (13,2%). Tereny zabudowy techniczno-produkcyjnej największy udział w ogólnej powierzchni objętej miejscowymi planami stanowiły w Jaśle (14,7%). Ponad połowa powierzchni gminy Dukla (55,3%) została objęta miejscowymi planami w zakresie terenów zieleni i wód. Gmina Dukla wyróżnia się na tle pozostałych podkarpackich gmin miejskich i miejsko-wiejskich także pod względem terenów użytkowania rolniczego (39,1%).

Analizy „Planów zarządzania ryzykiem powodziowym” pozwalają stwierdzić występowanie obszarów problemowych zagrożonych powodzią na terenie niemal wszystkich MOF zdelimitowanych w województwie podkarpackim (z wyjątkiem MOF Lubaczowa). Podobnie na terenie niemal wszystkich podkarpackich MOF (z wyjątkiem MOF Lubaczowa oraz MOF Mielca) występują miejsca problemowe związane z zagrożeniem powodziowym.

Dobłą praktykę zagospodarowania przestrzeni w pobliżu rzek stanowi tworzenie bulwarów. Działania z tego zakresu są podejmowane m.in. w Przemyślu, Jarosławiu, Krośnie oraz Jaśle.

¹⁰⁸ Źródło: <https://miastojaroslaw.pl/szczegoly-aktualnosci/rusza-budowa-bulwarow-nad-sanem-eN0IU4O-g6cDCis6xSqC> [dostęp: 2024-11-22].

¹⁰⁹ Źródło: <http://gospodarkapodkarpacka.pl/news/view/63081/cztery-oferty-na-projekt-dalszego-zagospodarowania-bulwarow-w-krośnie> [dostęp: 2024-11-22].

¹¹⁰ Źródło: <https://jaslo.budzet-obywatelski.org/projekt/23637> [dostęp: 2024-11-22].

¹¹¹ Tamże.

3.8. Zarządzanie obszarami miejskimi

3.8.1. Ład przestrzenny w kontekście realizacji idei miasta zwartego

Wśród cech miasta zwartego można wyróżnić relatywnie gęstą zabudowę zapewniającą ciągłość struktury przestrzeni miejskiej. Z tego względu miasto zwarte powinno obejmować relatywnie niewielki obszar, ale z uwzględnieniem wielkości tego obszaru do liczby ludności miasta. Za wskaźniki pomagające uchwycić poziom zwartości miasta można uznać powierzchnię objętą granicami administracyjnymi miast oraz gęstość zaludnienia.

Wśród miast o zdecydowanie największej gęstości zaludnienia w województwie podkarpackim przekraczającej 1 tys. os./km² znalazło się 5 spośród 10 najludniejszych

podkarpackich miast, tj.: Rzeszów – 1 529,1, Dębica 1 270,6, Mielec – 1 215,0, Przemyśl – 1 214,0 oraz Jarosław – 1 019,6. Wśród miast o gęstości zaludnienia przekraczającej 1 tys. os./km² znalazło się także jedno miasto o relatywnie niewielkiej liczbie mieszkańców. Była to Kolbuszowa z gęstością zaludnienia wynoszącą – 1 064,5. W Krośnie wartość wskaźnika gęstości zaludnienia wyniosła 985,5, w Jasle – 896,1, w Sanoku – 876,8, w Stalowej Woli – 668 oraz w Tarnobrzegu – 511,9. Podkarpackimi miastami o najniższej gęstości zaludnienia okazały się Przecław – 113,5 oraz Cieszanów – 120,5.

Największą powierzchnię zajmują: Rzeszów 129 km², Tarnobrzeg – 85 km², Stalowa Wola 83 km², ale także relatywnie niewielkie pod względem ludnościowym Nisko – 61 km².

Tabela 59. Powierzchnia oraz gęstość zaludnienia miast w województwie podkarpackim wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

Lp.	Miasto	ludność na 1 km ²	powierzchnia w km ²
1	Baranów Sandomierski	152,5	9
2	Błażowa	495,5	4
3	Boguchwała	690,6	9
4	Brzostek	304,8	9
5	Brzozów	624,6	11
6	Cieszanów	120,5	15
7	Dębica	1 270,6	34
8	Dubiecko	336,6	2
9	Dukla	355,1	5
10	Dynów	244,3	25
11	Głogów Małopolski	277,0	38
12	Iwonicz-Zdrój	261,5	6
13	Jarosław	1 019,6	35
14	Jasło	896,1	37
15	Jedlicze	521,7	11
16	Kańczuga	386,2	7
17	Kolbuszowa	1 064,5	8
18	Kołaczyce	190,1	7
19	Krosno	985,5	45
20	Lesko	332,6	15
21	Leżajsk	617,0	20
22	Lubaczów	439,5	26

Tabela 59. Powierzchnia oraz gęstość zaludnienia miast w województwie podkarpackim wg stanu na 31 grudnia 2023 r. (cd.)

Lp.	Miasto	ludność na 1 km ²	powierzchnia w km ²
23	Łańcut	911,6	19
24	Mielec	1 215,0	47
25	Narol	159,7	12
26	Nisko	237,5	61
27	Nowa Dęba	621,6	17
28	Nowa Sarzyna	585,5	9
29	Oleszyce	554,3	5
30	Pilzno	311,5	16
31	Pruchnik	182,3	20
32	Przecław	113,5	16
33	Przemyśl	1 214,0	46
34	Przeworsk	656,3	22
35	Radomyśl Wielki	387,8	9
36	Radymno	362,3	14
37	Ropczyce	335,3	47
38	Rudnik nad Sanem	174,2	37
39	Rymanów	286,1	12
40	Rzeszów	1 529,1	129
41	Sanok	876,8	39
42	Sędziszów Małopolski	334,4	37
43	Sieniawa	297,8	7
44	Sokołów Małopolski	279,5	16
45	Stalowa Wola	668,0	83
46	Strzyżów	604,9	14
47	Tarnobrzeg	511,9	85
48	Tyczyn	471,8	10
49	Ulanów	166,8	8
50	Ustrzyki Dolne	500,9	17
51	Zagórz	218,1	22
52	Zaklików	239,9	12

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W kontekście idei miasta zwartego w literaturze naukowej popularność zyskuje koncepcja miasta piętnastominutowego. Koncepcja ta została spopularyzowana przez francuskiego urbanistę i architekta Carlosa Moreno. Opiera się ona na założeniu, że miasto powinno być zaprojektowane

w taki sposób, by jego mieszkańcy mieli zapewniony łatwy dostęp do wszystkich niezbędnych usług w ciągu 15 minut pieszo, na rowerze lub wykorzystując dobrze funkcjonujący transport publiczny¹¹². Wykonanie szczegółowych analiz dostępności usług w odniesieniu do poszczególnych

¹¹² A. Michalska-Żyła. 2024. 15-minutowe miasto kompaktowe – koneksje, wyzwania i perspektywy. „Nowa Polityka Wschodnia”, nr 2 (41), s. 31.

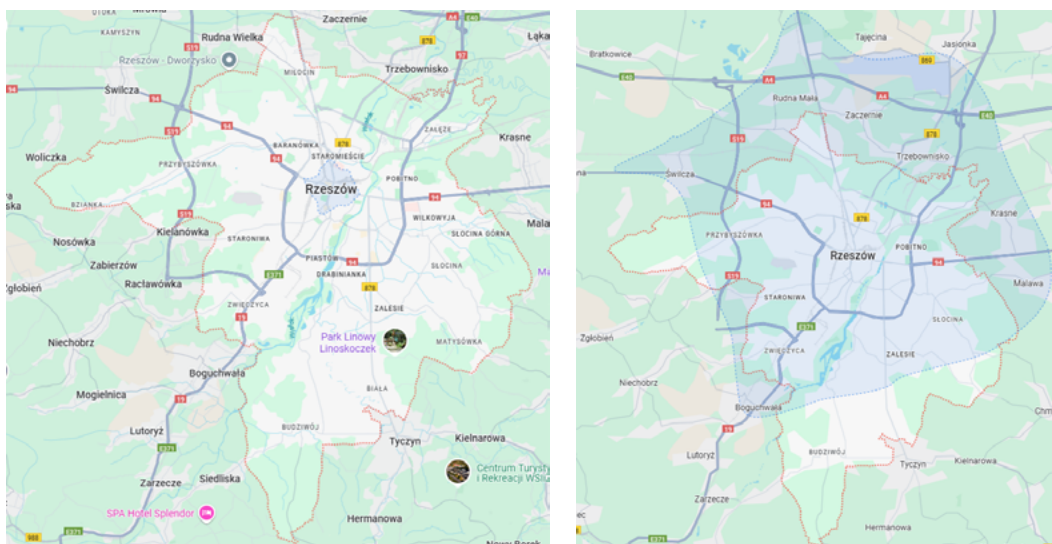
osiedli podkarpackich miast wykracza poza zakres niniejszej ekspertyzy, ale za interesujące narzędzie służące do dokonania wstępnego rozeznania w tym zakresie można uznać funkcjonalność aplikacji Mapy Google umożliwiającą wyznaczenie dla danego punktu miasta pola w zasięgu 15 minut pieszo lub samochodem. Należy mieć jednak na uwadze, że tego typu rozwiązania nie stanowią precyzyjnych narzędzi pomiarowych i na potrzeby analityczne mogą być wykorzystywane jedynie w celach poglądowych. Mimo to pozwalają zobrazować poziom zwartości miejskiej przestrzeni w szczególności w odniesieniu do centrum miasta. Dlatego poniżej przedstawiono i omówiono dostępność pieszo oraz samochodem w zasięgu 15 minut z centrów 10 największych podkarpackich miast.

Punkt centralny dla Rzeszowa po wpisaniu w wyszukiwarkę aplikacji hasła „Rzeszów” został wyznaczony w miejscu skrzyżowania al. Piłsudskiego z al. Ciepłińskiego. Pomijając kwestię oceny trafności wyznaczenia tego punktu, ponieważ ma to drugorzędne znaczenie dla celu tych analiz, można zauważyć, że pole znajdujące się w zasięgu 15 minut pieszo od tego punktu obejmuje relatywnie niewielki obszar miasta. Wśród

miejsz znajdujących się na tym obszarze można wymienić Rynek, Dworzec PKP Rzeszów Główny, Dworzec Autobusowy PKS Rzeszów, Dworzec Lokalny, Park Jedności Polonii z Macierzą, Ogrody Bernardyńskie, Basen Otwarty, Rzeszowskie Piwnice, Muzeum Dobranocek. Na tym obszarze znajdują się także siedziby najważniejszych urzędów jak: Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Podkarpacki Urząd Wojewódzki czy Urząd Miasta Rzeszowa. Znajdują się także siedziby banków, galerie handlowe, hotele oraz restauracje, a także szpital.

Analizując obszar Rzeszowa znajdujący się w zasięgu 15 minut jazdy samochodem od centrum, zauważalne jest występujące przesunięcie w stronę północną względem granic administracyjnych miasta, które przejawia się tym, że południowa część Rzeszowa oraz skrajnie zachodnia znajdują się poza zasięgiem 15 minut jazdy samochodem od centrum, a z drugiej strony w tym zasięgu znajdują się miejscowości na północ oraz na zachód od Rzeszowa, takie jak: Świlcza, Rudna Wielka, Rudna Mała, Zaczernie, Nowa Wieś, Trzebownisko, Krasne czy Malawa.

Obraz 1. Obszar Rzeszowa znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)

Źródło: Mapy Google [dostęp: 2024-10-28].

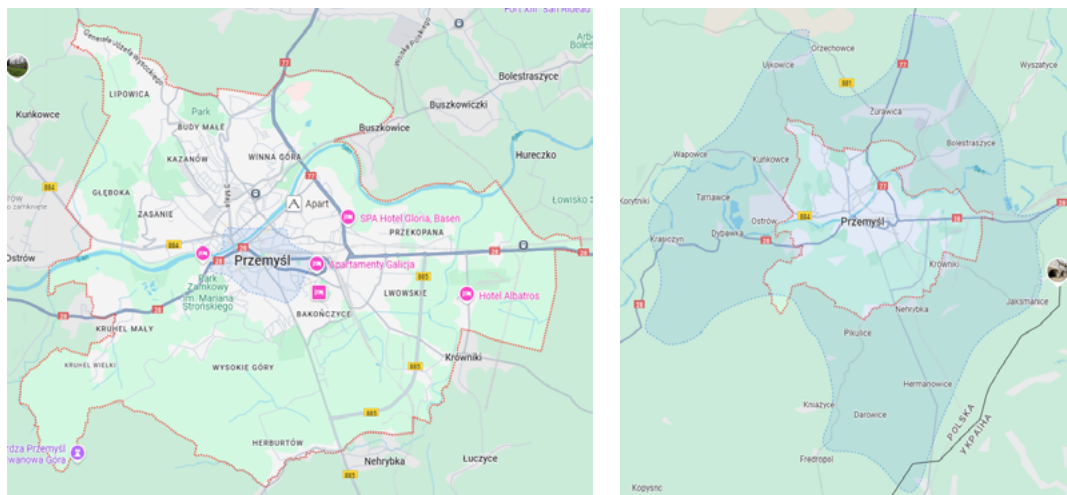
Na obszarze będącym w zasięgu 15 minut pieszo od punktu centralnego Przemysła za jaki obrano skrzyżowanie ulic: Jagiellońskiej, Mickiewicza, Słowackiego, Dworskiego

i Franciszkańskiej znajdują się m.in. Rynek, dworzec kolejowy Przemysł Główny, dworzec autobusowy, Zamek Kazimierzowski, Podziemna Trasa Turystyczna, Bazylika Archikatedralna,

siedziby urzędów, banków, muzea, hotele, restauracje oraz sklepy. W zasięgu 15 minut jazdy samochodem znajduje się niemal cały obszar administracyjny Przemyśla

poza niewielkim skrawkiem w południowo-zachodniej części oraz sąsiednie miejscowości, spośród których można wymienić Bolestraszyce, Krasiczyn czy Żurawicę.

Obraz 2. Obszar Przemyśla znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)

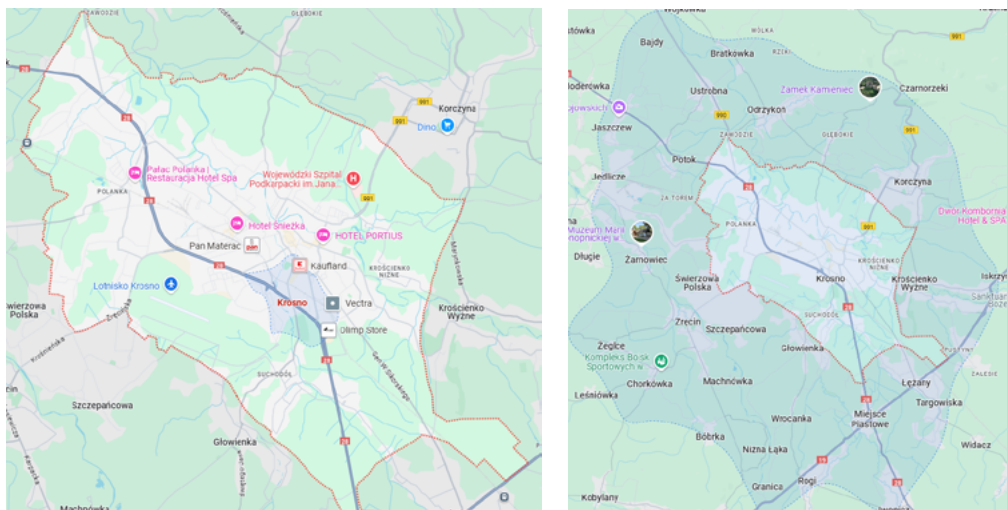

Źródło: Mapy Google [dostęp: 2024-10-28].

Centralny punkt dla Krosna znajdujący się поблизу skrzyżowania ulic: Podkarpackiej, Wyszyńskiego oraz Grodzkiej wydaje się być wyznaczony w sposób niezbyt trafny, ponieważ poza jego zasięgiem umożliwiającym dotarcie w ciągu 15 minut pieszo znajduje się krośnieński Rynek. Niezależnie jednak od tego również można stwierdzić, że obszar ten obejmuje relatywnie niewielką część miasta. Zauważalne jest zarazem, że pole od tak wyznaczonego punktu centralnego z dostępem w ciągu 15

minut jazdy samochodem obejmuje nie tylko obszar całego Krosna, ale również znaczną część zdelimitowanego MOF, a nawet gdzieś wykraczając poza niego z takimi miejscowościami jak: Chokrówka, Jedlicze, Korczyna, Krościenko Wyżne, Miejsce Piastowe, Iwonicz czy Iskrzynia. Jediną miejscowością będącą siedzibą gminy spośród należących do MOF Krosna, która znalazła się poza polem tak wyznaczonego zasięgu 15 minut jazdy samochodem, okazała się Wojaszkówka.

Obraz 3. Obszar Krosna znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)

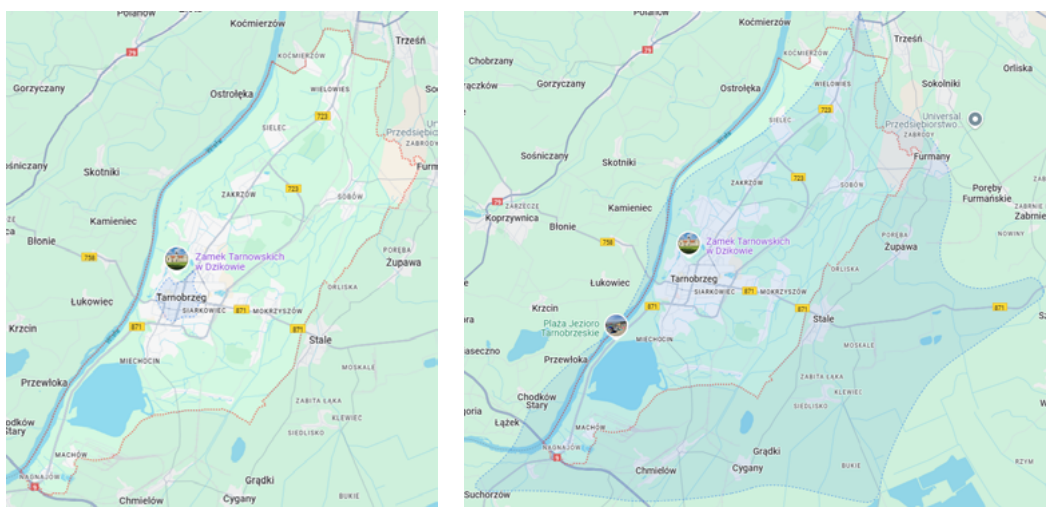

Źródło: Mapy Google [dostęp: 2024-10-28].

Tarnobrzeg, będący drugim miastem w województwie podkarpackim pod względem powierzchni, z jednej strony charakteryzuje się relatywnie niewielkim obszarem o zwartej zabudowie, a z drugiej strony dość rozległymi obszarami niezabudowanymi, obejmującymi m.in. Jezioro Tarnobrzezkie. Obszar znajdujący się w zasięgu 15 minut pieszo od punktu centralnego wyznaczonego na skrzyżowaniu ulic Sikorskiego

oraz Sienkiewicza obejmuje znaczną część centrum miasta, w tym Rynek. W zakresie dostępności w ciągu 15 minut jazdy samochodem naturalną barierą stanowi Wisła. Pole zasięgu 15 minut jazdy samochodem obejmuje niemal cały obszar Tarnobrzega oraz tereny poza jego granicami od strony południowo-wschodniej z takimi miejscowościami jak: Stale, Chmielów, Cygany, Jeziórko, Furmany czy Żupawa.

Obraz 4. Obszar Tarnobrzega znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)

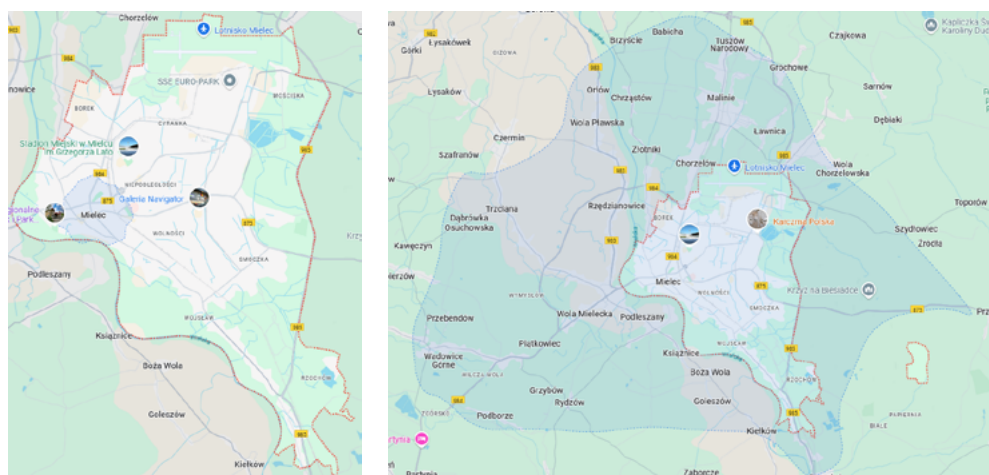

Źródło: Mapy Google [dostęp: 2024-10-28].

Punkt centralny wyznaczony dla Mielca u zbiegu ulic Wojsławskiej, Mickiewicza i Sienkiewicza znajduje się relatywnie blisko od Rynku, przez co obejmuje Rynek oraz jego okolicę. Zauważalne jest zarazem, że obszar ten zajmuje relatywnie niewielką

część miasta. Z kolei w zasięgu 15 minut jazdy samochodem znajduje się cały obszar objęty granicami miasta (poza eksklawą i tylko częściowo pokrywa się z dotychczas zdelimitowanym MOF, obejmując m.in. siedzibę gminy Tuszów Narodowy.

Obraz 5. Obszar Mielca znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)

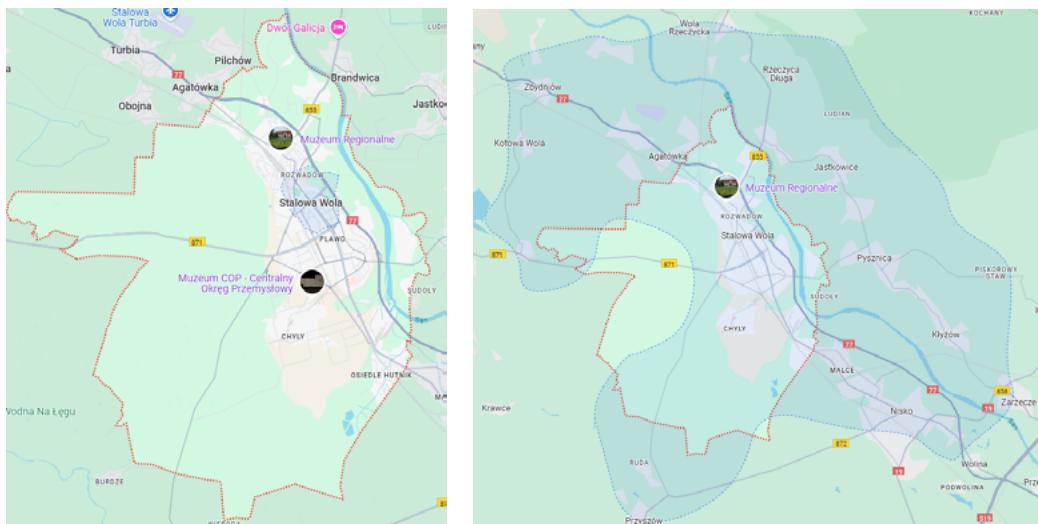

Źródło: Mapy Google [dostęp: 2024-10-28].

Ze względu na genezę powstania Stalowej Woli jako miasta przemysłowego jej centrum rozwinęło się niezależnie od istniejącego niegdyś jako odrębne miasto Rozwadowa z historycznie usytuowanym Rynkiem. Podjęte działania rewitalizacyjne rozwadowskiego Rynku mają na celu nadanie mu znaczenia jako centralnego miejsca dla Stalowej Woli. Punkt centralny miasta wyznaczony za pomocą aplikacji Mapy Google znajduje na skrzyżowaniu al. Jana Pawła II oraz ulic Chopina i Okulickiego, pomiędzy Osiedlem Centralnym i Osiedlem Śródmieście a Rozwadowem, co powoduje, że żadna z tych części Stalowej Woli nie znalazła się w zasięgu 15 minut pieszo od wyznaczonego punktu centralnego.

W zasięgu 15 minut jazdy samochodem znajduje się zasadniczo cały obszar objęty granicami administracyjnymi Stalowej Woli oraz miejscowości położone na północ, wschód, a częściowo także na południe od granic miasta. Co prawda wygenerowana za pomocą aplikacji mapa wskazuje na brak dostępności z zachodniej części miasta, ale ze względu na przebiegającą przez tę część drogę wojewódzką nr 871 (ul. Komisji Edukacji Narodowej) wyniki te można uznać za błędne. Warto jednak zauważyć, że w zasięgu 15 minut jazdy samochodem od wyznaczonego punktu centralnego znajdują się miejscowości będące siedzibami gmin Nisko oraz Pysznica, stanowiących część stalowowolskiego MOF.

Obraz 6. Obszar Stalowej Woli znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)

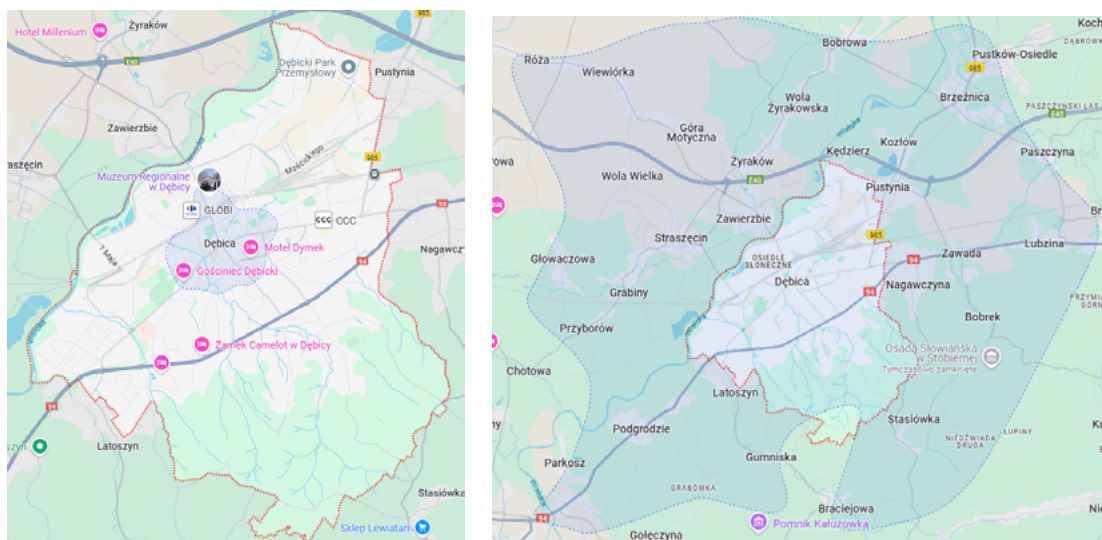

Źródło: Mapy Google [dostęp: 2024-10-28].

Dębica jest jednym z najbardziej zwartych obszarowo miast w województwie podkarpackim, o czym świadczy m.in. druga w województwie (po Rzeszowie) gęstość zaludnienia. Wspomniana „zwartość” jednak może być postrzegana nie tylko jako atut, ale z drugiej strony także jako bariera rozwojowa ze względu na brak dostępnych terenów inwestycyjnych. Co prawda w południowej części Dębicy znajdują się tereny niezabudowane, jednak możliwości ich zabudowy są ograniczone ze względu

na ukształtowanie terenu, ale także ze względu na ich walory przyrodnicze. Zwartość przestrzenna Dębicy uwidacznia się w zasięgu 15 minut jazdy samochodem od punktu centralnego, jaki został wyznaczony na skrzyżowaniu ulic Rzeszowskiej, Kościuszki oraz Strażackiej. Obszar ten znacznie wykracza poza granice administracyjne Dębicy niemal w każdym kierunku. Wyjątek stanowi jedynie fragment zalesionego obszaru na południe od Dębicy o górzystym ukształtowaniu terenu.

Obraz 7. Obszar Dębicy znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)

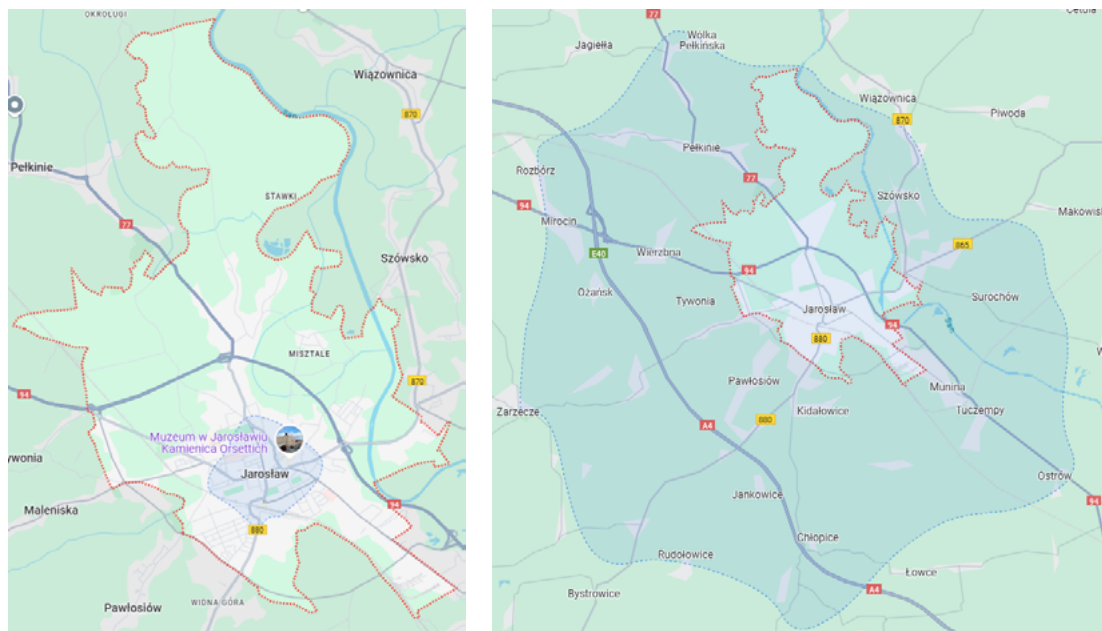

Źródło: Mapy Google [dostęp: 2024-10-28].

Wygenerowany za pomocą aplikacji Mapy Google punkt centralny dla Jarosławia znajduje się u zbiegu ulic Kraszewskiego, Grunwaldzkiej, Słowackiego oraz Jana Pawła II i zajmuje znaczną część centrum miasta. Obszar znajdujący się od wygenerowanego

punktu centralnego w zasięgu 15 minut jazdy samochodem znacznie wykracza poza granice administracyjne Jarosławia, przy czym w największym stopniu w kierunku południowym i zachodnim.

Obraz 8. Obszar Jarosławia znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)

Źródło: Mapy Google [dostęp: 2024-10-28].

Punkt centralny dla Sanoka został wygenerowany u zbiegu ulic Jagiellońskiej, Kolejowej oraz Lipińskiego. W zasięgu 15 minut pieszo od tego punktu znajduje się m.in. dworzec autobusowy, Rynek, Zamek

Królewski, Szpital Specjalistyczny, galeria handlowa, hotele oraz sklepy. W zasięgu 15 minut jazdy samochodem znajduje się niemal cały obszar administracyjny miasta z wyjątkiem zalesionego skrawka

znajdującego się w zachodniej części. W ciągu 15 minut do tak wyznaczonego punktu

centralnego Sanoka można dojechać m.in.
z Zagórza.

Obraz 9. Obszar Sanoka znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)

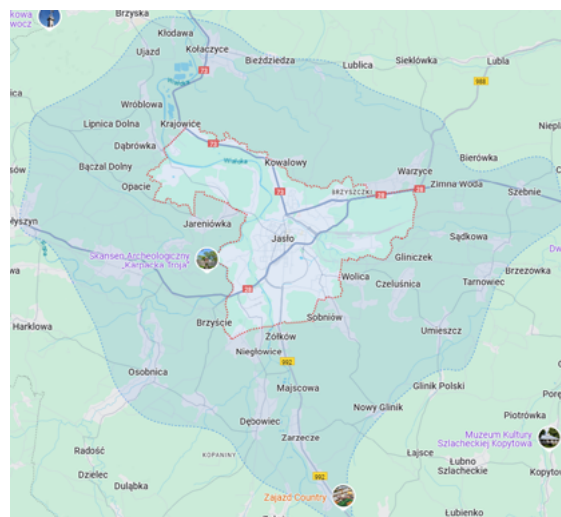
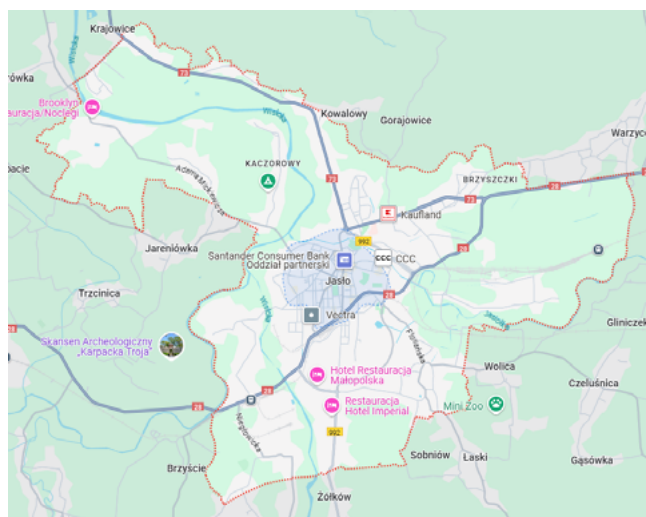

Źródło: Mapy Google [dostęp: 2024-10-28].

Punkt centralny dla Jasła został wygenerowany w pobliżu Parku Miejskiego u zbiegu ulic Kołłątaja, Asnyka oraz Jana III Sobieskiego. Zabudowa centrum miasta ma charakter zwarty, ale w granicach administracyjnych znajdują się także osiedla będące w relatywnie dużym oddaleniu od centrum miasta, czego przykładem jest osiedle Gamrat, z którego dotarcie pieszo

do wygenerowanego punktu centralnego pieszo zajęłoby ponad godzinę. W zasięgu 15 minut jazdy samochodem znajduje się cały obszar miasta oraz okoliczne miejscowości w każdym kierunku, wśród których można wymienić wszystkie miejscowości będące siedzibami gmin tworzących dotychczas zdelimitowany MOF, tj.: Dębowiec, Tarnowiec, Skołyszyn oraz Kołaczyce.

Obraz 10. Obszar Jasła znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)

Źródło: Mapy Google [dostęp: 2024-10-28].

Zagadnienie dostępności usług w bezpośrednim sąsiedztwie wpisujące się w koncepcję zwartego miasta piętnastominutowego było przedmiotem badań ankietowych prowadzonych przez badaczy z Uniwersytetu

Rzeszowskiego w ramach projektu „Obserwatorium miasta”. Zakresem badań objęto m.in. dwa miasta z województwa podkarpackiego: Rzeszów oraz Krosno. Większość respondentów mieszkających w Krośnie

uznała, że czas dotarcia pieszo z domu wynosi nie więcej niż 15 minut do takich miejsc jak: przystanek autobusowy (86%), osiedlowy sklep spożywczy (83%), plac zabaw (74%), szkoła podstawowa (72%), apteka (72%), supermarket (70%), boisko (68%), przedszkole (61%), poczta (61%), kościół (61%), bankomat (60%), restauracja, pub, kawiarnia, pizzeria (58%), salon fryzjerski/kosmetyczny (58%), przychodnia lekarza rodzinnego (52%) oraz park (51%). Z kolei respondenci mieszkający w Rzeszowie

w większości wskazywali, że w ciągu 15 minut mogą dotrzeć pieszo z domu do takich miejsc jak: przystanek autobusowy (93%), osiedlowy sklep spożywczy (87%), plac zabaw (75%), apteka (75%), kościół (71%), supermarket (70%), szkoła podstawowa (65%), bankomat (64%), boisko (62%), salon fryzjerski/kosmetyczny (61%), przedszkole (61%), poczta (60%), restauracja, pub, kawiarnia, pizzeria (57%), park (57%)¹¹³.

W zakresie dostępności za pomocą samochodu w zasadzie wszystkie podkarpackie miasta wpisują się w koncepcję miasta zwartej. Jedynie południowo-wschodnie i skrajnie zachodnie części Rzeszowa i skrawki powierzchni takich miast jak: Przemyśl, Tarnobrzeg, Dębica oraz Sanok znajdują się poza szacowanym zasięgiem 15 minut jazdy samochodem od centrum miasta. Relatywnie niewielkie części miasta znajdują się w zasięgu 15 minut pieszo od centrum, przy czym zazwyczaj są to obszary o dużej dostępności różnego rodzaju usług.

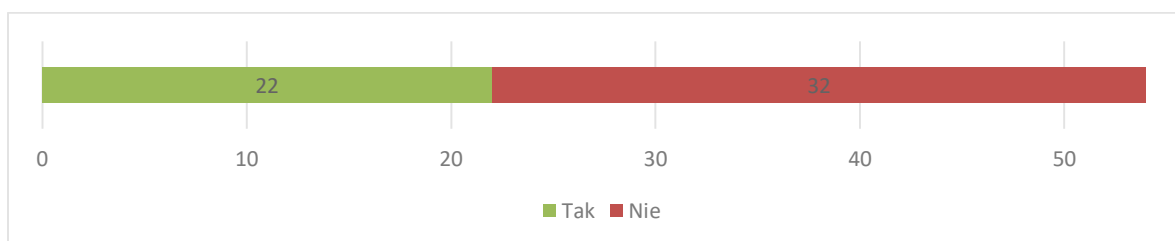
3.8.2. Przeciwdziałanie procesom niekontrolowanej suburbanizacji

Na podstawie danych GUS dotyczących kierunków migracji (poddanych bardziej szczegółowej analizie w niniejszym raporcie w ramach zagadnienia powiązań rzeczowych) w odniesieniu do wszystkich podkarpackich miast o największym potencjale społeczno-gospodarczym można stwierdzić występowanie procesów suburbanizacji, co generuje szereg problemów obniżających efektywność zarządzania obszarami

miejskimi, wśród których można wymienić wysokie koszty budowy i utrzymania infrastruktury technicznej.

Przedstawiciele miast w województwie podkarpackim wypełniających ankietę sprawozdawczą zapytano o podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałanie wyprowadzaniu się mieszkańców z miast, w tym procesom niekontrolowanej suburbanizacji. Niemal 2/5 przedstawicieli podkarpackich miast wskazało na podejmowanie takich działań.

Wykres 39. Podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałanie wyprowadzaniu się mieszkańców z miast, w tym procesom niekontrolowanej suburbanizacji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

Najczęściej wymienianymi działaniami mającymi na celu ograniczenie wyprowadzania się mieszkańców z terenu gminy były:

- rozbudowa oferty opieki żłobkowej, przedszkolnej i wczesnoszkolnej;
- budowa nowych mieszkań (m.in. w ramach SIM), uzbrajanie i sprzedaż działek pod mieszkalnictwo jednorodzinne;
- rozwój oferty rekreacyjno-sportowej, związanej z infrastrukturą czasu wolnego.

¹¹³ S. Grabowska, R. Grabowski, H. Kotarski, K. Piróg. 2024. Obserwatorium miast Polski Wschodniej. Jakość życia w Białej Podlaskiej, Białymstoku, Krośnie, Lublinie, Rzeszowie i Suwałkach z perspektywy mieszkańców i użytkowników. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Pojawiły się również interesujące rozwiązania w tym zakresie takie jak:

- bezpłatna komunikacja miejska dla mieszkańców gminy;
- podjęcie działań zmierzających do poszerzenia granic miasta (jako cel strategiczny w Strategii Rozwoju Miasta).

Zagadnienie kierunków odpływu mieszkańców będących m.in. przejawem zjawiska suburbanizacji omówiono przy okazji analizy powiązań rzeczywistych.

W odniesieniu do wszystkich podkarpackich miast o największym potencjale społeczno-gospodarczym można stwierdzić występowanie procesów suburbanizacji, co generuje szereg problemów obniżających efektywność zarządzania obszarami miejskimi, wśród których można wymienić wysokie koszty budowy i utrzymania infrastruktury technicznej.

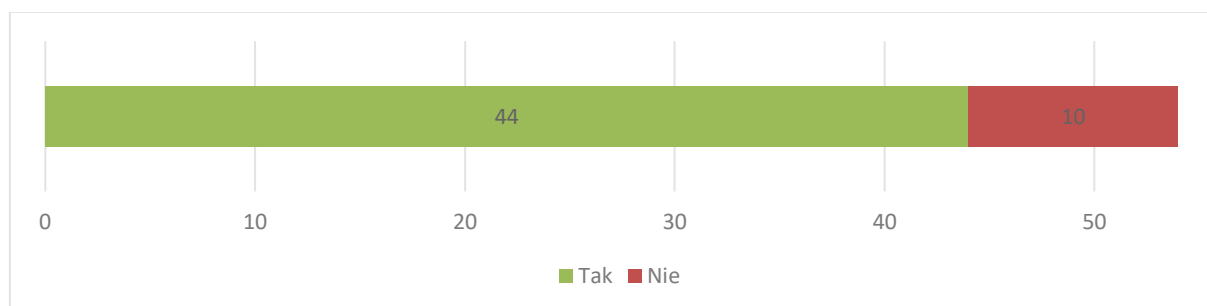
Niemal 2/5 przedstawicieli podkarpackich miast wskazało na podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałanie procesom niekontrolowanej suburbanizacji.

3.8.3. Partnerstwa/porozumienia zawierane pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego

Przedstawiciele 44 spośród 54 podkarpackich miast wypełniający ankietę

sprawozdawczą zadeklarowali, że reprezentowane przez nich miasta posiadają podpisane umowy, porozumienia lub listy intencyjne o współpracy z innymi samorządami.

Wykres 40. Posiadanie podpisanych umów, porozumień lub listów intencyjnych o współpracy z innymi samorządami

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=54].

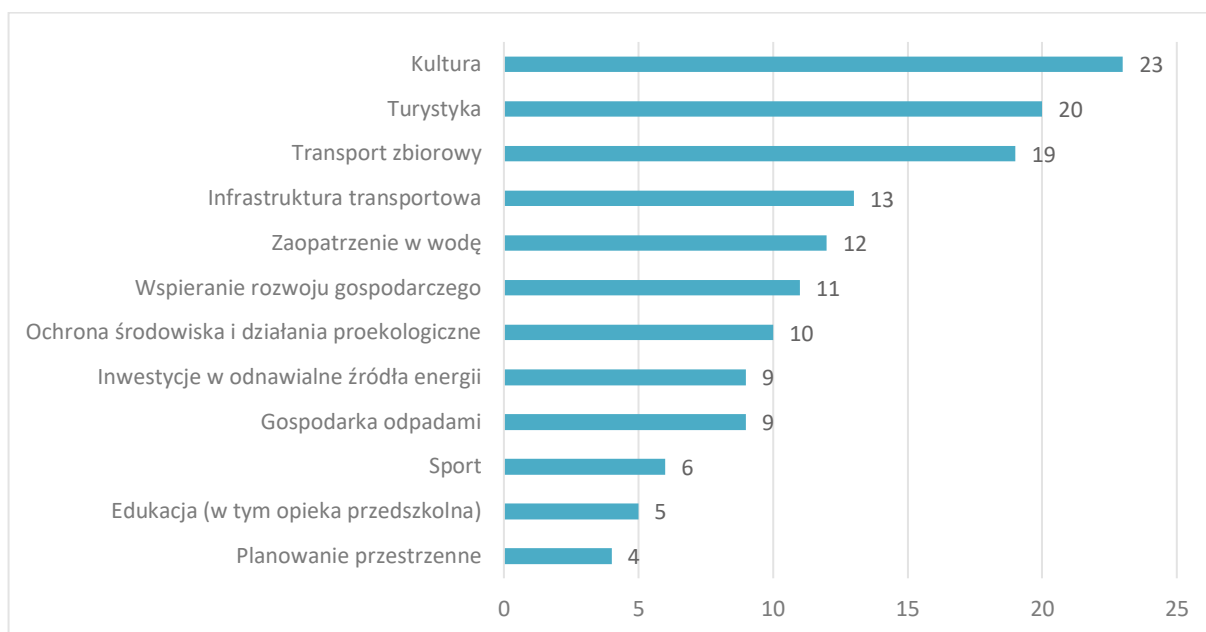
Podobnie jak przedstawiciele wszystkich miast w województwie podkarpackim, również przedstawiciele wszystkich gmin będących częścią dotychczas zdelimitowanych MOF w ramach ankiety sprawozdawczej zapytano o to, czy reprezentowane przez nich samorządy posiadają podpisane umowy, porozumienia lub listy intencyjne o współpracy z innymi samorządami. Poza jednym wyjątkiem, o czym wspomniano nieco niżej, można założyć, że przedstawiciele wszystkich ankietowanych samorządów powinni udzielić odpowiedzi twierdzącej z racji prowadzenia współpracy w ramach MOF, której podstawę stanowi zawarte porozumienie międzygminne. Przedstawiciele

niektórych gmin będących częścią dotychczas zdelimitowanych MOF udzieliłi jednak odpowiedzi przeczącej. Może to wynikać z tego, że osoby wypełniające ankietę, udzielając odpowiedzi, nie wzięły pod uwagę współpracy w ramach MOF, uznając ją za oczywistą, lecz odnieśli się do potencjalnej współpracy z samorządami spoza MOF. Były to następujące gminy: Krasiczyn, Medyka oraz Żurawica – z MOF Przemyśla, Błażowa, Chmielnik oraz Świlcza – z Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego, Dębowiec oraz Kołaczyce – z MOF Jasła, Korczyna – z MOF Krosna, a także gmina wiejska Mielec z MOF Mielca oraz gmina wiejska Jarosław z MOF Jarosławia.

W odniesieniu do ostatniej z wymienionych gmin podkreślenia zarazem wymaga, że jako jedyna gmina w województwie podkarpackim będąca częścią MOF w zakresie zdelimitowanym w „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030” nie jest partnerem zawartego porozumienia międzygminnego w ramach MOF.

Przedstawiciele podkarpackich miast najczęściej wskazywali na prowadzenie współpracy z innymi samorządami w zakresie kultury (23 odpowiedzi), turystyki (20 odpowiedzi) oraz transportu zbiorowego (19 odpowiedzi).

Wykres 41. Dziedziny współpracy podkarpackich miast z innymi samorządami

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=44].

Wśród innych dziedzin współpracy wskazywano na takie działania jak:

- zagospodarowanie lub odnowa przestrzeni publicznej;
- Podkarpacka Kolej Aglomeracyjna;
- izba wytrzeźwień;
- pomoc społeczna, w tym wsparcie rodzin wielodzietnych 3+;
- opieka żłobkowa;
- ogólnie określone zadania w ramach MOF.

Jeżeli chodzi o wskazywane dziedziny współpracy z innymi samorządami, to w przypadku niektórych MOF zauważalna jest zbieżność odpowiedzi udzielanych przez przedstawicieli poszczególnych gmin, ale w niektórych przypadkach są zauważalne rozbieżności, przy czym nie zawsze świadczy to o braku spójności w postrzeganiu współpracy w ramach MOF, ponieważ zadane pytanie dotyczyło współpracy

prowadzonej z różnymi samorządami, a nie tylko w ramach MOF.

Dziedziną współpracy między samorządami najczęściej wskazywaną przez większość przedstawicieli samorządów będących częścią poszczególnych podkarpackich MOF okazała się kultura. Ta dziedzina współpracy została wskazana przez większość gmin tworzących MOF Dębicy, MOF Jarosławia, MOF Jasła, MOF Lubaczowa, MOF Mielca oraz Rzeszowski Obszar Funkcjonalny.

Przedstawiciele wszystkich samorządów będących częścią MOF Krosna, MOF Sannoka, MOF Mielca oraz MOF Stalowej Woli wskazali, że jedną z dziedzin prowadzonej współpracy stanowi transport zbiorowy. Ponadto na prowadzenie współpracy w tej dziedzinie wskazało 8 przedstawicieli samorządów tworzących Rzeszowski Obszar Funkcjonalny, co można uznać za konsekwencję relatywnie dużej rozległości terytorialnej ROF. Turystyka okazała się płaszczyzną współpracy dla większości

samorządów tworzących MOF Lubaczowa, MOF Przemyśla oraz MOF Tarnobrzega. W zakresie gospodarki odpadami współpracę z innymi samorządami zadeklarowali przedstawiciele większości gmin tworzących MOF Krosna oraz MOF Sanoka. W odniesieniu do MOF Lubaczowa i MOF Przemyśla większość gmin wskazała na inwestycje w odnawialne źródła energii.

Ochrona środowiska oraz działania ekologiczne, a także inwestycje w infrastrukturę transportową to dziedziny współpracy zgodnie wskazywane przez większość gmin tworzących MOF Lubaczowa. Z kolei większość gmin tworzących MOF Sanoka jako obszar współpracy prowadzonej z innymi samorządami wskazała zaopatrzenie w wodę.

Tabela 60. Dziedziny współpracy między samorządami wskazywane przez większość gmin z danego MOF wg stanu na wrzesień 2024 r.¹¹⁴

MOF	Kultura	Transport zbiorowy	Turystyka	Gospodarka odpadami	Inwestycje w odnawialne źródła energii	Ochrona środowiska i działania proekologiczne	Zaopatrzenie w wodę	Infrastruktura transportowa
MOF Dębica	x							
MOF Jarosław	x							
MOF Jasło	x							
MOF Krosno		x		x				
MOF Lubaczów	x		x		x	x		x
MOF Mielec	x	x						
MOF Przemyśl			x		x			
ROF	x	x						
MOF Sanok		x		x			x	
MOF Stalowa Wola		x						
MOF Tarnobrzeg			x					

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=63].

Zauważalne jest zarazem, że w odniesieniu do żadnego z podkarpackich MOF nie odnotowano wskazywanej przez większość samorządów współpracy z zakresu edukacji, sportu, wspierania rozwoju gospodarczego oraz planowania przestrzennego. Pewne zaskoczenie wywołuje brak wskazywania w szczególności ostatniego z wymienionych zagadnień przez przedstawicieli samorządów tworzących Rzeszowski Obszar Funkcjonalny ze względu na realizację projektu

pn. „Zintegrowany i uspołeczniony model planowania przestrzennego poprzez opracowanie Strategii Przestrzennej Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego”, którego celem było opracowanie „Strategii Przestrzennej Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego – zasady prowadzenia polityki przestrzennej ROF”.

Za dobrą praktykę można uznać współpracę pomiędzy samorządami prowadzoną w ramach Związku Gmin Dorzecza

¹¹⁴ W zestawieniu dotyczącym MOF Jarosławia zgodnie z zapisami „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030” uwzględniono gminę wiejską Jarosław, mimo że formalnie nie przystąpiła ona do porozumienia międzygminnego konstytuującego MOF.

Wisłoki posiadającego swoją siedzibę w Jaśle. Związek powstał w 1998 r., czyli na krótko przed reformą administracyjną wprowadzoną 1 września 1999 r. Zrzesza 22 gminy, w tym 19 gmin z województwa podkarpackiego (Brzostek, Brzyska, Czarna, Chorkówka, Dębica, miasto Dębica, Dębowiec, Jasło, miasto Jasło, Jedlicze, Jodłowa, Kołaczyce, Krempna, Nowy Żmigród, Osiek Jasielski, Pilzno, Skołyszyn, Tarnowiec i Żyraków) oraz 3 gminy z województwa małopolskiego (Biecz, Sękowa oraz Szerzyny). Potencjał ludnościowy związku wynosi ok. 300 tys. osób. Warto zauważyć, że członkami tego partnerstwa są wszystkie gminy tworzące dotychczas zdelimitowany MOF Jasła oraz niemal wszystkie gminy tworzące MOF Dębicy (poza Ropczycami). Ciągłość przestrzenna obszaru objętego zakresem partnerstwa powoduje, że w pewnym sensie może być on postrzegany jako obszar funkcjonalny, stanowiąc zarazem podstawę do zacieśniania współpracy pomiędzy MOF Jasła oraz MOF Dębicy z dążeniem do zapewnienia spójności strategicznych założeń dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego tych MOF. Związek charakteryzuje się relatywnie wysokim stopniem instytucjonalizacji, posiadając rozbudowaną a zarazem aktualizowaną stronę internetową¹¹⁵. Prowadzone jest także biuro z zapewnieniem możliwości nawiązania kontaktu drogą mailową lub telefoniczną. Na wysoki potencjał instytucjonalny przekłada się również realizacja licznych projektów o łącznej wartości przekraczającej 0,5 mld zł, mając m.in. na celu:

- poprawę czystości zlewni rzeki Wisłoki (rozbudowa kanalizacji, wodociągów, montaż przydomowych oczyszczalni ścieków);
- wymianę oświetlenia ulicznego;
- budowę dróg;
- budowę tzw. „hydromatów” – urządzeń do automatycznego czerpania wody;
- zakup alternatywnych źródeł energii dla obiektów infrastruktury wodno-kanalizacyjnej;
- zakup beczkowozów asenizacyjnych, myjki ciśnieniowej do czyszczenia kanalizacji oraz przyczepy do wody pitnej.

Prowadzona jest także współpraca transgraniczna, czego przykład stanowi realizacja projektu z zakresu zapobiegania ryzykom wynikającym z zagrożeń środowiskowych, klęsk żywiołowych i katastrof naturalnych, obejmującego m.in. zakup nowoczesnego sprzętu ratowniczego, ćwiczenia oraz szkolenia dla członków Ochotniczej Straży Pożarnej.

Działaniami wzmacniającymi potencjał instytucjonalny Związku jest dążenie do wymiany doświadczeń poprzez uczestnictwo w kilku wizytach studyjnych.

Kluczowy dokument stanowi „Strategia Rozwoju Ponadlokalnego >Dorzecze Wisłoki< na lata 2022-2030”, przy czym obszar objęty zakresem tego dokumentu obejmuje nie tylko gminy członkowskie Związku, ale łącznie są to 32 gminy, w tym wszystkie gminy powiatu mieleckiego, czyli razem w całości obszar MOF Mielca.

Przedstawiciele 44 spośród 54 podkarpackich miast wypełniający ankietę sprawozdawczą zadeklarowali, że reprezentowane przez nich miasta posiadają podpisane umowy, porozumienia lub listy intencyjne o współpracy z innymi samorządami.

Przedstawiciele podkarpackich miast najczęściej wskazywali na prowadzenie współpracy z innymi samorządami w zakresie kultury (23 odpowiedzi), turystyki (20 odpowiedzi) oraz transportu zbiorowego (19 odpowiedzi).

Za dobrą praktykę w zakresie współpracy pomiędzy jednostkami samorządowymi wykraczającą poza granice województwa podkarpackiego oraz obejmującą gminy tworzące MOF Jasła, MOF Dębicy, MOF Mielca, a także częściowo MOF Krosna, można uznać działalność Związku Gmin Dorzecza Wisłoki oraz opracowanie „Strategii Rozwoju Ponadlokalnego >Dorzecze Wisłoki< na lata 2022-2030”.

¹¹⁵ Źródło: <https://wisloka.pl/> [dostęp: 2024-10-18].

3.8.4. Instytucjonalizacja współpracy pomiędzy samorządami

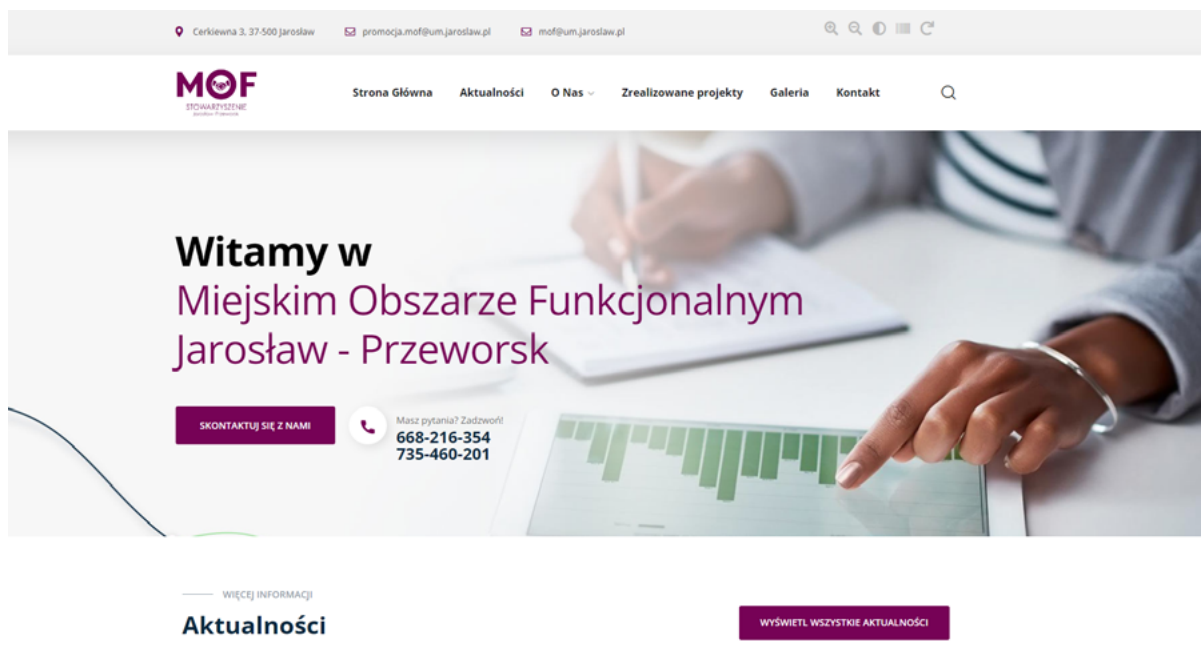
W kontekście celów badania za szczególnie interesującą można uznać kwestię instytucjonalizacji współpracy pomiędzy samorządami w województwie podkarpackim w ramach dotychczas zdelimitowanych MOF. Na podstawie przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że współpraca w ramach dwóch MOF została zinstytucjonalizowana poprzez powołanie stowarzyszenia.

Współpraca pomiędzy samorządami w ramach Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego została zinstytucjonalizowana w 2015 r., poprzez powołanie Stowarzyszenia Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego. Za organizację prac Stowarzyszenia odpowiada siedmioosobowe biuro. Stowarzyszenie realizuje lub realizowało liczne projekty współfinansowane ze środków europejskich m.in. z zakresu wymiany źródeł ciepła oraz wsparcia rozwoju OZE czy z zakresu planowania przestrzennego. Ważną rolę w zakresie wzmacniania potencjału instytucjonalnego nie tylko ROF, ale także Rzeszowa jako ośrodka rdzeniowego i innych gmin członkowskich odgrywa nawiązywanie kontaktów międzynarodowych m.in. w ramach sieci miast partnerskich oraz wzorowanie się na dobrych praktykach. Chociaż stwierdzony poziom rozwoju instytucjonalnego ROF jest wysoki, to podobnie jak w przypadku innych MOF bardzo ważną rolę w zapewnianiu dalszego rozwoju nie tylko instytucjonalnego, ale przede wszystkim społeczno-gospodarczego jest możliwość korzystania ze wsparcia w postaci środków zewnętrznych. Przeprowadzone analizy poziomu rozwoju instytucjonalnego wszystkich MOF

w Polsce jednoznacznie ukazują osiągnięcie wysokiego rozwoju instytucjonalnego, było konsekwencją zapewnienia finansowania zewnętrznego.

MOF Jarosław-Przeworsk jest jednym z zaledwie pięciu MOF w Polsce, dla których ośrodkiem rdzeniowym jest miasto będące siedzibą powiatu ziemskiego, w ramach którego współpraca pomiędzy samorządami została zinstytucjonalizowana poprzez powołanie stowarzyszenia. Członkami Stowarzyszenia Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Jarosław-Przeworsk zostały: gmina miejska Jarosław, gmina miejska Przeworsk oraz gmina wiejska Przeworsk, a także gmina Pawłosiów. Zauważalny jest zatem brak partycypacji w tym stowarzyszeniu ze strony gminy wiejskiej Jarosław. Stowarzyszenie posiada swoje biuro z zapewnieniem możliwości kontaktu drogą mailową lub telefoniczną, a także w siedzibie. Stowarzyszenie prowadzi swoją stronę internetową, która jest na bieżąco aktualizowana. Elementem, który może być identyfikowany jako dobra praktyka jest zamieszczanie na stronie internetowej nie tylko informacji poświęconej działalności Stowarzyszenia, ale także na temat atrakcji turystycznych MOF czy relacji z odbywających się wydarzeń. Za dobrą praktykę wzmacniającą potencjał instytucjonalny Stowarzyszenia, ale zarazem przyczyniającą się do wzmacniania rozwoju społeczno-gospodarczego MOF można uznać realizację licznych projektów, realizowanych dzięki pozyskanym środkom zewnętrznym. W tym kontekście czynnikiem bardzo wzmacniającym potencjał instytucjonalny Stowarzyszenia jest realizacja niektórych wspomnianych projektów w partnerstwie.

Obraz 11. Ekran główny strony internetowej Stowarzyszenia Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Jarosław-Przeworsk

Źródło: <https://moforg.pl/>.

W przypadku pozostałych podkarpackich MOF współpraca odbywa się na podstawie zawartych porozumień z powierzeniem miastu rdzeniowemu roli lidera. Poziom instytucjonalizacji współpracy jest relatywnie niski, o czym świadczy niewielki stopień upubliczniania informacji na temat działań podejmowanych w ramach MOF. Jedynie w odniesieniu do MOF Krosna oraz MOF Tarnobrzega na stronach internetowych urzędów miast liderów zostały wydzielone zakładki poświęcone działaniom podejmowanym w ramach MOF. Zakładka poświęcona działaniom podejmowanym w ramach MOF Krosna zawiera bieżące informacje, a także takie dokumenty jak strategia rozwoju MOF. Partycypacja przedstawicieli głównych interesariuszy została zapewniona przez powołanie Rady Programowej ds. Strategii ZIT MOF Krosno w ramach Perspektywy Finansowej Unii

Europejskiej 2021-2027. Nabór kandydatów na członków Rady był prowadzony w sposób otwarty.

Na stronie internetowej Urzędu Miasta Tarnobrzega wyróżniono zakładkę zawierającą podstawowe informacje związane z realizacją Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych¹¹⁶. Zakładka ta jednak nie zawierała informacji na temat funkcjonowania biura MOF.

W odniesieniu do pozostałych podkarpackich MOF zamieszczane są pojedyncze informacje na stronach urzędów miast na zasadzie wpisów w dziale aktualności informujące o różnych działaniach dotyczących bieżących działań w ramach MOF takich jak nabory do rad programowych czy prowadzenie badań na potrzeby opracowania dokumentów oraz konsultacje projektów dokumentów.

Dobre praktyki w zakresie instytucjonalizacji współpracy między samorządami w ramach MOF w województwie podkarpackim stanowią: Rzeszowski Obszar Funkcjonalny oraz MOF Jarosław-Przeworsk ze względu na instytucjonalizację współpracy poprzez powołanie stowarzyszeń. Ich elementem wyróżniającym jest aktywność w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych na realizację projektów mających na celu społeczno-gospodarczy rozwój MOF.

¹¹⁶ Źródło: <https://um.tarnobrzeg.pl/zintegrowane-inwestycje-terytorialne-miejskiego-obszaru-funkcjonalnego-tarnobrzeg> [dostęp: 2024-09-25].

3.8.5. Realizowanie projektów oraz przedsięwzięć w ramach współpracy między jednostkami samorządu terytorialnego

Dane zebrane za pomocą ankiety sprawozdawczej wskazują, że współpraca prowadzona przez podkarpackie miasta z innymi samorządami nie ogranicza się jedynie do podpisania stosownych umów, porozumień lub listów intencyjnych, lecz przekłada się na realizację konkretnych projektów. Aż 38 podkarpackich samorządów miejskich spośród 44, które zadeklarowały posiadanie podpisanych umów, porozumień lub listów intencyjnych o współpracy, zadeklarowało zarazem, że w ramach tej współpracy w ciągu ostatnich lat były realizowane wspólne projekty/przedsięwzięcia.

Przedstawiciele samorządów tworzących podkarpackie MOF w zdecydowanej większości wskazywali na realizowanie w ciągu ostatnich 5 lat wspólnych projektów w ramach partnerskiej współpracy. Jedynie w odniesieniu do MOF Jasła oraz MOF Przemyśla nie uzyskano większości pozytywnych odpowiedzi udzielonych przez przedstawicieli gmin tworzących te MOF.

Interesującą inicjatywą podjętą przez Stowarzyszenie MOF Jarosław-Przeworsk wspólnie z Rzeszowską Agencją Rozwoju Regionalnego S.A. było zrealizowanie projektu: „Waloryzacja zasobów niematerialnego dziedzictwa kulturowego dla zapewnienia zrównoważonego rozwoju na poziomie lokalnym w regionach Europy Centralnej”.

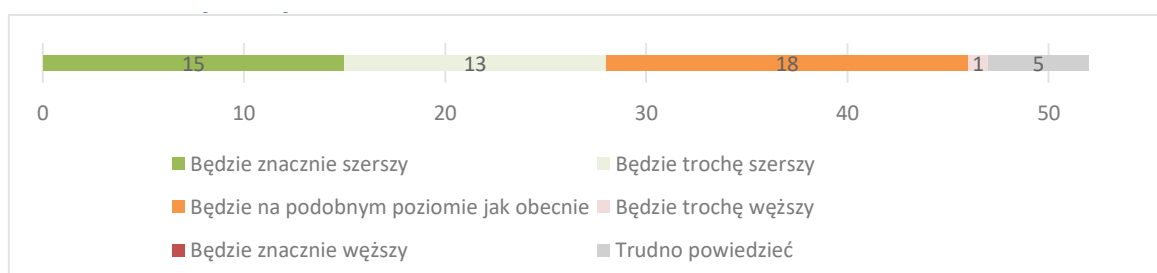
Aż 38 podkarpackich samorządów miejskich spośród 44, które zadeklarowały posiadanie podpisanych umów, porozumień lub listów intencyjnych o współpracy, zadeklarowało zarazem, że w ramach tej współpracy w ciągu ostatnich lat były realizowane wspólne projekty/przedsięwzięcia.

3.8.6. Perspektywy poszerzenia współpracy między jednostkami samorządu terytorialnego na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym oraz międzynarodowym

Respondentów ankiety sprawozdawczej wskazujących na prowadzenie współpracy z innymi samorządami zapytano także o perspektywę dalszej współpracy reprezentowanego samorządu z innymi gminami tworzącymi dany MOF. Co prawda tego typu pytanie ma charakter pytania o opinie niż o fakty, jednak pozwala uchwycić postrzeganie wartości współpracy w ramach MOF

oraz postaw wobec jej rozwijania. Zdecydowana większość ankietowanych przedstawicieli samorządów tworzących dotychczas zdelimitowane podkarpackie MOF wyraziła przekonanie, że w ciągu najbliższych 5 lat zakres tej współpracy powiększy się lub będzie na podobnym poziomie jak obecnie. Przedstawiciel zaledwie jednego samorządu wyraził przekonanie, że zakres współpracy w ramach MOF w ciągu najbliższych 5 lat będzie nieco mniejszy niż obecnie. Nie pojawiły się natomiast odpowiedzi wyrażające przekonanie, że zakres tej współpracy będzie znacznie większy do stanu obecnego.

Wykres 42. Ocena perspektyw współpracy z innymi samorządami tworzącymi MOF w ciągu najbliższych 5 lat

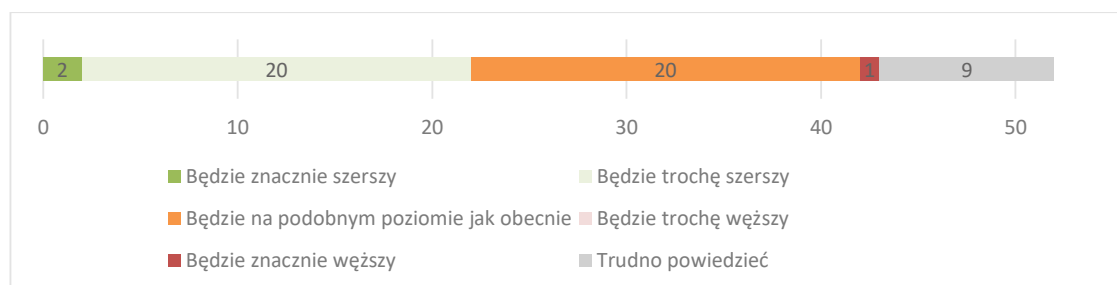

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=52].

W opinii ankietowanych podobnie kształtuje się perspektywa współpracy z innymi samorządami spoza MOF, ale z wyraźnie przeniesionymi akcentami. Co prawda relatywnie duża liczba ankietowanych wskazała, na to że zakres współpracy za 5 lat będzie większy niż obecnie, ale tylko

w odniesieniu do 2 samorządów wyrażono przekonanie, że zakres tej współpracy będzie znacznie szerszy niż obecnie. Podobnie jak w odniesieniu do współpracy w ramach MOF wystąpiła tylko 1 odpowiedź wskazująca na to, że zakres współpracy będzie większy niż obecnie.

Wykres 43. Ocena perspektyw współpracy z innymi samorządami, ale spoza MOF w ciągu najbliższych 5 lat

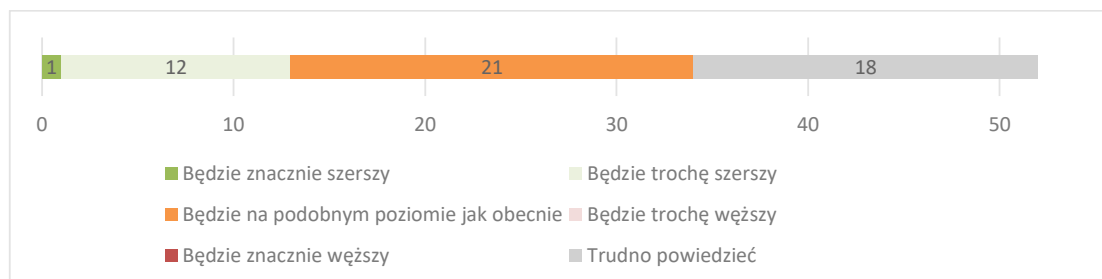

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=52].

W odniesieniu do współpracy z innymi samorządami, ale spoza województwa podkarpackiego zauważalny jest relatywnie

duży udział odpowiedzi neutralnych udzielonych przez przedstawicieli samorządów wchodzących w skład podkarpackich MOF.

Wykres 44. Ocena perspektyw współpracy z innymi samorządami spoza województwa podkarpackiego w ciągu najbliższych 5 lat

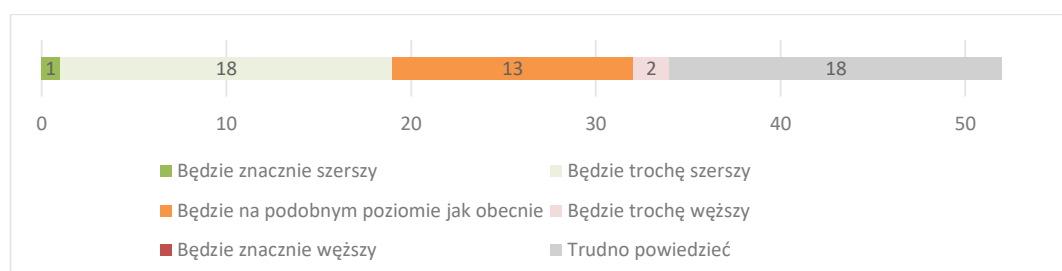

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=52].

Podobnie rysuje się perspektywa współpracy z samorządami z zagranicy, przy czym zauważalny jest nieco większy udział przedstawicieli samorządów tworzących

podkarpackie MOF wyrażających przekonanie, że zakres współpracy z partnerami zagranicznymi w ciągu 5 lat ulegnie poszerzeniu.

Wykres 45. Ocena perspektyw współpracy z samorządami z zagranicy w ciągu najbliższych 5 lat

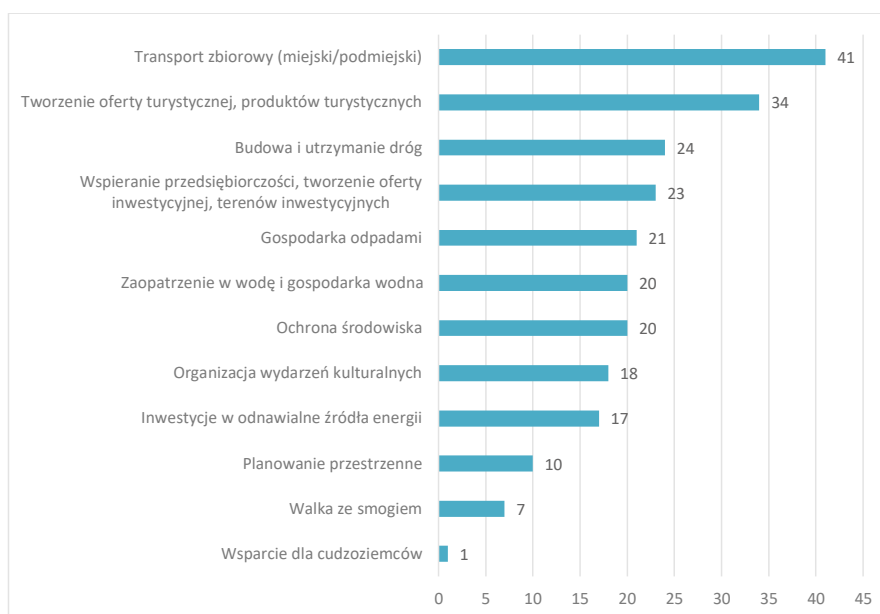

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=52].

Przedstawiciele samorządów wchodzących w skład podkarpackich MOF poproszono także o wskazanie problemów lub wyzwań pojawiających się w reprezentowanej gminie, do których rozwiązania konieczna jest współpraca pomiędzy gminami w obrębie MOF. Zdecydowanie najczęściej wskazywano organizację transportu zbiorowego. Drugą pod względem częstości kategorią było tworzenie oferty turystycznej, produktów turystycznych. Zbliżona liczba samorządów wskazała na konieczność rozwiązywania problemów z zakresu budowy i utrzymania dróg, wspierania przedsiębiorczości, tworzenia oferty inwestycyjnej oraz terenów inwestycyjnych,

gospodarki odpadami, ochrony środowiska, organizacji wydarzeń kulturalnych oraz inwestycji w odnawialne źródła energii. Zauważalne jest relatywnie rzadkie wskazywanie jednych z największych wyzwań wymagających współdziałania w ramach MOF, tj. planowania przestrzennego, a w szczególności walki ze smogiem, co można uznać za przejaw relatywnie niskiej świadomości przyczyn pojawiających się problemów w tych kwestiach, a zarazem możliwości ich skutecznego i efektywnego rozwiązywania. Przedstawiciele tylko 1 ankietowanego samorządu wskazali na konieczność podejmowania wspólnych działań z zakresu wsparcia dla cudzoziemców.

Wykres 46. Problemy lub wyzwania wymagające współpracy pomiędzy gminami w obrębie MOF

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety sprawozdawczej [N=52].

Wśród innych odpowiedzi wskazywano na potrzebę wspólnej budowy lub przebudowy

infrastruktury szkół i przedszkoli oraz tworzenia otwartych przestrzeni publicznych.

Na podstawie uzyskanych wyników ankiety sprawozdawczej przeprowadzonej wśród przedstawicieli gmin tworzących MOF w województwie podkarpackim można stwierdzić, że znaczna część ankietowanych pozytywnie postrzega perspektywę rozwoju współpracy z innymi samorządami, przy czym zauważalne jest dostrzeganie potrzeby dalszego zacieśniania współpracy między samorządowej w ramach MOF niż w porównaniu do współpracy prowadzonej z innymi samorządami, które do danego MOF nie należą.

Najczęściej wskazywanymi problemami lub wyzwaniami, które zdaniem przedstawicieli samorządów wymagają współpracy w ramach MOF, były: organizacja transportu zbiorowego, tworzenie oferty turystycznej, produktów turystycznych, budowa dróg, wspieranie przedsiębiorczości, tworzenie oferty inwestycyjnej oraz terenów inwestycyjnych, gospodarka odpadami, ochrona środowiska, organizacja wydarzeń kulturalnych oraz inwestycje w odnawialne źródła energii.

3.8.7. Strategie rozwoju miejskich obszarów funkcjonalnych jako instrument zintegrowanego planowania rozwoju

Struktura strategii rozwoju miejskich obszarów funkcjonalnych jest typowa dla dokumentów strategicznych z zakresu rozwoju lokalnego i regionalnego. Punkt wyjścia dla tego typu dokumentów stanowi opracowanie diagnozy, na podstawie której identyfikowane są cele strategiczne, do których osiągnięcia ma się przyczynić wyróżnienie priorytetów i działań. Standardowy element tego typu dokumentów stanowią także zapisy dotyczące sposobu prowadzenia procesu wdrażania strategii, monitoringu oraz ewaluacji. Ukazywana jest także zbieżność z dokumentami strategicznymi na poziomie regionalnym, krajowym oraz unijnym, a także wyróżniane są kluczowe projekty oraz potencjalne źródła finansowania.

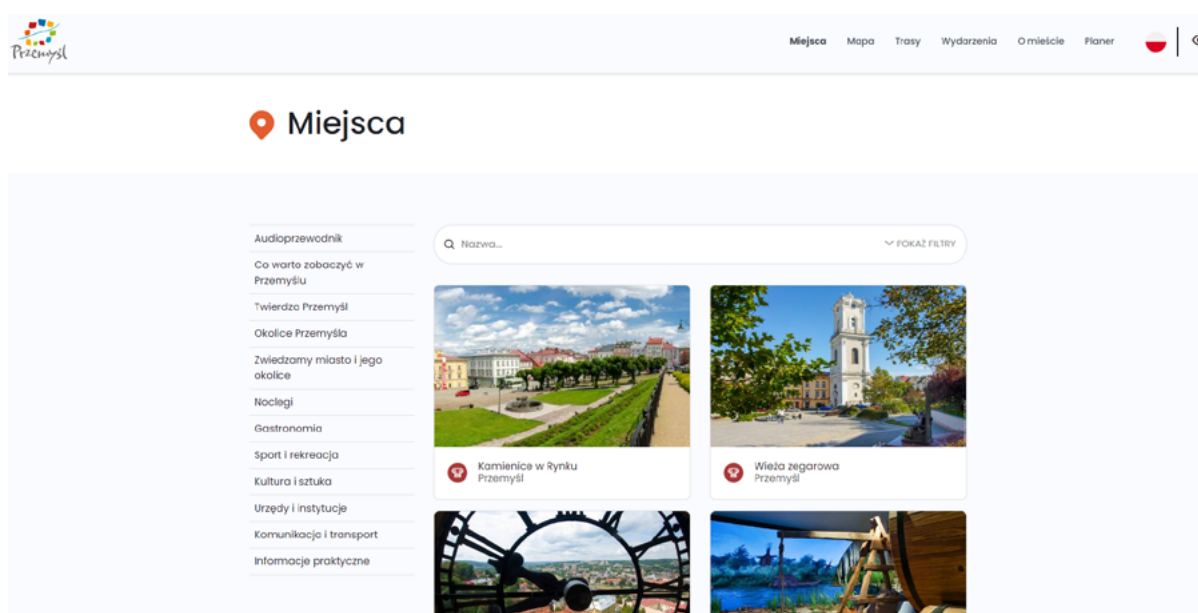
Relatywnie częstą praktyką jest zlecanie opracowania strategii ponadlokalnych podmiotom zewnętrznym. W kilku przypadkach w odniesieniu do podkarpackich MOF zostały one wykonane przez tego samego wykonawcę, co może z kolei stanowić jeden z czynników wyjaśniających podobieństwo zarówno w zakresie formy, jak i treści opracowanych dokumentów. Wydaje się jednak, że najważniejszym elementem wpływającym na występujące podobieństwa jest konieczność zmieszczenia się w pewnych ramach formalnych w celu spełnienia wymogów stawianych tego typu dokumentom określonych przepisami ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027 [Dz. U. 2022 poz. 1079] m.in. z tego względu, że opracowane strategie rozwoju ponadlokalnego stanowią podstawowy dokument umożliwiający pozyskiwanie środków zewnętrznych na zadania przyczyniające się do rozwoju społeczno-gospodarczego MOF.

„Strategia ZIT MOF Przemysł” została opracowana przez zewnętrznego wykonawcę przy zaangażowaniu Zespołu Doradczego oraz przedstawicieli interesariuszy. W ramach założeń strategicznych MOF Przemysła wyróżniono dwie sfery: społeczno-gospodarczą oraz przestrzenno-środowiskową, w odniesieniu do których wyróżniono dwa cele strategiczne:

- Tworzenie warunków do rozwoju społeczno-gospodarczego MOF Przemysła poprzez podnoszenie jakości życia oraz wzmacnianie konkurencyjności lokalnej gospodarki;
- Integracja przestrzenno-funkcjonalna Przemysła z jego obszarem funkcjonalnym oraz poprawa standardu przestrzeni publicznych.

Jednym z elementów wyróżniających „Strategię ZIT MOF Przemysł” jest koncepcja wspólnego produktu turystycznego. Koncepcja ta bazuje na walorach MOF Przemysła, do jakich należy bogate dziedzictwo kulturowe nie tylko ośrodka rdzeniowego jako jednego z najstarszych miast w Polsce, ale także innych gmin tworzących MOF, jak zamek w Krasieczynie czy arboretum w Bolestraszczykach w gminie Żurawica. Pod względem wzmacniania integralności MOF unikatowy potencjał posiada Twierdza Przemysł, której obiekty znajdują się nie tylko na terenie Przemysła, ale także na terenie gminy wiejskiej Przemysł oraz gmin: Krasieczyn, Medyka, Orły i Żurawica, czyli na terenie wszystkich gmin tworzących MOF Przemysła. Warto zarazem zauważyć, że koncepcja wspólnego produktu turystycznego została już w dużym stopniu wdrożona, co może zostać uznane za dobrą praktykę w zakresie współpracy pomiędzy samorządami tworzącymi MOF. Świadczy o tym utworzenie portalu visit.przemysl.pl, w którym promowane są nie tylko atrakcje turystyczne Przemysła, ale również okolicy.

Obraz 12. Zakładka „Miejsca” portalu visit.przemysl.pl

Źródło: <http://visit.przemysl.pl/miejsca>.

Opracowanie „Strategii ZIT MOF Krosno w ramach perspektywy finansowej Unii Europejskiej 2021-2027”¹¹⁷ również zostało powierzone wykonawcy zewnętrznemu. Na podstawie przeprowadzonej diagnozy wyróżnione zostały 4 cele strategiczne:

- Zwiększenie atrakcyjności gospodarczej regionu i jego rynku pracy;
- Wzmocnienie istniejącego potencjału przyrodniczego, kulturowego i turystycznego;
- Likwidacja barier w skomunikowaniu oraz uzupełnienie braków w infrastrukturze podstawowej;
- Sprawnie funkcjonujący, zintegrowany i inteligentnie zarządzany MOF.

Elementem wyróżniającym „Strategię ZIT MOF Krosno” jest wydzielenie w strukturze dokumentu podrozdziału zawierającego identyfikację potrzeb wykonaną oddzielnie dla każdej z gmin. Z jednej strony zastosowanie takiego podejścia może być postrzegane jako dobra praktyka umożliwiająca precyzyjne zidentyfikowanie potrzeb występujących na terenie MOF, ale z drugiej strony może stanowić zagrożenie zbytniego skupienia się na potrzebach poszczególnych gmin, co może stanowić powielenie założeń strategii

lokalnych, zamiast koncentracji na potrzebach wspólnych dla całego MOF.

„Strategia ZIT Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Mielec” została opracowana przez tego samego wykonawcę zewnętrznego, który był odpowiedzialny za opracowanie strategii dla MOF Przemysła. Podobnie jak w przypadku dokumentu opracowanego dla MOF Przemysła wyróżniono dwa cele strategiczne o podobnej treści:

- Rozwój społeczno-gospodarczy obszaru MOF wraz z podniesieniem jakości życia mieszkańców MOF;
- Rozwój infrastruktury i ochrona środowiska w MOF wraz z kompleksowym zagospodarowaniem przestrzeni publicznych.

Elementem wyróżniającym, który może zarazem być uznany jako dobra praktyka, jest opracowanie „Strategii ZIT MOF Stalowej Woli 2021-2027” z wykorzystaniem zasobów własnych bez zlecenia tego zadania zewnętrznemu wykonawcy. Na potrzeby postawienia celów strategicznych wyróżniono trzy wymiary: społeczny, gospodarczy oraz przestrzenny. Do każdego z wyróżnionych wymiarów przypisano jeden cel strategiczny:

- Wysoka jakość usług publicznych w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Stalowej Woli;

¹¹⁷ Źródło: https://bip.umkrosno.pl/StrategiaMiejskiego_Obszaru_Funkcjonalnego_Krosno___2 [dostęp: 2024-10-28].

- Poprawa konkurencyjności Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Stalowej Woli;
- Wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Stalowej Woli.

Elementem wyróżniającym „Strategię ZIT MOF Stalowej Woli 2021-2027”, który może być zidentyfikowany jako dobra praktyka, jest odważne, ambitne zarysowanie stanu docelowego, co w szczególności przejawia się w zamiarze stworzenia produktu turystycznego typu *bleisure*, czyli usług wpisujących się w zyskujący na popularności trend polegający na łączeniu podróży w celach służbowych z wypoczynkiem. Za szczególnie ambitne dążenie można uznać zapewnienie odpoczynku i relaksu w formule premium. Osiągnięcie tego dążenia z synergicznym wykorzystaniem potencjałów poszczególnych gmin mogłoby stanowić element wyróżniający MOF Stalowa Wola, zapewniając zarazem przewagę rozwojową. Zauważenia jednak wymaga, że jeżeli tego typu dążenia zostałyby nakreślone zbyt ambitnie, to konsekwencją byłby brak możliwości ich osiągnięcia, w szczególności mając na uwadze, że obecny potencjał poszczególnych gmin tworzących MOF Stalowej Woli w zakresie możliwości stworzenia unikalnego produktu turystycznego oraz zapewnienia usług z zakresu odpoczynku i relaksu na poziomie premium jest raczej niewielki. Znaczne wzmocnienie potencjału w tym zakresie może stanowić dalsze zacieśnianie współpracy z Tarnobrzegiem oraz Sandomierzem wraz z obszarami funkcjonalnymi tych miast w ramach rozszerzania inicjatywy Czwórmiasta, w szczególności ze względu na unikatowe walory Sandomierza jako jednego z najbardziej atrakcyjnych pod względem walorów zabytkowych miast w Polsce oraz Tarnobrzega w zakresie bardzo dużego i nadal w niewielkim stopniu wykorzystanego potencjału Jeziora Tarnobrzkiego jako miejsca wypoczynku z warunkami do rozwoju usług odpoczynku i relaksu na poziomie premium.

Elementem zwracającym uwagę w projekcie „Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tarnobrzeg na lata 2021-2027” jest zidentyfikowanie Jeziora Tarnobrzkiego jako głównego potencjału rozwojowego. W ramach wspomnianego dokumentu wyznaczono jeden cel nadrzędny, jakim jest: „umocnienie

wspólnej tożsamości oraz zrównoważony rozwój obszaru MOF Tarnobrzeg poprzez wzmacnianie struktur i tworzenie warunków do długoterminowej i wielowymiarowej współpracy Partnerów”. Podobnie jak w przypadku „Strategii ZIT MOF Stalowej Woli” wyróżniono 3 wymiary: społeczny, środowiskowo-przestrzenny oraz gospodarczy i w odniesieniu do każdego z tych obszarów wyróżniono po jednym celu strategicznym:

- Poprawa jakości życia mieszkańców MOF Tarnobrzeg;
- Zrównoważony rozwój przestrzenny MOF Tarnobrzeg;
- Zwiększenie możliwości rozwoju gospodarczego MOF Tarnobrzeg.

Oprócz dążenia do wykorzystania potencjału Jeziora Tarnobrzkiego w kontekście wzmacniania integralności MOF Tarnobrzega szczególnie istotne znaczenie ma realizacja wyróżnionego kierunku działania 2.2. „Zrównoważona mobilność miejska”, w ramach którego warto położyć jeszcze większy nacisk na rozwój transportu zbiorowego zapewniający dostępność komunikacyjną nie tylko w obrębie Tarnobrzega, ale także do miasta rdzeniowego z miejscowości znajdujących się w gminach będących częścią MOF.

Cel ogólny „Strategii ZIT Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Jarosław-Przeworsk na lata 2024-2030” będący zarazem wyrażeniem misji rozwojowej zawartej w strategii MOF Jarosław-Przeworsk dla poprzedniego okresu wdrażania, tj. dla lat 2014-2020 został sformułowany następująco: „Miejski Obszar Funkcjonalny Jarosław-Przeworsk podkarpackim biegunem zrównoważonego rozwoju gospodarczego, opartym na wykorzystaniu położenia geograficzno-komunikacyjnego, walorów przyrodniczo-kulturowych oraz ukształtowanych wewnętrznych sieciach współpracy”. W odniesieniu do celu ogólnego wyróżniono 3 wymiary: społeczny, gospodarczy i przestrzenny, do których przypisano cele strategiczne:

- MOF Jarosław-Przeworsk miejscem o wysokiej jakości życia i usług dla mieszkańców;
- Konkurencyjna gospodarka MOF Jarosław-Przeworsk;

- Dobrze skomunikowany obszar MOF Jarosław-Przeworsk opierający się na zasadzie zrównoważonego rozwoju.

Projekt „Strategii ZIT MOF Sanok-Lesko” został opracowany przez tego samego wykonawcę zewnętrznego jak w przypadku MOF Przemyśla oraz MOF Mielca. Podobnie jak w przypadku wspomnianych MOF zawiera ona wyróżnienie dwóch sfer: społeczno-gospodarczej oraz przestrzenno-środowiskowej, do których zostały przypisane dwa cele strategiczne:

- Budowa konkurencyjności MOF Sanok-Lesko i stymulowanie wzrostu społeczno-gospodarczego w oparciu o potencjały MOF;
- Integracja przestrzenno-funkcjonalna MOF Sanok-Lesko zgodna z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Wśród wyróżnionych kierunków działań szczególną uwagę poświęcono kwestii stworzenia produktu turystycznego wspólnego dla MOF Sanok-Lesko. Wykorzystanie posiadanego dużego potencjału w tym zakresie może stanowić istotny impuls rozwojowy dla MOF.

Opracowanie projektu „Strategii Rozwoju Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych

Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Lubaczów na lata 2022–2030” również zostało powierzone wykonawcy zewnętrznemu. Element wyróżniający ten dokument stanowi wyartykułowanie wizji oraz misji. Wizja została określona w sposób następujący: „Miejski Obszar Funkcjonalny Lubaczów – ośrodek z atrakcyjną przestrzenią do osiedlania się, rekreacji i rozwoju przedsiębiorczości, pełniący funkcję obsługi ruchu turystycznego Roztocza”. Z kolei misja została wyrażona jako: „Tworzenie zaplecza dla rozwoju Roztocza poprzez wykorzystanie potencjału Uzdrowska Horyniec-Zdrój, transgraniczności oraz zasobów endogenicznych do rozwoju turystyki uzdrowskiej i kulturowej”. Zauważalne jest zatem przypisywanie fundamentalnego znaczenia powiązania MOF Lubaczowa z potencjałem turystycznym Roztocza. Z jednej strony potencjał ten wydaje się rzeczywiście kluczowy w kontekście możliwości rozwoju MOF Lubaczowa, z drugiej strony potencjał ten można uznać za czynnik egzogeny, tj. występujący zasadniczo poza granicami dotychczas zdelimitowanego MOF Lubaczowa, co z kolei *a contrario* świadczy o słabości posiadanych potencjałów endogeny.

Strategie rozwoju ZIT MOF posiadają podobną strukturę, co można uznać za konsekwencję dążenia do spełnienia wymagań stawianym tego typu dokumentom określonych przepisami ustawy o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027 w celu zapewnienia możliwości pozyskania środków zewnętrznych.

Jednym z elementów wyróżniających „Strategię ZIT MOF Przemyśl” jest koncepcja wspólnego produktu turystycznego, która jest wdrażania w praktyce, czego dowodem są podejmowane działania promocyjne m.in. za pomocą portalu visit.przemysl.pl.

Elementem wyróżniającym „Strategię ZIT MOF Stalowej Woli 2021-2027”, który może być zidentyfikowany jako dobra praktyka, jest odważne, ambitne zarysowanie stanu docelowego, co w szczególności przejawia się w zamiarze stworzenia produktu turystycznego typu *bleisure*, czyli usług wpisujących się w zyskujący na popularności trend polegający na łączeniu podróży w celach służbowych z wypoczynkiem. W tym kontekście szczególnie owocne mogłoby okazać się zacieśnienie współpracy z MOF Tarnobrzega oraz MOF Sandomierza poprzez rozszerzenie współpracy podjętej w ramach inicjatywy Czwórmieście.

3.8.8. Ocena efektywności pozyskiwania środków w ramach MOF

W zakresie oceny efektywności pozyskiwania środków na zasadzie tzw. dobrych praktyk szczególną uwagę zwracają MOF,

w ramach których współpraca pomiędzy samorządami została zinstytucjonalizowana poprzez powołanie stowarzyszenia. Posiadanie przez stowarzyszenia MOF odrębnej podmiotowości stanowi czynnik stymulujący do podejmowania działań na

rzecz pozyskiwania środków zewnętrznych z różnych źródeł.

Wśród projektów realizowanych lub współrealizowanych przez Stowarzyszenie ROF warto wymienić:

- Wymiana źródeł ciepła na terenie ROF;
- Wsparcie rozwoju OZE na terenie ROF – projekt parasolowy;
- Zintegrowany i uspołeczniiony model planowania przestrzennego poprzez opracowanie Strategii Przestrzennej Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego;
- Tworzenie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości na terenie ROF;
- Zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych na terenie ROF;

- Zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz wsparcie instytucji kultury na terenie ROF;
- Rozwój gospodarki niskoemisyjnej oraz poprawa mobilności mieszkańców poprzez usprawnienie zrównoważonego transportu publicznego na terenie ROF;
- Kompleksowa rewitalizacja na terenie ROF;
- Porządkowanie gospodarki ściekowej na terenie Gmin ROF.

Łączna wartość tych projektów wyniosła: 466 259 640,06 zł, w tym wartość pozyskanego dofinansowania opiewała na kwotę 298 352 094,95 zł.

Tabela 61. Wybrane projekty realizowane w ramach Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego

Lp.	Tytuł projektu	Źródło finansowania	Lider projektu	Okres realizacji	Całkowita wartość projektu (zł)	Kwota pozyskanego dofinansowania (zł)
1	Wymiana źródeł ciepła na terenie ROF	RPO WP 2014-2020 (ZIT)	Stowarzyszenie ROF	12.11.2018 - 26.03.2021	49 949 715,58	38 142 479,29
2	Wsparcie rozwoju OZE na terenie ROF – projekt parasolowy	RPO WP 2014-2020 (ZIT)	Stowarzyszenie ROF	brak danych	45 879 196,94	35 650 000
3	Zintegrowany i uspołeczniiony model planowania przestrzennego poprzez opracowanie Strategii Przestrzennej Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego	PO WER 2014-2020	Województwo Podkarpackie	01.2020 – 10.2023	1 099 007,45 ¹¹⁸	1 036 254,14 ¹¹⁹
4	Tworzenie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości na terenie ROF	RPO WP 2014-2020	Stowarzyszenie ROF	12.08.2014 - 31.12.2019	15 467 144,11	7 073 893,78

¹¹⁸ W części realizowanej przez Stowarzyszenie Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego.

¹¹⁹ Tamże.

Tabela 61. Wybrane projekty realizowane w ramach Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego (cd.)

Lp.	Tytuł projektu	Źródło finansowania	Lider projektu	Okres realizacji	Całkowita wartość projektu (zł)	Kwota pozyskanego dofinansowania (zł)
5	Tworzenie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości na terenie ROF - II etap	RPO WP 2014-2020	Stowarzyszenie ROF	01.01.2019 - 31.03.2021	14 861 719,02	10 322 080,94
6	Zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych na terenie ROF	RPO WP 2014-2020 (ZIT)	Stowarzyszenie ROF	03.04.2017 - 30.06.2019	19 974 031,47	11 159 981,61
7	Zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych na terenie ROF - II etap	RPO WP 2014-2020 (ZIT)	Stowarzyszenie ROF	07.10.2018 - 31.12.2020	2 755 337,03	1 889 098,77
8	Zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych na terenie ROF – ETAP III (MKP-Rzeszów sp. z o.o.)	RPO WP 2014-2020 (ZIT)	MPK Sp. z o.o.	02.05.2019 - 31.12.2019	1 173 342,24	594 405,00
9	Zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych na terenie ROF – ETAP III (Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Eko-Strug Sp. z o.o. – Gospodarka Komunalna Sp. z o.o.)	RPO WP 2014-2020 (ZIT)	Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Eko-Strug Sp. z o.o.	30.11.2018 - 31.12.2020	1 226 671,16	802 356,22

Tabela 61. Wybrane projekty realizowane w ramach Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego (cd.)

Lp.	Tytuł projektu	Źródło finansowania	Lider projektu	Okres realizacji	Całkowita wartość projektu (zł)	Kwota pozyskanego dofinansowania (zł)
10	Zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych na terenie ROF – ETAP III (MZBM Sp. z o.o.+ MPEC Sp. z o.o.+ MP GK Sp. z o.o.)	RPO WP 2014-2020 (ZIT)	MZBM Sp. z o.o.	20.04.2018 - 31.12.2020	844 417,20	509 763,00
11	Zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych na terenie ROF – Etap III (MPWiK sp. z o.o.)	RPO WP 2014-2020 (ZIT)	Miejskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	31.07.2017 - 31.12.2020	10 290 689,87	6 619 644,64
12	Zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz wsparcie instytucji kultury na terenie ROF	RPO WP 2014-2020 (ZIT)	Stowarzyszenie ROF	08.10.2014 - 28.09.2018	38 389 718,56	17 957 576,30
13	Rozwój gospodarki niskoemisyjnej oraz poprawa mobilności mieszkańców poprzez usprawnienie zrównoważonego transportu publicznego na terenie ROF	RPO WP 2014-2020 (ZIT)	Związek Gmin Podkarpacka Komunikacja Samochodowa	13.04.2017 - 30.11.2019	133 724 064,56	87 874 765,21
14	Kompleksowa rewitalizacja na terenie ROF	RPO WP 2014-2020 (ZIT)	Stowarzyszenie ROF	28.05.2014 - 30.06.2021	103 542 750,22	64 699 999,91
15	Porządkowanie gospodarki ściekowej na terenie Gmin ROF	RPO WP 2014-2020 (ZIT)	Stowarzyszenie ROF	03.04.2017 - 30.06.2020	9 962 126,38	6 682 383,09

Tabela 61. Wybrane projekty realizowane w ramach Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego (cd.)

Lp.	Tytuł projektu	Źródło finansowania	Lider projektu	Okres realizacji	Całkowita wartość projektu (zł)	Kwota pozyskanego dofinansowania (zł)
16	Porządkowanie gospodarki ściekowej na terenie Gmin ROF - II etap	RPO WP 2014-2020 (ZIT)	Stowarzyszenie ROF	01.07.2019 - 31.03.2021	17 119 708,27	7 337 413,05

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych dostępnych na stronie Stowarzyszenia ROF <https://rof.org.pl/realizowane-projekty/> [dostęp: 2024-10-28].

Stowarzyszenie MOF Jarosław-Przeworsk zrealizowało następujące projekty ze środków przeznaczonych dla MOF w ramach RPO WP 2014-2020:

- Rozwój infrastruktury kulturalnej oraz rozwój oferty kulturalnej na terenie Gmin MOF Jarosław – Przeworsk;

- Modernizacja gospodarki ściekowej w gminie Pawłosiów, na terenie aglomeracji Wierzbna;
- Rewitalizacja przestrzeni regionalnej „Holistyczna rewitalizacja na terenie Gmin MOF Jarosław – Przeworsk”.

Za przykład efektywności pozyskiwania środków zewnętrznych w ramach MOF może posłużyć aktywność Stowarzyszenia Rzeszowski Obszar Funkcjonalny oraz Stowarzyszenia MOF Jarosław-Przeworsk.

4. Analiza i ocena przestrzennych efektów związanych z procesami rozwojowymi ośrodków miejskich oraz weryfikacja aktualności delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych

4.1. Weryfikacja aktualności zidentyfikowanych biegunów wzrostu w podkarpackiej sieci miejskiej

Jako punkt wyjścia do weryfikacji aktualności zidentyfikowanych biegunów wzrostu w podkarpackiej sieci miejskiej potraktowano metodykę zastosowaną w ramach ekspertyzy pt. „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim”. Największym atutem zastosowania takiej samej metodyki jak w 2019 r. jest możliwość zaobserwowania rzeczywistych zmian zachodzących w sytuacji społeczno-gospodarczej podkarpackich miast. Na etapie gromadzenia danych i ich analizy stwierdzono jednak, że zastosowanie takiego samego zestawu wskaźników na potrzeby identyfikacji miast jako biegunów wzrostu jest niemożliwe ze względu na brak dostępnych danych. Okazało się bowiem, że pomiar wskaźników dostępności terytorialnej będących elementem poprzednio zastosowanej metodyki został przeprowadzony przez GUS jednorazowo według stanu dla 2016 r., a ze względu na skomplikowaną i czasochłonną procedurę pomiaru wymagającą przeprowadzenia zaawansowanych i czasochłonnych analiz zgromadzenie danych we własnym zakresie na potrzeby dokonania pomiaru wskaźników dostępności terytorialnej w ramach niniejszego badania okazało się niemożliwe. Byłoby zarazem niewspółmierne do celów niniejszego badania, gdzie osiągnięte na określonym poziomie wartości wskaźników dostępności terytorialnej miały jedynie służyć jako jedno z kryteriów zastosowanych na potrzeby identyfikacji miast jako biegunów wzrostu. Z drugiej strony wskaźniki terytorialnej dostępności usług publicznych stanowią dobre odzwierciedlenie potencjału miast nie tylko w zakresie osiąganego poziomu

rozwoju społeczno-gospodarczego, ale także w zakresie oddziaływania na otoczenie. Dlatego w celu zachowania jak największego podobieństwa do metodyki zastosowanej w ramach badania przeprowadzonego w 2019 r. zdecydowano się na samodzielne opracowanie zestawu wskaźników dostępności terytorialnej w zakresie jak najbardziej zbliżonym do wcześniej zastosowanego zestawu. Bazując na ogólnodostępnych danych, przyjęto założenie, że dostępność terytorialna danej usługi występuje wtedy, gdy w danym mieście funkcjonuje instytucja świadcząca daną usługę.

Ponadto na etapie analizy zgromadzonych danych dostrzeżono zbyt dużą podatność wyników uzyskiwanych za pomocą wcześniej opracowanej metodyki na zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej miast wynikające z jednorazowych zdarzeń. Okazało się bowiem, że w okresie objętym zakresem czasowym badania granice dwóch miast w województwie podkarpackim uległy znacznemu poszerzeniu, w wyniku czego liczba ludności w Głogowie Małopolskim w 2020 r. w stosunku do 2019 r. zwiększyła się o niemal 2,4 tys. osób (wzrost o 36%), a w Sędziszowie Małopolskim w 2019 r. w porównaniu do 2018 r. przybyło aż 4,8 tys. mieszkańców (wzrost o 64%). Zaznaczenia zarazem wymaga, że przed poszerzeniem granic były to niewielkie miasta liczące kilka tysięcy mieszkańców. Wrażliwość przyjętej metodyki na wzrost liczby mieszkańców spowodowanych poszerzeniem granic miasta była trudna do dostrzeżenia, ponieważ w latach 2013-2018, czyli w okresie objętym zakresem poprzedniej ekspertyzy nie miały miejsca tego typu poszerzenia granic miast w województwie podkarpackim. Co prawda we wskazanym okresie dochodziło do poszerzenia granic Rzeszowa, co również skutkowało przyrostem liczby mieszkańców, jednak

w skali niemal dwustutysięcznego miasta, jakim jest Rzeszów, zjawisko to nie było tak wyraźnie dostrzegalne, jak w przypadku dwóch wspomnianych miast. Zaistniała sytuacja oczywiście nie zmienia faktu, że wzrastająca liczba mieszkańców miasta jest bardzo ważnym wyznacznikiem wzrastającego potencjału społeczno-gospodarczego, jednak waga przyznana temu elementowi w ramach poprzednio opracowanej metodyki była tak duża, że przy jej zachowaniu wartość syntetycznej miary rozwoju społeczno-gospodarczego obliczanej dla Głogowa Małopolskiego oraz Sędziszowa Małopolskiego byłaby wyższa niż wartość obliczona dla takich miast jak: Dębica, Jarosław, Sanok, Tarnobrzeg oraz Jasło, co stałoby w sprzeczności z rzeczywistym potencjałem oraz obrazem poszczególnych miast. Chociaż potencjał Głogowa Małopolskiego oraz Sędziszowa Małopolskiego w wyniku tak dużego poszerzenia niewątpliwie uległ znacznemu zwiększeniu, to uwagi wymaga, że w kolejnych latach po poszerzeniu liczba mieszkańców Sędziszowa Małopolskiego pozostała na niemal niezmiennym poziomie, tj. w 2023 r. w porównaniu do 2019 r. wzrosła o zaledwie 18 osób (wzrost 0,1%). Dlatego zaistniała sytuacja stała się impulsem do ponownej a zarazem całościowej refleksji nad przyjętymi kryteriami oceny potencjału rozwoju społeczno-gospodarczego miast w poszczególnych dziedzinach.

W wyniku dokonanej rewizji lista wskaźników służących do identyfikacji biegunów wzrostu w województwie podkarpackim na podstawie określonego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego uległa zmniejszeniu z 75 przyjętych w ramach ekspertyzy przeprowadzonej w 2019 r. do 68, przy czym zrezygnowano wyłącznie z kilku wskaźników dostępności terytorialnej, których pomiar lub modyfikacja nie były możliwe ze względu na brak dostępnych danych. Pozostałe zachowane wskaźniki dostępności terytorialnej zmodyfikowano w taki sposób, by możliwe było dokonanie ich pomiaru na podstawie ogólnodostępnych danych.

W ramach przeprowadzonej weryfikacji została także wykonana ponowna symulacja w celu określenia wpływu przyznanych poszczególnych wag punktowych na uzyskiwany końcowy wynik syntetycznej miary, by zapobiec sytuacji, w której wpływ pojedynczych wskaźników jest zbyt duży, a końcowy wynik jest zbyt uzależniony od jednostkowych zdarzeń, jak to miało miejsce w przypadku wspomnianego poszerzenia granic miast.

Lista wskaźników po dokonanej korekcie i weryfikacji, która posłużyła do określenia poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego miast na potrzeby identyfikacji biegunów wzrostu w województwie podkarpackim, znajduje się w tabeli poniżej.

Tabela 62. Lista wskaźników do identyfikacji biegunów wzrostu w województwie podkarpackim¹²⁰

Lp.	Wskaźnik	Kryterium	Waga
Dziedzina I: Potencjał ludnościowy			20%
1.	Liczba ludności	1 pkt za każde 10 tys. osób	4
2.	Zmiana liczby ludności	1 pkt za każde 1 tys. osób więcej w 2023 r. w porównaniu do roku 2018	1
3.	Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	1 pkt za każdy 1 p.p. poniżej średniej wojewódzkiej	1
4.	Przyrost naturalny	1 pkt za każde 1 tys. osób zsumowanego przyrostu w latach 2018-2023	2

¹²⁰ Zachowano numerację wskaźników zastosowaną w ramach ekspertyzy pt.: „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim”. Dlatego po usunięciu części wskaźników dostępności terytorialnej ma ona charakter nieciągły.

Tabela 62. Lista wskaźników do identyfikacji biegunów wzrostu w województwie podkarpackim (cd.)

Lp.	Wskaźnik	Kryterium	Waga
Dziedzina II: Siła przyciągania			10%
5.	Saldo dojazdów do pracy	1 pkt za każdy 1 tys. osób więcej przyjeżdżających do pracy niż wyjeżdżających	2
6.	Saldo dojazdów do szkół w gminie	1 pkt za każdy 1 tys. osób więcej przyjeżdżających do szkół ponadpodstawowych niż wyjeżdżających	1
7.	Saldo migracji	1 pkt za każdy 1 tys. zameldowań więcej niż wymeldowań	20
Dziedzina III: Wskaźniki dostępności terytorialnej usług publicznych			5%
8.	Przedszkola	1 pkt w przypadku dostępności co najmniej 1 przedszkola	5
10.	Szkoły podstawowe	1 pkt w przypadku dostępności co najmniej 1 szkoły podstawowej	5
11.	Szkoły ponadpodstawowe dla młodzieży (zasadnicze szkoły zawodowe, licea ogólnokształcące, technika)	1 pkt w przypadku dostępności co najmniej 1 szkoły ponadpodstawowej	5
12.	Komendy/komisariaty/posterunki Policji	1 pkt w przypadku dostępności co najmniej 1 komendy/komisariatu/posterunku Policji	5
13.	Straż pożarna	1 pkt w przypadku dostępności co najmniej 1 jednostki PSP lub OSP	5
14.	Biblioteki publiczne	1 pkt w przypadku dostępności co najmniej 1 biblioteki publicznej	5
16.	Centra kultury, domy kultury, ośrodki kultury, kluby, świetlice (łącznie z filiami)	1 pkt w przypadku dostępności co najmniej 1 centrum kultury, domu kultury, ośrodka kultury, klubu lub świetlicy	5
17.	Przychodnie zdrowia świadczące usługi POZ	1 pkt w przypadku dostępności co najmniej 1 przychodni zdrowia świadczącej usługi POZ	5
19.	Szpitala	1 pkt w przypadku dostępności co najmniej 1 szpitala	5
21.	Stacje pogotowia ratunkowego	1 pkt w przypadku dostępności co najmniej 1 stacji pogotowia ratunkowego	5

Tabela 62. Lista wskaźników do identyfikacji biegunów wzrostu w województwie podkarpackim (cd.)

Lp.	Wskaźnik	Kryterium	Waga
22.	Szpitalne oddziały ratunkowe	1 pkt w przypadku dostępności co najmniej 1 szpitalnego oddziału ratunkowego	5
24.	Centra urazowe	1 pkt w przypadku dostępności co najmniej 1 centrum urazowego	5
27.	Sądy rejonowe (w ramach właściwości miejscowej)	1 pkt w przypadku dostępności sądu rejonowego	5
Dziedzina IV: Transport			2%
28.	Obecność stacji kolejowej czynnej w ruchu pasażerskim	1 pkt za obecność czynnej stacji kolejowej w ruchu pasażerskim	20
29.	Czas dojazdu do autostrady lub drogi ekspresowej	4 pkt. za czas dojazdu do autostrady lub drogi ekspresowej do 15 minut, 2 pkt. za czas dojazdu do autostrady lub drogi ekspresowej do 30 minut, 1 pkt za czas dojazdu do autostrady lub drogi ekspresowej do 60 minut	10
30.	Czas dojazdu samochodem do Portu Lotniczego Rzeszów-Jasionka	2 pkt. za czas przejazdu poniżej 30 min., 1 pkt za czas przejazdu poniżej 60 minut	10
31.	Liczba licencji taksówkarskich	1 pkt za każde 100 licencji	2
32.	Długość bus-pasów	1 pkt za wartość większą niż 0	2
33.	Liczba parkingów w systemie „parkuj i jedź”	1 pkt za każdy parking w systemie „parkuj i jedź”	5
Dziedzina V: Funkcje administracyjne			4%
34.	Posiadanie statusu gminy miejskiej na prawach powiatu, siedziba tzw. powiatu ziemskiego	2 pkt. za posiadanie statusu gminy miejskiej na prawach powiatu; 1 pkt za siedzibę tzw. powiatu ziemskiego	20
35.	Delegatura urzędu wojewódzkiego, siedziba Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych, siedziba Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	1 pkt za każdy rodzaj siedziby	20
Dziedzina VI: Budżety miast			5%
36.	Dochody budżetów gmin ogółem	1 pkt za każde 100 mln zł	5

Tabela 62. Lista wskaźników do identyfikacji biegunów wzrostu w województwie podkarpackim (cd.)

Lp.	Wskaźnik	Kryterium	Waga
37.	Dynamika wzrostu dochodów gmin ogółem	1 pkt za każde 100 mln zł wzrostu w 2023 r. względem 2018 r.	4
38.	Dochody budżetów gmin na 1 mieszkańca	1 pkt za każdy 10 p.p. powyżej średniej wojewódzkiej	1
Dziedzina VII: Szkolnictwo			10%
39.	Liczba szkół wyższych	1 pkt za każdą szkołę wyższą	2
40.	Liczba studentów	1 pkt za każdy 1 tys. osób studiujących	2
41.	Liczba szkół ponadpodstawowych	1 pkt za każdą szkołę ponadpodstawową	1
42.	Liczba uczniów szkół ponadpodstawowych	1 pkt za każdy 1 tys. uczniów	1
43.	Zdawalność egzaminów maturalnych	1 pkt za wartość powyżej 90%	1
Dziedzina VIII: Opieka nad dziećmi (żłobki i przedszkola)			1%
44.	Liczba dzieci w przedszkolach	1 pkt za każde 1 tys. dzieci w przedszkolach	5
45.	Liczba dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat	1 pkt za każdy 1 tys. dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat	2
46.	Liczba dzieci objętych opieką w żłobkach	1 pkt za każdy 1 tys. dzieci objętych opieką w żłobkach	5
47.	Liczba dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych na 1 tys. dzieci w wieku do lat trzech	1 pkt za wartość co najmniej 200 dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych na 1 tys. dzieci w wieku do lat trzech	2
Dziedzina IX: Rynek pracy			10%
48.	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym	1 pkt za wartość poniżej 5%	2
49.	Liczba pracujących	1 pkt za każdy 1 tys. pracujących	1
50.	Dynamika wzrostu liczby pracujących	1 pkt za każdy 1 tys. osób wzrostu liczby pracujących w 2022 r. względem 2018 r.	2
51.	Liczba pracujących na 1 tys. ludności	1 pkt za wartość powyżej 400 os./1 tys. os.	1
Dziedzina X: Gospodarka			20%
52.	Liczba podmiotów (gospodarki narodowej) wpisanych do rejestru REGON	1 pkt za każdy 1 tys. podmiotów	1
53.	Dynamika wzrostu liczby podmiotów gospodarki narodowej (wyrażona liczbowo)	1 pkt za wzrost o każdy 1 tys. podmiotów w 2023 r. względem 2018 r.	1

Tabela 62. Lista wskaźników do identyfikacji biegunów wzrostu w województwie podkarpackim (cd.)

Lp.	Wskaźnik	Kryterium	Waga
54.	Dynamika wzrostu liczby podmiotów gospodarki narodowej (wyrażona procentowo)	1 pkt za każde 10% wzrostu w 2023 r. względem 2018 r.	1
55.	Liczba podmiotów (gospodarki narodowej) wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców	1 pkt za wartość powyżej 100 podmiotów/1 tys. os.	1
56.	Saldo zarejestrowanych podmiotów	1 pkt za każdy 1 tys. zarejestrowanych podmiotów więcej niż wyrejestrowanych	1
57.	Udział nowo zarejestrowanych podmiotów sektora kreatywnego w liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów ogółem	1 pkt za wartość powyżej 10%	1
58.	Liczba podmiotów zatrudniających 250 i więcej osób	1 pkt za każde 10 podmiotów	5
59.	Liczba instytucji otoczenia biznesu	1 pkt za każdą IOB	1
60.	Liczba członków klastrów	1 pkt za każde 100 członków klastrów	1
Dziedzina XI. Warunki życia			5%
61.	Korzystający z instalacji (sieci kanalizacyjnej) w % ogółu ludności	1 pkt za wartość powyżej 90%; 2 pkt. za wartość powyżej 95%	1
62.	Liczba mieszkań oddanych do użytkowania	1 pkt za każdy 1 tys. mieszkań łącznie oddanych do użytkowania w latach 2018-2023	5
Dziedzina XII. Sektor społeczny			1%
63.	Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych (na 10 tys. mieszkańców)	1 pkt za wartość powyżej 5 podmiotów na 1 tys. mieszkańców	10
Dziedzina XIII. Handel			2%
64.	Liczba hipermarketów	1 pkt za każdy hipermarket	10
65.	Liczba supermarketów	1 pkt za każdy supermarket	1
Dziedzina XIV. Gastronomia			1%
66.	Liczba restauracji	1 pkt za każde 10 restauracji	3

Tabela 62. Lista wskaźników do identyfikacji biegunów wzrostu w województwie podkarpackim (cd.)

Lp.	Wskaźnik	Kryterium	Waga
Dziedzina XV. Baza noclegowa			1%
67.	Liczba hoteli wg kategorii	1 pkt za każdy hotel trzygwiazdkowy; 2 pkt. za każdy hotel czterogwiazdkowy oraz 3 pkt. za każdy hotel pięciogwiazdkowy	2
68.	Liczba miejsc noclegowych w hotelach wg kategorii	1 pkt za każde 100 miejsc w hotelach co najmniej trzygwiazdkowych	2
Dziedzina XVI. Kultura, rozrywka			1%
69.	Liczba kin	1 pkt za każde kino	10
70.	Liczba instytucji muzycznych	1 pkt za każdą instytucję muzyczną	10
71.	Liczba teatrów	1 pkt za każdy teatr	10
72.	Liczba muzeów	1 pkt za każde muzeum	5
Dziedzina XVII. Opieka zdrowotna			1%
73.	Liczba przychodni	1 pkt za każde 10 przychodni	4
74.	Liczba aptek	1 pkt za każde 10 aptek	1
Dziedzina XVIII. Funkcje religijne			1%
75.	Występowanie kościołów o najwyższej randze (archikatedra, katedra, konkatedra, kolegiata)	4 pkt. za archikatedrę; 3 pkt. za katedrę; 2 pkt. za konkatedrę; 1 pkt za kolegiatę	20

Źródło: Opracowanie własne.

Opracowany zestaw wskaźników posłużył do obliczenia wartości syntetycznej miary rozwoju społeczno-gospodarczego miast przy założeniu, że im wyższa wartość syntetycznej miary, tym wyższy jest poziom rozwoju społeczno-gospodarczego miasta. Podkreślenia zarazem wymaga, że uzyskane wartości syntetycznej miary nie powinny być postrzegane jako forma rankingu, ponieważ z perspektywy celów badania drugorzędne znaczenie jest przypisywane temu, na którym miejscu w województwie znajduje się dane miasto. Celem opracowania syntetycznej miary było wyłonienie miast o największym potencjale społeczno-gospodarczym, a zarazem najsilniej oddziałujących na otoczenie. Jest to szczególnie istotne z tego względu, że wpływ na zmianę pozycji danego miasta względem innych miast mogły mieć nie tylko zachodzące zmiany społeczno-gospodarcze w poszczególnych miastach, ale także modyfikacje wprowadzone w zastosowanej metodyce, co zarazem powoduje, że

ewentualne porównania w stosunku do sytuacji zdiagnozowanej w ramach ekspertyzy pt. „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim” należy prowadzić z dużą ostrożnością.

Zauważenia także wymaga, że skutkiem zmian wprowadzonych w metodyce obliczania syntetycznej miary rozwoju społeczno-gospodarczego jest spłaszczenie wartości osiąganych wyników, tj. matematyczne różnice w liczbie uzyskanych punktów w odniesieniu do poszczególnych miast są mniejsze w porównaniu do wyników analiz przeprowadzonych w 2019 r.

Mimo wprowadzonych modyfikacji w metodyce obliczania wartości syntetycznej miary rozwoju społeczno-gospodarczego uzyskane wyniki przeprowadzonych analiz skłaniają do wyciągnięcia podobnych wniosków odnośnie do miast w województwie podkarpackim, które można zidentyfikować jako najsilniej rozwinięte ośrodki. Podobnie

jak w przypadku ekspertyzy przeprowadzonej pięć lat wcześniej zdecydowanie najwyższą wartość syntetycznej miary obliczono dla Rzeszowa (92 pkt.). Uzyskana tak wysoka wartość stanowi ponowne potwierdzenie, że Rzeszów może być postrzegany nie tylko jako biegun wzrostu o znaczeniu regionalnym, ale także ponadregionalnym.

W drugiej kolejności również podobnie jak w przypadku analiz wykonanych w 2019 r. wyłania się grupa czterech miast: Przemyśl, Krosno, Mielec oraz Stalowa Wola. Zauważalne jest zarazem, że różnice punktowe uzyskane dla tych czterech miast są niewielkie i mieszczą się w przedziale powyżej 20 pkt. do 25 pkt. Ponownie zatem można stwierdzić, że miasta te mogą być postrzegane jako bieguny wzrostu o znaczeniu subregionalnym.

Wartości punktowe mieszczące się w przedziale powyżej 15 pkt. do 20 pkt. uzyskano w odniesieniu do pięciu pozostałych miast, które również w ramach poprzednio wykonanej ekspertyzy znalazły się wśród ośrodków o najwyższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Były to: Tarnobrzeg, Dębica, Jarosław, Jasło oraz Sanok. Uzyskany wynik ponownie skłania do uznania tych miast jako ośrodków o znaczeniu ponadlokalnym.

Na podstawie przeprowadzonych analiz można zatem potwierdzić aktualność dotychczas zidentyfikowanych biegunów wzrostu oraz określenia ich znaczenia w miejskiej sieci osadniczej województwa podkarpackiego. Warto zarazem zauważyć, że relatywnie wysoką wartość syntetycznej miary mieszczącą się w przedziale powyżej 10 pkt. do 15 pkt. uzyskano dla Łańcuta oraz Głogowa Małopolskiego. Ostatnie

z wymienionych miast zwraca szczególną uwagę, ponieważ znaczny wzrost liczby mieszkańców wynikający z poszerzenia granic tego miasta spowodował wyraźny wzrost potencjału tego miasta na tle innych miast w województwie podkarpackim. Warto zaznaczyć, że na podniesienie pozycji Głogowa Małopolskiego na tle innych podkarpackich miast wpływ miało nie tylko poszerzenie granic miasta i zwiększenie liczby mieszkańców, ale zachodzenie także innych korzystnych procesów rozwojowych, jak np. występowanie relatywnie wysokiego dodatniego salda dojazdów do pracy.

Mając na uwadze cel ekspertyzy, czyli zeweryfikowanie aktualności wyznaczonych dotychczas biegunów wzrostów, jednym z najtrudniejszych dylematów do rozstrzygnięcia jest stwierdzenie, które miasta można jeszcze uznać za bieguny wzrostu, a które już nie. Dylemat ten jest tym trudniejszy, że występujące różnice obliczonych wartości syntetycznej miary, chociaż są wyraźne, to jednak są relatywnie nieduże. Oprócz różnic uzyskanych wyników syntetycznej miary ważną okolicznością skłaniającą do poprowadzenia granicy oddzielającej bieguny wzrostu od pozostałych miast jest to, że zarówno Głogów Małopolski, jak i Łańcut znajdują się w polu bardzo silnego oddziaływania Rzeszowa, będąc zarazem miastami znajdującymi się w granicach Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego, co zarazem ogranicza możliwości samodzielnego oddziaływania tych miast na otoczenie.

Zauważalny jest także relatywnie niski wynik uzyskany w odniesieniu do Lubaczowa zidentyfikowanego jako jeden z biegunów wzrostu w „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Tabela 63. Wartości syntetycznej miary rozwoju społeczno-gospodarczego w odniesieniu do miast w województwie podkarpackim¹²¹

Lp.	Miasto	Liczba punktów
1	Rzeszów	92,42
2	Przemyśl	24,47
3	Krosno	23,85

¹²¹ Obliczenie wartości syntetycznej miary rozwoju społeczno-gospodarczego nie było możliwe dla Birczy oraz Jawornika Polskiego, ponieważ większość danych na potrzeby dokonania obliczeń pochodziła ze statystyki publicznej wg stanu na 31 grudnia 2023 r., a niekiedy nawet wg stanu na 31 grudnia 2022 r., a miasta te odzyskały prawa miejskie 1 stycznia 2024 r.

Tabela 63. Wartości syntetycznej miary rozwoju społeczno-gospodarczego w odniesieniu do miast w województwie podkarpackim (cd.)

Lp.	Miasto	Liczba punktów
4	Mielec	22,66
5	Stalowa Wola	22,43
6	Tarnobrzeg	19,28
7	Dębica	17,93
8	Jarosław	17,45
9	Jasło	15,25
10	Sanok	15,24
11	Głogów Małopolski	12,67
12	Łańcut	11,45
13	Ropczyce	9,94
14	Sędziszów Małopolski	9,91
15	Przeworsk	9,80
16	Leżajsk	9,58
17	Nisko	8,97
18	Kolbuszowa	8,92
19	Lubaczów	8,43
20	Strzyżów	7,85
21	Brzozów	7,64
22	Boguchwała	7,49
23	Radomyśl Wielki	7,13
24	Ustrzyki Dolne	6,97
25	Nowa Dęba	6,62
26	Sokołów Małopolski	6,14
27	Przecław	6,13
28	Tyczyn	6,06
29	Lesko	5,98
30	Nowa Sarzyna	5,98
31	Pilzno	5,77
32	Radymno	5,70
33	Pruchnik	5,55
34	Brzostek	5,26
35	Kańczuga	5,20
36	Rudnik nad Sanem	4,95
37	Błażowa	4,87
38	Sieniawa	4,77
39	Zaklików	4,65
40	Dynów	4,41
41	Jedlicze	4,39
42	Rymanów	4,26
43	Ulanów	3,98
44	Dukla	3,79
45	Dubiecko	3,75

Tabela 63. Wartości syntetycznej miary rozwoju społeczno-gospodarczego w odniesieniu do miast w województwie podkarpackim (cd.)

Lp.	Miasto	Liczba punktów
46	Oleszyce	3,72
47	Iwonicz-Zdrój	3,69
48	Narol	3,62
49	Zagórz	3,56
50	Baranów Sandomierski	3,49
51	Kołaczyce	3,06
52	Cieszanów	2,82

Źródło: Opracowanie własne.

W podziale na wyróżnione dziedziny w zakresie potencjału ludnościowego na tle pozostałych podkarpackich miast zdecydowanie wyróżnia się Rzeszów – 87,8 pkt. Kolejną grupę stanowią trzy miasta o liczbie ludności przekraczającej 50 tys. osób. W odniesieniu do Mielca uzyskano 22,8 pkt., Przemyśla – 22,4 pkt., a Stalowej Woli – 22,1 pkt. Wartość w ramach tej dziedziny dla Krosna wyniosła 17,6 pkt., Tarnobrzega – 17,5 pkt., a Dębicy – 17,2 pkt. Zauważalna jest uzyskana relatywnie wysoka wartość dla Głogowa Małopolskiego wynosząca 16,7 pkt., co można uznać za rezultat powiększenia powierzchni tego miasta, ale także korzystnych procesów demograficznych wyrażających się we wzroście liczby ludności. Wartość uzyskana dla Głogowa Małopolskiego była wyższa niż w przypadku trzech miast o większej liczbie ludności, tj. Jarosławia – 14,1 pkt., Sanoka – 13,7 pkt. oraz Jasła – 13,1 pkt. Ponadto relatywnie wysoka wartość wskaźnika w ramach tej dziedziny została uzyskana w odniesieniu do Przecławia i Radoomyśla Wielkiego. W obu przypadkach było to 12,8 pkt.

W dziedzinie „siła przyciągania” na tle pozostałych podkarpackich miast również wyraźnie wyróżnia się Rzeszów z wynikiem 103,6 pkt. Kolejne dwa miasta uzyskały niemalże identyczny wynik: Krosno – 33,3 pkt., a Mielec – 33,2 pkt. W odniesieniu do Stalowej Woli uzyskano wynik 26,4 pkt. W przypadku kolejnych czterech miast występujące różnice mieściły się w granicach 1 pkt. W przypadku Sanoka było to 21,8 pkt., Jarosławia – 21,4 pkt., Jasła – 21,3 pkt., a Dębicy – 21,2 pkt. Od tych miast nieco

odbiega Przemyśl z wynikiem 15 pkt. W odniesieniu do Łańcuta uzyskano 10,4 pkt., a w przypadku pozostałych miast uzyskany wynik nie przekraczał 10 pkt.

W dziedzinie spełnienia wskaźników dostępności terytorialnej usług publicznych najwyższą wartość wynoszącą 65 pkt. uzyskano w odniesieniu do Rzeszowa. W przypadku kolejnych 13 miast uzyskano wartość 60 pkt. Były to następujące miasta: Brzozów, Dębica, Jarosław, Jasło, Krosno, Lesko, Leżajsk, Lubaczów, Mielec, Przemyśl, Sanok, Stalowa Wola oraz Tarnobrzeg.

Wyniki uzyskane w ramach dziedziny „transport” pozwalają zauważyć, że posiadany potencjał poszczególnych miast nie zawsze musi być wprost związany z ich wielkością. W tym przypadku za główny czynnik świadczący o posiadanym potencjale z zakresu dostępności transportowej można uznać peryferyjność położenia. Najwyższą osiągniętą wartość wskaźnika w tej dziedzinie wynoszącą 95 pkt. uzyskano w odniesieniu do Rzeszowa. Dla czterech kolejnych miast znajdujących się w niewielkiej odległości od Rzeszowa osiągnięto wartość wynoszącą 80 pkt. Były to: Łańcut, Boguchwała, Głogów Małopolski oraz Sędziszów Małopolski. W odniesieniu do Jarosławia i Dębicy uzyskano po 71 pkt., a w odniesieniu do Stalowej Woli – 70 pkt. Analizując sytuację pozostałych miast będących ośrodkami rdzeniowymi dotychczas zdelimitowanych miejskich obszarów funkcjonalnych, w odniesieniu do Mielca uzyskano 18 wynik spośród wszystkich miast w województwie podkarpackim – 52 pkt. Dla Przemyśla było to 44 pkt., dla

Krosna – 36 pkt., Jasła – 31 pkt., Tarnobrzeg – 30 pkt., a Sanoka – 21 pkt.

W dziedzinie funkcji administracyjnych najbardziej wyróżniają się miasta na prawach powiatu. Dla Rzeszowa, Krosna oraz Przemyśla uzyskano wartość wynoszącą po 80 pkt., a dla Tarnobrzega było to 60 pkt. Dla miast będących siedzibami powiatów ziemskich przypisano wartość 20 pkt., a pozostałym miastom w odniesieniu do tej dziedziny nie przyznano żadnych punktów.

Najwyższe wartości w ramach dziedziny „budżety miast” uzyskano w odniesieniu do największych ośrodków miejskich w województwie podkarpackim. Najwyższą wartość wynoszącą 111 pkt. uzyskano w odniesieniu do Rzeszowa. Kolejny wynik wynoszący 37,4 pkt. odnotowano w odniesieniu do Przemyśla. Dla Krosna było to 33,3 pkt. Na kolejnym miejscu znalazła się Stalowa Wola z wynikiem 27,1 pkt., a tuż za nią Tarnobrzeg – 26 pkt. Wynik obliczony dla Mielca wyniósł 19 pkt. Zauważalna jest wysoka pozycja w tym zestawieniu uzyskana dla Boguchwały z wynikiem 14,7 pkt. Wśród miast z uzyskanym wynikiem przekraczającym 10 pkt. w tej dziedzinie znalazły się jeszcze: Jarosław – 14,6 pkt., Dębica – 14,3 pkt., Jasło – 13 pkt. oraz Sanok – 12,5 pkt.

„Szkolnictwo” jest kolejną dziedziną z bardzo wyraźną przewagą Rzeszowa pod względem uzyskanego wyniku wynoszącego 113,9 pkt. Na tle pozostałych miast zauważalny jest relatywnie wysoki wynik uzyskany w odniesieniu do Jarosława wynoszący 15,4 pkt. Zbliżone wyniki uzyskano w odniesieniu do pozostałych największych podkarpackich miast (Krosno – 15,2 pkt., Stalowa Wola – 14,7 pkt., Mielec – 13,7 pkt., Przemyśl – 12,9 pkt., Tarnobrzeg – 12,8 pkt., Jasło – 11,1 pkt., Sanok – 10,2 pkt.). Na kolejnym miejscu za Sanokiem znalazła się Dębica, ale ze znacznie niższym wynikiem wynoszącym 6,1 pkt.

W dziedzinie „opieki nad dziećmi” również rysuje się bardzo wyraźna przewaga Rzeszowa nad pozostałymi miastami z wynikiem 65,5 pkt. W odniesieniu do Mielca uzyskano 19,8 pkt. Zauważalny jest relatywnie wysoki wynik uzyskany w odniesieniu do Dubiecka wynoszący 19 pkt. Wynik

przekraczający 10 pkt. uzyskano w odniesieniu do kolejnych 11 miast. Były to: Przemyśl – 17,0 pkt., Dębica – 16,6 pkt., Stalowa Wola – 15,5 pkt., Krosno – 15,1 pkt., Tarnobrzeg – 13,8 pkt., Sanok – 12,4 pkt., Dukla – 11,4 pkt., Jasło – 11 pkt., Kańczuga – 10,8 pkt., Łańcut – 10,6 pkt. oraz Jarosław – 10,5 pkt.

W dziedzinie „rynek pracy” wartość osiągnięta dla Rzeszowa wynosząca 87,3 pkt. wyraźnie odbiega od wartości osiągniętych dla pozostałych podkarpackich miast. Zauważalny jest relatywnie wysoki wynik osiągnięty dla Tarnobrzega wynoszący 27,4 pkt. W odniesieniu do Mielca uzyskano 24,2 pkt., Przemyśla – 20,3 pkt., Stalowej Woli – 20,2 pkt., Dębicy – 17,5 pkt., a Krosna 17,4 pkt. Zauważalny jest relatywnie wysoki wynik osiągnięty w odniesieniu do Głogowa Małopolskiego wynoszący 12,6 pkt., który był wyższy niż dla Jarosława – 12,1 pkt., Sanoka – 11 pkt. oraz Jasła – 10,6 pkt. W odniesieniu do pozostałych miast obliczona wartość punktowa nie przekroczyła 10 pkt.

Dziedzina „gospodarka” również ukazuje bardzo wyraźną przewagę punktową Rzeszowa nad pozostałymi miastami. Wynik uzyskany w tej dziedzinie dla stolicy województwa podkarpackiego wyniósł 92,3 pkt. Wynik dla kolejnych 11 miast mieścił się w przedziale powyżej 10 do 16 pkt. Zauważalne jest, że w tej grupie oprócz największych ludnościowo podkarpackich miast znalazły się także Głogów Małopolski oraz Sędziszów Małopolski, czyli miasta, których granice zostały powiększone w okresie objętym zakresem analiz.

W dziedzinie „warunki życia” pomiędzy Rzeszowem a pozostałymi podkarpackimi miastami zarysowały się jeszcze wyraźniej różnice. Dla Rzeszowa uzyskano 89,2 pkt., a wyniki uzyskane dla pozostałych podkarpackich miast nie przekroczyły 10 pkt.

Ze względu na przyjęte kryteria w odniesieniu do dziedziny „sektor społeczny” podkarpackie miasta można podzielić na dwie grupy. W pierwszej grupie znalazły się 34 miasta z uzyskanym wynikiem wynoszącym 10 pkt. Pozostałym miastom przyznano 0 pkt.

„Handel” to kolejna dziedzina z wyraźną przewagą punktową Rzeszowa nad

pozostałymi podkarpackimi miastami. Wynik uzyskany dla stolicy województwa podkarpackiego wyniósł 121 pkt. W przypadku Stalowej Woli były to 43 pkt., Przemyśla – 34 pkt., Mielca – 32 pkt., Krosna – 28 pkt., Dębicy – 26 pkt., a Tarnobrzega – 25 pkt. Zauważalne jest, że na kolejnym miejscu znalazł się Głogów Małopolski z wynikiem 24 pkt. i był to wyższy wynik od Jarosławia – 23 pkt., Sanoka – 20 pkt. oraz Jasła – 16 pkt. Wynik uzyskany dla Leżajska wyniósł 12 pkt., a dla Łańcuta – 10 pkt. W przypadku pozostałych miast uzyskano wyniki poniżej 10 pkt.

W dziedzinie „gastronomia” w odniesieniu do Rzeszowa uzyskano 102 pkt. Dla kolejnych trzech miast uzyskano zbliżone wyniki. Dla Przemyśla było to 26 pkt., dla Krosna – 25 pkt., a dla Mielca – 22 pkt. W odniesieniu do 6 kolejnych miast uzyskano wyniki mieszczące się w przedziale od 10 do 14 pkt. (Stalowa Wola i Tarnobrzeg – po 14 pkt., Dębica – 13 pkt., Jarosław – 12 pkt., Jasło – 11 pkt., a Sanok – 10 pkt.)

W dziedzinie „baza noclegowa” dla 5 miast uzyskano wynik przekraczający 10 pkt. Były to następujące miasta: Rzeszów – 98 pkt., Przemyśl – 20 pkt., Krosno – 14 pkt., a Łańcut i Mielec – po 12 pkt.

W dziedzinie „kultura, rozrywka” zauważalne jest bardzo wyraźnie zróżnicowanie

pod względem liczby punktów przyznanej poszczególnym miastom. W przypadku Rzeszowa było to 75 pkt., Przemyśla – 25 pkt., Krosna – 24 pkt., Jarosławia i Stalowej Woli – po 21 pkt., a Mielca – 20 pkt. Dla 14 kolejnych miast uzyskano wynik mieszczący się w przedziale 10-12 pkt., a w przypadku pozostałych miast nie przekroczył on 2 pkt.

W dziedzinie „opieka zdrowotna” wartość obliczona dla Rzeszowa wyniosła 98,9 pkt., dla Przemyśla – 25,6 pkt., dla Mielca – 25,4 pkt., dla Krosna – 18,4 pkt., dla Stalowej Woli – 17,5 pkt., dla Tarnobrzega – 16,2 pkt., dla Jarosławia – 15,5 pkt., dla Sanoka – 12,9 pkt., a dla Jasła – 10,3 pkt.

W ostatniej wyróżnionej dziedzinie „funkcje religijne” punkty przypisano w odniesieniu do 11 miast. Najwyższą wartość wynoszącą 80 pkt. uzyskał Przemyśl ze względu na obecność archikatedry. Za obecność katedry 60 pkt. uzyskał Rzeszów. Za obecność konkatedry po 40 pkt. uzyskały Lubaczów i Stalowa Wola, a za obecność kolegiaty 20 pkt. uzyskały: Brzozów, Jarosław, Jasło, Kolbuszowa, Krosno, Przeworsk oraz Strzyżów. Szczegółowe wyniki w ramach wyróżnionych dziedzin w odniesieniu do poszczególnych miast w województwie podkarpackim przedstawiono w tabeli stanowiącej załącznik nr 1 do niniejszego raportu.

Przeprowadzone analizy potwierdzają aktualność dokonanej identyfikacji miast o najwyższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Są to miasta będące ośrodkami rdzeniowymi 10 MOF dotychczas zdelimitowanych w województwie podkarpackim, tj.: Rzeszów, Przemyśl, Krosno, Mielec, Stalowa Wola, Tarnobrzeg, Dębica, Jarosław, Jasło oraz Sanok.

Zdecydowanie najsilniej rozwiniętym ośrodkiem pod względem społeczno-gospodarczym jest Rzeszów. Drugą grupę miast stanowią Przemyśl, Krosno, Mielec oraz Stalowa Wola. Uzyskane wyniki przeprowadzonych analiz skłaniają do uznania tych miast jako ośrodków o znaczeniu subregionalnym. Do kolejnej grupy miast, których znaczenie można określić jako ponadlokalne, zaklasyfikowano: Tarnobrzeg, Dębicę, Jarosław, Jasło oraz Sanok.

4.2. Analiza zewnętrznych i wewnętrznych powiązań (grawitacyjnych oraz rzeczywistych) w miastach i ich obszarach funkcjonalnych

4.2.1. Analiza powiązań grawitacyjnych

Ciążenia grawitacyjne zostały przeanalizowane zgodnie z metodyką przyjętą w ekspertyzie „Charakterystyka systemu osadniczego województwa podkarpackiego z identyfikacją biegunów wzrostu oraz wyróżnieniem obszarów funkcjonalnych na poziomie regionalnym i lokalnym” (Kormornicki, Śleszyński, Siłka 2012) oraz powtórzoną w ekspertyzie pn. „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny

wzrostu w województwie podkarpackim”

z zastosowaniem wzoru: $S = \frac{M_1 \times M_2}{d^2}$; gdzie „S” oznacza siłę oddziaływania dwóch ośrodków (ciążenie grawitacyjne), „M1” oraz „M2” oznaczają masy dwóch ośrodków (liczba ludności), a „d” oznacza odległość pomiędzy ośrodkami mierzoną za pomocą aplikacji Mapy Google.

Wartość ciążen grawitacyjnych z Rzeszowem na poziomie co najmniej 2 mln mieszk./km² została osiągnięta w odniesieniu do 29 podkarpackich gmin. Najwyższe wartości wskaźnika ciążen grawitacyjnych wystąpiły w odniesieniu do gmin: Trzebownisko, Boguchwała oraz Świlcza.

Tabela 64. Ciężenia grawitacyjne z Rzeszowem (w mln mieszk./km²)¹²²

Lp.	Gmina	Ciążenia grawitacyjne
1	Trzebownisko	132,90
2	Boguchwała	67,94
3	Świlcza	51,56
4	Krasne	31,68
5	Głogów Małopolski	23,02
6	Tyczyn	22,73
7	Łańcut – gm. wiejska	13,25
8	Łańcut – gm. miejska	10,78
9	Chmielnik	10,12
10	Sędziszów Małopolski	8,88
11	Czarna	5,97
12	Ropczyce	5,96
13	Czudec	5,71
14	Kolbuszowa	4,97
15	Błażowa	4,41
16	Sokołów Małopolski	4,36
17	Strzyżów	4,33
18	Lubenia	3,99
19	Mielec	3,34
20	Iwierzycy	2,91
21	Hyżne	2,84
22	Niebylec	2,77
23	Krosno	2,77
24	Dębica	2,70
25	Białobrzegi	2,35

¹²² Do obliczeń wykorzystano dane dotyczące liczby ludności wg stanu na 31 grudnia 2023 r. oraz dane dotyczące odległości zmierzonej za pomocą aplikacji Mapy Google we wrześniu 2024 r.

Tabela 64. Ciężenia grawitacyjne z Rzeszowem (w mln mieszk.²/km²) (cd.)

Lp.	Gmina	Ciążenia grawitacyjne
26	Przeworsk – gm. wiejska	2,11
27	Przeworsk – gm. miejska	2,09
28	Markowa	2,00
29	Jarosław – gm. miejska	2,00

Źródło: Opracowanie własne.

Ciążenia grawitacyjne do Przemyśla o wartości co najmniej 2 mln mieszk.²/km² stwierdzono w odniesieniu do 5 gmin, wśród których znalazły się wszystkie gminy tworzące aktualnie zdelimitowany MOF Przemyśla oraz gmina Fredropol, co może być postrzegane jako pewien potencjał do rozszerzenia MOF Przemyśla o tę gminę.

Obliczenie wartości wskaźnika ciężarów grawitacyjnych nie było możliwe dla gminy wiejskiej Przemyśl z racji siedziby tej gminy znajdującej się w mieście rdzeniowym, co zarazem może zostać uznane za występowanie silnych powiązań gminy wiejskiej Przemyśl z miastem rdzeniowym.

Tabela 65. Ciężenia grawitacyjne z Przemyślem (w mln mieszk.²/km²)¹²³

Lp.	Gmina	Ciążenia grawitacyjne
1	Żurawica	19,52
2	Orły	3,31
3	Krasieczyn	2,87
4	Medyka	2,07
5	Fredropol	2,02

Źródło: Opracowanie własne.

Ciążenia grawitacyjne do Stalowej Woli o wartości co najmniej 2 mln mieszk.²/km² stwierdzono w odniesieniu do 6 gmin, wśród których znalazły się wszystkie gminy tworzące aktualnie zdelimitowany MOF Stalowej Woli, ale także trzy gminy będące

częścią dotychczas zdelimitowanego MOF Tarnobrzega łącznie z miastem rdzeniowym. Może to być postrzegane jako potencjał do stworzenia dwubiegunowego MOF Stalowa Wola–Tarnobrzeg.

Tabela 66. Ciężenia grawitacyjne ze Stalową Wolą (mieszk.²/km²)¹²⁴

Lp.	Gmina	Ciążenia grawitacyjne
1	Pysznica	13,43
2	Nisko	11,72
3	Tarnobrzeg	2,87
4	Zaleszany	2,69
5	Grębów	2,44
6	Gorzyce	2,15

Źródło: Opracowanie własne.

¹²³ Do obliczeń wykorzystano dane dotyczące liczby ludności wg stanu na 31 grudnia 2023 r. oraz dane dotyczące odległości zmierzonej za pomocą aplikacji Mapy Google we wrześniu 2024 r.

¹²⁴ Tamże.

Ciążenia grawitacyjne do Mielca o wartości co najmniej 2 mln mieszk.²/km² stwierdzono w odniesieniu do 6 gmin, wśród których znalazły się wszystkie gminy tworzące aktualnie zdelimitowany MOF Mielca, ale także 3 inne gminy z powiatu mieleckiego: Wadowice Górne, Radomyśl Wielki oraz Czermin, co może być postrzegane jako pewien potencjał do rozszerzenia MOF Mielca o te gminy. Relatywnie wysoka wartość wskaźnika ciążenia grawitacyjnych wystąpiła

także w odniesieniu do Dębicy, co może być postrzegane jako pewien potencjał do stworzenia dwubiegunowego MOF Mielec-Dębica. Obliczenie wartości wskaźnika ciążenia grawitacyjnych nie było możliwe dla gminy wiejskiej Mielec z racji siedziby tej gminy znajdującej się w mieście rdzeniowym, co zarazem może zostać uznane za występowanie silnych powiązań gminy wiejskiej Mielec z miastem rdzeniowym.

Tabela 67. Ciężenia grawitacyjne z Mielcem (w mln mieszk.²/km²)¹²⁵

Lp.	Gmina	Ciążenia grawitacyjne
1	Tuszów Narodowy	4,73
2	Wadowice Górne	3,59
3	Czermin	3,32
4	Radomyśl Wielki	2,81
5	Przeclaw	2,67
6	Dębica – gm. miejska	2,39

Źródło: Opracowanie własne.

Silne powiązania grawitacyjne z relatywnie dużą liczbą gmin obliczono dla Krosna. Wartość wskaźnika wynoszącą co najmniej 2 mln mieszk.²/km² stwierdzono w odniesieniu do 11 gmin, wśród których znalazły się wszystkie gminy tworzące aktualnie zdelimitowany MOF Krosna, ale także 3 inne gminy z powiatu krośnieńskiego: Duklę, Rymanów oraz Iwonicz-Zdrój, co może być postrzegane jako pewien potencjał do rozszerzenia

MOF Krosna o te gminy. Relatywnie wysoka wartość wskaźnika ciążenia grawitacyjnych wystąpiła także w odniesieniu do Jasła, co może być postrzegane jako pewien potencjał do stworzenia dwubiegunowego MOF Krosno-Jasło. Relatywnie wysoka wartość wskaźnika ciążenia grawitacyjnych wystąpiła także w odniesieniu do gminy Haczów znajdującej się w powiecie brzozowskim.

Tabela 68. Ciężenia grawitacyjne z Krosnem (w mln mieszk.²/km²)¹²⁶

Lp.	Gmina	Ciążenia grawitacyjne
1	Miejsce Piastowe	16,28
2	Krościenko Wyżne	14,72
3	Korczyna	13,58
4	Chorkówka	4,90
5	Jedlicze	4,56
6	Haczów	2,74
7	Jasło – gm. miejska	2,13
8	Dukla	2,11
9	Rymanów	2,07
10	Wojaszkówka	2,07
11	Iwonicz-Zdrój	2,00

Źródło: Opracowanie własne.

¹²⁵Do obliczeń wykorzystano dane dotyczące liczby ludności wg stanu na 31 grudnia 2023 r. oraz dane dotyczące odległości zmierzonej za pomocą aplikacji Mapy Google we wrześniu 2024 r.

¹²⁶Tamże.

Ciążenia grawitacyjne z Tarnobrzegiem o wartości wskaźnika wynoszącej co najmniej 2 mln mieszk.²/km² wystąpiły w odniesieniu do zaledwie dwóch gmin tworzących dotychczas zdelimitowany MOF, tj. gminy Baranów Sandomierski oraz gminy Nowa Dęba. W odniesieniu do gminy Grębów wartość wskaźnika wyniosła 1,93, a w odniesieniu do gminy Gorzyce – 1,71. Zauważalne jest zarazem, że w przypadku

obu tych gmin wystąpiły silniejsze ciążenia grawitacyjne do Stalowej Woli, co może zostać uznane jako podstawa do stworzenia układu dwubiegunowego Stalowa Wola-Tarnobrzeg, a nawet trybiegunowego, tj. z uwzględnieniem Sandomierza, w odniesieniu do którego również obliczono wysoką wartość wskaźnika ciążen grawitacyjnych z Tarnobrzegiem.

Tabela 69. Ciążenia grawitacyjne z Tarnobrzegiem (w mln mieszk.²/km²)¹²⁷

Lp.	Gmina	Ciążenia grawitacyjne
1	Sandomierz (w. świętokrzyskie)	4,13
2	Stalowa Wola	2,87
3	Baranów Sandomierski	2,52
4	Nowa Dęba	2,06

Źródło: Opracowanie własne.

Dla Dębicy wysoką wartość wskaźnika ciążen grawitacyjnych obliczono w przypadku wszystkich gmin tworzących dotychczas MOF Dębicy, ale także dla dwóch innych gmin z powiatu dębickiego, tj. gminy Czarna oraz gminy Pilzno, co może przemawiać za poszerzeniem MOF Dębicy o te gminy. Występujące relatywnie silne ciążenia grawitacyjne z Mielcem mogą stanowić przesłankę do stworzenia dwubiegunowego

MOF Mielec-Dębica, a co najmniej przesłankę do zacieśniania współpracy pomiędzy MOF Mielca a MOF Dębicy. Obliczenie wartości wskaźnika ciążen grawitacyjnych nie było możliwe dla gminy wiejskiej Dębica z racji siedziby tej gminy znajdującej się w mieście rdzeniowym, co zarazem może zostać uznane za występowanie silnych powiązań gminy wiejskiej Dębica z miastem rdzeniowym.

Tabela 70. Ciążenia grawitacyjne z Dębicą (w mln mieszk.²/km²)¹²⁸

Lp.	Gmina	Ciążenia grawitacyjne
1	Żyraków	17,25
2	Pilzno	5,45
3	Ropczyce	5,20
4	Czarna	2,55
5	Mielec – gm. miejska	3,39

Źródło: Opracowanie własne.

W odniesieniu do Jarosławia silne powiązania grawitacyjne wystąpiły w przypadku gminy Pawłosiów, a także w odniesieniu do obu gmin posiadających swoją siedzibę w Przeworsku, chociaż dla obu gmin przyjęto tę samą odległość od Jarosławia, to wystąpiły nieznaczne różnice

w osiągniętej wartości wskaźnika ciążen grawitacyjnych ze względu na różną liczbę mieszkańców obu gmin. Wysoka wartość wskaźnika ciążen grawitacyjnych wystąpiła w odniesieniu do 3 innych gmin z powiatu jarosławskiego: Wiązownica, Chłopice oraz Roźwienica. Obliczenie wartości wskaźnika

¹²⁷ Do obliczeń wykorzystano dane dotyczące liczby ludności wg stanu na 31 grudnia 2023 r. oraz dane dotyczące odległości zmierzonej za pomocą aplikacji Mapy Google we wrześniu 2024 r.

¹²⁸ Tamże.

ciężen grawitacyjnych nie było możliwe dla gminy wiejskiej Jarosław z racji siedziby tej gminy znajdującej się w mieście rdzeniowym, co zarazem może zostać uznane za występowanie silnych powiązań gminy wiejskiej Jarosław z miastem rdzeniowym,

a zarazem stanowi mocną przesłankę do nawiązania współpracy gminy wiejskiej Jarosław w ramach MOF, przystąpienia do porozumienia a zarazem Stowarzyszenia MOF Jarosław-Przeworsk.

Tabela 71. Ciężenia grawitacyjne z Jarosławiem (w mln mieszk.²/km²)¹²⁹

Lp.	Gmina	Ciężenia grawitacyjne
1	Pawłosiów	18,56
2	Wiązownica	4,16
3	Chłopice	2,90
4	Przeworsk - gm. wiejska	2,63
5	Przeworsk - gm. miejska	2,62
6	Roźwienica	2,17

Źródło: Opracowanie własne.

W odniesieniu do wszystkich gmin tworzących MOF Jasła obliczono wartość wskaźnika ciężen grawitacyjnych przekraczającą 2 w mln mieszk.²/km². Oprócz tego silne powiązania grawitacyjne wystąpiły pomiędzy Jasłem a Krosnem, co stanowić przesłankę do stworzenia dwubiegunowego MOF Krosno-Jasło, a co najmniej podstawę do

zacieśniania współpracy pomiędzy MOF Krosno a MOF Jasła. Obliczenie wartości wskaźnika ciężen grawitacyjnych nie było możliwe dla gminy wiejskiej Jasło z racji siedziby tej gminy znajdującej się w mieście rdzeniowym, co zarazem może zostać uznane za występowanie silnych powiązań gminy wiejskiej Jasło z miastem rdzeniowym.

Tabela 72. Ciężenia grawitacyjne z Jasłem (w mln mieszk.²/km²)¹³⁰

Lp.	Gmina	Ciężenia grawitacyjne
1	Tarnowiec	3,64
2	Dębowiec	3,54
3	Kołaczyce	2,81
4	Skołyszyn	2,32
5	Krosno	2,13

Źródło: Opracowanie własne.

W przypadku Sanoka silne ciężenia grawitacyjne wystąpiły jedynie z gminą Zagórz na poziomie 8,87 mln jednostek, przy automatycznym uznaniu występowania silnych ciężen grawitacyjnych z gminą wiejską Sanok jako posiadającą swoją siedzibę w mieście rdzeniowym.

Wartość wskaźnika ciężen grawitacyjnych została obliczona także dla Leżajska. W przypadku tego miasta uzyskano wysoką wartość wskaźnika na poziomie 2,66 mln jednostek z gminą Nowa Sarzyna,

a w przypadku gminy wiejskiej Leżajsk podobnie jak w odniesieniu do innych gmin wiejskich posiadających swoją siedzibę w mieście będącym zarazem siedzibą gminy miejskiej poziom ciężen grawitacyjnych w sposób automatyczny może zostać uznany jako wysoki. To z kolei może stanowić przesłankę do zdelimitowania MOF Leżajska obejmującego obie gminy posiadające swoją siedzibę w Leżajsku oraz gminę Nowa Sarzyna.

¹²⁹ Do obliczeń wykorzystano dane dotyczące liczby ludności wg stanu na 31 grudnia 2023 r. oraz dane dotyczące odległości zmierzonej za pomocą aplikacji Mapy Google we wrześniu 2024 r.

¹³⁰ Tamże.

W odniesieniu do Lubaczowa nie stwierdzono występowania ciężarów grawitacyjnych do jakiegokolwiek gminy wynoszących co najmniej 2 mln jednostek, przy jednoczesnym uznaniu wysokiego poziomu ciężarów

grawitacyjnych w odniesieniu do gminy wiejskiej Lubaczów. W odniesieniu do gminy Horyniec-Zdrój wartość wskaźnika ciężarów grawitacyjnych wyniosła zaledwie 0,12 mln jednostek mieszk.²/km².

W odniesieniu do niemal wszystkich gmin będących częścią dotychczas zdelimitowanych podkarpackich MOF obliczone wartości wskaźnika ciężarów grawitacyjnych z ośrodkami rdzeniowymi przekraczają 2 mln mieszk.²/km². Wyjątek pod tym względem stanowi jedynie MOF Tarnobrzega, w przypadku którego wartość ta nie została osiągnięta w odniesieniu do gminy Grębów oraz do gminy Gorzyce, a także MOF Sanoka, w przypadku którego nie została ona osiągnięta w odniesieniu do gminy Lesko oraz MOF Lubaczowa z wartością ciężarów grawitacyjnych w przypadku gminy Horyniec-Zdrój wynoszącą zaledwie 0,12 mln jednostek mieszk.²/km².

Obliczenie wartości wskaźnika ciężarów grawitacyjnych nie było możliwe dla gmin wiejskich mających siedzibę w ośrodkach rdzeniowych MOF, tj. dla: gminy Przemyśl, gminy Mielec, gminy Dębica, gminy Jarosław, gminy Jasło, gminy Sanok oraz gminy Lubaczów. Ze względu na siedzibę w ośrodku rdzeniowym w przypadku tych gmin poziom ciężarów grawitacyjnych w sposób automatyczny można uznać jako wysoki.

W odniesieniu do niektórych ośrodków rdzeniowych uzyskano wysoki wynik wartości wskaźnika ciężarów grawitacyjnych w odniesieniu do gmin niebędących częścią dotychczas zdelimitowanych MOF, co może zostać uznane za pewien potencjał do poszerzenia MOF o te gminy. Są to takie gminy jak: Sędziszów Małopolski, Sokołów Małopolski czy Strzyżów w odniesieniu do Rzeszowa, Fredropol w odniesieniu do Przemyśla, Wadowice Górne, Radomyśl Wielki oraz Czermin w odniesieniu do Mielca, Dukla, Rymanów oraz Iwonicz-Zdrój w odniesieniu do Krosna, Czarna oraz Pilzno w odniesieniu do Dębicy, Wiązownica, Chłopice oraz Roźwienica w odniesieniu do Jarosławia.

Wysoka wartość ciężarów grawitacyjnych została osiągnięta w przypadku gminy Nowa Sarzyna w odniesieniu do Leżajska, co może być postrzegane jako pewien potencjał do zdelimitowania MOF Leżajska z uwzględnieniem gminy Nowa Sarzyna, a także gminy wiejskiej Leżajsk z racji automatycznego uznania występowania wysokiego poziomu ciężarów grawitacyjnych ze względu na siedzibę tej gminy w mieście rdzeniowym.

Osiągnięte wartości wskaźnika ciężarów grawitacyjnych ukazują zarazem potencjał do zdelimitowania ośrodków wielobiegunowych: Rzeszowskiego Obszaru Metropolitalnego obejmującego m.in. Mielec, Krosno, Dębicę oraz Jarosław, MOF Czwórmieście obejmujący Stalową Wolę, Tarnobrzeg, Nisko oraz Sandomierz, MOF Krosno-Jasło oraz MOF Mielec-Dębica.

4.2.2. Analiza powiązań rzeczywistych

Ciążenia rzeczywiste zostały określone na podstawie wyników analizy zawartości bazy danych GUS dotyczącej demografii, dzięki czemu możliwe było określenie kierunków wymeldowań z i zameldowań do miast województwa podkarpackiego, a także na podstawie analizy bazy zawierającej dane dotyczące przepływów ludności związanych z zatrudnieniem przy uznaniu, że o występowaniu powiązań rzeczywistych świadczy

liczba co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy z gminy do miasta rdzeniowego oraz liczba migracji na pobyt stały z gminy do rdzenia lub z rdzenia do gminy wynosząca co najmniej 25 osób rocznie.

W przypadku aż 46 gmin liczba dojeżdżających do pracy do Rzeszowa wyniosła co najmniej 200 osób, przy czym w przypadku 17 skala dojazdów do pracy przekraczała 1 tys. osób.

Tabela 73. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Rzeszowa wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Boguchwała	4 143
2	Trzebownisko	3 665
3	Świlcza	2 875
4	Głogów Małopolski	2 279
5	Krasne	2 184
6	Tyczyn	2 103
7	Łańcut – gm. wiejska	2 095
8	Błażowa	1 405
9	Łańcut – gm. miejska	1 356
10	Czudec	1 354
11	Chmielnik	1 279
12	Sędziszów Małopolski	1 247
13	Lubenia	1 222
14	Sokołów Małopolski	1 179
15	Niebylec	1 165
16	Hyżne	1 077
17	Czarna	1 072
18	Strzyżów	853
19	Przeworsk – gm. wiejska	636
20	Ropczyce	611
21	Kolbuszowa	588
22	Iwierzycy	528
23	Przeworsk – gm. miejska	499
24	Przemyśl – gm. miejska	489
25	Jarosław – gm. miejska	446
26	Białobrzegi	380
27	Kańczuga	375
28	Markowa	366
29	Dynów – gm. miejska	349
30	Dynów – gm. wiejska	338
31	Leżajsk – gm. wiejska	311
32	Dębica – gm. miejska	301
33	Nowa Sarzyna	283
34	Stalowa Wola	280
35	Wiśniowa	279
36	Brzozów	262
37	Jawornik Polski	262
38	Domaradz	253

Tabela 73. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Rzeszowa wg stanu na 31 grudnia 2023 r. (cd.)

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
39	Krosno	239
40	Raniżów	238
41	Mielec - gm. miejska	235
42	Kamień	229
43	Nozdrzec	228
44	Rakszawa	213
45	Żołynia	207
46	Tarnobrzeg	204

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W 2023 r. z 27 gmin do Rzeszowa wypro-
wadziło się co najmniej 25 osób. Najwięk-
sza skala migracji do Rzeszowa wystąpiła
w trzech podrzeszowskich gminach, tj.:
Boguchwała, Trzebownisko oraz Świlcza,
ale zauważalne jest, że czwartą gminą pod
tym względem okazał się Kraków.

Innym miastem spoza województwa pod-
karpackiego, które znalazło się w zesta-
wieniu, jest Warszawa. Oprócz okolicznych
miejscowości Rzeszów jest atrakcyjnym
miejscem do przeprowadzenia się m.in. dla
mieszkańców Przemyśla, Sanoka, Stalowej
Woli, Mielca, Tarnobrzega, Jarosławia oraz
Dębicy.

Tabela 74. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały do Rzeszowa w 2023 r. wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Boguchwała	87
2	Trzebownisko	84
3	Świlcza	67
4	Kraków	63
5	Krasne	51
6	Tyczyn	51
7	Głogów Małopolski	43
8	Warszawa	38
9	Przemyśl – gm. miejska	38
10	Leżajsk – gm. miejska	36
11	Łańcut – gm. wiejska	36
12	Sanok – gm. miejska	36
13	Strzyżów	35
14	Czudec	34
15	Kolbuszowa	34
16	Lubaczów – gm. miejska	32
17	Ropczyce	31
18	Stalowa Wola	31

Tabela 74. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały do Rzeszowa w 2023 r. wg stanu na 31 grudnia 2023 r. (cd.)

19	Sokołów Małopolski	30
20	Łańcut – gm. miejska	29
21	Mielec – gm. miejska	29
22	Błażowa	28
23	Tarnobrzeg – gm. miejska	28
24	Jarosław – gm. miejska	26
25	Przeworsk – gm. miejska	26
26	Brzozów	25
27	Dębica – gm. miejska	25

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Największa skala odpływu z Rzeszowa występuje przede wszystkim do okolicznych gmin będących częścią Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego, co świadczy o występowaniu zjawiska suburbanizacji.

Chociaż, jak wspomniano, zaobserwowano relatywnie dużą skalę napływu z Krakowa oraz Warszawy, to większa jest skala odpływu do tych miast.

Tabela 75. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały z Rzeszowa w 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Trzebownik	209
2	Boguchwała	163
3	Krasne	121
4	Świlcza	118
5	Kraków	116
6	Głogów Małopolski	114
7	Warszawa	94
8	Tyczyn	77
9	Lubenia	52
10	Łańcut – gm. wiejska	47
11	Łańcut – gm. miejska	45
12	Chmielnik	42
13	Czudec	39
14	Wrocław	32
15	Hyżne	29
16	Czarna	28

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Co najmniej 200 osób dojeżdża do pracy z 11 gmin, wśród których znajdują się wszystkie gminy tworzące MOF.

Tabela 76. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Przemyśla wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Przemyśl – gm. wiejska	1 885
2	Żurawica	1 680
3	Medyka	836
4	Orły	833
5	Krasieczyn	676
6	Fredropol	536
7	Krzywcza	369
8	Radymno	258
9	Stubno	247
10	Dubiecko	230
11	Jarosław – gm. miejska	211

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W 2023 r. z dwóch gmin z okolic Przemyśla przeprowadziło się co najmniej 25 osób. Były to gmina Żurawica oraz gmina wiejska Przemyśl.

Tabela 77. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały do Przemyśla w 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Żurawica	39
2	Przemyśl – gm. wiejska	28

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Większa jest skala migracji w odwrotnym kierunku, tzn. więcej osób wyprowadziło się z Przemyśla do gminy wiejskiej Przemyśl oraz do gminy Żurawica. Inną gminą, do której wyprowadziło się z Przemyśla

więcej niż 25 osób okazała się gmina Krasieczyn. Znaczny odpływ mieszkańców odnotowano do Rzeszowa, ale jeszcze większy do Krakowa.

Tabela 78. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały z Przemyśla w 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Przemyśl – gm. wiejska	85
2	Kraków	58
3	Żurawica	58
4	Rzeszów	38
5	Krasieczyn	27

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Analizy kierunków dojazdu do pracy do Krosna potwierdzają silne oddziaływanie rynku pracy tego miasta na otoczenie, co

przejawia się w dojazdach do pracy na poziomie co najmniej 200 osób z 16 podkarpackich gmin. Oprócz gmin tworzących

MOF Krosna oraz niemal wszystkich pozostałych gmin z powiatu krośnieńskiego (poza gminą Jasłiska) uwagę zwraca relatywnie duża skala dojazdów z miasta będącego ośrodkiem rdzeniowym innego MOF,

tj. Jasła, co może stanowić jedną z przesłanek do zacieśniania współpracy pomiędzy tymi MOF i ewentualnie stworzenia ośrodka dwubiegunowego MOF Krosno-Jasło.

Tabela 79. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Krosna wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Chorkówka	2 065
2	Miejsce Piastowe	1 947
3	Jedlicze	1 925
4	Korczyna	1 585
5	Wojaszówka	1 378
6	Jedlicze	1 316
7	Dukla	1 273
8	Rymanów	931
9	Iwonicz-Zdrój	873
10	Krościenko Wyżne	868
11	Haczów	749
12	Tarnowiec	409
13	Jasło – gm. miejska	353
14	Jasło – gm. wiejska	292
15	Brzozów	287
16	Frysztak	244

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Skala migracji do Krosna na poziomie co najmniej 25 osób w 2023 r. wystąpiła

w przypadku dwóch okolicznych gmin, tj. Miejsce Piastowe oraz Jedlicze.

Tabela 80. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały do Krosna w 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Miejsce Piastowe	35
2	Jedlicze	28

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Najczęstszym kierunkiem odpływu mieszkańców Krosna jest Kraków. Odpływy do pozostałych trzech gmin, do których

w 2023 r. wyprowadziło się co najmniej 25 osób świadczą o występowaniu zjawiska suburbanizacji.

Tabela 81. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały z Krosna w 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Kraków	69
2	Miejsce Piastowe	48
3	Chorkówka	45
4	Wojaszówka	39

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Co najmniej 200 osób dojeżdżało do pracy do Mielca z 15 gmin. Oprócz dojazdów z gmin z powiatu mieleckiego uwagę zwraca relatywnie duża skala dojazdów ze

stolicy województwa podkarpackiego, ale także z gminy Szczucin z województwa małopolskiego oraz z gminy Połaniec z województwa świętokrzyskiego.

Tabela 82. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Mielca wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Mielec – gm. wiejska	3 336
2	Przeclaw	1 952
3	Tuszów Narodowy	1 500
4	Czermin	1 298
5	Radomyśl Wielki	1 242
6	Wadowice Górne	1 089
7	Borowa	981
8	Padew Narodowa	674
9	Niwiska	487
10	Gawłuszowice	453
11	Baranów Sandomierski	450
12	Cmolas	404
13	Szczucin	292
14	Rzeszów	212
15	Połaniec	207

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Co najmniej 25 osób przeprowadziło się do Mielca tylko z jednej gminy. Była to gmina wiejska Mielec, z której skala migracji na pobyt stały do Mielca wyniosła w 2023 r. 47 osób. Znacznie więcej gmin odnotowano pod względem odpływu mieszkańców. W przypadku gminy wiejskiej Mielec,

gminy Przeclaw oraz Tuszów Narodowy odpływ mieszkańców z Mielca świadczy o występowaniu procesu suburbanizacji. Dla części osób za atrakcyjniejsze miejsce do zamieszkania są postrzegane większe miasta, o czym świadczą migracje do Krakowa oraz Rzeszowa.

Tabela 83. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały z Mielca w 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Mielec – gm. wiejska	124
2	Kraków	63
3	Przeclaw	42
4	Tuszów Narodowy	31
5	Rzeszów	29

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Rynek pracy Stalowej Woli przyciąga co najmniej 200 osób z 13 gmin. Uwagę zwraca to, że wśród nich znalazł się Tarnobrzeg, co stanowi kolejną przesłankę do

zacieśniania współpracy z tym miastem w ramach inicjatywy Czwórmiasta z poszerzeniem jej o gminy tworzące MOF tych miast.

Tabela 84. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Stalowej Woli wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Nisko	2 087
2	Pysznica	1 817
3	Zaleszany	1 648
4	Bojanów	1 041
5	Grębów	896
6	Radomyśl nad Sanem	850
7	Zaklików	654
8	Gorzyce	620
9	Ulanów	511
10	Tarnobrzeg	509
11	Jeżowe	398
12	Rudnik nad Sanem	360
13	Jarocin	333

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Jedyną gminą, z której do Stalowej Woli w 2023 r. przeprowadziło się co najmniej 25 osób, była gmina Nisko. Skala migracji na pobyt stały w tym przypadku wyniosła 48 osób. Wśród gmin, do których wyprowadziła się największa liczba mieszkańców Stalowej Woli znalazły się wszystkie gminy będące częścią MOF, tj. Pysznica, Nisko oraz Zaleszany, co świadczy

o występowaniu procesów suburbanizacji. Zauważalna jest również relatywnie duża skala odpływu do innej gminy znajdującej się w relatywnie niewielkiej odległości od Stalowej Woli, tj. gminy Radomyśl nad Sanem. Wśród kierunków odpływu na poziomie co najmniej 25 osób znalazły się także Warszawa oraz Rzeszów.

Tabela 85. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały ze Stalowej Woli w 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Pysznica	153
2	Kraków	74
3	Nisko	56
4	Radomyśl nad Sanem	43
5	Warszawa	40
6	Zaleszany	39
7	Rzeszów	31

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Ponad 200 osób dojeżdża do pracy do Tarnobrzega z 6 gmin, wśród których znalazły się wszystkie gminy tworzące MOF, a także

dwie gminy z województwa świętokrzyskiego: Sandomierz oraz Łoniów.

Tabela 86. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Tarnobrzega wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Nowa Dęba	792
2	Baranów Sandomierski	702
3	Grębów	564
4	Łoniów	406
5	Sandomierz	372
6	Gorzyce	364

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Skala dojazdów do pracy z Sandomierza stanowi kolejną przesłankę do zacieśniania współpracy pomiędzy Sandomierzem oraz Tarnobrzegiem w ramach inicjatywy Czwórmiasta, czego dodatkowe wzmocnienie stanowi to, że Sandomierz jest jedynym miastem, z którego do Tarnobrzega przeprowadziło się co najmniej 25 osób, a konkretnie było to 39 osób. Wśród 5 głównych kierunków odpływu mieszkańców

z Tarnobrzega znalazły się aż 3 stolice województw: Kraków, Warszawa oraz Rzeszów, co świadczy o przejawianej postawie wyrażającej się w chęci osiedlania się w dużych miastach. Oprócz tego wśród najczęstszych kierunków migracji na pobyt stały znalazły się dwie gminy z okolic Tarnobrzega, będące zarazem częścią MOF, tj. gmina Baranów Sandomierski oraz Grębów, co świadczy o zjawisku suburbanizacji.

Tabela 87. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały z Tarnobrzega w 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Kraków	65
2	Warszawa	43
3	Baranów Sandomierski	28
4	Rzeszów	28
5	Grębów	26

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Rynek pracy Dębicy przyciąga przede wszystkim mieszkańców okolicznych gmin, w tym wszystkich gmin będących częścią MOF.

Tabela 88. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Dębicy wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Dębica – gm. wiejska	3 205
2	Żyraków	1 917
3	Czarna	1 336
4	Pilzno	1 237
5	Ropczyce	1 060
6	Brzostek	789
7	Jodłowa	300
8	Ostrów	222

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Jako miejsce zamieszkania Dębica jest atrakcyjna przede wszystkim dla mieszkańców gminy wiejskiej Dębica oraz gminy Żyraków i Pilzno.

Tabela 89. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały do Dębicy w 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Dębica – gm. wiejska	65
2	Żyraków	33
3	Pilzno	32

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Oprócz odpływu do sąsiednich gmin, tj. do gminy wiejskiej Dębica, Żyraków i Czarna mieszkańcy Dębicy w 2023 r. najczęściej wyprowadzali się do Krakowa oraz świadczącego o zjawisku suburbanizacji, Rzeszowa.

Tabela 90. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały z Dębicy w 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Dębica – gm. wiejska	135
2	Żyraków	95
3	Kraków	68
4	Czarna	37
5	Rzeszów	25

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Spośród 14 gmin, z których do pracy do Jarosławia dojeżdża co najmniej 200 osób, największa skala napływu występuje w przypadku gminy wiejskiej Jarosław, co stanowi wyraźną przesłankę na rzecz włączenia gminy wiejskiej Jarosław do porozumienia międzygminnego oraz przystąpienia tej gminy do Stowarzyszenia MOF Jarosław-Przeworsk.

Tabela 91. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Jarosławia wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Jarosław – gm. wiejska	1 724
2	Wiązownica	1 211
3	Pawłosiów	1 179
4	Pruchnik	864
5	Rożwienica	768
6	Chłopice	680
7	Radymno – gm. wiejska	580
8	Laszki	405
9	Przeworsk – gm. wiejska	400
10	Rokietnica	373
11	Zarzeczce	333
12	Przeworsk – gm. miejska	272
13	Radymno – gm. miejska	269
14	Tryńcza	212

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Silne powiązania pomiędzy Jarosławiem a gminą wiejską Jarosław ukazują także migracje na pobyt stały. Gmina wiejska

Jarosław obok gminy Wiązownica była jedną z dwóch gmin, z której do Jarosławia przeprowadziło się co najmniej 25 osób.

Tabela 92. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały do Jarosławia w 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Jarosław – gm. wiejska	41
2	Wiązownica	25

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Gmina wiejska Jarosław była zarazem najczęstszym wyborem dla osób wyprowadzających się z Jarosławia. Oprócz tego

mieszkańcy Jarosławia najczęściej wyprowadzali się do Krakowa, gminy Wiązownica, gminy Pawłosiów oraz Rzeszowa.

Tabela 93. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały z Jarosławia w 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Jarosław – gm. wiejska	62
2	Kraków	53
3	Wiązownica	42
4	Pawłosiów	27
5	Rzeszów	26

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Co najmniej 200 osób do Jasła do pracy dojeżdża z 11 gmin. Oprócz gmin tworzących MOF uwagę przykuwa relatywnie duża liczba osób dojeżdżających do pracy z Krosna, co wskazuje na wzajemne oddziaływanie rynków pracy tych miast, a zarazem

stanowi kolejny argument do zacieśniania współpracy pomiędzy tymi miastami i ich obszarami funkcjonalnymi, która w konsekwencji może skutkować zdelimitowaniem ośrodka dwubiegunowego MOF Krosno-Jasło.

Tabela 94. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Jasła wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Jasło – gm. wiejska	2 591
2	Skołyszyn	1 184
3	Brzyska	1 023
4	Kołaczyce	1 008
5	Dębowiec	860
6	Tarnowiec	776
7	Nowy Żmigród	509
8	Osiek Jasielski	390
9	Krosno	387
10	Jedlicze	261
11	Frysztak	222

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Jedyną gminą, z której do Jasła przeprowadziło się w 2023 r. co najmniej 25 osób, była gmina wiejska Jasło. Skala migracji na pobyt stały w tym przypadku wyniosła 40 osób. Gmina wiejska Jasło była zarazem najczęstszym wyborem dla osób wyprowadzających się z Jasła. W 2023 r. w tym kierunku wymigrowały 63 osoby. Drugim kierunkiem pod względem częstości wyprowadzania się

z Jasła okazał się Kraków, do którego przeprowadziło się 49 osób.

Rynek pracy Sanoka przyciągnął co najmniej 200 osób z 9 gmin ze zdecydowanie największą skalą dojazdów z gminy wiejskiej Sanok. Zauważalna jest także relatywnie duża liczba osób dojeżdżających do pracy z gminy Brzozów niebędącej częścią MOF Sanoka.

Tabela 95. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Sanoka wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Sanok – gm. wiejska	3 355
2	Zagórz	1 530
3	Brzozów	1 330
4	Zarszyn	1 224
5	Dydnia	724
6	Bukowsko	546
7	Besko	313
8	Lesko	294
9	Rymanów	234

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Z gminy wiejskiej Sanok do Sanoka w 2023 r. przeprowadziło się 39 osób i była to jedyna gmina, której skala migracji na pobyt stały do Sanoka wyniosła co najmniej 25 osób. Gmina wiejska Sanok była także

najczęściej obieranym kierunkiem osiedlania się dla osób wyprowadzających się z Sanoka. Wśród miast, do których wyprowadziło się z Sanoka co najmniej 25 osób, znalazły się także Kraków oraz Rzeszów.

Tabela 96. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały z Sanoka w 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Sanok – gm. wiejska	105
2	Kraków	46
3	Rzeszów	36

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Zagadnienie występowania powiązań rzeczywistych zbadano także w odniesieniu do Lubaczowa jako ośrodka rdzeniowego jednego z dotychczas zdelimitowanych MOF w województwie podkarpackim. Rynek pracy tego miasta jest atrakcyjny przede wszystkim dla mieszkańców gminy

wiejskiej Lubaczów, o czym świadczy ponad 1 tys. osób dojeżdżających do pracy z tej gminy. Ponad 200 osób dojeżdżało do Lubaczowa także z trzech innych gmin powiatu lubaczowskiego: Oleszyce, Cieszanów oraz Wielkie Oczy.

Tabela 97. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Lubaczowa wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Lubaczów – gm. wiejska	1 111
2	Oleszyce	392
3	Cieszanów	335
4	Wielkie Oczy	210

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W 2023 r. nie wystąpiła żadna gmina, z której do Lubaczowa przeprowadziłoby się co najmniej 25 osób. Z kolei z Lubaczowa 32 osoby wyprowadziły się do Rzeszowa, a 28 osób do gminy wiejskiej Lubaczów.

Silne oddziaływanie rynku pracy na kilka okolicznych gmin jest zauważalne także

w przypadku Leżajska, który może być rozważany jako potencjalny ośrodek rdzeniowy MOF. Skala dojazdów do pracy do Leżajska na poziomie co najmniej 200 osób wystąpiła w odniesieniu do 4 gmin: gminy wiejskiej Leżajsk oraz gmin Nowa Sarzyna, Grodzisko Dolne i Kuryłówka.

Tabela 98. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Leżajska wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Leżajsk – gm. wiejska	1 744
2	Nowa Sarzyna	866
3	Grodzisko Dolne	519
4	Kuryłówka	337

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W 2023 r. do Leżajska z gminy wiejskiej Leżajsk przeprowadziło się 37 osób, a w odwrotnym kierunku – 41. Innym kierunkiem odpływu o liczbie migracji na pobyt stały wynoszącej co najmniej 25 osób okazał się Rzeszów, do którego z Leżajska przeprowadziło się 36 osób.

Chociaż, jak wspomniano, mieszkańcy gminy Brzozów chętnie podejmują pracę w Sanoku, to również Brzozów jest atrakcyjnym rynkiem pracy dla mieszkańców 5 okolicznych gmin, przy największej skali napływu z gminy Jasienica Rosielna.

Tabela 99. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Brzozowa wg stanu na 31 grudnia 2023 r.

Lp.	Gmina	Liczba dojeżdżających do pracy
1	Jasienica Rosielna	1 792
2	Haczów	557
3	Nozdrzec	369
4	Dydnia	246
5	Domaradz	211

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W odniesieniu do tego miasta nie zidentyfikowano kierunków napływu lub odpływu mieszkańców, gdzie skala migracji na pobyt stały wyniosłaby co najmniej 25 osób.

Rynki pracy podkarpackich ośrodków biegunowych oddziałują na otoczenie zazwyczaj w szerszym zakresie niż jest on wytyczony granicami dotychczas zdelimitowanych MOF, niekiedy przekraczając granice województw. Przykładem jest Mielec, którego rynek pracy silnie oddziałuje na gminę Połaniec z województwa świętokrzyskiego. Innym przykładem jest Tarnobrzeg, którego rynek pracy oddziałuje na Sandomierz oraz gminę Łoniów z województwa świętokrzyskiego.

Relatywnie duża liczba osób dojeżdża do pracy do Rzeszowa z pozostałych największych podkarpackich miast, tj. z Przemyśla, Jarosławia, Dębicy, Stalowej Woli, Krosna, Mielca oraz Tarnobrzega. Z kolei mieszkańcy Rzeszowa relatywnie często dojeżdżają do pracy do Mielca. Ponadto relatywnie dużo osób dojeżdża do pracy z Jarosławia do Przemyśla, z Jasła do Krosna oraz z Tarnobrzega do Stalowej Woli.

Analizy powiązań rzeczywistych, których element stanowi analiza kierunków odpływu mieszkańców, pozwalają zarazem zaobserwować skalę zjawiska suburbanizacji. W przypadku Rzeszowa są to niemal wszystkie gminy będące częścią Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego, w przypadku Przemyśla są to gminy Przemyśl, Żurawica oraz Krasiczyn, w przypadku Krosna są to gminy Miejsce Piastowe, Chorkówka oraz Wojaszówka, w przypadku Mielca są to gminy Mielec, Przecław oraz Tuszów Narodowy, w przypadku Stalowej Woli są to gminy Pysz-nica, Nisko, Radomyśl nad Sanem oraz Zaleszany, w przypadku Tarnobrzega są to gminy Baranów Sandomierski oraz Grębów, w przypadku Dębicy są to gminy Dębica, Żyraków oraz Czarna, w przypadku Jarosławia są to gminy Jarosław, Wiązownica oraz Pawłosiów, w przypadku Sanoka jest to gmina Sanok, a w przypadku Lubaczowa jest to gmina Lubaczów.

Analiza kierunków odpływu mieszkańców pozwala zarazem zaobserwować, że ośrodkami spoza województwa podkarpackiego silnie oddziałującymi na niektóre podkarpackie miasta są Kraków oraz Warszawa. Kraków stanowi częsty kierunek odpływu mieszkańców z Rzeszowa, Przemyśla, Krosna, Mielca, Stalowej Woli, Tarnobrzega, Dębicy, Jarosławia oraz Sanoka, a Warszawa z Rzeszowa, Stalowej

Woli oraz Tarnobrzega. W przypadku Rzeszowa częstym kierunkiem odpływu poza województwo podkarpackie jest także Wrocław.

Rzeszów jest atrakcyjnym miejscem do przeprowadzenia się m.in. dla mieszkańców Przemyśla, Sanoka, Stalowej Woli, Mielca, Tarnobrzega, Jarosławia, Dębicy oraz Lubaczowa.

4.3. Określenie powiązań funkcjonalno-przestrzennych miast – weryfikacja aktualności delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych

4.3.1. Metodyka delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych

Na potrzeby weryfikacji aktualności delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim zastosowano taką samą metodykę, jak w ramach ekspertyzy pt. „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim”. Za punkt wyjścia do delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych przyjęto wyznaczniki:

- ciągłość przestrzenna;
- powiązania zachodzące pomiędzy co najmniej dwoma odrębnymi jednostkami administracyjnymi;
- specyfika obszarów tworzących MOF – obszary miejskie oraz obszary zurbanizowane.

Mając na uwadze, że zdelimitowany MOF powinien obejmować co najmniej dwie odrębne jednostki administracyjne, przyjęto założenie, że MOF może obejmować wyłącznie obszar całej gminy, a nie jej części. Co prawda gminy mogą cechować się dużym zróżnicowaniem pod względem występujących powiązań funkcjonalnych z biegunem wzrostu oraz pod względem poziomu zurbanizowania, jednak są to najmniejsze jednostki administracyjne samorządu terytorialnego. Przyjęcie zasady ciągłości przestrzennej było natomiast równoznaczne z uznaniem, że MOF może obejmować tylko gminy graniczące ze sobą. Mając na uwadze tę zasadę, wykluczono zatem sytuację, by dana gmina nie znalazła się w MOF, a była otoczona ze wszystkich stron gminami należącymi do tego MOF, ale z drugiej strony wykluczono także sytuację, by dana gmina mogła znaleźć się w MOF mimo występowania silnych powiązań z miastem rdzeniowym, jeżeli nie

granicyłaby z inną gminą przynależącą do MOF.

Nawiązując do rozwiązania zastosowanego przez Przemysława Śleszyńskiego [Śleszyński 2013: 182] oprócz zasady spójności na potrzeby dokonania delimitacji MOF przyjęto zasadę rozłączności. Zastosowanie zasady rozłączności polegało na możliwości zaklasyfikowania danej gminy wyłącznie do jednego MOF. Na wypadek stwierdzenia powiązań danej gminy z więcej niż jednym biegunem wzrostu przyjęto założenie o przypisaniu danej gminy do MOF z występującymi silniejszymi powiązaniami.

Podobnie jak w ramach ekspertyzy pt. „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim” delimitacja MOF została dokonana z zastosowaniem specjalnie do tego celu opracowanego narzędzia analitycznego – macierzy składającej się z 9 wskaźników służących do zidentyfikowania powiązań zachodzących w różnych aspektach życia społeczno-gospodarczego pomiędzy gminami rozpatrywanymi jako potencjalnie należące do MOF. W odniesieniu do poszczególnych wskaźników przypisano kryteria, których spełnienie uznawano za wskazujące na występowanie powiązań funkcjonalnych w danej dziedzinie lub że dana gmina może zostać uznana za obszar zurbanizowany. Warunkiem przypisania danej gminy do MOF było spełnienie co najmniej 7 postawionych kryteriów wskazujących na występowanie powiązań funkcjonalnych.

Ponadto wyróżniono 12 wskaźników w celu zidentyfikowania poszczególnych gmin jako obszarów o charakterze zurbanizowanym, przy czym ze względu na niejednoznaczne wyniki uzyskiwane w odniesieniu do poszczególnych gmin analiza tych wskaźników miała charakter jedynie poglądowy i jej wyniki nie stanowiły o zaklasyfikowaniu bądź nie danej gminy do MOF.

Listę wskaźników zastosowanych na potrzeby delimitacji MOF wraz z określonymi kryteriami przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 100. Lista wskaźników do weryfikacji aktualności delimitacji MOF w województwie podkarpackim

Lp.	Wskaźnik	Kryterium
Wskaźniki powiązań funkcjonalnych		
1.	Odległość od rdzenia	Do 30 km
2.	Czas dojazdu do rdzenia samochodem (w porze nocnej)	Do 30 minut
3.	Ciążenia grawitacyjne	Powyżej 2 mln jednostek (mieszk. ² /km ²)
4.	Dzienna liczba połączeń transportu zbiorowego	Powyżej 50 połączeń
5.	Możliwość dojazdu do rdzenia miejską komunikacją publiczną	Tak
6.	Liczba osób dojeżdżających do pracy do rdzenia	Co najmniej 200 osób
7.	Liczba migracji na pobyt stały z gminy do rdzenia	Co najmniej 25 osób
8.	Liczba uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia	Co najmniej 25 osób
9.	Dotychczasowa przynależność gminy do MOF	Tak
Wskaźniki na potrzeby identyfikacji terenów zurbanizowanych		
10.	Gęstość zaludnienia	Co najmniej 100 os./km ²
11.	Liczba mieszkań oddanych do użytkowania	Co najmniej 30 mieszkań
12.	Korzystający z instalacji (sieci kanalizacyjnej) w % ogółu ludności	Co najmniej 80%
13.	Korzystający z instalacji (sieci wodociągowej) w % ogółu ludności	Co najmniej 90%
14.	Korzystający z instalacji (sieci gazowej) w % ogółu ludności	Co najmniej 80%
15.	Dochody budżetów gmin na 1 mieszkańca	Co najmniej 4,5 tys. zł.
16.	Liczba podmiotów (gospodarki narodowej) wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców	Co najmniej 75 podmiotów/1 tys. mieszk.
17.	Udział nowo zarejestrowanych podmiotów sektora kreatywnego w liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów ogółem	Co najmniej 5%
18.	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym	Poniżej 10%
19.	Liczba pracujących na 1 tys. ludności	Co najmniej 100 os.

Tabela 100. Lista wskaźników do weryfikacji aktualności delimitacji MOF w województwie podkarpackim (cd.)

Lp.	Wskaźnik	Kryterium
20.	Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych (na 10 tys. mieszkańców)	Co najmniej 40 NGO/10 tys. mieszk.
21.	Liczba supermarketów	Co najmniej 1 supermarket

Źródło: Opracowanie własne.

Delimitacja MOF została dokonana w odniesieniu do miast będących ośrodkami rdzeniowymi dotychczas zdelimitowanych miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim.

W porównaniu do ekspertyzy przeprowadzonej przed pięciu laty nieco inaczej przystąpiono do selekcji gmin objętych analizą w zakresie potencjalnego występowania powiązań funkcjonalnych. W pierwszej kolejności weryfikowano spełnienie kryteriów dotyczących liczby osób dojeżdżających do pracy do rdzenia, liczby migracji na pobyt stały z gminy do rdzenia, liczby uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia oraz dotychczasowej przynależność gminy do MOF. Spełnienie co najmniej jednego z powyższych kryteriów było warunkiem prowadzenia analiz w odniesieniu do danej gminy w zakresie spełnienia pozostałych. Zastosowanie takiego podejścia można uznać za najbardziej zasadne ze względów praktycznych, ponieważ brak spełnienia któregośkolwiek z tych kryteriów nawet przy spełnieniu wszystkich pozostałych (co w praktyce byłoby bardzo mało prawdopodobne) świadczyłby o braku występowania wystarczająco silnych powiązań funkcjonalnych i możliwości spełnienia odpowiedniej liczby postawionych kryteriów, by na tej podstawie dana gmina mogła zostać uznana za spełniającą w wystarczającym stopniu kryterium przynależności do danego MOF.

4.3.2. Delimitacja Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego

Rzeszowski Obszar Funkcjonalny obejmuje łącznie 15 jednostek samorządu terytorialnego: Rzeszów (miasto na prawach powiatu), miasto Łańcut, gminy miejsko-wiejskie: gmina Boguchwała, gmina Głogów Małopolski, gmina Tyczyn, gmina Błażowa i gminy wiejskie: gmina Chmielnik, gmina Krasno,

gmina Lubenia, gmina Świlcza, gmina Trzebownisko, gmina Czarna, gmina Łańcut, gmina Czudec oraz gmina Hyżne.

Od strony instytucjonalnej jest zarządzany przez Stowarzyszenie Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego. Decyzją Zebrań Delegatów Stowarzyszenia Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego z dnia 17 listopada 2021 roku, do Stowarzyszenia dołączyły gmina Błażowa oraz gmina Hyżne, przy czym poszerzenie Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego o gminę Błażowa było rekomendowane w ramach ekspertyzy pt. „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim” w wyniku stwierdzenia występowania silnych powiązań funkcjonalnych.

Rysunek 4. Rzeszowski Obszar Funkcjonalny

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Zakresem analiz pod względem występowania funkcjonalnych powiązań z Rzeszowem objęto 52 gminy. W wyniku

przeprowadzonych analiz spełnienie wszystkich postawionych kryteriów stwierdzono w odniesieniu do 7 gmin: Boguchwała, Głogów Małopolski, Krasne, Łańcut – gm. wiejska, Świlcza, Trzebownisko oraz Tyczyn. W porównaniu do badania przeprowadzonego w 2019 r. zwiększyła się liczba spełnionych kryteriów w odniesieniu do gminy Głogów Małopolski i do gminy wiejskiej Łańcut za sprawą pojawienia się możliwości dojazdu z tych gmin do Rzeszowa za pomocą miejskiej komunikacji publicznej. Spełnienie 8 kryteriów odnotowano w odniesieniu do gmin: Błażowa, Czudec oraz gminy miejskiej Łańcut. Liczba spełnionych kryteriów zwiększyła się w odniesieniu do gminy Błażowa z racji spełnienia kryterium przynależności do ROF w wyniku przystąpienia tej gminy do Stowarzyszenia Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego w 2021 r. W odniesieniu do gmin: Chmielnik, Czarna, Hyżne, Lubenia, Ropczyce oraz Sokołów Małopolski spełnionych zostało 7 kryteriów. W porównaniu do analiz przeprowadzonych w 2019 r. liczba spełnionych kryteriów zwiększyła się w odniesieniu do gminy Hyżne oraz Sokołów Małopolski, w wyniku czego znalazły się one wśród gmin o silnych powiązaniach z Rzeszowem. W przypadku gminy Hyżne co prawda spadła dzienna liczba bezpośrednich połączeń do Rzeszowa za pomocą transportu zbiorowego z 78 w 2019 r. do 39 w 2024 r., ale spełnione zostało kryterium przynależności do ROF, a poza tym wzrosła liczba migracji na pobyt stały z Rzeszowa do gminy Hyżne z 18 w 2018 r. do 29 w 2023 r. Wzrost liczby migracji na pobyt stały w analizowanym okresie nastąpił także w odniesieniu do gminy Sokołów Małopolski z 17 w 2018 r. do 30 w 2023 r., jednak w tym przypadku był to kierunek

migracji z gminy do rdzenia. W porównaniu do 2019 r. wśród gmin w odniesieniu do których stwierdzono silne powiązania funkcjonalne z Rzeszowem nie znalazły się gmina Kolbuszowa oraz Niebylec. W przypadku gminy Niebylec spadła liczba migracji na pobyt stały. Wg stanu na 2018 r. z tej gminy do Rzeszowa przeprowadziły się 33 osoby, podczas gdy wg stanu na 2022 r. liczba migrantów w tym kierunku wyniosła 15 osób. W przypadku gminy Kolbuszowa spełnione zostały aż o dwa kryteria mniej w porównaniu do wyników analiz przeprowadzonych w 2019 r. Wydłużył się nieznacznie czas przejazdu w porze nocnej, ale także odległość pomiędzy miejscowościami za pomocą infrastruktury drogowej mierzona za pomocą aplikacji Mapy Google. Zauważenia jednak wymaga, że w przypadku Kolbuszowej zarówno czas przejazdu do Rzeszowa, jak i odległość mierzona za pomocą aplikacji Mapy Google znajdują się na pograniczu spełnienia określonych kryteriów. Można zatem stwierdzić, że odnotowany spadek liczby spełnionych kryteriów powiązań funkcjonalnych jest konsekwencją relatywnie niewielkich wahań w zakresie dokonanych pomiarów.

Zauważalne jest także występowanie relatywnie silnych powiązań funkcjonalnych w odniesieniu do gmin Niebylec oraz Sędziszów Małopolski, w przypadku których mimo braku spełnienia kryterium dotychczasowej przynależności do ROF spełnionych zostało po 6 kryteriów. Oprócz wspomnianego niespełnienia kryterium dotychczasowej przynależności do MOF nie zostały jedynie spełnione kryteria możliwości dojazdu do rdzenia miejską komunikacją publiczną oraz liczby migracji na pobyt stały.

Tabela 101. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Rzeszowem

Lp.	Gmina	Liczba spełnionych kryteriów powiązań funkcjonalnych	Odległość od rdzenia ¹³¹	Czas dojazdu do rdzenia samochodem ¹³²	Ciążenia grawitacyjne ¹³³	Dzienna liczba połączeń transportu zbiorowego ¹³⁴	Możliwość dojazdu do rdzenia miejską komunikacją publiczną ¹³⁵	Liczba osób dojeżdżających do pracy do rdzenia ¹³⁶	Liczba migracji na pobyt stały z gminy do rdzenia lub z rdzenia do gminy ¹³⁷	Liczba uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia ¹³⁸	Przynależność do MOF ¹³⁹
1	Boguchwała	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	Głogów Małopolski	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1
3	Łańcut – gm. wiejska	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1
4	Świlcza	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1
5	Trzebownisko	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1
6	Tyczyn	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1
7	Błażowa	8	1	1	1	1	0	1	1	1	1
8	Czudec	8	1	1	1	1	0	1	1	1	1
9	Krasne	8	1	1	1	0	1	1	1	1	1
10	Łańcut – gm. miejska	8	1	1	1	1	0	1	1	1	1
11	Chmielnik	7	1	1	1	0	0	1	1	1	1
12	Czarna	7	1	1	1	0	0	1	1	1	1
13	Hyżne	7	1	1	1	0	0	1	1	1	1
14	Lubenia	7	1	1	1	0	0	1	1	1	1
15	Ropczyce	7	1	1	1	1	0	1	1	1	0
16	Sokołów Małopolski	7	1	1	1	1	0	1	1	1	0
17	Niebylec	6	1	1	1	1	0	1	0	1	0
18	Sędziszów Małopolski	6	1	1	1	1	0	1	0	1	0
19	Białobrzegi	5	1	1	1	0	0	1	0	1	0
20	Iwierzycy	5	1	1	1	0	0	1	0	1	0
21	Kolbuszowa	5	0	0	1	1	0	1	1	1	0

¹³¹ Do 30 km na podstawie pomiaru dokonano za pomocą aplikacji Mapy Google.¹³² Do 30 minut w porze nocnej na podstawie dokonano za pomocą aplikacji Mapy Google.¹³³ Powyżej 2 mln jednostek (mieszk./km²).¹³⁴ Powyżej 50 połączeń w dni powszednie na podstawie danych zawartych w aplikacji e-podroznik.pl.¹³⁵ Do co najmniej jednej miejscowości w gminie na podstawie rozkładów jazdy miejskich przedsiębiorstw komunikacyjnych.¹³⁶ Co najmniej 200 osób na podstawie danych GUS zawartych w „Macierz przepływów ludności związanych z zatrudnieniem – NSP 2021”.¹³⁷ Co najmniej 25 w jednym kierunku na podstawie danych GUS zawartych w macierzy: „Migracje wewnętrzne ludności na pobyt stały według gminy poprzedniego i obecnego miejsca zamieszkania”.¹³⁸ Co najmniej 25 uczniów szkół ponadpodstawowych na podstawie danych GUS zawartych w „Macierzy przepływów związanych z edukacją szkolną 2022-2023”.¹³⁹ Na podstawie zapisów „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Tabela 101. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Rzeszowem (cd.)

Lp.	Gmina	Liczba spełnionych kryteriów powiązań funkcjonalnych	Odległość od rdzenia ¹³¹	Czas dojazdu do rdzenia samochodem ¹³²	Ciążenia grawitacyjne ¹³³	Dzienna liczba połączeń transportu zbiorowego ¹³⁴	Możliwość dojazdu do rdzenia miejską komunikacją publiczną ¹³⁵	Liczba osób dojeżdżających do pracy do rdzenia ¹³⁶	Liczba migracji na pobyt stały z gminy do rdzenia lub z rdzenia do gminy ¹³⁷	Liczba uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia ¹³⁸	Przynależność do MOF ¹³⁹
22	Markowa	5	1	1	1	0	0	1	0	1	0
23	Strzyżów	5	0	0	1	1	0	1	1	1	0
24	Dębica	4	0	0	1	1	0	1	1	0	0
25	Jarosław	4	0	0	1	1	0	1	1	0	0
26	Przeworsk – gm. wiejska	4	0	0	1	1	0	1	0	1	0
27	Rakszawa	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
28	Kamień	3	0	1	0	0	0	1	0	1	0
29	Mielec	3	0	0	1	0	0	1	1	0	0
30	Przemyśl	3	0	0	0	1	0	1	1	0	0
31	Przeworsk – gm. miejska	3	0	0	1	0	0	1	1	1	0
32	Raniżów	3	1	0	0	0	0	1	0	1	0
33	Brzozów	2	0	0	0	0	0	1	1	0	0
34	Domaradz	2	0	0	0	0	0	1	0	1	0
35	Dynów – gm. wiejska	2	0	0	0	0	0	1	0	1	0
36	Jawornik Polski	2	0	0	0	0	0	1	0	1	0
37	Krosno	2	0	0	1	0	0	1	0	0	0
38	Leżajsk – gm. wiejska	2	0	0	0	0	0	1	0	1	0
39	Nowa Sarzyna	2	0	0	0	0	0	1	0	1	0
40	Nozdrzec	2	0	0	0	0	0	1	0	1	0
41	Stalowa Wola	2	0	0	0	0	0	1	1	0	0
42	Tarnobrzeg	2	0	0	0	0	0	1	1	0	0
43	Cmolas	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
44	Dynów – gm. miejska	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
45	Dzikowiec	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
46	Jeżowe	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
47	Kańczuga	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0
48	Leżajsk – gm. miejska	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0
49	Lubaczów	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0

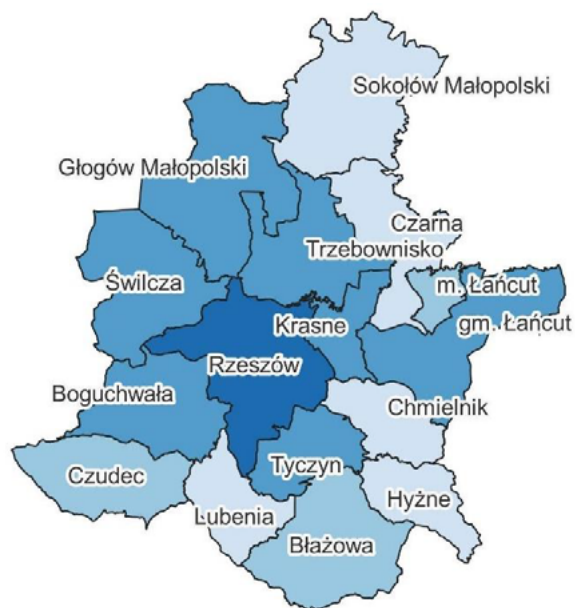
Tabela 101. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Rzeszowem (cd.)

Lp.	Gmina	Liczba spełnionych kryteriów powiązań funkcjonalnych	Odległość od rdzenia ¹³¹	Czas dojazdu do rdzenia samochodem ¹³²	Ciążenia grawitacyjne ¹³³	Dzienna liczba połączeń transportu zbiorowego ¹³⁴	Możliwość dojazdu do rdzenia miejską komunikacją publiczną ¹³⁵	Liczba osób dojeżdżających do pracy do rdzenia ¹³⁶	Liczba migracji na pobyt stały z gminy do rdzenia lub z rdzenia do gminy ¹³⁷	Liczba uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia ¹³⁸	Przynależność do MOF ¹³⁹
50	Majdan Królewski	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
51	Sanok	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0
52	Wiśniowa	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0

Źródło: Opracowanie własne.

Przeprowadzone analizy skłaniają do rozważenia możliwości poszerzenia Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego o gminę Sokołów Małopolski. Warto odnotować, że czynnikiem, który powinien dodatkowo przyczyniać się do wzmacniania powiązań funkcjonalnych pomiędzy gminą Sokołów Małopolski a Rzeszowem jest trwająca rozbudowa drogi ekspresowej S19 na odcinku od Sokołowa Małopolskiego do węzła Jasionka z podniesieniem standardu drogi do 2 pasów w jedną stronę, co powinno znacznie skrócić czas przejazdu do Rzeszowa.

Chociaż silne oddziaływania zidentyfikowano także w odniesieniu do gminy Ropczyce, to gminy tej jednak nie ujęto w obszarze najsilniejszego oddziaływania Rzeszowa ze względu na przyjęcie zasady ciągłości obszaru, ale także ze względu na silne powiązania tej gminy z Dębicą, co zostało poddane analizie w dalszej części niniejszego raportu.

Rysunek 5. Obszar najsilniejszego oddziaływania Rzeszowa

Źródło: Opracowanie własne (im ciemniejszy kolor, tym oddziaływanie silniejsze).

Przeprowadzone analizy zasadniczo potwierdzają aktualność dotychczasowej delimitacji Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego. Ze względu na obserwowane wzmacnianie powiązań funkcjonalnych warto rozważyć włączenie do Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego gminy Sokołów Małopolski.

Ponadto warto rozważyć możliwość rozszerzenia ROF o gminę Niebylec oraz Sędziszów Małopolski. Co prawda gmina Sędziszów Małopolski jest częścią powiatu ropczycko-sędziszowskiego, a gmina Ropczyce jest częścią dotychczas zdelimitowanego MOF Dębicy zwanego również Dębicko-Ropczyckim Obszarem Funkcjonalnym, to przeprowadzone analizy ciężeń grawitacyjnych oraz rzeczywistych jednoznacznie ukazują silne ciążenie gminy Sędziszów Małopolski do Rzeszowa przy braku powiązań funkcjonalnych z Dębicą.

4.3.3. Delimitacja MOF Przemyśla

Miejski Obszar Funkcjonalny Przemyśl obejmuje łącznie 6 jednostek samorządu terytorialnego: Przemyśl (miasto na prawach powiatu) i gminy wiejskie: gmina Przemyśl, gmina Orły, gmina Żurawica, gmina Medyka, gmina Krasieczyn.

Rysunek 6. MOF Przemyśla

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Zakresem analiz pod względem występowania funkcjonalnych powiązań z Przemyślem objęto 12 gmin. W wyniku przeprowadzonych analiz spełnienie wszystkich

postawionych kryteriów stwierdzono w odniesieniu do gminy wiejskiej Przemyśl, przy czym zauważenia wymaga, że z racji posiadania siedziby gminy wiejskiej w mieście rdzeniowym za automatycznie spełnione uznano kryteria dotyczące czasu dojazdu do rdzenia, odległości do rdzenia, ciężarów grawitacyjnych oraz dziennej liczby połączeń za pomocą transportu zbiorowego. W odniesieniu do gmin Żurawica oraz Krasieczyn spełnionych zostało po 8 kryteriów, przy czym w przypadku gminy Żurawica jest to spadek liczby spełnionych kryteriów względem wyników badania przeprowadzonego w 2019 r., a w przypadku gminy Krasieczyn jest to wzrost. W porównaniu do okresu sprzed 5 lat z obszaru gminy Żurawica nie ma już możliwości dotarcia do Przemyśla za pomocą miejskiej komunikacji publicznej. Z kolei w przypadku gminy Krasieczyn taka możliwość pojawiła się. W odniesieniu do gmin Medyka oraz Orły spełnionych zostało po 7 kryteriów, przy czym w przypadku gminy Medyka w porównaniu do wyników analiz przeprowadzonych w 2019 r. spadła liczba migracji na pobyt stały z 29 przeprowadzających się z Przemyśla do tej gminy wg stanu na 2018 r. do 23 wg stanu na 2023 r., co oznacza osiągnięcie wartości wskaźnika niższej o zaledwie 2 osoby w porównaniu do przyjętego kryterium.

Tabela 102. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Przemysłem

Lp.	Gmina	Liczba spełnionych kryteriów powiązań funkcjonalnych	Odległość od rdzenia ¹⁴⁰	Czas dojazdu do rdzenia samochodem ¹⁴¹	Ciążenia grawitacyjne ¹⁴²	Dzienna liczba połączeń transportu zbiorowego ¹⁴³	Możliwość dojazdu do rdzenia miejską komunikacją publiczną ¹⁴⁴	Liczba osób dojeżdżających do pracy do rdzenia ¹⁴⁵	Liczba migracji na pobyt stały z gminy do rdzenia lub z rdzenia do gminy ¹⁴⁶	Liczba uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia ¹⁴⁷	Przynależność do MOF ¹⁴⁸
1	Przemyśl – gm. wiejska	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	Żurawica	8	1	1	1	1	0	1	1	1	1
3	Krasiczyn	8	1	1	1	0	1	1	1	1	1
4	Medyka	7	1	1	1	1	0	1	0	1	1
5	Orły	7	1	1	1	1	0	1	0	1	1
6	Fredropol	5	1	1	1	0	0	1	0	1	0
7	Radymno – gm. wiejska	5	1	1	0	1	0	1	0	1	0
8	Krzywcza	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
9	Stubno	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
10	Bircza	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0
11	Dubiecko	2	0	0	0	0	0	1	0	1	0
12	Jarosław – gm. miejska	2	0	0	0	1	0	1	0	0	0

Źródło: Opracowanie własne.

Zauważalne jest zatem, że najsilniejsze powiązania funkcjonalne występują pomiędzy

Przemysłem a gminami tworzącymi dotychczas zdelimitowany obszar funkcjonalny.

¹⁴⁰ Do 30 km na podstawie pomiaru dokonano za pomocą aplikacji Mapy Google.

¹⁴¹ Do 30 minut w porze nocnej na podstawie dokonano za pomocą aplikacji Mapy Google.

¹⁴² Powyżej 2 mln jednostek (mieszk./km²).

¹⁴³ Powyżej 50 połączeń w dni powszednie na podstawie danych zawartych w aplikacji e-podroznik.pl.

¹⁴⁴ Do co najmniej jednej miejscowości w gminie na podstawie rozkładów jazdy miejskich przedsiębiorstw komunikacyjnych.

¹⁴⁵ Co najmniej 200 osób na podstawie danych GUS zawartych w „Macierz przepływów ludności związanych z zatrudnieniem – NSP 2021”.

¹⁴⁶ Co najmniej 25 w jednym kierunku na podstawie danych GUS zawartych w macierzy: „Migracje wewnętrzne ludności na pobyt stały według gminy poprzedniego i obecnego miejsca zamieszkania”.

¹⁴⁷ Co najmniej 25 uczniów szkół ponadpodstawowych na podstawie danych GUS zawartych w „Macierzy przepływów związanych z edukacją szkolną 2022-2023”.

¹⁴⁸ Na podstawie zapisów „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Rysunek 7. Obszar najsilniejszego oddziaływania Przemyśla

Źródło: Opracowanie własne (im ciemniejszy kolor, tym oddziaływanie silniejsze).

Przeprowadzone analizy potwierdzają aktualność dotychczasowej delimitacji Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Przemyśla.

4.3.4. Delimitacja MOF Krosna

Miejski Obszar Funkcjonalny Krosno obejmuje 7 jednostek samorządu terytorialnego: Krosno (miasto na prawach powiatu), gmina miejsko-wiejska Jedlicze, gminy wiejskie: gmina Chorkówka, gmina Korczyna, gmina Krościenko Wyżne, gmina Miejsce Piastowe, gmina Wojaszówka.

Zakresem analiz pod względem występowania funkcjonalnych powiązań z Krosnem objęto 21 gmin. W wyniku przeprowadzonych analiz spełnienie wszystkich postawionych kryteriów stwierdzono w odniesieniu do gminy Miejsce Piastowe.

Rysunek 8. MOF Krosna

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Spełnienie 8 kryteriów wystąpiło w odniesieniu do gmin: Chorkówka, Jedlicze oraz Wojaszówka. W porównaniu do wyników uzyskanych w 2019 r. w przypadku gminy Chorkówka zwiększyła się liczba spełnionych kryteriów funkcjonalnego powiązania z Krosnem ze względu na wzrost liczby migracji na pobyt stały z rdzenia do gminy z 11 osób wg stanu na 2018 r. do 45 osób wg stanu na 2023 r. Po 7 kryteriów spełnionych zostało w odniesieniu do gmin Korczyna oraz Krościenko Wyżne. W przypadku gminy Korczyna w porównaniu do wyników analiz przeprowadzonych w 2019 r. zmniejszyła się liczba migracji na pobyt stały z gminy do rdzenia z 31 osób wg stanu na 2018 r. do 23 osób wg stanu na 2023 r.

Tabela 103. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Krosnem

Lp.	Gmina	Liczba spełnionych kryteriów powiązań funkcjonalnych	Odległość od rdzenia ¹⁴⁹	Czas dojazdu do rdzenia samochodem ¹⁵⁰	Ciążenia grawitacyjne ¹⁵¹	Dzienna liczba połączeń transportu zbiorowego ¹⁵²	Możliwość dojazdu do rdzenia miejską komunikacją publiczną ¹⁵³	Liczba osób dojeżdżających do pracy do rdzenia ¹⁵⁴	Liczba migracji na pobyt stały z gminy do rdzenia lub z rdzenia do gminy ¹⁵⁵	Liczba uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia ¹⁵⁶	Przynależność do MOF ¹⁵⁷
1	Miejsce Piastowe	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	Chorkówka	8	1	1	1	0	1	1	1	1	1
3	Jedlicze	8	1	1	1	0	1	1	1	1	1
4	Wojaszówka	8	1	1	1	0	1	1	1	1	1
5	Korczyna	7	1	1	1	0	1	1	0	1	1
6	Krościenko Wyżne	7	1	1	1	0	1	1	0	1	1
7	Dukla	5	1	1	1	0	0	1	0	1	0
8	Haczów	5	1	1	1	0	0	1	0	1	0
9	Iwonicz-Zdrój	5	1	1	1	0	0	1	0	1	0
10	Jasło – gm. miejska	5	1	1	1	0	0	1	0	1	0
11	Rymanów	5	1	1	1	0	0	1	0	1	0
12	Brzozów	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
13	Frysztak	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
14	Jasło – gm. wiejska	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
15	Tarnowiec	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
16	Zarszyn	4	1	1	1	0	0	0	0	1	0
17	Besko	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0
18	Jasienica Rosielna	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0
19	Nowy Żmigród	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0
20	Wiśniowa	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0
21	Jaślicka	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0

Źródło: Opracowanie własne.

¹⁴⁹ Do 30 km na podstawie pomiaru dokonanego za pomocą aplikacji Mapy Google.¹⁵⁰ Do 30 minut w porze nocnej na podstawie dokonanego za pomocą aplikacji Mapy Google.¹⁵¹ Powyżej 2 mln jednostek (mieszk./km²).¹⁵² Powyżej 50 połączeń w dni powszednie na podstawie danych zawartych w aplikacji e-podroznik.pl.¹⁵³ Do co najmniej jednej miejscowości w gminie na podstawie rozkładów jazdy miejskich przedsiębiorstw komunikacyjnych.¹⁵⁴ Co najmniej 200 osób na podstawie danych GUS zawartych w „Macierz przepływów ludności związanych z zatrudnieniem – NSP 2021”.¹⁵⁵ Co najmniej 25 w jednym kierunku na podstawie danych GUS zawartych w macierzy: „Migracje wewnętrzne ludności na pobyt stały według gminy poprzedniego i obecnego miejsca zamieszkania”.¹⁵⁶ Co najmniej 25 uczniów szkół ponadpodstawowych na podstawie danych GUS zawartych w „Macierzy przepływów związanych z edukacją szkolną 2022-2023”.¹⁵⁷ Na podstawie zapisów „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Na podstawie przeprowadzonych analiz wielokryterialnych można stwierdzić, że najsilniej powiązane funkcjonalnie z Krosnem są gminy tworzące dotychczas zdelimitowany miejski obszar funkcjonalny.

Rysunek 9. Obszar najsilniejszego oddziaływania Krosna

Źródło: Opracowanie własne (im ciemniejszy kolor, tym oddziaływanie silniejsze).

Przeprowadzone analizy potwierdzają aktualność dotychczasowej delimitacji Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Krosna.

4.3.5. Delimitacja MOF Mielca

Miejski Obszar Funkcjonalny Mielec obejmuje 4 jednostki samorządu terytorialnego: miasto Mielec, gmina miejsko-wiejska Przecław i gminy wiejskie: gmina Mielec, gmina Tuszów Narodowy.

Zakresem analiz pod względem występowania funkcjonalnych powiązań z Mielcem

objęto 21 gmin, w tym gminę Połaniec z województwa świętokrzyskiego oraz gminę Szczucin z województwa małopolskiego (co w przypadku obu tych gmin spoza województwa podkarpackiego było spowodowane spełnieniem kryteriów liczby osób dojeżdżających do pracy do rdzenia oraz liczby uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia). W wyniku przeprowadzonych analiz spełnienie wszystkich postawionych kryteriów stwierdzono w odniesieniu do gminy wiejskiej Mielec. W odniesieniu do gminy Przecław stwierdzono spełnienie 8 kryteriów. W odniesieniu do gminy Tuszów Narodowy spełnionych zostało 7 kryteriów, czyli o jedno mniej w porównaniu do analiz przeprowadzonych w 2019 r., co jest spowodowane brakiem możliwości dojazdu z obszaru gminy do miasta rdzeniowego za pomocą miejskiej komunikacji publicznej.

Rysunek 10. MOF Mielca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Tabela 104. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Mielcem

Lp.	Gmina	Liczba spełnionych kryteriów powiązań funkcjonalnych	Odległość od rdzenia ¹⁵⁸	Czas dojazdu do rdzenia samochodem ¹⁵⁹	Ciążenia grawitacyjne ¹⁶⁰	Dzienna liczba połączeń transportu zbiorowego ¹⁶¹	Możliwość dojazdu do rdzenia miejską komunikacją publiczną ¹⁶²	Liczba osób dojeżdżających do pracy do rdzenia ¹⁶³	Liczba migracji na pobyt stały z gminy do rdzenia lub z rdzenia do gminy ¹⁶⁴	Liczba uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia ¹⁶⁵	Przynależność do MOF ¹⁶⁶
1	Mielec – gm. wiejska	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	Przeclaw	8	1	1	1	0	1	1	1	1	1
3	Tuszów Narodowy	7	1	1	1	0	0	1	1	1	1
4	Czermin	5	1	1	1	0	0	1	0	1	0
5	Radomyśl Wielki	5	1	1	1	0	0	1	0	1	0
6	Wadowice Górne	5	1	1	1	0	0	1	0	1	0
7	Baranów Sandomierski	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
8	Borowa	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
9	Cmolas	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
10	Gawłuszowice	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
11	Niwiska	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
12	Padew Narodowa	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
13	Połaniec	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
14	Szczucin	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0

Źródło: Opracowanie własne.

Wyniki przeprowadzonych analiz potwierdzają występowanie najsilniejszych powiązań funkcjonalnych pomiędzy Mielcem oraz

gminami dotychczas tworzącymi Miejski Obszar Funkcjonalny Mielca.

¹⁵⁸ Do 30 km na podstawie pomiaru dokonano za pomocą aplikacji Mapy Google.

¹⁵⁹ Do 30 minut w porze nocnej na podstawie dokonano za pomocą aplikacji Mapy Google.

¹⁶⁰ Powyżej 2 mln jednostek (mieszk./km²).

¹⁶¹ Powyżej 50 połączeń w dni powszednie na podstawie danych zawartych w aplikacji e-podroznik.pl.

¹⁶² Do co najmniej jednej miejscowości w gminie na podstawie rozkładów jazdy miejskich przedsiębiorstw komunikacyjnych.

¹⁶³ Co najmniej 200 osób na podstawie danych GUS zawartych w „Macierz przepływów ludności związanych z zatrudnieniem – NSP 2021”.

¹⁶⁴ Co najmniej 25 w jednym kierunku na podstawie danych GUS zawartych w macierzy: „Migracje wewnętrzne ludności na pobyt stały według gminy poprzedniego i obecnego miejsca zamieszkania”.

¹⁶⁵ Co najmniej 25 uczniów szkół ponadpodstawowych na podstawie danych GUS zawartych w „Macierzy przepływów związanych z edukacją szkolną 2022-2023”.

¹⁶⁶ Na podstawie zapisów „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Rysunek 11. Obszar najsilniejszego oddziaływania Mielca

Źródło: Opracowanie własne (im ciemniejszy kolor, tym oddziaływanie silniejsze).

Przeprowadzone analizy potwierdzają aktualność dotychczasowej delimitacji Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Mielca.

4.3.6. Delimitacja MOF Stalowej Woli

Miejski Obszar Funkcjonalny Stalowa Wola obejmuje łącznie 4 jednostki samorządu terytorialnego. Są to: miasto Stalowa Wola, gmina miejsko-wiejska Nisko oraz gminy wiejskie: gmina Pysznica, gmina Zaleszany.

Rysunek 12. MOF Stalowej Woli

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Zakresem analiz pod względem występowania funkcjonalnych powiązań ze Stalową Wolą objęto 14 gmin, w tym gminę Trzydnik Duży z województwa lubelskiego (ze względu na spełnienie kryterium liczby uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia). W wyniku przeprowadzonych analiz spełnienie wszystkich postawionych kryteriów stwierdzono w odniesieniu do gminy Nisko, a po 8 kryteriów zostało spełnionych w odniesieniu do gminy Pysznica oraz Zaleszany.

Tabela 105. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania ze Stalową Wolą

Lp.	Gmina	Liczba spełnionych kryteriów powiązań funkcjonalnych	Odległość od rdzenia ¹⁶⁷	Czas dojazdu do rdzenia samochodem ¹⁶⁸	Ciążenia grawitacyjne ¹⁶⁹	Dzienna liczba połączeń transportu zbiorowego ¹⁷⁰	Możliwość dojazdu do rdzenia miejską komunikacją publiczną ¹⁷¹	Liczba osób dojeżdżających do pracy do rdzenia ¹⁷²	Liczba migracji na pobyt stały z gminy do rdzenia lub z rdzenia do gminy ¹⁷³	Liczba uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia ¹⁷⁴	Przynależność do MOF ¹⁷⁵
1	Nisko	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	Pysznica	8	1	1	1	0	1	1	1	1	1
3	Zaleszany	8	1	1	1	0	1	1	1	1	1
4	Gorzyce	5	1	1	1	0	0	1	0	1	0
5	Grębów	5	1	1	1	0	0	1	0	1	0
6	Radomyśl nad Sanem	5	1	1	0	0	0	1	1	1	0
7	Bojanów	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
8	Jarocin	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
9	Jeżowe	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
10	Rudnik nad Sanem	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
11	Tarnobrzeg	4	1	1	1	0	0	1	0	0	0
12	Ulanów	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
13	Zaklików	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
14	Trzydnik Duży	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0

Źródło: Opracowanie własne.

Można zatem stwierdzić, że w porównaniu do wyników analiz przeprowadzonych w 2019 r. nie wystąpiły zmiany w zakresie

spełnienia kryteriów powiązań funkcjonalnych ze Stalową Wolą.

¹⁶⁷ Do 30 km na podstawie pomiaru dokonanego za pomocą aplikacji Mapy Google.

¹⁶⁸ Do 30 minut w porze nocnej na podstawie dokonanego za pomocą aplikacji Mapy Google.

¹⁶⁹ Powyżej 2 mln jednostek (mieszk./km²).

¹⁷⁰ Powyżej 50 połączeń w dni powszednie na podstawie danych zawartych w aplikacji e-podroznik.pl.

¹⁷¹ Do co najmniej jednej miejscowości w gminie na podstawie rozkładów jazdy miejskich przedsiębiorstw komunikacyjnych.

¹⁷² Co najmniej 200 osób na podstawie danych GUS zawartych w „Macierz przepływów ludności związanych z zatrudnieniem – NSP 2021”.

¹⁷³ Co najmniej 25 w jednym kierunku na podstawie danych GUS zawartych w macierzy: „Migracje wewnętrzne ludności na pobyt stały według gminy poprzedniego i obecnego miejsca zamieszkania”.

¹⁷⁴ Co najmniej 25 uczniów szkół ponadpodstawowych na podstawie danych GUS zawartych w „Macierzy przepływów związanych z edukacją szkolną 2022-2023”.

¹⁷⁵ Na podstawie zapisów „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Rysunek 13. Obszar najsilniejszego oddziaływania Stalowej Woli

Źródło: Opracowanie własne (im ciemniejszy kolor, tym oddziaływanie silniejsze).

Przeprowadzone analizy potwierdzają aktualność dotychczasowej delimitacji Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Stalowej Woli.

4.3.7. Delimitacja MOF Tarnobrzega

Miejski Obszar Funkcjonalny Tarnobrzeg obejmuje łącznie 5 jednostek samorządu terytorialnego. Są to: Tarnobrzeg (miasto na prawach powiatu) i gminy miejsko-wiejskie: gmina Baranów Sandomierski, gmina Nowa Dęba oraz gminy wiejskie: gmina Gorzyce, gmina Grębów.

Zakresem analiz pod względem występowania funkcjonalnych powiązań z Tarnobrzegiem objęto 12 gmin, w tym 6 gmin z województwa świętokrzyskiego: Klimontów, Koprzywnica, Łoniów, Osiek, Samborzec oraz Sandomierz (ze względu na spełnienie kryterium liczby uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia). W odniesieniu do żadnej z objętych analizą gmin nie stwierdzono spełnienia wszystkich kryteriów powiązań funkcjonalnych z Tarnobrzegiem, co jest konsekwencją braku możliwości dojazdu za pomocą miejskiego transportu publicznego do Tarnobrzega z obszaru którejkolwiek z okolicznych gmin, ponieważ miasto Tarnobrzeg nie posiada spółki celowej odpowiedzialnej za organizację transportu zbiorowego.

Rysunek 14. MOF Tarnobrzega

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Nie stwierdzono także występowania gminy, z której siedziby byłaby zapewniona możliwość dojazdu do Tarnobrzega za pomocą ponad 50 połączeń dziennie. Wartość najbardziej zbliżoną do progu oznaczającego spełnienie postawionego kryterium osiągnięto w odniesieniu do Sandomierza położonego w województwie świętokrzyskim, z którego do Tarnobrzega można dojechać za pomocą 49 połączeń w dni powszednie. Warto zauważyć, że w ramach analiz przeprowadzonych w 2019 r. odnotowano występowanie 54 bezpośrednich połączeń w ciągu dnia do Tarnobrzega z Nowej Dęby, podczas gdy w wyniku pomiaru przeprowadzonego w 2024 r. stwierdzono ich 31, co w konsekwencji skutkuje nieosiągnięciem zakładanego progu spełnienia 7 kryteriów. Zmniejszenie liczby spełnionych kryteriów z 7 do 6 wystąpiło także w odniesieniu do gminy Grębów ze względu na nieosiągnięcie zakładanej wartości wskaźnika ciężarów grawitacyjnych powyżej 2 mln jednostek (mieszk.²/km²). Wyniosła ona 1,93, co jest przede wszystkim konsekwencją spadku liczby ludności Tarnobrzega z 47 047 osób wg stanu na 2018 r. do 43 712 osób wg stanu na 2023 r. Z drugiej strony z 6 do 7 wzrosła liczba kryteriów spełnionych w odniesieniu do gminy Baranów Sandomierski, co jest konsekwencją wzrostu liczby migracji na pobyt stały z rdzenia do gminy z 24 osób wg stanu na 2018 r. do 33 osób wg stanu na 2023 r.

Tabela 106. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Tarnobrzegiem

Lp.	Gmina	Liczba spełnionych kryteriów powiązań funkcjonalnych	Odległość od rdzenia ¹⁷⁶	Czas dojazdu do rdzenia samochodem ¹⁷⁷	Ciążenia grawitacyjne ¹⁷⁸	Dzienna liczba połączeń transportu zbiorowego ¹⁷⁹	Możliwość dojazdu do rdzenia miejską komunikacją publiczną ¹⁸⁰	Liczba osób dojeżdżających do pracy do rdzenia ¹⁸¹	Liczba migracji na pobyt stały z gminy do rdzenia lub z rdzenia do gminy ¹⁸²	Liczba uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia ¹⁸³	Przynależność do MOF ¹⁸⁴
1	Baranów Sandomierski	7	1	1	1	0	0	1	1	1	1
2	Grębów	6	1	1	0	0	0	1	1	1	1
3	Nowa Dęba	6	1	1	1	0	0	1	0	1	1
4	Sandomierz	6	1	1	1	0	0	1	1	1	0
5	Gorzyce	5	1	1	0	0	0	1	0	1	1
6	Łonów	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
7	Koprzywnica	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0
8	Majdan Królewski	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0
9	Osiek	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0
10	Padew Narodowa	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0
11	Samborzec	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0
12	Klimontów	2	0	1	0	0	0	0	0	1	0

Źródło: Opracowanie własne.

Przeprowadzone analizy jeszcze wyraźniej niż w 2019 r. ukazały słabość powiązań funkcjonalnych pomiędzy Tarnobrzegiem a okolicznymi gminami, co jest przede wszystkim konsekwencją słabej dostępności komunikacyjnej Tarnobrzega z sąsiednich gmin za pomocą transportu zbiorowego oraz braku zapewnienia możliwości

dotarcia do Tarnobrzega z obszaru sąsiednich gmin za pomocą miejskiej komunikacji publicznej. Zauważalne jest zarazem, że w przypadku gminy Grębów wartość wskaźnika ciążenia grawitacyjnych tylko nieznacznie spadła poniżej zakładanego progu wymaganego do spełnienia kryterium.

¹⁷⁶ Do 30 km na podstawie pomiaru dokonano za pomocą aplikacji Mapy Google.

¹⁷⁷ Do 30 minut w porze nocnej na podstawie dokonano za pomocą aplikacji Mapy Google.

¹⁷⁸ Powyżej 2 mln jednostek (mieszk./km²).

¹⁷⁹ Powyżej 50 połączeń w dni powszednie na podstawie danych zawartych w aplikacji e-podroznik.pl.

¹⁸⁰ Do co najmniej jednej miejscowości w gminie na podstawie rozkładów jazdy miejskich przedsiębiorstw komunikacyjnych.

¹⁸¹ Co najmniej 200 osób na podstawie danych GUS zawartych w „Macierz przepływów ludności związanych z zatrudnieniem – NSP 2021”.

¹⁸² Co najmniej 25 w jednym kierunku na podstawie danych GUS zawartych w macierzy: „Migracje wewnętrzne ludności na pobyt stały według gminy poprzedniego i obecnego miejsca zamieszkania”.

¹⁸³ Co najmniej 25 uczniów szkół ponadpodstawowych na podstawie danych GUS zawartych w „Macierzy przepływów związanych z edukacją szkolną 2022-2023”.

¹⁸⁴ Na podstawie zapisów „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Zauważalne jest zarazem spełnienie aż 6 kryteriów powiązań funkcjonalnych z Sandomierzem i to przy braku spełnienia kryterium dotychczasowej przynależności do MOF. Warto zauważyć, że zabrakło zaledwie 2 połączeń, by spełnione zostało kryterium dziennej liczby połączeń za pomocą transportu zbiorowego. Może to stanowić mocną przesłankę do tego, by w sytuacji występowania względnie słabych powiązań w obrębie dotychczas zdelimitowanego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tarnobrzega dążyć do wzmacniania współpracy w ramach inicjatywy Czwórmieścia jako wielobiegunowego miejskiego obszaru funkcjonalnego, z jednoczesnym poszerzeniem formuły współpracy w ramach inicjatywy Czwórmieścia, by obejmowała ona również obszary funkcjonalne tych miast. Umożliwiłoby to wykreowanie charakteryzującego się ciągłością przestrzenną obszaru, stanowiąc podstawę do opracowania i wdrożenia strategii ponadlokalnej, a nawet ponadregionalnej.

Rysunek 15. Obszar najsilniejszego oddziaływania Tarnobrzega

Źródło: Opracowanie własne (im ciemniejszy kolor, tym oddziaływanie silniejsze).

Mimo stwierdzonych relatywnie słabych powiązań w obrębie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tarnobrzega, mając na uwadze dotychczasową współpracę MOF za zasadne można uznać pozostawienie MOF Tarnobrzega w dotychczas zdelimitowanym obszarze.

Zauważenia zarazem wymaga, że Tarnobrzeg jest jedynym miastem w województwie podkarpackim zidentyfikowanym jako biegun wzrostu, do którego nie można dojechać za pomocą miejskiego transportu publicznego z obszaru choćby jednej gminy. Dlatego realizacja wspólnego przedsięwzięcia mającego na celu zapewnienie możliwości dojazdu za pomocą miejskiej komunikacji publicznej do Tarnobrzega z gmin tworzących MOF stanowiłoby ważny element wzmacniający powiązania funkcjonalne.

Stwierdzone relatywnie silne powiązania funkcjonalne z Sandomierzem stanowią przesłankę do dalszego wzmacniania inicjatywy Czwórmieścia jako wielobiegunowego miejskiego obszaru funkcjonalnego.

4.3.8. Delimitacja MOF Dębicy

Dębicko-Ropczycki Obszar Funkcjonalny łącznie obejmuje 4 jednostki samorządu terytorialnego. Są to: miasto Dębica, gmina miejsko-wiejska Ropczyce i gminy wiejskie: gmina Dębica, gmina Żyraków.

Rysunek 16. Dębicko-Ropczycki Obszar Funkcjonalny

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Zakresem analiz pod względem występowania funkcjonalnych powiązań z Dębicą objęto 8 gmin. Spełnienie wszystkich wyróżnionych kryteriów stwierdzono w odniesieniu do gminy wiejskiej Dębica, przy czym z racji posiadania siedziby na terenie miasta rdzeniowego kilka kryteriów (odległość od rdzenia, czas dojazdu do rdzenia samochodem, ciążenia grawitacyjne oraz dzienna liczba połączeń transportu zbiorowego) uznano za spełnione automatycznie. Spełnienie 8 kryteriów stwierdzono w odniesieniu do gminy Żyraków.

W porównaniu do wyników analiz przeprowadzonych w 2019 r. pojawiła się możliwość dotarcia do Dębicy z obszaru tej gminy za pomocą miejskiej komunikacji publicznej. W odniesieniu do gminy Czarna, Pilzno oraz Ropczyce stwierdzono spełnienie 7 kryteriów. W tym kontekście na szczególną uwagę zasługuje gmina Czarna, w przypadku której podobnie jak w wyniku analiz przeprowadzonych w 2019 r. stwierdzono występowanie silnych powiązań funkcjonalnych mimo braku przynależności do MOF. Jeszcze bardziej interesująca sytuacja wystąpiła w odniesieniu do gminy Pilzno również nie będącej częścią dotychczas zdelimitowanego MOF Dębicy. W porównaniu do analiz przeprowadzonych w 2019 r. również pojawiła się możliwość dojazdu z obszaru tej gminy do Dębicy za pomocą miejskiej komunikacji publicznej. Ponadto odnotowano wzrost liczby migracji na pobyt stały z gminy do rdzenia z 18 osób wg stanu na 2018 r. do 32 osób wg stanu na 2023 r.

Za mocny wyznacznik występujących rzeczywistych powiązań funkcjonalnych Dębicy z okolicznymi gminami można uznać zapewnienie możliwości dojazdu za pomocą miejskiej komunikacji publicznej z miejscowości znajdujących się na obszarze gminy wiejskiej Dębica oraz gminy Żyraków, ale także gminy Czarna oraz Pilzno nie będących częścią dotychczas zdelimitowanego MOF. Przeprowadzone analizy pozwalają zatem stwierdzić, że obszar silnych powiązań funkcjonalnych Dębicy jest większy w porównaniu do obszaru dotychczas zdelimitowanego, co skłania do rozważenia możliwości poszerzenia Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Dębicy o gminę Czarna oraz o gminę Pilzno.

Tabela 107. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Dębicą

Lp.	Gmina	Liczba spełnionych kryteriów powiązań funkcjonalnych	Odległość od rdzenia ¹⁸⁵	Czas dojazdu do rdzenia samochodem ¹⁸⁶	Ciążenia grawitacyjne ¹⁸⁷	Dzienna liczba połączeń transportu zbiorowego ¹⁸⁸	Możliwość dojazdu do rdzenia miejską komunikacją publiczną ¹⁸⁹	Liczba osób dojeżdżających do pracy do rdzenia ¹⁹⁰	Liczba migracji na pobyt stały z gminy do rdzenia lub z rdzenia do gminy ¹⁹¹	Liczba uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia ¹⁹²	Przynależność do MOF ¹⁹³
1	Dębica – gm. wiejska	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	Żyraków	8	1	1	1	0	1	1	1	1	1
3	Czarna	7	1	1	1	0	1	1	1	1	0
4	Pilzno	7	1	1	1	0	1	1	1	1	0
5	Ropczyce	7	1	1	1	1	0	1	0	1	1
6	Brzostek	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
7	Jodłowa	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
8	Ostrów	3	1	1	0	0	0	1	0	0	0

Źródło: Opracowanie własne.

Rysunek 17. Obszar najsilniejszego oddziaływania Dębicy

Ze względu na obserwowane wzmocnienie powiązań funkcjonalnych warto rozważyć włączenie do Miejskiego Obszaru Funkcyjnego Dębicy gminę Czarna oraz gminę Pilzno.

Źródło: Opracowanie własne (im ciemniejszy kolor, tym oddziaływanie silniejsze).

¹⁸⁵ Do 30 km na podstawie pomiaru dokonano za pomocą aplikacji Mapy Google.

¹⁸⁶ Do 30 minut w porze nocnej na podstawie dokonano za pomocą aplikacji Mapy Google.

¹⁸⁷ Powyżej 2 mln jednostek (mieszk./km²).

¹⁸⁸ Powyżej 50 połączeń w dni powszednie na podstawie danych zawartych w aplikacji e-podroznik.pl.

¹⁸⁹ Do co najmniej jednej miejscowości w gminie na podstawie rozkładów jazdy miejskich przedsiębiorstw komunikacyjnych.

¹⁹⁰ Co najmniej 200 osób na podstawie danych GUS zawartych w „Macierz przepływów ludności związanych z zatrudnieniem – NSP 2021”.

¹⁹¹ Co najmniej 25 w jednym kierunku na podstawie danych GUS zawartych w macierzy: „Migracje wewnętrzne ludności na pobyt stały według gminy poprzedniego i obecnego miejsca zamieszkania”.

¹⁹² Co najmniej 25 uczniów szkół ponadpodstawowych na podstawie danych GUS zawartych w „Macierzy przepływów związanych z edukacją szkolną 2022-2023”.

¹⁹³ Na podstawie zapisów „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

4.3.9. Delimitacja MOF Jarosławia

Miejski Obszar Funkcjonalny Jarosław-Przeworsk łącznie tworzy 5 jednostek samorządu terytorialnego. Są to: miasto Jarosław, miasto Przeworsk oraz gminy wiejskie: gmina Jarosław, gmina Przeworsk, gmina Pawłosiów.

W kontekście przynależności do MOF konieczne jest poświęcenie odrębnej uwagi gminie wiejskiej Jarosław. Z jednej strony została ona wykazana w „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030” jako przynależąca do MOF. Włączenie gminy wiejskiej Jarosław do MOF było także rekomendowane na podstawie wyników analiz przeprowadzonych w 2019 r. wskazujących na występowanie bardzo silnych powiązań funkcjonalnych z miastem rdzeniowym. Z drugiej strony gmina wiejska Jarosław nie jest członkiem Stowarzyszenia Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Jarosław-Przeworsk.

Rysunek 18. MOF Jarosław-Przeworsk

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Zakresem analiz pod względem występowania funkcjonalnych powiązań z Jarosławem objęto 21 gmin. Spełnienie wszystkich wyróżnionych kryteriów stwierdzono w odniesieniu do gminy wiejskiej Jarosław przy założeniu, że opierając się na zapisach „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”, przynależy ona do MOF Jarosław-Przeworsk. Podobnie jak w przypadku innych miast rdzeniowych będących zarazem siedzibą gminy wiejskiej cztery spośród wyróżnionych kryteriów (odległość od rdzenia, czas dojazdu do rdzenia samochodem, ciążenia grawitacyjne oraz dzienna liczba połączeń transportu zbiorowego) uznano za spełnione w sposób automatyczny. W odniesieniu do gminy Pawłosiów spełnionych zostało 8 kryteriów, a w przypadku obu gmin posiadających swoją siedzibę w Przeworsku (tj. miejskiej i wiejskiej) stwierdzono spełnienie 7 postawionych kryteriów.

Gmina wiejska Jarosław jest jedynym przypadkiem w województwie długotrwałego występowania bardzo silnych powiązań funkcjonalnych przy braku formalnej przynależności do MOF. Warto zarazem zauważyć występowanie dość silnych powiązań funkcjonalnych z gminami Wiązownica oraz Roźwienica, w przypadku których spełnionych zostało po 6 kryteriów mimo braku dotychczasowej przynależności do MOF.

Tabela 108. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Jarosławiem

Lp.	Gmina	Liczba spełnionych kryteriów powiązań funkcjonalnych	Odległość od rdzenia ¹⁹⁴	Czas dojazdu do rdzenia samochodem ¹⁹⁵	Ciążenia grawitacyjne ¹⁹⁶	Dzienna liczba połączeń transportu zbiorowego ¹⁹⁷	Możliwość dojazdu do rdzenia miejską komunikacją publiczną ¹⁹⁸	Liczba osób dojeżdżających do pracy do rdzenia ¹⁹⁹	Liczba migracji na pobyt stały z gminy do rdzenia lub z rdzenia do gminy ²⁰⁰	Liczba uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia ²⁰¹	Przynależność do MOF ²⁰²
1	Jarosław – gm. wiejska	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	Pawłosiów	8	1	1	1	0	1	1	1	1	1
3	Przeworsk – gm. miejska	7	1	1	1	1	0	1	0	1	1
4	Przeworsk – gm. wiejska	7	1	1	1	1	0	1	0	1	1
5	Roźwienica	6	1	1	1	1	0	1	0	1	0
6	Wiązownica	6	1	1	1	0	0	1	1	1	0
7	Chłopice	5	1	1	1	0	0	1	0	1	0
8	Radymno – gm. miejska	5	1	1	0	1	0	1	0	1	0
9	Radymno – gm. wiejska	5	1	1	0	1	0	1	0	1	0
10	Laszki	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
11	Pruchnik	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
12	Rokietnica	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
13	Tryńcza	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
14	Zarzecze	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
15	Żurawica	4	1	1	0	1	0	0	0	1	0
16	Kańczuga	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0
17	Orły	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0
18	Sieniawa	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0
19	Stubno	2	1	0	0	0	0	0	0	1	0
20	Adamówka	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
21	Oleszyce	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0

Źródło: Opracowanie własne.

¹⁹⁴ Do 30 km na podstawie pomiaru dokonano za pomocą aplikacji Mapy Google.

¹⁹⁵ Do 30 minut w porze nocnej na podstawie dokonano za pomocą aplikacji Mapy Google.

¹⁹⁶ Powyżej 2 mln jednostek (mieszk./km²).

¹⁹⁷ Powyżej 50 połączeń w dni powszednie na podstawie danych zawartych w aplikacji e-podroznik.pl.

¹⁹⁸ Do co najmniej jednej miejscowości w gminie na podstawie rozkładów jazdy miejskich przedsiębiorstw komunikacyjnych.

¹⁹⁹ Co najmniej 200 osób na podstawie danych GUS zawartych w „Macierz przepływów ludności związanych z zatrudnieniem – NSP 2021”.

²⁰⁰ Co najmniej 25 w jednym kierunku na podstawie danych GUS zawartych w macierzy: „Migracje wewnętrzne ludności na pobyt stały według gminy poprzedniego i obecnego miejsca zamieszkania”.

²⁰¹ Co najmniej 25 uczniów szkół ponadpodstawowych na podstawie danych GUS zawartych w „Macierzy przepływów związanych z edukacją szkolną 2022-2023”.

²⁰² Na podstawie zapisów „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Rysunek 19. Obszar najsilniejszego oddziaływania Jarosławia

Źródło: Opracowanie własne (im ciemniejszy kolor, tym oddziaływanie silniejsze).

Ze względu na występowanie silnych powiązań funkcjonalnych pomiędzy Jarosławiem a gminą wiejską Jarosław zasadne jest poszerzenie zakresu porozumienia międzygminnego w ramach MOF o tę gminę, a także włączenie jej do grona członków Stowarzyszenia Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Jarosław-Przeworsk.

Ponadto warto rozważyć możliwość rozszerzenia MOF Jarosławia o gminy Roźwienica oraz Wiązownica.

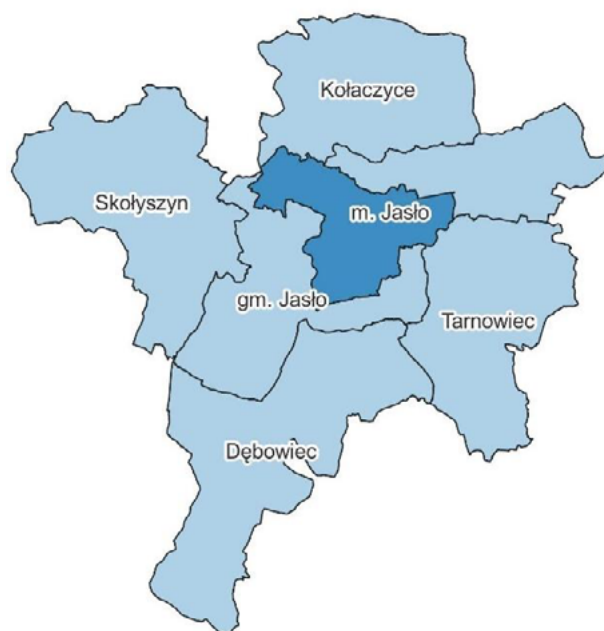
4.3.10. Delimitacja MOF Jasła

Miejski Obszar Funkcjonalny Jasło obejmuje łącznie 6 jednostek samorządu terytorialnego. Są to: miasto Jasło, gmina miejsko-wiejska Kołaczyce oraz gminy wiejskie: gmina Jasło, gmina Skołyszyn, gmina Tarnowiec, gmina Dębowiec.

Wyniki analiz przeprowadzonych w ramach ekspertyzy pt. „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim” wskazywały na zasadność zdelimitowania Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Jasła z rekomendacją rozważenia dwóch wariantów. W pierwszym z tych wariantów zarekomendowano zdelimitowanie MOF Jasła w zakresie obejmującym gminę wiejską Jasło oraz gminę Dębowiec. W drugim wariantcie

uwzględniającym brak możliwości spełnienia dotychczasowej przynależności do MOF uznano za wystarczające spełnienie 6, a nie 7 kryteriów powiązań funkcjonalnych, w wyniku czego zarekomendowano zdelimitowanie MOF Jasła w zakresie obejmującym gminę wiejską Jasło oraz gminy Dębowiec, Kołaczyce, Skołyszyn oraz Tarnowiec. Taką również delimitację MOF Jasła przyjęto w „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Rysunek 20. MOF Jasła

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Zakresem analiz pod względem występowania funkcjonalnych powiązań z Jasłem objęto 11 gmin. Spełnienie wszystkich wyróżnionych kryteriów stwierdzono w odniesieniu do gminy wiejskiej Jasło przy założeniu automatycznego spełnienia 4 kryteriów (odległość od rdzenia, czas dojazdu do rdzenia samochodem, ciążenia grawitacyjne oraz dzienna liczba połączeń transportu zbiorowego) ze względu na siedzibę tej gminy znajdującą się w mieście rdzeniowym. Spełnienie 7 kryteriów stwierdzono w odniesieniu do gmin: Dębowiec, Kołaczyce, Skołyszyn oraz Tarnowiec.

Tabela 109. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Jasłem

Lp.	Gmina	Liczba spełnionych kryteriów powiązań funkcjonalnych	Odległość od rdzenia ²⁰³	Czas dojazdu do rdzenia samochodem ²⁰⁴	Ciążenia grawitacyjne ²⁰⁵	Dzienna liczba połączeń transportu zbiorowego ²⁰⁶	Możliwość dojazdu do rdzenia miejską komunikacją publiczną ²⁰⁷	Liczba osób dojeżdżających do pracy do rdzenia ²⁰⁸	Liczba migracji na pobyt stały z gminy do rdzenia lub z rdzenia do gminy ²⁰⁹	Liczba uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia ²¹⁰	Przynależność do MOF ²¹¹
1	Jasło – gm. wiejska	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	Kołaczyce	7	1	1	1	1	0	1	0	1	1
3	Skołyszyn	7	1	1	1	1	0	1	0	1	1
4	Dębowiec	7	1	1	1	0	1	1	0	1	1
5	Tarnowiec	7	1	1	1	0	1	1	0	1	1
6	Brzyska	4	1	1	0	0	1	1	0	0	0
7	Krosno	4	1	1	1	0	0	1	0	0	0
8	Osiek Jasielski	4	1	1	0	0	1	1	0	0	0
9	Frysztak	3	1	1	0	0	0	1	0	0	0
10	Nowy Żmigród	3	1	1	0	0	0	1	0	0	0
11	Jedlicze	3	1	1	0	0	0	1	0	0	0

Źródło: Opracowanie własne.

Na podstawie przeprowadzonych analiz wielokryterialnych można stwierdzić, że najsilniej powiązane funkcjonalnie z Jasłem są gminy tworzące dotychczas zdelimitowany miejski obszar funkcjonalny.

Warto zarazem zauważyć, że Miejski Obszar Funkcjonalny Jasła w zdelimitowanym zakresie graniczy bezpośrednio z Miejskim

Obszarem Funkcjonalnym Krosna, co przy występujących powiązaniach funkcjonalnych między Jasłem a Krosnem może stanowić przesłankę do utworzenia dwubiegunowego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Krosno-Jasło lub przynajmniej zacieśnienia współpracy pomiędzy tymi MOF.

²⁰³ Do 30 km na podstawie pomiaru dokonano za pomocą aplikacji Mapy Google.

²⁰⁴ Do 30 minut w porze nocnej na podstawie dokonano za pomocą aplikacji Mapy Google.

²⁰⁵ Powyżej 2 mln jednostek (mieszk./km²).

²⁰⁶ Powyżej 50 połączeń w dni powszednie na podstawie danych zawartych w aplikacji e-podroznik.pl.

²⁰⁷ Do co najmniej jednej miejscowości w gminie na podstawie rozkładów jazdy miejskich przedsiębiorstw komunikacyjnych.

²⁰⁸ Co najmniej 200 osób na podstawie danych GUS zawartych w „Macierz przepływów ludności związanych z zatrudnieniem – NSP 2021”.

²⁰⁹ Co najmniej 25 w jednym kierunku na podstawie danych GUS zawartych w macierzy: „Migracje wewnętrzne ludności na pobyt stały według gminy poprzedniego i obecnego miejsca zamieszkania”.

²¹⁰ Co najmniej 25 uczniów szkół ponadpodstawowych na podstawie danych GUS zawartych w „Macierzy przepływów związanych z edukacją szkolną 2022-2023”.

²¹¹ Na podstawie zapisów „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Rysunek 21. Obszar najsilniejszego oddziaływania Jasła

Źródło: Opracowanie własne (im ciemniejszy kolor, tym oddziaływanie silniejsze).

Przeprowadzone analizy potwierdzają aktualność dotychczasowej delimitacji Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Jasła.

Graniczenie z MOF Krosna przy występujących powiązaniach funkcjonalnych pomiędzy Jasłem a Krosnem mogą stanowić przesłankę do rozważenia zdelimitowania dwubiegunowego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Krosno-Jasło lub przynajmniej zacieśnienia współpracy pomiędzy tymi MOF.

4.3.11. Delimitacja MOF Sanoka

Miejski Obszar Funkcjonalny Sanok-Lesko łącznie tworzą 4 jednostki samorządu terytorialnego. Są to: miasto Sanok, gminy miejsko-wiejskie: gmina Zagórz, gmina Lesko oraz gmina wiejska Sanok.

W wyniku analiz przeprowadzonych w ramach ekspertyzy pt. „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim” stwierdzono występowanie słabych powiązań funkcjonalnych w odniesieniu do gminy Lesko,

mimo to, mając na uwadze dotychczasowe doświadczenia w zakresie współpracy w ramach MOF, a także założenia strategiczne związane z kreowaniem polityki rozwoju rekomendowano pozostawienie gminy Leska w zdelimitowanym zakresie MOF Sanoka.

Rysunek 22. MOF Sanok-Lesko

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Zakresem analiz pod względem występowania funkcjonalnych powiązań z Sanokiem objęto 15 gmin. Podobnie jak w wyniku analiz przeprowadzonych w 2019 r. w odniesieniu do gminy wiejskiej Sanok za spełnione uznano wszystkie kryteria, natomiast w odniesieniu do gminy Zagórz spełnionych zostało 8 kryteriów. W odniesieniu do gminy Lesko co prawda w dalszym ciągu nie osiągnięto założonego limitu spełnienia co najmniej 7 kryteriów, ale w odróżnieniu do wyników analiz przeprowadzonych w 2019 r. spełnione zostało kryterium dziennej liczby połączeń za pomocą transportu zbiorowego (z 38 w 2019 r. do 51 w 2024 r.) oraz liczby osób dojeżdżających do pracy do rdzenia (ze 168 osób wg stanu na 2016 r. do 294 osób wg stanu na 2021 r.).

Tabela 110. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Sanokiem

Lp.	Gmina	Liczba spełnionych kryteriów powiązań funkcjonalnych	Odległość od rdzenia ²¹²	Czas dojazdu do rdzenia samochodem ²¹³	Ciążenia grawitacyjne ²¹⁴	Dzienna liczba połączeń transportu zbiorowego ²¹⁵	Możliwość dojazdu do rdzenia miejską komunikacją publiczną ²¹⁶	Liczba osób dojeżdżających do pracy do rdzenia ²¹⁷	Liczba migracji na pobyt stały z gminy do rdzenia lub z rdzenia do gminy ²¹⁸	Liczba uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia ²¹⁹	Przynależność do MOF ²²⁰
1	Sanok – gm. wiejska	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	Zagórz	8	1	1	1	1	1	1	0	1	1
3	Lesko	6	1	1	0	1	0	1	0	1	1
4	Bukowsko	5	1	1	0	0	1	1	0	1	0
5	Zarszyn	5	1	1	0	0	1	1	0	1	0
6	Besko	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
7	Brzozów	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
8	Dydnia	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
9	Olszanica	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0
10	Rymanów	3	1	1	0	0	0	1	0	0	0
11	Tyrawa Wołoska	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0
12	Baligród	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
13	Komańcza	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
14	Solina	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
15	Ustrzyki Dolne	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0

Źródło: Opracowanie własne.

Obszar najsilniejszego oddziaływania Sanoka obejmuje gminę wiejską Sanok oraz gminę Zagórz. W porównaniu do wyników

analiz przeprowadzonych w 2019 r. zauważalne jest wzmocnienie powiązań występujących w odniesieniu do Leska.

²¹² Do 30 km na podstawie pomiaru dokonano za pomocą aplikacji Mapy Google.

²¹³ Do 30 minut w porze nocnej na podstawie dokonano za pomocą aplikacji Mapy Google.

²¹⁴ Powyżej 2 mln jednostek (mieszk./km²).

²¹⁵ Powyżej 50 połączeń w dni powszednie na podstawie danych zawartych w aplikacji e-podroznik.pl.

²¹⁶ Do co najmniej jednej miejscowości w gminie na podstawie rozkładów jazdy miejskich przedsiębiorstw komunikacyjnych.

²¹⁷ Co najmniej 200 osób na podstawie danych GUS zawartych w „Macierz przepływów ludności związanych z zatrudnieniem – NSP 2021”.

²¹⁸ Co najmniej 25 w jednym kierunku na podstawie danych GUS zawartych w macierzy: „Migracje wewnętrzne ludności na pobyt stały według gminy poprzedniego i obecnego miejsca zamieszkania”.

²¹⁹ Co najmniej 25 uczniów szkół ponadpodstawowych na podstawie danych GUS zawartych w „Macierzy przepływów związanych z edukacją szkolną 2022-2023”.

²²⁰ Na podstawie zapisów „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Rysunek 23. Obszar najsilniejszego oddziaływania Sanoka

Źródło: Opracowanie własne (im ciemniejszy kolor, tym oddziaływanie silniejsze).

Mimo braku spełnienia w odniesieniu do gminy Lesko co najmniej 7 spośród 9 wyróżnionych kryteriów zauważalne jest wzmocnienie powiązań funkcjonalnych z Sanokiem jako miastem rdzeniowym. Dlatego mając na uwadze dotychczasową współpracę, za zasadne można uznać pozostawienie MOF Sanoka w dotychczas zdelimitowanym obszarze.

4.3.12. Delimitacja MOF Lubaczowa

Miejski Obszar Funkcjonalny Lubaczów tworzą łącznie 3 jednostki samorządu terytorialnego. Są to: miasto Lubaczów oraz gminy wiejskie: gmina Lubaczów, gmina Horyniec-Zdrój.

Zakresem analiz pod względem występowania funkcjonalnych powiązań z Lubaczowem objęto 7 gmin. Jedyną gminą, którą uznano za spełniającą co najmniej 7 spośród 9 wyróżnionych kryteriów delimitacji, okazała się gmina wiejska Lubaczów, w przypadku której kilka kryteriów uznano za spełnione w sposób automatyczny ze względu na siedzibę tej gminy znajdującą się w ośrodku rdzeniowym. Jedynym kryterium, które zostało uznane za niespełnione była możliwość dojazdu do rdzenia miejską komunikacją publiczną, ponieważ w Lubaczowie miejska komunikacja publiczna nie funkcjonuje. W przypadku gminy Horyniec-Zdrój spełnione zostały zaledwie 4 kryteria: liczby uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia, odległości od rdzenia, czasu dojazdu do rdzenia oraz dotychczasowej przynależności do MOF. Wartość wskaźnika ciężarów grawitacyjnych wyniosła zaledwie 0,12 mln jednostek mieszk.²/km². Z danych dostępnych na portalu e-podroznik.pl wynika, że z Horyńca-Zdroju do Lubaczowa było dostępnych zaledwie 13 połączeń w ciągu dnia roboczego. Do pracy do Lubaczowa z gminy Horyniec-Zdrój dojeżdżało 111 osób. W 2023 r. do Lubaczowa z gminy Horyniec-Zdrój przeprowadziło się 6 osób, a w odwrotnym kierunku nie odnotowano migracji na pobyt stały. Powiązania z Lubaczowem w zakresie dojazdów do pracy oraz dojazdów do szkół wystąpiły w przypadku gmin: Oleszyce, Cieszanów oraz Wielkie.

Tabela 111. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Lubaczowem

Lp.	Gmina	Liczba spełnionych kryteriów powiązań funkcjonalnych	Odległość od rdzenia ²²¹	Czas dojazdu do rdzenia samochodem ²²²	Ciążenia grawitacyjne ²²³	Dzienna liczba połączeń transportu zbiorowego ²²⁴	Możliwość dojazdu do rdzenia miejską komunikacją publiczną ²²⁵	Liczba osób dojeżdżających do pracy do rdzenia ²²⁶	Liczba migracji na pobyt stały z gminy do rdzenia lub z rdzenia do gminy ²²⁷	Liczba uczniów dojeżdżających do szkół do rdzenia ²²⁸	Przynależność do MOF ²²⁹
1	Lubaczów – gm. wiejska	8	1	1	1	1	0	1	1	1	1
2	Horyniec-Zdrój	4	1	1	0	0	0	0	0	1	1
3	Oleszyce	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
4	Cieszanów	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
5	Wielkie Oczy	4	1	1	0	0	0	1	0	1	0
6	Narol	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0
7	Stary Dzików	3	1	1	0	0	0	0	0	1	0

Źródło: Opracowanie własne.

Zastosowane kryteria delimitacji pozwalają stwierdzić występowanie silnych powiązań funkcjonalnych z Lubaczowem jedynie w przypadku gminy wiejskiej Lubaczów. W odniesieniu do gminy Horyniec-Zdrój zostały spełnione zaledwie 4 kryteria (podobnie jak w przypadku gmin Oleszyce, Cieszanów oraz Wielkie Oczy). Przeprowadzone analizy nie dają zatem podstaw do delimitacji MOF Lubaczowa w dotychczasowym zakresie. Mimo to peryferyjne położenie Lubaczowa oraz sąsiednich gmin w znacznym oddaleniu od większych ośrodków miejskich stanowi przesłankę do pozostawienia MOF Lubaczowa jako jednego spośród zdelimitowanych podkarpackich MOF. Takie rozwiązanie przyczyniałoby się do zapewnienia równomiernego rozwoju regionu poprzez wzmacnianie funkcji położonego peryferyjnie ośrodka lokalnego. Mimo słabych powiązań z innymi gminami w celu wzmocnienia potencjału warto rozważyć rozszerzenie MOF Lubaczowa o gminy Oleszyce, Cieszanów i Wielkie Oczy.

4.3.13. Wnioski ogólne na temat delimitacji MOF w województwie podkarpackim

Analizując przestrzennie położenie 11 miast będących ośrodkami rdzeniowymi

dotychczas zdelimitowanych MOF w województwie podkarpackim, można stwierdzić, że są one rozproszone w różnych częściach województwa podkarpackiego i oddziałując na otoczenie, mogą przyczyniać się do

²²¹ Do 30 km na podstawie pomiaru dokonano za pomocą aplikacji Mapy Google.

²²² Do 30 minut w porze nocnej na podstawie dokonano za pomocą aplikacji Mapy Google.

²²³ Powyżej 2 mln jednostek (mieszk./km²).

²²⁴ Powyżej 50 połączeń w dni powszednie na podstawie danych zawartych w aplikacji e-podroznik.pl.

²²⁵ Do co najmniej jednej miejscowości w gminie na podstawie rozkładów jazdy miejskich przedsiębiorstw komunikacyjnych.

²²⁶ Co najmniej 200 osób na podstawie danych GUS zawartych w „Macierz przepływów ludności związanych z zatrudnieniem – NSP 2021”.

²²⁷ Co najmniej 25 w jednym kierunku na podstawie danych GUS zawartych w macierzy: „Migracje wewnętrzne ludności na pobyt stały według gminy poprzedniego i obecnego miejsca zamieszkania”.

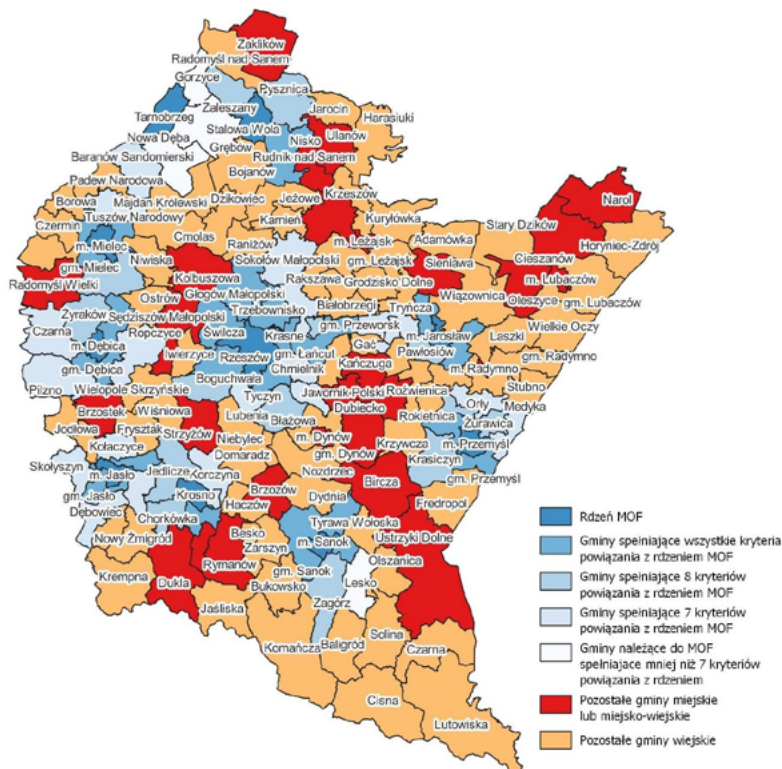
²²⁸ Co najmniej 25 uczniów szkół ponadpodstawowych na podstawie danych GUS zawartych w „Macierzy przepływów związanych z edukacją szkolną 2022-2023”.

²²⁹ Na podstawie zapisów „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

rozwoju różnych części regionu. Na podstawie przeprowadzonych analiz stwierdzono silne oddziaływanie (wyrażające się w spełnieniu co najmniej 7 spośród 9 wyróżnionych kryteriów występowania powiązań

funkcjonalnych) tych 11 miast na 50 gmin w województwie podkarpackim. Ponadto zdelimitowane dotychczas MOF obejmują 4 gminy o nieco słabszych powiązaniach funkcjonalnych z miastami rdzeniowymi.

Rysunek 24. Poziom oddziaływania miast o największym potencjale społeczno-gospodarczym na gminy w województwie podkarpackim

Źródło: Opracowanie własne.

Z drugiej strony zauważalne są obszary województwa podkarpackiego znajdujące się poza polem silnego oddziaływania miast zidentyfikowanych jako bieguny wzrostu, przy czym obszary te znajdują się w polu oddziaływania mniejszych ośrodków miejskich. W tym kontekście warto zauważyć, że aż 27 miast w województwie podkarpackim znalazło się poza polem silnego oddziaływania któregośkolwiek spośród 10 zidentyfikowanych miast o największym potencjale społeczno-gospodarczym. Są to w kolejności alfabetycznej: Bircza, Brzostek, Brzozów, Cieszanów, Dubiecko, Dukla, Dynów, Iwonicz-Zdrój, Jawornik Polski, Kańczuga, Kolbuszowa, Leżajsk, Lubaczów, Narol, Nowa Sarzyna, Oleszyce, Pruchnik, Radomyśl Wielki, Radymno, Rudnik nad Sanem, Rymanów, Sędziszów Małopolski, Sieniawa, Strzyżów, Ulanów, Ustrzyki Dolne oraz Zaklików.

W tym kontekście w pierwszej kolejności na omówienie zasługuje sytuacja Lubaczowa, który wraz z gminą wiejską Lubaczów oraz gminą Horyniec-Zdrój został wskazany w „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030” jako jeden z 11 miejskich obszarów funkcjonalnych zdelimitowanych w województwie podkarpackim. Na podstawie przeprowadzonych analiz można jednak stwierdzić, że potencjał społeczno-gospodarczy Lubaczowa jest relatywnie niski, jest on wyraźnie niższy w porównaniu do 10 miast w województwie podkarpackim o stwierdzonym najwyższym potencjale (Lubaczów znalazł się dopiero na 19 miejscu spośród 54 miast w województwie podkarpackim pod względem uzyskanej wartości syntetycznej miary rozwoju społeczno-gospodarczego w odniesieniu do miast w województwie podkarpackim z wynikiem niemal o połowę niższym od 10 Sanoka).

Można jednak uznać, że to nie posiadany potencjał społeczno-rozwojowy stanowił podstawę do zdelimitowania Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Lubaczowa, ponieważ w wyniku analiz przeprowadzonych w 2019 r. w ramach ekspertyzy pt. „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim” również stwierdzono, że ten potencjał jest relatywnie niski na tle miast o najwyższym potencjale rozwojowym w województwie podkarpackim. Za punkt wyjścia zdelimitowania Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Lubaczowa można przyjąć dążenie do podjęcia działań mających na celu stymulowanie tego obszaru o peryferyjnym położeniu znacznie oddalonego od najsilniej rozwiniętych ośrodków miejskich. Mając to na uwadze, za zasadne można uznać pozostawienie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego jako jednego spośród zdelimitowanych w województwie podkarpackim. Mając na uwadze występowanie pewnych powiązań wyrażających się skalą dojazdów do pracy i skalą dojazdów do szkół oraz relatywnie niewielką odległość dzielącą Lubaczów od trzech gmin znajdujących się na obszarze powiatu lubaczowskiego, tj. gminy Cieszanów, gminy Oleszyce oraz gminy Wielkie Oczy, warte zarazem rozważenia jest poszerzenie MOF Lubaczowa o te gminy.

Innym miastem o relatywnie niższym potencjale społeczno-gospodarczym w porównaniu do najsilniej rozwiniętych ośrodków miejskich w województwie podkarpackim a zarazem znajdującym się poza polem silnego oddziaływania tych ośrodków jest Leżajsk. Obszar funkcjonalny Leżajska nie został dotychczas zdelimitowany w „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”. Delimitację Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Leżajska warto jednak rozważyć z podobnych względów do tych stanowiących podstawę delimitacji Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Lubaczowa, ale także ze względu na występujące ciążenia grawitacyjne i rzeczywiste. W przypadku podjęcia decyzji o delimitacji Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Leżajska oprócz miasta rdzeniowego mógłby on objąć gminę wiejską Leżajsk oraz gminę Nowa Sarzyna. Nieco odmienna sytuacja występuje w odniesieniu do dwóch innych miast znajdujących się w relatywnie niewielkiej odległości

od Leżajska, ale o zdecydowanie zbyt niskim potencjale społeczno-gospodarczym, by mogły one pełnić funkcję miasta rdzeniowego w miejskim obszarze funkcjonalnym. Tymi miastami są Rudnik nad Sanem oraz Ulanów. Mimo relatywnie niewielkiej odległości od Leżajska znajdują się one w polu silniejszego oddziaływania znacznie większego ośrodka miejskiego, jakim jest Stalowa Wola z dodatkowo wzmocnionym potencjałem za sprawą powiązań funkcjonalnych z Niskiem. W wyniku przeprowadzonych analiz stwierdzono występowanie oddziaływania Stalowej Woli oraz Niska na Rudnik nad Sanem oraz Ulanów, jednak oddziaływania te nie były na tyle silne, by możliwe było spełnienie co najmniej 7 wyróżnionych kryteriów powiązań funkcjonalnych. Niemniej jednak czas dojazdu z tych miast do Stalowej Woli nie przekracza 30 minut, a ponadto w przypadku obu gmin, których miasta te są siedzibami, spełnione zostały kryteria powiązań funkcjonalnych w zakresie liczby osób dojeżdżających do pracy do Stalowej Woli oraz uczniów dojeżdżających do stalowowolskich szkół. Dlatego dążąc do stymulacji rozwoju tych gmin warto rozważyć ich włączenie do Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Stalowej Woli.

Gmina Kolbuszowa znajduje się w polu oddziaływania Rzeszowa, przy czym oddziaływania te nie są na tyle silne, by spełnionych zostało co najmniej 7 wyróżnionych kryteriów powiązań funkcjonalnych. Zauważenia jednak wymaga, że odległość z Kolbuszowej do Rzeszowa zmierzona za pomocą aplikacji Mapy Google tylko nieznacznie przekroczyła 30 km, a czas przejazdu za pomocą infrastruktury drogowej w porze nocnej tylko nieznacznie przekroczył 30 minut. Dlatego mając na uwadze dążenie do stymulowania rozwoju gminy Kolbuszowa poprzez wzmacnianie powiązań funkcjonalnych z Rzeszowem, warto rozważyć włączenie tej gminy do Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Inną gminą miejsko-wiejską znajdującą się w polu relatywnie silnego oddziaływania Rzeszowa jest gmina Sędziszów Małopolski, co może również stanowić przesłankę do rozważenia poszerzenia Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego o tę gminę, przy czym za pewną barierę w tym zakresie utrudniającą prowadzenie polityki rozwoju powiatu ropczycko-sędziszowskiego można

uznać to, że gmina Ropczyce stanowi część zdelimitowanego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Dębica-Ropczyce. W wyniku włączenia gminy Sędziszów Małopolski do Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego powiat ropczycko-sędziszowski znalazłby się zatem w polu oddziaływania dwóch różnych miejskich obszarów funkcjonalnych. Z drugiej jednak strony współpraca między gminami w ramach MOF jest prowadzona w dużym stopniu niezależnie od funkcjonowania powiatów, czego najmocniejszym przejawem jest to, że zakres terytorialny poszczególnych MOF zazwyczaj nie obejmuje wszystkich gmin z danego powiatu lub wykracza poza granice jednego powiatu. Za przykład może posłużyć właśnie Rzeszowski Obszar Funkcjonalny, do którego oprócz gmin z części powiatu rzeszowskiego (do ROF nie należy miasto Dynów oraz gmina wiejska Dynów, a także gmina Sokołów Małopolski i gmina Kamień) należą gminy z powiatu łańcuckiego (miasto Łańcut, gmina Łańcut i gmina Czarna), a także gmina Czudec z powiatu strzyżowskiego.

Inną gminą miejsko-wiejską znajdującą się w polu relatywnie silnego oddziaływania Rzeszowa jest Strzyżów. Podobnie jak w przypadku Kolbuszowej odległość do Rzeszowa ze Strzyżowa mierzona za pomocą aplikacji Mapy Google nieznacznie przekracza 30 km, a czas dojazdu w porze nocnej nieznacznie przekracza 30 minut. Warto zarazem zaznaczyć, że po wybudowaniu odcinka drogi ekspresowej S19 czas dojazdu ze Strzyżowa do Rzeszowa powinien ulec wyraźnemu skróceniu, co z kolei powinno przyczynić się do dalszego wzmacniania powiązań funkcjonalnych z Rzeszowem oraz stanowić przesłankę do rozważenia włączenia gminy Strzyżów do Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Gmina Brzozów znajduje się w polu oddziaływania zarówno Krosna, jak i Sanoka, przy czym ze strony żadnego z tych miast oddziaływanie nie jest na tyle przeważające, by można było je uznać za jednoznaczną przesłankę do włączenia gminy Brzozów do określonego miejskiego obszaru funkcjonalnego. Z kolei potencjał Brzozowa a zarazem oddziaływanie na otoczenie jest zbyt słabe, by mogło stanowić ono podstawę do zdelimitowania odrębnego miejskiego obszaru funkcjonalnego. Gmina Brzozów mogłaby stanowić element łączący w przypadku

podjęcia decyzji o zdelimitowaniu wielobiegowego miejskiego obszaru funkcjonalnego Krosno-Jasło-Sanok-Brzozów-Lesko. Czynnikiem osłabiającym potencjał Brzozowa w tym zakresie jest oddalenie od drogi krajowej nr 28 stanowiącej główny korytarz komunikacyjny pomiędzy Sanokiem i Krosnem, a także Jasłem.

Rysunek ukazujący poziom oddziaływania miast o największym potencjale społeczno-gospodarczym na gminy w województwie podkarpackim pozwala dostrzec znajdujący się w środkowo-wschodniej części województwa podkarpackiego pas sąsiadujących ze sobą gmin miejskich lub miejsko-wiejskich ciągnący się od gminy Kańczuga poprzez Jawornik Polski, Pruchnik, Dubiecko, Dynów, Birczę po gminę Ustrzyki Dolne. Miasta te znajdują się poza polem silnego oddziaływania ośrodków miejskich o największym potencjale rozwojowym, natomiast ich potencjał jest zbyt niski, by mogły one oddziaływać na otoczenie, tworząc miejskie obszary funkcjonalne. Ze względu na zauważalne powiązania funkcjonalne możliwe do rozważenia jest włączenie gmin Kańczuga oraz Pruchnik do Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Jarosław-Przeworsk. Wyraźne powiązania funkcjonalne z Jarosławiem, chociaż nie na tyle duże, by zostało spełnionych co najmniej 7 kryteriów, występują w odniesieniu do gminy miejskiej Radymno. Inną gminą miejsko-wiejską, w przypadku której występują powiązania funkcjonalne z Jarosławiem, chociaż są one niewielkie, jest Sieniawa.

W celu stymulowania rozwoju gmin miejsko-wiejskich Dukla, Iwonicz-Zdrój oraz Rymaków ze względu na zauważalne powiązania z Krosnem rozważane może być włączenie tych gmin do Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Krosna, m.in. mając na uwadze spodziewaną znaczną poprawę dostępności komunikacyjnej tych gmin z Krosnem po wybudowaniu i oddaniu do użytkowania drogi ekspresowej S19, co powinno przełożyć się na jeszcze silniejsze powiązania w zakresie rynku pracy oraz wykorzystania potencjału rekreacyjnego i turystycznego.

Kierując się względami stymulowania rozwoju gmin miejsko-wiejskich ze względu na zauważalne powiązania funkcjonalne przedmiotem rozważań może być włączenie

gminy Brzostek do Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Dębicy, gminy Radomyśl Wielki do Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Mielca, a gminy Zaklików do Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Stalowej Woli.

4.4. Analiza powiązań miast województwa podkarpackiego w kontekście identyfikacji układów wielobiegunowych

Analiza na potrzeby identyfikacji układów dwu- lub wielobiegunowych została przeprowadzona z zastosowaniem metodyki mającej na celu uchwycenie wzajemnych oddziaływań dwóch lub więcej miast znajdujących się w relatywnie niewielkiej odległości, ale także synergicznego oddziaływania tych miast na otoczenie. Przyjęta metodyka zakładała zastosowanie następujących kryteriów:

- 1) przeciętny czas przejazdu pomiędzy miastami (w porze nocnej) – do 35 minut;
- 2) liczba osób dojeżdżających do pracy – sumarycznie co najmniej 200 osób dojeżdżających między ośrodkami;
- 3) liczba migracji na pobyt stały – co najmniej 25 osób migrujących między ośrodkami;
- 4) liczba połączeń transportu zbiorowego pomiędzy miastami – co najmniej 25 dziennie;
- 5) ciążenia grawitacyjne – powyżej 2 mln jednostek (mieszk./km²);
- 6) wartość syntetycznej miary rozwoju społeczno-gospodarczego – powyżej 10 pkt.;

7) warunkiem zidentyfikowania układu dwu- lub wielobiegunowego było spełnienie co najmniej pięciu spośród ww. kryteriów²³⁰.

Spełnienie kryterium wartości syntetycznej miary rozwoju społeczno-gospodarczego zostało dokonane na podstawie wyników przedstawionych w rozdziale poświęconym identyfikacji miast jako biegunów wzrostu. Na potrzeby weryfikacji pozostałych kryteriów oddzielnie dla każdego kryterium zostały stworzone odrębne macierze służące do określenia powiązań funkcjonalnych, a następnie wyniki uzyskane dla poszczególnych kryteriów zostały poddane zsumowaniu.

Zakresem analiz objęto potencjalne powiązania występujące pomiędzy 18 miastami w województwie podkarpackim, w tym uwzględniono 10 miast o stwierdzonej najwyższej wartości syntetycznej miary rozwoju społeczno-gospodarczego. Zakresem analiz objęto także miasta, które w dotychczasowych opracowaniach były niekiedy wymieniane jako elementy układów dwubiegunowych w województwie podkarpackim, tj.: Lesko (jako element dwubiegunowego układu z Sanokiem), Łańcut (jako element dwubiegunowego układu z Rzeszowem), Nisko (jako element dwubiegunowego układu ze Stalową Wolą), Przeworsk (jako element dwubiegunowego układu z Jarosławiem) oraz Ropczyce (jako element dwubiegunowego układu z Dębicą). Ponadto zakresem analiz objęto Lubaczów (jako miasto rdzeniowe MOF wyróżnione w „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”

²³⁰ W toku prowadzonych analiz zdecydowano się na obniżenie warunków spełnienia poszczególnych kryteriów stosunku do początkowych założeń przyjętych w ramach ekspertyzy pt. „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim” przy jednoczesnej rezygnacji z oczekiwania symetrii wzajemnych oddziaływań. Było to podyktowane przede wszystkim dążeniem do ujednolicenia z kryteriami zastosowanymi w celu delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych, ponieważ poprzednio przyjęte niektóre minimalne wartości oznaczające spełnienie kryteriów świadczących o występowaniu powiązań w ramach układów wielobiegunowych były dwukrotnie wyższe w porównaniu do limitów określonych dla kryteriów służących do stwierdzenia powiązań funkcjonalnych w ramach MOF. Innymi słowy, by możliwe było spełnienie kryteriów występowania układów wielobiegunowych, to w niektórych aspektach powiązania pomiędzy ośrodkami miejskimi musiałyby być dwukrotnie większe w porównaniu do powiązań zachodzących pomiędzy ośrodkami miejskimi, a ich obszarami funkcjonalnymi. W praktyce w odniesieniu do niektórych gmin znajdujących się w polu oddziaływania dwóch silnych ośrodków miejskich oraz uznania danego układu jako wielobiegunowego warte rozważenia byłoby wręcz zsumowanie oddziaływań ze strony tych ośrodków, traktując je w taki sposób, jakby pochodziły one z jednego ośrodka. Zweryfikowano także wymagania dotyczące spełnienia kryteriów dostępności komunikacyjnej, czyli kryterium czasu przejazdu w porze nocnej oraz kryterium dziennej liczby połączeń za pomocą transportu zbiorowego, ponieważ przeprowadzone analizy skłoniły do sformułowania wniosku, że do stwierdzenia występowania silnych powiązań pomiędzy dwoma miastami pełniącymi zarazem funkcję ośrodków rdzeniowych wystarczające jest występowanie mniejszej liczby połączeń za pomocą transportu zbiorowego względem powiązań w obrębie MOF, a zarazem akceptowalny jest nieco dłuższy czas dojazdu.

oraz Leżajsk (jako potencjalny ośrodek rdzeniowy MOF utworzonego na obszarze znajdującym się poza polem oddziaływania najsilniej rozwiniętych ośrodków miejskich). Oprócz tego wzięto pod uwagę Brzozów jako miasto mogące potencjalnie odgrywać rolę elementu łączącego w przypadku stwierdzenia występowania powiązań funkcjonalnych pomiędzy Sanokiem a Krosnem.

Przeprowadzone analizy pozwoliły stwierdzić silne oddziaływanie Rzeszowa na Dębicę, Jarosław, Krosno i Mielec. Za szczególnie interesujące można uznać oddziaływanie na pierwsze dwa miasta spośród powyżej wymienionych, tym bardziej że uzyskane wyniki pozwalają także stwierdzić silne oddziaływanie na trzy mniejsze ośrodki objęte zakresem analiz, tj. Łańcut, Przeworsk oraz Ropczyce. Zauważalny jest zatem pas silnego oddziaływania Rzeszowa na miasta znajdujące się w pobliżu autostrady A4. Mimo braku spełnienia kryterium czasu przejazdu oddziaływania Rzeszowa na Krosno i Mielec również można określić jako silne, to z kolei może stanowić przesłankę do rozważań nad zdelimitowaniem dużego układu multipolarnego z dominującą rolą Rzeszowa jako zdecydowanie najsilniejszego ośrodka w województwie, czyli w praktyce oznaczałoby to zdelimitowanie obszaru metropolitalnego Rzeszowa. Warto zauważyć, że dotychczas zdelimitowany Rzeszowski Obszar Funkcjonalny jest układem wielobiegunowym w tym sensie, że oprócz Rzeszowa tworzą go takie ośrodki miejskie jak wspomniany Łańcut oraz Głogów Małopolski, Boguchwała oraz Tyczyn, przy czym siła oddziaływania Rzeszowa jako ośrodka rdzeniowego jest wielokrotnie większa w porównaniu do pozostałych miast tworzących Rzeszowski Obszar Funkcjonalny.

Silne oddziaływania zostały stwierdzone także pomiędzy Krosnem a Jasłem. Niepełnione zostało jedynie kryterium liczby osób migrujących pomiędzy ośrodkami. Na podstawie przeprowadzonych analiz można jednak stwierdzić, że kryterium to charakteryzuje się nieco niższą trafnością w porównaniu do pozostałych wyróżnionych kryteriów ze względu na nieco rzadziej spotykane migracje pomiędzy ośrodkami o podobnej wielkości i potencjale. Występujące powiązania między tymi miastami mogą zatem stanowić podstawę do rozważań nad

zdelimitowaniem dwubiegunowego obszaru funkcjonalnego Krosno-Jasło.

Ponadto stwierdzono bardzo silne powiązania funkcjonalne w obrębie dotychczas zdelimitowanego MOF, tj. pomiędzy Stalową Wolą a Niskiem. Zauważalne są zarazem wyraźne powiązania funkcjonalne pomiędzy Stalową Wolą a Tarnobrzegiem, co stanowi potwierdzenie zasadności podejmowanych dążeń w zakresie wzmacniania układu wielobiegunowego inicjatywy Czwórmieścia obejmującej: Stalową Wolę, Nisko, Tarnobrzeg oraz Sandomierz z województwa świętokrzyskiego. Bariere w zakresie możliwości wsparcia w celu wzmacniania inicjatywy Czwórmieścia jako układu wielobiegunowego stanowi to, że obejmuje ona miasta znajdujące się w dwóch różnych województwach objętych dwoma odrębnymi regionalnymi strategiami rozwoju. Co prawda w obu strategiach znajdują się odwołania do tej inicjatywy, jednak są one sformułowane jedynie w postaci wzmianek. Odrębną, a zarazem trudniejszą kwestią jest zapewnienie odpowiedniego wsparcia wzmacniającego rozwój tej inicjatywy, co wymagałoby dokonania odpowiednich uzgodnień pomiędzy władzami samorządowymi obu województw i wprowadzenia komplementarnych zapisów w obu regionalnych strategiach rozwoju. Dodatkowe wzmocnienie potencjału Czwórmieścia jako układu wielobiegunowego stanowiłoby włączenie do tej inicjatywy gmin tworzących miejskie obszary funkcjonalne ośrodków rdzeniowych, tj. MOF Stalowej Woli, MOF Tarnobrzega oraz MOF Sandomierza.

Przeprowadzone analizy potwierdziły także występowanie silnych powiązań w obrębie innego dotychczas zdelimitowanego MOF Jarosław-Przeworsk, przy czym potencjał rozwojowy Jarosławia jest znacznie wyższy niż Przeworska. Jarosław zatem pełni funkcję głównego ośrodka rdzeniowego w tym układzie. Analogiczna sytuacja występuje w odniesieniu do układu Dębica-Ropczyce, przy czym, jak wspomniano, zarówno układ Jarosław-Przeworsk, jak i układ Dębica-Ropczyce znajdują się w polu silnego oddziaływania Rzeszowa.

Warto także wspomnieć o poszukiwaniach potencjalnie występujących układów wielobiegunowych, których nie potwierdziły

przeprowadzone analizy. Nie stwierdzono występowania silnych powiązań pomiędzy Sanokiem a Krosnem. W odniesieniu do tych miast stwierdzono jedynie występowanie powiązań w zakresie dojazdów do pracy pomiędzy ośrodkami oraz w zakresie dziennej liczby połączeń za pomocą transportu zbiorowego, co niewątpliwie można uznać za pewien potencjał w zakresie identyfikacji układu wielobiegunowego.

Relatywnie słabe powiązania pomiędzy Sanokiem a Krosnem, a zarazem pomiędzy Brzozowem a Sanokiem oraz Brzozowem a Krosnem nie pozwalają potwierdzić założenia, że Brzozów mógłby odgrywać rolę łącznika wzmacniającego powiązania funkcjonalne w potencjalnym układzie wielobiegunowym Krosno-Sanok-Jasło-Brzozów, przy czym ciężenia Brzozowa w kierunku Sanoka są wyraźnie silniejsze niż w kierunku Krosna. W zakresie powiązań występujących pomiędzy Brzozowem a Sanokiem spełnione zostało kryterium czasu dojazdu w porze nocnej, liczby osób dojeżdżających do pracy pomiędzy ośrodkami oraz dziennej liczby połączeń za pomocą transportu zbiorowego. Warto zarazem zauważyć, że przez Brzozów wiedzie główny korytarz komunikacyjny z Sanoka do Rzeszowa. Z kolei

pomiędzy Brzozowem a Krosnem silne powiązania zostały stwierdzone jedynie w zakresie spełnienia kryterium czasu dojazdu w porze nocnej za pomocą infrastruktury drogowej, co bardziej można odczytywać jako potencjał sprzyjający powstawaniu powiązań funkcjonalnych niż jako rzeczywiście występujące powiązania.

Nie stwierdzono także występowania silnych powiązań pomiędzy Lubaczowem a najbardziej rozwiniętymi miastami w województwie podkarpackim, co można uznać za potwierdzenie zasadności delimitacji MOF Lubaczowa jako obszaru znajdującego się poza polem silnego oddziaływania najbardziej rozwiniętych ośrodków miejskich.

Podobna sytuacja występuje w odniesieniu do Leżajska, który co prawda znajduje się w polu oddziaływania Rzeszowa, jednak nie jest ono na tyle silne, by mogło stanowić podstawę do delimitacji w obrębie jednego obszaru funkcjonalnego. Kierując się zatem analogicznymi kryteriami jak w przypadku Lubaczowa, za zasadne można zatem uznać rozważenie wyłonienia MOF Leżajska jako jednego z miejskich obszarów funkcjonalnych zdelimitowanych w województwie podkarpackim.

Wyniki analizy powiązań miast województwa podkarpackiego w kontekście identyfikacji układów wielobiegunowych ukazują pewien potencjał w zakresie utworzenia Rzeszowskiego Obszaru Metropolitalnego obejmującego m.in. Mielec, Dębicę, Krosno oraz Jarosław, w zakresie utworzenia MOF Czwórmieścia obejmującego Stalową Wolę, Nisko, Tarnobrzeg i Sandomierz oraz MOF Krosno-Jasło. W przypadku niezdecydowania się na zdelimitowanie układów wielobiegunowych warto zacieśnić współpracę pomiędzy tymi MOF, dążąc np. do zapewnienia komplementarności opracowywanych strategii rozwoju MOF.

4.5. Ocena ekonomicznych podstaw rozwoju biegunów wzrostu

Na zasadzie syntezy analiz przeprowadzonych w odniesieniu do zagadnienia dotyczącego rozwoju gospodarczego oraz uwag i refleksji formułowanych w ramach metody delfickiej oraz panelu ekspertów dokonano identyfikacji kluczowych zagadnień rzutujących na obecną sytuację gospodarczą podkarpackich biegunów wzrostu oraz dalszych możliwości ich rozwoju gospodarczego. Szczególnie użyteczne pod tym względem okazało się zastosowanie metody analizy PESTEL oraz SWOT służącej do

identyfikacji wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań politycznych, ekonomicznych, społecznych, technologicznych, środowiskowych oraz prawnych w kontekście występowania silnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń mających lub mogących mieć wpływ w przyszłości na sytuację gospodarczą miast i miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim. Na podstawie przeprowadzonych analiz wyartykułowano następujące czynniki:

- kryzys demograficzny – pogarszająca się sytuacja demograficzna stanowi jeden z najistotniejszych, jeżeli nie najistotniejszy czynnik warunkujący rozwój

gospodarczy miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych. Zachodzące procesy demograficzne oraz formułowane na ich podstawie prognozy nie pozostawiają wątpliwości, że liczba mieszkańców miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim będzie znacząco spadać. Wyjątek pod tym względem stanowi Rzeszów wraz ze swoim obszarem funkcjonalnym, gdzie obserwowany jest wzrost liczby ludności, jednak w perspektywie długoterminowej również tutaj można spodziewać się spadkowych tendencji demograficznych. Wychodzenie z wieku reprodukcyjnego ostatniego pokolenia wyżu demograficznego w powiązaniu z przejawianiem przez młode pokolenia postaw wyrażających się niechęcią do posiadania dużej liczby dzieci lub do posiadania dzieci w ogóle powodują, że trudno jest spodziewać się wyraźnego wzrostu liczby urodzeń nawet w sytuacji wdrażania kolejnych polityk publicznych w postaci zachęt do wydania potomstwa. Nie oznacza to, że polityk takich wdrażać nie należy, ponieważ bez ich wdrażania sytuacja demograficzna mogłaby być jeszcze gorsza. Szczególnie istotne wydaje się wdrażanie rozwiązań mających na celu wsparcie osób wchodzących w fazę samodzielnego, dorosłego życia. Sytuacja dotycząca budownictwa mieszkaniowego w szczególności w miastach średniej wielkości i ich obszarach funkcjonalnych, która wyłania się na podstawie analiz przeprowadzonych w ramach niniejszej ekspertyzy, jest niekorzystna. W poszczególnych MOF w województwie podkarpackim oddawana do użytkowania jest znikoma liczba mieszkań. Wyraźnie lepsza sytuacja występuje jedynie w Rzeszowskim Obszarze Funkcjonalnym. Posiadanie własnego mieszkania jest zaś jednym z czynników warunkujących stabilność i poczucie bezpieczeństwa w kontekście decydowania się na potomstwo. Niezależnie od podejmowania działań mających na celu zwiększanie dzietności miasta powinny podejmować działania mające na celu adaptację do zmian demograficznych przejawiających się postępującym spadkiem liczby ludności;

– odpływ mieszkańców i przekonanie o niskiej atrakcyjności miast w województwie podkarpackim – kryzys demograficzny przejawiający się niską liczbą urodzeń oraz ujemnym przyrostem naturalnym jest dodatkowo potęgowany odpływem liczby mieszkańców do innych ośrodków. W ujęciu całościowym z miast w województwie podkarpackim w latach 2018-2023 wyprowadziło się o ponad 13,5 tys. osób więcej niż się wprowadziło. Szczegółowe analizy kierunków odpływu mieszkańców pozwalają zauważyć, że oprócz procesów suburbanizacji zauważalne jest zjawisko wyprowadzania się do większych ośrodków miejskich. Co prawda z jednej strony często jest to Rzeszów, ale są to także ośrodki znajdujące się poza województwem podkarpackim takie jak Kraków czy Warszawa. Wiąże się to z postrzeganiem dużych miast jako bardziej atrakcyjnych w kontekście możliwości rozwoju osobistego oraz znalezienia ciekawszej i lepiej płatnej pracy. Jednym z czynników sprzyjających odpływowi młodych mieszkańców o wysokim potencjale w zakresie posiadanego kapitału ludzkiego jest wyjazd w celu podjęcia kształcenia na studiach, co skutkuje tym, że osoby takie po ukończeniu studiów często już nie wracają do swoich rodzinnych miejscowości. Wyniki przeprowadzonych analiz pokazują, że mimo przygranicznego położenia z Ukrainą podkarpackie miasta nie są postrzegane jako atrakcyjne również dla osób z zagranicy. Warty uwagi rozwiązaniem byłoby wdrażanie na poziomie lokalnym przez władze poszczególnych miast systemów zachęt do pozostania, powrotu po studiach lub osiedlania się na ich terenie. Jednym z przejawów odpływu mieszkańców jest zjawisko suburbanizacji występujące w odniesieniu do miast województwa podkarpackiego. Konsekwencją suburbanizacji jest nie tylko spadek liczby mieszkańców w miastach, a w szczególności w ich centrach, ale przede wszystkim rozmieszczanie zabudowy mieszkaniowej na coraz większym obszarze. Procesy suburbanizacji zachodzące w sposób niekontrolowany dodatkowo powodują powstawanie chaosu przestrzennego. Skutkiem tego są

wzrastające koszty budowy oraz utrzymania infrastruktury, a także wzrastające trudności w zarządzaniu obszarami miejskimi;

- silna pozycja Rzeszowa jako bieguna wzrostu – przeprowadzone analizy w zasadzie w każdym obszarze ukazują dominującą rolę Rzeszowa jako zdecydowanie najsilniej rozwiniętego ośrodka pod względem gospodarczym w województwie podkarpackim. Dysproporcje rozwojowe pomiędzy Rzeszowem a innymi miastami powodują odpływ mieszkańców z mniejszych ośrodków. Z drugiej jednak strony analizy wskazujące na konkutowanie pod tym względem Rzeszowa z takimi ośrodkami jak Kraków czy Warszawa stanowią podstawę do przypuszczeń, że niższy potencjał rozwojowy Rzeszowa nie skutkowałby pozostaniem mieszkańców w mniejszych miejscowościach, lecz migrowaniem ich poza województwo podkarpackie. Dlatego też silna pozycja Rzeszowa może być postrzegana nie jako bariera rozwojowa, ale jako atut. Pod tym względem szczególnie istotną rolę może odgrywać podejmowanie dalszych działań mających na celu poprawę dostępności komunikacyjnej Rzeszowa, co umożliwiłoby łączenie atrakcyjności rzeszowskiego rynku pracy oraz różnego rodzaju usług dostępnych w Rzeszowie z atrakcyjnością zamieszkania w mniejszych miejscowościach dobrze skomunikowanych z Rzeszowem. Za dobrą praktykę w tym zakresie można uznać rozwój Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej, a za szczególnie istotne wyzwanie dalszy jej rozwój w połączeniu z zapewnieniem efektywnego przemieszczania się za pomocą różnych środków transportu poprzez wprowadzanie takich rozwiązań jak jeden bilet na różne środki transportu czy rozwiązania typu *park&ride*;
- starzenie się społeczeństwa i rozwój srebrnej gospodarki – jednym z przejawów zachodzących procesów demograficznych jest wzrastający udział w strukturze ludności osób w wieku poprodukcyjnym, co w kolejnych latach będzie ulegało coraz większemu nasileniu. Dlatego wśród działań władz lokalnych mających na celu adaptację do zmian demograficznych

priorytetowo traktowany powinien być rozwój tzw. srebrnej gospodarki. Warto zarazem zauważyć, że wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym niekoniecznie musi być postrzegany jako obciążenie, ale w sensie gospodarczym może stanowić także zasób poprzez efektywne wykorzystanie kapitału ludzkiego oraz społecznego zgromadzonego przez osoby w wieku senioralnym, ponieważ osiągnięcie wieku emerytalnego nie musi wiązać się z zaprzestaniem aktywności w życiu społecznym;

- zmiany na rynku pracy – malejąca liczba ludności w coraz większym stopniu będzie przejawiać się malejącą liczbą osób w wieku produkcyjnym. To z kolei może powodować odwrócenie celów polityk publicznych z zakresu wsparcia rynku pracy z priorytetu tworzenia trwałych miejsc pracy na priorytet zapewnienia zasobów w odpowiedzi na zapotrzebowanie rynku pracy. Z przeprowadzonych analiz w odniesieniu do niektórych miast już obecnie wyłania się obraz ukazujący niedobory na lokalnych rynkach pracy;
- rozwój Przemysłu 4.0/5.0 i sztucznej inteligencji – remedium na niedobory pojawiające się na lokalnych rynkach pracy może być rozwój technologii i rozwiązań z zakresu Przemysłu 4.0/5.0 oraz sztucznej inteligencji. Dalszy rozwój i wdrażanie rozwiązań z tego zakresu może skutkować wzrostem efektywności produkcji oraz świadczonych usług przy ograniczeniu zapotrzebowania na zasoby ludzkie. Z drugiej strony osiągnięcie zbyt dużej efektywności w tym zakresie może skutkować wzrostem bezrobocia, co z kolei może wpływać negatywnie na sytuację miast oraz pojawianie się różnego rodzaju problemów społecznych będących konsekwencją pozostawania bez pracy. Znaczenie sztucznej inteligencji dla rozwoju miast będzie w dużym stopniu uzależnione od wprowadzanych regulacji, np. w zakresie opodatkowania wykorzystania sztucznej inteligencji czy wprowadzenia dochodu minimalnego. Innym procesem zachodzącym na rynku pracy mogącym znacznie wpływać na sytuację gospodarczą miast jest rozwój pracy zdalnej. Dalszy jej rozwój może skutkować zmianą nawyków w zakresie przemieszczania się

po mieście, jako że dojazdy do pracy stanowią jeden z największych generatorów ruchu w mieście. Może to także wpływać na zmiany potrzeb w zakresie organizacji miejsca zamieszkania jako współdzielonego z miejscem pracy;

- presja migracyjna – nasilające się zmiany klimatyczne, zachodzące procesy gospodarcze oraz narastające konflikty zbrojne skutkują presją migracyjną, której dalszego nasilania można się spodziewać w kolejnych latach. Mimo przewidywanych coraz większych niedoborów na lokalnych rynkach pracy niekontrolowany napływ uchodźców i imigrantów ekonomicznych zamiast rozwiązywać pojawiające się problemy społeczne może się przyczyniać do ich pogłębiania ze względu na niedostosowanie kompetencyjne oraz kulturowe. W odniesieniu do Polski dodatkowe utrudnienie w zakresie prowadzenia skutecznej polityki migracyjnej stanowi generowanie presji migracyjnej ze względu na działania podejmowane ze strony Białorusi oraz Rosji. Prowadzenie zbyt restrykcyjnej polityki migracyjnej może skutkować trudnościami lub wręcz uniemożliwieniem wjazdu do Polski osobom chcącym podjąć w Polsce pracę lub studia. Jako przykład dobrej praktyki w województwie podkarpackim może posłużyć Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie, która od wielu lat przyciąga studentów pochodzących z zagranicy;
- wiodące specjalizacje – za solidną podstawę rozwoju gospodarczego podkarpackich miast o największym

potencjale można uznać to, że ich profil gospodarczy w zdecydowanej większości jest zbliżony ze zidentyfikowanymi dla województwa podkarpackiego wiodącymi specjalizacjami;

- podmioty gospodarcze – wzrastającym potencjałem w zakresie rozwoju gospodarczego jest obserwowane zwiększenie się liczby podmiotów gospodarczych. Z drugiej jednak strony niekorzystnym zjawiskiem jest najwyższy spośród wszystkich województw spadek liczby podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego;
- konflikty zbrojne – agresja zbrojna Rosji na Ukrainę spowodowała destabilizację gospodarczą Ukrainy, co z kolei stanowi czynnik o istotnym znaczeniu dla rozwoju podkarpackich miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych. Z drugiej strony niestabilna sytuacja militarna skutkuje wzrostem zapotrzebowania na zbrojenia, co zarazem stanowi szansę rozwojową dla takich miast jak Stalowa Wola czy Mielec. Ponadto w zależności od dalszego przebiegu konfliktu będzie on miał szczególnie istotne znaczenie dla miast położonych w pobliżu granicy jak Przemyśl. Zakończenie konfliktu w sposób korzystny dla Ukrainy skutkujący napływem inwestycji związanych z odbudową po zniszczeniach wojennych może stanowić dla podkarpackich miast szansę rozwojową, ale z drugiej strony przedłużający się konflikt będzie stanowił istotną barierę dla dalszego rozwoju.

Wśród najważniejszych czynników warunkujących rozwój gospodarczy podkarpackich biegunów wzrostu można wymienić: kryzys demograficzny, odpływ mieszkańców i przekonanie o niskiej atrakcyjności miast w województwie podkarpackim, silną pozycję Rzeszowa jako bieguna wzrostu, starzenie się społeczeństwa oraz rozwój srebrnej gospodarki, zmiany na rynku pracy, rozwój Przemysłu 4.0/5.0 oraz sztucznej inteligencji, presję migracyjną, wiodące specjalizacje, kondycję podmiotów gospodarczych oraz przebieg konfliktów zbrojnych.

4.6. Ocena szans rozwojowych miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych

Jedną z najczęściej wskazywanych szans rozwojowych przez przedstawicieli podkarpackich miast oraz gmin tworzących miejskie obszary funkcjonalne była dostępność do środków zewnętrznych. Co prawda

w pewnym stopniu przyjmowanie takiej perspektywy może wynikać z tego, że ankiety były często wypełniane przez pracowników komórek odpowiedzialnych za pozyskiwanie środków zewnętrznych oraz rozwój lokalny, ale niezależnie do tego możliwości pozyskania środków zewnętrznych w sytuacji ograniczonych zasobów budżetowych

stanowią niekiedy jedyną szansę podejmowania określonych przedsięwzięć umożliwiających rozwój. Na podstawie analiz poziomu rozwoju instytucjonalnego wszystkich MOF w Polsce można dodatkowo stwierdzić, że dostępność źródeł finansowania jest podstawowym warunkiem rozwoju MOF, czego najbardziej wyrazisty przykład stanowi Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia posiadająca zapewnione stałe finansowanie. W sytuacji braku finansowania przedsięwzięć w ramach MOF, w tym braku wsparcia rozwoju instytucjonalnego współpraca między samorządami w ramach MOF w dużym stopniu ogranicza się do podpisania porozumień międzygminnych oraz opracowania strategii ponadlokalnych.

Wśród najczęściej wskazywanych szans rozwojowych wymieniano także dobrą dostępność komunikacyjną za pomocą dobrej jakości infrastruktury drogowej, w tym dobrego dostępu do autostrady oraz do drogi ekspresowej i spodziewanej dalszej poprawie w tym zakresie za sprawą budowy kolejnych odcinków drogi ekspresowej S19.

Kolejna często wymieniana w ankiecie sprawozdawczej szansa rozwojowa jest upatrywana w atrakcyjności turystycznej oraz w dalszym rozwoju infrastruktury turystycznej. Odpowiedzi udzielane w ankiecie są zbieżne z założeniami określonymi w strategiach rozwoju ZIT MOF, w których wśród kierunków działania wyróżniane są przedsięwzięcia z zakresu tworzenia produktów turystycznych z synergicznym wykorzystaniem atutów poszczególnych gmin tworzących MOF.

Z kwestią atrakcyjności turystycznej związana jest kolejna spośród częściej udzielanych odpowiedzi wskazująca na jakość

i dostępność środowiska naturalnego, co zarazem wskazuje, że walory przyrodnicze mogą stanowić ważny zasób dla rozwoju produktów turystycznych i tworzenia oferty turystycznej. Jakość środowiska naturalnego stanowi zarazem bardzo ważny zasób w kontekście zapewnienia wysokiego poziomu jakości życia.

Przedstawiciele niektórych samorządów upatrują szanse w rozwoju przedsiębiorczości, co jest zbieżne z wynikami analiz przeprowadzonych na podstawie danych statystycznych wskazujących na wzrost liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych.

Wśród udzielanych odpowiedzi znalazły się także wskazania, że szansę rozwojową stanowi bliskość Rzeszowa, co jest zbieżne z wynikami przeprowadzonych analiz wskazujących na zachodzenie procesów dyfuzji rozwojowej przejawiających się oddziaływaniem Rzeszowa na otoczenie i zachodzeniem korzystnych zjawisk społeczno-gospodarczych. Co prawda odpowiedzi wskazujące na upatrywanie szans rozwojowych w posiadaniu terenów inwestycyjnych oraz w rynku pracy zapewniającym dostępność do miejsc pracy były nieco rzadziej udzielane, ale ze względu na ich duże znaczenie zasługują na kilka słów komentarza. Na podstawie uzyskanych wyników oraz przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że dostępność terenów inwestycyjnych jest szczególnym atutem w przypadku MOF Stalowej Woli. Niski poziom bezrobocia w niektórych miastach wskazuje zarazem na dobrą dostępność miejsc pracy. Ważnym atutem takich miast i ich obszarów funkcjonalnych jak: Stalowa Wola, Dębica, Mielec czy Rzeszów są tradycje przemysłowe.

Wśród najczęściej wskazywanych szans rozwojowych przez przedstawicieli podkarpackich miast oraz gmin tworzących miejskie obszary funkcjonalne znalazły się: dostępność do środków zewnętrznych, dobra dostępność komunikacyjna za sprawą dobrej jakości i ulegającej dalszej poprawie infrastruktury drogowej, atrakcyjność turystyczna oraz dalszy rozwój infrastruktury turystycznej, walory przyrodnicze (jakość i dostępność środowiska przyrodniczego), rozwój przedsiębiorczości oraz rozwój Rzeszowa jako bieguna wzrostu oddziałującego na otoczenie.

5. Poziom rozwoju instytucjonalnego miejskich obszarów funkcjonalnych w Polsce

Zgodnie ze wstępnymi założeniami określonymi na etapie opracowania metodyki badania punktem wyjścia do określenia poziomu rozwoju instytucjonalnego MOF w Polsce było opracowanie zestawu wskaźników. Na podstawie wyników ankiety przeprowadzonej w ramach metody delfickiej oraz na podstawie przeprowadzonych pilotażowych analiz zdecydowano się na zastosowanie 4 kryteriów pozwalających na zidentyfikowanie MOF o najwyższym poziomie rozwoju instytucjonalnego:

- posiadanie odrębnej strony lub podstrony internetowej poświęconej aktualnej działalności MOF;
- umieszczanie na stronie aktualnych informacji na temat działalności MOF;
- posiadanie biura MOF, tj. wskazanie co najmniej adresu e-mail oraz numeru telefonu;
- posiadanie odrębnej osobowości prawnej.

W zależności od spełnienia zastosowanych kryteriów wyróżniono 5 poziomów rozwoju instytucjonalnego MOF.

Analizą poziomu rozwoju instytucjonalnego zostały objęte wszystkie miejskie obszary funkcjonalne w Polsce. Dzięki temu możliwe było dokonanie porównania poziomu rozwoju instytucjonalnego MOF w województwie podkarpackim na tle tego typu form współpracy między samorządami prowadzonej w innych województwach.

Zakresem analiz objęto wszystkie miejskie obszary funkcjonalne zidentyfikowane w aktualnych strategiach rozwoju poszczególnych województw. W wyniku przeprowadzonych analiz zapisów strategii poszczególnych województw zidentyfikowano 106 MOF, w tym 18 MOF ośrodków wojewódzkich, 29 MOF dla których ośrodkami rdzeniowymi są miasta na prawach

powiatu oraz 59 MOF dla których ośrodkami rdzeniowymi są miasta będące siedzibami powiatów ziemskich.

Czynnikiem utrudniającym przeprowadzenie analizy poziomu rozwoju instytucjonalnego MOF było niekiedy stosowanie niespójnego nazewnictwa. W strategiach rozwoju województw niekiedy inaczej nazywano MOF w stosunku do nazw rzeczywiście stosowanych przez podmioty prowadzące MOF. Może to stanowić czynnik ryzyka błędnego (zaniżonego) określenia poziomu instytucjonalnego danego MOF. Ryzyko to wydaje się jednak niewielkie, mając na uwadze, że w przypadku napotkania trudności w znalezieniu informacji na temat danego MOF stosowano różne słowa kluczowe na etapie wyszukiwania.

Zauważalne są wyraźnie zróżnicowania w zakresie podejścia do delimitacji MOF stosowanego w poszczególnych województwach, przy czym różnice w liczbie zdelimitowanych MOF nie są zależne od wielkości województw. Największa liczba MOF (17) została wskazana w dokumencie strategicznym dla województwa lubelskiego. Dla województwa mazowieckiego wyróżniono 12 MOF. Kolejnym województwem z 11 wyróżnionymi MOF okazało się województwo podkarpackie. Najmniejszą liczbę MOF (po 3) zdelimitowano w województwie podlaskim oraz warmińsko-mazurskim, a w województwach śląskim, łódzkim i dolnośląskim wyróżniono po 4 MOF.

Najwyższy poziom rozwoju instytucjonalnego, wyrażający się w spełnieniu wszystkich postawionych kryteriów, stwierdzono w odniesieniu do 26 MOF, czyli w odniesieniu do niespełna 1/4 wszystkich MOF, w tym odniesieniu do dwóch MOF z województwa podkarpackiego: Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Jarosław-Przeworsk.

Tabela 112. Miejskie obszary funkcjonalne o najwyższym poziomie rozwoju instytucjonalnego wg stanu na sierpień 2024 r.²³¹

Lp.	Nazwa MOF	Województwo	Miasto lub miasta rdzeniowe	Status ośrodka rdzeniowego
1	Miejski Obszar Funkcjonalny Torunia	kujawsko-pomorskie	Toruń	SW
2	Lubelski Obszar Metropolitalny	lubelskie	Lublin	SW
3	Łódzki Obszar Metropolitalny	łódzkie	Łódź	SW
4	Metropolia Krakowska	małopolskie	Kraków	SW
5	Metropolia Warszawska	mazowieckie	Warszawa	SW
6	OSI Subregion Aglomeracja Opolska	opolskie	Opole	SW
7	Rzeszowski Obszar Funkcjonalny	podkarpackie	Rzeszów	SW
8	Białostocki Obszar Funkcjonalny	podlaskie	Białystok	SW
9	Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot	pomorskie	Gdańsk, Gdynia i Sopot	SW
10	Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia	śląskie	MOF multipolarny	SW
11	Poznański Obszar Metropolitalny	wielkopolskie	Poznań	SW
12	Szczeciński Obszar Metropolitalny	zachodniopomorskie	Szczecin	SW
13	Miejski Obszar Funkcjonalny Włocławek	kujawsko-pomorskie	Włocławek	MNP
14	Miejski Obszar Funkcjonalny Grudziądz	kujawsko-pomorskie	Grudziądz	MNP
15	Agglomeracja Tarnowska	małopolskie	Tarnów	MNP
16	Sądecki Obszar Funkcjonalny	małopolskie	Nowy Sącz	MNP
17	Radomski Obszar Funkcjonalny	mazowieckie	Radom	MNP
18	Agglomeracja Beskidzka	śląskie	Bielsko-Biała	MNP
19	Agglomeracja Częstochowska – Subregion Północny Województwa Śląskiego	śląskie	Częstochowa	MNP
20	Agglomeracja Rybnicka – Subregion Zachodni Województwa Śląskiego	śląskie	Rybnik	MNP
21	Koniński Obszar Funkcjonalny	wielkopolskie	Konin	MNP
22	Gorlicki Obszar Funkcjonalny	małopolskie	Gorlice	P

²³¹ SW – stolica województwa, MNP – miasto na prawach powiatu, P – siedziba powiatu ziemskiego.

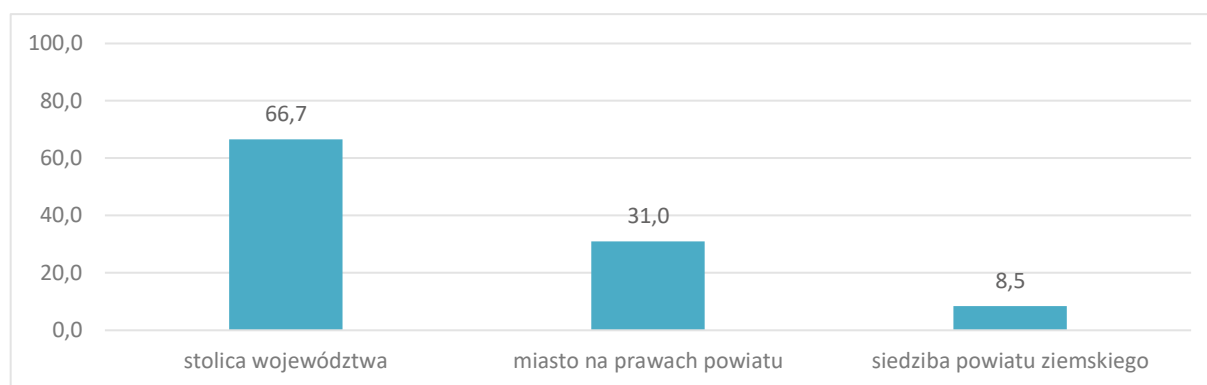
Tabela 112. Miejskie obszary funkcjonalne o najwyższym poziomie rozwoju instytucjonalnego wg stanu na sierpień 2024 r. (cd.)

Lp.	Nazwa MOF	Województwo	Miasto lub miasta rdzeniowe	Status ośrodka rdzeniowego
23	Podhalański Obszar Funkcjonalny	małopolskie	Nowy Targ i Zakopane	P
24	Subregion Północny Opolszczyzny	opolskie	Kluczbork, Namysłów i Olesno	P
25	Subregion Kędzierzyńsko-Strzelecki	opolskie	Kędzierzyn-Koźle i Strzelce Opolskie	P
26	MOF Jarosław-Przeworsk	podkarpackie	Jarosław i Przeworsk	P

Źródło: Opracowanie własne.

Wśród MOF o najwyższym poziomie rozwoju instytucjonalnego znalazło się 12, dla których miastem rdzeniowym jest stolica województwa, 9 dla których ośrodkiem rdzeniowym jest miasto na prawach powiatu oraz 5 z miastem rdzeniowym będącym siedzibą powiatu ziemskiego. Zauważalne jest zatem bardzo wyraźne zróżnicowanie tak określonego poziomu rozwoju instytucjonalnego w zależności od tego, czy miastem rdzeniowym danego MOF jest stolica województwa, miasto na prawach powiatu, czy siedziba powiatu ziemskiego. W odniesieniu do MOF, dla których ośrodkiem

rdzeniowym jest stolica województwa, stwierdzony najwyższy poziom rozwoju instytucjonalnego osiągnął 66,6%, podczas gdy w odniesieniu do MOF, dla których ośrodkiem rdzeniowym jest miasto na prawach powiatu, było to 31%, a w odniesieniu do MOF, dla których ośrodkiem rdzeniowym jest miasto będące siedzibą powiatu ziemskiego, było to zaledwie 8,5%. Przeprowadzone analizy potwierdziły zatem przypuszczenie, że osiągnięty poziom rozwoju instytucjonalnego MOF jest zależny od potencjału miasta rdzeniowego w zakresie oddziaływania na otoczenie.

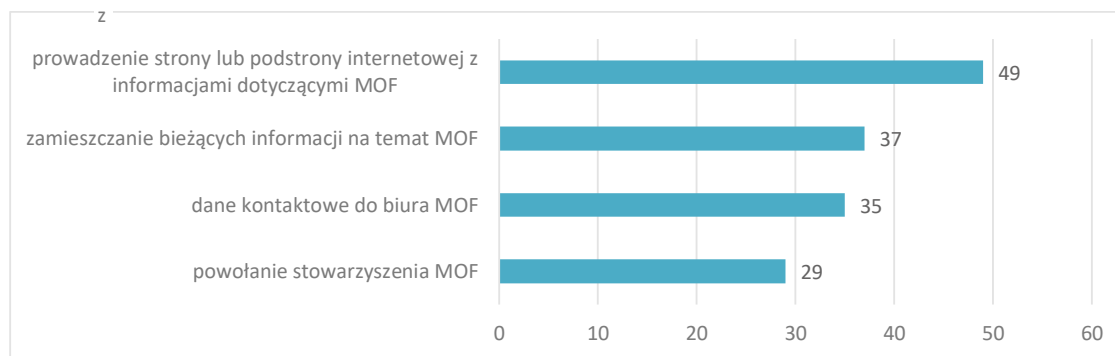
Wykres 47. Odsetek MOF w Polsce o stwierdzonym najwyższym poziomie rozwoju instytucjonalnego w zależności od typu ośrodka rdzeniowego

Źródło: Opracowanie własne [n=106, w tym 18 MOF z ośrodkiem rdzeniowym w stolicy województwa, 29 MOF z ośrodkiem rdzeniowym w mieście na prawach powiatu i 59 MOF z ośrodkiem rdzeniowym w mieście będącym siedzibą powiatu ziemskiego].

W wyniku przeprowadzonych analiz w odniesieniu do 49 spośród 106 MOF w Polsce znaleziono strony, podstrony internetowe lub zakładki na stronach internetowych zawierające informacje dotyczące MOF, przy czym w odniesieniu do 37 MOF²³² znaleziono informacje w postaci aktualności.

W odniesieniu do 29 MOF znaleziono informacje wskazujące na to, że współpraca pomiędzy samorządami została sformalizowana poprzez powołanie stowarzyszenia. W odniesieniu do 35 MOF znaleziono dane kontaktowe do biura MOF.

Wykres 48. Wybrane działania prowadzone w odniesieniu do MOF

Źródło: Opracowanie własne [n=106].

Zauważalne są wyraźne zróżnicowania w zakresie podejścia do delimitacji MOF stosowanego w poszczególnych województwach, przy czym różnice w liczbie zdelimitowanych MOF nie są zależne od wielkości województw. W niektórych województwach zdecydowano się na zdelimitowanie niewielkiej liczby MOF (np. po 3 w województwie podlaskim oraz warmińsko-mazurskim) z ośrodkami rdzeniowymi w stolicach województw lub w miastach na prawach powiatu po 17 MOF w województwie lubelskim z ośrodkami rdzeniowymi w każdym powiecie będącym siedzibą powiatu ziemskiego.

Zauważalne jest wyraźne zróżnicowanie poziomu rozwoju instytucjonalnego MOF w zależności od typu ośrodka rdzeniowego. Najwyższy poziom zaobserwowano w odniesieniu do MOF, dla których ośrodkami rdzeniowymi są stolice województw, a najniższy z ośrodkami rdzeniowymi w miastach będących siedzibami powiatów ziemskich.

²³² Kryterium nie było uznane za spełnione w przypadku stwierdzenia występowania tylko pojedynczych informacji na temat działalności w ramach MOF dostępnych na stronach internetowych urzędów miast, np. w aktualnościach.

6. Przykłady współpracy pomiędzy samorządami w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych w poszukiwaniu dobrych praktyk

Przeprowadzenie analizy poziomu rozwoju instytucjonalnego posłużyło jako punkt wyjścia do identyfikacji dobrych praktyk w zakresie współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych.

W związku z tym, że najwyższy poziom rozwoju instytucjonalnego stwierdzono w odniesieniu do zaledwie 5 MOF, dla których ośrodkiem rdzeniowym jest miasto będące siedzibą powiatu ziemskiego, to dobre praktyki w zakresie współpracy w ramach tego typu MOF wydają się szczególnie warte uwagi.

Za interesujący przykład współpracy w ramach MOF można podać Gorlicki Obszar Funkcjonalny. Ten niewielki MOF jako jeden z sześciu spośród zdelimitowanych w województwie małopolskim obejmuje gminę miejską Gorlice, gminę wiejską Gorlice oraz gminę Sękowa i jest zamieszkiwany przez ok. 47 tys. osób. Wspomniane samorzady w październiku 2021 r. powołały Stowarzyszenie Gorlicki Obszar Funkcjonalny, które ma swoją siedzibę w Gorlicach. W Gorlicach (w budynku Urzędu Miejskiego) znajduje się również biuro Stowarzyszenia zapewniające możliwość kontaktu drogą mailową oraz telefoniczną. Stowarzyszenie posiada swoją stronę internetową²³³, która nie jest zbytnio rozbudowana, ale cechuje się przejrzystością oraz zawiera najważniejsze informacje dotyczące działalności w ramach MOF. Strona posiada wyróżnionych 5 zakładek: „aktualności”, „o nas”, „projekty”, „strategia ZIT” oraz „kontakt”. Zakładka „aktualności” zawiera bieżące informacje na temat działalności Stowarzyszenia. Wiadomości te są publikowane

relatywnie rzadko. Od pierwszego wpisu opublikowanego 10 czerwca 2022 r. zamieszczono łącznie jedynie 7 wiadomości. Dotyczyły one zaproszenia do udziału w badaniu ankietowym na potrzeby przygotowania Strategii Terytorialnej ZIT, do udziału w konsultacjach diagnozy oraz projektu Strategii, naboru kandydatów do rady ZIT, a także do udziału w badaniach ankietowych na potrzeby przygotowania Planu Zrównoważonej Mobilności Miejskiej. Zakładka „o nas” zawiera podstawowe informacje o Stowarzyszeniu oraz o gminach tworzących Gorlicki Obszar Funkcjonalny. W zakładce „projekty” zamieszczono informacje na temat dofinansowania opracowania Strategii Terytorialnej ZIT uzyskanego z funduszy europejskich w ramach programu regionalnego. Zamieszczono także informacje na temat uzyskanego wsparcia w ramach projektu strategicznego „CWD Plus”. W ramach tego projektu Stowarzyszenie skorzystało z doradztwa świadczonego przez ekspertów zewnętrznych. Zakładka „Strategia ZIT” zawiera jedynie próbny tekst „lorem ipsum dolor...”. Jest to niewątpliwą słabością prowadzonej strony internetowej, ponieważ takie dokumenty jak strategia oraz diagnoza mają fundamentalne znaczenie dla funkcjonowania MOF i ich udostępnienie odgrywa ważną rolę w kontekście budowania potencjału instytucjonalnego, przy czym dokumenty te zostały opublikowane na stronie MOF, ale jako element ogłoszeń zawierających zaproszenie do konsultacji tych dokumentów. Zakładka „kontakt” zawiera dane adresowe Stowarzyszenia, adres e-mail oraz numer telefonu, a także formularz kontaktowy.

²³³ Dostępną pod adresem: <https://gof.gorlice.pl/>.

Obraz 13. Ekran główny strony internetowej Stowarzyszenia Gorlicki Obszar Funkcjonalny

Źródło: <https://gof.gorlice.pl/>.

Za dobrą praktykę w przypadku Gorlickiego Obszaru Funkcjonalnego można uznać instytucjonalizację współpracy w ramach MOF poprzez powołanie stowarzyszenia oraz prowadzenie strony internetowej z bieżącymi informacjami na temat podejmowanych działań. Dobrą praktyką jest także skorzystanie ze wsparcia doradczego udzielonego przez ekspertów zewnętrznych w ramach projektu „CWD Plus”.

Innym wartym uwagi miejskim obszarem funkcjonalnym z terenu województwa małopolskiego, dla którego ośrodkami rdzeniowymi są miasta będące siedzibami powiatów ziemskich jest Podhalański Obszar Funkcjonalny. Jest to układ dwubiegunowy, dla którego miastami rdzeniowymi są Nowy Targ i Zakopane. Współpraca pomiędzy samorządami została sformalizowana poprzez powołanie Stowarzyszenia Podhalański Obszar Funkcjonalny powołanego 10 grudnia 2021 r., którego członkami zostały Powiat Nowotarski oraz Powiat Tatrzański, a także: Miasto Nowy Targ, Miasto Zakopane, Gmina Biały Dunajec, Gmina Bukowina Tatrzańska, Gmina Kościelisko, Gmina Poronin, Gmina Czarny Dunajec, Gmina Łapsze Niżne, Gmina Nowy Targ, Gmina Szaflary oraz Gmina Rabka-Zdrój. Jednym z głównych celów

powołania stowarzyszenia było dążenie do realizacji wspólnych projektów w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. Siedziba Stowarzyszenia znajduje się w Nowym Targu, ale wskazany adres do korespondencji znajduje się w Zakopanem.

Podhalański Obszar Funkcjonalny zamieszkuje ok. 183 tys. osób, co stanowi ok. 5% ogółu mieszkańców województwa małopolskiego.

Stowarzyszenie posiada swoją stronę internetową²³⁴ zawierającą cztery zakładki: „aktualności”, „Stowarzyszenie”, „ogłoszenia” oraz „kontakt”, a także menu rozwijane zawierające odsyłacze do wspomnianych zakładek.

Wpisy w zakładce „aktualności” zamieszczane są z podobną częstotliwością jak

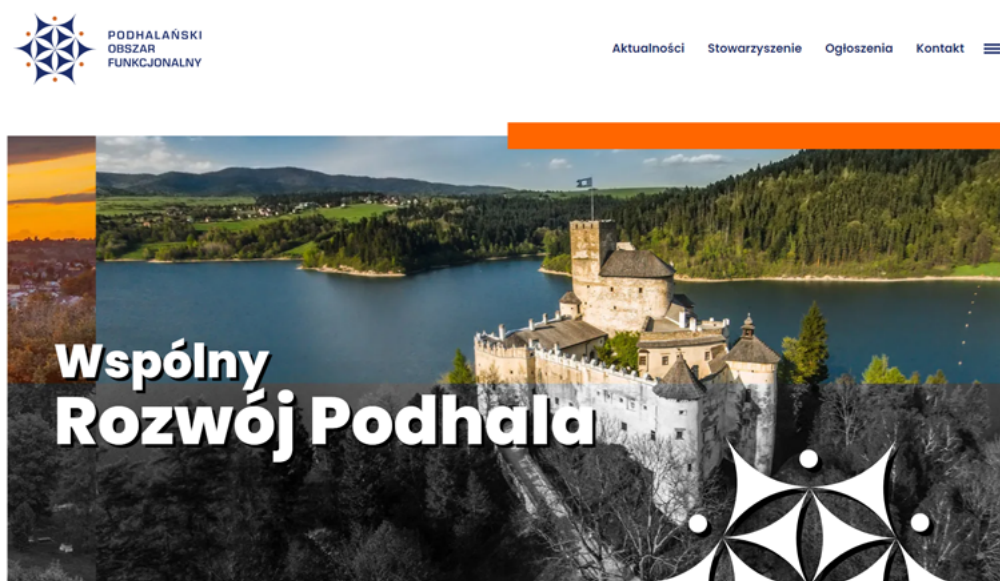
²³⁴ Dostępna pod adresem: <https://www.ofpodhale.pl/>.

w przypadku strony Stowarzyszenia Gorlicki Obszar Funkcjonalny. Od początku prowadzenia strony w zakładce tej zamieszczono 11 wpisów. Dotyczyły one naboru partnerów społeczno-gospodarczych, zaproszenia do udziału w badaniu ankietowym, spotkania w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Małopolskiego, powołania Rady Doradczej, spotkania z lokalnymi grupami działania, relacji z posiedzenia Rady Doradczej, relacji z wizyty studyjnej w Rumunii, przyjęcia Strategii ZIT, relacji z Walnego Zebrania Sprawozdawczego, prośby o wyrażenie opinii na temat rozwoju transportu w regionie, pozytywnego zaopiniowania Strategii ZIT przez Zarząd Województwa Małopolskiego oraz wyboru nowych władz Stowarzyszenia. W kontekście poszukiwania dobrych praktyk szczególnie interesująca jest relacja z wizyty studyjnej zorganizowanej przez Stowarzyszenie dla przedstawicieli związku ZIT z Rumunii (ADTI Valea Jiului – Dolina Jiu).

Wizyta studyjna odbyła się 5-6 czerwca 2024 r. i została zorganizowana we współpracy z Miastem Zakopane, Gminą Łapsze Niżne, Gminą Nowy Targ oraz Gminą Rabka-Zdrój. Wydarzenie to można uznać za przykład współpracy z innymi MOF.

Zakładka „Stowarzyszenie” oprócz podstawowych informacji o Stowarzyszeniu zawiera wyróżnione podkategorie z informacjami na temat członków Stowarzyszenia oraz władz, a także podkategorię „dokumenty” z zamieszczonym statutem Stowarzyszenia oraz „Strategią Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Podhalańskiego Obszaru Podhalańskiego na lata 2021-2027”. Zakładka „ogłoszenia” zawiera wpisy o ogłaszanych zapytaniach ofertowych. Zakładka „kontakt” zawiera informacje z danymi adresowymi oraz formularzem kontaktowym, ale bez podania kontaktowego adresu e-mail oraz numeru telefonu.

Obraz 14. Ekran główny strony internetowej Stowarzyszenia Podhalański Obszar Funkcjonalny

Źródło: <https://www.ofpodhale.pl/>.

Za dobrą praktykę w przypadku Podhalańskiego Obszaru Funkcjonalnego można uznać instytucjonalizację współpracy w ramach MOF poprzez powołanie stowarzyszenia oraz prowadzenie strony internetowej z bieżącymi informacjami na temat podejmowanych działań. Dobrą praktyką jest także stworzenie układu dwubiegunowego z ośrodkami rdzeniowymi w dwóch relatywnie niewielkich miastach będących siedzibami powiatów ziemskich o podobnym profilu gospodarczym, dzięki czemu możliwe jest synergiczne wzmocnienie posiadanych potencjałów. Przykładem dobrej praktyki jest także zorganizowanie wizyty studyjnej dla przedstawicieli ZIT z Rumunii umożliwiającej wymianę doświadczeń.

Interesujące podejście w zakresie delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych zastosowano w województwie opolskim. Obszar całego województwa został podzielony na pięć subregionów: Aglomerację Opolską oraz Subregion Północny, Subregion Kędzierzyńsko-Strzelecki, Subregion Brzeski i Subregion Południowy. Spośród MOF w województwie opolskim z ośrodkami rdzeniowymi w miastach będących siedzibą powiatów ziemskich w odniesieniu do dwóch uzyskano spełnienie wszystkich wyróżnionych kryteriów rozwoju instytucjonalnego. Były to Subregion Kędzierzyńsko-Strzelecki oraz Subregion Północny Opolszczyzny.

Subregion Kędzierzyńsko-Strzelecki jest układem dwubiegunowym z ośrodkami rdzeniowymi w Kędzierzynie-Koźlu oraz w Strzelcach Opolskich. Formalizacja współpracy nastąpiła poprzez powołanie w 2016 r. Stowarzyszenia Kędzierzyńsko-Strzelecki Subregionalny Obszar Funkcjonalny zrzeszającego 12 gmin i 2 powiaty z terenu województwa opolskiego. Subregion Kędzierzyńsko-Strzelecki obejmuje swoim zasięgiem wszystkie gminy położone w powiecie kędzierzyńskokozielskim: gmina Kędzierzyn-Koźle, gmina Reńska Wieś, gmina Cisek, gmina Bierawa, gmina Pawłowiczki i gmina Polska Cerkiew oraz gminy z terenu powiatu strzeleckiego: gmina Ujazd, gmina Leśnica, gmina Strzelce Opolskie, gmina Zawadzkie, gmina Jemielnica oraz gmina Kolonowskie. Jedyną gminą z powiatu strzeleckiego, która nie stanowi części tego MOF, jest gmina Izbicko. Opisany MOF jest zamieszkiwany przez ok. 160 tys. osób, z czego ponad połowę stanowią mieszkańcy miast rdzeniowych. Liczba ludności Kędzierzyna-Koźla wynosi ok. 60 tys. osób, a Strzelce Opolskie – ok. 30 tys. osób. Miasta te są oddalone od siebie o ok. 25 km, a czas przejazdu między nimi w porze nocnej za pomocą infrastruktury drogowej wynosi 23 minuty. Zauważalne jest zarazem słabe skomunikowanie pomiędzy tymi miastami za pomocą transportu zbiorowego. Z danych dostępnych na portalu e-podroznik.pl wynika, że w dzień powszedni podróżujący mogą skorzystać zaledwie z 5 bezpośrednich połączeń.

Strona internetowa Stowarzyszenia zawiera 7 wydzielonych zakładki: „aktualności

i ogłoszenia”, „Stowarzyszenie”, „Partnerzy”, „galeria”, „informacje o projekcie”, „dokumenty” oraz „kontakt”. Oprócz tego na stronie umieszczono drugi rząd zakładek: „subregion”, „gospodarka”, „turystyka”, „sport i rekreacja” oraz „inwestycje”. Podobnie jak w przypadku powyżej opisanych MOF wpisy w zakładce „aktualności” są publikowane relatywnie rzadko i dotyczą bieżącej działalności Stowarzyszenia oraz działań typu konsultacje dokumentów czy nabór partnerów społeczno-gospodarczych. Zakładka „Stowarzyszenie” zawiera podstawowe informacje o Stowarzyszeniu, m.in. datę powołania Stowarzyszenia, liczbę tworzących je samorządów, cele, a także skład Zarządu Stowarzyszenia i Komisji Rewizyjnej. Oprócz tego w postaci plików do pobrania został zamieszczony statut oraz odpis KRS. W zakładce „Partnerzy” znajdują się informacje na temat samorządów tworzących MOF. W zakładce „galeria” znajdują się fotografie miejsc z poszczególnych gmin tworzących MOF. W porównaniu do pozostałych zakładek zdecydowanie najbardziej rozbudowana jest zakładka „o projekcie”, w ramach której wyróżniono kilka kategorii: „o projekcie”, „zespół zarządzający”, „koordynatorzy lokalni”, „promocja projektu”, „dokumenty strategiczne”, „prezentacje multimedialne”, „współpraca” oraz „konsultacje społeczne dokumentów strategicznych”. Zakładka zawiera informacje o projekcie „Zintegrowane podejście terytorialne szansą rozwoju Kędzierzyńsko-Kozielskiego Subregionalnego Obszaru Funkcjonalnego”. Co prawda na stronie Stowarzyszenia nie zamieszczono informacji, w jakim okresie był realizowany ten projekt, jednak na podstawie danych dostępnych na stronie internetowej Urzędu Miasta Kędzierzyn-Koźle można stwierdzić, że jego realizacja rozpoczęła się w 2013 r. Liderem projektu była Gmina Kędzierzyn-Koźle. Projekt miał na celu wzmocnienie potencjału instytucjonalnego MOF, poczynawszy od dokonania delimitacji granic MOF. Zauważalne jest zarazem, że początkowo w nazwie MOF akcentowano, że nie jest to układ dwubiegunowy, lecz że miastem rdzeniowym jest Kędzierzyn-Koźle, co w pewnym stopniu można uznać za uzasadnione z tego względu, że miasto Kędzierzyn-Koźle dysponuje dwukrotnie

większym potencjałem ludnościowym w porównaniu do Strzelec Opolskich. Przykład omawianego MOF pokazuje, że bardzo ważny impuls w zakresie wzmacniania potencjału instytucjonalnego stanowi realizacja projektów zorientowanych na ten cel współfinansowanych ze środków zewnętrznych. Dlatego działania zmierzające do pozyskiwania środków zewnętrznych na ten cel można uznać za dobrą praktykę w zakresie wzmacniania współpracy w ramach MOF. Za dobrą praktykę omawianego projektu można uznać także to, że zakładał on współpracę również z innymi MOF ze szczególnym uwzględnieniem Aglomeracji Opolskiej oraz Subregionu Zachodniego Województwa Śląskiego. W zakładce „dokumenty” można znaleźć m.in. odsyłacz do „Strategii rozwoju Subregionu Kędzierzyńsko-Strzeleckiego na lata 2021-2030”. W zakładce „kontakt” zamieszczono zarówno adres fizyczny, adres e-mail oraz telefon kontaktowy. Zapewniono także możliwość nawiązania kontaktu za pomocą formularza kontaktowego.

W zakładkach ułożonych pionowo znajduje się mapa województwa opolskiego z podziałem na subregiony, a także materiały poszczególnych gmin tworzących MOF z zakresu gospodarki, turystyki, sportu i rekreacji oraz inwestycji. Zauważalny jest zarazem brak informacji na te tematy poświęconych niektórym samorządom tworzącym MOF.

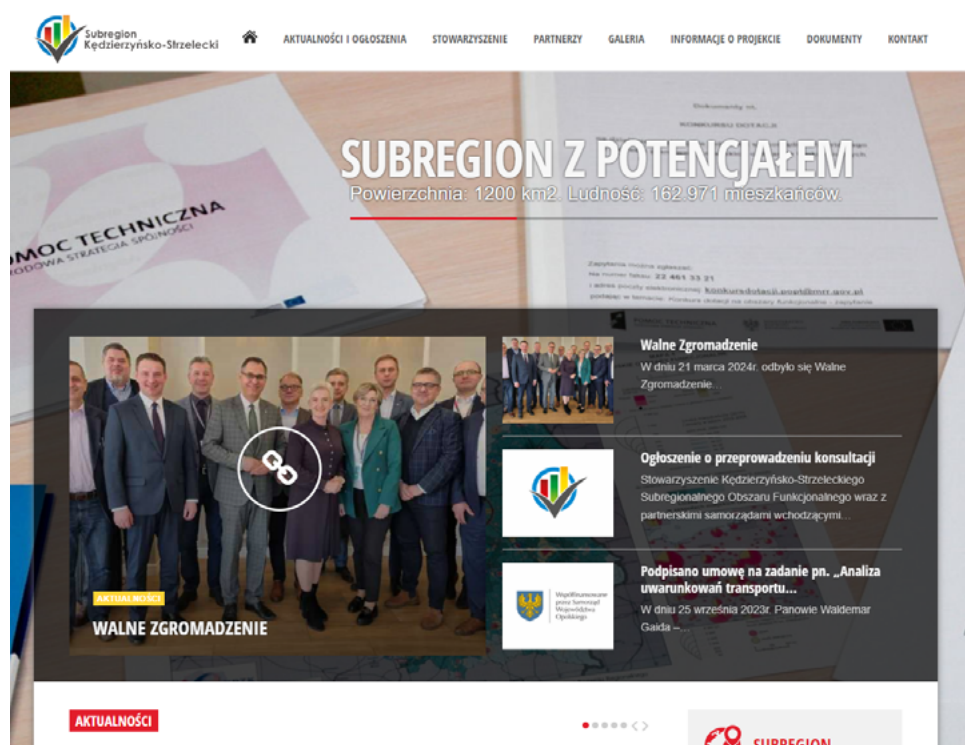
Warto zauważyć, że oprócz opisanych elementów strony internetowej w formie dynamicznej na ekranie głównym prezentowane są hasła ukazujące atuty Subregionu Kędzierzyńsko-Strzeleckiego, tj.:

- Subregion z potencjałem. Powierzchnia: 1200 km. Ludność: 162 971 mieszkańców;
- Atrakcje turystyczne. Parki – krajobrazowe, rozrywki i edukacji. Muzea, zamki i pałace;

- Partnerstwo ambitnych samorządowców. Zintegrowane podejście szansą rozwoju;
- Duży rynek zbytu towarów i usług. Sąsiedztwo województwa śląskiego i dolnośląskiego. Bliskość pogranicza czeskiego;
- Obecność instytucji wsparcia biznesu. Park Przemysłowy. Inkubatory Przedsiębiorczości. Inicjatywy klastrowe. Izby handlowe;
- Wielokulturowość. Symbioza różnych kultur. Bogactwo rozmaitych tradycji;
- Bogate tradycje przemysłowe. Silnie rozwinięty przemysł chemiczny, metalowy, maszynowy;
- Sport i rekreacja. Ścieżki rowerowe. Trasy turystyczne. Szlaki piesze. Strefy rekreacyjno-sportowe;
- Znane marki Opolszczyzny. Dobrze prosperujące firmy z kapitałem krajowym i zagranicznym;
- Doskonała dostępność komunikacyjna. Bliskość autostrady A4. Rzeka Odra. Sieć połączeń drogowych i kolejowych;
- Pozytywny klimat inwestycyjny. Duże tereny inwestycyjne. Specjalna Strefa Ekonomiczna. Strefy gospodarcze. Profesjonalna obsługa inwestorów;
- Nowoczesne rolnictwo. Nowatorskie sposoby uprawy roślin. Żyzne gleby dobrej klasy;
- Inteligentne społeczeństwo. Dobrze wykształcona społeczność. Bliskość ośrodków akademickich. Innowacje w gospodarce.

Prezentacja silnych stron MOF w postaci haseł na stronie internetowej może zostać uznana za przykład dobrej praktyki ukazującej, że wykonanie analizy SWOT może być użyteczne nie tylko na potrzeby wykonania diagnozy, ale także w celach promocyjnych.

Obraz 15. Ekran główny strony internetowej Stowarzyszenia Subregion Kędzierzyńsko-Strzelecki

Źródło: <http://www.subregionkk.pl/>.

Za dobrą praktykę w przypadku Subregionu Kędzierzyńsko-Strzeleckiego można uznać instytucjonalizację współpracy w ramach MOF poprzez powołanie stowarzyszenia. Dobrą praktyką jest także stworzenie układu dwubiegunowego z ośrodkami rdzeniowymi w dwóch relatywnie niewielkich miastach z objęciem zarazem znacznej części obszaru województwa opolskiego. Elementem wyróżniającym jest także rozbudowana strona internetowa z wyartykułowaniem atutów MOF. Za dobrą praktykę można również uznać wyakcentowanie znaczenia synergicznej współpracy z sąsiednimi MOF, w tym także z MOF z innego województwa, tj. śląskiego.

Interesującą kwestią jest stwierdzone względnie słabe skomunikowanie pomiędzy ośrodkami rdzeniowymi, co stanowi przykład, że dobre skomunikowanie między miastami nie zawsze musi stanowić konieczny warunek identyfikacji układów wielobiegunowych.

Współpraca między samorządami w ramach Subregionu Północnego Opolszczyzny również została sformalizowana poprzez powołanie stowarzyszenia, które nastąpiło w 2014 r. Stowarzyszenie zrzesza 19 samorządów, w tym 16 gmin i 3 powiaty. Subregion Północny Opolszczyzny jest ośrodkiem trójbiegunowym z Kluczborkiem, Namysłowem oraz Olesnem jako miastami rdzeniowymi i obejmuje wszystkie gminy z trzech powiatów: kluczborskiego, namysłowskiego i oleckiego zamieszkiwanych łącznie przez ok. 172 tys. osób. Największym miastem subregionu jest Kluczbork z liczbą

ok. 22 tys. mieszkańców. Nieco mniejszy pod względem liczby ludności jest Namysłów – ok. 17 tys. mieszkańców, a Olesno jest zamieszkiwane przez ok. 9 tys. osób. Kluczbork i Olesno dzieli ok. 20 km. Nieco bardziej od tych miast jest oddalony Namysłów (ok. 40 km od Kluczborka i ok. 60 km od Olesna).

Strona internetowa Stowarzyszenia zawiera 5 wyróżnionych zakładki: „aktualności”, „Stowarzyszenie”, „do pobrania”, „Partnerzy” oraz „kontakt”. Podobnie jak w przypadku przeanalizowanych powyżej stron

stowarzyszeń MOF wpisy z zakładce „aktualności” są publikowane relatywnie rzadko (kilka wpisów rocznie) i dotyczą bieżącej działalności Stowarzyszenia, prowadzenia konsultacji społecznych projektu „Strategii Rozwoju Subregionu Północnego Opolszczyzny na lata 2021-2030”, a także publikacji tego dokumentu w wersji przyjętej przez Zarząd Stowarzyszenia.

W kontekście poszukiwania dobrych praktyk uwagę przykuwa relacja z wizyty studyjnej, w ramach której przedstawiciele samorządów Subregionu Północnego Opolszczyzny odwiedzili Ostrów Wielkopolski. Wizyta została zorganizowana w ramach projektu Centrum Wsparcia Doradczego Plus. Celem wizyty było zapoznanie się z rozwiązaniami w zakresie podnoszenia efektywności energetycznej i skutecznej gospodarki obiegu zamkniętego jak i ochrony środowiska.

Zakładka „Stowarzyszenie” zawiera podstawowe informacje na temat liczby

samorządów członkowskich. Wskazano także cel działalności Stowarzyszenia oraz wymieniono skład osobowy władz Stowarzyszenia. W zakładce „dokumenty” zamieszczono w formie załączników do pobrania takie dokumenty jak: odpis KRS Stowarzyszenia, statut, Strategia Rozwoju Subregionu Północnego Opolszczyzny na lata 2021-2030, diagnoza przeprowadzona na potrzeby wspomnianej strategii, listę projektów zaplanowanych do realizacji w ramach strategii oraz plan zrównoważonej mobilności miejskiej. Zakładka „Partnerzy” zawiera odsyłacze do adresów stron internetowych samorządów będących członkami Stowarzyszenia. W zakładce „kontakt” znajdują się adres fizyczny wraz z mapą dojazdu, adres e-mail oraz telefon kontaktowy. Zapewniono także możliwość nawiązania kontaktu za pomocą formularza kontaktowego. Oprócz tego dane kontaktowe są widoczne w stopce strony internetowej niezależnie od otwieranej zakładki.

Obraz 16. Ekran główny strony internetowej Stowarzyszenia Subregion Północny Opolszczyzny

Źródło: <https://polnocnysubregion.pl/>.

Za dobrą praktykę w przypadku Subregionu Północnego Opolszczyzny można uznać to, że jest to układ wielobiegunowy składający się aż z trzech ośrodków rdzeniowych obejmujących wszystkie gminy z trzech powiatów. Dzięki temu mimo niewielkiej liczby ludności miast rdzeniowych zdelimitowno MOF o relatywnie dużym potencjale ludnościowym. Za dobrą praktykę można uznać również trwałą instytucjonalizację współpracy poprzez powołanie stowarzyszenia już w 2014 r. Przykładem dobrej praktyki jest także skorzystanie ze wsparcia w ramach projektu Centrum Wsparcia Doradczego Plus, dzięki któremu przedstawiciele MOF wzięli udział w wizycie studyjnej.

Spośród MOF o stwierdzonym najwyższym poziomie rozwoju instytucjonalnego, dla których ośrodkiem rdzeniowym jest miasto na prawach powiatu pod względem poszukiwania dobrych praktyk w zakresie instytucjonalizacji współpracy pomiędzy samorządami najbardziej interesujące wydają się dwa stowarzyszenia z terenu województwa kujawsko-pomorskiego.

Pierwszym z nich jest Stowarzyszenie WŁOF – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Włocławka. Zrzesza ono 15 jednostek samorządu terytorialnego. Są to: Gmina Miasto Włocławek, Powiat Włocławski, Gmina Miasto Kowal, Gmina Baruchowo, Gmina Boniewo, Gmina Brześć Kujawski, Gmina Chocień, Miasto i Gmina Chodecz, Gmina Fabianki, Gmina Izbica Kujawska, Gmina Kowal, Gmina Lubanie, Gmina Lubień Kujawski, Gmina Lubraniec, Gmina Włocławek. MOF Włocławka obejmuje zatem teren Miasta Włocławka oraz całego powiatu włocławskiego. Obszar ten jest łącznie zamieszkiwany przez ok. 183 tys. osób, z czego ok. 100 tys. to mieszkańcy Włocławka. W porównaniu do przeanalizowanych powyżej stowarzyszeń MOF z ośrodkami rdzeniowymi będącymi siedzibami powiatów ziemskich strona internetowa Stowarzyszenia WŁOF jest znacznie bardziej rozbudowana, co przejawia się w wyodrębnieniu dodatkowych kategorii w ramach podstawowych zakładki „aktualności”, w ramach których wyróżniono pięć kategorii: „wszystkie”, „projekty”, „spotkania”, „ogłoszenia”, „inne”. W porównaniu do wcześniej omówionych stron zauważalne jest także znacznie częstsze publikowanie wpisów w „aktualnościach”. Od 8 marca 2023 r. do 18 września 2024 r. zamieszczono ich 70. Oprócz tego bieżące informacje na temat działalności Stowarzyszenia zamieszczane

są także na profilu w portalu społecznościowym Facebook. Relatywnie częste publikowanie bieżących informacji może zostać uznane za przejaw wysokiego poziomu instytucjonalnego.

Działaniem o bardzo dużym znaczeniu dla wzmocnienia potencjału instytucjonalnego MOF, które może zostać uznane za dobrą praktykę, jest podpisanie z Zarządem Województwa Kujawsko-Pomorskiego umowy na wsparcie potencjału instytucjonalnego biura Stowarzyszenia WŁOF. Umowa została zawarta 18 września 2024 r. i opiewa na kwotę niemal 678 tys. zł. Wsparcie zostało udzielone w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027. Celem projektu jest wsparcie zdolności administracyjnej Biura Stowarzyszenia WŁOF oraz zapewnienie obsługi instrumentów terytorialnych.

Wpisy publikowane w „aktualnościach” świadczą o regularnie organizowanych spotkaniach Zespołu Zadaniowego ds. realizacji Strategii Terytorialnej Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Włocławka, co również może być postrzegane jako dobra praktyka w zakresie wzmocniania potencjału instytucjonalnego.

Oprócz wiadomości z bieżącej działalności Stowarzyszenia w dziale aktualności znajdują się także informacje na temat wydarzeń kulturalnych odbywających się na terenie MOF, jednak ostatnia tego typu informacja pochodzi z maja 2024 r.

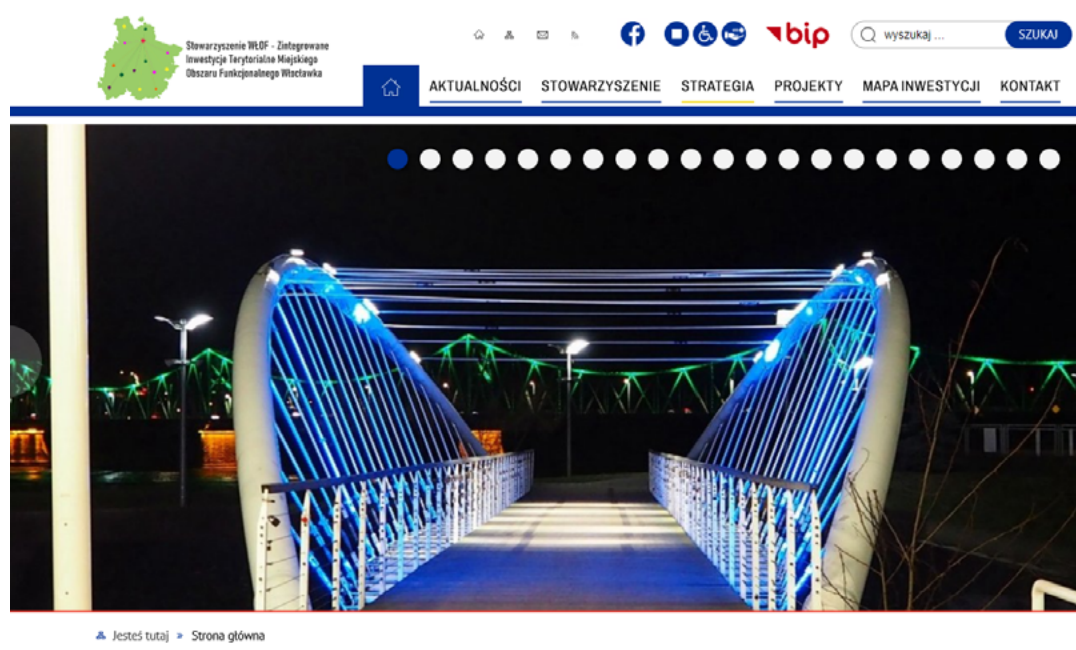
W obrębie zakładki „Stowarzyszenie” wyróżniono pięć kategorii zawierających informacje o samorządach będących członkami Stowarzyszenia, o władzach Stowarzyszenia (Zarządzie i Komisji Rewizyjnej). Dostępny jest także statut Stowarzyszenia. W porównaniu do poddanych analizie stowarzyszeń MOF, dla których ośrodkami rdzeniowymi są miasta będące siedzibami

powiatów ziemskich zauważalne jest nie tylko podanie danych teleadresowych biura, ale także trzyosobowego personelu biura, co również świadczy o posiadanym potencjale instytucjonalnym.

Interesującym rozwiązaniem, które również może być identyfikowane jako dobra praktyka warta upowszechniania, jest zamieszczenie mapy inwestycji realizowanych

w ramach ZIT, przy czym pewien niedosyt wywołuje zamieszczenie jedynie bardzo podstawowych informacji zawierających nazwę inwestycji, beneficjenta oraz wartość projektu bez możliwości zapoznania się z bardziej szczegółowymi danymi na temat zakresu poszczególnych przedsięwzięć oraz osiągniętych rezultatach i efektach.

Obraz 17. Ekran główny strony internetowej Stowarzyszenia WŁOF – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Włocławka

AKTUALNOŚCI

Źródło: <https://wlof.wloclawek.eu/>.

Elementem wyróżniającym MOF Włocławka, który może być szczególnie postrzegany jako dobra praktyka, jest nie tylko powołanie stowarzyszenia, ale przede wszystkim zapewnienie przez władze województwa finansowania działalności administracyjnej biura stowarzyszenia.

Spośród MOF o stwierdzonym wysokim poziomie rozwoju instytucjonalnego, dla których ośrodkiem rdzeniowym jest stolica województwa, szczególną uwagę przykuwa Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia. Zauważenia jednak wymaga, że w tym przypadku stolica województwa, jest tylko jednym z ośrodków rdzeniowych układu wielobiegunowego liczącego ok. 2,1 mln mieszkańców, w którego skład wchodzi 41 miast i gmin. Metropolia działa na podstawie specjalnie uchwalonej ustawy z dnia

9 marca 2017 r. o związku metropolitalnym w województwie śląskim. Wdrożone przepisy ustawowe można uznać za bardzo ważny czynnik stymulujący instytucjonalizację współpracy w ramach tego MOF. O wysokim potencjale instytucjonalnym Metropolii stanowi m.in. to, że jest ona administrowana przez Urząd Metropolitalny, w którego strukturze wyróżniono kilkanaście departamentów. Oprócz tego jednostką organizacyjną Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii jest Zarząd

Transportu Metropolitalnego odpowiedzialny za bieżące zarządzanie transportem miejskim na terenie Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii. Zadanie związane z organizacją transportu publicznego w 2019 r. zostało przekazane Metropolii przez miasta i gminy ją tworzące.

Organem wykonawczym Metropolii jest pięcioosobowy Zarząd. Ważną rolę jako organ uchwałodawczo-kontrolny odgrywa Zgromadzenie Metropolii, w którego skład wchodzi przedstawiciele wszystkich 41 miast i gmin członkowskich. W zakresie podejmowania decyzji przez Zgromadzenie interesującym rozwiązaniem jest stosowanie zasady podwójnej większości głosów. Oznacza to, że dana decyzja jest uznana za wiążącą nie tylko wtedy, gdy jest ona podjęta przez większość delegatów, ale większość ta musi zarazem reprezentować ponad połowę mieszkańców Metropolii. W kontekście podejmowania decyzji w ramach MOF jest to bardzo interesujące rozwiązanie, które może być upowszechniane jako dobra praktyka, ponieważ z jednej strony zabezpiecza przed forsowaniem decyzji przez samorządy mogące stanowić liczebną przewagę w ramach danego MOF, ale zamieszkiwane przez niewielką liczbę mieszkańców. Natomiast strony ogranicza ryzyko dominacji decyzyjnej przez samorządy o największej liczbie mieszkańców, czyli w skrajnym przypadku forsowania stanowiska miasta rdzeniowego w sytuacji, gdy osoby zamieszkujące miasto rdzeniowe stanowiłyby większość ogółu mieszkańców danego MOF. Interesującym rozwiązaniem w zakresie współpracy pomiędzy samorządami jest instytucja komisji rozjemczej, której zadaniem jest znajdowanie kompromisowych rozwiązań w sytuacji, gdy co najmniej jedna z gmin członkowskich uzna, że podjęta lub procedowana przez Zgromadzenie uchwała, narusza jej interes.

Ważnym elementem wzmacniającym potencjał instytucjonalny jest zapewnienie stałego finansowania Metropolii w wysokości 5% podatku od osób fizycznych zamieszkujących obszar Metropolii. Istotne źródło finansowania stanowią także składki członkowskie gmin i miast tworzących Metropolię. Dzięki zapewnionemu stałemu finansowaniu roczny budżet Metropolii przekracza 1 mld zł.

Zakres działalności Metropolii jest bardzo szeroki. Obejmuje takie zagadnienia jak: transport publiczny, kolej metropolitarna, zrównoważona mobilność, rower metropolitarny, wykorzystanie dronów, zapobieganie suszy, łąki kwietne, tworzenie grup zakupowych, współpraca międzynarodowa, polityka przestrzenna, działania na rzecz seniorów, działania na rzecz osób młodych, fundusz solidarności, ograniczanie niskiej emisji oraz przeciwdziałanie smogowi, nauka. Silną stroną Metropolii jest realizacja licznych projektów finansowanych ze środków europejskich oraz krajowych.

Interesującym rozwiązaniem, które może posłużyć jako dobra praktyka, jest umieszczenie zakładki z bankiem otwartych danych dotyczących Metropolii lub poszczególnych miast i gmin ją tworzących.

Bardzo interesującym rozwiązaniem, które może być upowszechniane jako dobra praktyka, jest prowadzenie Metrolab działającego w Katowicach w ramach Kato Science Corner. Jest to miejsce, które ma służyć organizacji różnego rodzaju wydarzeń, spotkań, dyskusji i warsztatów z okazji przyznania Katowicom tytułu Europejskiego Miasta Nauki. Pod pewnymi względami idea Metrolab wydaje się podobna do działającego w Rzeszowie UrbanLab, przy założeniu, że podejmowane działania powinny być skierowane nie tylko do mieszkańców i interesariuszy z terenu miasta, ale z całego miejskiego obszaru funkcjonalnego.

Obraz 18. Ekran główny strony internetowej Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii

Źródło: <https://metropoliagzm.pl/>.

W odniesieniu do Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii za dobrą praktykę można uznać uregulowanie jej działalności na podstawie specjalnie uchwalonej ustawy z określeniem zadań oraz źródeł finansowania, a także posiadanie bardzo wysokiego poziomu rozwoju instytucjonalnego za sprawą Urzędu Metropolitalnego, w którego strukturze wyróżniono kilkanaście departamentów.

Za dobrą praktykę można uznać także utworzenie Zarządu Transportu Metropolitalnego i powierzenie mu zadania organizacji transportu zbiorowego na obszarze metropolitalnym. Mimo różnicy w skali działalności takie rozwiązanie może służyć jako inspiracja dla Tarnobrzega i jego obszaru funkcjonalnego poprzez podjęcie działań na rzecz powołania spółki celowej odpowiedzialnej za organizację transportu zbiorowego w obrębie MOF Tarnobrzega z proporcjonalnym zapewnieniem poziomu udziałów poszczególnych samorządów tworzących MOF przy jednoczesnym wsparciu finansowym potencjału takiej spółki w ramach ZIT MOF.

Za dobrą praktykę można uznać również podejmowanie decyzji z przyjęciem zasady podwójnej większości głosów. Inną dobrą praktyką jest funkcjonowanie MetroLab, co może stanowić inspirację dla rozszerzenia działalności rzeszowskiego UrbanLab oraz utworzenia „MOF-Lab” w innych ośrodkach rdzeniowych w województwie podkarpackim.

7. Dalsze kierunki rozwoju regionalnych biegunów wzrostu i ich obszarów funkcjonalnych

7.1. Zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej regionalnych biegunów wzrostu oraz miejskich obszarów funkcjonalnych

Określenie dalszych kierunków rozwoju regionalnych biegunów wzrostu i ich obszarów funkcjonalnych w perspektywie do 2040 r. z uwzględnieniem uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych wymaga zastosowania całościowego podejścia opierającego się na wynikach analiz przeprowadzonych z zastosowaniem różnych metod: analizy danych zastanych, ankiety sprawozdawczej, analizy PESTEL/SWOT będącej elementem m.in. metody delfickiej oraz panelu ekspertów. Co prawda ze względu na podobny potencjał rozwojowy części miast zidentyfikowanych jako regionalne bieguny wzrostu i ich obszarów funkcjonalnych podlegają one częściowo podobnym uwarunkowaniom, mimo to perspektywy rozwoju poszczególnych MOF w województwie podkarpackim warto poddać odrębnej analizie na zasadzie studium przypadku.

Rzeszowski Obszar Funkcjonalny posiada zdecydowanie największy potencjał rozwojowy spośród wszystkich dotychczas zdelimitowanych miejskich obszarów funkcjonalnych w Polsce oraz jeden z większych potencjałów w skali kraju, obejmując 15 gmin w województwie podkarpackim zamieszkiwanych przez niemal 400 tys. osób. Rzeszowski Obszar Funkcjonalny jest jedynym MOF w województwie podkarpackim, którego potencjał rozwojowy wzrasta, o czym świadczy niemal trzyprocentowy wzrost liczby ludności w latach 2018-2023 oraz dodatni skumulowany przyrost naturalny w tym okresie. O potencjale rozwojowym Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego stanowi także ponad 55 tys. zarejestrowanych podmiotów gospodarczych, niemal 165 tys. osób pracujących, a także ponad 35 tys. uczniów szkół podstawowych i niemal 29 tys. uczniów szkół ponadpodstawowych. Oprócz tego w Rzeszowie jako mieście rdzeniowym będącym zarazem najbardziej rozwiniętym

ośrodkiem akademickich w województwie podkarpackim studiuje ponad 35 tys. osób. Rzeszów jako najbardziej rozwinięte, a zarazem jako w dalszym ciągu najbardziej rozwijające się miasto w województwie podkarpackim, dzięki zachodzącym korzystnym procesom rozwojowym silnie oddziałuje na otoczenie, co przekłada się na występowanie procesów dyfuzji rozwojowych w gminach znajdujących się w polu jego oddziaływania. Za skutek tych korzystnych procesów dyfuzji można uznać poszerzenie Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego o gminy Błażowa oraz Hyżne, które nastąpiło jesienią 2021 r. Zauważenia wymaga, że rzeczywiste pole oddziaływania Rzeszowa jest szersze względem dotychczas zdelimitowanego jego obszaru funkcjonalnego, co stanowi potencjał do dalszego poszerzania go poprzez włączenie gminy Sokołów Małopolski oraz z pewnym potencjałem do włączenia gmin Niebylec oraz Sędziszów Małopolski. Zauważalne jest także oddziaływanie Rzeszowa na inne gminy znajdujące się poza Rzeszowskim Obszarem Funkcjonalnym, w tym na inne miasta zidentyfikowane jako regionalne bieguny takie jak: Dębica wraz z Ropczycami, Jarosław wraz z Przeworskiem, Mielec oraz Krosno, co stanowi potencjał do delimitacji obszaru metropolitalnego Rzeszowa lub układu wielobiegunowego zamieszkiwanego przez ok. 800 tys. osób. Niezależnie jednak od obieranego kierunku kreowania polityki rozwoju miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim nawet w sytuacji podejmowania strategicznych decyzji o niezależnym rozwoju mniejszych miejskich ośrodków funkcjonalnych w celu zapewnienia równomiernego rozwoju regionu silnie rozwijający się Rzeszowski Obszar Funkcjonalny nie powinien być postrzegany jako zagrożenie dla rozwoju innych podkarpackich MOF, ale jako jeden z ich potencjałów rozwojowych. Rzeszowski Obszar Funkcjonalny jest dobrze skomunikowany wewnętrznie za pomocą transportu zbiorowego. Podróżujący

z siedzib 9 gmin wchodzących w skład ROF mają możliwość skorzystania z ponad 50 połączeń transportu zbiorowego dziennie. Oprócz tego z terenu 7 gmin istnieje możliwość dojazdu do Rzeszowa za pomocą miejskiej komunikacji publicznej. Ważnym działaniem wzmacniającym wewnętrzną dostępność komunikacyjną w obrębie ROF było uruchomienie połączeń Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej, za pomocą której podróżni mają możliwość dojazdu do Rzeszowa nie tylko z miejscowości znajdujących się na zdelimitowanym obszarze funkcjonalnym, ale także ze Strzyżowa, Dębicy, Przeworska czy Kolbuszowej. Za szansę a zarazem wyzwanie można uznać podejmowanie dalszych inwestycji mających na celu rozwój Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej oraz wdrażanie rozwiązań ułatwiających elastyczne korzystanie z różnych środków transportu, wśród których można wymienić inwestycje z zakresu infrastruktury P&R.

Za atut Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego można uznać położenie w centralnej części województwa, dzięki czemu znajduje się on w relatywnie niewielkiej odległości dla obszarów z różnych stron regionu. Z drugiej strony za atut ROF można uznać położenie w regionie przygranicznym, co otwiera możliwości współpracy transgranicznej z podmiotami ze Słowacji oraz z Ukrainy.

Zewnętrzną dostępność komunikacyjną Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego również zasadniczo można ocenić jako dobrą. W zakresie dostępności za pomocą transportu lotniczego ważną rolę odgrywa znajdujący się na terenie ROF Port Lotniczy Rzeszów-Jasionka, w przypadku którego po czasowej zapaści, której doświadczyły wszystkie porty lotnicze w Polsce w wyniku wprowadzenia ograniczeń w celu przeciwdziałania pandemii COVID-19, rok 2023 przyniósł rekordową liczbę ponad 1 mln obsługowanych pasażerów.

Zapewniona od niemal dekady dobra dostępność za pomocą infrastruktury drogowej w kierunku zachodnim oraz wschodnim za sprawą autostrady A4 została uzupełniona poprawą dostępności w kierunku północnym za sprawą oddanej do użytkowania w 2022 r. drogi ekspresowej

S19. To zarazem spowodowało w dużym stopniu przeniesienie ruchu do Warszawy z drogi krajowej nr 9 oraz znaczne skrócenie przeciętnego czasu przejazdu do stolicy państwa. Jedyną słabą stroną w tym zakresie jest niska przepustowość drogi ekspresowej S19 na odcinku od Stobiernej do Sokołowa Małopolskiego ze względu na wybudowanie jej w przekroju pasów 2+1. W perspektywie do 2026 r. niedogodność ta powinna jednak zostać usunięta za sprawą trwającej rozbudowy tego odcinka poprzez dobudowanie drugiej jezdni, co będzie skutkowało osiągnięciem przekroju pasów 2+2. Wybudowanie kolejnych odcinków drogi ekspresowej S19, w perspektywie do 2029 r., znacząco powinno poprawić dostępność ROF w kierunku południowym. Dodatkowa poprawa dostępności ROF w kierunku północnym powinna nastąpić w związku z planami przebudowy 60 km drogi krajowej nr 9 od węzła łączącego z drogą ekspresową S74 w okolicy Tarnobrzega do węzła Rzeszów Zachód z autostradą A4.

Zewnętrzną dostępność komunikacyjną ROF za pomocą transportu kolejowego należy ocenić jako relatywnie słabą. Co prawda podróżujący z Rzeszowa mają możliwość skorzystania z licznych i relatywnie szybkich połączeń do Krakowa i poprzez Kraków do innych miast, ale zauważalna jest niewielka liczba połączeń do Warszawy przy zdecydowanie najgorszej spośród wszystkich stolic województw wartości wskaźnika czasu przejazdu dzielonego przez odległość geograficzną. Z tego względu obawy mogą wywoływać zapowiedzi rezygnacji z budowy linii kolejowej mającej prowadzić z Rzeszowa do Centralnego Portu Komunikacyjnego.

Silną stroną Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego w porównaniu do pozostałych MOF w województwie podkarpackim jest budownictwo mieszkaniowe. W 2023 r. na terenie ROF do użytkowania oddano więcej mieszkań niż na terenie wszystkich pozostałych MOF w województwie podkarpackim łącznie.

Czynnikiem wzmacniającym znaczenie Rzeszowa i jego obszaru funkcjonalnego w skali nie tylko krajowej, ale w skali europejskiej a nawet światowej stała się

sytuacja związana z agresją zbrojną Rosji na Ukrainę. Ze względu na dostępność portu lotniczego oraz bliskość do Ukrainy Rzeszów oraz znajdujący się na terenie ROF Port Lotniczy Rzeszów-Jasionka pełnią rolę ważnego węzła transportowego. W zależności od dalszego przebiegu wydarzeń prowadzących do eskalacji lub deeskalacji konfliktu sytuacja na Ukrainie może stanowić zarówno szansę rozwojową dla Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego, jak i zagrożenie. W sytuacji zakończenia konfliktu w sposób korzystny dla Ukrainy Rzeszów wraz z obszarem funkcjonalnym może odegrać ważną rolę w procesie odbudowy Ukrainy jako zaplecze logistyczne. W sytuacji poddania Ukrainy oraz zaostrzenia konfliktu Rosji z NATO skutkującego agresją zbrojną położenie ROF w relatywnie niedużej odległości od wschodniej granicy można określić jako niekorzystne. Scenariusz taki wydaje się mało prawdopodobny, jednak nie można go całkowicie wykluczyć, dopóki konflikt ten nie będzie zakończony. Z drugiej jednak strony czynnikiem ograniczającym to zagrożenie jest to, że ze względu na swoje strategiczne znaczenie ROF jest dobrze chroniony militarnie. Niezależnie jednak od potencjalnych bezpośrednich zagrożeń wojennych, przedłużający się konflikt na Ukrainie blokuje możliwości prowadzenia intensywnej współpracy w kierunku wschodnim, co ze względu na przygraniczne położenie województwa podkarpackiego można uznać za istotną barierę rozwojową.

Inną konsekwencją agresji zbrojnej Rosji na Ukrainę jest napływ uchodźców, co może stanowić zarówno szansę rozwojową, jak i zagrożenie. Rzeszów jako miasto o największym potencjale rozwojowym w województwie podkarpackim jest zarazem najczęściej postrzegany jako najbardziej atrakcyjne miejsce do osiedlenia z perspektywy osób migrujących. Z danych otrzymanych w ramach ankiety sprawozdawczej wypełnianej przez przedstawicieli JST wynika, że w latach 2022-2023 na terenie ROF zameldowano 7 502 osoby z zagranicy. Dla porównania na terenie MOF Przemysła leżącym w pobliżu granicy z Ukrainą zameldowano w tym okresie 1 477 osób z zagranicy. Co prawda w ankiecie sprawozdawczej nie pytano o kraj

pochodzenia obcokrajowców, jednak ze względu na sytuację w Ukrainie można założyć, że osoby pochodzące z tego kraju stanowiły zdecydowaną większość. Ze względu na pokrewieństwa językowe oraz kulturowe osoby pochodzące z Ukrainy zazwyczaj relatywnie szybko adaptują się do życia w Polsce, a napływ ludności może stanowić dodatkowe wzmocnienie potencjału rozwojowego ROF. Z drugiej strony brak integracji może skutkować obniżeniem poziomu bezpieczeństwa, a niedostosowanie do potrzeb rynku pracy może skutkować wzrostem bezrobocia. Dlatego w tym kontekście bardzo ważną rolę odgrywają takie inicjatywy, które można zarazem uznać za dobre praktyki, jak Międzynarodowe Centrum Integracji FENIKS czy działania podejmowane przez Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie.

Chociaż na tle innych MOF w województwie podkarpackim Rzeszowski Obszar Funkcjonalny charakteryzuje się relatywnie wysokim poziomem wynagrodzeń, to wynagrodzenia te są relatywnie niskie w porównaniu do najsilniej rozwiniętych MOF w innych regionach w Polsce, co z kolei skutkuje odpływem wysoko wykwalifikowanego kapitału ludzkiego do regionów oferujących bardziej atrakcyjne warunki pracy.

Mimo silnego oddziaływania Rzeszowa na otoczenie ROF jest silnie zróżnicowany pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego. Przejawia się to m.in. w wynikającej z ukształtowania terenu gorszej dostępności komunikacyjnej południowej części ROF oraz skutkuje innymi utrudnieniami stanowiącymi bariery rozwojowe.

Chociaż Rzeszowski Obszar Funkcjonalny charakteryzuje się zdecydowanie najbardziej korzystnymi procesami demograficznymi w porównaniu do pozostałych MOF w województwie podkarpackim, to w perspektywie długofalowej również na jego terenie można spodziewać się coraz większego wzrostu liczby osób w wieku produkcyjnym. Dlatego jednym z wyzwań stojących przed ROF jest wdrażanie skutecznej polityki senioralnej przejawiającej się m.in. w rozwoju infrastruktury dostosowanej do potrzeb seniorów.

Jednym z problemów możliwych do rozwiązania tylko w ramach wspólnego działania

w ramach ROF jest zanieczyszczenie powietrza szczególnie dotkliwe w tzw. sezonie grzewczym. Do wspólnych wyzwań należy także zaliczyć konieczność podejmowania działań mających na celu adaptację do zmian klimatu w szczególności z zakresu przeciwdziałania skutkom suszy oraz powodzi błyskawicznych.

Pod względem uwarunkowań prawnych bardzo ważnym czynnikiem wzmacniającym potencjał rozwojowy MOF byłoby wdrożenie ustawy metropolitalnej lub aglomeracyjnej, która mogłaby stanowić prawną ramę współpracy pomiędzy JST tworzącymi obszary funkcjonalne. Przykład wdrożenia ustawy z dnia 9 marca 2017 r. o związku metropolitalnym w województwie śląskim stanowiącej fundament prawny Metropolii Górnośląsko-Zagłębiowskiej pokazuje jak duże znaczenie mogą mieć tego typu akty prawne dla wzmacniania potencjału instytucjonalnego, ale także rozwoju społeczno-gospodarczego MOF.

Miejski Obszar Funkcjonalny Przemyśla jest zamieszkiwany przez ponad 99 tys. osób i jest czwartym miejskim obszarem funkcjonalnych w województwie podkarpackim pod względem liczby mieszkańców (w porównaniu do trzeciego pod tym względem MOF Stalowej Woli jest zamieszkiwany o zaledwie 159 osób mniej). Potencjał ludnościowy MOF Przemyśla spada. W latach 2018-2023 liczba mieszkańców tego obszaru spadła o ponad 6 tys. osób, co stanowi ubytek na poziomie 6%. Warto zarazem zauważyć, że w tym okresie w Przemyśle ubyło ponad 5 tys. osób (ubytek na poziomie 8,5%), co świadczy o występowaniu zjawiska suburbanizacji. Skumulowana wartość przyrostu naturalnego w odniesieniu do MOF Przemyśla była najniższa w porównaniu do wszystkich MOF w województwie podkarpackim. W latach 2018-2023 na terenie tego MOF urodziło się o ponad 2,3 tys. mniej osób w porównaniu do liczby odnotowanych zgonów. Miasto rdzeniowe charakteryzuje się wysoką wartością wskaźnika liczby osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym (50,7), co wymaga wdrażania skutecznej polityki senioralnej przejawiającej się m.in. w rozwoju infrastruktury dostosowanej do potrzeb seniorów.

Podobnie jak w przypadku całego województwa podkarpackiego słabą stroną MOF Przemyśla są relatywnie niskie zarobki, co przyczynia się do odpływu zasobów ludzkich (w szczególności młodych dobrze wykształconych osób) do innych regionów zapewniających dostęp do lepiej opłacanych miejsc pracy, a zarazem przyczynia się do obniżenia poziomu kapitału ludzkiego.

Pod względem liczby podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON wynoszącej 10,5 tys. wg stanu na koniec 2023 r. MOF Przemyśla posiada podobny potencjał jak MOF Stalowej Woli, a w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców oprócz wspomnianego MOF Stalowej Woli liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON jest również podobna jak w przypadku MOF Mielca, MOF Krosna czy MOF Jarosławia. Pod względem liczby pracujących wynoszącej niemal 34 tys. osób MOF Przemyśla sytuuje się na piątym miejscu w województwie podkarpackim, ale z wartością zaledwie o ok. 2 tys. osób mniejszą od trzeciego MOF Mielca. Na obszarze MOF Przemyśla wg stanu na koniec 2022 r. uczyło się ponad 7 tys. uczniów szkół podstawowych oraz ponad 6 tys. uczniów szkół ponadpodstawowych. Liczba osób studiujących w mieście rdzeniowym wynosząca wg stanu na koniec 2022 r. jest niewielka (988 osób), ale korzystnym zjawiskiem jest nieznaczny wzrost odnotowany względem 2018 r. mimo pogarszającej się sytuacji demograficznej. Podobnie jak w przypadku innych podkarpackich MOF (nie licząc Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego) na terenie MOF Przemyśla w 2023 r. oddano niewielką liczbę mieszkań oddanych do użytkowania (288), co można uznać za czynnik ograniczający wzmacnianie potencjału rozwojowego tego obszaru. Na tle innych MOF w województwie podkarpackim w gminach MOF Przemyśla występuje relatywnie wysoki poziom bezrobocia. Wg stanu na koniec 2023 r. najniższy udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym był w gminie Orły (6%), a najwyższy w gminie Krasiczyn (7,2%).

Skomunikowanie wewnętrzne za pomocą transportu zbiorowego można ocenić jako dobre. Z siedzib gmin Medyka, Orły oraz Żurawica podróżujący do Przemyśla mają

możliwość skorzystania z ponad 50 połączeń dziennie w dni powszednie. Oprócz tego z niektórych miejscowości gminy wiejskiej Przemyśl oraz gminy Krasiczyn istnieje możliwość dotarcia do Przemyśla za pomocą miejskiej komunikacji publicznej. Pod względem dostępności zewnętrznej ośrodek rdzeniowy jest bardzo dobrze skomunikowany z Rzeszowem za pomocą transportu zbiorowego zarówno samochodowego, jak i kolejowego. W zakresie zapewnienia dostępności za pomocą infrastruktury drogowej kluczową rolę odgrywa autostrada A4 zapewniająca dobrą dostępność w kierunku zachodnim, czyli w stronę stolicy województwa oraz w kierunku wschodnim w stronę przejścia granicznego z Ukrainą w Korczowej. Ważną rolę odgrywa także droga krajowa nr 77 zapewniająca dostępność znacznej części MOF Przemyśla (w tym miasta rdzeniowego) do autostrady A4 i pełniąca zarazem funkcję obwodnicy Przemyśla. Nieco mniejszą aczkolwiek również bardzo ważną rolę odgrywa droga krajowa nr 28 zapewniająca w kierunku wschodnim dostępność MOF Przemyśla do przejścia granicznego z Ukrainą w Medyce, a w kierunku południowo-zachodnim w stronę atrakcyjnych przyrodniczo terenów górskich.

Chociaż przebieg konfliktu zbrojnego w Ukrainie ma duże znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego wszystkich MOF w województwie podkarpackim, to w odniesieniu do MOF Przemyśla może ono zostać określone jako krytyczne ze względu na położenie przy granicy z Ukrainą. Pokazały to wydarzenia z lutego 2022 r., kiedy to m.in. przez przejście graniczne w Medyce oraz przez Przemyśl przelała się fala uchodźców z Ukrainy. Przemyśl odegrał kluczową rolę w zapewnieniu pomocy humanitarnej oraz innego wsparcia świadczącego na rzecz uchodźców, co zostało dostrzeżone i docenione przez władze Ukrainy poprzez nadanie tytułu honorowego Miasta Ratownika. Ze względu na przygraniczne położenie przedłużający się, a przede wszystkim nasilający się konflikt zbrojny w Ukrainie będzie stanowił poważną barierę rozwojową zniechęcającą do inwestowania na terenie MOF. Może także skutkować presją migracyjną wyrażającą się w chęci osiedlania na obszarach bardziej

oddalonych od granicy. Z drugiej strony zakończenie konfliktu w sposób skutkujący odbudową Ukrainy oraz napływem inwestycji z państw Unii Europejskiej, Stanów Zjednoczonych czy Kanady będzie stanowił bardzo dużą szansę rozwojową. W takiej sytuacji jednak barierą może stanowić słaba dostępność uzbrojonych terenów inwestycyjnych. Zapewnienie zdolności do szybkiego i elastycznego przedstawienia oferty inwestycyjnej w przypadku zakończenia konfliktu zbrojnego i podjęcia działań na rzecz odbudowy Ukrainy można uznać za jedno z największych wyzwań, jakie w przyszłości może pojawić się przed MOF Przemyśla. W tym kontekście atutem MOF Przemyśla jest dostępność linii szerokotorowej biegnącej na Ukrainę wraz z portami przeładunkowymi w Medyce i Żurawicy, co umożliwia transport towarów.

Innym aspektem przygranicznego położenia MOF Przemyśla jest jego peryferyjne położenie w przestrzeni województwa podkarpackiego wraz oddaleniem od innych ośrodków miejskich o największym potencjale rozwojowym, przez co trudno znaleźć podstawy do identyfikacji wielobiegunkowego MOF z Przemyślem jako jednym z ośrodków rdzeniowych. Co prawda dostrzegalne są pewne powiązania z MOF Jarosław-Przeworsk, jednak ciążenia zarówno Przeworska, jak i Jarosławia są silniejsze w kierunku Rzeszowa niż w kierunku Przemyśla.

Wśród zagrożeń, którym przeciwdziałanie będzie stanowiło wyzwanie stojące przed MOF Przemyśla podobnie jak przed innymi miastami i ich obszarami funkcjonalnymi, można wymienić podejmowanie działań mających na celu adaptację do zmian klimatu. Podobnie jak w przypadku innych MOF ważny czynnik wzmacniający potencjał rozwojowy stanowi dostępność do środków zewnętrznych.

Miejski Obszar Funkcjonalny Krosna jest zamieszkiwany przez ponad 111 tys. osób i jest drugim miejskim obszarem funkcjonalnym w województwie podkarpackim pod względem liczby mieszkańców, co można uznać za element wyróżniający na tle innych MOF, mając na uwadze, że Krosno jako ośrodek rdzeniowy jest dopiero piątym miastem w województwie podkarpackim

pod względem liczby mieszkańców po Rzeszowie, Mielcu, Przemyśle i Stalowej Woli zamieszkiwanych nawet po kilkanaście tysięcy więcej osób. Świadczy to o relatywnie dużej sile oddziaływania Krosna na otoczenie, co potwierdzają wyniki przeprowadzonej delimitacji wskazującej na silne powiązania Krosna z pozostałymi gminami będącymi częścią dotychczas zdelimitowanego MOF. W konsekwencji mieszkańcy Krosna stanowią zaledwie niespełna 40% ogółu mieszkańców całego MOF.

W zakresie występujących oddziaływań i powiązań funkcjonalnych zauważalny jest potencjał do stworzenia liczącego ok. 200 tys. mieszkańców dwubiegunowego miejskiego obszaru funkcjonalnego poprzez połączenie MOF Krosna z MOF Jasła. W kontekście oddziaływań i powiązań funkcjonalnych z innymi MOF w województwie podkarpackim warto także zwrócić uwagę na występujące relatywnie silne oddziaływanie ze strony Rzeszowa. Oddziaływania te mogą być postrzegane jako szansa rozwojowa dla MOF Krosna.

Potencjał ludnościowy MOF Krosna spada. W latach 2018-2023 liczba mieszkańców tego obszaru spadła o niemal 4 tys. osób, co stanowi ubytek na poziomie 3,4%. Warto jednak zauważyć, że dynamika spadku ludności na terenie całego MOF jest nieco niższa w porównaniu do ubytku odnotowanego dla Krosna, gdzie w latach 2018-2023 spadek był na poziomie 5,3%, co zarazem świadczy o występowaniu zjawiska suburbanizacji. Spadek liczby ludności MOF Krosna jest powiązany z ujemnym przyrostem naturalnym. Na podstawie analizy skumulowanej wartości wskaźnika przyrostu naturalnego można stwierdzić, że w latach 2018-2023 na tym terenie urodziło się niemal 2 tys. mniej osób niż zmarło.

Innym wyzwaniem dotyczącym potencjału ludnościowego, wymagającym odpowiedniego kreowania polityki rozwoju, jest wzrastająca liczba osób w wieku poprodukcyjnym, co wymaga wdrażania skutecznej polityki senioralnej przejawiającej się m.in. w rozwoju infrastruktury dostosowanej do potrzeb seniorów.

Podobnie jak w przypadku całego województwa podkarpackiego słabą stroną MOF Krosna są relatywnie niskie zarobki, co

przyczynia się do odpływu zasobów ludzkich do innych regionów zapewniających dostęp do lepiej opłacanych miejsc pracy, a zarazem przyczynia się do obniżenia poziomu kapitału ludzkiego.

MOF Krosna jest także drugim w województwie spośród wszystkich podkarpackich MOF pod względem liczby podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON, których według stanu na koniec 2023 r. było niemal 12 tys. Innym wskaźnikiem również sytuującym MOF Krosna na drugim miejscu w województwie podkarpackim jest liczba pracujących wynosząca wg stanu na koniec 2023 r. niemal 40 tys. osób. Wg stanu na koniec 2022 r. na terenie MOF Krosna uczyło się ok. 8,5 tys. uczniów szkół podstawowych oraz podobna liczba uczniów szkół ponadpodstawowych, co także stanowi drugą wartość wśród MOF w województwie podkarpackim. Ośrodek rdzeniowy posiada zarazem pewien potencjał w zakresie szkolnictwa wyższego za sprawą odgrywającej istotną rolę dla wzmacniania kapitału ludzkiego na terenie MOF Państwowej Akademii Nauk Stosowanych w Krośnie. Liczba studiujących na tej uczelni wynosząca niespełna 2 tys. osób jest jednak niewielka przy obserwowanym spadku w latach 2018-2022. Liczba mieszkań oddanych do użytkowania w 2023 r. na terenie MOF Krosna była ponad dziesięciokrotnie niższa niż na terenie Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego, mimo że liczba mieszkańców MOF Krosna jest niespełna czterokrotnie mniejsza niż liczba mieszkańców ROF. Liczba mieszkań oddanych do użytkowania na terenie MOF Krosna była także nieco niższa w porównaniu do MOF Mielca. Można zatem stwierdzić, że relatywnie niewielka liczba mieszkań oddawanych do użytkowania stanowi słabą stronę MOF Krosna, a zarazem istotną barierę rozwojową.

Silną stroną MOF Krosna jest bardzo niski poziom bezrobocia. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w poszczególnych gminach tworzących MOF wg stanu na koniec 2023 r. wyniósł od 2,8% w Krośnie do 4,3% w Chorkówce.

Skomunikowanie wewnętrzne w obrębie MOF Krosna można ocenić jako umiarkowanie

dobrze, przy czym z siedziby tylko jednej gminy należącej do MOF podróżni mają możliwość dotarcia do Krosna za pomocą co najmniej 50 połączeń dziennie w dni powszednie. Można uznać to za słabość MOF Krosna, w szczególności biorąc pod uwagę dużą liczbę osób dojeżdżających do pracy do miasta rdzeniowego. Za to silną stroną w tym zakresie jest zapewnienie możliwości dojazdu do Krosna za pomocą miejskiej komunikacji publicznej ze wszystkich gmin tworzących MOF. Pod tym względem rozwiązania stosowane w ramach tego MOF można uznać za wartościowe upowszechniania na zasadzie tzw. dobrych praktyk.

Zewnętrzna dostępność komunikacyjna MOF Krosna jest słaba zarówno za sprawą transportu drogowego, jak i kolejowego. Co prawda osoby podróżujące z Krosna do Rzeszowa mają możliwość skorzystania z 28 połączeń dziennie za pomocą transportu zbiorowego, co biorąc pod uwagę odległość dzielącą te miasta można uznać za liczbę relatywnie dużą, ale słabością w zakresie dostępności komunikacyjnej do Rzeszowa jest brak bezpośredniego połączenia kolejowego (z wyjątkiem dwóch połączeń dziennie do stacji Rzeszów Zachodni). Funkcję głównego korytarza za pomocą infrastruktury drogowej zapewniającego zewnętrzną dostępność komunikacyjną MOF Krosna w kierunkach północnym (w tym w stronę Rzeszowa) oraz południowym (w stronę przejścia granicznego ze Słowacją) pełni droga krajowa nr 19 o relatywnie długim czasie przejazdu ze względu na przebieganie przez tereny góryste oraz tereny zabudowane. Czynnikiem dodatkowo wydłużającym czas przejazdu drogą krajową nr 19 jest budowa równolegle przebiegającej drogi ekspresowej S19. Wybudowanie wspomnianej drogi ekspresowej w perspektywie do 2029 r. zniweluje jednak tę słabość i zapewni bardzo dobrą dostępność MOF Krosna w kierunku północnym i południowym. W zakresie zapewnienia dostępności MOF Krosna w kierunku zachodnim oraz wschodnim kluczową rolę odgrywa droga krajowa nr 28 również charakteryzująca się relatywnie długim czasem przejazdu. Relatywnie niska jakość i przepustowość wspomnianych dróg w powiązaniu z peryferyjnym położeniem w południowej części województwa podkarpackiego

a zarazem kraju stanowi istotną barierę rozwojową. Z drugiej jednak strony przygraniczne położenie stanowi pewien potencjał w zakresie wzmacniania współpracy w wymiarze transgranicznym w szczególności w perspektywie wybudowania drogi ekspresowej S19 jako części europejskiej trasy Via Carpatia, która docelowo ma połączyć litewską Kłajpedę z greckimi Salonikami. Bariere dla współpracy transgranicznej stanowi zmienność kursów walut, co może skutkować zmniejszeniem efektywności podejmowanych przedsięwzięć.

Położenie MOF Krosna może być postrzegane jako atut pod względem dostępności do bogatego przyrodniczo środowiska naturalnego Beskidu Niskiego, co odgrywa bardzo ważną rolę dla zapewnienia wysokiej jakości życia oraz uzyskania równowagi pomiędzy życiem zawodowym a prywatnym. Dostępne zasoby przyrodnicze posiadają zarazem potencjał w zakresie rozwoju infrastruktury turystyczno-wypoczynkowej. Ważnym potencjałem MOF Krosna wartym wzmacniania jest także potencjał kulturowy.

Niekorzystny wpływ na sytuację społeczno-gospodarczą MOF Krosna może mieć przedłużający się konflikt zbrojny w Ukrainie. Co prawda MOF Krosna jest nieco oddalony od granicy z Ukrainą, jednak znaczenie tego konfliktu jest na tyle duże, że może oddziaływać nie tylko na sytuację w całym województwie podkarpackim, ale także w całym kraju.

Wśród zagrożeń, którym przeciwdziałanie będzie stanowiło wyzwanie stojące przed MOF Krosna podobnie jak przed innymi miastami i ich obszarami funkcjonalnymi można wymienić podejmowanie działań mających na celu adaptację do zmian klimatu, wzrastające koszty inwestycji, a wśród szans postęp technologiczny (sztuczna inteligencja, e-administracja, Przemysł 4.0/5.0). Podobnie jak w przypadku innych MOF ważny czynnik wzmacniający potencjał rozwojowy stanowi dostępność do środków zewnętrznych.

Miejski Obszar Funkcjonalny Mielca jest zamieszkiwany przez niespełna 91 tys. osób. W kontekście identyfikacji potencjalnych układów wielobiegunowych zauważalne są powiązania MOF Mielca z Rzeszowskim Obszarem Funkcjonalnym, a także w nieco

mniej stopniu z MOF Dębicy. W odniesieniu do ROF szczególnie zauważalne są powiązania gospodarcze ze względu na występujące w obu obszarach funkcjonalnych przedsiębiorstwa działające w branży lotniczej. Podobnie jak w przypadku pozostałych MOF w województwie podkarpackim (poza Rzeszowskim Obszarem Funkcyjnym) liczba ludności mieszkających na terenie MOF Mielca spada, przy czym na tle pozostałych MOF ubytek ludności w latach 2018-2023 na poziomie nieco ponad 3 tys. osób (o 3,3%) można uznać za względnie umiarkowany. Skumulowana wartość przyrostu naturalnego dla tego okresu chociaż ujemna (-759 osób) również na tle innych MOF może zostać uznana za umiarkowaną.

Na terenie MOF Mielca wpisanych do rejestru REGON jest niemal 10 tys. podmiotów gospodarki narodowej. W przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej jest niższa jedynie w porównaniu do Rzeszowskiego Obszaru Funkcyjnego, chociaż w porównaniu do MOF Krosna, MOF Przemyśla, MOF Jarosławia czy MOF Stalowej Woli występujące różnice są niewielkie. MOF Mielca na tle pozostałych w województwie podkarpackim oraz w porównaniu do liczby osób mieszkających na jego terenie charakteryzuje się relatywnie dużym rynkiem pracy liczącym niemal 36 tys. osób pracujących. Do szkół podstawowych na terenie MOF Mielca uczęszczało 7,5 tys. uczniów, a do szkół ponadpodstawowych – 6,6 tys. Słabą stroną ośrodka rdzeniowego jest niewielki potencjał w zakresie szkolnictwa wyższego wyrażający się w zaledwie 149 osobach studiujących wg stanu na koniec 2022 r.

Podobnie jak w przypadku całego województwa podkarpackiego słabą stroną MOF Mielca są relatywnie niskie zarobki, co przyczynia się do odpływu zasobów ludzkich do innych regionów zapewniających dostęp do lepiej opłacanych miejsc pracy, a zarazem przyczynia się do obniżenia poziomu kapitału ludzkiego. Innym wyzwaniem dotyczącym potencjału ludnościowego, wymagającym odpowiedniego kreowania polityki rozwoju, jest wzrastająca liczba osób w wieku poprodukcyjnym, co wymaga wdrażania skutecznej polityki senioralnej przejawiającej się m.in.

w rozwoju infrastruktury dostosowanej do potrzeb seniorów.

MOF Mielca znalazł się na drugim miejscu pod względem liczby mieszkań oddanych do użytkowania, przy czym oddanie do użytkowania zaledwie 385 mieszkań w 2023 r. można uznać za liczbę niewielką, by mogło to stanowić potencjał rozwojowy.

Poszczególne gminy tworzące MOF Mielca charakteryzują się zbliżonym a zarazem umiarkowanie niskim poziomem bezrobocia. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wg stanu na koniec 2023 r. wyniósł od 3,5% w gminie wiejskiej Mielec do 4,7% w gminie Przecław.

Istotną barierę rozwojową dla gminy wiejskiej Mielec utrudniającą zapewnienie integralności obszaru gminy a zarazem efektywne zarządzanie nią jest podział na dwie części rozdzielone gminą miejską Mielec, co stanowi dodatkową przesłankę wskazującą wręcz na konieczność współdziałania pomiędzy tymi gminami w ramach MOF.

Wewnętrzna dostępność komunikacyjna MOF Mielca jest relatywnie słaba. Z danych z portalu e-podroznik.pl wynika, że z siedziby gminy Przecław do Mielca podróżni mają możliwość skorzystania z zaledwie 10 połączeń transportu zbiorowego dziennie w dni powszednie. Z kolei w przypadku siedziby gminy Tuszów Narodowy jest to 15 połączeń. Miejska komunikacja publiczna kursuje do niektórych miejscowości gminy wiejskiej Mielec oraz gminy Przecław.

Pod względem zewnętrznej dostępności MOF Mielca jest relatywnie słabo skomunikowany, znajdując się w oddaleniu od głównych korytarzy transportowych. Mielec jest jedynym spośród 10 największych miast w województwie podkarpackim nie posiadającym dostępu do drogi krajowej. W zakresie zapewnienia dostępności do autostrady A4 kluczową rolę odgrywa droga wojewódzka nr 985, która zarazem pełni rolę ważnego korytarza komunikacyjnego wewnątrz MOF przebiegającego przez gminy Tuszów Narodowy, gminę wiejską Mielec, gminę Przecław oraz pełniąc funkcję obwodnicy Mielca. Droga ta zapewnia także dostępność MOF w kierunku północnym w stronę Tarnobrzega oraz w stronę województwa świętokrzyskiego przez

Połaniec, łącząc się z drogą wojewódzką nr 764. W kierunku zachodnim w stronę Kolbuszowej i drogi krajowej nr 9 prowadzącej do Rzeszowa ważną rolę odgrywa droga wojewódzka nr 875. W kierunku południowo-zachodnim w stronę Tarnowa a zarazem w stronę autostrady A4 prowadzi droga wojewódzka nr 984. Układ dróg wojewódzkich zapewniających dostępność komunikacyjną MOF Mielca uzupełnia droga nr 983. W zakresie dostępności kolejowej nastąpiła wyraźna poprawa za sprawą oddania do użytkowania zrewitalizowanej linii kolejowej nr 25 na odcinku Padew – Mielec – Dębica, dzięki czemu w 2020 r. został wznowiony transport kolejowy, a w 2021 r. – transport pasażerski. Dzięki temu podróżujący zyskali możliwość dotarcia przez Dębicę, m.in. do Rzeszowa. W zakresie poprawy dostępności kolejowej w stronę Rzeszowa za aktualny można uznać postulat wybudowania odcinka nowej linii kolejowej z Mielca do Kolbuszowej lub łącznika pomiędzy Pustkowem a Lubziną z potencjałem objęcia Mielca zasięgiem Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej.

W odniesieniu do wszystkich MOF w województwie podkarpackim bardzo duże znaczenie ma przebieg wojny w Ukrainie, przy czym w odniesieniu do MOF Mielca można uznać je za nieco mniejsze w związku z nieco dalszym położeniem od wschodniej granicy Polski.

Wśród zagrożeń, którym przeciwdziałanie będzie stanowiło wyzwanie stojące przed MOF Mielca podobnie jak przed innymi miastami i ich obszarami funkcjonalnymi, można wymienić podejmowanie działań mających na celu adaptację do zmian klimatu. Ważny problem w odniesieniu do MOF Mielca stanowi kwestia zanieczyszczenia powietrza ze względu na funkcjonowanie dużych zakładów przemysłowych. Szansę na poprawę sytuacji w tym zakresie stanowią inicjatywy proekologiczne na poziomie wojewódzkim i krajowym takie jak program LIFE, program „Czyste powietrze” czy program „Mój prąd”.

Podobnie jak w przypadku innych MOF ważny czynnik wzmacniający potencjał rozwojowy stanowi dostępność do środków zewnętrznych.

Miejski Obszar Funkcjonalny Stalowej Woli jest zamieszkiwany przez ponad 99 tys. osób, przy czym wg stanu na koniec 2018 r. obszar ten zamieszkiwało niemal 106 tys. osób. W latach 2018-2023 r. z obszaru tego ubyło ponad 6 tys. mieszkańców, co oznacza spadek o 6%. Jest to jeden z największych procentowy ubytek ludności spośród wszystkich MOF w województwie podkarpackim. Podobną skalę ubytku ludności zaobserwowano jedynie w odniesieniu do MOF Przemyśla. Największy wpływ na ubytek ludności z terenu MOF mają procesy zachodzące w Stalowej Woli, w której w ciągu zaledwie pięciu lat ubyło niemal 10% ludności (ubytek o 6 tys. mieszkańców). Większy procentowy ubytek ludności w mieście rdzeniowym niż w pozostałych gminach tworzących MOF świadczy o zachodzących procesach suburbanizacji. Jednym z czynników składających się na ubytek ludności na terenie MOF Stalowej Woli jest ujemny przyrost naturalny. W latach 2018-2023 na terenie tego MOF odnotowano o ponad 2 tys. mniej urodzeń w porównaniu do liczby zgonów. Problem stanowi także odpływ ludności w szczególności młodych osób do większych ośrodków miejskich. Działaniem mogącym przyczyniać się do zatrzymania młodych, wykwalifikowanych kadr jest inwestowanie w tworzenie miejsc pracy opartych na innowacjach w szczególności w branży lotniczej, kosmicznej oraz IT. Ważnym impulsem dla rozwoju MOF Stalowej Woli mogłoby być również inwestowanie w badania i rozwój poprzez programy wspierające innowacje oraz tworzenie regionalnych centrów innowacji. Za dobrą praktykę pod tym względem można uznać funkcjonowanie Podkarpackiego Centrum Innowacji, które co prawda swoim działaniem obejmuje obszar całego województwa, jednak wskazane byłoby utworzenie filii lub komórek organizacyjnych dedykowanych poszczególnym MOF zdelimitowanym w województwie podkarpackim z wykorzystaniem potencjału lokalnych uczelni oraz przedsiębiorstw. Równoległe do działań mających na celu tworzenie miejsc pracy dla wykwalifikowanej kadry za istotny potencjał może zostać uznana współpraca ze szkołami wyższymi i zawodowymi w celu

kształcenia kadr posiadających odpowiednie kwalifikacje poszukiwane na lokalnym rynku pracy.

Ze względu na występowanie wzajemnych oddziaływań pomiędzy Stalową Wolą a Niskim MOF ten może być postrzegany jako układ dwubiegunowy, ale o zdecydowanie większym potencjale a zarazem polu oddziaływania Stalowej Woli. W kontekście identyfikacji potencjalnych układów wielobiegunowych warta wzmacniania jest inicjatywa Czwórmieścia obejmująca oprócz Stalowej Woli i Niska również Tarnobrzeg i Sandomierz. Ważnym potencjałem w tym zakresie jest podpisanie porozumienia o współpracy pomiędzy samorządami z tych miast oraz opracowanie wspólnej strategii. Wzmacnianie tak zidentyfikowanego układu wielobiegunowego może stanowić istotny czynnik rozwojowy przede wszystkim dla Tarnobrzega i jego obszaru funkcjonalnego ze względu na relatywnie słaby potencjał endogeny MOF Tarnobrzega. Rozwijanie inicjatywy Czwórmieścia jako wielobiegunowego obszaru funkcjonalnego może być zarazem wykorzystywane w celach promocyjnych poprzez ukazywanie potencjału obszaru zamieszkiwanego przez ponad 240 tys. osób, co z kolei w pewnym stopniu mogłoby stanowić przeciwwagę dla Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego zapewniając równomierny rozwój regionu.

Pod względem liczby podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON MOF Stalowej Woli na poziomie ponad 10 tys. nie odbiega od innych MOF w województwie podkarpackim o znaczeniu subregionalnym. Podobna do innych podkarpackich MOF o znaczeniu subregionalnym jest także wielkość rynku pracy MOF Stalowej Woli obejmująca niemal 34 tys. osób pracujących. Do szkół podstawowych na terenie MOF Stalowej Woli uczęszczało 6,8 tys. uczniów, a do szkół ponadpodstawowych – 6,7 tys. osób. Potencjał Stalowej Woli jako ośrodka akademickiego mierzony liczbą osób jest niewielki i przejawiający tendencję spadkową. Według stanu na koniec 2022 r. studiowało w tym mieście 581 osób.

Podobnie jak w przypadku pozostałych podkarpackich MOF o znaczeniu subregionalnym słabą stroną stanowi budownictwo

mieszkaniowe. W 2023 r. na terenie MOF Stalowej Woli do użytkowania oddano 285 mieszkań. Zauważalne jest zarazem, że najwięcej mieszkań oddano do użytkowania nie w mieście rdzeniowym, ale w gminie Pysznica – 117, co dodatkowo obrazuje skalę zjawiska suburbanizacji. W Stalowej Woli oddano do użytkowania 82 mieszkania, w gminie Nisko – 59 mieszkań, a w gminie Zaleszany – 37 mieszkań.

MOF Stalowej Woli charakteryzuje się zróżnicowanym poziomem bezrobocia. Bardzo niski udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym skutkujący niekiedy wręcz trudnościami w znalezieniu pracowników przez przedsiębiorstwa prosperujące na terenie MOF występuje w gminach Pysznica (2,5%), Zaleszany (3%) oraz Stalowa Wola (3,6%) przy relatywnie wysokim poziomie (7,4%) występującym w gminie Nisko.

Podobnie jak w przypadku pozostałych MOF wyzwaniem dotyczącym potencjału ludnościowego, wymagającym odpowiedniego kreowania polityki rozwoju, jest wzrastająca liczba osób w wieku poprodukcyjnym, co wymaga wdrażania skutecznej polityki senioralnej przejawiającej się m.in. w rozwoju infrastruktury dostosowanej do potrzeb seniorów.

Starzenie się społeczeństwa w powiązaniu z odpływem młodych osób do większych ośrodków może skutkować coraz większymi trudnościami w znalezieniu pracowników, co z kolei może ograniczać możliwości rozwoju gospodarczego, a wręcz prowadzić do regresu, co w pewnym stopniu może zostać zminimalizowane poprzez wdrażanie rozwiązań z zakresu Przemysłu 4.0/5.0.

Wewnętrzna dostępność komunikacyjna MOF Stalowej Woli jest relatywnie dobra. Z danych dostępnych na portalu e-podroznik.pl wynika, że z Niska do Stalowej Woli w dni powszednie kursuje ponad 100 połączeń transportu zbiorowego dziennie. Ważną rolę w zakresie wzmacniania powiązań funkcjonalnych pomiędzy gminami tworzącymi MOF odgrywa miejska komunikacja publiczna, za pomocą której możliwość dojazdu do Stalowej Woli mają mieszkańcy niektórych miejscowości położonych w gminie Nisko, Pysznica i Zaleszany.

Zewnętrzna dostępność komunikacyjna MOF Stalowej Woli za pomocą infrastruktury drogowej uległa wyraźnej poprawie za sprawą oddania do użytkowania drogi ekspresowej S19, znacznie skracając czas przejazdu zarówno w kierunku południowym w stronę Rzeszowa, jak i w kierunku północnym w stronę Lublina i Warszawy. W kierunku północno-zachodnim bardzo ważną rolę odgrywa droga krajowa nr 77 zapewniająca dostępność w stronę Sandomierza, co jest szczególnie istotne w kontekście wzmacniania potencjalnego układu wielobiegunowego w ramach inicjatywy Czwórmieścia. Droga ta przebiegając od Niska przez Stalową Wolę po Zaleszany odgrywa również bardzo istotną rolę dla zapewnienia dostępności wewnętrznej MOF Stalowej Woli. Znacznej poprawy we wskazanym kierunku można się spodziewać po wybudowaniu drogi ekspresowej S74 prowadzącej od węzła z drogą ekspresową S19 przez okolice Niska, Stalowej Woli, Tarnobrzega, Sandomierza i Kielc i dalej do węzła z autostradą A1. Na obszarze województwa podkarpackiego inwestycja ta znajduje się w fazie przygotowawczej. Ponadto ważną rolę odgrywa droga wojewódzka nr 871 łącząca Stalową Wolę z Tarnobrzegiem. Przez MOF Stalowej Woli przebiega linia kolejowa nr 68 Lublin-Przeworsk, która w 2020 r. została zmodernizowana na odcinku Lublin-Stalowa Wola. Linia ta przez Lublin zapewnia dostępność komunikacyjną do Warszawy. Istotną rolę odgrywa także linia kolejowa nr 74 zapewniająca dostępność w kierunku Tarnobrzega i przez Tarnobrzeg do Rzeszowa.

W odniesieniu do wszystkich MOF w województwie podkarpackim bardzo duże znaczenie ma przebieg wojny w Ukrainie, przy czym w odniesieniu do MOF Stalowej Woli można uznać je za nieco mniejsze w związku z nieco dalszym położeniem od wschodniej granicy Polski. Z drugiej strony narastające zagrożenia militarne zwiększają popyt na zbrojenia, co może pozytywnie wpływać na sytuację gospodarczą MOF Stalowej Woli ze względu na zlokalizowanie na jego terenie przedsiębiorstw specjalizujących się w przemyśle zbrojeniowym. Ważnym potencjałem ułatwiającym rozwój gospodarczy są silne tradycje w branży

metalurgicznej i zbrojeniowej, co stanowi podstawę do dalszego rozwoju tych branż. Wśród zagrożeń, którym przeciwdziałanie będzie stanowiło wyzwanie stojące przed MOF Stalowej Woli podobnie jak przed innymi miastami i ich obszarami funkcjonalnymi, można wymienić podejmowanie działań mających na celu adaptację do zmian klimatu.

W wymiarze terytorialnym kluczowe znaczenie posiada zapewnienie odpowiednich środków skierowanych na wsparcie MOF, natomiast w wymiarze tematycznym stymulującym wzrost gospodarczy kluczową rolę odgrywa wsparcie wiodących branż zbieżnych z profilem gospodarczym MOF. W tym kontekście ważne jest zapewnienie środków na wsparcie nie tylko najsilniejszych MOF o znaczeniu regionalnym, ale także MOF o znaczeniu subregionalnym, dla których miastami rdzeniowymi są ośrodki, w których zachodzą niekorzystne procesy demograficzne związane ze spadkiem liczby ludności oraz procesami starzenia się społeczeństwa.

Miejski Obszar Funkcjonalny Tarnobrzega jest zamieszkiwany przez ponad 95 tys. osób. Podobnie jak w przypadku innych MOF o znaczeniu subregionalnym zaobserwowano spadek liczby ludności MOF Tarnobrzega. W latach 2018-2023 populacja tego MOF zmniejszyła się o niemal 6 tys. osób, co stanowi spadek na poziomie 5,6%. Podobnie jak w przypadku innych MOF o znaczeniu subregionalnym wyrażony procentowo ubytek ludności był większy w mieście rdzeniowym niż w pozostałych gminach tworzących MOF, co pokazuje, że wśród czynników wpływających na zmniejszenie liczby mieszkańców Tarnobrzega znajdują się procesy suburbanizacji. Istotnym czynnikiem składającym się na spadek liczby ludności na terenie całego MOF jest ujemny przyrost naturalny. W latach 2018-2023 odnotowano łącznie ponad 2 tys. więcej zgonów niż urodzeń. Problem stanowi także odpływ ludności w szczególności młodych osób do większych ośrodków miejskich.

Analizy mające na celu weryfikację aktualności delimitacji MOF wskazują na relatywnie słabe powiązania miasta rdzeniowego

z gminami tworzącymi MOF w dotychczas zdelimitowanym obszarze. Wynika to przede wszystkim ze słabego skomunikowania pomiędzy miastem rdzeniowym a pozostałymi gminami. Tarnobrzeg jest jedynym miastem spośród ośrodków o znaczeniu subregionalnym, w przypadku którego miejski transport publiczny jest świadczony wyłącznie w granicach administracyjnych miasta bez chociażby jednej linii zapewniającej połączenia podmiejskie. Z siedziby żadnej gminy tworzącej MOF nie ma możliwości skorzystania z co najmniej 50 połączeń dziennie za pomocą transportu zbiorowego do Tarnobrzega. Z drugiej strony zauważalne są relatywnie silne powiązania z Sandomierzem, które stanowią podstawę do zdelimitowania dwubiegunowego MOF Tarnobrzeg-Sandomierz lub, w jeszcze szerszym ujęciu, układu wielobiegunowego Stalowa Wola-Nisko-Tarnobrzeg-Sandomierz bazującego na współpracy podjętej w ramach inicjatywy Czwórmieścia. Na poziomie regionalnym barierą w zakresie wsparcia tej inicjatywy, tj. w zakresie możliwości dofinansowania działań mających na celu wzmocnienie potencjału instytucjonalnego tak rozumianego układu wielobiegunowego a zarazem rozwoju społeczno-gospodarczego stanowi to, że Sandomierz wraz ze swoim obszarem funkcjonalnym znajduje się w granicach administracyjnych innego województwa, co przejawia się brakiem programów wspierających inicjatywy partnerstw międzywojewódzkich. Co prawda w „Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+” wskazano na inicjatywę nazwaną „Czwórporozumieniem” stanowiącą podstawę do realizacji przedsięwzięć ponadregionalnych pomiędzy Sandomierzem a Stalową Wolą, Tarnobrzegiem i Niskiem, jednak zapisy tego dokumentu ograniczają się do tego typu ogólnej konstatacji. W „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030” również wspomniano o inicjatywie Czwórmieścia z nieco mocniejszym zaakcentowaniem, że w ramach tej inicjatywy należy dążyć do stworzenia multipolarnego układu miast między: Stalową Wolą, Tarnobrzegiem, Niskiem i Sandomierzem. Warto zarazem zauważyć, że pomocne w zakresie zdelimitowania układu wielobiegunowego z uwzględnieniem Sandomierza jest

to, że w „Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+” ośrodek ten posiada zdelimitowany swój obszar funkcjonalny. Wzmacnianie tak zidentyfikowanego układu wielobiegunowego może stanowić odpowiedź na relatywnie niski potencjał rozwojowy endogeny Tarnobrzega i relatywnie słabe jego oddziaływanie na otoczenie. Ponadto rozwijanie inicjatywy Czwórmieścia jako wielobiegunowego obszaru funkcjonalnego może przynieść potencjał rozwojowy stanowiący przeciwwagę dla Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego ze względu na zamieszkiwanie miast tworzących inicjatywę Czwórmieścia wraz z obszarami funkcjonalnymi przez ponad 240 tys. osób z dobrze rozwiniętymi funkcjami gospodarczymi Stalowej Woli oraz walorami turystycznymi Sandomierza i potencjałem turystycznym Jeziora Tarnobrzieskiego.

Na terenie MOF Tarnobrzega wg stanu na koniec 2023 r. do rejestru REGON wpisanych zostało ponad 9 tys. podmiotów gospodarki narodowej. W przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców liczba 99 podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON była wyższa jedynie w porównaniu do MOF Dębicy, MOF Jasła oraz MOF Lubaczowa. Rynek pracy MOF Tarnobrzega obejmuje ponad 33 tys. osób pracujących.

Do szkół na terenie MOF Tarnobrzega uczęszcza ok. 12 tys. uczniów, po ok. 6 tys. do szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Potencjał akademicki Tarnobrzega jako ośrodka rdzeniowego jest niewielki, co wg stanu na koniec 2022 r. wyraża się w 907 osobach studiujących, ale zauważalny jest niewielki wzrost pod tym względem w porównaniu do 2018 r.

Liczba 254 mieszkań oddanych do użytkowania w 2023 r. była jedną z najniższych spośród MOF zdelimitowanych w województwie podkarpackim. Niższa była tylko w przypadku MOF Jasła oraz MOF Lubaczowa. Tak mała liczba mieszkań oddanych do użytkowania stanowi bardzo istotną barierę rozwojową MOF Tarnobrzega.

MOF Tarnobrzega charakteryzuje się umiarkowanym poziomem bezrobocia w poszczególnych gminach. Najniższy udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wynoszący 3,4% wystąpił w gminie Nowa

Dęba, a najwyższy w gminie Baranów Sandomierski – 4,9%.

Podobnie jak w przypadku pozostałych MOF wyzwaniem dotyczącym potencjału ludnościowego, wymagającym odpowiedniego kreowania polityki rozwoju, jest wzrastająca liczba osób w wieku poprodukcyjnym, co wymaga wdrażania skutecznej polityki senioralnej przejawiającej się m.in. w rozwoju infrastruktury dostosowanej do potrzeb seniorów.

Potencjał turystyczny z oddziaływaniem na znaczną część MOF posiada Jezioro Tarnobrzesckie w szczególności w powiązaniu z pałacem w Baranowie Sandomierskim, zespołem pałacowym w Tarnobrzegu, ale przede wszystkim w zakresie połączenia potencjału z atrakcyjnym turystycznie Sandomierzem. Wykorzystanie tego potencjału wymaga jednak podjęcia znacznych inwestycji w zakresie budowy obiektów noclegowych, gastronomicznych oraz z zakresu infrastruktury czasu wolnego. Z informacji uzyskanych od przedstawicieli MOF Tarnobrzega w ramach metody delfickiej wynika, że wartość nakładów na inwestycje nad Jezioro Tarnobrzesckie przez Miasto Tarnobrzeg w latach 2019-2023 wynosiła 42 300 863,05 zł, w tym kwota dofinansowania ze środków zewnętrznych – 27 487 548,45 zł. Dzięki pozyskanym środkom wybudowano podstawową infrastrukturę m.in.: drogi, ścieżki rowerowe, toalety, punkty gastronomiczne, parkingi wraz monitoringiem. Zrealizowane przez samorząd inwestycje pozwolą inwestorom prywatnym rozwijać powstałą nad jeziorem infrastrukturę m.in. w zakresie tworzenia miejsc noclegowych.

W zakresie zapewnienia zewnętrznej dostępności komunikacyjnej za pomocą infrastruktury drogowej kluczową rolę odgrywa droga krajowa nr 9, prowadząc w kierunku południowym w stronę Rzeszowa, a w kierunku północnym w stronę Warszawy. Istotną rolę odgrywają również drogi wojewódzkie: nr 871 i nr 985. Obie drogi zapewniają dostępność do drogi krajowej nr 9. Pierwsza z wymienionych zapewnia dostępność od strony Tarnobrzega, druga zaś od strony gminy Baranów Sandomierski. Drogi te, łącząc się, zapewniają zarazem połączenie pomiędzy Tarnobrzegiem a gminą Baranów

Sandomierski. Droga wojewódzka nr 871 odgrywa również istotną rolę w zakresie zapewnienia dostępności MOF w kierunku wschodnim, łącząc Tarnobrzeg ze Stalową Wolą. Funkcję drogi łączącej Tarnobrzeg z Sandomierzem pełni droga wojewódzka nr 723. Inwestycją istotnie poprawiającą dostępność komunikacyjną za pomocą infrastruktury drogowej będzie wybudowanie drogi ekspresowej S74 prowadzącej od węzła z drogą ekspresową S19 przez okolice Niska, Stalowej Woli, Tarnobrzega, Sandomierza oraz Kielc i dalej do węzła z autostradą A1. Na obszarze województwa podkarpackiego inwestycja ta znajduje się w fazie przygotowawczej.

Przez MOF Tarnobrzega przebiega linia kolejowa nr 71 Rzeszów – Ocice, która w powiązaniu z linią nr 25 Łódź Kaliska – Dębica oraz linią nr 8 Warszawa – Kraków zapewnia najkrótsze połączenie Rzeszowa z Warszawą. Istotną rolę odgrywa także linia kolejowa nr 74 zapewniająca dostępność w kierunku Stalowej Woli i przez Tarnobrzeg do Lublina. Linia ta w powiązaniu z linią nr 71 Rzeszów – Ocice oraz linią nr 68 Lublin – Przeworsk, a następnie z linią nr 7 jest wykorzystywana w celu zapewnienia połączeń kolejowych pomiędzy Rzeszowem m.in. przez Tarnobrzeg i Stalową Wolę a Lublinem i Warszawą.

W odniesieniu do wszystkich MOF w województwie podkarpackim bardzo duże znaczenie ma przebieg wojny w Ukrainie, przy czym w odniesieniu do MOF Tarnobrzega można uznać je za nieco mniejsze w związku z nieco dalszym położeniem od wschodniej granicy Polski.

Wśród zagrożeń, którym przeciwdziałanie będzie stanowiło wyzwanie stojące przed MOF Tarnobrzega podobnie jak przed innymi miastami i ich obszarami funkcjonalnymi, można wymienić podejmowanie działań mających na celu adaptację do zmian klimatu.

Podobnie jak w przypadku innych MOF ważny czynnik wzmacniający potencjał rozwojowy stanowi dostępność do środków zewnętrznych. Szczególnie istotną w rolę w zakresie określenia ram możliwego wsparcia odgrywa odpowiednie opracowanie dokumentów strategicznych na poziomie regionalnym takich jak strategia

rozwoju województwa czy regionalna strategia innowacji. Strategia „Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tarnobrzeg na lata 2021-2027”, której przyjęcie przez gminy partnerskie przewidywane jest pod koniec 2024 r., określa kierunki rozwoju MOF Tarnobrzeg, jak i listę planowanych projektów partnerskich realizujących zawarte w strategii cele.

Odpowiednio wprowadzone regulacje wraz z zapewnieniem środków finansowych mogą skutecznie wzmacniać powiązania funkcjonalne wewnątrz MOF lub w zakresie układu wielobiegunowego. W zakresie poprawy wewnętrznej dostępności komunikacyjnej dużą rolę mogłoby odegrać wsparcie w zakresie zapewnienia połączeń za pomocą miejskiej komunikacji publicznej do miejscowości z gmin wchodzących w skład MOF, przy czym wsparcie i wdrożenie tego typu rozwiązań powinno zostać poprzedzone analizami popytu na konkretne połączenia.

Miejski Obszar Funkcjonalny Dębicy określany także jako Dębicko-Ropczycki Obszar Funkcjonalny jest zamieszkiwany przez ponad 92 tys. osób. Może on być postrzegany jako ośrodek dwubiegunowy z Dębicą oraz Ropczycami jako ośrodkami rdzeniowymi, jednakże ze zdecydowanie większym potencjałem a zarazem siłą oddziaływania posiadanymi przez Dębicę. Mając na uwadze stwierdzone silne oddziaływania występujące nie tylko w odniesieniu do dotychczas zdelimitowanego obszaru, ale także w odniesieniu do gminy Czarna oraz gminy Pilzno po ewentualnym poszerzeniu byłby zamieszkiwany przez niemal 124 tys. osób, co (przy zachowaniu dotychczasowej delimitacji pozostałych podkarpackich MOF), sprawiłoby, że byłby to drugi pod względem wielkości MOF w województwie podkarpackim. W latach 2018-2023 w dotychczas zdelimitowanym obszarze liczba ludności zamieszkującej MOF Dębicy zmniejszyła się o 2,7 tys., co oznacza ubytek o 2,9% i w porównaniu do innych podkarpackich MOF jest on relatywnie niewielki. Zauważalne jest jednak, że w tym okresie liczba mieszkańców Dębicy spadła o 2,8 tys. osób, czyli więcej niż w całym MOF, co świadczy o dużym nasileniu procesów suburbanizacji. Przyrost naturalny dla

całego MOF Dębicy jest ujemny, ale jego skumulowana wartość w porównaniu do innych podkarpackich MOF jest relatywnie niewielka. W latach 2018-2023 odnotowano łącznie o 501 mniej urodzeń w porównaniu do liczby zgonów.

Dobre skomunikowanie wewnętrzne za pomocą transportu zbiorowego występuje pomiędzy dwoma ośrodkami rdzeniowymi. Podróżujący z Ropczyc do Dębicy mają możliwość skorzystania z ponad 50 połączeń dziennie w dni powszednie. Ważny element wzmacniający powiązania wewnątrz MOF stanowi miejska komunikacja publiczna, za pomocą której możliwość dotarcia do Dębicy mają mieszkańcy niektórych miejscowości z gminy wiejskiej Dębica, z gminy Żyraków, a także z dwóch gmin niebędących częścią dotychczas zdelimitowanego obszaru, tj. z gminy Czarna oraz gminy Pilzno. Stanowi to dodatkowe potwierdzenie zasadności poszerzenia MOF Dębicy.

Na terenie MOF Dębicy do rejestru REGON jest wpisanych niespełna 9 tys. podmiotów gospodarczych, co w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców daje jedną z najniższych wartości spośród wszystkich podkarpackich MOF wynoszącą 97. Niższa wartość tego wskaźnika wystąpiła jedynie w odniesieniu do MOF Jasła oraz w odniesieniu do MOF Lubaczowa. Z kolei rynek pracy MOF Dębicy liczący 34,5 tys. pracujących jest jednym z większych spośród MOF w województwie podkarpackim. Oprócz zdecydowanie największego w województwie rynku pracy Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego większą liczbą pracujących charakteryzuje się jedynie MOF Krosna oraz MOF Dębicy.

MOF Dębicy w porównaniu do innych w województwie podkarpackim wyróżnia się pod względem zróżnicowania liczby uczniów z jedną z najwyższych liczbą uczniów szkół podstawowych wynoszącą 7,6 tys. osób, a zarazem z jedną z najniższych liczbą uczniów szkół ponadpodstawowych wynoszącą 5,2 tys. osób, co świadczy o relatywnie niewielkiej sile przyciągania dębickich szkół ponadpodstawowych. Słabą stroną Dębicy jako ośrodka rdzeniowego jest to, że jest ona jedynym spośród dziesięciu miast w województwie podkarpackim,

w którym nie jest prowadzone kształcenie na poziomie wyższym. Jest to zarazem jeden z powodów odpływu osób młodych do większych ośrodków w celu podjęcia studiów, po których często osoby te już nie wracają w swoje rodzinne strony. Za wyzwanie w tym zakresie można uznać tworzenie miejsc pracy dla osób o wysokich kwalifikacjach, a zarazem dostosowywanie kształcenia w taki sposób, by odpowiadało ono na zapotrzebowanie lokalnego rynku pracy.

Pod względem liczby mieszkań oddanych do użytkowania w 2023 r. wynoszącej 259 sytuacja MOF Dębicy nie odbiega od innych podkarpackich MOF, co oznacza, że podobnie jak w przypadku innych MOF niewielka liczba mieszkań oddawanych do użytku stanowi istotną barierę rozwojową.

MOF Dębicy charakteryzuje się niskim, a niekiedy nawet bardzo niskim poziomem bezrobocia w poszczególnych gminach o udziale bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wynoszącym od 2,4% w gminie Żyraków do 4,9% w gminie Ropczyce.

Podobnie jak w przypadku pozostałych MOF wyzwaniem dotyczącym potencjału ludnościowego, wymagającym odpowiedniego kreowania polityki rozwoju, jest wzrastająca liczba osób w wieku poprodukcyjnym, co wymaga wdrażania skutecznej polityki senioralnej przejawiającej się m.in. w rozwoju infrastruktury dostosowanej do potrzeb seniorów.

MOF Dębicy posiada bardzo dobrą zewnętrzną dostępność komunikacyjną za pomocą infrastruktury drogowej ze względu na przebiegającą autostradę A4 z węzłami Dębica Wchód oraz Dębica Zachód. Z perspektywy Ropczyc pewną barierę stanowi brak zjazdu zapewniającego bezpośredni dostęp do autostrady, przy czym problemem nie jest czas przejazdu do autostrady z Ropczyc, który jest relatywnie krótki, ale jakość dróg prowadzących do autostrady.

Nieco mniejszą, ale również ważną rolę m.in. w zakresie zapewnienia funkcjonalnych powiązań wewnątrz MOF odgrywa przebiegająca równolegle do autostrady A4 droga krajowa nr 94 łącząca m.in. Dębicę z Ropczycami, a także z Pilznem

(w przypadku podjęcia decyzji o poszerzeniu MOF o tę gminę). Ze względu na układ sieci drogowej autostrada A4 oraz droga krajowa nr 94 pełnią zarazem funkcję dróg zapewniającym połączenia z drogami wiodącymi w kierunku północnym (np. do drogi ekspresowej S19) oraz południowym (do drogi krajowej nr 73). Co prawda wśród dróg prowadzących w kierunku północnym ważną rolę odgrywa droga wojewódzka nr 985, jednak jest ona kluczowa przede wszystkim dla MOF Mielca jako zapewniająca dostępność do autostrady A4.

MOF Dębicy posiada relatywnie dobrą dostępność za pomocą infrastruktury kolejowej za sprawą przebiegającej linii kolejowej o znaczeniu międzynarodowym nr 91 będącej częścią paneuropejskiego szlaku E30. MOF Dębicy znajduje się w zasięgu Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej ze stacjami Dębica, Dębica Wschodnia, Lubzina, Ropczyce oraz Ropczyce Witkowice. Dębica pełni także funkcję węzła kolejowego zapewniającego dostępność dla osób podróżujących z MOF Mielca. Na podstawie danych dostępnych na portalu e-podroznik.pl można stwierdzić, że podróżujący z Dębicy do Rzeszowa mają możliwość skorzystania z ponad 50 połączeń dziennie w dni robocze. Dobra dostępność komunikacyjna do Rzeszowa stanowi istotny czynnik wzmacniający powiązanie Dębicy i jej obszaru funkcjonalnego ze stolicą województwa, co może stanowić podstawę do zdelimitowania wielobiegunowego obszaru metropolitarne-go z Rzeszowem jako głównym ośrodkiem rdzeniowym.

W odniesieniu do wszystkich MOF w województwie podkarpackim bardzo duże znaczenie ma przebieg wojny w Ukrainie, przy czym w odniesieniu do MOF Dębicy można uznać je za nieco mniejsze w związku z nieco dalszym położeniem od wschodniej granicy Polski. W tym kontekście istotną rolę odgrywa przebiegający przez MOF Dębicy paneuropejski korytarz TEN-T łączący Ukrainę z Europą Zachodnią.

Wśród zagrożeń, którym przeciwdziałanie będzie stanowiło wyzwanie stojące przed MOF Dębicy podobnie jak przed innymi miastami i ich obszarami funkcjonalnymi, można wymienić podejmowanie działań mających na celu adaptację do zmian

klimatu, w tym przeciwdziałanie zagrożeniom powodziowym, a z drugiej strony związanym z występowaniem okresów suszy powodujących deficyt hydrologiczny.

Podobnie jak w przypadku innych MOF ważny czynnik wzmacniający potencjał rozwojowy stanowi dostępność do środków zewnętrznych w szczególności dla mniejszych ośrodków zagrożonych marginalizacją w celu przeciwdziałania negatywnym procesom oraz zapewnieniu równomiernego rozwoju różnych obszarów województwa. Szczególnie istotną rolę w zakresie określenia ram możliwego wsparcia odgrywa odpowiednie opracowanie dokumentów strategicznych na poziomie regionalnym takich jak strategia rozwoju województwa czy regionalna strategia innowacji. Odpowiednio wprowadzone regulacje wraz z zapewnieniem środków finansowych mogą skutecznie wzmacniać powiązania funkcjonalne wewnątrz MOF.

Miejski Obszar Funkcjonalny Jarosław określany także jako Miejski Obszar Funkcjonalny Jarosław-Przeworsk może być postrzegany jako ośrodek dwubiegunowy z Jarosławem oraz Przeworskiem jako ośrodkami rdzeniowymi, jednakże z większym potencjałem a zarazem siłą oddziaływania posiadanymi przez Jarosław. Zauważenia wymaga, że członkiem porozumienia międzygminnego w zakresie utworzenia MOF nie jest gmina wiejska Jarosław, podczas gdy w „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030” została ona wskazana jako będąca częścią MOF Jarosław-Przeworsk. Wyniki niniejszej ekspertyzy również potwierdziły występowanie silnych powiązań funkcjonalnych wskazujących na zasadność włączenia gminy wiejskiej Jarosław do MOF Jarosław-Przeworsk. Mając to na uwadze, przedstawione poniżej dane statystyczne odnoszą się do obszaru obejmującego również gminę wiejską Jarosław.

Z uwzględnieniem gminy wiejskiej Jarosław MOF Jarosław-Przeworsk jest zamieszkiwany przez niespełna 86 tys. osób. W latach 2018-2023 liczba ludności tak zdelimitowanego MOF zmniejszyła się o 3,6 tys. osób, co stanowi ubytek o 4,1%. Przyrost naturalny dla całego MOF Jarosław-Przeworsk jest ujemny. W latach 2018-2023 odnotowano

łącznie o 1 401 mniej urodzeń w porównaniu do liczby zgonów. Problem stanowi także odpływ ludności w szczególności młodych dobrze wykształconych osób, co przekłada się na obniżenie potencjału kapitału ludzkiego. Za wyzwanie w tym zakresie można uznać tworzenie miejsc pracy dla osób o wysokich kwalifikacjach, a zarazem dostosowywanie kształcenia w taki sposób, by odpowiadało ono na zapotrzebowanie lokalnego rynku pracy.

Na terenie MOF Jarosław-Przeworsk do rejestru REGON jest wpisanych nieco ponad 9 tys. podmiotów gospodarczych, co w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców daje wartość wynoszącą 107 podmiotów (5 miejsce spośród 11 podkarpackich MOF). Z kolei rynek pracy liczący niespełna 31 tys. osób pracujących jest jednym z najmniejszych spośród podkarpackich MOF. Mniejszymi rynkami pracy dysponują jedynie MOF Jasła, MOF Sanoka oraz MOF Lubaczowa.

Wg stanu na koniec 2023 r. w szkołach podstawowych na terenie MOF Jarosław-Przeworsk uczyło się 6,6 tys. osób. Elementem bardzo wyróżniającym MOF Jarosław-Przeworsk na tle pozostałych podkarpackich MOF jest liczba uczniów szkół ponadpodstawowych wynosząca 8,2 tys. osób. Więcej uczniów w szkołach ponadpodstawowych kształci się tylko na terenie Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz MOF Krosna, co świadczy o relatywnie dużej sile oddziaływania jarosławskich szkół ponadpodstawowych na otoczenie. Innym elementem wyróżniającym MOF Jarosław-Przeworsk na tle pozostałych podkarpackich MOF, świadczącym o relatywnie wysokim poziomie kapitału ludzkiego, jest liczba studentów. Jarosław jest po Rzeszowie drugim ośrodkiem akademickim w województwie podkarpackim pod względem liczby studentów wynoszącej 2,4 tys. osób wg stanu na koniec 2022 r. Dodatkowo ponad 0,5 tys. osób studiowało w drugim mieście rdzeniowym, czyli Przeworsku, gdzie zauważalna jest tendencja wzrostowa w porównaniu do 2018 r.

Podobnie jak w przypadku innych podkarpackich MOF słabą stroną, a wręcz barierą rozwojową stanowi niewielka liczba mieszkań oddanych do użytkowania. W 2023 r. oddano ich 266.

W porównaniu do pozostałych podkarpackich MOF poziom bezrobocia w gminach tworzących MOF Jarosław-Przeworsk jest relatywnie wysoki. Spośród wszystkich gmin tworzących ten MOF udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym najniższy był w gminie wiejskiej Jarosław – 5,7%, a najwyższy był w gminie wiejskiej Przeworsk – 7,6%.

Podobnie jak w przypadku pozostałych MOF wyzwaniem dotyczącym potencjału ludnościowego, wymagającym odpowiedniego kreowania polityki rozwoju, jest wzrastająca liczba osób w wieku poprodukcyjnym, co wymaga wdrażania skutecznej polityki senioralnej przejawiającej się m.in. w rozwoju infrastruktury dostosowanej do potrzeb seniorów. Z drugiej strony potencjał w tym zakresie stanowi wzrastający poziom aktywności seniorów jako osób będących często jeszcze w relatywnie dobrej kondycji psychofizycznej, a zarazem posiadających duże doświadczenie życiowe i zawodowe oraz dysponujących wolnym czasem.

Podobnie jak gmina wiejska Mielec stanowiąca część MOF Mielca również obszar gminy wiejskiej Jarosław jest podzielony na dwie odrębne części rozdzielone miastem rdzeniowym. Utrudnia to zarządzanie gminą a zarazem powoduje brak możliwości uzyskania integralności obszaru gminy, co zarazem stanowi dodatkowy argument na rzecz zasadności współpracy prowadzonej z miastem rdzeniowym w ramach MOF. W nieco mniejszym stopniu podobna sytuacja dotyczy gminy wiejskiej Przeworsk, której obszar co prawda nie jest w tak dużym stopniu rozdzielony przez gminę miejską Przeworsk, ale również zauważalny jest wyraźny podział obszaru tej gminy.

Wewnętrzną dostępność komunikacyjną określaną za pomocą liczby dostępnych połączeń transportu zbiorowego można ocenić jako dobrą, co wynika z tego, że przez obszar MOF przebiega ważny korytarz transportowy wiodący z Przemyśla do Rzeszowa i dalej w stronę Krakowa oraz zachodniej Polski. Z tego względu za pomocą ponad 50 połączeń transportu zbiorowego dziennie można dostać się do Jarosławia nie tylko z Przeworska, ale także z miast i gmin znajdujących się poza MOF takich jak: Rzeszów, Przemyśl, Radymno, Łańcut,

Roźwienica czy Żurawica. To z kolei stanowi o dobrej zewnętrznej dostępności komunikacyjnej MOF. Wspomniany korytarz transportowy zapewnia dostępność komunikacyjną w kierunkach wschodnim i zachodnim. Składa się na niego autostrada A4 z węzłem Jarosław Wschód znajdującym się w okolicy Jarosławia na obrzeżach gminy Pawłosiów, węzłem Jarosław Zachód znajdującym się pomiędzy Jarosławiem a Przeworskiem oraz łączącym autostradę A4 z drogą krajową nr 94 oraz z węzłem Przeworsk znajdującym się w okolicy Przeworska. Ważny element tego korytarza stanowi droga krajowa nr 94 przebiegająca równolegle do autostrady A4. Dostępność MOF w kierunku północnym zapewnia droga krajowa nr 77. Infrastrukturę drogową uzupełniają zapewniające zarówno wewnętrzną, jak i zewnętrzną dostępność drogi wojewódzkie nr: 880, 865, 870 oraz 835.

MOF Jarosław-Przeworsk posiada relatywnie dobrą dostępność za pomocą infrastruktury kolejowej za sprawą przebiegającej linii kolejowej o znaczeniu międzynarodowym nr 91 będącej częścią paneuropejskiego szlaku E30. Przeworsk znajduje się w zasięgu Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej.

Dobra dostępność komunikacyjna do Rzeszowa stanowi istotny czynnik wzmacniający powiązanie MOF Jarosław-Przeworsk ze stolicą województwa, co może stanowić podstawę do zdelimitowania wielobiegowego obszaru metropolitalnego z Rzeszowem jako głównym ośrodkiem rdzeniowym. Dodatkowy czynnik wzmacniający w tym zakresie mogłoby stanowić rozszerzenie zasięgu Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej o Jarosław.

W odniesieniu do wszystkich MOF w województwie podkarpackim bardzo duże znaczenie ma przebieg wojny w Ukrainie. Co prawda nie jest ono tak duże jak w przypadku MOF Przemyśla, ale można uznać je za niewiele mniejsze z racji na niewielką odległość MOF Jarosław-Przeworsk od granicy z Ukrainą, a także ze względu na przebiegający przez MOF Jarosław-Przeworsk paneuropejski korytarz TEN-T łączący Ukrainę z Europą Zachodnią, co może stanowić duży potencjał w sytuacji

zakończenia konfliktu zbrojnego i podejmowania inwestycji mających na celu odbudowę Ukrainy.

Wśród zagrożeń, którym przeciwdziałanie będzie stanowiło wyzwanie stojące przed MOF Jarosław-Przeworsk podobnie jak przed innymi miastami i ich obszarami funkcjonalnymi, można wymienić podejmowanie działań mających na celu adaptację do zmian klimatu. W tym kontekście za szczególne wyzwanie można uznać sprostanie transformacji energetycznej, która może przyczynić się do wzrostu cen energii z tradycyjnych źródeł, to z kolei może stanowić bardzo poważną barierę rozwojową dla przedsiębiorstw przemysłowych działających na terenie MOF Jarosław-Przeworsk.

Podobnie jak w przypadku innych MOF ważny czynnik wzmacniający potencjał rozwojowy stanowi dostępność do środków zewnętrznych w szczególności dla mniejszych ośrodków zagrożonych marginalizacją w celu przeciwdziałania negatywnym procesom oraz zapewnieniu równomiernego rozwoju różnych obszarów województwa. Za silną stronę pod tym względem można uznać potencjał instytucjonalny MOF w postaci powołanego stowarzyszenia aktywnie pozyskującego środki i realizującego projekty dzięki pozyskanym środkom zewnętrznym.

Szczególnie istotną rolę w zakresie określenia ram możliwego wsparcia odgrywa odpowiednie opracowanie dokumentów strategicznych na poziomie regionalnym takich jak strategia rozwoju województwa czy regionalna strategia innowacji. Odpowiednio wprowadzone regulacje wraz z zapewnieniem środków finansowych dedykowanych dla MOF mogą skutecznie wzmacniać powiązania funkcjonalne wewnątrz MOF oraz wzmacniać ich rozwój społeczno-gospodarczy, a także instytucjonalny.

Miejski Obszar Funkcjonalny Jasła jest jednym z dwóch podkarpackich MOF, które zostały zdelimitowane po 2019 r., czyli po realizacji ekspertyzy pt. „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim”, w której rekomendowano zdelimitowanie m.in. tego MOF. We wspomnianej ekspertyzie rekomendowano zdelimitowanie MOF Jasła w jednym z dwóch wariantów – węższym,

tj. obejmującym oprócz gminy miejskiej Jasła jako ośrodka rdzeniowego gminę wiejską Jasła oraz gminę Dębowiec. W wariantcie szerszym oprócz wspomnianych gmin ujęto jeszcze gminę Kołaczyce, Skołyszyn i Tarnowiec. Ostatecznie zdecydowano się na zdelimitowanie MOF Jasła w szerszym wariantcie i taki zakres został przyjęty również w „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030”.

Podobnie jak w przypadku innych podkarpackich MOF, w których skład wchodzi gmina wiejska mająca siedzibę w mieście rdzeniowym, również obszar gminy wiejskiej Jasła jest podzielony na dwie odrębne części rozdzielone miastem rdzeniowym, co utrudnia zarządzanie obszarem gminy i w praktyce uniemożliwia zapewnienie jego integralności. Wskazana sytuacja stanowi dodatkowy argument na rzecz prowadzenia ścisłej współpracy gminy wiejskiej Jasła z gminą miejską, a najbardziej odpowiednią płaszczyznę tej współpracy stanowi MOF.

W dotychczas zdelimitowanym obszarze MOF Jasła jest zamieszkiwany przez niespełna 87 tys. osób. W zakresie występujących oddziaływań i powiązań funkcjonalnych zauważalny jest potencjał do stworzenia liczącego ok. 200 tys. mieszkańców dwubiegunowego miejskiego obszaru funkcjonalnego poprzez połączenie MOF Jasła z MOF Krosna.

Podobnie jak w przypadku niemal wszystkich podkarpackich MOF (z wyjątkiem jedynie Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego) potencjał ludnościowy MOF Jasła spada. W latach 2018-2023 liczba mieszkańców tego obszaru spadła o ponad 4 tys. osób, co stanowi ubytek na poziomie 4,5% i jest on nieco wyższy w porównaniu do sąsiedniego MOF Krosna, gdzie ubyło 3,4% mieszkańców. Podobnie jak w przypadku innych podkarpackich MOF, gdzie odnotowano spadek liczby ludności również w przypadku MOF Jasła, jest on wyższy w ośrodku rdzeniowym niż w pozostałym obszarze, co świadczy o występowaniu procesów suburbanizacji. Podobnie jak w przypadku innych MOF barierą rozwojową stanowi również ujemny przyrost naturalny. W latach 2018-2023 na terenie MOF Jasła urodziło się o 1,7 tys. osób

mniej w porównaniu do liczby odnotowanych zgonów.

Innym wyzwaniem dotyczącym potencjału ludnościowego, wymagającym odpowiedniego kreowania polityki rozwoju, jest wzrastająca liczba osób w wieku poprodukcyjnym, co wymaga wdrażania skutecznej polityki senioralnej przejawiającej się m.in. w rozwoju infrastruktury dostosowanej do potrzeb seniorów.

Podobnie jak w przypadku całego województwa podkarpackiego słabą stroną MOF Jasła są relatywnie niskie zarobki, co przyczynia się do odpływu zasobów ludzkich do innych regionów zapewniających dostęp do lepiej opłacanych miejsc pracy, a zarazem przyczynia się do obniżenia poziomu kapitału ludzkiego.

Do rejestru REGON na terenie MOF Jasła wpisanych jest ponad 8 tys. podmiotów gospodarczych i jest to jedna z niższych wartości na tle wszystkich podkarpackich MOF. Mniej podmiotów gospodarczych zostało zarejestrowanych tylko na terenie MOF Sanoka oraz MOF Lubaczowa. Wyraża się to także jedną z najniższych wartości (wyższą jedynie od MOF Lubaczowa) pod względem liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców.

Rynek pracy MOF Jasła obejmuje nieco ponad 29 tys. osób pracujących. Wg stanu na koniec 2022 r. na terenie MOF Jasła uczyło się ok. 6,3 tys. uczniów szkół podstawowych oraz 5,9 tys. uczniów szkół ponadpodstawowych. Ośrodek rdzeniowy posiada pewien potencjał w zakresie szkolnictwa wyższego, jednak liczba osób studiujących w nim wg stanu na koniec 2022 r. była niewielka i wyniosła 412, ale w porównaniu do 2018 r., kiedy to w Jaśle studiowało 417 osób, można ją uznać jako stabilną.

Słabą stroną MOF Jasła, a zarazem istotną barierą rozwojową jest bardzo niska liczba mieszkań oddanych do użytkowania. W 2023 r. oddano ich zaledwie 110, co jest wartością wyższą jedynie w porównaniu do MOF Lubaczowa i wyraźnie niższą od pozostałych MOF, mimo że w pozostałych MOF liczba mieszkań oddawanych do użytkowania również jest niska. Przykładowo, w porównaniu do MOF Krosna była ona trzykrotnie mniejsza, mimo że MOF

Krosna jest zamieszkiwany o zaledwie niepełną 30% więcej mieszkańców. Z kolei w porównaniu do Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego rynek budownictwa mieszkaniowego MOF Jasła jest ponad trzydziestokrotnie mniejszy.

Poziom bezrobocia w MOF Jasła na tle innych podkarpackich MOF jest relatywnie wysoki. Wg stanu na koniec 2023 r. najniższy udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w poszczególnych gminach tworzących MOF wyniósł od 7,6% w gminie Dębowiec do 9,5% w gminie Kołaczyce.

Siedziby gmin Kołaczyce oraz Skołyszyn są dobrze skomunikowane z ośrodkiem rdzeniowym za pomocą transportu zbiorowego. Z danych portalu e-podroznik.pl wynika, że podróżujący z Kołaczyc mają możliwość skorzystania z 73 połączeń dziennie do Jasła, a podróżujący ze Skołyszyna – z 66 połączeń. Oprócz tego mieszkańcy niektórych miejscowości z gminy wiejskiej Jasło oraz z gminy Dębowiec i gminy Tarnowiec mają możliwość dotarcia do Jasła za pomocą miejskiej komunikacji publicznej. Warte uwagi jest także to, że dostępność jasielskiej miejskiej komunikacji publicznej nie ogranicza się wyłącznie do gmin wchodzących w skład MOF, ale z jej połączeń mogą skorzystać także mieszkańcy niektórych miejscowości z gminy Brzyska oraz z gminy Osiek Jasielski, co w przyszłości może stanowić pewien potencjał w zakresie rozszerzenia MOF Jasła o te gminy.

Ze względu na peryferyjne położenie zewnętrzna dostępność komunikacyjna MOF Jasła jest słaba. Za pomocą infrastruktury drogowej w kierunku wschodnim oraz zachodnim dostępność zapewnia droga krajowa nr 28, która łącząc się z drogą wojewódzką nr 988 w ten sposób zapewnia dostępność do Rzeszowa. Natomiast droga krajowa nr 73 zapewnia dostępność w kierunku północnym. W kierunku południowym dostępność zapewnia droga wojewódzka nr 992 prowadząca do granicy ze Słowacją. Mimo relatywnie niedużej odległości do granicy ze Słowacją stanowiącej potencjał do współpracy transgranicznej relatywnie niski standard tej drogi stanowi barierę rozwojową w tym zakresie.

Przez MOF Jasła przebiegają linie kolejowe nr 106 oraz nr 108.

Atutem MOF Jasła jest dostępność do bogatego przyrodniczo środowiska naturalnego Pogórza Jasielskiego, co odgrywa bardzo ważną rolę dla zapewnienia wysokiej jakości życia oraz uzyskania równowagi pomiędzy życiem zawodowym a prywatnym. Dostępne zasoby przyrodnicze posiadają zarazem potencjał w zakresie rozwoju infrastruktury turystyczno-wypoczynkowej, czego przykładem jest Skansen Archeologiczny „Karpacka Troja”. Potencjał turystyczno-wypoczynkowy MOF nie jest jednak wystarczająco wykorzystany.

Podobnie jak w przypadku innych podkarpackich MOF wpływ na sytuację społeczno-gospodarczą MOF Jasła może mieć przedłużający się konflikt zbrojny w Ukrainie. Co prawda MOF Jasła jest nieco oddalony od granicy z Ukrainą, jednak znaczenie tego konfliktu jest na tyle duże, że może oddziaływać nie tylko na sytuację w całym województwie podkarpackim, ale także w całym kraju.

Wśród zagrożeń, którym przeciwdziałanie będzie stanowiło wyzwanie stojące przed MOF Jasła podobnie jak przed innymi miastami i ich obszarami funkcjonalnymi można wymienić podejmowanie działań mających na celu adaptację do zmian klimatu, wzrastające koszty inwestycji, a wśród szans postęp technologiczny (sztuczna inteligencja, e-administracja, Przemysł 4.0/5.0). Podobnie jak w przypadku innych MOF ważny czynnik wzmacniający potencjał rozwojowy stanowi dostępność do środków zewnętrznych.

Miejski Obszar Funkcjonalny Sanoka określany także jako Miejski Obszar Funkcjonalny Sanok-Lesko jest zamieszkiwany przez niespełna 76 tys. osób i pod względem liczby ludności jest wyraźnie najmniejszym spośród podkarpackich MOF, dla których ośrodkiem rdzeniowym jest jedno z dziesięciu miast w województwie podkarpackim o najwyższym potencjale społeczno-gospodarczym. MOF Sanoka jest zróżnicowany pod względem siły występujących oddziaływań ze strony ośrodka rdzeniowego. O ile w odniesieniu do gminy wiejskiej Sanok oraz gminy Zagórz te oddziaływania są relatywnie silne (w latach

siedemdziesiątych XX w. Zagórz znajdował się nawet w granicach administracyjnych Sanoka), o tyle w odniesieniu do gminy Lesko nie stanowią one podstawy do delimitacji tej gminy jako wchodzącej w skład MOF Sanoka. Z drugiej jednak strony zauważalne jest wzmocnienie występujących oddziaływań w porównaniu do wyników analiz przeprowadzonych w 2019 r. w ramach ekspertyzy pt. „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim”. Dlatego mając na uwadze dotychczasową współpracę w ramach MOF, która może zaowocować dalszym wzmacnianiem powiązań funkcjonalnych, warto pozostawić gminę Lesko jako współtworzącą MOF Sanoka. Podobnie jak w przypadku innych podkarpackich MOF, w których skład wchodzi gmina wiejska, mająca siedzibę w mieście rdzeniowym, również obszar gminy wiejskiej Sanok jest podzielony na dwie odrębne części rozdzielone miastem rdzeniowym, co utrudnia zarządzanie obszarem gminy i w praktyce uniemożliwia zapewnienie jego integralności. Wskazana sytuacja stanowi dodatkowy argument na rzecz prowadzenia ścisłej współpracy gminy wiejskiej Sanok z gminą miejską, a najbardziej odpowiednią płaszczyznę tej współpracy stanowi MOF.

W ciągu 5 lat, tj. w latach 2018-2023 ludność MOF Sanoka zmniejszyła się o ponad 5%, tj. o ponad 4 tys. osób. We wskazanym okresie łącznie na terenie MOF Sanoka zmarło o 1 666 więcej osób w porównaniu do liczby urodzeń. Podobnie jak w przypadku innych podkarpackich MOF, gdzie odnotowano spadek liczby ludności również w przypadku MOF Sanoka jest on wyższy w ośrodku rdzeniowym niż w pozostałym obszarze, co świadczy o występowaniu procesów suburbanizacji.

Innym wyzwaniem dotyczącym potencjału ludnościowego, wymagającym odpowiedniego kreowania polityki rozwoju, jest wzrastająca liczba osób w wieku poprodukcyjnym, co wymaga wdrażania skutecznej polityki senioralnej przejawiającej się m.in. w rozwoju infrastruktury dostosowanej do potrzeb seniorów.

Podobnie jak w przypadku całego województwa podkarpackiego słabą stroną

MOF Sanoka są relatywnie niskie zarobki, co przyczynia się do odpływu zasobów ludzkich (w szczególności młodych osób o wysokich kwalifikacjach) do innych regionów zapewniających dostęp do lepiej opłacanych miejsc pracy, a zarazem przyczynia się do obniżenia poziomu kapitału ludzkiego.

Do rejestru REGON na terenie MOF Sanoka wpisanych jest niespełna 8 tys. podmiotów gospodarczych i jest to najniższa wartość na tle pozostałych podkarpackich MOF, dla których ośrodkiem rdzeniowym jest jedno z dziesięciu miast w województwie podkarpackim o najwyższym potencjale społeczno-gospodarczym.

Rynek pracy MOF Sanoka obejmuje nieco ponad 25 tys. osób pracujących i również jest najmniejszy w porównaniu do pozostałych podkarpackich MOF, dla których ośrodkiem rdzeniowym jest jedno z dziesięciu miast w województwie podkarpackim o najwyższym potencjale społeczno-gospodarczym.

Wg stanu na koniec 2022 r. na terenie MOF Sanoka uczyło się niemal 11 tys. uczniów – po niemal 5,5 tys. w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych. Wg stanu na koniec 2022 r. w Sanoku jako ośrodku rdzeniowym studiowało 1 265 osób i było ich o niemal 200 więcej w porównaniu do roku 2018.

Podobnie jak w przypadku innych podkarpackich MOF rynek budownictwa mieszkaniowego MOF Sanoka jest niewielki. W 2023 r. na terenie tego MOF oddano do użytkowania 255 mieszkań.

Pod względem poziomu bezrobocia od pozostałych gmin tworzących MOF wyraźnie odbiega gmina Lesko, w której wg stanu na koniec 2023 r. udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wyniósł 10%, a w pozostałych gminach był na poziomie ok. 5%, tj. 4,9% w gminie Zagórz oraz po 5,2% w obu gminach mających swoją siedzibę w Sanoku. Podejmowanie działań mających na celu wzmacnianie powiązań funkcjonalnych gminy Lesko z Sanokiem oraz pozostałymi gminami tworzącymi obszar funkcjonalny może zatem przyczyniać się do zmniejszenia poziomu bezrobocia w gminie Lesko. Zarówno z siedziby gminy Zagórz, jak

i z siedziby gminy Lesko podróżujący mają możliwość skorzystania z ponad 50 połączeń dziennie za pomocą transportu zbiorowego. Ponadto z niektórych miejscowości gminy wiejskiej Sanok oraz gminy Zagórz istnieje możliwość dotarcia do Sanoka za pomocą miejskiej komunikacji publicznej. Na uwagę zasługuje również możliwość dotarcia do Sanoka za pomocą miejskiej komunikacji publicznej z niektórych miejscowości gminy Zarszyn znajdującej poza zdelimitowanym obszarem.

Ze względu na peryferyjne położenie zewnętrzna dostępność komunikacyjna MOF Sanoka jest słaba, przy czym MOF Sanoka odgrywa bardzo ważną rolę jako węzeł komunikacyjny zapewniający dostęp do atrakcyjnego turystycznie obszaru Bieszczad. Główną drogą zapewniającą dostępność MOF Sanoka w kierunku wschodnim i zachodnim jest droga krajowa nr 28. Natomiast w kierunku południowym, czyli prowadzącym w stronę Bieszczad, kluczową rolę odgrywa droga krajowa nr 84 w połączeniu z drogami wojewódzkimi nr 892, 893, 894 oraz 895. Ważną rolę odgrywa także droga województwa 886 wiodąca w kierunku północnym w stronę Brzozowa i w połączeniu z drogą krajową nr 19 stanowiąca najkrótsze połączenie z Rzeszowem. Pośrednio znacznej poprawy dostępności MOF Sanoka można spodziewać się po wybudowaniu drogi ekspresowej S19 na odcinku wiodącym od Rzeszowa do granicy ze Słowacją, jednak rzeczywista poprawa dostępności w tym zakresie może nastąpić w przypadku podniesienia standardu drogi krajowej nr 28 na odcinku od Sanoka do węzła z drogą ekspresową S19 w okolicy Krosna. Wybudowanie tego odcinka drogi i poprowadzenie jej nowym śladem stroną północną w relatywnie niedużej odległości od Brzozowa oraz z opcją przedłużenia do Jasła i z ewentualnym zapewnieniem standardu drogi ekspresowej mogłoby przyczynić się do wzmocnienia powiązań funkcjonalnych na osi Sanok-Brzozów-Krosno-Jasło i stanowić potencjał do powstania wielobiegunowego obszaru funkcjonalnego. Przez MOF Sanoka przebiega linia kolejowa nr 106 użytkowana zarówno w transporcie towarowym, jak i pasażerskim.

Atutem MOF Sanoka jest dostępność do najbogatszego w województwie podkarpackim pod względem atrakcyjności turystycznej terenu Bieszczad. Dostępne zasoby przyrodnicze posiadają zarazem potencjał w zakresie rozwoju infrastruktury turystyczno-wypoczynkowej. Wśród atrakcji turystycznych MOF Sanoka warto wymienić największy w Polsce skansen, a także Zamek Królewski w Sanoku będący siedzibą Muzeum Historycznego zawierającego unikatowe zbiory eksponatów, w tym kolekcje dzieł wybitnego polskiego malarza związanego z Sanokiem – Zdzisława Beksińskiego. Wzmocnienie potencjału turystycznego mogłaby stanowić duża inwestycja typu park rozrywki przyciągająca turystów oraz zapewniająca możliwość spędzania wolnego czasu w okresie gorzej pogody dla wypoczynku na świeżym powietrzu. Zrealizowanie takiej inwestycji mogłoby zarazem przyczynić się do utworzenia nowych miejsc pracy. Bariere w tym zakresie może jednak stanowić brak posiadanych terenów inwestycyjnych.

Podobnie jak w przypadku innych podkarpackich MOF na sytuację społeczno-gospodarczą MOF Sanoka może mieć przedłużający się konflikt zbrojny w Ukrainie. Ze względu na relatywnie niewielkie oddalenie od granicy wpływ tego konfliktu na sytuację MOF Sanoka można uznać za większy w porównaniu do innych podkarpackich MOF.

Wśród zagrożeń, którym przeciwdziałanie będzie stanowiło wyzwanie stojące przed MOF Sanoka podobnie jak przed innymi miastami i ich obszarami funkcjonalnymi, można wymienić podejmowanie działań mających na celu adaptację do zmian klimatu. Podobnie jak w przypadku innych MOF ważnym czynnikiem wzmacniającym potencjał rozwojowy stanowi dostępność do środków zewnętrznych.

Miejski Obszar Funkcjonalny Lubaczowa jest jednym z dwóch podkarpackich MOF, które zostały zdelimitowane po 2019 r., czyli po realizacji ekspertyzy pt. „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim”, w której rekomendowano zdelimitowanie m.in. tego MOF. Jest zarazem jedynym MOF, którego ośrodkiem rdzeniowym nie

jest jedno z miast o najwyższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego w województwie podkarpackim, a jego zdelimitowanie nie wynikało ze stwierdzonego potencjału rozwojowego i oddziaływania ośrodka rdzeniowego na otoczenie, lecz było podyktowane dążeniem do wsparcia obszaru położonego peryferyjnie w relatywnie dużym oddaleniu od największych podkarpackich miast. W konsekwencji w zakresie każdego z analizowanych wskaźników pozwalających na określenie potencjału rozwojowego MOF Lubaczowa wyraźnie odbiega od pozostałych MOF dotychczas zdelimitowanych w województwie podkarpackim.

MOF Lubaczowa tworzą: gmina miejska Lubaczów, gmina wiejska Lubaczów oraz gmina Horyniec-Zdrój. Jest on zamieszkiwany przez niespełna 25 tys. osób, czyli ponad trzykrotnie mniej od drugiego najmniejszego pod względem liczby mieszkańców MOF Sanoka. Mając na uwadze zdelimitowanie MOF Lubaczowa w celu wsparcia rozwoju obszaru peryferyjnego powiatu lubaczowskiego, w celu wzmocnienia jego potencjału warto rozważyć włączenie trzech gmin miejsko-wiejskich: gminy Oleszyce, gminy Cieszanów oraz gminy Narol. Dzięki temu potencjał ludnościowy tak zdelimitowanego MOF, co prawda nadal byłby niewielki, ale zwiększyłby się do niemal 45 tys. osób. Warto zarazem nadmienić, że Lubaczów – gm. miejska, Lubaczów – gm. wiejska, gmina Horyniec-Zdrój, gmina Cieszanów oraz gmina Narol od 2020 r. współpracują w ramach Związku Powiatowo-Gminnego „Ziemia Lubaczowska”. Współpraca w ramach tego Związku może stanowić podstawę, a zarazem dodatkowy argument na rzecz poszerzenia MOF Lubaczowa. Związek cechuje się relatywnie wysokim stopniem instytucjonalizacji. Prowadzi odrębną stronę internetową oraz biuro. Samorządy tworzące Związek realizowały kilka wspólnych projektów w ramach „Programu Inwestycji Strategicznych Polski Ład”. Związek posiada także opracowaną „Strategię Rozwoju Ponadlokalnego dla Partnerstwa Roztocze na lata 2022–2030”.

W porównaniu do 2018 r. liczba mieszkańców MOF Lubaczowa w dotychczas

zdelimitowanym zakresie zmniejszyła się o 1 414 osób, co stanowi ubytek na poziomie 5,4%. W latach 2018-2023 na terenie MOF Lubaczowa urodziło się o 522 osoby mniej w porównaniu do liczby odnotowanych zgonów.

Do rejestru REGON na terenie MOF Lubaczowa wpisanych jest ponad 2 tys. podmiotów gospodarczych. Rynek pracy tego MOF obejmuje 8,4 tys. osób pracujących. Wg stanu na koniec 2022 r. na terenie MOF Lubaczowa uczyło się ok. 1,9 tys. uczniów szkół podstawowych oraz 1,6 tys. uczniów szkół ponadpodstawowych. W 2023 r. na terenie MOF Lubaczowa oddano do użytkowania zaledwie 67 mieszkań.

Poziom bezrobocia w MOF Lubaczowa na tle innych podkarpackich MOF można określić jako umiarkowany. Wg stanu na koniec 2023 r. najniższy udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w poszczególnych gminach tworzących MOF wyniósł od 5,4% w Lubaczowie do 6,9% w gminie wiejskiej Lubaczów.

W związku z tym, że MOF Lubaczowa graniczy bezpośrednio z Ukrainą, to sytuacja w Ukrainie wywołana agresją zbrojną ze strony Rosji, odgrywa kluczową rolę w kontekście możliwości rozwojowych. Przedłużający się konflikt zbrojny może stanowić bardzo istotną barierę rozwojową, ale zakończenie go w sposób korzystny dla Ukrainy może spowodować napływ inwestycji do tego państwa, a przygraniczne położenie MOF Lubaczowa wraz z dostępnym przejściem granicznym w Budomierzu może okazać się kluczowym potencjałem rozwojowym.

Niewielki potencjał rozwojowy Lubaczowa skutkuje zarazem brakiem miejskiej komunikacji publicznej. Przez Lubaczów oraz Horyniec-Zdrój przebiega linia kolejowa zapewniająca transport zarówno w ruchu towarowym jak i pasażerskim. Najbliżej położonym miastem spośród ośrodków o stwierdzonym najwyższym potencjale społeczno-gospodarczym w województwie podkarpackim jest Jarosław oddalony od

Lubaczowa o ok. 45 kilometrów, do którego dotarcie w porze nocnej za pomocą infrastruktury drogowej zajmuje ok. 45 minut. Podobna odległość i czas dotarcia dzieli Lubaczów od najbliższej położonego węzła autostrady A4. Przez MOF Lubaczowa nie przebiega żadna droga krajowa, a rolę głównych dróg pełnią drogi wojewódzkie: nr 867 zapewniająca dostępność w kierunku północno-wschodnim i zachodnim, łącząc m.in. Lubaczów i Horyniec-Zdrój oraz nr 866 w kierunku północnym i południowo-wschodnim zapewniając dostępność do przejścia granicznego w Budomierzu.

Atutem MOF Lubaczowa jest dostępność do interesującego przyrodniczo środowiska naturalnego Południowego Rostocza z funkcją uzdrowiskową pełnioną przez Horyniec-Zdrój. Obszar ten posiada potencjał w zakresie stworzenia unikatowej oferty turystycznej zapewniając wytchnienie od zgiełku obleganych najpopularniejszych turystycznie miejscowości. Dlatego tworzenie oferty zorientowanej na pobudzenie masowej turystyki nie byłoby wskazane, jednak nawet mając na uwadze tworzenie oferty turystycznej w duchu „slow life” posiadany potencjał można uznać za zdecydowanie niewykorzystany ze względu na słabą ofertę noclegową i gastronomiczną.

Od strony instytucjonalnej za zarządzanie MOF odpowiada Urząd Miasta Lubaczowa w imieniu lidera porozumienia międzygminnego. Na etapie gromadzenia danych na potrzeby określenia poziomu rozwoju instytucjonalnego MOF nie znaleziono strony lub podstrony internetowej zawierającej informacje poświęcone MOF. Nie znaleziono także informacji na temat funkcjonowania biura MOF.

Wśród zagrożeń, którym przeciwdziałanie będzie stanowiło wyzwanie stojące przed MOF Lubaczowa podobnie jak przed innymi miastami i ich obszarami funkcjonalnymi można wymienić podejmowanie działań mających na celu adaptację do zmian klimatu. Podobnie jak w przypadku innych MOF ważny czynnik wzmacniający potencjał rozwojowy stanowi dostępność do środków zewnętrznych.

Wśród czynników, które pozytywnie wpływają na zmiany sytuacji gospodarczej regionalnych biegunów wzrostu oraz miejskich obszarów funkcjonalnych można wymienić: (1) oddanie do użytkowania drogi ekspresowej S19 na odcinku pomiędzy Rzeszowem a Lublinem znacząco poprawiającej dostępność całego województwa podkarpackiego, a w szczególności jego północnej części; (2) utworzenie Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej poprawiające dostępność komunikacyjną do Rzeszowa z kierunku Dębicy, Kolbuszowej, Przeworska oraz Strzyżowa, a także Portu Lotniczego Rzeszów-Jasionka; (3) silną pozycję Rzeszowa jako regionalnego ośrodka wzrostu oddziałującego na otoczenie na zasadzie dyfuzji rozwojowej; (4) niski poziom bezrobocia; (5) zbieżność profilu gospodarczego podkarpackich MOF z inteligentnymi specjalizacjami zidentyfikowanymi dla województwa podkarpackiego²³⁵.

Wśród czynników wpływających negatywnie można wymienić: (1) przemiany demograficzne skutkujące spadkiem liczby ludności w miastach i w MOF oraz wzrostem udziału w strukturze demograficznej osób w wieku poprodukcyjnym, (2) niską atrakcyjność podkarpackich miast przede wszystkim ze względu na relatywnie niskie płace skutkującą odpływem w szczególności młodych mieszkańców o posiadanym wysokim poziomie kapitału ludzkiego oraz małym napływem cudzoziemców; (3) niewielką liczbę mieszkań oddawanych do użytkowania.

7.2. Potencjalne rodzaje sieciowania w kontekście dynamizowania rozwoju miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych

Przystępując do delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych zasadniczo można wyróżnić trzy strategie sieciowania w kontekście poszukiwania rozwiązań przyczyniających się do dynamizowania rozwoju miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych. Pierwsza strategia, przyjęta wyjściowo na potrzeby wykonania analiz w ramach niniejszej ekspertyzy, opiera się na założeniu, że do miejskich obszarów funkcjonalnych powinny być włączone gminy o najsilniejszych powiązaniach z miastami o stwierdzonym najwyższym potencjale społeczno-gospodarczym. Wyniki analiz z zastosowaniem tej strategii wskazują na zasadność wyłonienia 10 miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim obejmujących 10 miast o stwierdzonym najwyższym potencjale społeczno-gospodarczym jako miast rdzeniowych oraz 49 gmin o najsilniejszych powiązaniach funkcjonalnych z miastami rdzeniowymi z dodatkowym

uwzględnieniem 4 gmin ze względu na przynależność do dotychczas zdelimitowanych MOF.

Druga strategia opiera się na założeniu, że należy dążyć do tworzenia miejskich obszarów funkcjonalnych o jak największym potencjale społeczno-gospodarczym. Konsekwencją przyjęcia tej strategii byłoby preferowanie delimitowania układów wielobiegunowych. W odniesieniu do województwa podkarpackiego oznaczałoby to zdelimitowanie zaledwie kilku miejskich obszarów funkcjonalnych nawet przy stwierdzonym nieco niższym poziomie występujących powiązań pomiędzy miastami rdzeniowymi tworzącymi układ wielobiegunowy.

Trzecia strategia opiera się na wyakcentowaniu roli również mniejszych ośrodków miejskich jako oddziałujących na otoczenie na poziomie lokalnym na tych obszarach województwa, które znajdują się poza polem silnego oddziaływania najbardziej rozwiniętych ośrodków miejskich. Strategia ta polegałaby także na dążeniu do włączenia do miejskich obszarów funkcjonalnych jak największej liczby miast nawet w przypadku stwierdzenia nieco słabszych powiązań. Rezultatem przyjęcia tej strategii byłoby

²³⁵ Zagadnienie zbieżności profilu gospodarczego podkarpackich MOF z inteligentnymi specjalizacjami zidentyfikowanymi dla województwa podkarpackiego omówiono szerzej w niniejszym raporcie w pkt. 3.2.3. Wiodące specjalizacje charakterystyczne dla miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych.

zdelimitowanie większej liczby miejskich obszarów funkcjonalnych. W odniesieniu do województwa podkarpackiego zgodne z tą strategią zasadne byłoby pozostawienie zdelimitowanego w „Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030” Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Lubaczowa obejmującego oprócz miasta rdzeniowego także gminę wiejską Lubaczów oraz gminę Horyniec-Zdrój z perspektywą poszerzenia o gminy: Cieszanów, Oleszyce oraz Narol. Kierując się tym podejściem, za zasadne można by uznać zdelimitowanie także Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Leżajska obejmującego oprócz miasta rdzeniowego gminę wiejską Leżajsk oraz gminę Nowa Sarzyna. Z kolei mając na uwadze dążenie do włączenia do miejskich obszarów funkcjonalnych jak największej liczby miast, warte rozważenia byłyby następujące rozszerzenia: Rzeszowski Obszar Funkcjonalny o gminy: Kolbuszowa, Sędziszów Małopolski oraz Strzyżów; Miejski Obszar Funkcjonalny Krosna o gminy Dukla, Iwonicz-Zdrój oraz Rymanów; Miejski Obszar Funkcjonalny Dębicy o gminę Brzostek (oraz o gminę Pilzno ze względu na stwierdzone silne powiązania funkcjonalne); Miejski Obszar

Funkcjonalny Stalowej Woli o gminy Rudnik nad Sanem, Ulanów oraz Zaklików; Miejski Obszar Funkcjonalny Mielca o gminę Radomyśl Wielki; Miejski Obszar Funkcjonalny Jarosław-Przeworsk o gminy Kańczuga, Pruchnik, Radymno oraz Sieniawa.

Podkreślenia wymaga, że w praktyce strategię nie muszą być postrzegane jako wzajemnie wykluczające się, ponieważ odnoszą się one do nieco innych poziomów kreowania polityki rozwoju. Prowadzą one do osiągnięcia innych celów i wiążą się z podejmowaniem działań o innym zakresie i skali. Przykładowo zupełnie inne zadania z zakresu zapewnienia dostępności za pomocą transportu zbiorowego należy podejmować w odniesieniu do niewielkich obszarowo MOF, gdzie kluczową rolę odgrywa wzmacnianie miejskiej/podmiejskiej komunikacji publicznej niż w odniesieniu do układów wielobiegunowych obejmujących relatywnie duże obszary, gdzie połączenia za pomocą miejskiej/podmiejskiej komunikacji publicznej mogłyby się okazać niezbyt skuteczne w zakresie wzmacniania powiązań funkcjonalnych.

W zakresie identyfikacji potencjalnych rodzajów sieciowania przyczyniających się do dynamizowania rozwoju miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych zasadniczo można wyróżnić trzy strategie. Pierwsza strategia opiera się na założeniu, że do miejskich obszarów funkcjonalnych powinny być włączone gminy o najsilniejszych powiązaniach z miastami o stwierdzonym najwyższym potencjale społeczno-gospodarczym. Druga strategia opiera się na założeniu, że należy dążyć do tworzenia miejskich obszarów funkcjonalnych o jak największym potencjale społeczno-gospodarczym. Konsekwencją przyjęcia tej strategii byłoby preferowanie delimitowania układów wielobiegunowych. Trzecia strategia opiera się na wyakcentowaniu roli również mniejszych ośrodków miejskich jako oddziałujących na otoczenie na poziomie lokalnym na tych obszarach województwa, które znajdują się poza polem silnego oddziaływania najbardziej rozwiniętych ośrodków miejskich. Strategia ta polegałaby także na dążeniu do włączenia do miejskich obszarów funkcjonalnych jak największej liczby miast nawet w przypadku stwierdzenia nieco słabszych powiązań. Rezultatem przyjęcia tej strategii byłoby zdelimitowanie większej liczby miejskich obszarów funkcjonalnych.

W praktyce strategię te nie muszą być postrzegane jako wzajemnie wykluczające się, ponieważ odnoszą się one do nieco innych poziomów kreowania polityki rozwoju. Prowadzą one do osiągnięcia innych celów i wiążą się z podejmowaniem działań o innym zakresie i skali.

8. Wnioski i rekomendacje

8.1. Stopień zdolności podkarpackich miast i miejskich obszarów funkcjonalnych do kreowania wzrostu gospodarczego i tworzenia trwałych miejsc pracy oraz poprawy jakości życia

Pod względem stopnia zdolności do kreowania wzrostu gospodarczego i tworzenia trwałych miejsc pracy oraz poprawy jakości życia podkarpackie miasta można podzielić na kilka kategorii:

- 1) Biegun wzrostu o oddziaływaniu regionalnym – na podstawie przeprowadzonych analiz w tę kategorię wpisuje się Rzeszów jako silny ośrodek miejski z zachodzącymi procesami wzrostu w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego zarazem silnie oddziałujący na otoczenie na zasadzie procesów dyfuzji rozwojowej z zasięgiem oddziaływania nie tylko na gminy będące częścią Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego, ale także na takie miasta jak Mielec, Krosno, Dębica czy Jarosław, dając podstawy do zdelimitowania Rzeszowskiego Obszaru Metropolitalnego. W pewnym stopniu oddziaływanie Rzeszowa obejmuje obszar całego województwa podkarpackiego, a także częściowo obszary województw sąsiednich;
- 2) Ośrodki biegunowe o oddziaływaniu subregionalnym – na podstawie przeprowadzonych analiz w tę kategorię wpisują się cztery podkarpackie miasta: Przemyśl, Krosno, Mielec oraz Stalowa Wola. Miasta te cechują się względnie silnym oddziaływaniem na otoczenie w szczególności pod względem zasięgu rynku pracy, wykazując w niektórych obszarach tendencje rozwojowe (jak np. wzrost liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych), ale borykają się z problemem spadku liczby mieszkańców powodowanym przede wszystkim ujemnym przyrostem naturalnym, odpływem w szczególności młodych osób do większych ośrodków miejskich oraz procesami suburbanizacji;
- 3) Ośrodki biegunowe o oddziaływaniu ponadlokalnym – na podstawie przeprowadzonych analiz do tej grupy zaklasyfikowano pięć następujących miast: Tarnobrzeg, Dębica, Jarosław, Jasło oraz Sanok. Cechują się one nieco mniejszym zasięgiem oddziaływania w porównaniu do ośrodków subregionalnych, ale ich oddziaływanie jest na tyle duże, że pozwala na zdelimitowanie ich obszarów funkcjonalnych obejmujących po kilka okolicznych gmin. Pod tym względem na słowo komentarza zasługuje Tarnobrzeg, który z jednej strony jako miasto będące niegdyś stolicą w województwa w podziale administracyjnym przed reformą wprowadzoną w 1999 r. może być uznany jako ośrodek o znaczeniu subregionalnym, z drugiej jednak strony siłę i zasięg jego oddziaływania na otoczenie można uznać za bardziej zbliżone do ośrodków zidentyfikowanych jako ponadlokalne;
- 4) Ośrodki biegunowe o oddziaływaniu lokalnym – na podstawie przeprowadzonych analiz do tej kategorii można zaklasyfikować wszystkie pozostałe miasta w województwie podkarpackim będące siedzibą powiatów ziemskich, tj.: Brzozów, Kolbuszowa, Lubaczów, Leżajsk, Lesko, Łańcut, Nisko, Przeworsk, Ropczyce, Strzyżów, Ustrzyki Dolne. Miasta te będąc siedzibą powiatów w pewnym stopniu oddziałują na sąsiednie gminy. Niektóre z tych miast jak: Łańcut, Lesko, Nisko, Przeworsk oraz Ropczyce znajdują się w polu oddziaływania ośrodków o znaczeniu subregionalnym lub ponadlokalnym, tworząc z nimi dotychczas zdelimitowane MOF na zasadzie układów dwubiegunowych. Kolbuszowa znajduje się w polu względnie silnego oddziaływania ze strony Rzeszowa, co stanowi pewien potencjał do włączenia jej do Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego. Lubaczów został zidentyfikowany jako ośrodek rdzeniowy zdelimitowanego MOF. Chociaż siła oddziaływania Lubaczowa na otoczenie nie jest duża, to uzasadnieniem zdelimitowania

jego obszaru funkcjonalnego jest peryferyjne położenie w dużym oddaleniu od innych ośrodków miejskich o większym potencjale społeczno-rozwojowym. Z analogicznych względów jako ośrodek rdzeniowy potencjalnego MOF może być rozpatrywany Leżajsk, w przypadku którego występuje relatywnie silne oddziaływanie na gminę wiejską Leżajsk oraz na gminę Nowa Sarzyna. Oddziaływanie na otoczenie ze strony Brzozowa, Strzyżowa oraz Ustrzyk Dolnych jest zbyt słabe, by stanowiło ono podstawę do zdelimitowania ich MOF;

- 5) Pozostałe miasta – do tej kategorii zaliczają się 33 miasta niebędące siedzibami powiatów, tj. Baranów Sandomierski, Bircza, Błazowa, Boguchwała, Brzostek, Cieszanów, Dubiecko, Dukla, Dynów, Głogów Małopolski, Iwonicz-Zdrój, Jawornik Polski, Jędrzejów, Kańczuga, Kołaczyce, Narol, Nowa Dęba, Nowa Sarzyna, Oleszyce, Pilzno, Pruchnik, Przecław, Radomyśl Wielki, Radymno, Rudnik nad Sanem, Rymanów, Sędziszów Małopolski, Sieniawa, Sokołów Małopolski, Tyczyn, Ulanów, Zagórz oraz Zaklików. Skala ich oddziaływania jest zazwyczaj niewielka i ogranicza się przede wszystkim do okolicznych miejscowości gminy miejsko-wiejskiej, przy czym niektóre z tych miast, jak Głogów Małopolski wykazują bardzo wyraźne tendencje wzrostowe, co jest w dużym stopniu rezultatem procesów dyfuzji rozwojowych zachodzących ze względu na bliskie sąsiedztwo z biegunem wzrostu, jakim jest Rzeszów. Niektóre z tych miast znajdują się w polu oddziaływania większych ośrodków miejskich, będąc częścią do tychczas zdelimitowanych MOF. Są to: Baranów Sandomierski (MOF Tarnobrzega), Błazowa (ROF), Boguchwała (ROF), Głogów Małopolski (ROF), Jędrzejów (MOF Krosna), Kołaczyce (MOF Jasła), Nowa Dęba (MOF Tarnobrzega), Przecław (MOF Mielca), Tyczyn (ROF) oraz Zagórz (MOF Sanoka). Ze względu na występujące powiązania funkcjonalne niektóre z miast zaliczanych do tej kategorii wykazują pewien potencjał do włączenia ich do MOF. W szczególności

są to następujące miasta: Sędziszów Małopolski oraz Sokołów Małopolski (potencjalne włączenie do ROF), Pilzno (potencjalne włączenie do MOF Dębicy), Iwonicz-Zdrój, Rymanów oraz Dukla (potencjalne włączenie do MOF Krosna), Rudnik nad Sanem, Ulanów oraz Zaklików (potencjalne włączenie do MOF Stalowej Woli), Cieszanów oraz Oleszyce (potencjalne włączenie do MOF Lubaczowa), Nowa Sarzyna (potencjalne włączenie do MOF Leżajska – w przypadku podjęcia decyzji o jego zdelimitowaniu).

Wyniki analiz przeprowadzonych w ramach niniejszej ekspertyzy nieco odbiegają od ustaleń dokonanych w ramach badania „Hierarchia funkcjonalna miast w Polsce i jej przemiany w latach 1990–2020”²³⁶, gdzie Rzeszów został zaklasyfikowany jako aglomeracja regionalna, ale jako ośrodki subregionalne zostały zaklasyfikowane tylko trzy miasta: Mielec, Krosno oraz Przemyśl, natomiast Stalowa Wola została zaklasyfikowana jako ośrodek ponadlokalny silny razem z Tarnobrzegiem, Dębicą, Jasłem, Jarosławiem, Sanokiem, ale także Przeworskiem i Leżajskiem. Mając na uwadze, że przywoływany raport może odgrywać ważną rolę jako punkt odniesienia aktualizowanej Krajowej Polityki Miejskiej, to przedstawione w nim wyniki mogą stanowić dodatkowy argument za zdelimitowaniem wielobiegunowego MOF Czwórmieście w celu synergicznego wzmocnienia potencjałów poszczególnych miast. Za interesujące można uznać także zaklasyfikowanie Leżajska do kategorii ośrodków ponadlokalnych silnych, co również może stanowić dodatkowy argument za zdelimitowaniem MOF Leżajska.

8.2. Tendencje wzrostowe i stagnacyjne podkarpackich miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych w kontekście procesów dyfuzji rozwoju

Na podstawie przeprowadzonych analiz sytuacji społeczno-gospodarczej podkarpackich miast można stwierdzić, że w odniesieniu do województwa podkarpackiego kwestie tendencji wzrostowych w kontekście procesów dyfuzji rozwoju zasadnie

²³⁶ Źródło: <https://obserwatorium.miasta.pl/wp-content/uploads/2024/10/Hierarchia-funkcjonalna-miast-w-Polsce-i-jej-przemiany-w-latach-1990%E2%80%932020.pdf>.

mogą być rozważane jedynie w odniesieniu do Rzeszowa i jego oddziaływania na otoczenie, ponieważ tylko w odniesieniu do Rzeszowa można stwierdzić zarówno występowanie wyraźnych tendencji wzrostowych w różnych aspektach rozwoju społeczno-gospodarczego, jak i silne oddziaływanie na otoczenie. Przeprowadzone analizy pozwalają zarazem potwierdzić, że w odniesieniu do Rzeszowa i jego otoczenia występują procesy dyfuzji, czego wyrazem są występujące wyraźne tendencje wzrostowe w gminie Głogów Małopolski, ale także w innych gminach będących częścią ROF, jak Łańcut, Trzebownisko czy Krasne.

8.3. Konsekwencje procesów demograficznych dla funkcjonowania i rozwoju gospodarczego miast i miejskich obszarów funkcjonalnych

Zachodzące procesy demograficzne mają i będą mieć coraz większe konsekwencje na funkcjonowanie miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych w zasadzie w każdym aspekcie rozwoju społeczno-gospodarczego. Przeprowadzone analizy pozwalają stwierdzić, że w latach 2018-2023 jedynie w Rzeszowie oraz Rzeszowskim Obszarze Funkcjonalnym nie odnotowano spadku liczby ludności. W niektórych miastach, jak Stalowa Wola w ciągu zaledwie 5 lat ubyło niemal 10% ludności. Jedną z istotniejszych konsekwencji zachodzących procesów demograficznych będzie wzrastający udział osób w wieku poprodukcyjnym, co będzie wymagało kreowania polityk miejskich w sposób zapewniający adaptację do zmian demograficznych oraz rozwoju srebrnej gospodarki. Konsekwencją spadającej liczby urodzeń będzie sukcesywnie spadająca liczba dzieci w żłobkach i przedszkolach, a następnie w szkołach i na uczelniach, co może skutkować koniecznością ich zamykania. Konsekwencją spadku liczby osób w wieku produkcyjnym mogą być coraz większe niedobory dostępnych zasobów ludzkich, co z kolei może stanowić istotną barierę dla rozwoju gospodarki.

8.4. Działania mogące przyczynić się do odwrócenia ewentualnych niekorzystnych tendencji w rozwoju miast i ich obszarów funkcjonalnych

Skala postępującego ubytku ludności będącego konsekwencją zachodzących procesów demograficznych jest na tyle duża, że wdrożenie działań mogących przyczynić się do odwrócenia niekorzystnych tendencji w relatywnie krótkim czasie wydaje się niemożliwe. Tym bardziej za palące wyzwanie można uznać konieczność podejmowania działań mających na celu przynajmniej spowolnienie zachodzących procesów, ale przede wszystkim mające na celu adaptację do zachodzących zmian. Kluczowe w tym kontekście będzie wspomniane kreowanie polityk miejskich w sposób zapewniający adaptację do zmian demograficznych oraz rozwoju srebrnej gospodarki. Pewną rolę może odegrać także stosowanie zachęt kierowanych w szczególności do młodych ludzi w postaci programów stypendialnych, dodatków mieszkaniowych czy rozwoju budownictwa mieszkaniowego. W kontekście kształtowania postaw młodych ludzi ważną rolę odgrywa także możliwość zaspokojenia potrzeb z zakresu rozrywki. Mniejsze miasta są często postrzegane przez młodych ludzi jako nieatrakcyjne, nudne, w których nic się nie dzieje, co z kolei stanowi czynnik motywujący do wyprowadzenia się do większych ośrodków.

8.5. Rekomendacje ogólne

Na podstawie przeprowadzonych analiz można sformułować następujące wnioski i rekomendacje o charakterze ogólnym, tj. takie, które można uznać za wspólne dla wszystkich miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych:

- Dostosowanie polityk rozwoju miast do wzrostu udziału w strukturze demograficznej osób w wieku poprodukcyjnym – kwestia adaptacji do zmian demograficznych powinna zawierać jeden z głównych elementów projektowanych polityk rozwoju miast oraz miejskich obszarów funkcjonalnych. Zagadnieniu temu powinien być

poświęcony wyodrębniony element w części strategicznej strategii rozwoju, chyba że zagadnienie to byłoby poruszane w sposób horyzontalny w odniesieniu do różnych obszarów rozwoju społeczno-gospodarczego miasta lub MOF. W nawiązaniu do ustaleń diagnostycznych powinny być projektowane i wdrażane stosowne przedsięwzięcia mające na celu rozwój srebrnej gospodarki. Dobrą praktyką mogłoby być opracowywanie planów adaptacji do zmian demograficznych analogicznie do opracowywanych planów adaptacji do zmian klimatu.

- Kierowanie oferty studiów do obcokrajowców jako element przemyślanej polityki migracyjnej – działania takie mogłyby przyczyniać się do minimalizowania niedoborów na rynku pracy spowodowanych spadającą liczbą osób w wieku produkcyjnym. Kierowanie oferty studiów do osób z zagranicy może stanowić zarazem dobrą praktykę jako element przemyślanej polityki migracyjnej, ponieważ czas studiów pozwala na stopniowe i efektywne dostosowanie się do uwarunkowań polskiego społeczeństwa a zarazem pozwala nabywać kwalifikacje pożądane na rynku pracy.
- Tworzenie przestrzeni pełniących funkcję rozrywkową z myślą o zapewnieniu rozrywki dla osób młodych – działania takie mogłyby przyczynić się do zmiany postrzegania mniejszych miast jako miejsc nieatrakcyjnych dla osób młodych i obniżyć skalę odpływu do większych ośrodków miejskich.
- Wsparcie budownictwa mieszkaniowego – w miastach oraz w miejskich obszarach funkcjonalnych oddawana jest do użytkowania bardzo mała liczba nowych mieszkań. Słaba dostępność mieszkań dla osób młodych chcących wyprowadzić się z domu rodzinnego również może stanowić czynnik motywujący do wyrowadzenia się do innego miasta.
- Prowadzenie badań satysfakcji klienta – prowadzenie badań satysfakcji klienta stanowi podstawowy element diagnostyczny w kontekście zapewnienia wysokiej jakości świadczonych usług publicznych. Na podstawie wyników

ankiety sprawozdawczej można stwierdzić, że niewielka liczba podkarpackich miast oraz gmin będących częścią miejskich obszarów funkcjonalnych prowadzi badania satysfakcji klienta.

- Wsparcie budowy dróg rowerowych – była to najczęściej wskazywana potrzeba zarówno przez przedstawicieli podkarpackich miast, jak i gmin będących częścią miejskich obszarów funkcjonalnych. W kontekście rozwoju MOF drogi rowerowe pełnią kilka różnych funkcji: (1) służą przemieszczaniu się jako alternatywny a zarazem zeroemisyjny środek transportu względem transportu samochodowego, (2) służą celom rekreacyjnym jako aktywna forma spędzania czasu wolnego, (3) mogą odgrywać ważną rolę jako element infrastruktury turystycznej, zapewniając dostępność do atrakcji turystycznych lub same stanowią atrakcję turystyczną.
- Dalszy rozwój Podkarpackiej Kolei Aglomeracyjnej – Podkarpacka Kolej Aglomeracyjna odgrywa ważną rolę w zakresie zapewnienia dostępności do Rzeszowa. Warto rozwijać tę inicjatywę poprzez kolejne zakupy taboru kolejowego oraz uruchamianie kolejnych połączeń.
- Wsparcie rozwoju instytucjonalnego MOF – przeprowadzone analizy poziomu rozwoju instytucjonalnego wszystkich MOF zdelimitowanych w poszczególnych województwach w Polsce pozwalają stwierdzić, że bardzo ważną rolę w zakresie wzmacniania potencjału instytucjonalnego MOF stanowi zapewnienie stabilnego finansowania bieżącej działalności administracyjnej.

8.6. Rekomendacje dla podkarpackich miast i miejskich obszarów funkcjonalnych

Poniżej przedstawiono rekomendacje skierowane do poszczególnych miast lub miejskich obszarów funkcjonalnych:

Rzeszowski Obszar Funkcjonalny

Poszerzenie o gminę Sokołów Małopolski oraz gminę Sędziszów Małopolski – wyniki przeprowadzonych analiz wskazują na występowanie silnych powiązań Rzeszowa z tymi gminami.

MOF Tarnobrzeg

Rozważenie utworzenia spółki celowej, której udziałowcami byłyby poszczególne gminy tworzące MOF Tarnobrzega z powierzeniem jej organizacji transportu zbiorowego na terenie MOF – Tarnobrzeg jest jedynym miastem w województwie podkarpackim zidentyfikowanym jako biegun wzrostu, do którego nie można dojechać za pomocą miejskiego transportu publicznego z obszaru choćby jednej gminy. Dlatego realizacja wspólnego przedsięwzięcia mającego na celu zapewnienie możliwości dojazdu za pomocą miejskiej komunikacji publicznej do Tarnobrzega z gmin tworzących MOF stanowiłoby ważny element wzmacniający powiązania funkcjonalne.

Dębicko-Ropczycki Obszar Funkcjonalny

Ze względu na obserwowane wzmacnianie powiązań funkcjonalnych warto rozważyć włączenie do Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Dębicy gminę Czarna oraz gminę Pilzno.

MOF Jarosław-Przeworsk

Ze względu na występowanie silnych powiązań funkcjonalnych pomiędzy Jarosławem a gminą wiejską Jarosław zasadne jest poszerzenie zakresu porozumienia międzygminnego w ramach MOF o tę gminę, a także włączenie jej do grona członków Stowarzyszenia Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Jarosław-Przeworsk.

MOF Lubaczów

Zastosowane kryteria delimitacji pozwalają stwierdzić występowanie silnych powiązań funkcjonalnych z Lubaczowem jedynie w przypadku gminy wiejskiej Lubaczów. W odniesieniu do gminy Horyniec-Zdrój zostały spełnione zaledwie 4 kryteria (podobnie jak w przypadku w przypadku gmin Oleszyce, Cieszanów oraz Wielkie Oczy). Przeprowadzone analizy nie dają zatem podstaw do delimitacji MOF Lubaczowa w dotychczasowym zakresie. Mimo to peryferyjne położenie Lubaczowa oraz sąsiednich gmin w znacznym oddaleniu od większych ośrodków miejskich stanowi przesłankę do pozostawienia MOF Lubaczowa jako jednego spośród zdelimitowanych podkarpackich MOF. Takie rozwiązanie przyczyniałoby się do zapewnienia równomiernego rozwoju regionu poprzez

wzmacnianie funkcji położonego peryferyjnie ośrodka lokalnego. Mimo słabych powiązań z innymi gminami w celu wzmocnienia potencjału warto rozważyć rozszerzenie MOF Lubaczowa o gminy Oleszyce, Cieszanów i Wielkie Oczy.

MOF Przemyśl, MOF Krosno, MOF Mielec, MOF Stalowa Wola, MOF Jasło, MOF Sanok-Lesko

Przeprowadzone analizy powiązań funkcjonalno-przestrzennych potwierdziły aktualność dotychczas przeprowadzonej delimitacji MOF Przemyśla, MOF Krosna, MOF Mielca, MOF Stalowej Woli, MOF Jasła oraz MOF Sanoka, wyrażającą się w najsilniejszym oddziaływaniu ośrodków rdzeniowych na gminy będące częścią tych MOF. W związku z powyższym zasadne jest pozostawienie tych MOF w dotychczas zdelimitowanym zakresie z pewnym potencjałem do ewentualnego poszerzenia MOF Krosna o gminę Iwonicz-Zdrój, gminę Rymanów oraz gminę Dukla, a MOF Sanoka o gminę Brzozów.

MOF Leżajsk (potencjalny)

Zdelimitowanie MOF Leżajska z włączeniem gminy wiejskiej Leżajsk oraz gminy Nowa Sarzyna – wyniki przeprowadzonych analiz wskazują na występowanie silnych powiązań Leżajska z tymi gminami. Dodatkowym argumentem jest położenie Leżajska w oddaleniu od innych większych ośrodków miejskich. W związku z powyższym warto rozważyć utworzenie MOF Leżajska obejmującego oprócz miasta Leżajsk, gminę wiejską Leżajsk i Nowa Sarzyna.

Rzeszowski Obszar Metropolitalny (potencjalny)

Rozważenie utworzenia Rzeszowskiego Obszaru Metropolitalnego obejmującego oprócz Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego MOF Mielca, MOF Krosna, MOF Dębicy oraz MOF Jarosławia – wyniki przeprowadzonych analiz wskazują na silne oddziaływanie Rzeszowa m.in. na takie miasta jak Mielec, Krosno, Dębica czy Jarosław. Utworzenie Rzeszowskiego Obszaru Metropolitalnego pozwalałoby na dodatkowe wzmacnianie występujących powiązań funkcjonalnych, przy czym utworzenie Rzeszowskiego Obszaru Metropolitalnego nie powinno prowadzić do zastąpienia Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego

ze względu na inny cel i zakres funkcjonowania obu obszarów. Nawet w przypadku braku podjęcia decyzji o delimitacji Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego należy zacieśniać współpracę pomiędzy ROF a MOF Mielca, MOF Dębicy, MOF Krosna oraz MOF Jarosławia w celu zapewnienia komplementarności podejmowanych działań.

MOF Czwórmieście (potencjalny)

Utworzenie wielobiegunowego MOF bazującego na współpracy między samorządami w ramach inicjatywy Czwórmieście – wyniki przeprowadzonych analiz pozwalają stwierdzić występowanie powiązań pomiędzy Stalową Wolą, Niskiem, Tarnobrzegiem oraz Sandomierzem, ale także pomiędzy gminami stanowiącymi obszary funkcjonalne tych miast. Ponadto analizy przeprowadzone w ramach niniejszej ekspertyzy wskazują na relatywnie niewielką siłę oddziaływania Tarnobrzega na otoczenie, a Stalowa Wola w raporcie z badania „Hierarchia funkcjonalna miast w Polsce i jej

przemiany w latach 1990–2020” została zaklasyfikowana nie jako ośrodek subregionalny, ale jako ponadlokalny silny. Stworzenie wielobiegunowego MOF Czwórmieście stanowiłoby wzmocnienie potencjału tak zdelimitowanego obszaru. Ze względu na to, że Sandomierz znajduje się na terenie województwa świętokrzyskiego, ważną kwestię stanowiłoby dokonanie uzgodnień pomiędzy samorządami poszczególnych województw w zakresie możliwości zapewnienia komplementarnego wsparcia tej inicjatywy.

MOF Krosno-Jasło (potencjalny)

Utworzenie dwubiegunowego MOF Krosno-Jasło – występujące relatywnie silne powiązania pomiędzy Krosnem a Jasłem, mogą stanowić przesłankę do stworzenia dwubiegunowego MOF Krosno-Jasło, a co najmniej podstawę do zacieśniania współpracy pomiędzy MOF Krosna a MOF Jasła polegającej na zapewnieniu komplementarności działań podejmowanych w ramach poszczególnych MOF.

9. Podsumowanie

Celem ekspertyzy było zweryfikowanie aktualności zdelimitowanych obszarów funkcjonalnych ośrodka wojewódzkiego i ośrodków subregionalnych, a także wyznaczonych biegunów wzrostu w kontekście zmian w sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podkarpackiego i uwarunkowań zewnętrznych oraz aktualizacji dotychczasowego dokumentu strategicznego dla województwa podkarpackiego.

Wyniki przeprowadzonej weryfikacji potwierdzają aktualność wyznaczonych biegunów wzrostu rozumianych jako miasta o najwyższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego silnie oddziałujące na otoczenie. Podobnie jak w ramach przeprowadzonej przed pięcioma laty ekspertyzy pt. „Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim” przeprowadzone analizy skłaniają do stwierdzenia, że miastem o zdecydowanie najwyższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego a zarazem najsilniej oddziałującym na otoczenie jest Rzeszów. Również podobnie jak przed pięcioma laty jako ośrodki subregionalne zostały zidentyfikowane 4 miasta: Przemyśl, Mielec, Krosno oraz Stalowa Wola, a kolejne 5 miast (Tarnobrzeg, Dębica, Jarosław, Jasło oraz Sanok) zidentyfikowano jako ośrodki ponadlokalne. Analizy te zarazem potwierdziły aktualność zidentyfikowania tych miast jako ośrodków rdzeniowych zdelimitowanych miejskich obszarów funkcjonalnych.

Przeprowadzone analizy zasadniczo potwierdziły występowanie najsilniejszych powiązań funkcjonalnych z ośrodkami rdzeniowymi w odniesieniu do gmin będących częścią dotychczas zdelimitowanych miejskich obszarów funkcjonalnych przy stwierdzonej zasadności poszerzenia przede wszystkim Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego o gminę Sokołów Małopolski i Sędziszów Małopolski oraz MOF Dębicy o gminę Pilzno i gminę Czarna. Nieco słabsze, ale istotne powiązania mogą stanowić podstawę do rozważań poszerzania podkarpackich MOF również o inne gminy.

Przeprowadzone analizy nie pozwalają stwierdzić natomiast silnych powiązań

funkcjonalnych w ramach zdelimitowanego MOF Lubaczowa. Mimo to ze względu na peryferyjne położenie oraz oddalenie od większych ośrodków miejskich w celu zapewnienia równomiernego rozwoju regionu zasadne jest pozostawienie tego MOF, a nawet poszerzenie go o gminy Cieszanów, Oleszyce oraz Wielkie Oczy w celu wzmocnienia jego potencjału.

Z podobnych względów jak w przypadku Lubaczowa, ale także ze względu na stwierdzone silne powiązania funkcjonalne warto rozważyć zdelimitowanie MOF Leżajska z włączeniem gminy wiejskiej Leżajsk oraz gminy Nowa Sarzyna.

Przeprowadzone analizy skłaniają do sformułowania wniosku, że dany ośrodek rdzeniowy nie posiada jednego obszaru funkcjonalnego, ale kilka odnoszących się do różnych aspektów życia społeczno-gospodarczego o różnej sile i polu oddziaływania. To z kolei skłania do rozważenia zdelimitowania Rzeszowskiego Obszaru Metropolitalnego, ale jako inne pole współpracy pomiędzy samorządami czy też pomiędzy miejskimi obszarami funkcjonalnymi będącymi elementami składowymi zdelimitowanego Rzeszowskiego Obszaru Metropolitalnego. Na podobnych zasadach jako płaszczyzna współpracy pomiędzy dotychczas zdelimitowanymi MOF mógłby zostać utworzony MOF Czwórmieście, a także MOF Krosno-Jasło.

Głównym czynnikiem ograniczającym możliwości rozwojowe podkarpackich miast jest malejący potencjał ludnościowy przekładający się na różne aspekty rozwoju społeczno-gospodarczego. Adaptacja do zachodzących zmian demograficznych będzie stanowić jedno z najważniejszych wyzwań tworzonych polityk rozwoju miast.

Mimo zachodzących intensywnych zmian społecznych będących konsekwencją procesów cyfryzacji terytorialny aspekt wyrażający się w powiązaniach funkcjonalnych pomiędzy miastami rdzeniowymi a ich otoczeniem nadal ogrywa fundamentalne znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego. Należy mieć jednak na uwadze, że zachodzące procesy mogą

prorowadzić do bardzo istotnego przeddefiniowania tego znaczenia, spodziewana wzrastająca dynamika tych procesów w kolejnych latach będzie zasługiwała na ich monitorowanie i prowadzenie dalszych analiz z tego zakresu.

10. Bibliografia i wykaz źródeł

Strategie, programy strategiczne i plany:

a) na szczeblu regionalnym:

- *Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030*;
- projekt Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad²³⁷;
- projekt Programu Strategicznego Błękitny San;
- projekt Programu Rozwoju Roztocza – województwo podkarpackie;
- Strategie lokalne (w szczególności strategię rozwoju miast z terenu województwa podkarpackiego oraz strategię rozwoju obszarów funkcjonalnych);
- *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego – perspektywa 2030*;
- Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego;
- Programy rewitalizacji (LPR/GPR);
- Raporty o stanie gmin/powiatów województwa;
- Miejskie plany adaptacji do zmian klimatu;

b) na szczeblu krajowym i międzynarodowym:

- *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*;
- *Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*;
- *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 i pozostałe strategię zintegrowane*;
- *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*;
- *Rządowy program rozwoju obszaru Karpat Wschodnich i Roztocza na lata 2023-2030*.

Publikacje, ekspertyzy i opracowania:

- *Miasta wraz z obszarami funkcjonalnymi oraz bieguny wzrostu w województwie podkarpackim*, Rzeszów 2019;
- *Miasta województwa podkarpackiego – perspektywy rozwoju*, Rzeszów 2016;
- *Przedsiębiorczość w województwie podkarpackim – kierunki rozwoju. Raport końcowy*, Rzeszów 2017;
- *Potencjał i działalność Instytucji Otoczenia Biznesu w województwie podkarpackim*, Rzeszów 2017;
- *Obszary Funkcjonalne w województwie podkarpackim*, Rzeszów 2015;
- *Przygraniczny Obszar Funkcjonalny – studium uwarunkowań rozwoju pod kątem potencjału społeczno-gospodarczego*, Rzeszów;
- *Krajowa Polityka Miejska 2030*, Warszawa 2022;
- *Raport o polskich metropoliach 2015, Rzeszów Podkarpacki beniaminek może stać się silnym rywalem*, PwC Polska;
- *Miasta w liczbach 2016*, Warszawa, Poznań 2018;
- *Prognoza ludności na lata 2023-2060*, Warszawa 2023;
- *Informacja o wynikach Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021 na poziomie województw, powiatów i gmin*, Główny Urząd Statystyczny w Warszawie, wrzesień 2022 r.;
- *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021*;
- *Zrównoważony rozwój miast w Polsce: krajowa polityka miejska w kontekście Celu 11 Agendy 2030 i Nowej Agendy Miejskiej*, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju;
- *Miasto dla ludzi. Zrównoważona mobilność w planowaniu przestrzennym*, Ministerstwo Rozwoju i Technologii, 2019;

²³⁷ W przypadku przyjęcia przez Zarząd Województwa Podkarpackiego Programu Strategicznego Rozwoju Bieszczad, Programu Strategicznego Błękitny San oraz Programu Rozwoju Roztocza – województwo podkarpackie analizie zostanie poddana treść przyjętych dokumentów.

- *Terytorialny wymiar rozwoju. Polska z perspektywy badań ESPON*, red. nauk. Agnieszka Olechnicka, Katarzyna Wojnar;
 - *Rzeszowska Diagnoza Społeczna*;
 - *Hierarchia funkcjonalna miast w Polsce i jej przemiany w latach 1990-2020*;
 - *Obserwatorium miast Polski Wschodniej. Jakość życia w Białej Podlaskiej, Białymstoku, Krośnie, Lublinie, Rzeszowie i Suwałkach z perspektywy mieszkańców i użytkowników*, S. Grabowska, R. Grabowski, H. Kotarski, K. Piróg, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2024.
- Inne źródła:**
- Bank Danych Lokalnych GUS;
 - Baza Demografia GUS;
 - Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL);
 - System monitorowania Strategii rozwoju województwa podkarpackiego i sytuacji społeczno-gospodarczej, dostępny pod adresem rot.podkarpackie.pl;
 - System monitorowania rozwoju STRATEG;
 - Europejski Urząd Statystyczny – Eurostat;
 - Dane z Krajowej Administracji Skarbowej;
 - System Monitorowania Usług Publicznych (SMUP).

11. Spis tabel, wykresów, map, obrazów i rysunków

11.1. Spis tabel

Tabela 1. Liczba ludności w miastach województwa podkarpackiego w latach 2018 i 2023	28
Tabela 2. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w latach 2018-2023	31
Tabela 3. Przyrost naturalny w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023	32
Tabela 4. Przyrost naturalny w podkarpackich MOF w latach 2018-2023	34
Tabela 5. Liczba zawieranych małżeństw w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023	35
Tabela 6. Ludność w miastach w województwie podkarpackim w podziale na płeć w 2023 r.	37
Tabela 7. Saldo migracji wewnętrznych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023	39
Tabela 8. Saldo migracji zagranicznych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023	40
Tabela 9. Średnie wyniki egzaminów na zakończenie szkoły podstawowej z języka polskiego, matematyki oraz języka angielskiego w miastach w województwie podkarpackim w 2024 r.	43
Tabela 10. Liczba zdających egzamin maturalny oraz zdawalność w miastach w województwie podkarpackim w 2024 r.	44
Tabela 11. Liczba osób studiujących w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018 i 2022	46
Tabela 12. Liczba stowarzyszeń i organizacji społecznych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023	47
Tabela 13. Występowanie w miastach w województwie podkarpackim przestrzeni pełniących wyspecjalizowane funkcje (wg stanu na wrzesień 2024 r.)	51
Tabela 14. Podmioty gospodarki narodowej wg grup rodzajów działalności PKD 2007 w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018 i 2023 (dane w %)	54
Tabela 15. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli miast w województwie podkarpackim (wg stanu na wrzesień 2024 r.)	58
Tabela 16. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących Rzeszowski Obszar Funkcjonalny (wg stanu na wrzesień 2024 r.)	61
Tabela 17. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Przemyśla (wg stanu na wrzesień 2024 r.)	62
Tabela 18. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Krosna (wg stanu na wrzesień 2024 r.)	62
Tabela 19. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Mielca (wg stanu na wrzesień 2024 r.)	63
Tabela 20. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Stalowej Woli (wg stanu na wrzesień 2024 r.)	63
Tabela 21. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Tarnobrzega (wg stanu na wrzesień 2024 r.)	64

Tabela 22. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Dębicy (wg stanu na wrzesień 2024 r.)	. 65
Tabela 23. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Jarosławia (wg stanu na wrzesień 2024 r.)	. 65
Tabela 24. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Jasła (wg stanu na wrzesień 2024 r.)	. 66
Tabela 25. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Sanoka (wg stanu na wrzesień 2024 r.)	. 66
Tabela 26. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli gmin tworzących MOF Lubaczowa (wg stanu na wrzesień 2024 r.)	. 67
Tabela 27. Dane dotyczące podmiotów gospodarki narodowej w miastach w województwie podkarpackim	. 69
Tabela 28. Instytucje otoczenia biznesu na 10 tys. podmiotów gospodarki narodowej	. 75
Tabela 29. Bezrobotni i pracujący w miastach w województwie podkarpackim.	. 77
Tabela 30. Przepływy ludności związane z zatrudnieniem w miastach w województwie podkarpackim (wg stanu na 2021 r.)	. 82
Tabela 31. Liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego w województwie podkarpackim w latach 2018-2022 w podziale na powiaty	. 85
Tabela 32. Liczba osób pochodzących z zagranicy, które w latach 2022-2023 zostały zameldowane w gminach miejskich lub miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim, które wystąpiły o nadanie numeru PESEL oraz które uczyły się w szkołach prowadzonych przez gminy miejskie lub miejsko-wiejskie	. 87
Tabela 33. Dostępność usług publicznych w miastach w województwie podkarpackim	. 92
Tabela 34. Liczba przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w miastach województwie podkarpackim w latach 2018 i 2023	. 95
Tabela 35. Liczba dzieci w przedszkolach w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023	. 97
Tabela 36. Liczba szkół podstawowych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023	. 98
Tabela 37. Liczba uczniów uczęszczających do szkół podstawowych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023	. 100
Tabela 38. Liczba szkół ponadpodstawowych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023	. 102
Tabela 39. Liczba uczniów szkół ponadpodstawowych w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018-2023	. 103
Tabela 40. Jednostki lub komórki organizacyjne Policji w miastach w województwie podkarpackim	. 106
Tabela 41. Liczba bibliotek publicznych oraz wielkość księgozbiorów w miastach w województwie podkarpackim w latach 2018 i 2023	. 109
Tabela 42. Potrzeby inwestycyjne w zakresie wybranej infrastruktury w miastach w województwie podkarpackim (wg stanu na wrzesień 2024 r.)	. 115
Tabela 43. Potrzeby inwestycyjne w zakresie wybranej infrastruktury w gminach będących częścią miejskich obszarów funkcjonalnych w województwie podkarpackim (wg stanu na wrzesień 2024 r.)	. 117
Tabela 44. Przepływy ludności związane z edukacją szkolną w miastach w województwie podkarpackim (wg stanu na 2022 r.)	. 121

Tabela 45. Drogi gminne o utwardzonej powierzchni w gminach miejskich i miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim wg stanu na 31 grudnia 2023 r.	123
Tabela 46. Drogi rowerowe w gminach miejskich i miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim w latach 2018 i 2023	125
Tabela 47. Główne korytarze komunikacyjne o największym natężeniu ruchu samochodowego w gminach miejskich oraz miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim (wg stanu na wrzesień 2024 r.)	132
Tabela 48. Główne korytarze komunikacyjne o największym natężeniu ruchu rowerowego w gminach miejskich oraz miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim wg stanu na wrzesień 2024 r.	134
Tabela 49. Główne korytarze komunikacyjne o największym natężeniu ruchu pieszego w gminach miejskich oraz miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim wg stanu na wrzesień 2024 r.	137
Tabela 50. Stacje kolejowe czynne w ruchu pasażerskim w miastach w województwie podkarpackim oraz liczba bezpośrednich połączeń kolejowych do Rzeszowa	143
Tabela 51. Czas dojazdu z miast w województwie podkarpackim do Rzeszowa, Portu Lotniczego Rzeszów-Jasionka, autostrady A4 lub drogi ekspresowej S19 oraz dzienna liczba bezpośrednich połączeń do Rzeszowa za pomocą transportu zbiorowego	148
Tabela 52. Liczba nasadzeń na km ² powierzchni ogółem w miastach w województwie podkarpackim w 2023 r.	153
Tabela 53. Tereny zieleni w miastach w województwie podkarpackim wg stanu na 31 grudnia 2023 r.	155
Tabela 54. Ogólna powierzchnia uzbrojonych terenów inwestycyjnych w miastach oraz w gminach miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim (ha) wg stanu na wrzesień 2024 r.	161
Tabela 55. Obszar gmin miejskich oraz miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim objęty miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (%) wg stanu na wrzesień 2024 r.	167
Tabela 56. Udział powierzchni obowiązujących planów miejscowych według rodzaju zabudowy w powierzchni gminy wg stanu na 31 grudnia 2023 r. (w %).	169
Tabela 57. Powierzchnia obszarów problemowych ze względu na zagrożenie powodziowe wg stanu na listopad 2024 r.	172
Tabela 58. Powierzchnia miejsc problemowych ze względu na zagrożenie powodziowe wg stanu na listopad 2024 r.	173
Tabela 59. Powierzchnia oraz gęstość zaludnienia miast w województwie podkarpackim wg stanu na 31 grudnia 2023 r.	175
Tabela 60. Dziedziny współpracy między samorządami wskazywane przez większość gmin z danego MOF wg stanu na wrzesień 2024 r.	186
Tabela 61. Wybrane projekty realizowane w ramach Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego	197
Tabela 62. Lista wskaźników do identyfikacji biegunów wzrostu w województwie podkarpackim	202
Tabela 63. Wartości syntetycznej miary rozwoju społeczno-gospodarczego w odniesieniu do miast w województwie podkarpackim.	208
Tabela 64. Ciężenia grawitacyjne z Rzeszowem (w mln mieszk. ² /km ²)	213
Tabela 65. Ciężenia grawitacyjne z Przemyślem (w mln mieszk. ² /km ²)	214

Tabela 66. Ciężenia grawitacyjne ze Stalową Wolą (mieszk. ² /km ²)	214
Tabela 67. Ciężenia grawitacyjne z Mielcem (w mln mieszk. ² /km ²)	215
Tabela 68. Ciężenia grawitacyjne z Krosnem (w mln mieszk. ² /km ²).	215
Tabela 69. Ciężenia grawitacyjne z Tarnobrzegiem (w mln mieszk. ² /km ²)	216
Tabela 70. Ciężenia grawitacyjne z Dębicą (w mln mieszk. ² /km ²).	216
Tabela 71. Ciężenia grawitacyjne z Jarosławiem (w mln mieszk. ² /km ²)	217
Tabela 72. Ciężenia grawitacyjne z Jasłem (w mln mieszk. ² /km ²)	217
Tabela 73. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Rzeszowa wg stanu na 31 grudnia 2023 r.	219
Tabela 74. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały do Rzeszowa w 2023 r. wg stanu na 31 grudnia 2023 r.	220
Tabela 75. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały z Rzeszowa w 2023 r.	221
Tabela 76. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Przemyśla wg stanu na 31 grudnia 2023 r.	222
Tabela 77. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały do Przemyśla w 2023 r.	222
Tabela 78. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały z Przemyśla w 2023 r.	222
Tabela 79. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Krosna wg stanu na 31 grudnia 2023 r.	223
Tabela 80. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały do Krosna w 2023 r.	223
Tabela 81. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały z Krosna w 2023 r.	224
Tabela 82. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Mielca wg stanu na 31 grudnia 2023 r.	224
Tabela 83. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały z Mielca w 2023 r.	225
Tabela 84. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Stalowej Woli wg stanu na 31 grudnia 2023 r.	225
Tabela 85. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały ze Stalowej Woli w 2023 r.	226
Tabela 86. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Tarnobrzega wg stanu na 31 grudnia 2023 r.	226
Tabela 87. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały z Tarnobrzega w 2023 r.	226
Tabela 88. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Dębicy wg stanu na 31 grudnia 2023 r.	227
Tabela 89. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały do Dębicy w 2023 r.	227
Tabela 90. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały z Dębicy w 2023 r.	227
Tabela 91. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Jarosławia wg stanu na 31 grudnia 2023 r.	228
Tabela 92. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały do Jarosławia w 2023 r.	228

Tabela 93. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały z Jarosławia w 2023 r.	228
Tabela 94. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Jasła wg stanu na 31 grudnia 2023 r..	229
Tabela 95. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Sanoka wg stanu na 31 grudnia 2023 r..	229
Tabela 96. Gminy z liczbą co najmniej 25 osób migrujących na pobyt stały z Sanoka w 2023 r.	230
Tabela 97. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Lubaczowa wg stanu na 31 grudnia 2023 r.	230
Tabela 98. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Leżajska wg stanu na 31 grudnia 2023 r.	230
Tabela 99. Gminy z liczbą co najmniej 200 osób dojeżdżających do pracy do Brzozowa wg stanu na 31 grudnia 2023 r..	231
Tabela 100. Lista wskaźników do weryfikacji aktualności delimitacji MOF w województwie podkarpackim	233
Tabela 101. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Rzeszowem	236
Tabela 102. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Przemyślem. . . .	240
Tabela 103. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Krosnem	242
Tabela 104. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Mielcem	244
Tabela 105. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania ze Stalową Wolą . .	246
Tabela 106. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Tarnobrzegiem . .	248
Tabela 107. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Dębicą	251
Tabela 108. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Jarosławiem . . .	253
Tabela 109. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Jasłem	255
Tabela 110. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Sanokiem.	257
Tabela 111. Spełnienie kryteriów funkcjonalnego powiązania z Lubaczowem . . .	259
Tabela 112. Miejskie obszary funkcjonalne o najwyższym poziomie rozwoju instytucjonalnego wg stanu na sierpień 2024 r.	271

11.2. Spis wykresów

Wykres 1. Liczba mieszkańców MOF w województwie podkarpackim w latach 2018-2023	30
Wykres 2. Liczba stowarzyszeń i organizacji społecznych zarejestrowanych na terenie MOF w województwie podkarpackim w 2023 r.	49
Wykres 3. Liczba miast, w których przestrzeni można wyróżnić obszary pełniące określone funkcje	50
Wykres 4. Podmioty gospodarki narodowej wg grup rodzajów działalności PKD 2007 w MOF w województwie podkarpackim w latach 2018 i 2023 (dane w %) .56	
Wykres 5. Branże wskazywane jako wiodące przez przedstawicieli miast w województwie podkarpackim	58
Wykres 6. Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON w podziale na MOF w województwie podkarpackim w latach 2018-2023	72
Wykres 7. Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców w podziale na MOF w województwie podkarpackim w latach 2018-2023	72
Wykres 8. Liczba instytucji otoczenia biznesu w miastach w województwie podkarpackim	73
Wykres 9. Liczba pracujących na terenie MOF w województwie podkarpackim wg stanu na grudzień 2023	79
Wykres 10. Liczba pracujących cudzoziemców na 10 tys. ludności w podziale na województwa wg stanu na 31 grudnia 2023 r.	80
Wykres 11. Udział pracujących cudzoziemców w ogólnej liczbie pracujących w podziale na powiaty w województwie podkarpackim wg stanu na 31 grudnia 2023 r. (dane w %)	81
Wykres 12. Liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego w województwie podkarpackim w latach 2018-2022	84
Wykres 13. Liczba osób pochodzących z zagranicy, które w latach 2022-2023 zostały zameldowane w gminach miejskich lub miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim, które wystąpiły o nadanie numeru PESEL oraz które uczyły się w szkołach prowadzonych przez gminy miejskie lub miejsko-wiejskie.	86
Wykres 14. Liczba osób pochodzących z zagranicy, które w latach 2022-2023 zostały zameldowane w gminach tworzących MOF w województwie podkarpackim	89
Wykres 15. Liczba osób pochodzących z zagranicy, które w gminach tworzących MOF w województwie podkarpackim w latach 2022-2023 złożyły wniosek o nadanie numeru PESEL.	90
Wykres 16. Liczba uczniów pochodzących z zagranicy kształcących się w latach szkolnych 2022/2023 oraz 2023/2024 w szkołach prowadzonych przez gminy tworzące MOF w województwie podkarpackim	90
Wykres 17. Liczba uczniów szkół podstawowych w podziale na MOF w województwie podkarpackim w latach 2018-2023	105
Wykres 18. Liczba uczniów szkół ponadpodstawowych w podziale na MOF w województwie podkarpackim w latach 2018-2022	106
Wykres 19. Wybrane usługi elektroniczne świadczone przez podkarpackie urzędy miast za pośrednictwem internetu (on-line)	111
Wykres 20. Przeprowadzenie badań satysfakcji klienta urzędu od początku 2023 r. w miastach w województwie podkarpackim	112

Wykres 21. Działania skierowane do cudzoziemców podejmowane w latach 2022-2024 w gminach miejskich i miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim	113
Wykres 22. Liczba mieszkań oddanych do użytkowania na terenie MOF w województwie podkarpackim w 2023 r.	119
Wykres 23. Drogi gminne o utwardzonej powierzchni w gminach tworzących MOF w województwie podkarpackim wg stanu na 31 grudnia 2023 r. (w km)	124
Wykres 24. Drogi rowerowe w gminach tworzących MOF w województwie podkarpackim wg stanu na 31 grudnia 2023 r.	126
Wykres 25. Potrzeby inwestycyjne z zakresu infrastruktury transportowej w miastach w województwie podkarpackim	128
Wykres 26. Potrzeby inwestycyjne z zakresu infrastruktury transportowej w gminach tworzących MOF w województwie podkarpackim	128
Wykres 27. Prowadzenie badań lub analiz zapotrzebowania na przejazdy transportem zbiorowym w okresie od 2018 r. w gminach miejskich i miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim	129
Wykres 28. Prowadzenie badań lub analiz zapotrzebowania na przejazdy transportem zbiorowym w okresie od 2018 r. w gminach tworzących MOF w województwie podkarpackim	129
Wykres 29. Rodzaje badań lub analiz zapotrzebowania na przejazdy transportem zbiorowym w okresie od 2018 r. w gminach miejskich i miejsko-wiejskich w województwie podkarpackim	130
Wykres 30. Rodzaje badań lub analiz zapotrzebowania na przejazdy transportem zbiorowym w okresie od 2018 r. w gminach tworzących MOF w województwie podkarpackim	130
Wykres 31. Liczba pasażerów obsługiwanych przez Port Lotniczy Rzeszów-Jasionka .	140
Wykres 32. Efektywność czasu przejazdu transportem kolejowym do Warszawy ze stolic województw [odległość geograficzna/media czasu przejazdu – km/h] . .	141
Wykres 33. Efektywność czasu przejazdu infrastrukturą drogową do Warszawy ze stolic województw [odległość geograficzna/szacowany czasu przejazdu w porze nocnej – km/h]	142
Wykres 34. Podejmowanie przez miasta w województwie podkarpackim działań mających na celu zmniejszenie emisji zanieczyszczeń, podniesienie efektywności oraz zwiększenie udziału energii w OZE w bilansie energetycznym	150
Wykres 35. Podejmowane przez miasta w województwie podkarpackim działania mające na celu zmniejszenie emisji zanieczyszczeń, podniesienie efektywności energetycznej oraz zwiększenie udziału energii w OZE w bilansie energetycznym	151
Wykres 36. Posiadany przez gminy miejskie i miejsko-wiejskie w województwie podkarpackim opracowany i uchwalony aktualny plan adaptacji do zmian klimatu	159
Wykres 37. Działania podejmowane przez urzędy miast w województwie podkarpackim mające na celu zapewnienie atrakcyjności inwestycyjnej gminy . .	164
Wykres 38. Posiadanie oferty inwestycyjnej przez urzędy miast w województwie podkarpackim	165
Wykres 39. Podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałanie wyprowadzaniu się mieszkańców z miast, w tym procesom niekontrolowanej suburbanizacji.	183

Wykres 40. Posiadanie podpisanych umów, porozumień lub listów intencyjnych o współpracy z innymi samorządami	184
Wykres 41. Dziedziny współpracy podkarpackich miast z innymi samorządami . .	185
Wykres 42. Ocena perspektyw współpracy z innymi samorządami tworzącymi MOF w ciągu najbliższych 5 lat	190
Wykres 43. Ocena perspektyw współpracy z innymi samorządami, ale spoza MOF w ciągu najbliższych 5 lat	191
Wykres 44. Ocena perspektyw współpracy z innymi samorządami spoza województwa podkarpackiego w ciągu najbliższych 5 lat	191
Wykres 45. Ocena perspektyw współpracy z samorządami z zagranicy w ciągu najbliższych 5 lat	191
Wykres 46. Problemy lub wyzwania wymagające współpracy pomiędzy gminami w obrębie MOF	192
Wykres 47. Odsetek MOF w Polsce o stwierdzonym najwyższym poziomie rozwoju instytucjonalnego w zależności od typu ośrodka rdzeniowego	272
Wykres 48. Wybrane działania prowadzone w odniesieniu do MOF	273

11.3. Spis obrazów

Obraz 1. Obszar Rzeszowa znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)	177
Obraz 2. Obszar Przemyśla znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)	178
Obraz 3. Obszar Krosna znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)	178
Obraz 4. Obszar Tarnobrzega znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)	179
Obraz 5. Obszar Mielca znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)	179
Obraz 6. Obszar Stalowej Woli znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)	180
Obraz 7. Obszar Dębicy znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)	181
Obraz 8. Obszar Jarosławia znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)	181
Obraz 9. Obszar Sanoka znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)	182
Obraz 10. Obszar Jasła znajdujący się od centrum miasta w zasięgu 15 minut pieszo (z lewej) oraz samochodem (z prawej)	182
Obraz 11. Ekran główny strony internetowej Stowarzyszenia Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Jarosław-Przeworsk	189
Obraz 12. Zakładka „Miejsca” portalu visit.przemysl.pl	194
Obraz 13. Ekran główny strony internetowej Stowarzyszenia Gorlicki Obszar Funkcjonalny	275
Obraz 14. Ekran główny strony internetowej Stowarzyszenia Podhalański Obszar Funkcjonalny	276
Obraz 15. Ekran główny strony internetowej Stowarzyszenia Subregion Kędzierzyńsko-Strzelecki	279
Obraz 16. Ekran główny strony internetowej Stowarzyszenia Subregion Północny Opolszczyzny	280
Obraz 17. Ekran główny strony internetowej Stowarzyszenia WŁOF – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Włocławka	282
Obraz 18. Ekran główny strony internetowej Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii . .	284

11.4. Spis rysunków

Rysunek 1. Zbieżność wiodących specjalizacji w gminach będących częścią MOF w województwie podkarpackim z inteligentnymi specjalizacjami województwa podkarpackiego	67
Rysunek 2. Poziom dostępności komunikacyjnej miast w województwie podkarpackim za pomocą infrastruktury drogowej	145
Rysunek 3. Dostępność komunikacyjna pomiędzy miastami w województwie podkarpackim za pomocą infrastruktury drogowej	146
Rysunek 4. Rzeszowski Obszar Funkcjonalny	234
Rysunek 5. Obszar najsilniejszego oddziaływania Rzeszowa	238
Rysunek 6. MOF Przemyśla	239
Rysunek 7. Obszar najsilniejszego oddziaływania Przemyśla	241
Rysunek 8. MOF Krosna	241
Rysunek 9. Obszar najsilniejszego oddziaływania Krosna	243
Rysunek 10. MOF Mielca	243
Rysunek 11. Obszar najsilniejszego oddziaływania Mielca	245
Rysunek 12. MOF Stalowej Woli	245
Rysunek 13. Obszar najsilniejszego oddziaływania Stalowej Woli.	247
Rysunek 14. MOF Tarnobrzega.	247
Rysunek 15. Obszar najsilniejszego oddziaływania Tarnobrzega	249
Rysunek 16. Dębicko-Ropczycki Obszar Funkcjonalny	250
Rysunek 17. Obszar najsilniejszego oddziaływania Dębicy	251
Rysunek 18. MOF Jarosław-Przeworsk	252
Rysunek 19. Obszar najsilniejszego oddziaływania Jarosławia	254
Rysunek 20. MOF Jasła	254
Rysunek 21. Obszar najsilniejszego oddziaływania Jasła.	256
Rysunek 22. MOF Sanok-Lesko	256
Rysunek 23. Obszar najsilniejszego oddziaływania Sanoka	258
Rysunek 24. Poziom oddziaływania miast o największym potencjale społeczno-gospodarczym na gminy w województwie podkarpackim	260

12. Aneks – macierz analizy wielokryterialnej na potrzeby weryfikacji aktualności zidentyfikowanych biegunów wzrostu w podkarpackiej sieci miejskiej²³⁸

Lp.	Miasto	Ogółem	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII
1	Baranów Sandomierski	3,49	0,6	0,1	35	20	0	4,2	0,0	4,1	2,7	2,6	0,1	10	0	2	4	1	0,6
2	Błażowa	4,87	0,9	0,3	45	30	0	4,0	0,1	9,9	4,4	4,6	0,1	10	1	1	0	0	2,2
3	Boguchwała	7,49	2,7	0,6	45	80	0	14,7	1,2	9,9	6,6	5,0	3,6	10	4	3	2	0	1,7
4	Brzostek	5,26	5,2	0,1	40	30	0	5,6	0,2	5,8	4,0	3,3	0,3	10	3	2	0	0	1,1
5	Brzozów	7,64	2,9	6,7	60	10	20	8,5	1,7	3,8	2,4	4,3	1,0	10	5	2	0	11	7,7
6	Cieszanów	2,82	0,7	0,2	30	10	0	3,2	0,0	3,7	1,0	2,5	0,1	10	1	0	0	0	1,0
7	Dębica	17,93	17,2	21,2	60	71	20	14,3	6,1	16,6	17,5	13,3	7,0	0	26	13	6	11	9,7
8	Dubiecko	3,75	0,3	0,4	40	20	0	4,4	0,3	19,0	4,0	1,1	1,0	10	0	2	0	0	1,0
9	Dukla	3,79	0,8	0,7	45	0	0	6,4	0,0	11,4	2,7	1,9	1,1	10	1	2	0	1	2,1
10	Dynów	4,41	2,4	1,0	45	20	0	4,1	0,8	5,7	4,1	1,6	0,5	0	2	2	0	0	1,6
11	Głogów Małopolski	12,67	16,7	4,3	40	80	0	9,2	0,2	8,5	12,6	13,0	4,8	10	24	0	4	0	2,8
12	Iwonicz-Zdrój	3,69	0,6	1,0	40	0	0	4,2	0,6	2,3	2,6	3,1	2,2	10	0	3	4	0	1,0
13	Jarosław	17,45	14,1	21,4	60	71	20	14,6	15,4	10,5	12,1	11,1	3,2	10	23	12	6	21	15,5
14	Jaśło	15,25	13,1	21,3	60	31	20	13,0	11,1	11,0	10,6	10,9	0,8	10	16	11	0	11	10,3
15	Jedlicze	4,39	2,2	0,9	45	10	0	4,5	0,3	5,7	4,0	3,1	0,3	0	2	1	0	0	1,6
16	Kańczuga	5,20	1,2	1,3	45	50	0	5,3	0,2	10,8	2,2	3,8	1,3	10	1	1	0	0	1,2

²³⁸ Dziedzina I: Potencjał ludnościowy; Dziedzina II: Siła przyciągania; Dziedzina III: Wskaźniki dostępności terytorialnej; Dziedzina IV: Transport; Dziedzina V: Funkcje administracyjne; Dziedzina VI: Budżety miast; Dziedzina VII: Szkolnictwo; Dziedzina VIII: Opieka nad dziećmi (żłobki i przedszkola); Dziedzina IX: Rynek pracy; Dziedzina X: Gospodarka; Dziedzina XI: Warunki życia; Dziedzina XII: Sektor społeczny; Dziedzina XIII: Handel; Dziedzina XIV: Gastronomia; Dziedzina XV: Baza noclegowa; Dziedzina XVI: Kultura, rozrywka; Dziedzina XVII: Opieka zdrowotna.

Lp.	Miasto	Ogółem	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII
17	Kolbuszowa	8,92	3,4	7,4	55	60	20	9,7	1,5	10,0	5,0	4,8	0,9	10	5	3	2	1	6,9
18	Kołaczyce	3,06	0,5	0,3	35	10	0	4,4	0,4	4,7	1,0	2,1	0,1	10	1	0	0	0	1,1
19	Krosno	23,85	17,6	33,3	60	36	80	33,3	15,2	15,1	17,4	14,9	6,7	10	28	25	14	24	18,4
20	Lesko	5,98	2,0	2,3	60	0	20	3,5	0,8	7,2	1,6	3,8	0,7	10	3	4	2	0	4,1
21	Leżajsk	9,58	5,1	9,6	60	40	20	4,6	3,6	7,1	4,0	6,6	0,6	10	12	5	0	11	7,9
22	Lubaczów	8,43	4,5	4,2	60	30	20	3,5	1,6	6,7	4,9	4,0	2,9	10	7	4	0	11	6,6
23	Łańcut	11,45	7,1	10,4	55	80	20	7,2	3,8	10,6	7,2	7,1	5,0	10	10	8	12	1	8,3
24	Mielec	22,66	22,8	33,2	60	52	20	19,0	13,7	19,8	24,2	15,6	9,3	0	32	22	12	20	25,4
25	Narol	3,62	2,8	0,2	40	10	0	3,2	0,0	4,6	1,3	1,7	1,1	10	0	0	0	0	1,4
26	Nisko	8,97	5,8	0,6	55	70	20	8,1	1,4	7,7	8,9	4,6	1,2	0	6	5	0	10	5,1
27	Nowa Dęba	6,62	4,2	3,7	50	40	0	6,5	0,4	6,9	5,2	3,7	3,0	0	5	2	2	10	4,9
28	Nowa Sarzyna	5,98	2,1	1,8	45	70	0	9,8	1,2	4,0	1,5	3,2	2,1	0	2	1	0	10	2,0
29	Oleszyce	3,72	1,1	0,1	40	30	0	2,3	1,2	2,5	2,0	1,3	2,2	0	1	0	0	0	1,4
30	Pilzno	5,77	5,1	1,7	45	30	0	4,7	0,3	5,4	4,0	4,2	0,6	0	3	4	0	2	2,4
31	Pruchnik	5,55	5,5	0,0	40	50	0	5,1	0,0	3,5	3,3	3,4	2,4	0	1	0	0	0	1,1
32	Przedław	6,13	12,8	0,3	35	30	0	3,5	0,3	7,7	4,7	0,8	2,3	10	2	2	0	0	0,9
33	Przemysł	24,47	22,4	15,0	60	44	80	37,4	12,9	17,0	20,3	16,0	6,6	10	34	26	20	25	25,6
34	Przeworsk	9,80	5,8	6,9	55	70	20	5,1	4,8	4,9	5,4	4,3	2,3	10	7	5	0	11	9,4
35	Radomyśl Wielki	7,13	12,8	0,6	45	30	0	6,1	0,2	7,5	5,6	3,1	0,8	0	1	2	0	0	1,1
36	Radymno	5,70	2,0	0,1	45	70	0	4,5	0,2	4,0	3,3	4,0	0,2	10	3	1	4	0	1,1
37	Ropczyce	9,94	7,6	3,7	55	70	20	8,7	2,5	8,1	9,6	4,9	2,9	0	8	3	0	0	5,1
38	Rudnik nad Sanem	4,95	2,6	0,2	40	70	0	3,9	0,2	5,3	3,3	1,6	0,3	0	2	2	0	1	1,6

Lp.	Miasto	Ogółem	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII
39	Rymanów	4,26	1,4	1,4	45	0	0	7,9	0,4	7,7	3,3	2,7	0,5	10	2	3	0	0	1,1
40	Rzeszów	92,42	87,8	103,6	65	95	80	111,5	113,9	65,5	87,3	92,4	89,2	10	121	102	98	75	98,9
41	Sanok	15,24	13,7	21,8	60	21	20	12,5	10,2	12,4	11,0	10,6	4,5	10	20	10	4	12	12,9
42	Sędziszów Małopolski	9,91	9,9	1,4	45	80	0	7,4	0,8	5,4	6,6	11,5	1,7	0	9	3	4	10	5,1
43	Sieniawa	4,77	1,9	0,3	45	30	0	3,9	0,0	9,2	1,2	4,1	2,1	10	2	2	0	0	1,9
44	Sokołów Małopolski	6,14	4,1	0,6	45	60	0	5,5	0,5	6,8	5,4	3,8	0,7	0	3	2	0	0	2,0
45	Stalowa Wola	22,43	22,1	26,4	60	70	20	27,1	14,7	15,5	20,2	15,9	2,3	0	43	14	8	21	17,5
46	Strzyżów	7,85	3,4	3,5	55	50	20	6,4	2,3	6,6	2,9	3,8	0,9	10	4	3	0	11	5,6
47	Tarnobrzeg	19,28	17,5	3,1	60	30	60	26,0	12,8	13,8	27,4	13,6	4,0	10	25	14	8	12	16,2
48	Tyczyn	6,06	6,7	1,2	40	40	0	4,0	0,2	6,6	4,9	4,3	2,0	0	2	2	0	0	2,3
49	Ulanów	3,98	0,5	0,5	35	50	0	3,3	0,0	4,7	0,4	3,6	0,1	10	0	0	0	0	0,6
50	Ustrzyki Dolne	6,97	3,4	0,9	50	20	20	6,4	0,6	6,3	4,0	6,0	0,9	10	5	5	0	11	4,2
51	Zagórz	3,56	2,0	0,4	40	20	0	4,0	0,0	4,3	1,7	1,3	0,4	0	1	1	0	0	1,0
52	Zaklików	4,65	1,1	0,3	45	60	0	4,7	0,0	2,8	3,4	0,7	1,1	10	2	0	0	0	1,1
Waga		100%	20%	10%	5%	2%	4%	5%	10%	1%	10%	20%	5%	1%	2%	1%	1%	1%	1%

Wydawca:
Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego
al. Łukasza Cieplińskiego 4, 35-010 Rzeszów

Egzemplarz bezpłatny

ISBN 978-83-66073-29-6